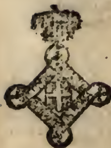

8
27 C
17

Demonſtrationum
RELIGIONIS CHRISTIANAE EX VERBO DEI LIB. III.

AVctore Franciſco Sonnio, ſacrarum literarum Profeſſore, Canonico Vltraiectenſi.

ANTVERPIAE
Apud Martinum Nutium ſub Ciconijs. M. D. LVII.

Cum priuilegio Regis.

Sententia Priuilegij.

INVICTISSIMI Regis nostri Philippi Priuilegio cautum est, ne quis alius præter Martinum Nutiũ imprimat tertiũ librũ Demonstrationũ Religionis Christianę ex verbo Dei, Auctore Frãcisco Sonnio sacrarũ literarũ Professore, Canonico Vltraiectensi. Qui contrà fecerit, pœna mulctabitur quę expressa est in literis Bruxellæ à Regia M. concessis ix. Nouemb. 1556. & subsignatis à

I. Facues.

INDEX SENTENTIARVM QVAE IN HOC *tertio libro continentur. Numerus indicat paginam: a, priorem paginæ faciem: b, verò posteriorem.*

Iudi-

Men-

Re-

FINIS INDICIS.

Modera-

MODERATORI ET ALVMNIS PONTIFICII COLLEGII APVD LOuanienses, Franciscus Sonnius salutem precatur & felicitatem.

PRISCIS *oraculis proditum est, doctissime Praeses domus Pontificiae & alumni, sponsionis comitem esse noxam. Spopondi autem in secũdo nostrarum Demonstrationum libro, quòd propediem & reliquos exhiberem. Ne igitur omnino non bonae fidei sponsor deprehendar, nactus paululum ocij à negociosis istis functionibus, quibus Religionis tuendae causa implicor, en tertium exhibeo. Quem, vt alios, differentem feci Dialogismi forma, de ijs quibus Deus nostrum hominum genus gubernãdum duxit. Vtinam bonis (quod aiunt) auibus, & ad huberem aliquam Ecclesiae vtilitatem. Certè id in primis, id & vnicè mihi curae fuit, vt vim naturamq; omnem mandatorum Dei, consiliorum item & permissionum dilucidè ob oculos ponerem, eo demonstrandi genere, ijsq; formis ac phrasibus quae & luculenta forent, & populari institutioni, primario harum lucubrationum scopo, quàm maximè apta. Quibus etiamsi Rhetoricus mundus, & ornatae dictionis opulentia desint: tamen neque deesse eis veritatis astruendae, modo quo oportet, neq; falsitatis diluendae energiam, vti confido, ita quorundam censura persuasum habeo. At penes Ecclesiam Dei, cui me in omnibus meis dictis ac scriptis perlibenter submitto, vestramq; omnium circumspectionem, iudicium esto. Quoniam autem foeda res est ἀχαριστία, placuit hoc opusculo, qualecunque illud est, velut specimine quodam, animi nostri gratitudinem erga insigne illud vereq; Pontificium Collegium beatissimi patris ac domini nostri Hadriani sexti testatam relinquere. In quo vnà tecum, domine Praeses, alumnus fui, vnà tecum diuinarum institutionum flucta hausi, vnà disputationes sacras indagandae veritatis studio pertractaui: idq; sub moderatione praestantissimi viri Tilmanni Clerici, cuius pectus niue candidius, oculi, lingua, mores deniq; omnes nihil praeter pietatem, nihil quàm hortamenta ad Euangelicam disciplinam probè imbibendã spirabant: te quidem id genus studij incipiente, me verò inter emancipandos annumerato. Mirum sanè quantopere tum certatim & Praeses cum alumnis, &*

alumni cum suo Præside discendi beneq; viuendi studio flagrabant, vel vnius Hadriani fundatoris beneficẽtia simul & exemplo accensi. Qui præter id quòd ædes, prouentus, mensam & impensas eius omnia sumptu perenni magnifica, omnia ad ocium negociumq; Theologicum accommodatißima donaret, etiam raræ cuiusdam & admirandæ virtutis limpidißimum nobis speculum reliquit, viuis ac varijs sanctarum functionum imaginibus oppidò quàm refertum. Nam Louanij & gemma sacerdotum fuerat & decus Theologorum, & insignium operum suæ professionis auctor eximius. Cur enim quod cunctis prælucere debet, reticebo? Aut quod boni est clientis non præstabo? Hinc verò accitus in aulam Caroli quinti, illiusq; adolescentiæ formandæ delectus, tanta moderatione vixit, sicq; insidentia naturæ cupiditatem, ambitionem, philautiam, & id genus alios rectæ actionis hostes prostrauit, vt inter aulica auocamenta (quod phœnice rarius est) sui imperator strenuus, imò planè inuictus permaneret, rei exitum testem interpono. Exinde autem in Hispanias destinatus, pacandi gratia quæ in tantis regnis conturbata nunciabantur, sua animi fortitudine ac prudentia, oris insuper suauiloquentia adeo feliciter eam legationem peregit, vt nõ potuisset alius aut accuratiùs, aut in rem Cæsaris fortunatiùs. Porrò donatus infula Darthusensis ecclesiæ, mox viscera Euangelica patefaciens ad omnes, & præibat ante gregem Dominicum vt pastor, et pascebat vt pater, cùm exemplo tum doctrina, quinimo iuxtà vtrisque. Singulisq; ordinibus Ecclesiæ sedulò intendens singulos purgabat, singulos ad officium cogebat, curam gerens omnium haud secus atque sui. Dici enim antistes, vel præsul, aut ἐπίσκοπος omnino nolebat, nisi & rei exhibitione talis esset. Iuxta illud vetustæ sophiæ prouerbiũ, Ne quod esse differs, dici gaudeas. Quibus virtutibus rapuit in amorem sui ac venerationem non solùm Hispaniarum proceres, verumetiam Leonem decimum singularis prudentiæ virum, à quo & in purpuratum Cardinalitij muneris ordinem coaptatus est pene inuitus, ac deinde in locum eiusdem Leonis defuncti Pontifex maximus omnium calculis designatus. Ad quod rerum fastigium dum esset sublimatus, & magna magno, & ardua summo pertractabat animo, nullam non adhibens curam, quò laboranti Ecclesiæ ilico suppetias ferret in resarciendis quæ abusibus hæresibúsue discissa, in stabiliendis quæ lapsui proxima erant: adhæc in reconciliandis Principum animis, in Oecumenico Concilio Ecclesiæ parando, in omnibus denique quibus exurgeret spes læta pijs, impijs

verò

vero pudor & resipiscentia. Nec inter hæc tanta, destitit ad hanc regiunculam consuetæ suæ beneficentiæ obtutu respicere, donec nouo Collegio Theologicæ institutionis, eoq; amplo & percelebri Academiam nostram Louaniensem auctiorem reddidisset, fœcundiorem, illustriorem. Magna profectò viri pietas, quæ nec angustijs premi, nec prosperitatis successibus vnquam solui potuit. Felix item eruditio, quæ placido sub pectore paulatim in eam excreuit sapientiam, qua quod esset consecutus vllis aut naturæ aut gratiæ dotibus, non sibi, sed Deo, sed Ecclesiæ, omniumq; necessitati seruire voluit. Vos itaque tanti Mecœnatis alumni, altoris vestri vestigijs firmis progressibus insistite, & vni virtuti ac studijs sacris sedulò incumbentes, quod Dei atq; illius beneficio aut estis nunc, aut eritis postea, eius quoque exemplo totum Christo, totum Ecclesiæ, totum patriæ impendite, modis omnibus, potissimũ autem in rectæ fidei doctrina stabilienda. Nam is finis est Theologicæ vestræ, qua fruimini, educationis. Eam quoque ob causam has lucubrationes vobis nuncupãdas duxi, quò promptum sit & ex illis discere qualia populum Christi populari modo, & rudi quadam Minerua docere conuenit, argumentis non aliunde, quàm ex verbo Dei petitis, cuius solius tribunal nemo hoc seculo non appellat: studióne pietatis inueniendæ, an potius libidine nouandi omnia, haud obscurum existimo. Hæc itaq; nostra vobis omnibusq; in lucem prodeunt, vt excitatis circa fidem dissidijs obuiàm eatur vel hoc pacto quantum fieri potest. Quæ si munusculi rationem non attingant, saltem Symbolum gratitudinis nostræ erga Collegium, propensionis verò erga vos omnes sunto. Valete, & Sonnium obsequio, amore, beneuolentia vobis deditissimum vicissim deuotis vestris precibus adiuuate. Vltraiecti Nonis Iunij. 1557.

Franciscus Sonnius.

Elenchus capitum Tractatus primi.

Tracta-

Tractatus Primus.

Cur Deus duxerit hominum genus gubernandum præceptis, consilijs, exemplis, & permissionibus. CAP. I.

M. PRopensa in nos diuinæ bonitatis miseratio, ne hominē, quem mente & arbitrio liberum condiderat, iam lapsum, iam læsum, iamq́ue sensu & cogitatione procliuem in malum, omnino perderet, operæprecium duxit, eundem præceptis, cōsilijs, exemplis, permissionibus, velut fręno quodam, nunc stricto, nunc laxo dirigendum, ac in officio cōtinendum. Dedit itaque ei mandata agendi, mandata insuper vitandi, quæ agere, quæq́ue vitare oportuit: varia quidem pro varia nascentis senescentisq́ue mūdi qualitate, quò sic ab ijs quæ exitium, ad ea quæ felicitatem adferunt, pertraheret. Mandatis etenim nō præscribitur, sed nec præscribi potest, nisi virtutis operatio. Nec his contentus Deus superaddidit saluberrima consilia non pauca, quò dilucidè cōstaret de medijs expeditè peragendi, quod mandato iniunctum erat. Ad hæc voluit semper, & ab ipso mundi exordio inter homines esse viua quædam specula, eorum, qui inoffensè cucurrerunt viam mandatorum Dei sui: ne quis diceret, Ego quomodo pertransire potero tam arctam, tamq́ue arduam viam? Homo sum, puluis sum, & cinis terrę, rebus egens, viribus impotens, ingenio tenui. Nam & illi fuêre homines sicut tu, carne & infirmitate circūdati, haud secus atq; tu, tecum vitam degentes in eadem hac lachrymarum valle, & eadē regione vmbræ mortis. Perpensis autē nostris lapsæ naturæ impetuosis inclinationibus (vt est misericordiarū dominus) seueritatē etiam iustitiæ suę tēperauit, permittendo nōnulla hominibus,

ſiue indulgendo,alia ad duritiam cordis eorum , alia verò alia de cauſa: ne videretur voluiſſe magis conquaſſare fragilia noſtra vaſcula,quàm conſolidare. De quibus om nibus ſtatui nūc Demonſtrationem exordiri, ad Dei om nipotentis gloriam,tuam verò inſtructionem ,ac aliorū, qui fortè poſtea hunc noſtrum Dialogiſmū legent,progredientem ſimplici quidem ſermone,ſed firmo,ſed pio, ſed viribus veritatis inuicto. Principiò autem faciemus demonſtrationem de mandatis,deinde de conſilijs , potiſſimùm Euangelicis, tertiò de exemplis & permiſsionibus. Tu fili,in omnibus,ſicuti hactenus fuiſti,diligens & attentus eſto.

D. Quin potiùs priorem diligentiam duplicabo , neruosq; omnes,& meipſum, quantus quantus ſum, attentiſsimè intendam.

De illo Saluatoris,Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata. CAP. II.

M. Vita quid amabilius? Morte quid horribilius?

D. Nihil. Verùm ſic declinare mortem,vt vitam inuenias,illic arte opus,hîc labor eſt.

M. Tantummodo audi expeditum conſilium Saluatoris tui , qui te ſanguine viſcerū ſuorum redemit. Si vis , inquit , ad vitam ingredi , ſerua mandata. Quod conſilium,vt eſt breue in verbis , ita ſtringit fortiter neceſſitate illationis. Quia ſi non obſeruas mandata domini Dei tui,vitam nō attingis.Scio,inquit Chriſtus, quia mandatum eius vita æterna eſt. A contrario igitur ſenſu , vbi præuaricatio mandati , ibi non eſt vita æterna. Porrò vbi non eſt vita ęterna,ibi nec vera vita:quare nec vita,ſed potiùs mors quædā,q̄ vita. Vnde ſtudioſè aduertendū eſt,nō dici à Saluatore,Si vis ad vitā æternā ingredi:ſed,Si vis ingredi ad vitam , ſine addito ; ſerua , mandata:

Obſeruatio mādatorum Dei eſt via ad vitam.

Ioan.12.

data: quasi nemo viuat, aut vitam habeat sine obseruatione mandatorum Dei.

D. At puto ego Saluatorem intelligere istud de vita æterna, quam repositā habemus in cælis. Nam adolescēs quærebat de illa, dicens: Magister bone, quid boni faciam, vt habeam vitam æternam? *Quid vita hoc loco.* *Matth.19.*

M. Quærit ille de vita æterna: respondet tamen Christus de vita simpliciter, & sine addito, suo more eleuando quæstionem, vt insinuet vnum ac idem esse in substantia vitam absolutè. vitam veram, vitam secundum virtutem, vitam diuinam, vitam æternam. Sicut enim verum, & ens conuertibiliter idem sunt (si enim verum non est, ens esse non potest) sic vita, & vera vita non separantur. Si enim non est vera vita, sed simulata, sed fluxa, & ad modicum parens, non vtique vita, sed vapor, seu defectio in mortem, dici debet. Vera autem esse non potest, nisi sit disposita secundum virtutem: secundum virtutem, inquam, quæ procedit ex fide per dilectionē operante. Virtus autē & veritas actionis versantur circa idem. Quod verò secundum virtutē est, hoc, modo quodam, & diuinum esse debet. Deus enim virtus est, induēs & præcingens hominem virtute ex alto. Quod autem Dei est, & diuinum, hoc indubiè & æternum est. Quia æternus Deus, & omnia quæ illius sunt, æterna sunt. De quo aliàs latiùs. Ergo ex hac subtili respōsione Saluatoris disce fili, te non habere vitam, nisi sis probè ordinatus secundum virtutem, hoc est, iustè, & sanctè viuas. Virtus autem prima & præcipua est debita obedientia iuxta sententiam Samuelis dicētis ad Saulem: Nunquid vult Dominus holocausta & victimas, & nō potiùs vt obediatur voci Domini? Melior est enim obediētia quàm victimæ: & auscultare, magis quàm offerre adipem arietum: quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare: & quasi *Vita vera, vita virtutis, vita æterna, quomodo vnū sunt, & idē in substātia.* *1.Cor.1.* *Luc.24.* *Psalm.17.* *1.Reg.15.*

scelus idololatriæ, nolle acquiescere. Et si bene obserues dictam sententiam Saluatoris, videbis obedientiam in seruandis mandatis Dei, esse vnicam, verissimamq; viam ad vitam veram, vitamq; sanctã: vt habeant eam, & abundantiùs habeant, ad vitam insuper diuinam, vitam æternam, vitam deniq; cælestem: adeò vt nisi obserues mandata, non patet tibi ingressus, ne ad eam quidem, quam meritò appellare vitam licet, quia non ad vitam verã quę secundum virtutem est.

D. Istud incredibile apparet. Nunquid enim statim qui præuaricatur mandatum, cadauer est, & pabulũ mortis?

M. Imò verissimè pabulum mortis: quia mors depascit

Psalm.48. eum, vt inquit Psalmista. Statim enim post præuaricationem, incipit mors depascere paulatim quicquid est veræ viuacitatis & virtutis in te. Si non mihi, saltem Scri-

Iacob.1. pturis crede, quæ sic habent, Peccatum cùm consumma-

Ezech.18. tum fuerit, generat mortem. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Homo per malitiam occidit animam suam. In

Genes.2. quocunq; die comederis de ligno scientiæ boni & mali, morte morieris. Vnde Apostolus breui sententia conclu-

1.Corin.15. dit, dicens: Stimulus autem mortis peccatum est. Et quid quæso aliud peccatum, q̃ mandati præuaricatio? Igitur præuaricatio legis aculeus est, siue stimulus mortis, sua plaga animam interimens, sicut cuspis hostilis feriens ad interiora hominis, occidit.

D. Scripturis istis nõ possum nõ credere. Verũ qua tandẽ ratione mortuus dicitur, qui pręuaricatur mandatũ, cùm interim spiret & respiret, ac singula officia vitæ exerceat?

Sicut aïa est vita corporis, ita spiritus Dei est vita aïæ.

M. Sicut anima est vita corporis, sic vita animæ est spiritus Dei, dans ei esse quoddã diuinũ, suoq; vigore intus ingenerans vitam verè æternam, diuinæ naturæ con-

2.Pet.1. sortem. De quo latiùs diximus suprà. Verùm anima non animat corpus, nisi quamdiu in ipso manet debita

humo-

humorum & qualitatũ proportio. Similiter & Spiritus ſanctus non viuificat ſpiritum hominis, niſi quamdiu conſiſtit in ordine ad legem æternam, cum quadam proportione virium inferiorum ad rationem. Tolle temperaturam corporis per vulnus, aut morbum, ſtatim animã migrare cogis cum omni ſua viuacitatis operatione. Tolle per inobedientiam ſubiectionem hominis ad legem Dei, mox ſe recipit in ſuum principium ſpiritus Chriſti, cum omnibus chariſmatibus viuificantis gratiæ: nec manet vltrà in te niſi corporea quædã vita, ſine ordine confuſa, lethali vulnere ſaucia, iuſto Dei iudicio ſubiecta legi mortis, quæ iam operatur in te quaſi exordium imperij ſui, depaſcens quicquid eſt boni meriti & gratiæ, qua viuebas in Deo, & ſecundum Deum. Statim enim vbi Rom. 5. præuaricatus fueris mandatum Dei tui, properat in te magnum ſatellitium mortis, error, caligo mẽtis, opinionum illuſio, falſa tui de te exiſtimatio, pruriẽs in malum 1. Ioan. 3. affectus, praua cupiditas, defectus virtutum, paſſionum pugnæ, iniquitas, inſtabilitas, & certa diuiſio inter Deũ tuum, & te, ſeruitus iniquitatis ad iniquitatem, & totius eſſe antiquatio: quod autem antiquatur, teſte Apoſtolo, Heb. 8. prope interitum eſt. Et hæc vbi adſunt, nónne ibi vmbra potiùs, falſáque imago viuentis, quàm vera vita? Et pabulum mortis potiùs, quàm viuendi ſubſiſtentia? Qualia indubiè te captiuant, etiam ſi neſcias, ſuiſque funibus trahunt in interitũ, donec abſorpta fuerit in damnationem omnis naturæ tuæ viuacitas, virtus & perfectio. Iuxta illud Pſalmiſtæ, Mors depaſcet eos. Si nunc quæris quæ Pſalm. 48. mors depaſcet eos. Mors, dico, animæ, mors corporis, mors prima, mors ſecunda, mors in mente per caliginem, mors in affectu per malitiam, mors in omnibus viribus, mors in omnibus circunſtantijs, vt tandem ſit mors intus, mors foris, mors ante, mors retro, & nuſquam appa-

reat neq; circa te, neque in te, nisi inextricabilis dominatio mortis. Viuunt quidem damnati apud inferos secundum subsistentiam naturalem, sed sub pleno dominio mortis & miseriarum. Nec omnino dissimiliter in hoc mundo præuaricator mandati viuit quidem vitam naturæ: attamen sub lege peccati ac mortis, & funibus iniquitatum, quibus paulatim trahitur captiuus ad interitum damnationis. Hoc tantùm interest. In hoc mūdo quamdiu spiramus & respiramus, spes est resuscitationis per Christum, eiusque Sacramenta. In inferno autem nulla est redemptio, sed abyssus quædam damnationis, in flamma ignis dantis vindictam & ijs qui non nouerunt Deū, & ijs qui non obediunt Euangelio Domini nostri Iesu Christi, qui pœnas dabunt in interitu æternas.

Matth. 25.
2. Thes. 1.

D. Horrendum quod dicis.

M. Horrendum magis quod fiet, nisi sequaris breue hoc, & expeditum consilium Saluatoris, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Est autem seruare, custodire rem ne perdatur, aut in se pereat. Non igitur audias solùm mandatum Dei, neque discas tantùm, sed serua, hoc est, custodi in scrinio memoriæ tuæ, in meditatione cordis, in exercitio operis. Serua, inquam, non quidem notitiam tantùm, siue scripturam mandatorum, sed ipsa mādata, hoc est, ea, quæ tibi per imperium domini Dei tui præcepta sunt: Vt quod præscriptum est mandato, & eo sanè modo quo præscriptum est, opere compleas.

Mādati seruādi interpretationis Epilogus.

Ecclef. 12.

De illo Ecclesiastæ, Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo. CAP. III.

Persius.

M. NOnne valde decorum est, & pulchrum, Digito monstrari, & dicier, hic est, in quo cumulant sese quæcunquæ in homine meritò desiderari possunt?

D. Non solùm decorū hoc, sed & eligibile super omne id

id quod homines mirari ſolent.

M. Audi igitur quo Epilogo concludat omnem totius libri ſui diſputationem Eccleſiaſtes, dicens: Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt omnis homo. *Eccleſ. vlt.*

D. Cæterùm qua ratione obſeruatio mandatorum Dei, eſt omnis homo? Phraſim hanc non intelligo.

M. Quia in hoc vno conſiſtit eſſe, & bene eſſe, virtus, & officium vniuſcuiuſque, qui verè hominem agit, per hoc initium, in hoc finis traditionis Euangelicæ: hinc enim incipiunt, hucque recurrunt omnia tam conſilia Chriſti, quàm ſanctorum, vt ſit in nobis ſpontanea & exacta obſeruatio mandatorum Dei noſtri. Finis conſiliorum præceptum: finis verò præcepti charitas. Qui autem manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo: quia Deus eſt charitas. Quem ſcopũ qui attingit, is habet quæcũq; ad hominis dignitatem pertinent, hoc eſt, cuncta quę in homine coram Deo & Angelis eius, alijsque cordatis viris meritò deſiderari poſſunt, in quocunque agat genere vitæ, & quamlibet obſcurus ſit, miſer aut abiectus. Sicut enim Paulus dicit, Circunciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt: ſed obſeruatio mandatorum Dei. Sic dici poteſt de titulis honorum, & iactantia diuitiarum, & cæteris huiuſmodi, quod nihil ſunt. Porrò Deum timere, & mandata eius obſeruare, hoc eſt omnis homo. Prout eleganter proſequitur Salomon per totum librum Sapientiæ. Sed & Eccleſiaſtes librũ ſuum cõcludens, ſic inquit: Faciendi plures libros nullus eſt finis: frequenſque meditatio, carnis afflictio eſt. Finem loquẽdi pariter omnes audiamus, Deum time, & mandata eius obſerua, hoc eſt omnis homo. Quod alius interpres reddit paulò lucidiùs, dicens: Deum timeto, & mandata eius obſeruato: nam in hoc cõſiſtit omnium hominum perfectio. Quaſi diceret, Quæcunque libris ſcripta ſunt, alijſque innumeris

Finis cõſiliorũ præceptũ, finis præcepti charitas. *1. Tim. 1.* *1. Ioan. 4.* *1. Cor. 7.* *Omnia nihil, ſi nõ adſit obſeruatio mandatorũ Dei.* *Eccleſ. 12.*

meris libris scribi possunt, comprehenduntur sub vno il lo, nempe Dei timore, & eius mandatorũ obseruatione.

Quantam amicitiam conciliet cum Deo & Christo Domino obseruatio mandatorum Dei. CAP. IIII.

M. AD hæc, iuncta cum Christo Domino amicitia, nónne res est permagni momenti?

D. Maximi. Non enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. *Act.4.*

M. Rectè. Ipse enim factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redẽptio. Ipse Alpha & O, principiũ & finis. Audi igitur quid dicat ad Apostolos suos, quos sibi de mundo elegerat. Vos (inquit) amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Non quidem in hoc amici, si sciueritis aut credideritis quæ præcipio vobis, sed si feceritis. De mandatis virtutibusque loqui minimum est: at mandatũ implere, virtutibusque vti, hoc fœdera iungit æternitatis cum eo, qui super omnes est. Magna res diadema regium, maior sacerdotij dignitas, & ingens pondus habet maiestas Imperialis, porrò ter maxima Apostolicę sublimitatis functio. Attamen, inquit Saluator, Vos Apostoli, vos dico, amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. q. d. alioqui minimè. Igitur ego, tuque ô fili, quid de nobis præsumere audebimus, si illi post tantam cũ Christo cõsuetudinem, post mundi contemptũ, post miracula, post Apostolicã functionem audiũt, Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis, aliàs minimè? *1.Cor.1.* *Ioan.15.*

D. Quàm errant igitur, qui cuncta referunt ad nudam credulitatem, dicentes, Tantum crede, & saluus eris.

M. Errant sanè isti toto (quod aiunt) cælo, non intelligentes neque scripturam, neque vim aut ordinẽ diuinæ operationis: sed de his satis superq; disseruimus lib. 1. *Errãt qui oĩa referũt ad nudam credulitatem.*

D. Memi-

D. Memini. Hoc tamen cupio audire, quàm specialem quamque arctam conciliet cum Christo amicitiam, vera & ex corde spontanea obseruatio mandatorum Dei.

M. Respondet tibi Christus, dicens, Quicunque fecerit voluntatẽ Patris mei qui in cælis est: ipse, meus frater, & soror, & mater est. Quasi diceret, Tam mihi charus est, quàm si germanus esset frater, congenitaque soror, & quod his maius est, quàm si de suis me visceribus genuisset, essetque mater: eodem vtique honore sublimandus quo illi, & eadem ditandus gloria qua illi. Ipse mecum in Deo, & Deus mecum in illo: non minus quàm si esset soror, aut frater secundum carnem, imò magis: quia etiã quidam de fratribus Christi non crediderunt in eum. Qui autem incredulus est filio vitam non videbit: tantũ abest vt possideat. Iterũ quàm iungat arctam amicitiam, patet in Exodo, vbi dicitur, Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis: mea enim est omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta. Addo quod multò mirabiliùs est. Si quis diligit me, inquit Saluator, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Veniemus sanè ego, Pater, & Spiritus sanctus. Nec veniemus solùm: sed & manebimus apud eum, facientes mansionem in eo. Qui autem habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Quibus adiungit Ioannes Apostolus dicens, Charissimi, si cor nostrum non reprehenderit nos, scilicet alicuius præuaricationis, fiduciam habemus ad Deum, & quicquid petierimus, accipiemus ab eo: quoniam mandata eius custodimus, & ea quę sunt placita coram eo, facimus.

Matth. 12. *Ioan. 7.* *Ioan. 3.* *Exod. 19.* *Ioan. 14.* *1. Ioan. 3.*

D. Deus bone, tantámne conciliat amicitiam, cum Deo, custoditio mandatorum eius?

Qua

Qua ratione obseruatio mandatorum Dei sit consumm atio incorruptionis. CAP. V.

M. TV ipse nosti nihil esse perpetuum sub sole. Habet enim vnaquæq; res suas tineas, atque inest cũctis semen quoddam corruptionis, & indeficiens miseriarum vicissitudo, neque vnquam

Iob.14. in eodem statu permanet homo. Imò quot momentis viuimus, tot passibus ad interitum properamus.

D. At quis euitabit?

M. Scio ego paratum cõsilium euitandi. Tantum suscipe

Ratio corruptionẽ effugiendi. quod dicit Spiritus Sanctus per os Sapientis, Custoditio, inquit, legũ, consummatio incorruptionis est: incorruptio autem facit proximum Deo. Ecce non solùm in-

Sap.6. corruptio per custodiam mandatorum, sed & consummatio incorruptionis, quæ est ipsa incorruptibilitas, cum dono plenitudinis gloriæ. Nam transit quidem mũdus, & omnis concupiscentia eius: qui autem facit volunta-

1.Ioan.2. tem Dei manet in æternum.

D. Quid ergo dicemus de sanctis Dei hominibus, nostris quoque progenitoribus, qui post bonam, exactamque obseruationem mandatorum, multa passione consumpti sunt, & eorum caro patitur corruptionem?

M. Hoc ipsum quod dicit Apostolus, Licet is qui foris

2.Cor.4. est noster homo corrumpatur: tamen is qui intus est, renouatur de die in diem. Id enim quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Hæc ille. Vt autem penetres mysteriũ, scito quòd homo sit duarum partium compositio, corporeæ scilicet molis, & viuificantis animæ. Illa est terrenæ mixtionis sensibilis massa, & vocatur à Paulo noster homo qui foris est. Hęc autem

men-

mentē habet, & imaginem in se gerit viuentis Dei, vocaturq; ab Apostolo homo qui intus est. Cæterùm homo qui foris est, vti videmus, corrumpitur per morbū, vertiturq; in putredinem per mortem. Homo verò qui intus est renouatur de die in diem, donec quod perfectum est attingat. tantum abest, vt corrumpatur.

D. Non bene intelligo. Nam si tā homo qui foris est, q̄ is qui intus, pars est hominis custodiētis legem Dei, & custoditio legis est consummatio incorruptionis, quomodo igitur pars altera videt corruptionem, altera verò renouatur de die in diem? Sap. 6.

M. Iam audies ex Paulo rationē diuersitatis, Ego ipse, inquit mēte seruio legi Dei: carne autē legi peccati. Condelector enim legi Dei secundū interiorē hominem. Video autē aliā legē in mēbris meis repugnantē legi mētis meę, & captiuātem me in lege peccati, quę est in mēbris meis. Ex quibus verbis Apostoli inferre licet, ꝙ iustus mente seruit legi Dei, & eidem condelectatur secundū interiorē hominē, adeoq; adhęret Domino, vt vnus fiat spiritus cū Deo, vti ad Cor. habetur. Ideoq; infundūt sese in spiritū eius deiformis vita, fortitudo triūphans de mundo, virtus & incorruptio: in tantū vt neq; mors, neq; tribulatio, neq; angustia, neq; principatus, neq; sexcēta malorū millia possent perdere ea quę in interiori sunt homine incorruptibilitatis semina, nisi fortè ipsemet sua spōte se subtraxerit ab obedientia mandatorū Dei. Quemadmodū pulcherrimè ostendit Apostolus ad Romanos capite octauo, ac alijs multis in locis. In carnem autem hæc eadem sese non infundunt, neq; infundere possunt. Quia indesinenter resistit caro spiritui, & seruit continuò legi peccati, eiusque sapientia inimica est Deo: legi enim Dei non est subiecta; neque enim potest. Hinc est quòd mirabili dispensatione Dei, dominentur in corpora Roma. 7. 1. Cor. 6. Rom. 8. Gal. 5. Rom. 8.

ele-

electorum (quamuis sanctè viuant) fames, ægritudo, ele-
Rom.8. menta, gladius, & omnis denique mortalitatis passio: in spiritum autem nihil damni inferunt, neque inferre pos sunt. Imò quò plus oppugnant illa, eò magis roborantur purganturque isti, vt vbique testatur Scriptura: maximè ad Romanos octauo, dicens, Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperātur in bonum, ijs qui secundum propositum vocati sunt sancti. Hinc rursum est, quòd quicquid procedit de visceribus carnis, etiam in sanctis Dei hominibus, fœtor est, & corruptionis putredo. Quicquid autem parit de se spiritus sanctificatus per organa operationum, spiracula sunt vitæ, veræque virtutis odoramenta. Tertiò quoniam ad finem vsque perdurat hæc rebellio carnis aduersus spiritum, & legem Dei, ideo etiam post mortem relinquitur sibi caro suo malo studio resoluēda in natiuum, vnde desumpta erat,
Genes.18. principium, cinerem scilicet terræ nascentis. Ex quo ta-
Iob.7. men principio iteratò colligenda erit in illa die, virtute
Iob.19. Christi, qua potens est subijcere sibi omnia, vt inquit
Philip.3. Apostolus, vt sit salus ex Deo, & non glorietur contra
1.Cor.15. Deum omnis caro. Atque tunc demum corpus quod seminatum fuerat in corruptione, surget in incorruptione. Quod seminatū fuerat in ignobilitate, surget in gloria. Quod seminatū fuerat in infirmitate, surget in virtute. Quod seminatum fuerat corpus animale, surget spirituale. Cùm autem mortale hoc induerit immorta-
Oze.13. litatē, tunc fiet sermo qui scriptus est, Absorpta est mors
Sap.6. in victoria. Et erit quod diximus, Custoditio legum, consummatio est incorruptionis: incorruptio autem proximum facit Deo.

D. Iam intelligo.

In obseruatione mandatorum esse scholam veræ scientiæ, veræque pietatis. CAP. VI.

M. Om-

M. OMnis homo ſcire deſiderat, nec te puto alienũ eſſe à communi lege naſcentium.

D. Alienus eſſem? Bone Deus, quantum inſumpſi olei, quot verſo libros, quot noctes duco inſomnes, tantùm vt ſciam, & intelligam.

M. Ecce Pſalmiſta tibi demonſtrat certiſſimam veræ ſcientię ſcholam, dicens: Super inimicos meos prudentem me feciſti mandato tuo, quia in æternũ mihi eſt. Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Super ſenes intellexi, quia mandata tua exquiſiui. Hanc dico ob cauſam, quia ſtudui in volumine legis diuinæ, ſedulò meditando in mandatis Dei, & perquirendo quæ ſit voluntas eius bona, beneplacens, & perfecta, datus eſt mihi intellectus veritatis, & ſcientia vitæ, ſuper inimicos meos, ſuper ſenes venerandos, quod amplius eſt, ſuper erudita magiſteria eorum qui me docuerant, nedum ſuper coætaneos meos. Nolo hîc tibi aliud citare pro argumento demonſtrationis, quàm Pſalmum Dauidis, qui incipit: Beati immaculati in via. Illum lege, & lege vel decies, & tum videbis, quantum, quamque magnifica tribuat Pſalmiſta obſeruationi mandatorum Dei, tumque incipies per Dei gratiam facere, & dicere cum Dauide: Portio mea Domine, dixi cuſtodire legem tuam. In æternum non obliuiſcar iuſtificationes tuas: quia ipſis viuificaſti me, in ipſis vera ſapiẽtia, in ipſis ęquitas, & iuſtitia: in ipſis deniq; retributio multa. Quapropter ſicut in argento viuo omnia ſupernatant, ſolo auro in fundum ſubſidente: ita meritò in pectore hominis Chriſtiani cuncta deberẽt ſupernatare: ſola autem meditatio legis diuinæ, eaq; iugis ad imũ fundũ deſcendere.

Pſalm. 118.

De maledictionibus quæ ſuperuenient in præuaricatores mandatorum Dei. CAP. VII.

B Si im-

M. *Esa.28.* I improperent maleuoli, & subsannẽt dicentes: Manda, remanda, manda, remanda, præceptum hîc, præceptum ibi, quid semper de mandatis? Respondebis tu exprobrãtibus tibi verbum hoc, Quoniam maledicti qui declinant à mandatis tuis Domine. Contritio & infelicitas in vijs eorum. Et spes eorum tanquam lanugo est, quæ à vento tollitur: & tanquam spuma gracilis, quæ à procella dispergitur. Audi, precor, quãtas cõgerat Moyses maledictiones in eos qui præuaricatores sunt mandatorum Dei. Quòd si audire nolueris, inquit, vocẽ Domini Dei tui, vt custodias & facias omnia mandata eius, & cæremonias, quas ego præcipio tibi hodie, venient super te omnes maledictiones istæ, & apprehendent te. Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro. Maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ tuæ. Maledictus fructus ventris tui, & fructus terræ tuæ, armenta boum tuorum, & greges ouium tuarum. Maledictus eris ingrediens, & maledictus egrediens.

Psal.118. *Psalm 13.* *Sap.5.* *Deut.28.* *Maledictiones legis in trãsgressores mandatorum Dei.*

D. Hæc legi aliquando. Verùm quid propriè sit maledictio necdum intelligo.

M. Maledicere est malum in aliquẽ dicere, aliquãdo enunciatiuè, aliquando cum imprecatione. Maledicuntur à Deo, qui malè audiunt à Deo siue in quos malum dicit Deus, vel per semetipsum, suoque proprio ore, vel per Prophetas suos, Episcopos, aliosque electos veritatis concionatores. Vnde quicquid mali nunciatum est contra præuaricatores legis Dei, per omnem totius Scripturę traditionem: quicquid item per viuam vocem imprecatum est ab ijs, qui locum tenent Dei in terris, totum pertinet ad maledictionem Dei.

Maledicere quid sit.

D. Verbalem scilicet. At verba in aërem volant, quẽm vbi loquẽtẽ fecerunt, vim suã perdunt, abeuntq; in nihil.

Sic

M. Sic esse potest in nostra hominum maledicentia. Ceterùm, vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, inquit Psalmista: Certum itaq; habe quòd quemadmodum dicere Dei, & facere quàm minimè distant, Dixit enim & facta sunt: ita & maledicere Dei semper efficax est, & fœcundum, de se producens pondus malorũ, & plagarum vndas. Quòd si non statim, & eodem quidem momento post demeritum euenerit, exclamemus: Misericordiæ Domini, misericordiæ Domini quòd non sumus consumpti in iniquitate nostra. Porrò si quis contemnit (vt inquit Paulus) diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis, aut ignorat, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam adducit, is secundum duritiam suam, & impœnitẽs cor thesaurizat sibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei: quoniam ira, & indignatio, tribulatio & angustia in omnem animam hominis operantis malũ, hoc est, præuaricantis mandatum Domini Dei sui: vtq́ue solet opprimere exundans tempestas maris, quum procellarum montibus rapit insulas, nullum relinquens earum vestigium, sic tãdem veniendo veniet vis maledictionis diuinæ, rapietq́ue præuaricatores mandatorum suorum, atque in puncto ad inferna transmittet. Ne quis autem paruifaciat maledictiones Dei pronunciatas per Moysen famulum suum, addit Propheta dicens: Quoniam qui malignantur exterminabuntur: sustinentes autem Dominum ipsi hæreditabũt terram. Si autem quæras, per quem exterminabuntur? Indubiè per Christum. Dicit enim Ioannes: Quoniam accepisti Domine virtutem magnam exterminandi eos qui corruperunt terram.

Quàm sit efficax maledictio Dei. *Psalm.28.* *Dicere Dei est simul facere.* *Maledicere Dei semper est efficax.* *Rom. 2.* *Iob.21.* *Psalm.36.* *Apoc.11.*

D. Scio quòd exterminare, sit extra terminos protrudere, sicuti eliminare est extra limites ponere. Verùm, qui sint termini isti, extra quos per Christum protrudentur præ-

Quid exterminare. *Quomodo exterminabũtur præuaricatores mandatorũ.*

præuaricatores mandatorum, prorsus non intelligo.

M. Sunt extrema siue fines diuinæ maiestatis, diuinæ gloriæ, diuinæ dulcedinis, consolationis, propiciationis, diuinæ denique bonitatis, ac influentię. Nam extra hęc, & horum extrema protrudentur malignantes, & præuaricatores mandatorum, quantum existentia naturæ patitur (quam vtique naturam Deus in eis conseruabit: magis sanè ad suæ iustitię manifestationem, quàm ad solatium illorum) adeo quòd non attingent vltrà, ne extrema quidem diuinæ maiestatis, aut glorię, aut dulcedinis, aut consolationis, aut propiciationis, sed clausę eis erunt portę vitę, mæniaque cælestis Hierusalē inaccessa. Quia exterminator Angelus gladio flammeo custodit ea. Et

Sap.5. tunc erit quod suprà diximus, Mors depascet eos. Tunc quoque accipiet armaturam zelus altissimi, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum suorum. Nam pugnabit cum Deo orbis terrarum contra insensatos, positos iam extra terminos glorię suę, propiciationis suæ, ac saluationis suæ. Vt autem summatim dicam: pars illorū, qui nō obediūt mādatis Dei, erit maledictio, plaga, anathema, exterminiū, mors prima, mors secunda, suppliciū

Epilogus. æternū, desolatio extrema, supplantatio sub vniuersam creaturā. Si quęris quo in loco? Respōdet Ioānes Aposto

Apoc.9. lus: In stagno ignis & sulphuris. Respōdet insuper Iob:

Iob.10. In terra tenebrosa, & operta mortis caligine, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat. Respondet de-

Matth.3. nique Euangelium: In gehenna ignis, in igne inextin-

25.18. guibili, in igne æterno, in tenebris exterioribus, vbi erit fletus, & stridor dentium. Vbi vermis eorum non mori-

Esa.66. tur, addit Propheta, vbi nulla est redemptio. His enim epithetis explicat Scriptura magnitudinem damnationis venturæ, in omnem animam præuaricantis mandatū omnipotentis Dei.

Meritò

Meritò ac iustè hæc præcedentia infligi, etiam pro vna vnius mandati transgressione. Cap. VIII.

D. HAeccine tam horrenda infliget misericors Deus pro vna vnius mandati transgressione?

M. Nihil verius, nisi per pœnitentiam diluas culpam. Certissima enim est sententia Iacobi dicentis: Qui offenderit in vno, factus est omnium reus, hoc est, quo reatu obligatur, & ad quam damnationem mortis ille qui plura, & sæpius transgressus est, eodem reatu, & ad eandem mortis damnationem obligatur is qui offendit in vno solo, & tantùm semel. Grauius tamen supplicium portabit qui in pluribus, aut sæpius offenderit, iuxta quantitatem delictorum suorum & munerum: vt vnusquisq; recipiat prout gessit in corpore suo. Omnes tamen & qui offenderunt in vno, & qui in multis, & qui semel tantùm, omnes dico, maledicti sunt: quia declinant à mandatis tuis Domine, omnes exterminabuntur, mors depascet omnes per supplicium ignis inextinguibilis. Quod tamen intelliges, nisi condignam in hac vita egerint pœnitentiam. Secundò intelliges de perfecta, & bene deliberata transgressione. Nam vnusquisque quidem tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus: cæterùm non ibi adhuc trãsgressio legis, sed tentatio (vt est videre in Canonica diui Iacobi). Deinde cõcupiscentia cùm conceperit, parit peccatum. Dicit, parit, quia necdum ibi plena transgressio, sed in malum præuaricationis prævia dispositio. Peccatum verò cùm consummatum fuerit, scilicet per voluntatem deliberatam, ac plenè resolutam, tũc demum generat mortem. Qui autem offenderit in vno mandato per volũtatem deliberatam, is factus est omnium reus, hoc est, is filius est iræ, & mortis, exhæredationis & damnationis, non minus quàm si omnia transgressus esset.

Quomodo qui offendit in vno fit omnium reus.
Iacob.2.

Deut.25.
2.Corint.5.

Psalm.118.

De qua trãsgressione loquitur.

D. Si, quod in momento commissum est, & semel tantùm, & modica fortassis cum delectatione, puniat Deus æternaliter, tam horrẽdo mortis supplicio, vbi æqui ponderatio? vbi (quod dici solet) Misericordia Domini plena est terra? Et illud: Secundum quantitatem delicti erit & plagarum modus? Nam secundum præcedentem declarationem, delictum vnum, at plagæ multæ: delictum momentaneum, punitio autem delicti æterna: delictum cum modica delectatione, stipendium verò delicti damnatio mortis citra modum ac finem.

An stet cũ immẽsa mia Dei peccatũ æternaliter puniri.
Psalm. 32.
Deut. 25.

M. Fili si bene perpendas tria: Nempe quis est, & cuius sit potestatis, qui mãdatum tulit. Secundò qualis, & quàm necessaria sit dependentia naturæ nostræ ad legislatorẽ Deũ, miseriæ nostræ ad diuitias misericordiæ illius. Tertiò quàm innumeris obligationibus homo sit obligatus Deo suo, omni ex parte: non solùm pro se, sed & pro toto mundo. Hęc, dico, si bene perpendas, facilimè intelliges, quàm iustè puniat Deus ęterna mortis damnatione, etiam vnam vnius duntaxat mandati transgressionem.

Tria bene perpendenda ad æqualitatẽ peccati & supplicij intelligendam.

Quantum ad primum. Qui imposuit tibi mandatum Deus tuus est & Dominus, & omnipotens nomen eius. Qui vtique omnia est, omnia implet, omnia habet in sua potestate: imò ad nutum suum, plus dico, ad votum suum, cui nihil impossibile est, nihil arduũ, nihil est difficile: Tenens imperium mortis & vitæ, &, vocans ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt, dans denique mandatis suis, omnibusque dictis suis, addo, omnibus literis, & syllabis legis suę tãtum robur, talemque auctoritatem, vt dicat Scriptura: Cęlum & terra transibunt: verba autem mea non pręteribunt. Imò nec iota vnum, aut vnus apex præteribit à lege Domini, donec omnia fiant: vti plenius infrà explicabimus cùm tractabimus de voce hac, Dominus. Qualis nunc tibi videtur hęc mandantis

Cuius potestatis sit legislator.
Apoc. 1.
Exod. 15.
Ephes. 1.
Rom. 4.
Matth. 24.
Matth. 5.

dantis auctoritas?

D. Certè talis, vt dignior, vt augustior, ac irrefragabilior cogitari non possit.

M. Audi igitur. Qui dedit mandatum Deus, est bonum immensum, immensaque eius maiestas, habens in nos infinitam potestatem. Omnis itaque contemptus, omnisq; rebellio, quam committimus contra ipsum, reuera est infinitæ malitiæ, & iniquitatis, ratione illius in quem committitur. At malitia infinita iustissimè punitur supplicio infinitæ durationis. Quantum verò ad secũdum, & tertium sufficiunt duo dicta Apostoli. Prius est, Quoniam ex ipso (Deo scilicet) per ipsum, & in ipso sunt omnia: quare & homo, & quicquid est hominis. Posterius, Quid enim habes, quod non accepisti? Quasi diceret: Prorsus nihil posses demonstrare, quod non accepisti. Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Vis nunc demonstrem tibi ad oculum, quot modis debeas Deo tuo non solum obedientiam tuam, sed etiam teipsum, quantus quantus es, omniaque quæ habes, & habere posses? *Quòd innumeris obligationibus homo sit obstrictus.* *1.Cor.4.*

D. Obsecro.

M. Tot dico modis, quot habes in te subsistendi facultates. Nulla enim tibi ex te inest, sed quamcunque habes, ex bonitate donantis Dei habes, nec diutiùs in te esse potest, quàm ille dederit. *Sap.16.*

D. Ego, sicut omnes alij homines, subsisto per corpus & animam.

M. Bis ergo teipsum totum debes Deo: quia vtrumque est à Deo. Formauit Deus, inquit Scriptura, hominem de limo terræ: hoc quantum ad corpus. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ: hoc quoad animam. Præterea postquam gratis, & sine argento venundata esset natura humana in damnationem mortis, quis te sine te, to- *Genes.2.* *Rom.3.*

Gal.3. tamque humanam naturam redemit? Nónne Deus per
1. Corint.1. Christum dominum nostrum? dicente Apostolo Petro,
1.Pet.1. Scientes quòd non corruptibilibus auro vel argento redẽpti estis de vana vestra cõuersatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi.

D. Sic persuasissimum habemus ex fide.

M. Iterum ergo debes teipsum Deo, ratione huius emptionis, & redemptionis Christianę. Quòd autem cœperis esse noua creatura in Deo, nactus spiritum eius, & sapientiam, & iustitiam, & libertatem, quæ ex ipso sunt. Hoc vnde tibi? An ex te, aut tuis viribus? Minimè. Quis enim potest mundum facere, de immundo conceptum semine? Nónne tu qui solus es? inquit Iob. Quod elegantiùs explicat Apostolus dicens: Ex ipso (scilicet Deo) vos estis in Christo Iesu, qui factus est nobis sapientia, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio. Vt (quemadmodum scriptum est) Qui gloriatur in Domino glorietur. Oportet enim quemlibet nostrum ex corde dicere cum Paulo, Gratia Dei sum id quod sum. Debes ergo tertiò teipsum totum Deo, & Christo filio eius propter regenerationẽ, quę est in sanguine ipsius. Ad hæc quòd non solùm pacem inueneris cum Deo, verumetiã factus sis hæres omnium bonorũ Dei, & cohęres cum Christo. Vnde quęso? Nónne ex ipso per Christum, vt pulchrè deducit Petrus in prima sua Canonica capite primo. Debes igitur teipsum quartò etiam pro hac re Deo patri, & Christo Domino.

(margin: 1.Corint.1. — 1.Corint.1. — Ierem.9. — 1.Cor.15.)

D. Et quid retribuemus Domino pro omnibus quę retribuit nobis sine meritis nostris?

M. Promptam obedientiam cũ gratitudine, At pergat inductio. Quoties perpendis tibi aliquid esse necessarium, quo subsistat vel proficiat in melius corpus tuũ, aut anima tua, aut datum tibi munus viuificantis gratiæ, toties reco-

recogita quòd etiam hac de causa teipsum totum debes Deo. Porrò sine cęlo & sole, sine igne & aqua, sine cibo & potu, sine domo & vestimento non consistit corpus nostrum. Et horum, quæ dixi, ne vnum quidem esse potest tibi in vsum, non cooperante vniuersa mundi substantia.

D. Maneo igitur obstrictus Deo, vt apparet, pro cęlo, terra, igne, aqua, cibo, potu, lana, lino, ligno, & lapide, & vniuersa denique mundi fabrica.

M. Nihil verius. Omnibus enim his opus habemus, & hęc omnia facta sunt propter hominem: homo autem propter Deum. Nunc supputa quot modis teipsum debeas Deo solùm ratione naturæ tuæ corporeæ. Genes. 1.

D. Quid supputarem? Sunt innumera sine quibus viuere non possumus.

M. Ergo innumeris obligationibus Deo obstricti sumus, etiam ratione solius corporis. Verùm corpus sine anima quid est?

D. Minus quàm brutum. Quia brutũ sentit & mouetur: homo autem vbi animam expirauerit, neque sentit, neque motum facit: imo mox putredo efficitur, & fœtor, haud secus atque bruti cadauer, adeo vt ne triduũ quidem seruari possit, cùm interim inanimata corpora in annos subsistant, & secula.

M. Dictum bene. Soli igitur animæ rationali debemus, quòd brutis præstamus, cæterisque rebus mundi.

D. Sic est.

M. Animam verò vnde habemus?

D. A Deo, vti iam dictum est.

M. Dicito audacter, à solo Deo. Nam qui contendunt animã ex traduce esse aliena pertractant à cõmuni omniũ Orthodoxorum sententia. Pro eo igitur quòd animam habes rationalem, & naturam sortitus es infinities melio

rem quàm reliqua mundi corpora animata vel inanimata, debes arctissimè Deo teipsum totum, nedum obedientiam tuam. Et propterea quotiescunque vides bestiarum brutalitatem, cæterorumque inanimatorum impotentiam, debes meritò te huius tui debiti piè memorem facere, recogitãdo tot vicibus debere te Deo, quot illa antecedis proprietatibus. Adhæc anima rationalis haud dubiè non eandem habet virium, virtutum, ac potentiarũ supellectilem in singulis hominibus.

D. Hoc bene notauit Terentianus ille dicens: Dij boni, homo homini quid præstat? Stulto sapienti quid interest?

M. Igitur causa exempli: quòd tu prudens es ac prouidus, multis existentibus fatuis, tu neque cæcus es, neque mutus, neque elinguis: cùm tamẽ his facultatibus careãt plurimi: tu probè institutus ad officium, probeque imbutus liberalibus disciplinis, vt inter homines hominem agere didiceris: alijs multis vel ad stiuam aratri, vel ad fodinas lapidum, aut bestiarum perpetuam consuetudinẽ quasi condemnatis, vbi nihil vnquam quod ingenuum sit, audiunt: rursum quòd tu piè operam nauas pijs disciplinis, alij operam ludunt, seu potiùs perdunt in vanis scientijs, quæ inflant, & non ædificant, tandemque cultores suos sine fructu derelinquunt: denique quòd tu sis diues opum, alius inopia plenus, tu nobilis, alius ignobilis: te ornant byssus & diadema gloriæ, alium vix vestiunt saccus & cilicium: an non propter hæc tu obstringeris Deo, multo magis quàm illi qui eisdem carent?

D. Hoc fortunæ videtur tribuendum, vices rerum sic dispensantis. Vnde benè aut malè fortunati dicimur.

M. Caue fili, quia ethnicũ est quod dicis, prorsus alienũ ab Euangelio. Siquidem certissima regula fidei est, Ex ipso (scilicet Deo) & per ipsum, & in ipso sunt omnia: ipsi gloria in secula seculorum. Cæterùm hîc multa disserere

Rom. 11.

de do-

de donis ac gratijs Dei, superuacaneum apparet. Nam si dona sunt, aut gratię: igitur ex nobis non sunt. Si enim ex nobis nostrísue meritis sunt, dona siue donata aut gratuitò impensa dici nō possunt, vti Paulus ad Romanos, Rom.11. & ad Galathas ostendit. Debes igitur Deo tuo pro fide Gal.2. & fidei Sacramentis, pro spe, & ea charitate Dei quę diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctū qui datus est nobis. Rom.5. Pro pulsu insuper & tactu, & inspiratione quibus ad cor transit Deus, pro singulis deinde muneribus quibus cōsortes efficimur diuinę naturę, 2.Pet.1. pro verbo salutis, pro pastoribus animarū, pro matre Ecclesia, quæ te de gremio suo peperit vitæ æternæ, fouet, lactat. Omnia enim hæc ad gratiā Dei spectant, omniaque tibi, mihiq; necessaria sunt, vt morte superata fœlicitatem inueniamus. Vnde quoties tibi in mentem recurrit (vt recurrere debet frequenter) te non ethnicum hominem esse, sed ad pedes Iesu in Euangelio salutis enutritum: te nō longè positum, sed propè, veluti in sanguine Christi redemptum, & in medio eorum collocatum, qui vocantur gēs sancta, populus acquisitionis, regale sacerdotium: te habere Deum velut patrem, Christum velut Saluatorem, & verbum Dei tanquam pabulum vitæ, Sacramenta Ecclesiæ tanquam antidoton contra iacula inimici, gremiū Ecclesiæ tanquā munitionem, aduersus quam non præualebunt, ne portæ quidem inferi. Toties, dico, oportet te memorem esse, quàm variè debes teipsum Deo. Ideoque si quando videris incontinētem, aut ebriū, aut rixosum, aut maledicum: te verò confidis vtcunque immunem esse ab eisdem malis, scito tūc & intellige te tantum debere Deo gratitudinis, & obedientiæ, quantum illi demeruerunt mali. Quoniam quòd tu non malus, vti illi, imò non tu peior, quàm illi, nequaquam ex teipso, sed ex Dei habes beneficio. Quod amplius est, teipsum compara-

paratione ad illos reprehende. Quoniam si illi, quam tu habes, gratiam accepissent, multò forsan te meliores essent: quia gratia accepta diligentiùs, maiorique cum gratitudine vterentur, quàm tu facis. In quo genere meditationis mirum in modum exercebat se venerabilis pater beatus Bernardinus. Intelligis quæ dico?

D. Intelligo. Cæterum vnde surgit hæc inæqualitas, tam in gratuitis donis, quàm in naturæ ac fortunæ bonis?

M. De hoc dicemus loco magis oportuno.

Non est mirum pro momentaneo actu peccati infligi pœnam perpetuam. Cap. IX.

M. NVnc autem dicito mihi, qualis sit dependentia creaturæ ad creatorem?

D. Certè necessaria, omnimoda, & ex omni parte.

M. Et quot sunt obligationes quibus obstringimur Deo ad obedientiam?

D. Plurimæ, innumeræ, ne dicam, infinitæ: quia non est aliquid rerum pro quo non obligatur rationalis creatura Deo.

M. Optimè. Scribens enim Apostolus Corinthijs: Omnia, inquit, vestra sunt: siue Paulus, siue Apollo, siue Cephas, siue mundus, siue vita, siue mors, siue præsentia, siue futura, omnia enim vestra sunt: vos autem Christi, Christus autem Dei. Tertiò & illud responde, An sint multùm arctæ, vehementerque stringant nos eiusmodi obligationes ad obediendum.

1.Cor.3.

D. Meo quidem iudicio, sine comparatione magis quàm illa, qua filiusfamilias obligatur patri carnis suæ.

M. Adde pro ratione: quoniam sicut omnis vis generandi à Deo est: ita omnis auctoritas patrum in filios à Deo est.

D. Insuper magis quàm illa qua ciuis Senatui obligatur,

aut

aut Regi subditus, aut præposito Ecclesiæ Christianus.

M. Pro ratione adiunge: Quoniam per me (inquit Altissimus) reges regnant, Et omnis horum potestas à Deo est, vt patet ad Romanos 13. atque alijs in locis.

D. Rursum magis quàm illa, qua redemptus à captiuitate belli obstringitur suo redemptori, aut seruus suo domino.

M. Ratio est. Quoniam iste redemit modica pecuniola, & nō nisi à morte temporali, ad vitam quasi momentaneam, adeoque dubiam: vt diem nesciat & horam: nec id tam in bonum redempti, quàm vt sibi mancipium inueniret. Deus autem per viscera animæ suæ te redemit non corruptibilibus auro & argento: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi, & incontaminati, à morte sanè perpetua ad vitam fœlicitatis, quæ vt finem non habet, ita amarum nescit aut triste: idque non vt sibi bene esset per te (Quia bonorum nostrorum non eget) sed pura benignitate: vt te non solùm sui: sed & suorū gloriæ, & maiestatis participem faceret. Et quid dico participem? Quin potius vt te vnum faceret secum, prout liquido constat ex Ioanne Euangelista. Igitur quanto præstat Deus his quos induxisti, secundò quanto isti nō per se, sed per illum habent quòd ipsis obligaris, tanto arctius est, tātoque inuiolabilius debitum quo Deo obligamur ad obediendum. Et quanto ipse puriori beneficentia præsidet nobis, quàm illi, tanto fœdior est nostra contra Deum inobedientia. Nunc te interrogo qui aduersus paterna mandata rebellis existit, nónne iustè exhæredatur?

1. Pet. 1.

Psalm. 15.

Ioan. 15.

A simili demonstratur peccatum tēporaneū rectè puniri æternaliter.

D. Prorsus: si modò enormis sit rebellio.

M. Sic enim definit titulus de exhæredandis filijs immo rigeris: sicque iubet lex naturæ, vt qui patris auctoritatē ferre dedignatur, careat illius fœlicitate. Et qui semel ex-

hæres

hæres factus est, nónne in æternum carendum erit illi bonis paternis?

D. Indubiè, nisi reconcilietur.

M. Esto. Nam & Deo reconciliari potest peccator. Ciuis insuper non obtemperans Senatusconsultis, nónne rectè extruditur à ciuitate, & extorris manet in perpetuū? Adeo si ciuitas subsisteret ad centies centena millia annorum, ipséque æternū viueret, nihilominus perpetuò manerent sibi mœnia ciuitatis inaccessa: licet solū semel & ad horulam deliquerit in Senatorias leges, paternásue constitutiones.

D. Sic est, & omnes iustum esse iudicant.

M. Tamen horarium est delictum, & sempiterna delicti punitio. Insuper qui Regis imperio non paret, nónne legitimè exilij damnatur, aut capitis?

D. Etiam. Aut certè iniqua est omnis principum dominatio.

M. In exercitū quoque qui ducis mandatum præuaricatur, nónne militum iudicio, qui alioqui scelerati sunt, in furcam suspenditur, aut lanceis confossus à vita exterminatur? Et quidem hęc iusta habentur omnium nationum iudicio, quamlibet barbaræ sunt: sed & approbant eiusmodi, lex naturæ, lex humana, lex denique diuina, dicente Domino: Maleficos non patieris viuere. Et Apostolo, Non sine causa gladium portat (iudex scilicet) Dei enim minister est: vindex in iram, ei qui malū agit. Quāto igitur iustius (vt ad propositum redeam) condemnatur æterni exilij, æternique supplicij, ille qui (non obstāte infinita Dei nostri potestate in nos, omniaque nostra, nō etiam obstantibus innumeris obligationibus quibus eidem obstringimur) tamen contra debitum gratitudinis, contra legem charitatis, quod plus est, contra omnē æquitatem, denique contra naturalem dependentiam

Exod. 22.

Rom. 13.

quam

quã in rebus finxit immutabilis natura, contemnit, negligit, transgreditur sacrosanctas leges, sanctaque mandata, quæ præcipiendo per semetipsum præcipit, ille cuius maiestate nihil augustius, nihil venerabilius, nihil potest esse terribilius. Rebus autem sic se habentibus, an quæso transgressio fieri potest sine contemptu iniuriáue tantæ maiestatis? Tu ipse iudex esto.

An trãsgressio fieri posset sine contemptu.

D. Certè non potest: nisi ex surreptione contingat factũ, aut vehementi perturbatione.

M. Loquimur de bene deliberata actione, qua quis sciens, beneque aduertens delinquit. Et contemptus boni infiniti (cui teipsum infinitis modis debes) nónne est infinitę malitiæ?

D. Sic esse conuincit ratio.

M. Nulla igitur est iniustitia, etiamsi punitio sit infinitæ durationis. Quinimo certo certius apparet ex ordine rerum, eum qui fontem deserit vitæ suæ, mox pabulum fieri mortis: mortis verò æternæ, si in æternum existit desertor. Deserit autem omnis præuaricator legis. Nec quicquam potest esse confinius rationi, quàm vt procul fiat ab omni misericordia, qui misericordiarum domino rebellem se facit. Est autem rebellis qui suam voluntatem diuinę voluntati anteponit. Adhęc nihil æquius, quàm vt exulet tandem à curia cælesti, qui edicta cęlestis curiæ sustinere non voluit, & extrudatur virtute omnipotentis in locum horroris, & mortis, qui dum viueret perturbator fuit legum, pacis, & vitæ. Denique nihil iustius, quàm vt omnis creatura conuertat se in vindictam illius qui omnium creaturarum contempsit auctorem, prout futurum pronunciauit Scriptura dicens: Accipiet armaturam zelus illius, & armabit creaturam ad vltionem inimicorum. Addit, Et pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos. Adhuc obsurdescit tibi auris? Intellige,

Rebellis quis dicatur.

Sap. 5.

ge, quæso, quid dicant eloquia sacra.

D. Et audio, & intelligo, & contremisco non parum.

M. Gaudeo. Quia ad quem, inquit os Domini, respiciā, nisi ad pauperculum, & trementem sermones meos? Sed quæ causa tremoris?

Esa 66.

Mandata Dei non esse grauia, tantum abesse vt sint impossibilia. CAP. X.

D. Video rem arduā esse, & ferè plus quàm humanæ possibilitatis debitè obseruare mandatum Dei. Scio insuper numerosam esse obseruandorum multitudinem. Et nihilominus qui offenderit in vno, factus est omnium reus. Hæccine meritò & mihi, & cuique mortalium terrorem incutiunt?

Iaco.2.

M. Sic solet obstrepere qui pusillo sunt animo. Discedat procul hinc vaporosa hæc carnis diffidentia. Amanti nihil est difficile. Et nescit tarda molimina Spiritus Sancti gratia. Definit veritas: Iugum meum suaue est, & onus meū leue. Addit Apostolus Ioannes: Mandata eius grauia non sunt. His coniungit Psalmista: Mandata tua desiderabilia super mel & fauum, super aurum & argentū, & omnem lapidem pretiosum. Moyses quoque cui familiare erat cum Domino colloquium sic testatur: Mandatum hoc quod ego præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, nec in cælo situm, vt possis dicere: Quis nostrum valet ad cælum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus, atq; opere compleamus? &c. Sed iuxta est sermo, valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum. Fili blasphemus est, quisquis cōtendit Deū præcepisse quod obseruatu est impossibile. Impius, qui existimat Christum humeris fidelium imposuisse onus vel importabile, vel dura seruitute molestum. Mandatum legis Euangelicæ in se leuissimum est. Quicquid

Mandata Dei non esse grauia.
Matth.11.
1.Ioan.5.
Psalm.18.
Deut.30.

enim pręcipit in sola charitate solidatur. Et quid facilius dilectione? Si onerat aut molestum est, ex te surgit, & in tua est cupiditate, omnis hęc onusti ponderis ratio. Vnũ vnà cum Christo Domino iugum ducere, non est seruorum, sed filiorum, non ignobilitatis, sed summę altissimæque nobilitatis. Si sentis amaritudinem, non est illa in præceptis, sed in crassis, qui de carne tua exhalant, passionum vaporibus. Caro concupiscens aduersus spiritũ, malum habitans in homine, corpus aggrauans animam, lex regnãs in membris, (his enim nominibus appellatur concupiscentia à Paulo) hæc, inquam, dum renituntur & recalcitrant, suisque funibus malarum affectionum quasi constringunt organa virtutum, tędium ingerunt, & auersionem ac difficultatem pariunt in exequendis præceptis: non vtique qualitas rei præceptæ, quæ quoniam virtutis materia est, bona in se, & suauis esse debet. Virtus enim non nisi circa bonum versatur. At dicito mihi, Nónne vinum per se delectabile gustui? tamen amarum videtur febricitanti: eò quòd noxius humor præoccupat organum sensus, atque illinc amaritudo, nõ ex vino. Et ambulare ad forum quid eò facilius? infirmis tamen & infantilibus membris valde est difficile: & quò morbus fuerit grauior, aut ætas magis tenuis, eò fit difficilius. Sic quamdiu infantes manemus in Euangelica vita, & necdum sensus exercitatos habemus: item quamdiu noxius humor concupiscentiæ præoccupat organa virtutum, tam diu manet difficile, quòd alioqui in se facilimum esse cognoscitur. Videmus quòd vectores equi dum nituntur in diuersum, aut nihil promouent, aut admodum parum, etiamsi vacuum sit, & sine onere plaustrum: nõ quia pondus plaustri excedit: sed quia nõ eodem trahunt equi. Sic quamdiu in affectibus suis secum dissidet homo, & aliò rapit concupiscentia carnis, aliò

impetus iræ, aliò ambitio, aliò ratio & spiritus, tamdiu onus sentit & iugum quasi molestæ seruitutis, & quò maior fuerit turba passionum, eò insuauius apparet iugum legis Euangelicæ. Nequaquam tamen in illo, sed in affectu hominis est grauaminis ratio. Non igitur dicas ampliùs, esse plus quàm humanæ possibilitatis, seruare mandata Dei.

D. Saltem depressis sub onere peccatorum pene est impossibile.

M. Cui dubium? Quid enim non est impossibile cadauerosis hominibus, insensatis, aut destitutis auxilio necessario? De terra terrenus, & onere peccatorum depressus, an exequi poterit quod diuinitùs mandatum est, diuinumque facit, sine ope diuina? An vnquam implumis bestia volatu scindet aëra? Et qui sine viribus est, quomodo faciet virtutis siue virium opus? Executio autem mandati opus est virtutis: adeò vt nihil cadat sub mandato, nisi secundum quod rationem habet virtutis. Nihil etiam implet mandatum, nisi opus virtutis, hoc est, nisi quod factum est iudicio, vbi, quando, & sicut oportet. Qui igitur totus malus est, penitus destitutus omni exercitio & adiumento virtutis, certè huic tam est difficile obseruare mandata Dei citra transgressionem, quàm est difficile claudo currere citra offensionem. Præterea nihil gratum Deo in operibus nostris sine fide. Quoniam sine fide impossibile est placere Deo. Nec vllius est meriti coram Domino, quod agimus sine fide operante per dilectionem. In Christo enim Iesu neque circũcisio aliquid valet, neque præputium: sed fides quæ per charitatem operatur. Denique nihil sanctũ sine charismatibus Dei. Igitur quicunque caret fide, non potest sic facere mandatum Dei vt placeat, & charus fiat. Similiter qui fidem habet, charitatem autem non habet, & eximia illa charismata

Mandata esse difficilia peccatoribus.

Executio mãdati Dei quid.

Impoßibile mandatum sanctè exequi sine gratia.

Heb. 11.

Gal. 5.

ſmata Spiritus Sancti, is non magis poteſt ſanctè exequi mandatum Dei quàm implumis beſtia volare. Sed de his infrà latiùs.

Regnum Dei non poſſe conſtare ſine mandato. Cap. XI.

D. Deus bone, quàm liberi, quamque felices eſſemus, ſi nullum foret mandatum.

M. Quare hoc?

D. Quia datum mandatum multis eſt occaſio ad interitum mortis. Vbi enim non eſt lex, ibi nec præuaricatio. Rom.4.

M. Rectè. Virtus enim peccati lex. 1.Corin. 15.

D. Vbi autem non eſt præuaricatio, ibi nec vlla poteſt eſſe condemnatio ad mortem. Tolle igitur mandatum, & ſublata erit omnis illaqueatio mortis.

M. At tolle mãdatum, & Deum quoque ſuſtuliſti à nobis, & regnum eius. Per mandatum enim ac legem conſtat regnum Dei, adeò vt nec cæleſtes ſpiritus ſine mandato beati eſſe poſſent: quia non ſine mandato charitatis & obedientiæ. Rurſus tolle mandatum, & ſuſtuliſti non ſolùm pædagogiam naturæ formandæ ſecundum virtutem, verumetiam notitiam ordinis & veritatis: vt ex ſubiectis patebit. Et quid obſecro his ſublatis erimus? Nónne ἄθεοι? Nónne irregulares? Nónne bruta animantia magis quàm homines? Vbi natura deprauata, ibi citra legem nulla vitæ ordinatio. Vbi autem non eſt continentia ordinis, ibi nec iuſtitia. Iniuſti autem diſperibunt, & omnis eorum gloria in confuſione erit. Inſuper per legem eſt cognitio peccati. Nam concupiſcentiam neſciebam, inquit Paulus, niſi lex diceret: Non concupiſces. Qui autem ignorat, ignorabitur, vt idem teſtatur Apoſtolus. Itaque quoniam per legem teſtificatio diuinę circa nos voluntatis, per legem cognitio peccati, per legem

Sine mãdato ne cæleſte quidem regnũ conſtat.

Sine mãdato nõ eſt pædagogia virtutis, neque ordinis cognitio.

Pſalm.36. Rom.7. 1.Cor.14.

directio naturæ accrescētis in Deū, pædagogia quoq; & disciplina inquietæ carnis ac passionum, deniq; per legē demonstratio ordinis, sine quo nihil firmum aut perpetuum. Et iccirco non posset aut bene esse homini, aut regnum Dei cōstare inter homines sine lege, & mādato.

D. Et quomodo fit demonstratio ordinis per legem siue mandatum?

M. Quoniam lex lata siue mandatum suapte natura conuincit, & dominij potestatē esse in mādante, & obediendi necessitatem in ijs qui mandatum acceperunt, illum maiorem, istos minores: illum dominum, istos subditos. Quam solam ob causam etiam in Paradiso (cùm natura esset adhuc incorrupta, bene per omnia consentiens, & in se, & cum suo conditore) opus erat legis mandato, & hoc sub pœna mortis. Sic enim habet Scriptura: Ex omni ligno Paradisi comede: de ligno autē scientiæ boni & mali ne comedas. In quocunque enim die comederis ex eo morte morieris. An inuidebat illis Deus bonum sciētiæ, aut fructum huius arboris? An vllam habebat repugnantiam gustare fructum visu pulchrum & ad vescendum suauem, & in eum alioqui vsum creatum?

Genes. 2.

D. Quorsum igitur vetitum oportuit ne gustarent de fructu arboris illius?

Quare Deus vetuit ne comederēt de arbore sciētiæ boni & mali.

M. Non ob aliam causam, quàm vt immobili decreto mādati euidenter constaret, plenitudinem dominij rerum omnium, etiam ad pomum vsque, idque, in medio Paradisi (ne tantummodo pars angularis Paradisi Deo tribueretur) esse apud eum qui legem tulit, cunctaque etiā minima, quale est pomum, venire in vsum hominis, sola solius Dei beneficentia, gratuitaque voluntate. Quis enim priùs dedit illi, & retribuetur ei? Secundò vt hinc constaret, hominem tanta necessitate subiectum esse legislatori Deo, vt in omnibus, ne pomo quidem excepto,

Rom. 11.

 opor-

oporteat illum pendere ſemper & vbique ex voluntate viuentis Dei, illiuſque ſubſeruire mandatis per omnia, etiam in re alioqui leuiſſima: quia in pomo vel guſtando vel non guſtando, & hoc ſub interdicto mortis ſtatim incurrendæ. Dicit enim ſcriptura: In quocunque enim die comederis ex eo morte morieris. Vt intelligas, quia ego ſum Dominus mortis & vitæ, qui viuifico & mortifico, deduco ad inferos & reduco, & non eſt qui de manu mea poſſit eruere: Vidéſne quomodo lata lex conuincit dominij poteſtatem reſidere penes mandantem, obedientiæ verò neceſſitatem manere in eo cui fit mandatum? Vnde neque ibi fruſtrà fuit lex, vbi corruptio nulla: plus dico, ibi quoque erat lex neceſſaria: quia licet in Paradiſo non eſſet caligo errorum, aut diſſidentium opinionum fumi, vllâne carnis inquietudo, tamen ibi ex parte cognoſcebant, ex parte prophetabãt, & per ænigma videbant velut in ſpeculo, non autem facie ad faciem. Quod poſtremum conuenit ſolùm glorificatis: à quibus tamen ne ſtatus quidem beatitudinis excludit omne mandatum, aut vinculum legis: quia etiam in cælis lex eſt charitatis. Charitas enim nunquam excidet. Abſit ergo, abſit quòd lex ſiue mandatum eſſet illaqueatio mortis. Inquit enim Apoſtolus Paulus: Lex ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Sumptaque occaſione ſic quærit, ſibique reſpondet, Lex igitur peccatũ eſt? Abſit. Sed per legẽ cognitio peccati. Addo, cognitio ordinis, cognitio volũtatis diuinæ, cognitio depẽdentiæ explicatę per ſcripturã hanc: Quoniã ex ipſo, in ipſo, & per ipſum ſunt omnia. Directio quoq; et pędagogia corruptæ fluidæque naturæ, quę alioqui ſuis ſtimulis, & ſuarum cupiditatum tortionibus rueret cęca in interitum mortis. Lex quidem indubiè virtus peccati eſt (nemo enim negare poteſt quod Apoſtolica definiuit

Geneſ. 2.
1. Reg. 2.
Iob. 10.
Lex eſt penes mandantẽ, obedientiæ neceßitas in ſubdito.
1. Cor. 13.
1. Cor. 13.
Mandatum ſanctum & iuſtum.
Rom. 7.
Lex affert multas vtilitates.
Quomodo lex ſit virtus peccati.

uit auctoritas). Nā prçuaricatio quòd peccatū ſit, quòd Dei imaginem, mentem ſcilicet, commaculet, quòd ſpiritum extinguat, quòd mortis inducat reatum, et ſeruitutē pariat ſub tyrannide Diaboli, quòd denique concupiſcentiam augeat: totum hoc habet à mandato legis, ſed occaſione accepta per inobedientiam. Quia tua ſponte tranſgrederis quod ſacroſancto mandato Dei tui vetitum erat. Mandatum enim per ſe eſt demonſtratio vitæ, virtutis obiectum, & lucerna lucens in hoc caliginoſo mundo. Quod autem per ſe bonum eſt his qui obediūt de corde bono, & charitate non ficta, hoc tibi propter tuam malam & rebellem voluntatem fit virtus peccati, & illaqueatio mortis.

De certo modo quo oportet ſeruare mandatum ad fructum ſalutis æternæ. CAP. XII.

D. Væ hucuſque dicta ſunt ſic ſatis intelligo: attamen vnum reſtat, nempe quonā modo oporteat obſeruare mandatum, an ſcilicet feciſſe opus præcepti ſit ſatis?

Obſeruans mandatū vt ſeruus non peccat, tamē ſibi inutilis manet.

M. Satis quidem eſt adhoc vt culpam nouam non contrahas: ſed interim manes ſeruus inutilis, neque promereris tibi quicquam eorum bonorum quæ ſuprà memorauimus. Siquidem certa eſt ſentētia Saluatoris, quā non ſolùm pronunciat, ſed & aptiſſima parabola demonſtrat, Lucæ 17. dicens: Quis autem veſtrum habens ſeruum arantem, aut paſcentem boues, qui regreſſo de agro dicat illi: Statim tranſi, & recumbe, & non dicit, Para quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi donec manducem & bibam, & poſt hæc tu manducabis, & bibes? Nunquid gratiam habet ſeruo illi, quia fecit quod ei imperauerat? Nō puto. Sic & vos cùm feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis, dicite: Serui inutiles ſumus:

quod debuimus facere, fecimus. Vides quàm exactè inculcat Saluator, solùm fecisse opus præcepti, prout serui faciunt, nullam mereri gratiam, nullamque adferre vtilitatem. Nam sermo est de seruis, qui id solum faciunt ad quod iure seruitutis obligati sunt, et de eximia aliqua gratia, qua quis reponitur in eminentiori statu quàm antea erat. Inquit enim: Dicite, serui inutiles sumus, quod facere debuimus, fecimus. Quid enim præstitistis super alia Dei mancipia? Nónne & animata omnia, & inanimata hoc faciunt? Sol obsequitur Deo suo, & eidem obtemperat luna, bruta quoque animantia præstant imperatum seruitium. Quare vt cum illis Deus, ita sanè & tecum agit: si tantummodo opus præcepti feceris, vt serui faciunt absque affectu filiali. Culpam nouam non imponit, vitam donatam non aufert, sustinet te in domo sua, hoc est, Ecclesia, vitæ denique necessaria præbet: attamẽ ad tempus, quemadmodum cum seruis agi solet: interea autem temporis manes tu totus inutilis.

D. Hoc est, nullam Deo adferens vtilitatem.

M. Quin potiùs nullam tibi parans vtilitatem. Nam certum est quòd neque talis, neque alij qui sanctissimè viuunt Deo vllam adferant vtilitatem. Dixi, inquit Dauid: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum nõ eges. Itaque dictum illud Saluatoris: Dicite serui inutiles sumus, debes intelligere de inutilitate qua sibi ipsis inutiles sunt, nullam sibi adferentes vtilitatem. Nã quæ vtilitas est, aut qualis fructus declinasse nouam culpam, aut non incurrisse maiorem reatum mortis, quando interim manes quod eras, in eodem statu in quo priùs, in eadem miseria, in eadem fortuna, peccator vt priùs, longè à Deo vt priùs, mortalis vt priùs, legi mortis propter delicta inuolutus vt priùs nihilo ditior, nihilo factus melior quàm priùs? An sit vtilitas, non fecisse iacturam

Quomodo sibi manet inutilis qui more seruorũ facit omnia quæ sibi præcepta sunt.

rerum? An emolumentum, non accepisse incommodũ? Tam igitur inutiles sibi qui faciunt opus præcepti sicuti serui faciunt, vt nullo pacto proficiant in melius. Quod plus est, tam inutiles sibi, vt licet fecerint opus præcepti modo iam dicto, sint nihilominus tandem perdituri etiã id quod habent, & ipsi mittendi in tenebras exteriores. Non quidem propterea quòd opus præcepti sic cõpleuerint, (hoc enim nõ cõputatur eis ad culpam) sed quòd manserint animo seruili, & extra dilectionem charitatis. Qui autem non diligit, manet in morte, etiamsi fecerit quod præceptum erat.

D. Quid igitur agendum nobis, vt vtiliter obseruemus mandata Dei?

Quibus sit necessariũ vt fiat à nobis præceptum vtiliter.

M. Qui frugi esse volunt, non solùm facient opus præcepti, quia præceptum est, idque more seruorum, qui solũ timore aguntur, nihil autem agunt ex amore, sed hoc in primis curabunt, vt fidei spiritu adoptentur in filios domus, atque sic in ipsis præceptis facere voluntatem siue beneplacitum Dei patris, qui in cælis est, more filiorum, hoc est, ex affectu amoris. Quasi dicat Christus per parabolam inductam, Non sufficiat vobis esse sub pædagogia legis, & facere seruili animo quæ præcepta sunt, more populi vestri Iudaici. Altius quid requiritur, nempe vt spiritu fidei efficiamini filij Dei, & sic amore filiali faciatis præcepta eius tanquam patris vestri qui in cælis est. Siquidem hoc prodest, & vtilitatem adfert, dicente

Matth. 7. Saluatore, Nõ omnis qui dicit mihi domine domine intrabit in regnum cælorum: sed qui facit voluntatem patris mei qui in cælis est.

D. Et quæ est ista voluntas Dei patris?

M. Respondet Zacharias dicens: Vt sine timore de manu inimicorum nostrorum (à quibus detinemur propter peccata nostra) liberati, seruiamus illi in sanctitate,

&

& iustitia coram ipso omnibus diebus nostris. Quapropter in primis curandum est, vt simus liberi à peccatis nostris. Quamdiu enim displicet persona, nullum eius obsequiũ gratũ esse potest. Respexit enim Deus ad Abel, et ad munera eius: priùs ad Abel, deinde ad munera eius. Siquidem odibilis Deo est impius, & impietas eius. Secũdò vt seruiamus ei in sanctitate, hoc est, spiritu sanctificato charismatibus illis pretiosis, quibus consortes efficimur diuinę naturę, induẽtes erga Deũ affectũ verè filialẽ. Tertiò in iustitia, hoc est, in opere verę virtutis. Dixi in opere verę virtutis: quoniã est virtus quædã purè moralis, qualẽ docuerunt Philosophi, quę nõnunquam cũ suis cultoribus vadit ad infernum: & ideo reuera nõ est vera aut perfecta virtus, eo ꝙ vim nullam habeat faciẽdi hominis conditionem meliorem. Quamlibet enim fuerit quis decoratus tali virtute, manet tamẽ longè à Deo, filius iræ & perditionis: quomodo manserũt omnes philosophi ignorantes Deum, & Christum eius. Est autem & alia virtus Christiana siue Euangelica, vim habens diuinam vniendi hominem cum Deo, cuiusmodi sunt fides, spes, charitas, & quæ ex illis nascuntur virtutes, officiaque honestatis. Qualem profectò licet dicere veram virtutem: eò quòd veraciter vim habeat faciendi hominis conditionem meliorem. Implere autem mandatum Dei opere eiusmodi virtutis, est reuera seruire Deo in iustitia: eò quòd tali virtute iusti sumus coram Domino. Quartò oportet facere præceptũ lęto ac obuio animo, & non quasi ex necessitate, iuxta prophetam dicentem: Seruite Domino in lætitia. Hilarem enim datorem diligit Deus. Quando ergo obedientia nostra in custodiendis mandatis Dei surgit non solum de corde puro, ac libero à funibus præcedentium delictorum: sed & sanctificato charismatibus Spiritus Sancti, qui in nobis

Genes. 4.

Psalm. 99.

1. Corint. 9.

efficit affectus obuios, vereque filiales, & exinde facimus mandatum in iuſtitia, hoc eſt, opere veræ perfectæque virtutis, idque hilariter. Tunc demum fit gratum obſequium noſtrum Deo patri, & acceptum ad remunerationem vitæ, tunc quoque incipit nobis eſſe veraciter vtilis cuſtoditio mandatorum: eò quòd tunc verè facimus voluntatem Dei patris in mandatis eius. Nam ſicut voluntas legiſlatoris huius mundi, eſt facere ciuem bonum, hoc eſt, honeſtum ac idoneum tranquillitati publicæ, ita volũtas Dei patris eſt, per legem ſuam & mandata facere homines ſimpliciter bonos, hoc eſt ſe dignos, & æterno illi conſortio idoneos, qui ſecum vnum erunt per Chriſtum Dominum, ſicut Chriſtus & ipſe pater vnum ſunt. Vnde voluntas Dei patris ſine Chriſto, & ſine fide ac charitate fieri non poteſt. Nam in Chriſto fit purgatio veterum delictorum: per fidem verò eſt acceſſus ad Deum: porrò vnio per charitatem: qui enim manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Hinc Apoſtolus ſcribit ad Timotheum filium ſuum dicens: Finis præcepti charitas, de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Qui autem ſic facit opus mandati, vt finẽ mandati attingat, is verè facit beneplacitum ſiue voluntatem eius qui mandatum tulit.

Voluntas legiſlatoris quæ ſit.

Heb.1.

1.Ioan.4.

1.Timot.1.

D. Verùm an planè ſit neceſſarium, ſic facere?

M. Non. Quia finis præcepti non cadit ſub præcepto, quare nec modus ille qui coniungit cũ fine. Vnde quãdo quis in peccato exiſtens, & extra charitatẽ facit quod præceptum eſt, non peccat, imò benefacit, etiamſi non faciat de corde puro, aut ex charitate: attamen manet ſibi inutilis, hoc eſt, ſic faciendo nullam meretur gratiam, aut remunerationem vitæ apud Deum. Qui ſecundum magnitudinem bonitatis ſuæ iam ab æterno conſtituit regnum cælorum, vitamque æternam pro præmio his

qui

qui faciunt voluntatem ipsius ex affectu amoris erga ipsum tanquam patrem suum. Nunc pergamus ad specialem vniuscuiusque mandati explicationem.

De Præceptis Decalogi in specie.

Qua ratione tractabitur de Præceptis Decalogi, & quid sit Decalogus. CAP. XIII.

M. PRincipiò illud te præmonitum cupio, me in hac tecum conferentia nolle disserere de præceptis Decalogi legaliter aut philosophicè, sed Euangelicè secundum veritatem & traditionē legis nouæ. Olim Israëlitæ, licet dicti essent gens sancta, populus acquisitionis, & filius Dei primogenitus: tamē sub pędagogia duræ legis agebantur, eo modo quo hæres quanto tempore paruulus est, sub tutoribus & actoribus custoditur, quasi nihil differens à seruo cùm sit dominus omnium. Nos autem qui tempore plenitudinis nati sumus, & in Christi sanguine renati, in doctrina insuper reuelatæ veritatis educati, multoque quàm illi grandiores facti, non amplius in legis pædagogiam oculos intendimus, sed in Christi Euangeliū. Nam pręterijt lex vetus, mortua est, imò mortifera omnibus obseruatoribus suis: vti luculentissimè docet Apostolus, præcipuè in epistola ad Galatas.

Tractabitur de mandatis Euangelicè nō legaliter: quia lex mortua est. Gal. 4.

D. Si lex mortua est, imò mortifera, adferens cultoribus suis mortem, cur adhuc laboramus in præceptis Decalogi? Nam Decalogus pars est legis veteris.

M. Decalogus quidem pars est legis Mosaicæ, sed talis, quę nihil continet pręter pręcepta moralia, vno duntaxat excepto, de quo in suo loco. Porrò præcepta moralia, quæ mores componunt secundum virtutem, ad ius pertinent naturæ. Ius autem naturale idem est apud omnes

Qua ratione sint obseruanda præcepta Decalogi tēpore Euāgelij cū Decalogus pars sit veteris legis.

nes homines: quia natura eadem apud omnes. Christus autem venit vt gratijs Euangelicis ditaret naturam, non vt immutaret, sicuti nec immutauit. Nam eadem natura est hominum qui nunc viuunt, & eorum qui fuerunt tam sub lege quàm ante legem. Naturam ergo reliquit Deus integram: tantùm ritum gentis extinxit, commutans veritate quicquid in figuram vel typum futuri mediatoris institutum erat. Et quoniam tota lex vetus significatiua erat Christi, nusquam non admiscens ritum aliquem populo illi peculiarem, ideo totam legem interijsse per Christum certum est, quantũ ad obligationẽ. Nam etiam nunc suis typis & figuris instruit, vti palam constat ex scriptis Apostolicis. Verùm nihil in lege est quod nunc obliget hominem, in quantum est veteris legis, ne Decalogus quidem. Sed si quid nunc obligat eorum quæ in libris legis Mosaicæ inueniuntur, obligat id aut ratione iuris naturalis, ex cuius principijs profluit, aut quia in nouo testamento per Christum, vel Apostolos eius renouatũ est, veluti pertinens ad populum nouæ legis. Sicuti dicendum est de præceptis charitatis, & de mandatis Decalogi. Circa Decalogum igitur laborabit nostra diligentia, non quia pars est veteris legis, sed quia mandata quæ continet, sunt meræ determinationes iuris naturalis. Secundò quoniam ea quæ in Decalogo præcipiuntur, expressè renouata sunt in Euangelijs, scriptisque Apostolicis, vt in progressu audies. Quas ob causas in primis à nobis Christianis venerari debẽt. Nihilominus habet etiam Decalogus non parum maiestatis præter reliquam partem legis, ex eo quòd digito Dei inscriptus est tabulis lapideis sub forma decem verborum, vnde & Decalogi nomen sortitur.

Tota lex vetus interijt.

Quomodo data sunt decem Præcepta tempore legis. CAP. XIIII.

D. De

D. E modo autem quo data sunt decem præcepta, deque tabulis lapideis, quid continet precor Scriptura sancta?

M. Exodi 24. et Deut. 9. ac 10. ca. istud inuenies. Verba Exodi sunt ista: Ascenderũt (scilicet partẽ mõtis Sinai) Moyses et Aarõ, Nadab et Abiu, et septuaginta de senioribus Israël, et viderũt Deũ Israël, sub pedibus eius quasi opus lapidis sappharini, & quasi cælũ cùm serenũ est. Nec super illos qui procul recesserant de filijs Israël misit manum suã. Videruntq; Deũ, & comederũt ac biberunt (scilicet postea, in argumentum quòd nõ essent occisi à Deo, cùm scriptum sit: Non videbit me homo, & viuet). Dixit autem Dominus ad Moysen: Ascende ad me in montem, & esto ibi, daboque tibi tabulas lapideas, & legem ac mandata quæ scripsi, vt doceas filios Israël. Surrexerunt Moyses & Iosue minister eius, &c. Cumq; ascendisset Moyses, operuit nubes montẽ, & habitauit gloria Domini super Sinai, tegens illũ nube sex diebus. Septimo autem die vocauit eum de medio caliginis. Erat autem species gloriæ Domini quasi ignis ardẽs super verticem montis in conspectu filiorum Israël. Ingressusque Moyses medium nebulæ, ascendit in montem, & fuit ibi quadraginta diebus & quadraginta noctibus. Hæc in Exodo. Deuteronomij verò. 9. & 10. capitibus sic habetur: Nam & in Oreb prouocasti eum, & iratus Dominus delere te voluit, quãdo ascendi in montem, vt acciperem tabulas lapideas pacti quod pepigit vobiscũ Deus. Et perseueraui in monte quadraginta diebus ac noctibus panem non comedens & aquam nõ bibens. Deditque mihi Dominus duas tabulas lapideas scriptas digito Dei, & continentes omnia verba quæ vobis locutus est in monte de medio ignis, quando concio populi congregata est. Cumque transissent quadraginta dies

Exod. 33.

ta dies & totidem noctes dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas tabulas fœderis, dixitque mihi, Surge & descende hinc cito: quia populus tuus quem eduxisti de Aegypto deseruerũt velociter viam, quam demonstrasti eis, feceruntque sibi conflatile. Rursumque ait Dominus ad me: Cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me vt conteram eum, & deleam nomen eius de sub cælo, & constituam te super gentem quæ hac maior & fortior sit. Cumque de monte ardente descenderem, & duas tabulas fœderis vtraque tenerem manu, vidissemque vos peccasse Domino Deo vestro, & fecisse vobis vitulum conflatilẽ, ac velociter deseruisse viam eius, quã vobis ostenderat, proieci tabulas de manibus meis, confregique eas in cõspectu vestro. Et procidi ante Dominum sicut priùs quadraginta diebus & quadraginta noctibus panem non comedens, & aquam non bibens propter omnia peccata vestra quę gessistis contra Dominũ, & eum ad iracundiã prouocastis. Timui enim indignationem & iram illius, qua aduersum me concitatus delere vos voluit. Et exaudiuit me Dominus etiam hac vice. Sequitur infrà: Et iacui coram Domino quadraginta diebus ac noctibus quibus eum suppliciter deprecabar, ne deleret vos, vt fuerat comminatus, & orans dixi: Domine Deus ne disperdas populum tuum, & hęreditatem tuam, quam redemisti in magnitudine tua, quos eduxisti de Aegypto in manu forti. Recordare seruorũ tuorum Abraham, Isaac, & Iacob. Ne aspicias duritiam populi huius, & impietatem atque peccatum, ne fortè dicant habitatores terræ de qua eduxisti nos: Non poterat Dominus introducere eos in terram quam pollicitus est eis, & oderat illos: idcirco reduxit, vt interficeret eos in solitudine: qui sunt populus tuus, & hære-

ditas

ditas tua, quos eduxisti in fortitudine tua magna, & in brachio tuo extento. In tempore illo dixit Dominus ad me: Dola tibi duas tabulas lapideas, sicut priores fuerũt, & ascende ad me in montem, faciesque arcam ligneam, & scribam in tabulis verba quæ fuerunt in his quas ante confregisti, ponesque eas in arca. Feci igitur arcam de lignis sethim. Cumque dolassem duas tabulas lapideas instar priorum, ascendi in montem habens eas in manibus: scripsitque in tabulis iuxta id quod priùs scripserat, verba decẽ, quæ locutus est Dominus ad vos in monte, de medio ignis, quando populus congregatus est, & dedit eas mihi. Reuersusque de monte, descendi, & posui tabulas in arcam, quam feceram, quæ hucusque ibi sunt sicut mihi præcepit Dominus. Hucusque verba textus Deuteronomij. Decem autem verba hæc quę dicitur Dominus digito suo hîc inscripsisse tabulis lapideis, ipsemet proprio suo ore priùs promulgauerat ad vniuersum populum de medio ignis, Exodi vigesimo cap. sic dicens: Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, de domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. Non adorabis ea, neque coles. Ego sum Dominus Deus tuus fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in tertiam & quartam generationem eorum qui oderũt me, & faciens misericordiam in milia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustrà. Memento vt diem Sabbathi sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autẽ

Cap. 10.

Sab-

Sabbathũ Domini Dei tui est. Non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus, & ancilla tua, iumentũ tuũ, & aduena qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt: & requieuit die septimo, iccirco benedixit Dominus diei Sabbathi, & sanctificauit eum. Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi. Non occides. Non mœchaberis. Non furtum facies. Non loquêris contra proximũ tuum falsum testimonium. Non concupisces domum proximi tui. Nec desiderabis vxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt. Cunctus auté populus videbat voces & lampades, & sonitum buccinæ, montemque fumantem: & perterriti ac pauore concussi, steterunt procul, dicentes Moysi: Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus ne fortè moriamur. Et ait Moyses ad populum: Nolite timere: vt enim probaret vos, vênit Deus, & vt terror illius esset in vobis & non peccaretis. Stetitque populus de longè: Moyses autem accessit ad caliginem, in qua erat Deus. Dixit præterea Dominus ad Moysen: Hæc dices filijs Israël: Vos vidistis quòd de cælo locutus sim vobis. Hucusq; rursum verba textus. Porrò hæc Dei diligentia, qua non solùm promulgauit ista decem verba per modũ edicti, sed & proprio digito inscripsit tabulis lapideis, & ipsas denique tabulas recludi fecit in arca fœderis ad perpetuam rei memoriam, meritò nos diligentes efficere debet circa propositam materiam.

Cur decem Præcepta vocentur decem verba. CAP. XV.

D. On satis intelligo quorsum dicat textus de decem verbis. Sunt enim plura quàm quinquaginta, aut centum verba eorum quæ hic præcipit Dominus.

M. Iuxta phrasim tam nostri sermonis quàm Hebræorũ, per verbum intelligimus sententiam, siue dictum sententiosum: quod, licet voculis paucissimis, velut verbum vnum prolatum, diuitem nihilominus & copiosam habet sententiam. Qua phrasi hęc sententia, Plus vltra, dicitur verbũ inuictissimi Imperatoris nostri Caroli quinti. Saluatoris verò Christi verbum erat, Beatius est dare quàm accipere. Verbum quoque tuũ vel meum esse potest, Sine onere nihil, Mors ostiũ vitæ, Virtus ludibrium Diaboli, In paruis quies, &c. Eademq; phrasi & de suis sententijs dixit Salomon, Fili audi verba mea. Aeterna itaque Dei sapientia volens epitomen dare eorum quæ pertinent ad mores probè instituendos, fecit Decalogũ, hoc est, sermonem breuem decem verborum, id est, decem sententiarum. Quæ adeo succinctè & voculis paucis tradunt capita, & fontes, imò ferè plenitudinem legis naturalis, vt iure verba vocari possint, debeatque meritò vnumquemque pudere, nolle causa salutis propriæ vel decem verba discere. Haud dissimiliter quicquid de fide sparsim in scripturis, aut aliâs per reuelationem Dei traditum est, id diligentia Apostolorum contractum videmus in duodecim articulos, velut duodecim verba vnius Symboli. Sic quicquid rectè orando peti potest, id similiter per Christum redactum legimus in septem breuissimas petitiones. Prout etiam prudentissimi Iurisconsulti summam iuris redigerunt ad tria capita, videlicet, Honestè viuere, Alterum non lædere, Ius suum cuique reddere. Tantum de tabulis lapideis, & decem verbis scriptis in eisdem. Nunc verò restat difficultas sed modica: quot sint præcepta primæ tabulæ, & quot secundæ. Pro qua expedienda hæc accipe. Origenes, quem Hieronymus sequitur, primæ tabulæ quatuor præcepta tribuit, ex primo duo faciens. In quorum primo spiritualem, in *Origenes. Hieronymus.*

altero crassam illam & externam idololatriam prohiberi dicit. Vt primum sit, Non habebis deos alienos coram me: alterum, Non facies sculptile. In secundam verò tabulam sex retulit, duo vltima præcepta de non concupiscendo vxorem, & non concupiscendo res proximi, connectens. At D. Augustinus, & ferè quotquot Augustinum sequuti sunt primæ tabulæ tria præcepta, secundæ septem tribuerunt. Qui primum mandatum de vitanda idololatria siue spirituali siue corporali vnum faciunt. Postrema verò præcepta, quæ sunt de non concupiscendo vel vxorem, vel res proximi, in duo secant. Quorum sententiam Ecclesiæ magis placuisse constat: vel ob id quòd magis ad mysterium sanctæ Trinitatis respiciat: vt primum mandatum referatur ad Patrem, secundum ad Filium, (cui proprium nomen est verbum Dei, non creatura) tertium ad Spiritum sanctum: quò in nobis sabbathizamus, id est, ab omnibus, quæ caro sine Spiritu gignit, quiescimus, nosque continemus.

August. lib. 2. quæst. super Exodū.

August. ibidem.

Elen-

Elenchus Capitum Tracta-
TVS SECVNDI.

De sensu & partibus primi mandati. CAP. I.

M. HActenus generatim de mandatis pertractatio fuit: nunc porrò restat vt propriam singulorũ demonstrationem exordiamur. Tu itaque recita primum mandatum.

D. Vnum crede Deum.

M. Rectè quidem, nec improbare possum. Nam rithmus siue hemistichion hoc conuenit ad iuuandam memoriã simplicium. Verùm vt progrediamur ex solidis, in lege quid scriptum est? quomodo legis?

D. Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, & de domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me. Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, & quæ est in terra deorsum, nec eorum quę sunt in aquis sub terra, nõ adorabis ea, neque coles. Ego enim sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, Deus æmulator, visitans iniquitatẽ patrum in filios in tertiam & quartam generationem, & faciens misericordias in milibus, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea.

M. Sic habet textus Exod. 20. & Deut. 5. quibus adde quod habetur Deut. 10. videlicet Dominum Deum timebis, & illi soli seruies. Et nunc Israël quid Dominus Deus tuus petit à te? nisi vt timeas Dominum Deũ tuũ, & ambules in vijs eius, & diligas eum, ac seruias Domino Deo tuo in toto corde tuo, & in tota anima tua, custodiasque mandata Domini, & cęremonias eius quas ego hodie præcipio tibi. Adde quoque ex nouo Testamento quod Saluator noster protulit dicens: Dominũ Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Siquidem omnia hæc, & similia pertinent ad explicationẽ primi præcepti

cepti. Quæ si bene perpendas, mox animaduertes, primũ mandatum habere duas partes. Quarum prior est, Non habebis deos alienos coram me: sed Dominum Deum tuum adorabis, coles, timebis, diliges, illique adhærebis, & soli seruies.

Primum mã datũ habet duas partes.

Prior pars primi mandati.

D. At ista verba adorabis, coles, timebis, seruies, &c. in Decalogo non habentur: sed solùm, Ego Dominus Deus tuus, non habebis Deos alienos coram me.

M. Esto. Habentur tamẽ in alijs locis Scripturę sanctę, & explicant vim primi huius mandati; nec vlli dubiũ esse debet, quin voluerit legislator Deus in hac negatiua, Nõ habebis deos alienos coram me cum præfatiuncula illa, Ego sum Dominus Deus tuus, intelligi affirmatiuã aliquam, nimirum istã aut similem: Me qui veraciter sum Dominus Deus tuus, quique eduxi te de Aegypto, habebis pro Deo tuo, & nequaquam habebis coram me Deos alienos. Nónne & Moyses accepit commissionem à Deo, Exodi 24. docendi populum hæc mandata, explicando latiùs vim & energiam verborum præcepti, quomodo nos in scholis docemus verba Scripturæ? Fecit autem idipsum Moyses Deute. 6. & 10. alijsque in locis dicens: Audi Israël, Dominus Deus noster, Deus vnus est, Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. Item, Et nunc Israël quid Dominus Deus tuus petit à te (scilicet in mandato suo) nisi vt timeas Dominum Deum tuũ? &c. vt suprà. Rursumque, Dominum Deum tuum timebis, & ei soli seruies. Non ibitis post deos alienos cunctarum gentium, quæ in circuitu vestro sunt. Et Saluator, quo nemo meliùs nouit sensum Domini, sic explicat: Dominum Deum tuũ adorabis, & illi soli seruies. Posterior verò pars est ista, Non facies tibi sculptile, & omnem similitudinem, &c. non adorabis ea, neque coles.

In negatiua subintelligitur affirmatiua.

Moyses habuit cõmissionẽ latiùs explicandi mandata.

Explicat Saluator paucis primũ præceptum.

Posterior pars primi mandati.

les. Quam posteriorem partem complectitur etiã pars posterior dicti Saluatoris, videlicet, Illi soli seruies, adeo vt in effectu veraciter comprehendat summã totius primi præcepti breuis illa sententia Saluatoris, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

D. Quorsum auté additur præfatiuncula illa, Ego Dominus Deus tuus qui eduxi te de terra Aegypti, & domo seruitutis?

M. Eorsum, vt constet causa, seu ratio mandati. Nõ enim quærenda est aliunde causa, cur eum colere, & adorare, illíq; seruire oporteat, quàm quia Dominus Deus noster est. Hæc vna prægnans, hæc & sufficiens causa est, prout intelliges postquam prædicta tria vocabula interpretati erimus. Addidit autem, Qui eduxi te de terra Aegypti, &c. Partim vt commemoratione beneficij inflammaret affectus eorum in obedientiam magis magisque spontaneam, quàm eousque fuerat. Partim vt aliqualem sui notitiam daret. Siquidem Deum nemo vidit vnquam, quare necesse erat, vt adderet certum opus, seu testimonium, quo veluti à posteriori apprehendi posset: ne quis hæsitaret quísnam is Deus esset, qui se mandatis istis colendum præcepisset, quasi diceret: Ego sum verissimè ille Deus, qui hoc spectatissimum opus peregi, quo nullum vnquam visum est mirabiliùs, idque tã stupendis prodigijs, vt nemo dubitare possit, quin is qui fecit ea verè Deus sit. Vnde licet Deum nemo videat, scilicet per claram, & intuitiuam cognitionem, tamen (vt Rom. 1. Apostolus inquit) inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas, ita vt sint inexcusabiles.

Conciliantur Scripturæ. Et simili sanè modo conciliantur Scripturæ, quæ videntur habere cõtrarietaté in sermone. Ex effectibus enim, & signis, & prodigijs cognoscitur Deus, quasi à posteriori,

riori, qui per essentiam videri non potest. Quapropter ô homo, siue spectes originem tuam, & subsistentiam, ac finem, Ecce ego Dominus Deus tuus, siue spectes mirabile illud beneficium liberationis tuæ de domo seruitutis, Ecce ego ille benefactor tuus, qui te citra meritum tuum stupẽdis signis & prodigijs eduxi de terra Aegypti, per medium maris rubri submersis omnibus inimicis tuis.

D. Mirum, huius particulæ, Qui te eduxi de terra Aegypti, &c. nullam fieri mentionem in Euangelijs, cùm toties, tamq; solenniter, passim inculcetur in lege & Prophetis.

M. Quando cœpit Deus educere non solùm vnũ vnius familiæ populum, sed vniuersam humanam naturam, adeoque omnem omnium nationum totius orbis populum, modò velint, nõ per mare rubrum, sed per pretiosum sanguinem vnigeniti filij sui: non de Aegypto ad Palestinam tam breuem terrenæ inhabitationis prouinciam, quàm ipsa est Aegyptus; sed ad supercœlestia, & ad thronum vsque gloriæ Dei: non de domo seruitutis, qua homo homini seruit temporaliter: sed de seruitute peccati sub obligationem interitus, & damnationis quæ finem non habet. Quarum rerum testimonia sunt manifesta per omnẽ scripturam. Tunc cœpit comparatione huius quasi nihil esse illa eductio de Aegypto, quæ olim tam illustris & admiranda erat in auribus patrum, meritoque silet, iacet, fitque prorsus obscura dũ comparatur, ad istam, quæ facta est per Christum Dominum. Erat quidem illa typus istius: at cessat figura adueniente veritate, & vmbra cedit corpori. Ideo illius non fit mentio in Euãgelio. Hæc autem eductio, quam Christus peregit, nusquam non inculcatur per totum nouum testamentum, velut ea quæ altiori mente reposita esse debet,

Hiere.23. dicēte Hieremia Propheta: Propter hoc ecce dies veniūt, dicit Dominus, & non dicent vltrà, viuit Dominus qui eduxit filios Iſraël de terra Aegypti: ſed, viuit Dominus qui eduxit et adduxit ſemen domus Iſraël de terra Aquilonis, & de cunctis terris, ad quas eieceram eos illuc.

Quid importent tres iſtæ voces, Dominus, Deus, Tuus. CAP. II.

M. QVoniam verò huius, aliorumq́ue mandatorum totalem cauſam cōplectitur hęc præfatio, Ego ſum Dominus Deus tuus: breuis quidem in verbis, ſed latiſſima in ſenſu & myſterijs: igitur diligenter examinare oportet tres illas voces, Dominus, Deus, Tuus, priuſquam enarrationē mandati proſequamur.

D. Quid ſit Deus libro ſecundo in primo articulo Symboli declaratum eſt.

M. Verum dicis. Igitur pergamus ad explicationem vocabuli Dominus: dicit enim: Ego Dominus Deus tuus: non ſolùm Deus, ſed & Dominus: nec ſolùm Dominus, ſed Dominus Deus tuus.

D. Dominus Latinis dicitur quaſi qui domui præeſt, vel domus imperium habet, cui omnis familia paret.

Quid vox Dn̄s.

M. Rectè. Is igitur maiori ratione dominus, cui paret nō vnā dūtaxat familia ac altera, ſed omnium familiarum, omniumq́ue rerum vniuerſitas. Qui enim imperium habet cunctorum quæ ſunt, fuerunt, vel eſſe poterunt, imperium inſuper tam mortis quàm vitæ, tam eorum quæ non ſunt, quàm eorum quæ ſunt, is dico verè dominus dominorum eſt, dominus vniuerſorum, dominus denique abſolutè. Quia quacunque comparatione facta, ipſe ſemper ac ſolùm dominus, nulli ſeruus, nulli par, aut collega, ſed omnes, omniaq; in mera poteſtate eius. Quacūq; inſuper conſideratione facta, ipſe ſemper vnus

Deus ſemper et quacunq; cōparatione facta dominus:

ac idem dominus, citra omnẽ viciſſitudinis obumbrationem. Omnes alij, vt domini ſunt, comparatione eorum quibus præſunt, ita ſerui ſunt, comparatione Dei, à quo dominij titulum acceperunt. Nec ſemper aut prorſus domini, pleno ſcilicet titulo omnis dominij, vt Deus. *Nullus niſi Deus ſimpliciter dominus.*

D. Explica quæſo quo iure, quóue titulo Deus ſit dominus? Nam qui vendicat ſibi dominium rei, iure hoc debet facere, iuſtoque titulo.

M. Rectè. Scias igitur nulla poſſe imaginatione cogitari titulum aliquem veri dominij, iuſtæque poſſeſſionis, quo non poſſideat Dominus Deus tuus & te, & omnia tua, & cuncta quæ totius Vniuerſi nomine comprehenduntur, vno duntaxat titulo donationis excepto, Quis enim prior dedit illi, & retribuetur ei? Sed nec hoc titulo planè excepto, vt ſtatim audies. Dominium eſt ius habendi, poſſidendi, fruendi, vtendi, ac diſponendi de re aliqua pro libitu voluntatis. Eſt autem dominium merum, eſt & mixtum: eſt plenum dominium, eſt ſemiplenum, aut ex parte: eſt dominium directum, eſt & vtile. Verùm iſta Iuriſperitis relinquamus. Hoc conſtanter pronuncio, dominium Dei eſſe directum, meriſſimum, pleniſſimum, liberrimum, omnipotentiſſimum, omniq; ex parte independens, indeterminatum, ſine violentia, ſine fine, ſine vllo defectu poteſtatis: dominium dico in omnia: non ſolùm præſentia, ſed & futura, poſſibiliaq;. Adhæc in omnia non ſolùm elementa, & ex his compaginata corpora, ſed & in omnes quoque naturas, ac virtutes cæleſtium orbium, cæleſtium ſpirituum, cæleſtium poteſtatum. Nec ſolùm in ipſam ſubſtantiam, omniaque inſtrumenta, & accidentia humanæ creaturæ, ſingulaq; momenta vitæ, verumetiã in ipſam mortem, ipſum quoque infernum, & omnẽ denique totius Diabolicæ frau- *Rom. 11.* *Quid dominium.* *Quale dominiũ Dei.*

Matth.10. dis & machinationis. Hinc dicit Saluator. Timete eum
Luc.12. qui cùm occiderit, potestatem habet & animam & corpus mittere in gehennam ignis. Et ad Sathanam inquit, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Postremò super omnes non solùm actiones seruientis plebeculæ, sed & super Principes terræ, & reges diademate gloriæ sublimes, & omnes omnium dominantium dominationes. Ipse enim vt Deus est deorum: ita & dominus dominantium, & princeps regũ terræ. Adeo vt rex

Confessio Dauidis super dominio Dei. *1.Paral.29.* Dauid in publico consessu palã confiteatur dicens: Tua est Domine magnificentia, & potentia, & gloria, atque victoria, & tibi laus. Cuncta enim quæ in cælo sunt, & in terra, tua sunt. Tuum Domine regnum, & tu es super omnes principes. Tuæ diuitiæ. Tua gloria est. Tu dominaris omnium. In manu tua virtus, & potentia. In manu tua magnitudo & imperium omnium. Porrò tam est dominium Dei amplum ac potens, tamque oculatũ,
Matth. 10. testante Euangelio, vt nec folium defluat de arbore, nec
Matth.5. vllus passer cadat super terram, nec tu capillum vnum album facere posses aut nigrũ sine scitu ac voluntate eius, qui dominium vniuersorum habet.

D. Profectò cùm dominium Dei tantum sit, tamq; irrefragabile, dolendum valde quòd nõ illi prę omnibus, & super omnia obediatur.

Quibus epithetis decoretur dominiũ Dei. M. Vt autẽ manifestè constet, quanta sit maiestas Dei, quamque absoluta illius dominatio ideo Scriptura sancta in varijs locis addit his nominibus Deus, & Dominus eximia quædam epitheta, vocans quidem Deum, Deum [a] absconditum, Deum [b] deorum, Deum [c] magnum, Deum [d] cæli, Deum [e] terræ, Deum [f] maiestatis, Deum [g] miserationum & clementiæ, Deum [h] refugij, Deum [i] pacis & dilectionis, Deum spei [k] & totius consolationis, Deum [l] viuentium, Deum [m] viuentem in sæcula.

a.Esai. 5. b.Deut.18. c.Iudith.16. d.Iudi.1. f.Psalm.18. g.Ne. 9. h.Psalm. 114. i. 2.Cor.13. k.Rom.15. l. Matth.12. m.Apocal.10.

cula: Insuper [n] lucē in quo tenebræ nullæ sunt, [o] ignem consumentem, [p] charitatem, [q] principium & finem, alpha & omega [r]. Ego sum qui sum, qui est, qui erat, & qui venturus est. His appellationibus docens hæc omnia Deo conuenire secūdum naturam deitatis suæ. Dominum verò cùm exprimit Scriptura, vocat nunc Dominum [a] dominorum, nunc Dominum [b] dominantium, nunc [c] principem regum terræ, nunc Dominum [d] totius creaturæ, aut Dominum [e] vniuersorum, aut Dominum [f] vltionum, aut Dominum [g] iudicij, aut Dominum [h] Sabaoth, aut Dominum [i] exercituum, Dominū [k] cæli & terræ, Dominum gloriæ, Dominum [m] mortis et vitæ, Dominum virtutum, vnum [n] Dominum, [o] solum Dominum, Dominum absolutè, omnipotentem, omniscientem, creatorem cæli & terræ. Quæ omnia, hęc pręfatio, Ego Dominus Deus tuus (sic absolutè posita) in se comprehendit, vt in primis & super omnia tendat in Deum amor, timor, & reuerentia nostra, sitque obuia atque spontanea obedientia mandatorum eius in nobis.

n.1.Ioan.1. o.Hebr.12. p.1.Ioan.4. q.Apoc.1. r.Exod.3.

a.Psalm.135. b.Deut.10. c.Esai. d.Iudith.9. e.2.Mach.14. f.Psalm.93. g.Esa.30. h.Heb.1. i.Hiere.25. k.Act.17. l.Psalm.23. m.Psalm.67.

Cur addatur in præcepto vox Tuus, & qua ratione dicatur magis Deus noster, & noster Dominus quàm omnium. CAP. III.

D. AN autem pronomen Tuus additum in præfatiuncula ista, Ego Dominus Deus tuus, habet peculiarem aliquam emphasim aut docendi energiam?

M. Habet, & certè magnam. Tuus etenim Deus: primò ordine naturæ & dependentia necessitatis, influens, instillans, ineffabiliterq; cōseruans quicquid est in te, nihil excipio. Quid enim habes, inquit Apostolus, quod non accepisti? Quicquid es, vel esse poteris, totū est ex ipso, totū per ipsum, totū in ipso: eousque velis, nolis tuus Deus.

Quomodo sit Deus noster.

1.Cor.4.

Deus. Sic ordo naturæ, sic cogit dependentia necessitatis. Secundò tuus est, & sanè totus tuus mirabili studio beneficentiæ.

D. Putásne eadem sermonis phrasi, qua scribit amicus ad amicum, tuus sum, aut totus tuus, aut tuus ex corde?

M. Planè etiã sic tuus Deus. Non enim pepercit Deus ne
Ioan.3. proprio quidem filio suo, vt te redimat ex morte in vitã. Adhæc adeo aperuit thezauros diuitiarũ bonitatis suæ,
Tit.3. vt quod sibi intimum erat, nempe Spiritum Sanctum effuderit in nos abundè, quo sanctificet nos, & in viam dirigat salutis, deificet quoq;, & per omnia Deiformes ef-
1.Ioan.3. ficiat. Videte, inquit Ioannes, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur et simus. Et nondũ apparuit quid erimus. Scimus autem quoniam cùm apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Tertiò tuus, ineffabili quadam gratuitę communicationis influentia, volens & te habere, & à te haberi, vtrinque in intimis, tam suis quàm tuis, iuxta illud Ioã-
1.Ioan.4. nis, Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo: vt posses tu, & vti illius donis & ipso frui: non quidem in vllum illius, sed tuum solius commodum. O magnam demissionem diuinæ celsitudinis. O mirandam exaltationem accrescentis naturæ in Deum, vt & tu puluis ac cinis Deum, & te cinerem terræ pòssideat Deus: quod plus est, tu in Deo, & Deus sit in te. Superaddo, vt quod Dei est in te velut animetur primò, atque exinde per resurrectionem quasi incarnetur, gloria Dei transeunte ad carnem. Quód verò tuum est, primò in Deo reformetur per virtutem, deinde planè & ex toto deificetur per beatitudinem. Hæc te fili moueant in obedientiam mãdatorum Dei tui. Si mouebat olim ad obedientiam populũ mente incircuncisum, quod dicitur, Ego Dominus Deus tuus, qui eduxi te de

de terra Aegypti, multò debêt magis te mouere quę diximus. Multò enim maiora sunt hęc, multoque diuiniora, quàm quæ olim præstitit populo Israëlitico. Sed audi modò, & intellige quid dicat Scriptura sancta, Non est mortuorum Deus, sed viuentium. Rursum, Non est dissensionis Deus, sed pacis. Tertiò, lux est Deus, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Ergo si vitã non habes, Deus non est tuus, vt talis es, quia non est mortuorum Deus. Porrò vitam non habes, nisi habeas filium Dei. Sic enim tradit Ioannes Apostolus, Qui habet filium Dei, habet vitam: qui non habet filium Dei, vitam non habet. Rursus infero: Ergo si dissentis vel ab Ecclesia, vel à iudicio veritatis, aut dissidium tibi est cum fratre, non est tuus Deus. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis. Adhęc si in tenebris errorum ambulas, aut peccator existis, non est tuus Deus. Nam si dixerimus quoniam societatem habemus cum Deo, & in tenebris ambulamus, mentimur, & veritatem non facimus. Horum siquidem omnium teste Scriptura, non est Deus. Sunt ergo sine Deo, sunt longè, & nõ populus Dei, nec dicere possunt cum Propheta, Deus cordis mei, & pars mea Deus in æternum.

Matth.22. *1.Corin.4.* *1.Ioan.1.* *1.Ioan.5.* *1.Ioan.1.* *Psalm.72.*

D. An particula Tuus referenda sit eodem modo ad vocem Dominus, sicut ad vocem Deus?

M. Vtique. Quoniam quidem tuus, siue tibi dominus iure creationis, iure naturæ, iure adoptionis, titulo meri dominij, titulo possessionis antiquæ, titulo emptionis siue redemptionis. Non enim, inquit Petrus, corruptibilibus auro vel argento redempti estis: sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi. Titulo plusquam iustæ commutationis, commutans mortem vnigeniti sui pro vita tua, titulo denique legitimæ donationis. Nos enim Christiani sponte propria dedimus illi nomina in Baptismo, nos symbolo solenni asserentes in seruitutẽ

Quomodo Deus est Deus noster. *1.Pet.1.*

Dei Patris, & Christi, abnegatis mūdo & Diabolo. Etiā tuus dominus, hoc est, tibi verè confœderatus, sicut dicit Angelus ad Mariam, Dominus tecū, id est, in te propensus, tibique speciali fœdere amicitiæ iunctus. Sic, dico, tuus, siue tecum Dominus, ad tuam scilicet protectionem, conuertens omnē imperij sui potestatem: qua potens est subijcere sibi vniuersa. Tecum in hoc mūdo, quamuis non videas. Tecum in certamine virtutum: vt patet ex Historia beati Antonij, & aliorum Sanctorum.
Sap.10. Tecum in vinculis, dicente Scriptura: Et in vinculis nō derelinquam eum. Tecum in morte. Tecum post mortē
Matth.28. ad consummationem vsque sæculi, dicēte Christo: Ego vobiscū sum vsque ad consummationem sęculi. Adeoq; propensus in te, vt co[illegible]tem regni sui te facere non dedignetur, dicente Christo: Venite benedicti patris mei,
Matth. 25. possidete paratum vobis regnum à constitutione mun-
1.Pet.1. di. In hanc sanè spem viuā regenerauit nos Deus secundum misericordiam suam magnam, per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis. Vides fili quàm mirabili fœdere amicitiæ, sit Altissimus tuus meusque dominus?

D. Si tamen iusti sumus, & ad vitam prædestinati.

M. Bene. Non enim dominum agit modo iam dicto, nisi eorum qui filij sunt obedientiæ.

D. Verùm an etiā reproborū & mortuorū sit dominus: quoniam mortuorū non est dominus, vt suprà dixisti?

M. Imò & dæmonum dominus & inferni. Nam quo pacto non esset mortuorum dominus, qui imperium habet mortis & vitæ, qui mortificat & viuificat, qui deducit ad inferos & reducit, qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt? Verùm his omnibus est vltionum dominus non refugij aut protectionis, statuens reprobos spectaculum seu exemplum mundi, vt palam faciat omnibus quòd ipse est, sicut misericordiarum, ita & veritatis,

Deus etiam mortuorum et dæmonū inferni dominus.

1.Reg.2.

ritatis, ac iustitiæ dominus, vtens dæmonibus velut ministris iræ suæ & indignationis: inferno autem velut loco captiuitatis dantis vindictam in flamma ignis, et his qui nō crediderunt in nomine filij, et ijs qui nō obediũt voci mandatorum eius. Veruntamen siue bonus fueris siue malus, semper sit tuus dominus, vt tuipse non sis tuus, dicente Apostolo: Non enim estis vestri. Empti enim estis precio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro. A simili, sic tuarum rerum dominus, vt tua non sint omnino & independenter tua: attamen aliquousque tua, ipsaque dispensatio tã tuiipsius, quàm tuarum rerum sit tibi cõcredita. Porrò dispensatio vt sit irreprehensibilis, debet esse regulata secundum mandatum committentis, eius scilicet qui dominus est. Vnde quisquis vtitur vel abutitur aut membris suis, aut viribus, aut rebus, aut donis contra beneplacitum domini Dei, is iniuriam facit dominio, quod Altissimus in nos omniaq; nostra habet. Et hinc surgit diffinitio peccati, quam dat Apostolus Ioannes dicens: Omnis qui facit peccatum & iniquitatem facit, & peccatum est iniquitas. Si verò iniquitas: igitur contra ius, & quidem contra illud ius, quod habet supremus Dominus in nos: contra debitum insuper quo nos obstringimur illi. Hoc autem loco te admonere debeo ex ijs quæ oculatissimè annotauit diuus Hieronymus circa Scripturam, nempe quòd quoties vox Dominus coniunctim bis ponitur, vt ibi: Domine Dominus noster. Et ibi, Dixit Dominus domino meo, in Hebræo textu priùs nomen Domini his literis scribitur, יהוה, quibus scriptum de Deo tantùm dicitur. Posteriùs verò his literis scribitur אדוני quo nomine etiam domini vocantur herus à seruo suo, reges à subditis suis. Nominis autem quod scribitur quatuor dictis literis יהוה (vt tradit Rabbi Moses Aegyptius) nesci-

1. Corint. 6.

Cur peccatũ diffinitur esse iniquitas.

1. Ioan. 3.

De nomine Dei qui ipsi soli, est propriũ secundum Hebræos.

nescitur deriuatio nota, nec ipsum cum alio participat. Et non est dubium quin hoc nomen gloriosum quod non proferebatur, neque pronunciabatur, neque dicebatur, nisi in sanctuario à sacerdotibus Domini sanctificatis, & solùm in benedictione sacerdotum, & tunc etiã à sacerdote magno, & nisi in die ieiunij gloriosæ sanctificationis, est nomen illud in quo non est participatio inter creaturam, & aliquid aliud. Huiusce autem nominis Dei, quoniã quatuor sunt literæ, Græci ipsum nõ ineptè vocarũt τετραγράμματον: quanquam in veritate non nisi tres literas habeat, scilicet יהו: ex eo autem quòd secunda bis ponitur, secundo scilicet loco, & quarto, quatuor esse censentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas designãt hypostases. Nam prima quidem scilicet, quæ principium interpretatur, eò quòd omnium aliarũ principium sit, cùm ab ea vnaquæq; originem scripturæ habeat, ipsaque à nulla sumat originem, rectissimè patrẽ in diuinis insinuat: qui cùm à nullo sit, aliæque personæ ab eo emanent, principium sine principio dicitur. Secunda verò scilicet ה quæ esse vel viuere significat, filiũ in diuinis aptissimè innuit, per quem omnia quæ facta sunt esse cœperunt, & quicquid factum est in ipso vita erat. Tertia autem scilicet ו quæ copulatiuam dictionem, Et, denotat, Spiritum Sanctum optimè exprimit: qui cùm sit amor Patris et Filij, quo se vicissim amãt, rectè copula, id est, nexus vtriusque nuncupatur. Neq; istud mirari debes: quandoquidem in apicibus & characteribus rerumque symbolis philosophari, Hebræis semper proprium fuit. Quæ autem meritò hic fusiùs tractari deberent de nominibus Dei, veteri populo secundum idioma Hebraicum vsitatis, Hebræis ac alijs illud idioma callentibus discutienda relinquimus.

De mysterio nominis Domini Dei, quod Græci τετραγράμματον vocant.

De non habendis Dijs alienis coram Domino. CAP. IIII.

M. SEquitur in mandato, Non habebis deos alienos coram me.

D. Quòd dicit, corā me, nónne idem est, ac si diceret: In præsentia mea, siue, In conspectu meo, aut magis propriè, Respectu mei?

M. Sic intelligitur.

D. An liceat igitur vspiam habere deos alienos?

M. Non. Quia nusquam nō præsens est Deus, omniaq; nuda & aperta sunt ante conspectum eius. Quomodo enim vsquā deerit, qui dicit, Nunquid nō cælū & terrā ego implebo? Et de quo Psalmista canit, Si ascendero in cælum tu illic es, si descendero ad infernum ades, &c. Ergo non habebis deos alienos coram me, hoc est, nullo modo, nulloque loco habebis eos: neque in templis, neque in foro, neque in priuatis domibus, nec in æstimatione cordis tui. Hæc enim omnia sunt ante me, & in conspectu meo, etiamsi in penetralibus cordis recondita lateāt. Veruntamen ipse Dominus exercituum constituit Moysen deum Pharaonis. Et ad iudices quos habet in terris inquit, Ego dixi, quoniam dij estis.

Heb.4. *Hiere.33.* *Psalm. 138.* *Exod.7.* *Psalm.81.*

D. Igitur sunt qui Dij dicantur coram Domino.

M. Et hanc sanè ob causam debes obseruare, textum non dicere, Non habebis deos aliquos coram me, sed, Non habebis deos alienos, qui scilicet à me sunt alieni vel natura, vel proprietate, vel hominum figmento, aut alia quapiam ratione possidentes nomen Dei, & nō ex me. Quales sunt dij gentium, & idola dæmoniorum, quæ hominum existimatione pro dijs coluntur, cùm nihil sint minùs. Eiusmodi enim vt nihil diuinitatis habēt ex se, ita quoque nihil eis per me communicatū est, ratione cuius ipsis Dei appellatio quoquo pacto conuenire possit.

Aliud est nō habebis deos aliquos coram me, &c. quàm nō habebis deos alienos.

sit. Porrò Moyses & Iudices quos Deus habet in terris, vt Scripturę testimonio dij appellãtur: ita nõ sunt alieni à Deo cæli: sed sunt dij sub Deo cæli. Illius constitutione & potestate diuinum quid exercentes in terris, iudicium scilicet & præsidentiam. Vnde sicut potestatem plusquam humanam, ita & Dei appellationem quandã sortiuntur. Hos igitur nemo dixerit deos alienos à Deo vero, sed deos sub Deo cæli, & per Deũ cæli, & in Deo cæli. Sicut domini in hoc mundo sunt domini, sed nequaquam alieni à Domino cæli, sed sub illo, & per illius potestatem, prout inferiùs latiùs explicabimus. Hinc facilè intelligitur Scriptura, quæ nominat Deum cæli, Deum deorum, & Dominum dominantium. Et illud

1. Corint. 8. Apostoli, Etsi sunt qui dicantur dij, siue in cælo siue in terra (siquidẽ sunt dij multi, & domini multi) nobis tamen vnus Deus pater, ex quo omnia, & nos in illum. Et vnus Dominus Iesus Christus, per quem omnia, & nos per illũ. Præmittit ibidem Apostolus, Scimus quia nihil est idolũ in mundo, & quia nullus est Deus, nisi vnus. Implicat enim manifestã contradictionẽ (vt pleniùs ostẽsum est in primo articulo fidei) aliquid ex se, aut per se, aut aliunde, & nõ per Deũ cæli possidere verã proprietatem, veramque appellationem Dei. Atque etiam eam ob causam dicit mandatum, Non habebis deos alienos coram me. Quia quacunque existimatione habeantur dij, modò alieni sint à me, falsa est existimatio vestra, & omnis illorũ cultus impius ac sceleratus, mihique Deo vero planè iniurius. In prima itaque parte huius mandati, primò prohibetur omne iudicium cordis, siue existimatio, qua recipitur aliquid, coliturque pro Deo more gentiũ. Vt cùm colitur pro Deo sol, aut luna, aut terra, aut astrum, aut serpens, (quomodo fecerũt olim Aegyptij, Persæ, Babilonij) aut homo vti Græci coluerunt Saturnum,

Quid prohibeat pars prima mandati.

num, Iouem, aut Venerem. Quoniam hæc omnia aliena sunt à natiua, veraque appellatione Dei.

D. An igitur hæc prima pars mandati solùm præcipiat non habendos alienos siue falsos deos coram Domino?

M. Plus aliquid præcipit. Quoniam eademprima pars inuoluit secum affirmatiuam, hanc scilicet, Me qui sum verus Deus tuus, & verus Dominus tuus habebis pro Deo tuo, colendo me, timẽdo me, &c. prout suprà latiùs explicauimus. Ideo hîc præcipitur vt fidem, spem, timorem, & amorem habeamus in Deum cæli, tanquam verũ Deum nostrum. Vnde morem illum popularem recitandi decem præcepta, Vnum crede Deum, &c. intelligere oportet de fide non qualicunque, sed ea quæ vera est ac fertilis, vim habens sic immutandi cor hominis, vt credat decretis ac promissis Dei, fidat in illum, timeat, veneretur, amet eum, atque colat sicut oportet.

Intellectus eius, Vnum crede Deũ.

D. Nunc rogo quomodo oporteat credere, & quomodo venerari Deum, amare ac colere?

M. Dubio procul eo modo quo celsitudini diuinæ maiestatis eius cõuenit. Ipse est primũ principiũ, igitur super omnẽ hominẽ, super omnẽ potestatẽ & principatũ: imò super omne id quod nominari potest, hæc illi impendenda sunt. Ipse est prima veritas, quæ nec falli potest, nec fallere. Igitur fides quæ ei debetur excludit omnem formidinem de opposito. Eius quoq; natura est ipsa bonitas, & fons omnis boni, ipsa pietas ipsa propitiatio. Ideo confidere oportet in illo, velut eo cui contra naturam est non recipere supplicem, non iuuare impotentem, non reddere quod promissum est. Ideoque sic amare oportet illum, vt nihil magis, nihil ames æquè atque illum. Nam omne aliud bonum comparatione eius ex parte est. At ipse fons est & plenitudo omnis boni. Fili vis demonstrem tibi super his & similibus regulam certam & infallibilem?

De modo quo oportet credere, venerari, & colere, &c. secundum istud mandatum.

Certa regula ex Scripturis sequenda in prædictis.

1.Ioan.3. libilem? Ecce Ioannes Apoſtolus, Filioli, inquit, diligamus non verbo & lingua: ſed opere & veritate.

D. Optimè. Quia amor linguæ amor nullus operis: autē exhibitio optima eſt animi teſtificatio.

M. Prorſus ſimili modo dicēdum eſt de omnibus iſtis antedictis. Oportet enim colere Deum, timere Deū, amare Deum, credere Deo, ſperare in Deum, non verbo & lingua, ſed opere & veritate: hoc eſt non propoſito ſolùm aut cogitatione, quæ eſt verbum immanens, neque ſermone duntaxat labiorum, hoc eſt, lingua, ſed opere: vt reuera exhibeas illi cultum, timorem, amorem, fidem, & fiduciam: neque opere ſolùm, ſed & veritate, hoc eſt, nō qualicunque opere, ſed opere diſpoſito ſecundum veritatem recti iudicij, ſecundum veritatem inſuper quę in rebus eſſe debet (quam conuenientiam vocamus, ſiue virtutem actionis) habens in ſe debitam proportionem actus ad id circa quod fit operatio. Qui enim timet Deū non aliter quàm hominem, aut qui colit Deum non aliter quàm principem, vel virum aliquem ſanctum: item qui credit aut fidit reuelatis aut promiſſis per Deum, nō aliter quàm credit aut fidit his quæ ab homine atteſtata ſunt aut promiſſa, is neque timet, neque colit, neque credit aut fidit in veritate, ſiue ſecundum veritatem. Quia actus eius non habet debitam proportionem ad ſuū obiectum, nec attingit dictamen recti iudicij, & quantum deficit ab illis, tantùm abeſt à veritate. Sed de hoc fuſiùs infrà in verbo adorare.

Quòd non ſolùm Deus, ſed & Angeli, & homo rectè adorantur ſecundum Scripturam. CAP. V.

M. Voniam autem malitia hominum accepit anſam malè ſentiendi de veneratione & de inuocatione Sanctorum, ex verbis huius mandati: maximè verò ex eo quod dixit Saluator: Dominum

minum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Ideo hoc loco paulò exactiùs explicãdum est quid sit adorare, & an soli Deo debeatur adoratio secundum Scripturam. Item quid sit seruire, quáue ratione soli Deo sit seruiendum. Si autem ritè obseruemus tropos Scripturæ sanctæ, is adorat qui venerabunda inclinatione corporis defert alicui honorem, siue supplex ad aliquem fundit orationem, pronus scilicet in terram, aut genibus flexis, aut manibus cõplicatis. Inquit enim Augustinus: Non omnis honorans adorat: omnis tamen adorans honorificat. Nec statim adoramus quemcunque oramus: quia adoratio fit ad maiestatem, & magna cum veneratione: nec ad quamcunque maiestatem, sed supereminentem.

Quid sit adorare.

D. Et quam intelligam maiestatem eminentem?

M. Eam, quæ in ipso est Deo, aut alioqui quasi in esse constituit diuino, scilicet super communem qualitatem humanæ naturæ. Prout sceptrum & diadema, iurisque dicendi potestas faciunt hominem inter homines sic eminere, vt Scriptura de eis pronunciet, Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes Deus in synagoga deorum, in medio autem deos iudicat. Appellans deos iudices populi: eò quòd ius suum vnicuique reddentes, vicem Dei agãt in terris. Prout etiam sacerdotium & Episcopalis dignitas eò eleuant mortalem hominem, vt inter homines iam sit plus quàm homo, pro Deo legatione fungens in soluendis peccatis, in sanctificandis animabus, in ipsis denique elementis transsubstantiandis, vti fit in Sacramento Eucharistiæ. Adeo vt qui ministerium implent in terris pro Christo, meritò dicantur iudices mundi, sal terræ, cæli & cælorum firmamentum, Dei ministri, Dei adiutores, legati Christi, Angeli inter homines, &c. Tertiò Angeli boni, ac etiam sancti Dei homines, qui percalcato volubili mundo, ad thronum vsque gloriæ

Ratio cur adorentur quidam homines.
Psalm.81.
Ioan.10.

Dei euecti sunt, facti deiformes & deificati, triumphantes iam de mundo, & de omni aduersariorũ impugnatione, an non supereminentem & quasi diuinam in se possideant maiestatem? Ad hos, dico, maiestatum ordines fit adoratio, si probè obseruemus Scripturas. Paris verò ad parem, consortis ad consortem, aut superioris ad inferiorem non legitur vsquam facta adoratio. An fingimus ista? Nónne sic tradunt sacra Dei eloquia? Adorauit Abraham Angelos pronus in terram, Genes. 18. Similiter & Loth adorauit pronus in terram eosdem Angelos venientes vt perderent Sodomam, Genes. 19. Itẽ Iacob Patriarcha adorauit fratrem suum Esau venientem in apparatu & satellitio regio septies pronus in terram. Genes. 33. dicens: Sic vidi faciem tuã, quasi viderim vultum Dei. Fecit quoque vxores & proles adorare Esau fratrem suum: Et cap. 49. iã moriturus in Spiritu Prophetico pronũciauit de Iuda filio suo dicens: Te laudabũt fratres tui, manus tuæ in ceruicibus inimicorũ tuorum, adorabũt te filij patris tui. Quia nõ auferetur sceptrum de Iuda, & dux de femore eius, donec veniat qui mittendus est, &c. Et Ioseph pudicitiæ lumen vidit per somnum quasi solem, & lunam, & stellas adorare se: & manipulos fratrum suorum adorantes manipulum suũ: quia sublimandus erat quasi ad regiam maiestatem supra fratres, vt fieret Saluator mundi adorandus à patre & fratribus. Miphiboseth filius Ionathæ & Ornã adorauerunt Dauidem regem corruentes proni in terrã. Similiter & Nathan Propheta Domini adorauit Dauidẽ pronus in terram. Et ipse Dauid vir secundum cor Dei, cùm in minoribus esset, adorauit filium regis Ionathan. Item 1. Paralip. 19. sic legimus, Benedixit omnis Ecclesia domino Deo patrum suorũ, & adorauit populus Deũ, deinde regem. Vides nũc euidenter ex Scripturis, quòd adora-

Non fit adoratio paris ad parem.

Scripturis ostenditur fieri adorationẽ ad homines et Angelos.

Genes. 37.

2. Reg. 9.

1. Paral. 21.

3. Reg. 1.

1. Reg. 20.

adoratio non solùm fiat ad Deum : sed etiam ad sanctos Dei Angelos, ad homines quoque in eminenti maiestate constitutos : & hoc à sanctissimis Patriarchis & Prophetis, & tota denique multitudine credentium.

D. Hoc ipsum tamen in nouo testamento prohibet Angelus Dei dicens : Vide ne feceris : conseruus enim tuus sum, &c. Deum adora. *Obiectio.* *Apocal. 22.*

M. Et Apostolorũ princeps beatus Petrus recusauit adorationem, eleuando Cornelium Centurionem adorantem se, dicens: Surge, & ego ipse homo sum. Idem prohibent Paulus & Barnabas Lystris. Verũ si placet, mysterium enarrabo. Cur olim in veteri testamento permiserint se adorari Angeli: nunc autem in nouo testamento non permittant, ratio diuersitatis est ista. Olim per Angelum data est lex. Per Angelum, velut exercitus Israelitici imperijque ducem, ductus est populus de seruitute Aegyptiaca in terram promissionis & libertatis. Per Angelum oraculorum responsa dabantur, nunc ad reges, nunc ad populum. Per Angelum ritus sacrorum, & rituum solennitates distributæ. Eratque Angelus vt natura homine superior : ita & imperium exercens & disciplinam in homines, non aliter quàm si Deus hominũ fuisset. Porrò postquam Deus factus esset homo, & homo Deus, sublimata iam nostri generis natura ad solium gloriæ altissimi, & dextrã virtutis eius supra omnes Angelorum ordines, essentque omnia, & quæ in cælis, & quæ in terris, constituta in manu hominis Christi: per Christum denique commissæ vices sui imperij & potestatis super animas saluandas non Angelis, sed Apostolis, alijsque hominibus sacerdotibus, iam poscebat ratio & ordo naturæ, vt Angelus non amplius, sicut olim, pateretur se adorari ab homine, sed diceret : Vide ne feceris: conseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum Pro- *Act. 10.* *Act 14.* *Solutio.* *Cur Angeli patiebãtur se adorari olim non autẽ tempore Euangelij.*

 phetarum,

phetarum, & eorum qui seruant verba Prophetiæ libri huius, Deum adora. Etiā olim quidem conseruus tuus, sed non solùm: eram enim tunc temporis per dispensationem Dei legislator, & dux hominum, atque iudex, vindex quoque iræ in eos qui malè agebant, vt patet per Scripturam Actuū 7. Qui accepistis legem in dispositione Angelorum, & non custodistis. Orbis quidem terræ
Heb. 2. olim subiectus erat Angelis: non tamen (vt inquit Apostolus) Angelis subiecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. Testatus est autem in quodā loco quis,
Psalm. 8. dicens: Quid est homo quòd memor es eius, aut Filius hominis, quoniam visitas eum? Minuisti eum paulò minus ab Angelis, (hoc olim, adeoque in ipso Christo vsq; ad resurrectionem eius) postea verò, Gloria & honore coronasti eum, & cōstituisti eum super opera manuum tuarum: Omnia subiecisti sub pedibus eius. In eo enim quòd dicit, Omnia subiecit ei, nihil demisit non subie-
Iudic. 6. ctum. Olim itaque adeo patiebatur se adorari Angelus, vt & sacrificia sibi offerri à Gedeone permitteret. Nunc autem, cùm factus sit homo in Christo Iesu superior omnibus ordinibus Angelorum, habeatq; humana natura imperij potestatem super virtutes Angelicas, recusat Angelus vel adorari ab homine: maximè ab eo qui vicē supplet & locum Christi in terris, dicens: Conseruus tuus sum, &c. Recusat, inquam, vt dimissam sui erga nos mortales propensionem ostendat, atque id mysterij quod diximus, aperiat: non vt damnet quam facimus ad ipsos eo modo quo ad reliquos Sanctos Dei adorationem. Abundè enim declarauimus ex Scripturis etiam ad hominem conseruum nostrum fieri adorationem, ratione qua sublimatus est super nos ad thronum vsque gloriæ Dei, quo & sancti Angeli sublimati sunt, vtrique nostrę salutis studiosissimi. Adeo vt conuenientissimum sit &

nos nostris adorationibus reddere illos apud Deum nobis propensiores,& illos, nos quoque suis nonnunquam recusationibus,quòd conserui sint,reddere, ad id quod futurum est animatiores. Sicut quod Cornelius Centurio adorauit beatum Petrum prostratus in terram, virtutis erat,& magnæ deuotionis salutis quærendæ. Quòd verò Petrus noluit virum nobilem humi iacere prostratum in studio adorationis , & hoc quoque virtutis erat, & modestiæ Euangelicæ.Dicebat enim Petrus,Nam & ego homo sum, sicut tu. Nusquam tamen scriptura,neque ipse Petrus reprehendit hanc Cornelij adorationẽ tanquam malam & impiã.Verùm quod Paulus & Barnabas Act. 14. reprehendant & detestentur scissis vestibus paratum sibi cultum adorationis in Lystris, ideo factum est:quoniam illi Paulo & Barnabę,velut dijs quibusdam, idq́ue cultu latriæ , volebant sacrificare dicentes : Dij similes facti hominibus descenderunt ad nos. Qualis vtique adoratio soli Deo debetur,vt omnis vbique credit & confitetur Ecclesia Catholica.

Cur Petrus adorari noluerit.

Cur Paulus & Barnabas adorari noluerint.

D. Necdum plenè intelligo,quorsum probaueris tam fusè, tamq́ue efficaciter adorationem fieri , non solùm ad Deũ, verumetiam ad Angelos & ad mortales homines.

M. Eorsum vt obmutescant ora loquentium iniqua: qui asserunt solum Deum adorandum esse,sanctos autẽ adorari non posse,crimen esse idololatriæ, si quis ad diuos orationem fundat cum veneratione. Cùm tamen sancti Patriarchę adorauerint sanctos Angelos & in hoc inuenerint laudem coram Deo & hominibus : tantùm abest vt crimen idololatriæ commisissent. Secundò , vt constet per Scripturas, sanctos homines iam immortales factos , & deiformes posse adorari:& id quidem sanctè, nedum citra culpam & impietatem:quoniam Prophetę adorauerũt,idq́ue laudabiliter , homines huius mundi,

cùm adhuc mortales essent, et in grauiora scelera incidere potuissent: nec vllam propterea reprehensionem incurrerunt: sed potiùs laudem meruerunt. Nec vsquam inuenitur in Scripturis sanctis scriptum, Solum Deum adorabis. Inuenitur quidé scriptum, Illi soli seruies: sed non inuenitur vspiam scriptum, Dominum Deum solum adorabis. Quinimo vt euidenter deduxi ex Scripturis sanctè & religiosè, idque à sanctis Dei hominibus adorantur Angeli, adorantur & homines: nec vsquam contradicit traditio Ecclesiastica. Tu igitur, fili mi, dimissis vanis hominibus in sua vanitate errorum, sectare veritatem.

Deū solùm adorabis nō inuenitur in Scripturis.

D. Faciam.

Quomodo aliter Deus sit adorandus, aliter homo. CAP. VI.

D. *An omnia adorā-M. da sint eodē modo.*

C Aeterùm an omnes, ad quos se extendit adoratio, sint vno eodemque modo adorandi?

Absit. Non enim est in omnibus idem gradus naturę, eademque maiestas dignitatis. Alia maiestas principij, alia pendentiū ab illo. Alia ratio fontis, alia decurrentis riuuli. Purum numen ac spiritus est Deus: & ideo eos qui adorant Deum, in spiritu & veritate oportet adorare. Secūdò Deus est charitas: ideoque adorari debet toto affectu illius dilectionis, quæ vni debetur Deo. Tertiò Deus est super omnia, existens omniū principium & finis: & propterea super omnia, & ex omnibus viribus est adorandus. Quartò, scrutator cordis & renum est Deus: quam ob causam non solùm labijs, aut corporis humiliatione: sed & corde venit adorandus. Quas rationes si diligenter annotaueris, facilè animaduertes, quomodo adorandus sit Deus. Ne autem fictum putes quod diximus, ipse Saluator modum, quo oporteat adorare Deū patrē clarissimè exprimit Ioan. 4. dicens:

Ioan. 4.

dicens: Venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Nam & pater tales quærit qui adorant eum. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Non dicit hîc Saluator, decet, aut conueniens est: sed oportet: vt sit necessitatis, si adoras, sub his duabus cõditionibus adorare, nempe in spiritu & veritate. Mouerat quidem mulier Samaritana Christo quæstionem super adorationibus, quales fiunt in oblationibus sacrificiorum. Tales enim contendebant Iudæi debere solummodo Hierosolymis fieri. At Christus post aliqualem informationem mulieris super ignorantia populi sui, & his quæ iamiam futura erant paulò altiùs eleuat instructionem, docens eam generalem modum, quo oportet adorare Deum patrem, vbicunque locorum fiat adoratió, nempe spiritu & veritate. *Duo requiruntur in adoratione Dei.*

D. Obsecro domine, explica has conditiones paulò clariùs.

M. Ordinem finxit in rebus auctor naturæ, quem perturbari neutiquam sinit. Vbi autem est ordo rerum, ibi nulla est extremorum inter se communicatio, nisi per media. Hinc quicquid gratiarum aut virtutum, vel ornatus impluit Deus in corpus, id impluit per spiritum hominis, medium inter Deum spiritum, & corpus nostrum. Euidens exemplum habemus ad manũ in Christo domino, in cuius animam se primùm infudit plenitudo gratiarum, ac deinde per animam in corpus. E diuerso quoque nihil gratum esse potest, aut beneplacens Deo in obsequijs nostris corporalibus: nisi idipsum ex spiritu, & per spiritum, & in spiritu natum fuerit. Inde naturam, inde vires, & incrementa sumere debet, quòd Deo spiritui, velut gratam hostiam per actionem corporalem offerre cupimus. Sic postulat ordo rerũ, quo finxit

xit natura hominem medium inter Deum & reliquam creaturam corporalem: ſpiritum autem hominis mediū inter Deum ſpiritum & hominem. Sic præcipit lectio ſacra. Nolo autem vt hîc intelligas per ſpiritum animam abſolutè, ſed eam partem hominis, quæ proximè communicat cum diuinis, eſtque idonea pertractare ſpiritualia, mentem puto cum affectione correſpōdente. Nam pars hominis ſenſualis, aut ſenſui proxima non percipit ea quæ Dei ſunt. Itaque omnis corporalis adoratio, vt proſtratio in terram, gratiarum actio, capitis aut genuū inclinata reuerentia, & id genus alia, ſi non naſcatur ex ſpiritu, & ſecundum ſpiritus operationē dirigatur ad Deum, eſt quaſi nulla coram oculis Altiſſimi: quia extra ordinem, præcepto ſatiſfacere nō poteſt. Omnes enim qui adorant in ſpiritu & veritate oportet adorare. Porrò eadem ſi fiat ſpiritu excitante carnem, dirigente inſuper & cooperante vel actu, vel habitu, vel virtute, iā conſtituitur in ordine debito: corpus enim (ſicut oportet) per ſpiritum aſcendit in Deum. Et ideo tunc demum eſt veraciter impletiua pręcepti adoratio noſtra facta in cęremonia corporali. Quæ ſi vlteriùs procedat ex ſpiritu hominis ſanctificati per fidem, ſpem, & charitatem atque affectu fiat amoris ac venerationis Dei ſuper omnia, & Deo propria erit, non ſolùm implebit præceptum: ſed & chara efficietur, Deoque beneplacens, & meritoria vitæ. De quo latiùs cùm de merito tractabimus.

D. Vehemēter gaudeo de hac explicatione huius particulæ. Solent enim quidam mihi obijcere, Non eſt neceſſe conterere labia obmurmuratis precibus: Deum oportet ſpiritu adorare, hoc eſt, interna mentis deuotione: quaſi ſpiritu orare eſſet ſine corporali operatione orare.

M. Illi qui ſic docent, ſunt ſeductores. Tu autem perſiſte

in doctrina veritatis, quam audisti.

D. Faciam. Cæterùm quid est adorare in veritate?

M. Vbi simulatio, vbi hypocrisis, vbi vox sine mente, vel operatio sine affectu, ibi non potest nō esse falsitas. Igitur quicunque adorando simulat, aut per hypocrisim, quod non subest, ostentat, vel tantùm voce, non autem mente orat, is non adorat in veritate, sed in falsitate. Sola enim labia adorant: mens verò aliena pertractat. Iuxta illud Saluatoris ex Esaia Propheta. Hic populus labijs me honorat: cor autem eorum longè est à me. Responde fili: Si tibi dicendo promittam, quod cogitando non putem, nónne tibi in deceptione cordis im posui? *Quid sit adorare in veritate.* *Esai.29.* *Matth.15.*

D. Nulli dubium. Omnis enim sic diuisus, talique duplicitate loquens, reuera mendax est, & ab amicitia submouendus.

M. Sic quicunque labijs oris sui vel multa vel pauca precatur, nihil horum affectans in desiderio cordis, an non mentitur potius quàm orat? Nónne amicitiæ legibus, quibus omnis & oratio innititur, & adoratio, cōtrariatur per falsitatem & simulationem? Secundò adorant in falsitate, omnes qui adorando errori innituntur: & hi sanè sunt multiplices. Alij existimant saxeis ligneisue statuis numen inesse: vti fecit olim superstitiosa gentilitas. Alij opinantur, quia solùm Hierosolymis adorare licet, sicut Iudæi. Alij, quòd non nisi in templis manufactis. Quorundam verò rudis simplicitas credit Deum non exaudire, nisi in magnis altisq; vocibus (vt fiat, it clamor cęlo) vti fecerunt sacerdotes Balaam. Aliorū insuper opinatio contendit, quoniam Deus spiritus est, propterea omnem cæremoniam corporeæ adorationis submouendam esse: de quo suprà diximus. Cæterū istorum nemo adorat sicut oportet, quia non in veritate: veros autem *Varij errores circa adorationē.* *3.Reg.18.*

adora-

adoratores oportet adorare in veritate. Tertiò si quis adorat incōuenienter, absque debita proportione actus ad obiectum, vel quia minùs quàm maiestas requirit obiecti, vel quia magis quàm ordo patitur, huius adoratio deficit à ratione veritatis, quæ in operationibus subsistere non potest sine virtute. Quid enim aliud virtus bonorum morum quàm veritas debitæ actionis? Hinc diligentia Doctorum diuidendo posuit λατρείαν, δουλείαν, ὑπερδουλείαν: volens docere alium cultum soli Deo esse debitum, quem λατρείαν vocauit: alium creaturæ, propter insidētem maiestatem, quē distinxit in δουλείαν, & ὑπερδουλείαν. Vocando δουλείαν cultum, qui exhibetur creaturæ, propter eminentem aliquam maiestatem. ὑπερδουλείαν verò cultum qui fit creaturæ, ratione dignitatis supereminentis super omnes alias creaturas. Vt ex distinctione constet, cultum adorationis non habere rationem veritatis ac virtutis, nisi sit debitè proportionatus ad suum obiectū, debitisque cohonestatus circunstantijs. Igitur qui adorat Deum, & nō summè, tanquam summum primumq; omnium rerū principium, ex quo procedit vita nostra, salus, & omnis felicitas, vti suprà determinauimus, is nō adorat neque cultu latriæ, neque in veritate: quia deficit. Vbicunque autem defectus, ibi & falsitas. Rursum, si quis Diuam Virginem, aut aliquem Sanctorum adorat omni vehementia cordis, tendendo in illum tanquā auctorem salutis, aut spei suæ fundamentum, is scelera-tam miscet falsitatem, conuertendo latriam in hyperduliam, hoc est, cultum soli Deo debitum in creaturam, & facit adoratione sua idololatriam. De qua infrà. Cæterùm & hoc aduerte, quòd Deum adoramus in veritate, quando eum adoramus secundum traditionem fidei, qua credimus legis figuras impletas in Christo: & ideo per vnum Christum, qui est ipsa veritas, ascendendum

Doctores distinxerūt cultum in λατρείαν, δουλείαν, & ὑπερδουλείαν.

in Deum. Nunc pergamus ad eam partem, Et illi soli seruies.

Quid seruire, & in quo sit seruiendum Deo. CAP. VII.

M. ET illi soli seruies. Seruies, inquit, illi, non solùm adorabis, aut coles, aut timebis: sed etiam illi seruies, & soli illi seruies: ita quòd nulli aliorum ab illo.

D. Sic solet exponi particula exclusiua, Solus. Quod enim mihi soli conuenit, aut meum solius est, hoc neutiquam alijs mecum est commune. Verùm quid propriè seruire? An plus includat seruire, quàm adorare, aut colere, quoniam dicitur, Illi soli seruies: non autem dicitur, Illum solum adorabis, aut illum solum coles? *Quid propriè seruire*

M. Adoramus & colimus etiã alienos, quibus nõ subijcimur ad seruiendũ, sicut regina Saba adorauit Solomonem, & Dauid Ionathan: tamen nec illa Solômonis, nec iste subiectus erat seruituti Ionathæ. Porrò nemo seruit nisi domino suo: sunt enim correlatiua seruus & dominus, seruire item & dominari. Est autem seruire se exhibere alicui subditum, ac subiectum ad obediẽdum. Seruus verò dicitur, qui sic subijcitur alienæ voluntati, vt eum dicto obsequentem esse oporteat. Et quidem fecimus hanc descriptionem ex beato Paulo ad Rom. 6. Vbi sic habet, Nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Vnde seruire non solùm est obsequium præstare in hoc vel illo, sed est se exhibere seruum, hoc est, subditum, & prorsus subiectũ ad obediendũ. Alioqui non rectè dixisset Saluator, Nemo potest duobus dominis seruire. Nõ potestis Deo seruire & Mammonæ. Et secundum Paulum, nemo seruit simul peccato & iustitię: sed factus liber à peccato, seruus *Definitur seruire.* *Matth. 6.* *Roma. 6.*

fit

fit iustitiæ. Quòd si lubet transire ad illam omnimodam iuris seruitutē, qua quis sic subijcitur alienæ voluntati, vt non sit suus, etiam hoc pacto ego tuque serui sumus Domini Dei. Si enim Deus habet in nos, omniaque nostra merissimum, plenissimum, omnipotentissimum (vti suprà declarauimus) dominium, certè nos illius sumus meri serui, innumeris modis illi prorsus obligati, & obstricti prout paulò ante audiuisti. Nunc si quæris in quo quis seruiat Deo.

D. Hoc interrogaturus eram.

M. Principio, nemo seruit Deo in malitijs, aut in falsitate, aut in iniustitijs, aut vanis & indiscretis actibus. In auaritia quidē seruimus māmonę, & ab Apostolo vocamur Idololatræ. Dicit enim, Auaritiā esse idolorū seruitutē, eò quòd auarus se totū impēdat thesauro suo: illū cogitat, illum somniat, in illo omnia sua studia collocat, illum velut numē colit, nec audet cōtingere, ne minuatur aceruus. In crapulis verò & ebrietatibus seruimus ventri, & ingredimur ordinem illorum, de quibus dicit Apostolus: Quorū Deus venter est. Et iuxta Ecclesiasten: Omnis labor eorum in ore ipsorum. In falsitate insuper seruimus Diabolo: ille enim mendax est, & pater eius. In concupiscētijs denique seruimus mundo: transit autem mundus, & concupiscentia eius. Porrò quales domini fuerint quibus seruimus, tale erit & stipendiū nostrum. Quod paucis exprimit Apostolus dicens: Stipendia peccati mors. At Domino Deo nostro seruimus in virtute, & in solo opere virtutis.

In vitiosis actibus nemo seruit Deo. *Ephes. 5.* *Philip. 3.* *Ecclés. 6.* *Ioan. 8.* *1. Ioan. 2.* *Rom. 6.* *In sola virtute seruimus Deo.*

D. Nónne mulier seruit Deo in prolium educatione? Et vir agricola in opere rustico?

M. Et in re rustica, & in re domestica & in artificijs, & in honestis mercantijs, in prolium insuper educatione, in docendo, in prædicando, ac cæteris huiusmodi seruimus

Seruimus Deo in quauis re honesta, facta se-

mus

mus veraciter Deo nostro, in quantum illa à nobis fiunt secundum rationem virtutis in laudem & gloriam Dei. Iuxta illud Apostoli: Siue manducatis siue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriã Dei facite. Alioqui et auarus per illa seruit idolo scrinij sui, & gulosus suo ventri. Secundò seruimus Deo in obseruatione suorũ præceptorum, ac etiam cõsiliorum: quoniam nihil sub præceptum, multò minus sub consilium cadere potest, nisi opus virtutis. Et eousque vnumquodque sub rigore est legis, quousque rationem attingit virtutis. Nam quod iniquum est, falsum, intemperatum, noxium, indiscretũ, nemini in mandato esse potest. Cuius ratio est: quoniam finis legis est ciues facere bonos. Et secundum Apostolum: Finis præcepti est charitas. In quos fines falsa, mala, indiscreta ordinari non possunt. Porrò valde secũdum Scripturam seruimus Deo in ieiunijs, & orationibus tam debitis quàm voluntariè assumptis. Patet Lucę 2. de Anna prophetissa quæ non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens nocte ac die. Quod bene notandum est contra impios, qui damnant obsequium quod præstamus Deo, in ieiunijs & obsecrationibus. Per hæc enim meruit Anna fieri magis demõstratrix Christi nati, quàm prophetissa nasciturі: Sicut & Ioannes Baptista per vestimentum de pilis camelorum, & locustarum edulium seruiens Deo, meruit esse præcursor Domini, præparans viam eius. Tertiò seruimus Deo in sanctitate & iustitia, liberati tamen priùs à peccatis, quibus tenebamur obligati sub lege mortis. Qui autẽ isto tertio modo seruiũt, ij vtiliter seruiunt pręstando Deo obsequium gratum, & remuneratione dignum.

cundum ratione virtutis in laudẽ Dei.

1. Cor. 10.

1. Tim. 1.

Seruimus Deo in ieiunijs et orationibus.

D. Si solùm isti qui in tertio sunt ordine, seruiunt vtiliter, ergo illi qui seruiunt Deo in opere virtutis: item illi qui obseruant mandata, non seruiunt Deo vtiliter.

Malè

M. Malè colligis: quia tertius modus nequaquam excludit priores, sed includit. Veruntamē si quis seruiat Deo in sola virtute morali, hoc est, in actibus secundum dictamen rectæ rationis solùm moraliter bonis, aut in obseruatione mandatorum: sic tamen quòd non de corde puro, ac liberato à vinculis peccatorum, & in sanctitate, veraque iustitia, istius proculdubio obsequium non erit gratum Deo, ad remunerationem vitæ. Sed hæc suprà in fine primi tractatus satis exactè demonstrauimus.

Qua ratione præcipiatur soli Deo seruiendum, cùm tamen sint multi domini in hoc mundo, quibus etiam seruire debemus. CAP. VIII.

D. SEd mirum, quòd hîc additur particula, Soli, dicendo. Et illi soli seruies.

M. Mirum magis est, te mirari de illo, cùm passim & vbique canat Ecclesia catholica, Tu solus Dominus, Tu solus sanctus, Tu solus altissimus, sic edocta, ex Scripturis, Ego sum Dominus Deus tuus, & non est alius præter me, scilicet Deus, vel Dominus.

Cur et quo modo soli Deo seruiēdum.

D. Et hoc certè mirabilius apparet. An non harum ditionū dominus Philippus Caroli Quinti filius? An nō quisque habet dominium rerum suarū, diciturque rectè dominus eorum, quæ iusto titulo possidet? Insuper hæ appellationes, Dominus Petrus, Dominus Leodiensis, Dominus Brabantiæ, &c. an impiæ sint & falsæ?

M. Hi omnes nō nisi diuina miseratione domini; idque vicaria potestate, atque ad tempus dependenter, & non nisi particulatim. Nemō per se dominus, nemo ex se, sibique ingenita potestate dominus, aut semper dominus: quia morte prohibentur omnes permanere, nemo etiam absolutè dominus, facta quacūque comparatione, Quia omnes serui sunt Dei viuentis, etiamsi nesciant, & ministri Christi, quisque in ordine suo, & in sua prouincia,

Quomodo Deus solus dominus, et tamē multi sint domini huius mundi.

aut mundi particula sibi concredita, donec rursum con summet ministerij sui, & dispensatio credita reuocetur. Reuocatur autem per mortem vniuscuiusque. Tūc enim ad eos illud Euangelicum, Iam amplius villicare non po teris. Redde rationem villicationis tuæ. Aut illud, Euge serue bone & fidelis: quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam. Intra in gaudium domini tui. Om nis princeps simul cum vita sceptrum deponit & diade- ma. Similiter omnis sacerdos & antistes vnà cum corpo- re exuit functionem ordinis & iurisdictionē. Imò vix dū mortuo eo qui erat, tractatur de instituendo illo qui nō erat. Et sicut aqua pellit aquam, sic defuncti dominatio- nem eradit præsentia instituti, nec vlla manet memoria prætereuntis. Horaria dominatio, quæ solùm ab alio est in te, manens interim in illo, ex nutu ipsius semper depē dens, quomodo dici potest verum dominium, & non potiùs substitutionis ministeriū? Omnis dominatio, om nisq; imperij potestas in Deo est per naturā, per essentiā, per æternitatē, indepēdenter, inseparabiliter, immutabi- liter. In homine verò si est, ab illo est, & per illum, plus dico, ipsius est, & in ipso, eadem illa dominatio quæ est in homine. In homine tamen est: sed per commissionē, & Dei legatione: vicaria itaque potestate ac particulatim. Porrò in Christo Iesu secundum humanam eius naturā est donatione Dei patris, sicut ipse dicit, Omnia mihi tradita sunt à patre meo. Item, Data est mihi omnis po- testas in cælo & in terra, Idque immutabiliter, & vni- uersaliter, id est, per vniuersas mundi partes, & omnia quæ cæli ambitu continentur: donec euacuauerit omnē principatum & potestatem, & virtutem, & tradiderit regnum Dei ac patri, vt sit Deus omnia in omnibus, Si- cut Apostolus dicit. An hominis super hominem pote- statem destituimus? Absit. Sed statuimus, & multò qui dem

Luc. 16. *Matth. 25.*

Princeps et sacerdos simul cum vita potestatē deponūt.

Quomodo dominiū sit in Christo secundū humanam eius naturam. *Matth. 11.* *Matth. 28.* *1. Corin. 15.*

Hæc nō abijciūt, sed firmius statuūt potestatē hominis super hominem.

dem fortius quàm fortassis plerique alij, dum plusquam humanam, & ex Deo esse demonstrauimus. Non alia est potestas Dei super homines, alia hominis super eosdem: sed aliter est in Deo, aliter in homine. Sicut non est alia potestas Imperatoris, alia Ducis super eosdem subditos: sed aliter in Imperatore, aliter est in duce. Ligare ad mortem impœnitentem, soluere ad vitam pœnitentem, claues in sua manu habere regni cælorum, regenerare in humanis visceribus vitam Dei, & eosdem regeneratos iterũ exterminare ab Ecclesia Christi, si delicti meritũ sic requirat, hæc an hominis sint, aut humanæ potestatis? Insuper corruptibilem hominem, qui ipse vna est particula multitudinis, imperium agere in plurimos alios, se fortassis & natura & virtute multò meliores, & scindenté, dum opus est, vibrare gladium in eum qui malè agit, an ex naturali hoc esse potest, & ingenita hominum potestate? Nónne Deus ipse est Dominus vitæ & mortis? An non ipsi soli omnia viuunt, omnia existunt, omnia denique & mouentur, & quiescunt? Si ex seipso est hominis imperium super hominem: quare ergo dicit Scriptura, Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Sic est enim voluntas Dei. Non enim est potestas nisi à Deo. Magna igitur cum veneratione colenda est hominis super homines præsidentia, tam in spiritualibus, quàm in temporalibus, & eidem in omnibus studio vbique venerabundo obtemperandum. Quoniam id quo prę sident plus est q̃ humanum: Dei enim est auctoritas, ex Deo, & per Deum, vicaria commissione eis communicata: aliter tamen in temporalibus, aliter in spiritualibus. De quo alibi dicemus fusiùs.

Eadem potestas hominis & Dei super homines, sed aliter in Deo, aliter in homine.

Rom. 13.

D. Homines nónne vnanimi consensu instituunt destituuntque suos principes, & hinc inde faciũt accipiũtq; homagium (vt Iurisperiti loquuntur) per sacrosanctas

iurationes? Hoc si verum: ergo potestas iurisdictionis ab humana est institutione.

M. Colligis non bene. Concedendum quidem est electione & voluntate multitudinis designari principem, Episcopum quoque & Pontificem suffragijs eligi clericorum. (sic enim est volūtas Dei disponētis omnia suauiter: ne asperū sit aut violentū, renitente multitudine, quod durabile esse oportuit) Verùm ipsa potestas dominij, ipsaque potestatis dominatio solius est Dei, & à solo Deo, cuius solius gratia & donatione, est & manet in homine, per voluntatē eligentiū, designato. Iuxta firmissimam hanc Apostoli sententiam, qua dicit, Non enim est potestas, nisi à Deo. Hinc magna religione inoleuit, vt scribant tam Pontifices quàm principes, Paulus Dei gratia Romanæ Ecclesiæ Pontifex. Carolus diuina gratia & miseratione Imperator eius nominis Quintus. Quoniam autem omnis potestas hominū à Deo est: igitur & dominiū, insuper & domini appellatio, qua homo dicitur dominus, à Deo est: tanto verior venerabiliorque, quanto non ab homine, neque per hominem, sed à Deo, & ab illius est maiestate. Paucis itaque: Deus est dominus, etiam homo præsidens alijs, est dominus. Verùm homo non absolutè dominus: sed cum restrictione, suæ quisque ditionis: non etiam potestatiuè, sed ministerialiter: non inseparabiliter, sed donec, & quousque placuerit Altissimo: postremò non ad quoscunque dominus: quia non ad alienos, neque rerum non suarum. Nam comparatione Dei, merus est seruus, ministrans in portione sibi commissa, etiam capitis sui periculo. Deus autem dominus est, & ad omnes, & omnium rerum, & immobiliter, & potētissimè: quia Omnipotens nomen illi. Nec honorem suum potestatiuæ dominationis trāffert ad alium, nisi ad Christum,

Homines designāt siue eligunt personam quæ præsident cōmunitati, sed à Deo est præsidendi potestas.

Exod. 15.

qui non eſt alius, ſed vnus cum patre Deus. Igitur concludendo, Quoniam domini correlatiuum eſt ſeruus: Solus autẽ Deus abſolutè Dominus: Soli igitur Deo abſolutè ſeruiendũ. Porrò, quia à Deo quibuſdam hominibus cõmunicatur dominij poteſtas: Igitur etiã illis hominibus ſeruiendũ eſt: nõ propter ſe, quia ex ſe non ſunt domini, ſed propter Deũ, à quo omnis illorum poteſtas procedit & iuriſdictio. Sic enim eſt voluntas Dei. Hoc quoque iuſtum eſt, & beneplacitum coram Altiſſimo.

D. Domine, aut hæreo hîc perplexus, aut multò erit aliter intelligendum, Et illi ſoli ſeruies, quàm verba ſonãt. Quia pater meus non eſt Deus, princeps quoque nõ eſt Deus, neq; prælatus Eccleſiæ Deus eſt. Si ergo ſoli Deo ſeruiendum: igitur iſtis nemo ſubeſſe tenetur. Et tamen paſſim docemur contrarium ex Scripturis.

Seruiens homini in honeſtis & licitis Deo ſeruit.

M. Nihil metuas, vapor eſt hæc cogitatio cordis tui. Tu cùm miniſtras progenitoribus tuis, vel eoſdem honoras in licitis & honeſtis, tunc Domino Deo ſeruis, & non tã illis quàm Deo. Similiter quando famulus aut famula ſeruiunt fideliter hero ſuo, tunc ſeruiunt Domino Deo ſuo. Item quando ſubditi obediunt prępoſitis ſuis, aut principibus (intellige in licitis atque honeſtis, & in his quæ facultatem non excedunt pręcipientis) tunc verè ſeruiũt Domino Deo, & magis Deo quàm illis. Propter quod enim (vt inquit Ariſtoteles) vnumquodque tale, & illud magis. Quodque huic illius cauſa facis, magis illi quàm huic facis. Nónne?

D. Indubiè ita.

Colloſ. 3.
Epheſ. 6.

M. Lex autem de ore Dei egrediens, an ne ſic præcipit, Filij obedite parẽtibus veſtris per omnia? Item, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Hoc enim iuſtum eſt, & placitum in Domino. Quod eſt mandatum primum in promiſſione, vt benè ſit tibi, & ſis longęuus ſuper terrã.

Scriptura quæ præcipit ſoli Deo ſeruiẽdum, eadẽ præcipit hominibus ſeruiendum.

Sic

Sic serui præceptum à Deo habent obedire carnalibus dominis. Serui obedite inquit Apostolus per omnia dominis carnalibus, non ad oculum seruientes quasi hominibus placentes: sed in simplicitate cordis vestri, timentes Deum. Quodcunque facitis, ex animo operamini sicut Domino (nota verbum hoc, Sicut Domino) & non hominibus, scientes quòd à Domino accipietis retributionem hæreditatis. Item, Quicunque sunt sub iugo serui dominos omni honore dignos arbitrentur. Vidésne hoc loco mandatum Domini esse, vt serui obediant herili domino per omnia, & id cum exhibitione honoris? Vidésne præterea quòd in hoc Domino seruiunt, accepturi retributionis mercedem à Domino Deo? Sic Dei voluntas est præceptum. Primò, vt subditi obediant rectoribus reipublicæ. Omnis enim anima, inquit Apostolus, potestatibus sublimioribus subdita sit. Qui autem resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. Deinde vt obediant præpositis Ecclesiæ. Obedite, inquit idem Apostolus, præpositis vestris, & subiacete eis. Quod plus est, Saluator ad Apostolos, hoc est, ad eos qui præsunt in Ecclesia sic ait, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Qui autẽ me spernit, spernit eũ qui misit me. Nota igitur diligenter hoc loco, quòd prælatos Ecclesiæ audire, est Deũ audire: eosdem verò spernere, est Deum spernere. Item quòd potestati subditum esse, est Dei ordinationi seruire: vlteriùs potestatibus resistere, est Dei ordinationi resistere. Porrò resistere Dei ordinationi, est peccare in ipsum Deum. Qui enim resistunt, damnationem sibi acquirunt. Eodem quoque modo audire superiorem, est in Deum obedientem esse. Qui autem obediunt Deo, ipsi sibi bonum meritum acquirunt, dicente Scriptura: Melior est obedientia, quàm victimę. Hæc dico,

Colloss. 3. Ephes. 6. 1. Timot. 6. Tit. 2. 1. Pet. 2. Rom. 13. Heb. 13. Luc. 10. 1. Reg. 15.

co, obserua diligenter. Et dicito mihi, Si prętor, aut alius qui famulũ habet, suo præcipiat seruo, vt tibi ministret, te adiuuet, & honoret, tibi quoque per omnia obediat, seruus ille cui, quæso, seruit, tibine an prætori sic mandanti?

D. Indubiè magis illi quàm mihi. Mihi quidem obsequitur, me adiuuat & honorat: sed in hoc obsequio mihi præstito seruit prætori, & non mihi: nisi propter illum, magis ergo prætori.

M. Optimè. Propter Deum, & ex mandato Dei, & secũdum ordinationem Dei, & non nisi in his quæ benepla cita sunt, saltem nullam habent repugnantiam ad volũtatem diuinam, seruit, obsequiturque homo homini, filius patri, famulus herili domino, subditi suo superiori, magis ergo & veriùs Deo. Ratio iam dicta est: nã propter quod vnumquodque tale, & illud magis. Porrò si aliud consul, aliud mandat proconsul: aut si quid prætor ordinet, aliud verò disponit Imperator, quid faciendum?

D. Dimisso inferiore, obediendum est superiori.

M. Sic si quid mandet homo, aliud verò præcipiat Deus, ibi statim promptum in ore tuo esse debet illud Apostolicum, Obedire magis Deo oportet quàm hominibus. Aut illud, Si iustum est in conspectu Dei, vos potiùs audire quàm Deum, iudicate. Nam in huiusmodi, Qui amat, inquit Saluator, patrem aut matrẽ plus quàm me, nõ est me dignus. Hinc facilè intelligis, quàm istud mandatum rationabiliter sit præceptum cum particula exclusiua, Illi soli seruies. Vt autem etiam scholasticè interpretemur, si fortè sic posses meliùs penetrare difficultatem: intelliges hoc pacto: seruies seruitute scilicet latriæ, Illi soli, ita vt nulli hominum, aut creaturarum seruias tali seruitute, quam vocamus latriam, quę soli Deo debetur.

Obedire magis Deo oportet q̃ homini. *Act.5.* *Act.4.* *Matth.10.*

Soli Deo seruiendum seruitute latriæ.

Nec

Nec fingimus huiusmodi distinctionem. Habet enim diuus Augustinus 10. libr. de ciui. Dei cap. 1. Nomine seruitutis cultum Deo debitum, intelligi. Latriam quippe, inquit, nostri, vbicunque sanctarum Scripturarum positũ est, interpretati sunt seruitutem. Sed ea seruitus quę debetur hominibus, secundum quam præcepit Apostolus seruos dominis suis subditos esse debere, alio nomine Græcè nũcupari solet. Latria verò, secundũ consuetudinem, qua locuti sunt, qui nobis diuina eloquia condiderunt, aut semper, aut tam frequenter, vt penè semper, ea dicitur seruitus, quæ pertinet ad colendum Deũ. Hæc ille.

In Scripturis nomine seruitutis intelligitur latria.

Quid latria

De Veneratione & inuocatione Sanctorum per modum præfatiunculæ. CAP. IX.

M. Scis quàm grãde dissidium suscitauerint quidam in Ecclesia super veneratione & inuocatione Sanctorum. Multi enim contenderunt eam merè impiam esse: eò quòd Scriptura dicit: Deum tuum adorabis, & illi soli seruies.

D. Domine, vidi ego in diuersis templis nostræ prouinciæ depictum magnis literis, in quibusdam etiam aureis characteribus hoc dictum Matthæi, Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Item, Non facies tibi sculptile, &c. Non adorabis ea, neque coles.

M. Quid tum fili? Túne reprehensibile existimas, si templorum latera exornentur verbis Dei? Scriptura sacra?

D. Non. Sed id factum esse in subuersionem cultus Sanctorum, subindicat modus faciendi recens inuentus tempore dissidij huius.

M. Ideo à capite & à fonte (quod aiunt) repetamus, quæ sit fueritque semper fides Ecclesiæ super hac re.

D. Ego satis intelligo ex declaratione præhabita, priorẽ

partem huius mandati, dictumque Saluatoris Matth. 4. non repugnare venerationi Sanctorũ aut inuocationi. Cæterùm vt constet palàm veritas fidei, precor id fiat, quod dixisti.

Sanctos, licet non sint dij, tamen diuos esse & deificatos, atque vnum effectos cum Deo. CAP. X.

M. Sancti non sunt dij.

Rincipiò sic credidit & docuit hucusque omnis vbique Ecclesia Catholica, quòd sanctus Martinus non est Deus, neque sanctus Andreas, neque sanctus Paulus vas electionis, neque ipsa denique deipara virgo Maria. Siquidem dij esse non possunt, quos sanctos nominamus: sed diui sunt, & diuini, deiformes, & deificati homines. Hîc quidem sanctificati in terris per maxima illa & pretiosa dona, quæ pro sua miseratione in eos effudit Deus. Deinde verò post mortem sublimati ad solium gloriæ eius, tam ineffabiliter vnum effecti sunt cum ipso Deo, vt nihil intus, nihil foris, nihil in natura, nihil appareat in operatione eorum, nisi Dei gloria, Dei proprietas, Dei denique maiestas ac virtus. Et quis mortalium dignè effabitur? Adeo non iam [a] amici solùm, aut [b] electi, aut [c] à longè aspicientes, sed intus [d] & domestici Dei, sed [e] speculatores gloriæ maiestatis eius, iam facti [f] conformes & consortes imaginis filij Dei, neque iam amplius [g] cohæredes Christi in spe sed compossessores cum ipso omnium bonorũ quæ Dei sunt. Vt autem plenè intelligas pulcherrimam hanc difficultatem, piè ac diligenter considerare oportet ordinem cælestis curiæ. Vnum sunt Deus, Christus, & Sancti, sed ordine quodam. Nam Deus fons est in quo, & per quem omnia: sicut & Christus fons est omnium, ratione suæ diuinitatis. Verùm ratione suæ humanæ naturæ, licet minor posteriorque sit Deo: tamen factus est &

De ineffabili modo quo vnum sunt Deus & Sancti eius.

a. Ioan. 15. b. Mat. 24. c. Heb. 11. d. Ephes. 2. e. 2. Pet. 1. f. Rom. 8. g. Ibidem.

Vnum sunt Deus Christus et Sancti ordine quodam.

& ipse vnum cum Deo, & primas totius Vniuersi, gratia vnionis hypostaticæ. Post Christum tertio loco sunt sancti, velut secũdogeniti fratres Christi, & cohæredes, vnum cum illo, sicut membra vnum sunt cum capite, cõmunicatione vnius spiritus, vnius regiminis, vnius volũtatis, adeoq; vnũ cũ Deo: Quia spiritus Dei in ipsis, virtus Dei in ipsis, gloria Dei in ipsis, omniaque quæ Dei sunt & Christi, ipsis cõmunia per arctissimã quadam & indissolubilem charitatẽ. Ipsi quoque toti in Deo, haud secus atque carbo totus in igne est, & ignis totus in carbone, simul cum Christo eandem vnctionem, eãdemq; regiam maiestatem, quæ in ipso est possidentes: aliter tamen quàm ipse. Nam sicut Christus sacerdos & rex: ita illi Christo associati regale sacerdotium sunt, & regnũ sacerdotale: omnia tamen hæc, ex gratia & misericordia per mediatorem Iesum, & gloriosum meritum eius: vt Deus sit fons omnium, omniumque gloria: Christus verò mediator inter Deum & hominem, caput Sanctorum, & Saluator eorum, sceptrum tenens insuperabilis imperij super vniuersa.

Aliter Christus, aliter Sancti possident regiã maiestatem.

D. An Scripturæ sacræ taceant de hac admiranda, quam dicis, vnione Sanctorum cum Deo, & Christo eius?

M. Tacerent? Quin potiùs audi orationem Christi, quam post sacram cœnam ante passionem suam, pro credentibus effudit dicens: Rogo te pater vt omnes vnum sint, sicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus, quia tu me misisti. Sequitur, Et ego claritatem, aut (secundum interpretationem Hilarij) honorem, quem dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Hæc Christi verba eximia quadam consolatione plena sanctus Hilarius

Ioan. 17.

Sancti quomodo sint vnum cum Christo. larius libr. 8. de Trinitate ita intellexit, vt Sancti non voluntate mentis tantùm, vnum esse cum Christo existimandi sint: verùm etiam vt intelligantur esse vnum cum eo, naturali vnione: per gratiam tamen ipsis impartitam: ita nimirum, vt quomodo ipse viuit per patrem, ita Sancti viuant per eum, sintque conformes (prout Paulus dicit) imaginis filij eius, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. *Rom. 8.* Dicit conformes, hoc est, eiusdẽ naturę: Quia forma est, quæ dat esse rei. Vnum igitur sunt Sancti cum Christo, si naturę spectes deificationem, sic tamen quòd ille Deus, isti diui: ille primogenitus ante secula, isti secũdogeniti per gratiam in tempore reconciliationis: vtrique tamen tam isti, quàm ille, secundum hominem omnium virium suarum capacitatem, deificati. Vnum rursus cum Christo, si statum spectes honoris, Dicit enim Christus, Volo pater, vt illi, quos dedisti mihi, sint mecum: vt videãt claritatem meam, quam dedisti mihi. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnũ, sicut nos vnũ sumus. Christus per mortẽ clarificatus est à patre, claritate quã habuit apud patrẽ priusquã mũdus fieret. Et hãc suam claritatem dedit Sanctis, vt post mortem sint eodem in loco vbi Christus est, hoc est, in eodẽ statu gloriæ. Siquidẽ voluit Christus exorare hoc ipsum patrem (qui indubiè pro sua reuerentia exauditus est) dicens: volo enim pater, vt vbi ego sum illic sit & minister meus, id est, ad eũdem admittatur thronum gloriæ, sic immortalis fiat, sic impossibilis, sic beatus, sic fulgens in diademate regni, sic denique triumphans gloria, nõ iam humana, sed diuina, sicuti ego. Vis audire, quomodo sint collocati vno honoris loco: Sancti & Christus. En ipse Dominus de cælo sic alloquitur nos in Apocalypsi, Qui vicerit, inquit, dabo ei sedere mecũ in throno meo, sicut & ego vici, & consedi cũ patre meo in throno eius.

Sancti vnũ cũ Christo secundũ statũ honoris.

Ioan. 17.

Quid sit esse vbi sit Christus.

Apocal. 3.

Ecce

Ecce vnus & idem thronus Dei patris, Christi, & Sanctorum eius.

D. Dicit, Dabo, scilicet in consummatione sæculi, verùm an nunc sint aliqui sancti in eo throno, in quo Christus triumphat cum patre? *An Sanctorum animæ nūc sint cū Christo in throno Dei patris.*

M. Indubiè sunt, & quidem multi ac sine numero. Dicit enim Ioannes in eadem Apocalypsi: Post hæc vidi turbam magnam, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, & linguis, stantes ante thronum, & in conspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & clamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro, qui sedet super thronū, & agno. Hîc nota quòd dicit: Vidi scilicet in Pathmo, cùm hæc scriberem, ante annos mille quadringentos nonaginta, aut circiter. Et certè, vidi eos inquit, tunc temporis stantes ante thronum in conspectu agni. Sequitur in eodem cap. Et respondit vnus de senioribus, & dixit mihi: Hi qui amicti sunt stolis albis, qui sunt? & vnde venerūt? Et dixi (ego Ioānes) illi: Domine mi, tu scis. Et dixit mihi: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerunt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei, die ac nocte in templo eius. Et qui sedet in throno, habitabit super illos. Non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque vllus æstus. Quoniam agnus, qui in medio throni est, reget illos, & deducet illos ad vitæ fontes aquarum, & absterget Deus omnem lachrymam ab oculis eorum. Hæc ille. Præterea dicit Christus in hora mortis suę ad latronem: Amen dico tibi, hodie mecū eris in paradiso, id est, in ea gloria æternæ felicitatis, qualis inter hæc mundi elementa haberi potest: siquidem tunc temporis alius paradisus non erat. Insuper Paulus ad Ephesios scribens: Ascēdens, inquit, Chri- *Apoc.7.* *Luc.23.* *Ephes.4.*

Christus in altum, captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus. Duxit, inquit, secũ captiuã illã captiuitatẽ patrũ, qui eousq; in limbo expectauerant: inter quos erãt etiã illi quorũ corpora resurrexerũt in die resurrectionis Dominicæ, qui haud dubiè erant multi. Quoniam dicit Euangelista, Et multa corpora Sanctorum qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in ciuitatem sanctam, & apparuerunt multis. Hos duxit Christus in anima & corpore secum, in die ascensionis ad thronum gloriæ Dei. Adhæc dicit Apostolus de se, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Indubiè non dixisset hoc Apostolus, nisi anima post resolutionem corporis esset cũ Christo in regno gloriæ. Postremò 2. ad Cor. 5. habetur, Scimus, quoniam si terrestris domus nostra huius habitationis dissoluatur, quòd ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis. Inquit illatiuè, si dissoluatur, habemus. Ergo Sancti exuto corpore habent habitationem suam in cælis. Ex quibus eisdem auctoritatibus probat beatus Gregorius animas Sanctorum, etiam ante tempus resurrectionis, esse in cęlis. Vides nunc Scripturam non tacuisse de hac ineffabili vnione Sanctorum cum Deo & Christo, etiã ante generalem corporum resurrectionem.

Matth. 27. *Philip. 1.*

Sanctos meritò colendos esse, & venerandos. CAP. XL.

M. NVnc an Sancti sic sublimati ad tantam gloriam diuinæ maiestatis, debeant venerari & honorari super omnes viuentes in hoc mundo?

D. Apparet quòd sic.

M. Apparet dicis? Clamat etiã, respondet ita, & ordo rerum, & ratiò fide illuminata, & omnis totius vniuersi natura: etiamsi taceret, prout nõ tacet, Scriptura sancta,

& omnis per manum accepta Traditio. Quis enim vnquam dubitabit (modo aduertat vel solùm illa argumenta, quę de rebus sumuntur) num debeant decerni primi, secundum Deum, honores, eis qui primi sunt post Deũ? Imò qui primò consistunt loco, sublimiores facti super omnem potestatem, & principatum, & virtutem huius mundi, triumphantes cum Deo in regno decoris, & diademate gloriæ, purpuraque immortalitatis nunquam deponenda? Siquidem gloria hæc est omnibus Sanctis eius. Potissimùm cùm testetur Scriptura, quòd quando gloria Sanctorum palàm fiet mundo, tunc demum omnis creatura, magna cum veneratione, tribuet Sanctis primos summosque post Deum ac Christum honores, implebiturque tunc, hoc est, consummabitur, Prophetia Mariæ, Luc. 1. Ex hoc enim beatam me dicent omnes generationes. Quia fecit, &c. Quoniam tunc etiam damnati in magna angustia & tremore cordis, erumpent in confessionem veritatis dicentes: Hi sunt quos habuimus aliquando in derisum. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & inter Sanctos sors illorum est. Nos insensati, &c. Scire autem in lumine fidei hanc Sãctorum sublimationem, & nolle illis impendere vllum honorẽ, quid aliud est, quàm velle contra Deum pugnare? Dicitur Hester 6. cap. Sic honorabitur, quemcunque voluerit rex honorare. Tanti est morituri regis imperium, & mandatum Omnipotentis, quo imperat per Prophetã, Laudate Dominũ in Sanctis eius, nullius ponderis erit? Homo non est maior, neque circunspectior Deo suo. Quos igitur Deus dignatur regno suo, throno suo, gloria sua, denique seipso, colens illos velut socios gloriæ filij sui, hos an non venerabitur ac colet mortalis homo, sicuti illos à patre luminum ad honorem recipi videt? Non vtique vt deos (quod fieri non potest) sed vt diuos, &

Ratio propter quam sunt honorãdi Sancti.

Sap. 5.

Psalm. 150.

& deificatos homines? Quę dementia nolle facere, quod Deus ipse facit? Quæ impudentia velle detrahere Sanctis, quod Deus illis pro corona rei bene gestæ impendit? Corruptibili homini, mox vbi assumptus fuerit ad regiam dignitatem, regium impendimus honorem: vtique bene. Et illi, qui ab ipsomet Deo assumptus est ad deiformem statum, atque adeo ad diadema cælestis regni & gloriæ, nullam exhibebimus venerationem? Vbi quæso facies rerum? vbi timor Dei? vbi consideratio veri? Probauimus suprà ex testimonio Scripturarum, à Patriarchis & Prophetis multas, & valde venerabundas factas prostrationes ante reges, ac iudices morituros: eò quòd illi quasi dij essent in terris: quare igitur non magis coram illis, qui supra æthera in summo cælo triumphant vt dij, facti vnum cum Deo viuente, & rege seculorum Christo domino? Si legatus honorandus est, propter maiestatem eius à quo mittitur: si prorex, aut proconsul, propter eum à quo est substitutus: si filius colendus, propter patrem: eò quòd filius in patre, & pater sit in filio, & redundet omnis huiusmodi honoris exhibitio in eum, propter quem est principaliter. Qua tandem ratione non erunt venerandi Sancti, quos Scriptura sacra appellat filios Dei, & fratres Christi, columnas Ecclesiæ ac fundamenta, gubernatores, pastores, duces fidei, patres credentium, lucem mundi, sal terræ: maximè ij, qui vicem Christi gesserunt in terris, ad vtilitatem eorũ
Matth. 10. qui salui fierent? Legitur apud Matthæum: Qui recipit Prophetam, in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet. Et qui recipit iustum, in nomine iusti, mercedē iusti accipiet. Et qui vos (discipulos meos) recipit, me recipit, & qui me recipit, recipit eũ qui misit me. Et quicũq; potum dederit vni ex minimis istis calicem aquę frigidę, tantùm in nomine discipuli, amē dico vobis non perdet merce-

mercedem suã. Vt autem scimus hæc intelligi de corporalibus actibus, recipit scilicet ad hospitium, vel ad mensam, vel alioqui in visceribus pietatis, quo illi benefaciat: ita rationabiliter definimus, non solùm intelligi de illis corporalibus beneficijs: quia dicit textus, recipit, indeterminatè, ac sine addito: quare poterit intelligi in generalitate sua: recipit scilicet siue ad iam dicta, siue ad honoré atque præconium laudis, vel in domo sua exhibendo illis hospitalitatis beneficium, vel in existimatione cordis sui, qua de corde bono conuertit in illos omne id, quo digni sunt sub nomine Prophetæ, aut nomine iusti, aut nomine Apostoli vel discipuli iam regnãtis cum Christo. Quare enim restrictè intelligemus, quod in generalitate dixit Saluator? Si iustum mortalem, aut Prophetã mortalem aliquo dictorum modorum recipientes, Deũ recipiunt: quantò igitur magis qui iustos iam glorificatos, & deiformes recipit in existimatione cordis, ad omne id quo digni sunt, sub nomine Sanctorum ac Diuorum, mercedem Sanctorũ recipiet à Deo? Ratio est, quia dum recipit Sanctos ad culturæ honorem, in ipsis Christum recipit, & in Christo Deum, sicut audiuisti ex verbo Saluatoris. Qui Sanctos laudat, in ipsis laudat Christum & Deum. Gratia enim Dei sunt quod sunt, & gratia Dei in ipsis vacua nõ fuit. Ipsi per Christum in Deo, & Deus in ipsis per Christum. Vnde Propheta, Laudate, inquit, Dominum in Sanctis suis.

Quid sit recipere iustũ in nomine iusti, quotq́; modis contingat.

1. Cor. 15.

Psalm. 150.

D. Verùm in istis verbis non præscribit nobis Propheta vllum cultum, aut venerationem Sanctorum, vti apparet, sed solùm hoc vt Dominum Deũ laudemus in ipsis.

M. Coniungit Propheta tria videlicet, Laudate Dominum in Sanctis eius, Laudate eum in firmamento virtutis eius. Laudate eum in virtutibus eius, secundum multitudinem magnitudinis eius. Laudate autem Dominũ

Quid sit laudare Deum in Sãctis eius.

in virtutibus eius, quid aliud eſt quàm prędicare, & extollere virtutes & mirabilia facta Dei, dando ei laudem, quòd dignatus ſit per tantas tamque ſtupendas virtutes nobis declarare multitudinem magnitudinis ſuę? Sic laudare Deum in Sanctis ſuis, quid quæſo aliud eſt, quàm colere, prædicare, & magnificare Sanctos, quòd Dei beneficentia, per pretioſa dona, euecti ſunt de limo terræ, ad tam inexplicabilem vnionem cum ipſo, in proprio
1.Cor.15. ſuo throno glorię: adeo vt non ſit dimiſſurus, donec omne quod corruptibile erat in Sanctis, induat incorruptionem, & omne mortale induat immortalitatē, prout Paulus pulchrè deducit ad Corinthios, fiantque per omnia ſimiles Chriſto reſurgenti à mortuis, vno accepto quod ille, & Deus eſt per naturam, quam habuit ante ſecula, & Saluator ſecundum aſſumptam humanitatem, Dominus quoque & iudex, tam viuorū quàm mortuorum? Hæc dico prædicare, laudare, & colere in Sanctis, tribuendo gratiæ diuinæ, quòd eouſque euecti ſunt, eſt laudare Deum in Sanctis ſuis, eſt & ipſos Sanctos venerari veneratione verè religioſa, eſt quoque laudare Deum in virtutibus ſuis, quas in Sanctis, aut per Sanctos operatus eſt, eſt denique laudare Deum ſecundum multitudinē magnitudinis eius, qua potens eſt ſibi ſubijcere vniuerſa, coniungendo ima ſummis, non ſolùm in Chriſto Domino, ſed & in multis fratribus eius.

Qualem venerationem Sanctorum docuerit Eccleſia ab initio, & quibus de cauſis. CAP. XII.

M. Cultū Sanctorū ab initio docuit Eccleſia propter quatuor.

B initio ergo conſtanter docuit Eccleſia catholica venerationem Sanctorum in terris. Primùm, vt per mirabilia quæ Deus operatur in Sanctis (prout diximus, & multò adhuc latiùs explicatur Eccle. 44. & ad Hebræos 11.) diſcat populus Deum

Deũ laudare, nõ solùm in se, sed & in Sanctis suis atque virtutibus. Secundò, vt populus discat in vita Sanctorũ, qua sedulitate illi vsi sunt muneribus Dei in coléda virtute, quamque exactè & adamussim expresserint in vita sua Christi Euangelium, quamque perseuerauerint vsque ad vltimum vitæ habitum in eadem. Siquidem in libris legimus doctrinam Christi: in vitis autem Sanctorũ clarè intuemur praxim siue vsum eiusdem doctrinæ, ne dicatur, Quis facere poterit, quod ille docuit & fecit? Nã Christus, eò ꝙ Deus esset, potuit omnia. Tertiò, vt roboretur magis ac magis singulorum fides, fiduciaque in futuram remunerationem. Solent enim generosa facta præeuntium animare virtutem subsequentium, & munificentia principis in illos, horum accendere desideria, ad imitandum fortiter illorum exempla. Quartò, vt & meritis eorum associemur, & intercessionibus adiuuemur, prout tradit diuus Augustinus pluribus in locis, & præsertim contra Faustum Manichæum.

D. Crediderim ego ex his quæ declarata sunt, non posse quenquam hominum esse tam vecordis tamque obtenebrati sensus, vt alicui Sanctorum deneget venerationem, modò constet eum esse de numero Sanctorum, & abusum excludas. Sed expone precor, an more isto Ecclesiastico Sanctos venerari liceat?

M. Siste modicùm, Modò constet picis? De his quos per vniuersam vbique Ecclesiám proposuit venerandos prisca traditio patrum, de his dico constat propemodum eo modo, quo de sacrosanctis Bibliorum Euangelijs, nempe per auctoritatem matris Ecclesiæ, per venerandam & succedentem à multis retrò seculis omnium patrum traditionem, & per vnanimem consensum totius populi acceptantis. Insuper constat de his ex stupendis ipsorũ prodigijs ac virtutibus quæ operati sunt, & in vita, & in *Vnde cõstet aliquẽ esse de numero Sanctorum.*

Ioan.3. morte, & post mortem. Nemo enim potest hæc signa facere, nisi Deus fuerit cum eo. Addis, Si abusum excludas. In hoc tu sicut vnus ex insipientibus locutus es. Nō est enim sani hominis, sed dementis iudicare de natura rei ex abusu ipsius. Natura ex proprijs constat principijs: Abusus verò ex malitia non bene vtentium. Optimarū rerum plerunque pessimus est abusus. Nónne optimū est esse Apostolum? Et tamen abusus est sceleratissimè Apostolatu Iudas. Libertate Euangelica an quid dici posset diuiniùs? Tamen illam multi conuerterunt in occasionem carnis. Et quid magis necessarium gratia Dei: nam gratia Dei sumus hoc ipsum quod sumus? Tamen beneficijs gratuitæ bonitatis Dei abutimur ferè omnes. Si abroganda sunt cuncta, quibus abutitur intemperantia quorundam, aut inscitia, nulla res tandem tam necessaria quàm non ablatam oporteat. Nam & pane, & vino, & lumine solis magna pars hominum, ne dicam maxima indignissimè abutitur in suam pernitiem. Nequaquam igitur reijcienda erit veneratio Sanctorum, quia sensatula anus, aut rustica quorundam simplicitas magis colit Sanctos superstitiosè quàm religiosè. Abusum detestamur, superstitionem multorum omnino execramur. Vsum autem veritatis in venerādis Sanctis non possunt non probare omnes, quibus inest mens sanior, & vlla ordinis consideratio. Nunc perge ad tuum Sed.

Cultū Sanctorū nō esse reijciendū propter quorūdam abusum.

Insipientis est rē accusare propter abusum ipsius.

D. Sed quod paulò antè volebam interrogare, an more isto Ecclesiastico liceat venerari Diuos, erigendo eis statuas & altaria in titulum? An sacra coram illis facere? thura incendere? hymnos seu cantica laudis per diē perq́ue noctem dicere? Item.

M. Est satis. Primò dicamus de hoc quod proposuisti.

D. De hoc certè dubitant non pauci, & magnę eruditionis viri.

Magnæ

M. Magnæ eruditionis esse non possunt, qui tam parua non penetrant. Tu autem contemplare quo in loco, & gradu ordinis sint Sancti, & statim fiet euidens in oculis tuis, quo cultu sint venerandi. Primò sunt sublimati super omnem gradum, & dignitatem, & gloriam corruptibilis mutabilisque creaturæ, ad thronum vsque gloriæ magni Dei, & palmæ in manibus eorum: eò quòd victores mundi effecti sunt. Secundò, sunt ante thronũ Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius, & qui sedet in throno habitat super illos. Ergo diuinitate multò inferiores. Tertiò, licet inferiores sint Deo, sunt tamẽ vnũ cum Deo, deiformes, toti in Deo, & Deus plenissimè in ipsis. In hoc itaque ordine venerandi sunt Sancti, non vltrà, non infrà, ne ordinem peruertas: non etiam remissè nimis, aut quocunque volueris modo, ne vlli fiat iniuria maiestati. Absit igitur, absit longè vt eos veneremur tanquam deos nostros. Quia Deus tuus, inquit omnipotens, Deus vnus est, Non habebis deos alienos coram me. Et sanè ipsi Sancti seruiunt Deo die ac nocte, tantũ abest vt dij sint. Iterum absit, vt non veneremur super omnem mutabilis creaturæ dignitatem, eos, qui mundo superiores effecti, de mundo triumphos agunt æternitatis. Quartò absit, vt aliter veneremur eos, quàm hactenus fecit Ecclesia sancta, in templis, in altaribus, religioso quodam cultu sacrarum cæremoniarum, in sacris concionibus prædicando vitam eorum ad instructionẽ simplicium: vt ex vita Sanctorum intelligunt vim & operationem gratiæ Euangelicæ: in orationibus insuper, & hymnis, & laudibus Ecclesiasticis tam nocturnis quàm diurnis.

In quo ordine sint Sancti.

Apoc. 7.

Quomodo venerandi sint Sancti.

D. Domine, nónne hæc omnia spectant ad cultum vnius Dei?

M. Spectant vtique. Omnia tamen hæc Sanctis Dei facta

Ceremoniarum cultus quo Deũ colimus Sãctis est communis: quia vnum sunt Sancti cum Deo.

sunt communia. Quia ipsemet Deus illos se dignos, & sui participes, sibique conformes effecit, tali insuper eos metamorphosi in se transformauit, vt vnum sint secum, intus & foris, & per omnia deiformes effecti. Itaque si maiestas Dei, si regnũ Dei, si gloria Dei, si thronus Dei facta sunt Sanctis communia: quare non etiam ritus colendi Deũ, templa Dei, altaria Dei ipsis communia erũt? Dummodo excipias sacrificium, de quo inquit diuus Augustinus, dicens: Quis verò sacrificandum censuit, nisi ei, quem Deũ esse aut sciuit, aut putauit, aut finxit? De quo & Scriptura in Exodo, Qui immolat dijs occidetur pręterquam Domino soli. Nos autem de hoc plura dicemus lib. 4. Dummodo etiam in forma colendi sit maneatque diuersitas, sicut magna in rebus est distantia. Vti ex præmissis abundè satis constat. Igitur vnus cultus cæremoniarum ac religionis communis est Deo & diuis, sub hoc tamen discrimine: quòd Deum colimus propter se, & super omnia tanquam primum omnium rerũ principium, & obiectum beatificum, & vocatur λατρεία siue θεοσέβεια. Sanctos autem veneramur super omnem corruptibilem aut mutabilem creaturam, tãquam electos Dei principes, consortes gloriæ & maiestatis eius, & vocatur ὑπερδουλεία. Hinc Concilium Gangrense cap. 20. suorum decretorum. Si quis, inquit, per superbiam, tãquam perfectum se existimans, conuentus, qui per loca & basilicas Sanctorum Martyrum fiunt, vel accusauerit, vel etiã oblationes quæ inibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriasque Sanctorum contemnendas duxerit, anathema sit. Hactenus de Sanctorũ veneratione. Nunc autem dicamus modicum de intercessionibus, quibus illi de cælo opitulantur, nobis in terra.

August. lib. 10. de ciui. Dei cap. 4.

Exod. 22.

Inuocationem Sanctorum vtilem esse ac salutarem. CAP. XIII.

Domi-

D. DOmine, multi inter abusus Ecclesiæ referunt quòd inuocamus Sanctos vt intercedant aut opitulentur nobis.

M. Multi hoc seculo errant turpiter. Tu autem suscipe doctrinam veritatis. Conforme est Scripturis sacris, semperque creditum fuit in Ecclesia, quòd Sancti apud Deum nostri sunt memores, & solicita Deoque grata opitulatione pro nobis intercedunt: ita vt Deus patiatur se misericorditer exorari propter intercessiones eorũ, suaque nobis dona propter illos impartiatur: semper tamen per Christum dominum & saluatorem nostrum. Nã omnia illa, per quæ Deo placent Sancti, Christus ipsis promeruit, impetrauit, obtinuit.

Quod semper creditũ fuit in Ecclesia de inuocatione Sanctorum.

D. Credo ego sic esse: Sed obsecro ostende ista ex Scripturis, vt possim rationem reddere ijs qui contradicunt.

M. Ostendam, primò ex Scripturis, deinde ex vetustissimis patribus tam Orientalis quàm Occidentalis Ecclesiæ, hinc exordio sumpto. Euidens est Angelos bonos esse de numero Sanctorum, nec vlla vnquam super eo fuit controuersia. At patet ex Scripturis: primò, Quòd sancti Angeli fructuosè orãt pro nobis, Zacha. 1. Domine exercituum vsquequo tu non misereberis Hierusalẽ, & vrbium Iuda quibus iratus es? Iste iam septuagesimus annus est. Et respondit Dominus Angelo, qui loquebatur, verba bona & consolatoria. Itaque intercessio Angeli, aliquid effecit apud Deum pro Iudaico populo. Secũdò. Sancti Angeli nostras orationes studiosè offerunt Deo. Tob. 12. Quãdo orabas cum lachrymis, & sepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abscondebas per diem in domo tua, & nocte sepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino. Sequitur, Et nunc misit me Dominus vt curarem te, &c. Tertiò, Soliciti sunt de nobis, curam nostri gerentes. Patet

Fides Ecclesiæ de inuocatione Sanctorum ostẽditur ex Scripturis.

Angeli sancti orãt pro nobis, et curã nostri gerunt.

Sancti Angeli Dei nostras orationes offerũt Deo.

Sancti Angeli soliciti sunt pro nobis.

Matth.18. Videte ne conténatis vnú ex his pusillis. Dico enim vobis, quia Angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei, qui in cælis est. Contra, si contemnatis vnum ex his pusillis, indubiè Angeli eorum curã haben tes, accusabunt vos coram patre meo. Quartò, Gaudium est Angelis in cælis super peccatore pœnitentiam agente, Luc.15. Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Quintò,
Psalm.90. Dicit Psalmista de iusto, Angelis suis Deus mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis. Et similiter
Heb.1. Paulus, Omnes (scilicet Angeli) inquit, sunt administratorij spiritus in ministerium missi, propter eos, qui hæreditatem capient salutis. Itaque si orant Angeli pro nobis, si bonorum pias preces offerunt in conspectu Altissimi, si exultant super pœnitentia peccatorum, & contristantur in ruina iustorum, si omnes sunt administratorij spiritus mandatum habentes custodiendi nos in omnibus vijs nostris, qua, precor, fronte, dici posset, Angelos Dei non tangi cura rerum nostrarum? Qua tandem ratione, aut qua posset sustineri temeritate, Angelos nõ esse studiosissime inuocandos, qui tam solicitè, tantaque instantia ministerium subeunt salutis nostrę, quibus statim ad vnam intercessionem respõdet Dominus bona consolatoriaque verba? Rumpatur folium oris eorum, decidant, intereant, pars illorum sit, ignis, aut laqueus, qui tam manifestè repugnant veritati. Insuper euidenter constat partim ex Scripturis Bibliorum, partim ex vetustissima traditione Sanctorum patrum quòd Sancti Dei homines, etiam post carnis suæ depositionem orant pro nobis, & cura tanguntur rerum nostrarum. Item quòd Sanctorum in cælis orationes beneplaceant Deo in odoré suauitatis. Habes 2. Macha. 15. quòd Iudas Machabæus vidit Oniam, qui fuerat sacerdos iampridem

Angeli mittũtur in ministeriũ eorũ qui salui fiunt.

Ostenditur sanctis Scripturis quòd Sancti orãt pro nobis.

vita defunctus, manus protendentē orare pro omni populo Iudæorum. Post hoc vidit aliū virum ætate & gloria mirabilem, de quo dixit Onias, Hic est fratrū amator, & populi Israël, hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias Propheta Dei. An quid dici posset manifestiùs? Et Baruch 3. dicitur: Domine omnipotens Deus Israël, audi nunc orationes mortuorum Israël (Patriarcharum scilicet & Prophetarum qui mortui sunt) & filiorum ipsorum qui peccauerunt ante te, &c. Ad hæc Hieremiæ 15. ipsemet Dominus dicit ad Hieremiam: Si steterint Moyses & Samuel corā me, non est anima mea ad populum istum. Quod exponens B. Gregorius, Quasi diceret, inquit, nec illos modò pro amicis audio, quos magnæ virtutis meritò orare pro inimicis scio. His adiunge ex Apocal. Ioannis conscribentis reuelationes cælestis Hierusalē, sic enim habet, Quatuor animalia & viginti quatuor seniores ceciderunt coram agno, habentes singuli citharas & phialas aureas plenas odoramentorum, quæ sunt orationes Sanctorum. Et cap. 8. eiusdem Apocalyp. Stetit Angelus ante altare habens thuribulum aureum, & data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus Sanctorum omnium super altare aureum quod est ante thronum Dei. Et ascēdit fumus incensorum de orationibus Sanctorum de manu Angeli coram Deo. Ecce qualis conspiratio Scripturarum vtriusque testamenti, vt sit vniuersaliter verum, quod Psalmista dicit, Pro ea (scilicet remissione peccatorum) orabit omnis Sanctus in tēpore opportuno. Tempus autem quàm maximè opportunum est dies glorificationis. De quo secundum Bedam Doctorem venerabilem loquitur Saluator Ioan. 16. Venit hora cùm iam nō in prouerbijs loquar vobis: sed palàm de patre meo annunciabo vobis. In illa die in nomine meo petetis. Hîc

Apocal. 5.

1. Cor. 13.

loquitur in Prouerbijs: quia videmus nunc per speculũ in ęnigmate, tunc autem palàm videbimus eum sicuti est facie ad faciem. In illa die in nomine meo petetis, clarè contemplantes nihil gratiarum, nihil virtutũ, nihil posse defluere felicitatis ad quenquam, nisi per me. Ergo tempore claritatis illius diei non in alio nomine quàm in nomine meo petetis. Igitur iuxta promissionem Christi, etiam Sancti in cælis intercedunt pro suis in nomine Christi. Vis addam plura?

D. Meritò quidem hæc sufficerent: verùm propter multam multorum huius seculi temeritatem, non foret inexpediens addere, quid ex his ac alijs Scripturis senserit & docuerit veneranda patrum antiquitas de inuocatione Sanctorum, & de opitulatione qua existentes in cælo nos hîc in terris adiuuant.

M. Audi igitur diuum Hieronymum qui sic colligit in tractatu suo aduersus Vigilantium huius erroris hæresiarcham. Vnus homo Moyses sexcentis milibus armatorum impetrat à Deo veniam. Et Stephánus imitator Domini, & primus Martyr in Christo pro suis persecutoribus veniam deprecatur. Et postquam cum Christo esse cœperint minus valebunt? Paulus Apostolus ducentas septuaginta sex sibi dicit in naui animas condonatas, & postquam resolutus esse cœperit, tunc ora clausurus est, & pro his qui in toto orbe in suum Euangelium crediderunt mutire non poterit? Simili vtitur argumento B. Ambrosius libro suo de viduis, tractans illud Luc. 4. Cum socrus Petri magnis febribus cruciaretur. Petrus & Andreas rogauerũt pro illa: Et tu, inquit, habes proximos qui Deo pro te supplicent. Habes Apostolos proximos, habes Martyres proximos, si ipse Martyribus deuotionis societate, muneribus quoque misericordiæ appropinques. Petrus & Andreas tunc cùm viuerent, potue-

Sanctos intercedere pro nobis ostẽditur ex ordine charitatis.

potuerunt rogare pro viduis, nunc omnia possunt pro nobis, & pro omnibus impetrare. Simili quoque argumento vtitur & diuus Augustinus depingens vitam sancti Stephani sermone primo de Sanctis dicens: Exauditus est sanctus Stephanus vt eius orationibus deleretur peccatum quod commiserat Saulus. Commendemus ergo nos orationibus eius. Multò enim magis nunc exauditur pro bene oratoribus suis à regnante Domino nostro Iesu Christo. Hæc Augusti. Martyres Dei inclyti, omnesque Sancti adhuc mortales, ipsi quoque in agone positi, & pro se adhuc debitores tã visceroſè tamq; efficaciter subuenerunt per orationes suas constitutis in necessitate, impendentes se suáque omnia, vt multos Christo lucrifacerent, & nũc in charitate radicati, ac sine mẽsura amantes, an viscera perdiderũt & affectionem? An in sinu misericordiarũ Dei misereri dedidicerunt? An assistentes cum Christo (qui semper viuit ad interpellandum pro nobis, se exhibens aduocatũ & propitiatorem pro peccatis totius mundi, vt Scriptura dicit) ipsi eius mẽbra viua poterunt non facere, quod caput facere vident sine intermissione? Vbi igitur illud, Charitas congaudet veritati, charitas benigna est, charitas nunquam excidit? Si amant Sancti, indubiè secundum legem amant, & ordinem charitatis, Lex verò charitatis est, teipsum quantum posses superimpendere necessitatem patienti. Possunt autem Sancti nunc magis, veriusque quàm vnquam priùs: quia nunc donatori omnium & coniunctiores sunt, & chariores, magisque vniformes. Igitur & potentiores magisque spontanei nunc, quàm vnquam priùs ad subueniendum, iuxta incrementa, imò plenitudinem suæ charitatis in Christo Iesu. Satis. Vis ipsa in rebus, & pódus dilectionis bene dispositæ per se demonstrant, constare non posse, vt quis adhuc longè positus à

Heb. 7.
1. Ioan. 2.
1. Cor. 13.
Vis charitatis quid demonstret.

Deo,

Deo, propter Deum amet proximos, curamque gerat fratrum: & iam intus in throno, ante Deum, inter thesauros diuitiarum bonitatis, & misericordiarum eius, sileat, & viscera contrahat, negligens, quod semper coluit charitatis officium. Pugnat istud contra ordinem charitatis, mente concipi non potest. Sit igitur certum in corde tuo, Sanctos cum Christo domino curam habere gregis Dominici, & fratrum suorum, Sanctos cum Christo interpellare apud patrem, Sanctos cum Christo velut membra cum capite, agones suos & mortes, martyria & stigmata proponere in conspectu Dei, ad inueniendam reconciliationem suorum: quia corpus sunt vnum, nec possunt membra discordare à capite Christo, qui semper interpellat pro nobis, &c. Nónne velut articulum fidei credimus Sanctorum communionem?

D.

M. Sic docet Symbolum Apostolorum.

Ex articulo fidei ostēditur inuocationē Sanctorum esse vtilem.

Et hoc ideo, quòd omnes tam Sancti in cælis, quàm nos peregrinantes in terra membra sumus eiusdem corporis. Christus caput est, Christiani membra, de carne illius & ossibus eius. Membra autem eiusdem corporis, nō possunt non esse solicita in inuicem, aut non communicare inter se mutuum officium, mutuumque beneficiū.

D. Hoc satis testantur membra corporum nostrorum.

M. Quòd plus est, expressè hoc docet Apostolus ad Rom. 12. &. 1. Corint. 12. Ephes. 5. Atque hinc est, quòd Spiritus Sanctus docuerit ab initio credendum esse hūc articulum, Sanctorum communionem. Primò, vt discamus nos in Ecclesia habere participationem, non solùm eorum quæ Deus per Christi personam donauit: verùm etiam omnium bonorum quæ Sancti Dei, quotquot fuerunt ab initio ad nos vsque, vnquam habuerunt. Secundò, vt discamus quòd non solùm persona Christi agit aduocatum pro nobis, & mediatorem apud Deum

Quare inter articulos Symboli positum sit, Sanctorum cōmunionē.

pa-

patrem interpellando pro salute nostra: verùm etiam vniuersa membra, quorum ille caput est, hoc faciũt: maximè viua illa ac ardentia in charitate, hoc est, omnes sancti Dei homines, siue hîc militent sub Christo, siue ibi regnent cum eodem: magis tamen isti, quàm illi: quia intimiùs, viuaciùs, securiusq; Christo cohærent isti, quàm illi, sequentes agnum quocunque ierit.

Quomodo à Patribus secundum seriem temporum semper obseruata & docta fuerit inuocatio Sanctorum. CAP. XIIII.

His superaddam seriem traditionis antiquæ, vt plenis viribus consistat demonstratio nostra. Origenes docuit suo tempore inuocandos esse Diuos in hunc modum, Omnes Sancti qui de hac vita decesserunt, habentes adhuc charitatẽ erga eos qui in hoc mundo sunt, si dicantur curam gerere salutis eorum, & iuuare eos precibus suis, atque interuentu suo apud Deum, non erit inconueniens. Scriptum namque est in Machabęorũ libris ita, Hic est Hieremias Propheta Dei, qui semper orat pro populo. Hæc ille. Nec id tantùm docuit, verumetiam ipsemet admodum deuotè precatus est Sanctos dicẽs: O beate Iob viuens in perpetuum apud Deum, & victor permanens in conspectu regis Domini, ora pro nobis miseris, lib. 2. in Iob sub finem. Idem, Heu mihi, inquit, pater Abraham deprecare pro me, ne de finibus tuis aliener, quos valde concupiui, nec cõdignè quidem, propter ingens peccatum meum. Sub Lamenti sui finem. Idem, Incipiam, inquit, me genibus prosternere, & deprecari vniuersos Sanctos, vt mihi non audenti petere Deum propter nimietatem peccati, succurrant. O Sancti Dei vos lachrymis, & fletu, pleno dolore deprecor, vt procidatis misericordijs eius pro me misero, in eodem Lamento circa initium. Vides quàm vir ille in Scripturis illustris deuo-

Origenes homil. 3. in Canti. Salomonis.

tè inuocauerit Sanctos, probans Scripturis id ita conuenire. Addit quoque rationem cur ad diuos priùs quàm ad ipsum Deum recurrat. Non audenti, inquit, mihi petere Deum, propter nimietatem peccati. An non idem nunc ex eadem Scriptura, & eâdem ob causam sic faciendum docemus? Vixit autem Origenes anno post Christum passum plus minus 233. Post Origenem docet Cyprianus in hunc modum, Innocentes pueri ab Herode occisi, in ordine Sanctorum primum habent locum, & secretorum conscij diuinorum propinquitate familiarissima clementiam Dei pro nostris exorant laboribus, Sermo. de stella & Magis. Scribens insuper ad Cornelium Papam, quem fratrem appellat, sic ait, Et si quis hinc nostrûm prior diuinæ dignationis celeritate præcesserit, perseueret apud Deum nostra dilectio, pro fratribus & sororibus nostris apud misericordiam patris non cesset oratio. Vixit autem Cyprianus anno post Christũ 260. Post Cyprianum claruit in Italia anno à Christo 380. diuus Ambrosius, qui libro suo de viduis pulcherrimè demonstrat ipsis viduis, nobis apud Deum implorandas esse intercessiones Apostolorũ, Martyrum, Sanctorũq; Angelorum, vtens triplici genere argumenti, Quoniam inquit, si potuerunt aliquid efficere dum viuerent nobiscũ, ipsi mortales, magis ergo nũc. Si insuper ad ægrotos non ipsorum, sed aliorum precibus inuitetur medicus: certè nos quibus mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita, debemus ad nos non nostris, sed Sanctorum intercessionibus Deum medicum animæ inuitare. Tertiò, inquit, Non erubescamus sanctos Martyres adhibere intercessores infirmitatis nostræ. Quia ipsi infirmitatem corporis, etiam cùm viuerent, cognouerunt. Hæc summatim ex eodem diui Ambrosij libro. Eodem pene tempore aut paulò antea floruit in Græcia Basilius

Cyprianus lib.1.

Episto.1.

Cyprianus.

D.Ambrosius.

D.Basilius.

Magnus, qui describens vitam & agones quadraginta Martyrum, dicit: Beneficium hoc, fratres dilectissimi, gratiam hanc minimè deficiētem, ac sine inuidia ex Deo obtinemus: vt paratū sit nobis & Ecclesiæ per hos auxilium, &c. Subdit, Sæpe laborastis, sæpe operam dedistis, vt vnum pro vobis orantem inueniretis, quadraginta sunt hi, vnam orationis vocem emittentes. Vbi enim sunt duo vel tres in nomine Domini cōgregati, ibi Deus est. Vbi verò quadraginta fuerint, quis dubitet Deum esse præsentem? Qui aliqua premitur angustia, ad hos confugiat. Qui rursus lætatur, hos oret: ille vt à malis liberetur, hic vt duret in rebus lætis. Item in summis suis moralibus cap. 2. summ. 26. sic dicit, At iam potest re ipsa & opere sæpissimè compertum nobis esse, inuocationem Sanctorum ad intercedendum pro nobis non solùm placuisse, verùm etiam eis qui Sanctos (modo tamen pio, & absque superstitione) inuocassent, magno & admirando solatio, auxilio, & bono cessisse. Hæc Basilius qui vixit ante annos 1160. Quo ferè eodem tempore sanctus Gregorius Nazianzenus docuit Sanctos inuocandos. Et ipsemet studiosè inuocauit primùm diuum Basiliū, deinde diuum Cyprianum, tertiò sanctum Athanasium iam vita defunctos: vt est videre in orationibus eius. Nā oratione sua 18. in Athanasiū sic orat, Tu autem Athanasi, è supernis propitiùs nos respice, & populū hūc sanctū dirige. Post Basiliū & Nazianzenū cœpit clarere B. Chrysostomus, qui præter ea quę suprà allegauimus dicit hoc modo, Idcirco sæpe eos (Iuuentinum scilicet & Maximum martyres, de illis enim loquitur) inuisamus, tumulos adornemus, magnaque fide tumulos eorum contingamus, vt inde benedictionem aliquam consequamur. Etenim sicut milites vulnera quę in prælijs sibi inflicta, regi monstrantes, fidenter loquūtur: ita & illi ab-

D. Grego. Nazian.

D. Chrysostomus.

secta

secta capita gestantes & in medium afferentes, quæque voluerint apud regem cælorũ, impetrare possunt. Proinde magna fide promptitudineq; huc veniamus (ad memorias scilicet dictorum Sanctorum) quò & visis Sanctorum monumentis, & cõsideratis eorum prẽmijs, inde varios thesauros vndiquaque colligamus. Serm. in Iuuentinum & Maximum martyres. Vixit autem Chrysostomus ante annos 1150. Post Chrysostomum annis

D. Augustinus. 30. aut circiter claruit in Africa diuus Augustinus testis in doctrina fidei irrefragabilis, qui non docuit solùm orationes nostras dirigendas ad Diuos: sed & ipse eosdẽ instantissimè deprecatus est, vti constat ex pluribus locis scriptorum eius. Pro Martyribus, inquit, non oramus: sed ipsi orãt pro nobis. In Euang. Ioan. Tracta. 84. Rursum, Orationibus sanctorum Martyrum propitiatur Deus peccatis populi sui. Quæst. super Exod. cap. 108. Addit, Tunc pro nobis absque vlla dubitatione sancti Martyres intercedunt, quando in nobis aliquid de suis virtutibus recognoscunt. Serm. 244. de tempore. Idem August. precatur hoc pacto, Vos igitur qui meruistis cõsortes fieri supernorum ciuium, & perfrui æternæ claritatis gloria, orate pro me ad Dominum, vt educat me de carcere isto in quo teneor captiuus & ligatus. De spiritu & anima cap. 59. Rursum, Orate, inquit, Dominum, orate pijssimi, orate omnia agmina Sanctorũ, & vniuersi cœtus beatorũ, vt vestris precibus meritisq́ue adiuti, salua naue, & integris mercibus peruenire mereamur ad portum perpetuæ salutis, &c. Lib. Medita. cap. 24. Au-

D. Hieronymus. gustino contemporaneus fuit diuus Hieronymus, sed ætate maior illo, qui in Epitaphio Paulæ sic scribit, Vale ô Paula, & cultores tui vltimam senectutem orationibus iuua. Vides & opera tua Christo te sociant. Præsens faciliùs quod postulas impetrabis. Adhæc legitur lib. 11.

Histo.

Histo. Ecclesiast. cap. 33. quòd Theodosius Imperator ante Martyrum & Apostolorum thecas iacebat, cilicio prostratus, & auxilia sibi fida Sanctorum intercessione poscebat. Refertur insuper libr. 6. eiusdem Histo. Ecclesiast. cap. 5. de sancta Potamiena Martyre, quòd cùm duceretur ad locũ supplicij, & Basilides vnus ex ministris iustitiæ, studio pietatis abigeret, quantùm poterat, populum insultantem Potamienæ eunti ad martyrium, dixit tandẽ Potamiena: Basilides, certus esto, quòd cùm abiero ad Dominum meum, sine dubio boni huius remunerationem tibi parabo. Quemadmodum intra triduum eidem Basilidi parauit, imponens capiti ipsius quam impetrarat ei coronam martyrij. Qua visione ille commotus, & conuersus ad martyrium peruenit. Præterea Ioannes Damascenus non ignotæ sanctimoniæ & eruditionis, sic, dum viueret, orauit è profundissimo pectore, lachrymis & gemitibus misericordissimam Deiparam inuocando dicens: Domina & sanctissima mater, quę Deũ meum peperisti. Amputata est dextera mea ob sanctas ac diuinas imagines. Tu qua de causa leo sæuiat non ignoras, proinde quantò citiùs succurre. Dextera enim altissimi, quæ de te incarnata est, per tuas intercessiones multas facit virtutes. Sanet oro hanc meã dexteram tuis precibus, &c. Vixit autem circa annum Domini 390. & inuocauit diuam Virginem modo iam dicto, manumque suam integrè restitutam virginis Mariæ intercessione accepit. Vti in historia vitæ ipsius de eo scribit Ioãnes Hierosolymitanus Patriarcha, ipsemet in fine eiusdem historiæ studiosissimè inuocans eundem defunctum Ioannẽ Damascenum in hunc modum: Et ô beatissime, ignosce mihi, proque me apud Deum feruens & irrepudiabilis intercessor esto, &c. Fac obsecro & me (tametsi adhuc peregrinũ) Trinitatis adoratorem, &c. Nec id præterire

Hist. Eccle.

Ioannes Damasc.

Theophylactus. possum, quod habet eximius ille Theophylactus in expositione 11. cap. ad Hebræos dicens: Proinde tum perfecti videbuntur (Sancti scilicet cùm per resurrectionem consummati fuerint) qui iam nunc arrhabonem & pignus honoris habent. Vnde aliâs eis potestas esset, vt succurrere queant inuocantibus se? Vnde ipsis quòd fiduciã habent intercedendi? Hæc ille de inuocatione Sanctorũ circa annum Domini 750. quo claruit. Neq; minùs expressè docet hoc ipsum Theodoretus vetustus ille ac celeberrimus scriptor libro suo 8. de Græcarum affectionũ curatione, pagin. 107. *Theodoretus.* Martyrũ templa, inquiens, conspicua cernũtur, magnitudineq; præstantia, omni præterea ornatus genere variata, splendoremque quodammodo pulchritudinis suæ latè fundentia. Neque verò hæc per annum semel, aut bis, aut quinquies aduentamus: sed in eis sæpenumerò dies festos peragimus, sæpe diebus singulis eorum Martyrum Domino laudes hymnosque cantamus. Quique homines prospera sunt valetudine, conseruari eam sibi à Martyribus petunt: qui verò ægritudinem aliquam patiuntur, sanitatem exposcũt. Insuper & steriles viri, & mulieres, dari sibi filios petunt: qui verò parentes sunt, integra sibi, & propria custodiri quæ consecuti sunt, dona. Item qui peregrè aliquò proficiscuntur, petunt Martyres sibi comites esse in via, vel potiùs itineris duces: qui verò iam sospites redierunt, gratias agunt, acceptum beneficium confitentes. Non qui se ad Deos accedere arbitrentur: sed qui orent Dei Martyres, tanquam diuinos homines, intercessoresque sibi eos apud Deum aduocent, ac precentur. Piè verò, fideliterque precatos ea maximè consequi, quę desiderant, testantur illa, quæ votorum rei dona persoluunt, manifesta nimirum, adeptæ sanitatis indicia. Nam alij quidem oculorum, alij verò pedum, alij porrò manuum simula

chra

chra suspendunt, ex argento auróue confecta. Gratissimè namque accipit eorũ Dominus qualiacunque sunt dona, nec exigua, nec vilia dedignatur, quippe, qui ea pro ferentis facultate metitur. Hęc itaque omnium spectaculo exporrecta, testantur morborum depulsionem, cuius ipsa certissima signa sunt, à sanitatem consequutis allata, hæc, inquam, sepultorum ibi Martyrum, quæ sit virtus ostendunt. Martyrum autem virtus quem ipsi coluerunt Deum, vèrum esse Deum declarat. Hęc Theodoretus de nostra ad Diuos inuocatione, & illorum ad nos opitulatione, de cultu insuper ac donarijs quæ illis impendimus, penitùs nihil discrepās à doctrina, quę nũc temporis retinetur de eisdẽ in Ecclesia. Et si, qua debes diligentia, legeris sermonem diui Basilij, quem habuit de sancto Mamante martyre, videbis Sanctos nonnunquam apparere in somnis, & illos qui ad eorum sepulchra iacent deuoti habere Sanctos adiutores ad precandum, item Sanctos inuocari à nobis, & inuocatos opem ferre, aberrantes ad viam reducere, infirmis restituere sanitatem, pueros mortuos resuscitare, vitæ terminos prorogare, spiritualium charismatum diuitijs plenos esse. Tu ipse lege verba Basilij, quæ inuenies Tom. 1. operum eius. Sed & ij qui claruerunt circiter annum 1000. à Christo, ac postea, vt Hugo de sancto Victore, Petrus Lombardus, sanctus Bernardus, sanctus Bonauentura, sanctus Thomas Aquinas, & infiniti alij cum religione, tum sacra eruditione nobiles viri, & inuocarunt, & inuocandos docuerunt Sanctos, quisque suo tempore, haud secus atque nos nunc facimus. At quid opus est fusiùs idipsum citatis ex singulorum libris testimonijs probare? Cùm in Canonibus sexti vniuersalis Concilij Constantinopolitani cap. 7. ita constitutũ sit, vt vnusquisque Christianus solo Deo creatore suo adorato *Concil. Cõstantin.*

(nempe adoratione latriæ, quæ vna ipsi debetur, de quo mox dicemus) inuocet Sãctos, vt pro se intercedere apud Maiestatem diuinam dignentur. Quòd ipsum crebriùs repetitur in Actis. 7. Concilij vniuersalis in Nicæa Bithiniæ celebrati, circa annum Domini 781. non longè post illud Constãtinopolitanum. Cumq; ipsa catholica Ecclesia publico Letaniarum officio Sanctos inuocet, hoc tamen ordine, vt primò supplicet Deo tanquam auctori vitæ & salutis, dicendo: κύριε ἐλέησον, id est, Domine miserere, χριστὲ ἐλέησον, id est, Christe miserere. Pater de cælis Deus miserere nobis. Fili redemptor mundi Deus miserere nobis. Spiritus sancte Deus miserere nobis. Sancta Trinitas vnus Deus miserere nobis. Quod reuerà est adorare latria, siue inuocare Deum vt Deum, ac tanquã prorã & puppim salutis. Deinde transit ad Diuos, quos hoc modo precatur. Sancta Maria ora pro nobis, sancte Petre ora pro nobis, sancte Stephane ora pro nobis, sancte Martine, sancta Catharina, omnes denique Sancti & Sanctæ Dei orate pro nobis, intercedite pro nobis, rogando ipsos, vt communem Dominum ac Deum simul nobiscum pro nobis exorent. Quod est inuocare Sanctos non vt Deos: sed vt amicos Dei, qui intercessionis suæ beneficio haud parũ adiuuare possunt apud Deũ, & Christum filium eius. Quo sanè peracto rursum recurrit supplicatio ad vnum Deum, per ea quibus Christus opus mediatoris ac redemptoris consummauit, vt ab omni malo nos liberare dignetur. Quis obsecro secum perpendens ista, dixerit aut nuperum esse, aut confictũ, aut mandato Dei contrarium, quod docemus nunc de inuocandis Sanctis, & illorum quibus nos adiuuant opitulationibus? An nouum, an vsurpatum, cuius demonstrauimus præscriptionem plusquam millenariam? An non radicatum in verbo Dei, quod traditione catholica,

Concil. Nicæn.

Communis totius Ecclesiæ catholicæ vsus.

acceptum à patribus fidei, deinde concilijs œcumenicis est comprobatum, quod frequentat, & ab initio frequentauit vniuersalis Ecclesia per omnem Christiani orbis regionem? Vbi ergo illud Apostoli, Columna est & firmamentum veritatis? An deniq; producta illa sanctissimorum Patrum series mandati Diuini vim potuit aut sensum ignorare? Cæterùm de opitulationibus Sanctorum, quibus opem nobis ferunt rogati, quomodo, & cuius præsentia fiant: audi precor quid dicat August. Nam quòd succurrant nobis implorati, expressè testatur multis in locis, inquirens de modo, quo succurrunt, cap. 15. de Cura pro mortuis agenda in hunc modum: Quanquam ista quæstio inquit, vires intelligentiæ meæ vincat, quemadmodum opitulentur Martyres ijs quos per eos certum est adiuuari: vtrum ipsi per seipsos assint vno tempore tam diuersis locis, & tanta inter sese longinquitate discretis, siue vbi fiunt eorum memoriæ, siue præter suas memorias vbicunque adesse sentiuntur: an ipsis in loco suis meritis congruo ab omni mortalium conuersatione remotis, & tamen generaliter orantibus pro indigentia supplicantiũ, sicut nos oramus pro mortuis, quibus vtique non præsentamur, neque vbi sint vel quid agãt, scimus? An Deus omnipotens qui est vbique præsens, nec concretus nobis, nec remotus à nobis, exaudiens Martyrum preces, per Angelica ministeria vsquequaque diffusa, præbeat hominibus ista solatia, quibus in huius vitæ miseria iudicat esse præbenda: & suorum merita Martyrum vbi vult, quando vult, quomodo vult (maximeque per eorum memorias, quoniã hoc nouit expedire nobis ad ędificandam fidem Christi, pro cuius illi confessione sunt passi) mirabili atque ineffabili potestate ac bonitate commendet? Res hæc altior est quàm vt à me possit attingi, & abstrusior quàm vt à me

De modo quo opitulatur nobis Sancti, ex D. August.

valeat perscrutari: & ideo quid horum duorum sit, an verò fortassis vtrunque sit, vt aliquando ista fiant per ipsam præsentiam Martyrum, aliquando per Angelos suscipientes personam Martyrum, definire non audeo, mallem à scietibus ista perquirere, &c. Hucusq; August.

Quomodo soluendæ sint obiectiones quæ obijci hoc locó solent. CAP. XV.

D. Domine non possum hîc non obijcere paucula, quæ cogitationem meam conturbant.

M. Obijce audacter.

D. Principiò neque donare possunt Sancti quod quærimus, neque condonare quod commisimus, quorsum igitur imploramus auxilia eorum?

Obiectio 1.

M. Ex Scripturis quæ significant solius Dei esse, vel donare quę saluti congruunt, vel cōdonare malefacta, quæ salutem impediunt, non aliud cōsequitur, quàm quòd eiusmodi nemo dat, aut condonat, nisi ipse sit Deus, aut alioqui dandi vel condonandi à Deo potestatem accepit. Vt mea bona in mea vtique potestate sunt: ita & Dei bona in Dei sunt potestate: & quidem multò magis, multoque potentiùs quàm mea sunt in mea potestate. Quis obsecro potest de bonis meis facere eleemosynam, nisi ego? Verùm nunquid ideo non potero distribuere pauperibus stipem, panem, aut vestem per ministrum meum? Nónne domesticis possum committere, vt de meo dent, quoties oportunum fuerit? Si ego mea, vel per memetipsum, vel per alios, aut etiam ad intercessionem aliorum, alioqui non facturus: donare possum, an minùs poterit omnipotens Deus, quàm ego homo? Passim obuiū est in Scripturis sacris, quòd Deus per Apostolos ac alios sanctos homines dederit cæcis visum, claudis gressum, læprosis mundiciem, paralyticis sanitatem, mor-

Solutio.

Deus et per se, & per alios sua dona largitur.

mortuis vitam, infidelibus gratiam fidei, peccatoribus reconciliationem. Siquidem per manus Apostolorum fiebant signa & prodigia magna in populo. Tanta donauit Deus per morituros homines, longè à se peregrinantes: & nunc per eosdem secum regnantes, aut ad intercessionem eorum nihil donare poterit? Cur igitur testatur Scriptura, per ossa Helizæi donatam à Deo vitam defuncto? Cur scripta diui August. testantur contulisse Deum innumera beneficia hominibus per Stephanum prothomartyrem post mortem eius? Cur fidæ historiæ commemorant eximia munera non rarò collata à Deo ad memorias Sanctorum, vt suprà recitauimus? Profectò adeo sunt blasphema in Deũ, vt magis esse nequeãt, quæ finguntur hoc loco ab hæreticis. Dum enim opitulationes Sanctorum sublatas volunt, directè (etiamsi nesciant) contendunt Deum minùs posse quàm hominem, minùs quàm principem terrenæ ditiunculæ, quàm patremfamiliâs, quàm inopem possessorem sterilis agelli. Quia illi possunt & de suis donare, & in se commissa condonare, non minùs per alios, quàm per semetipsos. Imò contendunt minùs posse Deum cæli, quàm mendicum ad ostium diuitis. Nam & ille potest stipem quã accepit, donare per alium cuicunque voluerit. Illorum itaque insipientia manifesta est. Etenim plurima donata condonataque à Deo hominibus, tam per Sanctos regnantes in cælis, quàm hîc nobiscum degentes, & eloquia Dei, & scripta Patrum, & tota denique Ecclesia luculenter comprobant: quæ vtique donata non fuissent hominibus, nisi Sanctorum intercessisset oratio.

Act. 5.
4. Reg. 13.
August. lib. 22. de ciui. Dei cap. 8.

D. Nónne didicimus ex verbo Dei, quòd vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus: quódque Christus ipse est propitiatio pro peccatis nostris, & non est in aliquo alio salus?

Obiectio 2.
1. Tim. 2.
1. Ioan. 2.

Exaggeratio Argumenti.
Heb. 7.

M. Adde argumento, quòd solus Christus sempiternũ habet sacerdotium, per semetipsum accedens ad Deum patrem, semper viuens ad interpellandum pro nobis.

Quomodo constet q; solus Christus sit mediator, & tamen Sancti sint intercessores.

D. Certè & hoc facit ad rem. Verùm quomodo constabunt ista, Solus Christus est mediator, Solus ipse propitiator, & aduocatus, & tamen mediatores siue aduocati sunt Sancti?

Solutio.
1.Tim.2.
Heb.9.

M. Dicam. Habet Scriptura quæ solui non potest, vnus Deus, vnus et mediator Dei & hominũ, homo Christus Iesus, qui dedit redemptioné semetipsum pro omnibus. Verùm in hac Scriptura (vt ex alijs locis constat) propriè vocatur mediator, qui pacē facit redēptione interposita. Quod pulchrè explicat Paulus ad Hebr. inquiés: Quantòmagis sanguis Christi, qui per Spiritũ Sanctũ semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundauit conscientiam nostram ab operibus mortuis ad seruiendum Deo viuenti? Et ideo noui Testaméti mediator est morte intercedente. Lege exactè, & diligenter perpende illationem Apostoli, quoniam vtilis est in hac materia, docens qua de causa Christus est, diciturq́ue mediator. Augustinus multis locis pulchrè declarat, mediatoré propriè dici, qui sic mediat, vt non sit in extremo, sicq́ue intercedit, vt pro se intercessione nõ egeat. Christus itaq; vnus & solus est mediator, tam ratione redemptionis & reconciliationis totius generis humani, quam solus interposuit inter Deum offensum & hominem offendētem, quàm ratione illius hypostaticæ vnionis naturæ humanæ cum diuinitate. Non sanctus Petrus hoc modo mediator, non sanctus Paulus, non sanctus Ioannes Baptista, non ipsa denique virgo Maria. Habes 1.Cor.1. Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis? Quid Paulus? Quid Apollo? Ministri eius cui credidistis. Christus verò ipse est propitiatio pro pecca-

Christus qua ratione dicatur mediator.
August. lib. 10. Confess. cap. 42. & 43. Itē lib. 2. de pecca. orig. cōtra Pela. cap. 28. &c.
1.Ioan.2.

peccatis nostris: non solùm autem nostris: sed & totius mundi. Christus pax nostra, Christus pretium redemptionis nostrę, Sicut Paulus scribit Corinthijs, Non vos ô Corinthij ex Paulo, non vos in Paulo: verùm ex ipso Deo vos estis in Christo Iesu (tanquam mediatore) qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, vt quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur, in Domino glorietur. Sancti omnes & ipsi redempti sunt, factique vnum cum Deo in sanguine mediatoris Christi. Vnus est Deus, vnum est genus humanum, summè distans ab illo in omnibus suis membris. Vnus quoque mediator inter genus humanum, & Deũ vnum, homo Christus Iesus. Hinc tamen nequaquam consequitur, Igitur solus Christus orator, aut solus ipse intercessor, aut solus est mediator per viam supplicationis inter Deum & quotidie delinquentes. Alioqui manifestè sibi repugnaret Paulus, & veritas contradiceret veritati, quod nefas est credere. In hoc enim eodemque capite, vnoque contextu dicit Apostolus: Obsecro igitur primùm omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in sublimitate constituti sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate, & castitate. Hoc enim bonum est, & acceptum coram Saluatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Sequitur, Vnus enim Deus, vnus & mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. Hac dico ratione vnus mediator: non vtique vnus mediator ex eo, quòd intercedit pro nobis. Nam si Christus hoc pacto vnus est, siue solus mediator, adeo vt nemo aliorum posset se exhibere medium inter Deum & miserias atque peccata homi-

1. Corint. 1.

Non solus Christus est mediator, aut orator, aut intercessor per viã supplicationis.

1. Tim. 2.

Paulus præcipit intercessiones fieri pro omnibus.

Christus nõ vocatur mediator, quia intercedit.

num per viam supplicationis, valde ergo impiè hortatur Paulus Timotheum Episcopum & illius conpresbyteros, vt intercedant pro omnibus hominibus per obsecrationes, per orationes, per postulationes. Et falsissimè pronunciat bonum hoc esse, & acceptum coram Deo, &c. Rursum valde ergo falsa est ista assertio Apostoli: Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur, in his quæ sunt ad Deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Quãdo Paulus petit orationes Romanorum pro se ad Deum, & ipse flexis genibus se exhibet intercessorem pro Corinthijs, pro Ephesijs, alijsque Ecclesijs, an sui obliuiscitur, & mediatori Christo contumeliam facit? Et Moyses, & Aaron, quoties Dominum suis precibus placauerunt, & sese interposuerunt sepem pro populo contra furorem indignationis Domini? Adeo vt dicat Moyses de se, Ego sequester & medius fui inter Dominum, & vos in tempore illo. Si quis autẽ dicat mortales & peregrinãtes hîc à Deo posse intercedere, & mediare pro mortalibus: nõ autem immortales & Dei domesticos, somnium hoc est, & vapor deceptionis palpabilem habens ignorantiam. Abeat igitur ad suum genus vanitatis & errorum. Longè aliter docuit sanctus Hieronymus contra Vigilantium hæreticum, inquiens: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti possunt orare pro cæteris, quando pro se adhuc debent esse soliciti, quantò magis post coronas, victorias, & triumphos? Tu autem caue ne vnquã Scripturis imponas falsum: has enim propositiones Scriptura sancta non habet, Solus Deus adorandus, Solus Christus interpellat pro nobis, aut per solum Christum habemus accessum ad Patrem, &c. In his dico sententijs & similibus nusquã apponit Scriptura dictionem exclusiuam, Solus: vt mentiuntur qui amant hæresim. Etsi apponeret

Heb.7.

Rom.15. Paulus intercedit pro alijs, et pro se aliorum intercessiones fieri cupit.

Moyses & Aaron interponunt se sepem inter Domini indignationem & populum.

Deut.5.

Particulam solus nõ apponit Scriptura in multis, vbi apponunt hæretici.

poneret Scriptura eã particulam, aut similem, vt in istis, Vnus est bonus Deus, Vnus est pater vester, qui in cælis est. Magister vester vnus est Christus: non conturbaremur in eiusmodi magis quàm in istis, Solus color visibilis, Solus odor odorabilis, cùm interim & paries albus, & herbæ odoriferæ immutent sensum. Sed multùm & vehementer instrueremur, intelligentes aliquid vni, siue soli conuenire, quoties per se, & sic appropriatè conuenit vni, vt nulli aliorum posset competere, nisi ratione illius, & per cõmunicationem. Hinc enim dicitur vnus est bonus Deus, quia nemo aliorum bonus, nisi gratia & miseratione illius. Vnus Dominus Deus, quia Deus sic Dominus, quòd nec Imperator sit dominus alicuius ditionis, nisi gratia & donatione illius. Vnus est pater vester, quia ab eo est omnis paternitas (vt Scripturæ verbo vtar) & quæ in cælis, & quæ in terra nominatur. Et solus Christus mediator: quia ipse per naturam est mediator, & omnis aliorum intercessio debet per Christum, & in Christo ascendere ad patrem, alioqui quasi nulla. Nemo enim venit ad patrem nisi per filium. Ita quoque solus Deus adorandus (sic enim loquuntur sancti Scriptores) & tamen religiosè adorantur sanctificati homines, non quidem ratione sui, sed quia Deus in ipsis. Sicut spectantur homo & paries, non ratione sui, sed quia color in ipsis. Nunquid impiè quis ageret, si quenquam appellaret saluatorem Europæ?

Particula exclusiua apposita per Scripturã non turbat Catholicum.

Matth.19.

Matth.23.

Ephes.3.

Ioan.14.

D. Haud dubiè ita.

M. Tamen Scriptura sancta vocat Othonielem saluatorem filiorum Israël, dicens: Iratusque contra Israël Dominus tradidit eos in manus Chusanrasathaim regis Mesopotamiæ, seruieruntque ei octo annis, & clamauerunt ad Dominum: qui suscitauit eis saluatorem, & liberauit eos, Othoniel videlicet filium Cenez, fratrem Caleb

Hominẽ dici saluatorẽ filiorum Israël aut mundi non est contra Scripturã.

Iudi.3.

Caleb minorem. Eodem quoque capite Ehud filius Gera dicitur saluator Israëlitarum. Item Genes. 41. Ioseph vocatur saluator mundi: & nulla fit iniuria Deo, aut Christo eius: quia isti non intelliguntur saluatores per se: sed per gratiam & beneficium Dei.

D. Mortui sunt sancti Dei homines, & sepulchra eorum
Obiectio 3. monstrantur apud nos vsque in hodiernum diem, quomodo igitur constare possunt, quæ dicta sunt: nam mediare inter Deum & hominem præsupponit viuere?

M. Mortui? Nequaquam. Nam mors huius mundi quæ
Solutio. diuidit animam à corpore non aliud est viris Sanctis,
Sanctorum mors corporalis est ostiũ vitæ. quàm ostium vitæ, quàm mortis liberatio, quàm accessus ad Christum vitam nostrã, quàm repositio ad quietem. Vnde dicitur de Stephano migrante sub manibus
Act. 7. lapidantium, Obdormiuit. Et exclamat Paulus: Cupio
Philip. 1. dissolui, & esse cum Christo. Quia dissolutio corporis est migratio ad Dominum. Nec vsquam expressiùs istud habetur, quàm Sapien. 3. vbi sic dicitur: Iustorum animę in manu Dei sunt, & non tanget illos tormentum mortis. Visi sunt oculis insipientium mori, illi autem sunt in
Sancti nunquam nominandi sunt inter mortuos. pace. Hinc ab initio doctũ est in Ecclesia, quòd Sanctos, qui migrarunt de hoc seculo, non debeamus appellare mortuos aut defunctos. Siquidẽ Diuus Hieronymus improperat Vigilantio hæretico, quòd in suggillationem cultus Sanctorum dicebat: Melior est canis viuus, quàm homo mortuus. Eleganter conuincens eũ, sicuti & Christus
Matth. 22. conuicit Sadducæos, asseuerantes non esse Ange-
Act. 23. lum, aut spiritum, aut resurrectionem, inquiens: De resurrectione autem mortuorum non legistis, quòd dictũ
Exod. 13. est à Deo dicente vobis: Ego sum Deus Abrahã, & Deus
Dies mortis Sanctorum vocatur natalis. Isaac, & Deus Iacob. Non est Deus mortuorum, sed viuentium? Hinc quoque factum est, quòd dies illi, in quibus sancti Apostoli & Martyres transierunt de hoc

seculo

ſeculo appellati ſunt dies natales, iam inde ab initio naſcentis Eccleſiæ hucuſque, feſtaque Sanctorũ dicta ſunt natalitia eorundem : quòd diebus illis in quibus migrarunt, veraciter nati ſint in futurum ſeculum, ſecundum verbũ Chriſti. Marci 10. De quo vide Auguſti. de Doctrina Chriſtiana cap. 2. Cùm ergo dicimus ſancte Petre ora pro nobis, non acclamamus mortuo, ſed viuenti in ſecula.

D. Quomodo in ſecula? Nam viuere in ſecula proprium eſt Deo, & Chriſto eius.

M. Verum quidem eſt: attamen quia Deus inuenit Sanctos dignos ſe: ideo etiam hanc ſuam proprietatem communicauit illis, ſicuti & infinitas alias.

D. Vt autem demus Sanctos viuere in throno Dei cum Chriſto: ipſi tamen non vident cultus noſtri obſequia, neque audire poſſunt clamantem cordis noſtri affectũ: vana igitur & fruſtratoria eſt omnis inuocatio, omniſque veneratio Sanctorum. Quomodo enim exaudiet, qui ne audire quidem poteſt? *Obiectio 4.*

M. Ex inſcrutabili illa vnione Sanctorum cum Deo, & capitis Chriſti cum membris ſuis, crediderunt vniuerſi Patres ſanctos ipſos deſideria noſtra ex orationibus noſtris percipere. Ita enim Magnus ille Baſilius lib. de Virginitate ait, Virgo ſeipſam primùm, conſcientiamque ſuam reuerebitur, etiamſi valde ſit ſola, deinde aſtantem ſibi cuſtodem Angelum. Subdit: Quid per ſingula pergam? Ipſas Angelorum infinitas multitudines, & vnà patrum beatiſſimos ſpiritus reuerebitur. Nullus enim ex his eſt, qui nõ ſingula vbique conſideret. Etſi enim oculis carneis minimè cernant: incorporeis tamen obtutibus ad agnitionem complectuntur omnia, & comprehendunt. Et Gregorius presbyter in vita Gregorij Nazianzeni dictis iſtis aſtipulatur, aitque, Sanctos lętari, ſi quando *Solutio.*

do pro donis Dei ab hominibus laudentur. Beatus verò
Apocal.14. Hieronymus audet aduersus Vigilantium ita argumentari. Sequuntur (scilicet Sancti in cælis) agnum quocunque vadit. Ergo si agnus vbique est, & hi qui cum agno sunt, vbique esse credendi sunt. Vtique non præsentia corporali, sed celeritate percipiendi ea, quæ eos vult scire Deus. Errant toto (quod aiunt) cælo, qui ex se suisque viribus metiuntur cælestia. Alia enim ratio, & alia vis est eorum, quæ diuina sunt, alia hominum mortalium. Nam quid Deo inuium? Quid Deo non præsens? Animæ igitur deificatæ quid erit difficile, aut inuium? aut non præsens ad cognitionem? Inquit beatus Gregorius, Quid non vident, qui videntem omnia vident? Hoc autem vt parum est, addo, Quid nō vident qui coram, & ante oculos suos limpidissimum intuentur speculum, in quo & sunt, eminenter & relucent omnia, multoque eminentiùs quàm possunt, aut esse in seipsis, aut apparere. Sancti autem vident Deum sicuti est, facie ad faciem. Porrò diuinitas forma est, & exemplar, siue idealis ratio omnium rerum, omnium qualitatum, omnium operationum, omnium affectuum, omnium generum, omnium indiuiduorum. Sancti igitur contemplantes diuinitatem, vident omnia & particulatim, & generatim, & distinctè, & citra confusionem, quantùm & quousque vult omnipotens Deus. Vt autem velit postulat vnio, de qua diximus, postulat perfectionis status, quem adepti sunt, postulat charitatis consummatio. Et ne hoc taceamus, anima sancta, à qualitate spiritus Angelici, nihil ferè differt. De Angelis autem pronunciat Christus: Dico enim vobis, quoniam Angeli eorum (loquens de paruulis) semper vident faciem patris vestri, qui in cælis est. Patet igitur ex illo, quòd Angeli deputati ad custodiam pusillorum (licet semper habeant notitiam

Cælestia nō sunt metienda ex humanis.

Sancti intuētur speculū in quo relucēt omnia.

1. Corint. 13.

Matth. 18.

tiam, imò & curam eorundē pusillorum) nihilominus tamen semper vident in cælis faciem Dei patris. Ergo & Sancti semper videntes faciem Dei, possunt nihilominus notitiam habere rerum nostrarum, nostræque salutis curam gerere. Sunt enim sicut Angeli Dei in cælis. *Matth. 22.* Sed & hoc aduerte, quod in Actis dicitur de beato Stephano, Et cùm esset plenus Spiritu Sancto, intendens in cælum, vidit gloriam Dei, & Iesum stantem à dextris virtutis Dei, & ait: Ecce video cælos apertos, & filium hominis stantem à dextris virtutis Dei. *Act. 7.* Homo mortalis in corpore mortali, quando & quàmdiu placuit Altissimo, vidit clarè abscondita cæli: nimirum gloriam Dei, & Iesum stantē à dextris virtutis Dei, idque hinc per aërem, per nubes, ac fortè etiam per tectum: quia stans coram tribunali Iudæorum. Quare igitur animæ, quæ sunt in altissimis, simul cum Deo, & plenæ Deo ac virtutibus eius, nō viderēt illinc hæc inferiora huius mundi, quantùm & quàm diu vult Deus, & quousq; conuenit gloriæ Sanctorum? Addam, si placet, sententias Patrū, quæ in hac parte sine numero sunt.

D. Meo quidem iudicio hæc satis conuincunt. Verùm quid dicemus ad illud? quòd multis est in ore videlicet, Nesciunt animæ Sanctorum quid agant in terris, etiam eorum consanguinei. *Obiectio ex verbis August.*

M. In Esaia propheta sic legimus, Et Abraham nesciuit nos, & Israël ignorauit nos. Itē in lib. Reg. habes, quòd Dominus per Prophetam dixit ad Iosiam regem sanctū: Colligam te ad patres tuos, & colligeris ad sepulchrum tuum in pace, vt non videant oculi tui omnia mala, quæ introducturus sum super locum istum. Ex quibus Scripturis velut certum apparet, quòd Sancti post mortem ignorant, quid hîc agatur inter viuos. *Solutio. Esa. 63. 4. Reg. 22.*

D. Sic apparet vtique. Si enim tanti Patriarchæ ignora-

uerunt

uerunt quid ageretur in populo à se procreato: si tam sanctus rex non vidit calamitates, quæ superuenerunt populo regni sui, quomodo vlli Sancti post mortem viuorum rebus aut actibus cognoscendis adiuuandisque miscentur?

M. Scire debes hoc loco, quòd Abraham, Israël, Iosias tũ temporis cùm hæc de ipsis diceret Scriptura, erant in limbo longè à Deo semoti, necdum Diui ac deificati, necdũ contemplantes facie ad faciem Deum, aut ideales illas omnium rationes quæ in ipso sunt. Nihil ergo tum temporis cognouerũt de rebus viuentium super terram, nisi per reuelationem Dei, aut relationem eorum, qui eodẽ ex hîc viuentibus veniebant. Vt factum creditur ex dictis Lucæ 16.

D. Cæterùm ad illud, Nesciunt spiritus defunctorum, quid agant in terris etiam eorum cõsanguinei: quod generaliter dictum putatur à diuo August. de omnibus defunctis.

M. Diuus August. lib. suo de Spiritu & anima cap. 29. sic habet: Vbi siquidem sunt spiritus defunctorum, ibi non vident, neque audiunt quæ aguntur aut eueniũt in ista vita hominibus. Ita tamen est eis cura de viuis, quanquã quid agant omnino nesciant, quemadmodum cura est nobis de mortuis, quamuis quid agant vtiq; nesciamus. Nesciunt quidem mortui quid hîc agatur, sed dum hîc agitur, postea audire possunt ab ijs qui hinc moriendo ad eos pergunt. Non quidem omnino, sed quantùm sinitur eis indicare, & eos oportet audire. Scire etiam possunt ab Angelis, qui hîc nobis presto sunt, & animas nostras ad illos deferunt. Spiritu etiam Dei reuelante cognoscere possunt, quæ hîc aguntur, quæque necessariũ est eos cognoscere. Hæc ibi August. similia habens libro de Cura mortuis agẽda. In quibus loquitur generaliter

de

de ſpiritibus defunctorum, docens quid cuique rerum per ſe conueniat, quodque ſpiritibus humanis poſt mortem non competit, ex ſuis naturæ viribus videre vel audire, quæ hîc aguntur: ſed ſi quæ cognoſcant, illa cognoſcunt vel Dei reuelatione, vel eorũ qui hinc ad eos migrant, narratione, vel Angelorum relatione. Cæterũ quando ſpeciatim ſermo eſt de glorificatis Sanctorum ſpiritibus an videant, an audiant, aut intelligãt quæ hîc gerimus in terris, iam reſpondendum eſt, quòd vtique cognoſcunt quę hîc agimus, non ſolùm Dei reuelatione & Angelorũ annunciatione, & eorum qui hinc migrauerunt ad eos relatione, (quãquam illa meritò ſufficere poſſunt) ſed & viribus proprijs, non quidem puris, ſed iam deificatis diuiniſque proprietatibus ineffabili modo ſupra ſe eleuatis: cognoſcunt, inquam, partim in ſeipſis, partim in limpidiſſimo diuinitatis ſpeculo, quantùm & quouſque perfectæ charitatis ordo requirit, & illorum gloriæ conuenit, atque noſtræ hîc viuentium ſaluti expedit, meritaque noſtra bonæ vitæ expoſcunt. Quapropter etiam non ad ſingulas actiones noſtras hîc viuentiũ intendunt: ſed ad eas duntaxat, quæ pondus habent & momẽtum, vt ſunt illa ex quibus motio pendet, & promotio ſalutis. Nam in functiones domeſticas, forenſes, ciuiles, aut ſimiles, quas habemus in hoc mundo, citra notabile commodum vel incommodum ſalutis aut damnationis, ad has dico non intendũt Sancti, aut ſi vident eas, tanquam non videntes ſunt. Ipſi enim cùm adhuc in carne conſtituti eſſent, eiuſmodi habebant vt ſtercora, dicente Apoſtolo: Veruntamen exiſtimo omnia detrimentum eſſe propter eminentem ſciẽtiam Ieſu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora. Quantò magis nunc ſpeculatores facti diuinæ gloriæ? Præmiſſis addere lubet & il- *Philip. 3.*

I lud,

Similia apta ad confirmationem dictorum. lud, Is qui eſt multoties expertus barbariem maris, non poteſt non compati ſuis amicis, qui adhuc fluctibus pelagi iactantur & vndis. Et bellū vtut dulce videtur inexpertis: tamen experti innumera eius diſcrimina compatiuntur vniuerſis inuolutis belli malis. Itaque Sancti in cælis ſcientes per experientiam quæ ſunt pericula militiæ hominis in terris, & quàm dubijs hîc iactamur fluctibus, velutin concitatiſſimo quodam pelago, quomodo (ſi viſcera habent, vt habent, nunc ardentiora quàm vnquam priùs) poterunt non meminiſſe ſuorum, & opitulatione iuuare ipſi aſtantes iam throno eius, qui dominatur morti, nedum poteſtati maris, & motibus fluctuum eius? Et ne iſtud leue argumentum exiſtimes, vtitur planè ſimili Apoſtolus ad conſoliditatem ſpei noſtræ, cōcludens ad Hebręos 4. hoc modo: Habentes ergo pontificem magnum, qui penetrauit cælos, Ieſum filiū Dei, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem. Non enim habemus pontificem, qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris, tentatum autem per omnia pro ſimilitudine abſque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gloriæ, vt miſericordiam conſequamur, & gratiam inueniamus in auxilio opportuno. Hæc Apoſtolus. Quaſi diceret: Chriſtus caro noſtra, vti penetrauit nunc ad thronum gloriæ Dei: ita priùs tentatus eſt per omnia in hoc mundo ſicut nos, vnde non poterit non compati nobis. Adeamus ergo cum fiducia, &c. Sic & Sancti cognati noſtri & fratres penetrarunt nunc cælos ad thronum vſque miſericordiæ Dei, venientes de magna tribulatione, tentati hîc per omnia ſicut nos: adeamus ergo cum fiducia ad illos. Non enim poterunt non compati: Si verò compatiantur, non poterunt non intercedere, ibi pręſentes, ad thronum gratiæ & gloriæ: maximè videntes Chriſtum caput noſtrum ex ſimili compaſſione

Heb.4.

ſione

ſione interpellantem pro nobis. Et hinc eſt, quòd pietas Chriſti fidelium cœpit tribuere quibuſdam Sanctis ſpeciale patrocinium in certis infirmitatibus. Velut ſanctæ Agathæ patrocinium in dolore mamillarũ, ſanctę Apoloniæ in cruciatu dentium, ſancto Rocho in morbo peſtifero, alijs item aliud patrocinium: quòd ipſi in his ſpecialiter tentati fuiſſent in hoc mundo, & ideo proniores ad opitulandum illis, qui iiſdem malis affliguntur.

D. Sed dixit Apoſtolus, Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ eius, ſcilicet Chriſti, non autem Sanctorũ, excludens, vt apparet, inuocationem Sanctorum. *Replica.*

M. Qui officium petit à manu, vel pede, is non recedit à capite: imò in hoc ipſo caput inuocat, quod dirigit manum ac pedem, vt officium præſtare poſſent. Item qui hortatur adeundam eſſe Cæſ. Maieſt. non dehortatur, ne cubicularios, aut domeſticos eius exoremus: quatenus præparent nobis viam ad eandem Maieſt. cauſamque noſtram reddant ſua interceſſione commendatiorẽ. Ita Apoſtolus adhortando, vt Chriſtum adeamus, non prohibet ne Sanctorum petamus interceſſionem. Quin potiùs in multis locis ipſemet Apoſtolus inuocat auxilium & interceſſionem Sanctorum hominum, qui in hoc mundo ſunt, dicens: Obſecro ergo vos fratres per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatẽ Spiritus Sancti, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad Deum. Quaſi diceret, Ego quidẽ oro ad Deum: nihilominus tamen vos obſecro, vt me orantem adiuuetis orationibus veſtris ad Deum, vt etiam veſtris interceſſionibus fiat apud Deum commendatior cauſa pro qua poſtulo, videlicet vt liberer ab infidelibus, qui ſunt in Iudæa. Impoſſibile eſt, inquit Hieronymus, multorũ preces non exaudiri. Inſuper & hoc plenũ eſt iudicio, ac ſenſu communi, cùm per te ſis parum gratus (quia in mul-

Solutio. *Qui petit officium à manu, caput non excludit.* *Qui petit ſubſidium à Sãctis, Chriſtum nõ excludit.* *Rom. 15.* *Quid impoßibile.* *Quid iudicio plenũ.*

tis offendimus omnes) iungere tibi illos, quorum non potest non esse beneplacens supplicatio. Denique valdè est alienum duabus vijs patentibus ad thronum gratiæ: priore per tuas solius preces, posteriore per tuam orationem iunctam simul cum precibus ac meritis Sanctorũ, nolle illam acceptare, quæ expeditior est, & plùs habet efficaciæ ad impetrandum. O maledictum studium superbiæ, quod vt nouum dogma statuat, etiam sui dispendium subire satagit. Malunt enim carere intercessione Sanctorum, quàm non contradicere veteri traditioni Ecclesiæ. Quo modo inuidus quidam maluit perdere vnũ oculum, quàm non perderet duos inimicus suus. Reddat illis Omnipotens secundum studium adinuentionum suarum nisi resipiscant.

Maledictũ studium superbiæ.

D. Interim testatur Scriptura, quòd Saluator mulierem Chananæam non exaudiuit intercedentibus Apostolis: quam tamen postea audiuit, cùm accederet per semetipsam.

Replica ex facto Saluatoris. *Matth. 15.*

M. Nequaquam hoc testatur: sed longè diuersum. Nam ad intercessionem Apostolorum sistebat gradũ, faciemque aduertebat Christus, præbens locum mulieri per semetipsam orandi. Quod ex eo fit verisimile: quia Christo respondente Apostolis, adfuit illa per se, diluens argumentum denegationis.

Solutio.

D. Repulit nihilominus Christus discipulos intercedentes pro ea.

M. Verba ista Christi, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël, non sunt denegantis beneficiũ, sed instruentis super eo, quòd verum erat: nempe quòd corporali præsentia, & ad beneficia quæ ea præsentia exhibenda erant, primò ac potissimùm missus erat ad Iudæos. Sicuti & illa verba ad ipsam Chananæam, Non est bonum sumere panem filiorum, & mittere canibus, nõ

ſunt repellentis,ſed incitantis ad incrementum fidei & humilitatis, quæ eſt præcipua vis orationis. Licet autem Theophylactus referat eo loco Apoſtolos repulſam paſſos:noluit tamen per hoc innuere, quòd Chriſtus auerſetur alienas interceſſiones. Siquidem eodẽ illo momento curauit filiam abſentem ad interceſſionem matris. Sicuti ſanauit alio tempore ſeruũ Centurionis, ad interceſ- *Matth.* 8.
ſionem domini ſui ac Iudęorum: ſocrum inſuper Petri ad petitionem eiuſdem Petri & Andreæ fratris eius:de- *Marc.*1.
nique & Lazarum ſuſcitauit à monumento ad interceſ- *Ioan.*11.
ſionem ſororum eius.Sed magis voluit docere Theophylactus Chriſtum tum noluiſſe largiri deſideratum, niſi & ipſa,quæ Iudæis athea videbatur,palàm exponeret fidem ſuam & humilitatem,quibus orabat. Idque ad inſtructionem tam illorũ quàm noſtram, illorum quidẽ, vt viderent quantùm valeat in oratione fides cum debita humilitate:noſtram verò ne ipſi ſegnes, nimiùm confidamus in alienis opitulationibus, néue ſimus mox animo abiecto,ſi prima noſtrarum precum inſtantia nõ impetret, opus enim eſt perſeuerantia. Quod ſæpiùs ac ſedulò inculcat diuus Chryſoſtomus, primo Homil.5.in Matth. cap.1. Etiamſi Abrahã Patriarcha pro his ſupplicet,qui in ſuis vitijs permanẽdo, immedicabiliter ægrotant,abibit Deus relinquens rogantem,ne vocem pro talibus interuenientis exaudiat.Et ſubdit,Nõ igitur quaſi oſcitantes et deſides ex aliorum meritis pendeamus. Habent enim vim pro nobis, & quidem maximam,orationes ſupplicationeſque Sanctorũ: ſed tunc profectò cùm nos quoque idipſum per pœnitentiam poſtulamus, & ad ſtudia meliora confugimus.Hæc Chryſoſtomus.Per quæ abundè ſatiſfactum puto obiectioni tuæ ex verbis Saluatoris Matth.15.propoſitæ.

D Vnus reſtat ſcrupulus. Vox Inuoco nónne includit

cultum soli Deo debitum, vt inuocare sit votis omnibus tendere in aliquem tanquam proram ac puppim salutis tuę? Quod si ita est, ergo qui inuocat Sanctos transfert honorem Dei ad alienos.

M. In disciplinis tradendis vtendum est vocibus ea significatione, quam habēt apud omnes. Significat autem inuoco, subsidium peto, imploro, opem postulo. Et refertur tam apud auctores linguæ Latinæ quàm apud scriptores Ecclesiasticos, in ipsis etiam Biblijs, subinde ad Deum, nonnunquam verò ad alia: sæpiùs tamen ac propriùs ad Deum. Apud illos sanè sicuti legimus Deos, Iouem, vel Iunonem inuocandos: ita inuenies ab eisdem dictum, inuocare arma. Item, In auxilium aliquem inuocare. Item, Sociorum subsidium inuocare. In Biblijs verò occurrit legenti primo, Iste (scilicet Enos) cœpit inuocare nomen Domini. Deinde inuocetur super eos nomen meum, nomina quoque patrũ meorum Abrahã & Isaac. Tertiò, Si sapientiam inuocaueris, & inclinaueris cor tuum prudentiæ. Item, Omnis quicunque inuocauerit nomen Domini saluus erit. In quibus locis vtitur Græcus textus verbo ἐπικαλέομαι quod significat imploro, inuoco, prouoco. Referturque tam Latina vox inuoco, quàm Græca ἐπικαλέομαι (vti clarè vides) nunc ad Deum, nunc ad Christum, nunc ad sanctos Patres, nunc ad sapientiam, qua corda instruuntur hominum: quanquam aliter Deum, aliter inuocemus Sanctos: illum quidem tota fiducia animi, tanquam auctorem salutis: istos verò vt amicos Dei, qui intercessione opitulari possunt. Quæ equidem tibi fusiùs explicaui, eam ob causam, quod nuper deprehenderimus inueteratum quendam, qui cùm non posset alia via tutari suam perfidiam, contra inuocationem Sanctorum, tandem ad hoc confugit, quòd vox inuoco, ad solum Deum sit referẽda, includens cul-

Plaut. Amphitr.
Cic. 2. de Nat.
Cic. 2. de Orat.
Ouid. lib. 6 Fastorum.
Cic. 2. de Orat.
Genes. 4.
Genes. 48.
Prouerb. 2.
Rom. 10.

tum

rum vni Deo debitum. Ideoq; Sanctos etiam si possent rogari vt nobiscum Deum exorent: nō tamen posse eos à nobis inuocari. At suscipiens tandem meliorem informationem, publicè reuocauit, & abiurauit hunc suum errorem, cum vniuersis alijs, in quibus deprehensus fuerat, agens, pœnitentiam de vesania cordis sui.

De imaginibus ac statuis Sanctorum. CAP. XVI.

D. ESto. Sint venerandi Sancti & inuocandi, nosque illorum intercessionibus & opitulatione adiuuari posse.

M. Esto dicis? Tu an nondum credis?

D. Credo firmiter sic esse, nec equidem latum vnguem ab ea fidei sententia discedam. Attamē videtur planè repugnare huic mandato, vt imagines Sanctorū ac statuas erigamus, idque in templis Deo dicatis. Nam dicit præceptum expressè: Non facies tibi sculptile, neque omnē similitudinem, quæ est in cælo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra. At statua sancti Petri, indubiè sculptile est, imago insuper Mariæ virginis, haud dubiè est similitudo eius, quòd in cælo esse creditur. Quod & de reliquis Sanctorum & crucis Dominicæ imaginibus confiteri debemus. *Exod. 20.*

M. Nemo id negat. Nihilominus Catholicè confitemur licere, quod plus est, pium esse, has imagines venerari in templis & extra templa: attamen in sensu, quem superiùs explicauimus, & mox pleniùs aperiemus. *Statuæ Sanctorū nō cōtrariantur, mandato Dei.*

D. Dicitur tamen in fine mandati, nō coles ea, neque adorabis.

M. Nec hoc diffitemur. Interim certi, nos nihil peccare contra mandatū Domini, cùm Sanctis erigimus statuas. Primò, quia indubitatum est, & ex Scripturis euidentissimè demonstratur, Deum noluisse his verbis mandati *Probatur ex Scripturis Deū nō prohibuisse omnē vsum imaginum.*

sui prorsus omnem vsum tollere imaginum & statuarũ. Nã Moyses huius legis promulgator, ex præscripto Domini fecit statuas ac similitudines Angelorum, duos scilicet Cherubim aureos, posuitque illos in tabernaculo,
Exod.25. in summis propitiatorij partibus. Sic enim habet textus, Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies, ex vtraque parte oraculi. Cherub vnus sit in latere vno, & alter in altero, respiciatque se mutuò versis vultibus
3.Reg.7. in propitiatorium. Insuper Salomon sapientissimus in vasis templi, quod extruxerat fecit boum, leonũ, ac Cherubim sculptiles imagines, & laudẽ accepit à Domino: tantũ abest, vt criminatione dignus propter hoc fieret.
Exod.39. Rursus 2. Paralip. 3. sculpũtur Cherubim. Et in veste põtificis erant malorum punicorum simulachra. Denique Numerorum 21. fecit Moyses serpentem æneum, posuitque eum pro signo. Et quicunque percussi à serpentibus, aspiciebant illud sculptile, sanabantur. Ecce sculptile ex præcepto Domini factum, idque in vsum propitiationis. Quando enim inspiciebant hunc serpentem æneum percussi, mox sanabantur, Domino sic disponente in figuram magni mysterij. Hæc qui legit, quomodo vel somniabit, Deum in hoc mandato prohibuisse prorsus omnem vsum imaginum? An sibi contrarius Deus? Aut sui immemor Moyses, vt fieret statim transgressor legis, quam priùs promulgauerat? Quis obsecro credet tempore veteris legis nullum vsum fuisse picturæ aut sculpendi artis? Secundò, quia ex his, quę pręcedũt, hoc mandatum, & sequuntur, & quæ in eodem inuoluuntur, constat luce clariùs, Dominum voluisse prohibere solum nefandum idololatriæ vsum, qui tunc temporis latè per orbem dispersus erat in sculptilibus idolorum. Ne scilicet populus, more gentium, haberet simulachra, quæ loco numinis proponerentur adoranda. Constat,

Probatur ex cõmuni textu mandati nõ omniũ imaginem fuisse probibitã.

in-

inquam, tum ex eo, quod Hebræi & Septuaginta sic legunt, Non facies tibi idolum. Quid autem significet vox idolum, vox item simulachrum, & quantùm intersit inter imagines Sanctorum, & idola gentium lib. 2. circa primum articulum fidei satis explicauimus. Tu ex filo verborũ textus. Dicit enim, Ego Dominus Deus tuus. Nõ habebis coram me Deos alienos. Nota Deos alienos: & Coram me. Subdit, Non adorabis ea neque coles: haud dubiè more gentium tanquam numina: quasi in aliquo alio quid numinis sit, & nõ sim ego Deus solus. Excuties præterea non indiligenter emphasim illã Pronominis Tibi, cùm dicit textus secundum Hebræos quidem, Non facies tibi idolum: secundum Latinos verò, Non facies tibi sculptile. Quod perinde est ac si diceret. Non facies idolum siue sculptile in salutem tuam, siue à quo salutem, aut redemptionem, aut diuinum subsidiũ quæras vel speres. Neque vrget locus quẽ proferunt Iconomachi ex 26. cap. Leuitici, Non facietis vobis idolum & scuptile, nec titulos erigetis, nec insignẽ lapidem ponetis in terra vestra. Vbi coniunctim videtur prohibere Deus & idolum, & sculptile, & titulos, & insignem lapidem: quia hæc verba similiter intelligentiã suam accipiunt ex eo quod adiungitur videlicet, Vt adoretis eum. Ego enim sum Deus vester. Ex quo adiuncto facillimùm est videre, non aliud prohiberi hoc loco, quàm idololatriã. Alioqui cur sine culpa manet Iosue, *Iosue 24.* qui in Sichem subter quercum erexit per grandem lapidem: nisi quia hoc non adorandi animo fecerat, quin potiùs, vt esset lapis testimonij. Sicut & Samuel lapidem *1. Reg. 7.* adiutorij in memoriam dati auxilij erexisse legitur. Et Rubenitæ & Gadditæ altare construxerant ad Iordanẽ, *Iosue. 22.* cum lege cautum esset, ne quis altare alibi erigeret. Quæ res primùm quidem malè habuit alias tribus: verùm vbi

perſpectum haberent, non hoc ſacrificij, ſed recordationis cauſa feciſſe Rubenitas & Gadditas, placatus eſt illorum animus. Intelligebant enim eos per hoc non violaſſe legem Domini. In Scripturis itaque diligenter obſeruanda eſt & cauſa dicendi, & ſententiarum feries, & Patrum vſus, qui vtique eſt fidiſſimus interpres legis diuinæ. Craſſa Ethnicorũ inſcitia, idola & ſimilitudines creaturarum, opera manuum ſuarum adorabat, velut numina, eaque tanquam deos ſuos colebat commutando gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentum. Vt Paulus Romanis improperat acerrimè illos coarguens: Quia mutauerunt, inquit, hoc eſt, tranſtulerunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis, tribuentes ipſis ſtatuis manibus hominum factis, numen & diuinitatem: vel ſaltẽ ipſis creaturis, quarum ſimulachra erant, æquantes eas Deo. Quod non minus apertè indicãt verba Prophetæ dicentis: Simulachra Gentiũ argẽtũ et aurũ, opera manuũ hominũ. Os habẽt & non loquentur, oculos habent & non videbunt. Aures habent & non audient, nares habent & non odorabunt. Manus habent & non palpabunt, pedes habent & non ambulabunt. Similes illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Ecce improperat eis Propheta, quòd crediderint numen ineſſe ſimulachris: cùm tamen nec loqui, nec videre, nec audire poſſent. De qua materia diximus fuſiùs lib. 2. Tractat. 1. Nos autem non mutamus gloriam Dei in ſtatuas aut imagines Sanctorũ. Credimus enim & ſcimus Diuę virginis ſtatuã eſſe opus hominis ex ligno, vel lapide, vel auro, vel argento, nec quicquam habere prꝗter naturam ligni, lapidis, auri, aut argenti. Nec ſecus de omnibus alijs Sanctorum ſtatuis & figuris eſſe credimus & ſcimus. Credimus præterea per-

Quo loco Gentes habebant ſua ſimulachra.

Rom. 1.

Pſalm. 113.

Chriſtiani non mutant gloriã Dei in ſtatuas.

personas, quarum sunt similitudines, nullo pacto deos, sed creaturas esse, à Deo factas, à Deo redemptas, à Deo tandem ad solium gloriæ suæ sublimatas, vti suprà latiùs expressimus. Nec habemus Sanctos in cõspectu Dei tanquam deos, aut tanquam alienos ab illo: sed tanquàm illius domesticos, illius electos filios, naturæ diuinæ participes: per gratiam tamen & misericordiam eius, & per meritum Christi Domini. Hos autem sic habere coram Deo, an impium? Loquatur ergo Scriptura, quæ dicit: Hi sunt qui venerunt de tribulatione magna, & lauerũt stolas suas, & dealbauerunt eas in sanguine agni. Ideo sunt ante thronum Dei (Ecce quomodo coram Deo) & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: (nõ tamen velut serui: quia seruus non manet in domo inæternum: sed velut filij ac hæredes vniuersæ felicitatis paternæ) Et qui sedet in throno, habitabit super illos. In vsu igitur imaginum quid peccamus contra hoc mandatum? Aut quid aliud facimus, quàm quod Deum ipsum facere videmus? Prohibet mandatum ne corã eo habeamus deos alienos. Porrò nos non habemus Sanctos tanquã deos: sed velut diuos, neque vt alienos à Deo cæli: sed tanquã illius domesticos, sua ipsius gratia quasi deificatos. Dicit præceptum: Non facies sculptile, in quod scilicet transferas gloriam Dei, colendo ipsum more Gentium, velut tuum Deum. Nos verò facimus statuas & figuras Sanctorum, quibus non tribuimus vllam diuinitatem, sed solùm repræsentationem. Nec colimus statuas propter se, sed propter Sanctos, non cultu diuino, sed eo, quo colit illos ipsemet Deus, qualem scimus conuenire illis, qui triumphos agunt de hoc mundo: non vt illis numẽ inesse credamus, sed vt alios adhuc in certamine positos, ad fortia facta illorum exemplo animemus, & patrocinium aliquod ab ipsis coram Deo, in cuius conspectu magni sunt,

Apoc. 7.

sunt, inueniamus. Quid hic est gentilitatis? quid vitij? aut quid agimus, quod nō est rebus & ordini planè congruum? Si quis autem inter Christianos aliter credat, aut faciat, anathema sit, fiat in combustionem ignis, deuoret eum os gladij scindentis inter caput & scapulas, quia plusquam hæreticus est.

D. Vti magna est simplicitas vulgi, ita quoque multus est abusus, vt timeo, in hac parte.

M. Hoc ipsum & ego timeo. Nec infrequenter miscet se abusus in sumptibus nimijs, extraneisque figuris statuarum & imaginum, vt non ad Christianæ honestatis formam, sed ad seculi vanitatem efficta videantur. Item in falsa imaginatione quorundam de plebe, qui credunt hanc imaginem præ cæteris habere aliquid numinis, aut virtutis, vel ob pulchritudinem, vel ob deformitatem, vel nouitatem, vel vetustatem. Sed nunquid vsum bonū & sanctum improbabimus, propter inscitiæ vel improbitatis abusum? Minimè. Alioqui vniuersa improbare oportebit, quòd nullius rei non sit magnus abusus. Quemadmodum superiùs demonstrauimus.

De vsu legitimo imaginum. CAP. XVII.

Quis sit legitimus vsus imaginum.

D. Qvis igitur legitimus vsus imaginum, quem retinere ac docere oportet?

Concilium Nicænū habet qualis debeat esse vsus imaginu.

M. Nusquam huius materiæ facta est plenior instructio, quàm in Oecumenico Concilio in Nicæa Bithiniæ celebrato, contra eos qui imagines in Ecclesia damnant & reijciūt, quos Iconoclastas seu Iconomachos nuncupamus, quod inter vniuersalia Concilia est septimum, celebratum anno Domini 781. imperantibus Constantino & Irene eius matre, sub Pontifice Adriano primo. Cuius Concilij traditionem super hac materia collegerunt Doctores Colonienses contra

ad-

aduersarios fidei, adeo succinctè, adeoque luculenter, vt non possem ego magis. Eandem ergo Concilij tractationem, & eodem ferè modo quo Colonienses ex ordine tibi proponam, licet pleraq; iam tetigerim, vt vel tanti Concilij auctoritate magis confirmeris in fide catholica. Siquidem exponitur & declaratur in hoc Concilio venustè & ad vnguem. Principiò, Quare Ecclesia Christi à sui initio semper permiserit imagines. Deinde quomodo imagines piè colendę sint, & quis earũ vsus. Vlterius testatur idem hoc Concilium à Manichęis, Marcianitis, & alijs hæreticis (qui fateri nolebant duplicem in Christo naturam) imagines primùm vilipensas & reiectas, videlicet, ne vniuersali vsu imaginum in Ecclesia cõuincerentur eius, quòd Christus Dominus verus & sensibilis homo, nobis secundum carnem & membra similis per omnia fuit. Secundò demonstrat idem Conciliũ perpulchrè vsum imaginum nullatenus pugnare cum mandato illo Dei, Non facies tibi imaginem aut similitudinem, quam adores, aut cui seruias: imò fuisse & in veteri Testamẽto à principio multas imagines & similitudines, nõ modò extra, verumetiã intra tabernaculũ & templũ. Tertiò demonstrat rẽ esse longè aliã, idola ethnicorũ, et aliã, nostras imagines: ꝙ idola fuerint dæmonibus cõstituta, quibus ethnici, et aliquoties etiã Iudęi idololatræ diuinos honores & cultus exhibuerunt: nostræ verò imagines sint, & esse debeant signa tantùm, & memorialia, quibus præcipuè Domini nostri Iesu Christi incarnationis, salutaris vitæ, passionis, mortis, resurrectionis, ascensionis quoque & aliorum diuinorum operum eius, reminiscamur. Sicut imago nunquam satis laudatæ virginis Mariæ matris Dei, sit tanquam signum quoddam, quo corde expendamus, quomodo benedicta illa mater (cùm fuerit humanæ nostræ naturæ) inuisibi-

Qui primò cœperint vilipendere imagines.

Vsum imaginũ non esse contrarium mandato Dei.

Aliud idola ethnicorum, aliud imagines Christianorum.

lem illum & omnipotentem Deum, supra captum Angelorum & hominum in suo corpore conceperit, & de sua carne carnem subministrauerit genueritque. Quapropter eam tanquam veram Dei matrem laudamus magnificamus, & supra omnes visibiles & inuisibiles creaturas extollimus. Quodque modo simili imagines Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, & aliorum Deo dilectorum Sanctorum, sint quædam signa, per quæ diuinæ conuersationis, vitæ, passionis, & transitus eorum, tanquam in speculo quodam admoneamur, quo sic animi dilectionem & affectum, quem erga eos gerimus, aspectu imaginum ipsorum resuscitemus. Atque idcirco honor ille, quem imaginibus impendimus, non imaginibus in se consideratis, secũdum suam materiam, aut etiam artificij formam: sed prothotypo ipsi, cuius memoriæ imago constituitur, impendatur. Ac proinde nos Christianos (quando corã imagine sanctę crucis Iesu Christi genua curuamus) non lignum ipsum, sed eum, qui in ligno propter peccata nostra mortuus est, adorare. Similiter quando imagini matris Dei, aut aliorum Sanctorum exhibemus honorem, non alligari animum nostrum, aut hærere in externa figura imaginis: sed respicere in viuos illos Sanctos, qui apud Deum sunt, neque tamen ipsos etiam sicut Deos adorare, aut eis diuinos cultus impendere: sed potiùs nos virgini Mariæ tanquam matri Dei, & alijs Sanctis tanquam fidelibus Dei ministris, in quibus Deus gratiam suam abundè operatus est, & ostendit, quique nunc apud Deum, cui præsentes adsunt, fideliter pro nobis orant, tantùm decentem illum honorem, quem Christianum & fraternum requirit officiũ exhibere. Quemadmodum etiam nos mortales illos homines, qui præ cæteris intelligentia maiori, aut præclaris virtutibus ornati sunt, non immeritò prę alijs honoribus

Honor non materiæ imaginis, sed prothotypo ipsi deferri debet.

Non crucẽ ligneã, sed crucifixum adoramus corã cruce.

ribus debitis prosequimur. Dant quoque patres in eodem Concilio similitudinem eius rei talem, Quòd sicut acceptis à Cæsare literis osculamur non ceram, aut figuram sigilli, aut forte plumbum, sed tali osculo absenti Cæsari honorem deferimus. Ita nostram Christianorũ mentem, quando coram signo sanctæ crucis geniculamur, aut osculum figimus, non esse vt lignum illud adoremus. Siquidem lignum illud cum vetustate marcessit aut arroditur, nihili pendimus, sed quia lignum illud quasi sigillum quoddam passionis Christi aspicimus, eius admonitione salutamus, & adoramus ipsum, qui propter nos in eo crucifixus est. Quodque propterea, id est, propter Christum, & eius passionem signum illud crucis in Ecclesijs, in domibus, in foro, in vijs publicis, et alibi passim erigatur, statuaturque, intexatur etiam vestimentis, quo eius frequenti aspectu omni tempore, omnibusque in rebus Domini nostri Iesu Christi, & salutiferæ passionis eius simus memores. Exemplo simili (vt in eodem dicitur Concilio) quãdo librum Euangeliorum (quo more & Iudæi coram libro legis se inclinant & prosternunt) osculamur non membranas, non pelles, neque literas atramento pictas, verùm salutifera & sancta illa verba, quæ ibi inscripta continentur, cordis osculo amplectimur. Ad eundem modum quando ossa, aut imagines Sanctorum veneramur, non figuras externas, sed dona veneramur, quæ in Sanctis mirabiliter operatus est Deus. Laudamus pietatem vitæ eorum, nosque ipsos ad imitationem accendimus, & petimus vt eorum intercessione dignetur nos Deus adiuuare: non autem imagines ipsas, aut Sanctos tanquam Deos adoramus. Propterea crucem Christi non ita affamur, neque etiam imagines Sanctorum, dij nostri estis. Non enim sunt dij nostri: sed tantummodo similitudines & imagines Christi,

Aptum simile.

sti, & Sanctorum eius, ad commemorationem, honorē, & decorem Ecclesiarum venerandæ. Nam qui Martyrē colit, Deum ipsum colit. Qui matrem Christi honorat, ipsi Christo honorem assignat. Qui Apostolum honore prosequitur, ipsum qui Apostolum misit, honorat. Rursus verò in eodem Concilio dicitur ex beati Athanasij verbis: Qui in alicuius typum, imaginem, aut effigiem ignominiosus est, in illum cuius est typus, iniuriā factam arbitramur. Sicut & beatus Chrysostomus in re simili dicit: Quisquis iniuriam imagini Cæsaris irrogauerit, eum iam Cæsarem ipsum iniuria affecisse. Adhæc præter illa quæ commemorauimus, docet & constituit concilium ipsum, non esse constituendas in Ecclesia imagines quàm verarum & piarum historiarum, ac deinde imagines nullo fastu seculari, nullaque leuitate esse depingendas, quo sic diuinam Christi saluatoris nostri, religiosámque & piam Sanctorum vitam, Martyrum passionem & transitum, quorum causa formantur, aptè representent. Citatur in ijsdem actionibus inter innumerabiles testes Basilius loquens in hæc verba, Quemadmodum à Deo Christianam & inculpabilem nostrā fidem, veluti hæreditario iure accepimus, sic confiteor & in eo maneo. Credo autem in vnum Deum Patrem omnipotentem, Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum Sanctum, vnum Deum. Hæc tria adoro & glorifico. Confiteor etiam filij incarnatam ἐνανθρώπησιν, deinde sanctam Mariam, quæ secundum carnem illum peperit, hanc Deiparam vocans. Suspicio etiam sanctos Apostolos, Prophetas & Martyres, qui pro me apud Deum supplicant, quo per illorū mediationem propitius sit Deus noster benignissimus, & remissionem peccatorum mihi, & gratiam largiatur. Quam ob causam & historias imaginum illorum honoro, & palàm adoro, hoc enim nobis

Athanasius

Chrysostomus.

Solùm verarū historiarū imagines admittēdas esse.

Basilius cōfitetur.

Sentētia notatu digna.

bis à sanctis Apostolis traditum, non est prohibendum: sed in omnibus Ecclesijs nostris eorũ historias erigimus. Adhæc inter alios plurimos inducitur illic & sanctus Nilus, vt qui proconsuli Olimpiadorum (qui à beato viro sciscitatus fuerat quomodo templum, quod instituerat ædificare, imaginibus ornare deberet) rescripserit ita nimirum, sanctæ crucis imaginẽ locandam ad Orientem: (intelligẽ in altari, quód Orientem versus statuebatur) Propterea quód passione Domini nostri Iesu Christi, per vnicum & salutiferũm lignum crucis totum genus humanum liberatum sit, & idcirco per hãc desperabundis vndiq; spes salutis annũcietur. Verùm hinc inde parietes replendos doctissimi pictoris opera noui & veteris Testamenti historijs: quo scilicet hi, qui literas nõ norunt, neque sacram Scripturam legere queunt contemplatione picturæ in memoriam reducant, quínam fortiter vero illi Deo per virilia facta seruierunt, atque in certamen excitentur gloriosorum & laudatorum facinorum, per quæ cælum cum terra commutarunt. Introducuntur in eisdem illis actionibus elegantes tres Epistolæ, quarum prima est Gregorij Secundi: reliquæ verò duæ Germani Patriarchæ Constantinopolitani, prolixiores quàm vt queant huic loco totæ interseri. Quamuis, ô si in vernaculam nostram linguam, propter simplices quosque plebæos, translata essent Gregorius Secundus dicit, Ecclesiæ capita & columnas permisisse imagines, quò forma Domini Christi secundum humanitatem omnium oculis præponeretur, per quam humilitatis Dei altitudinem nosceremus, & dispositionem illius incarnationis, sanctæ conuersationis, sanctæ mortis, resurrectionis quoque & ascensionis in cælum in memoriam reduceremus. Si enim, inquit, res istæ nondum contigerunt, non propter picturam significentur: si autem

Literæ Nili de imaginibus.

Epistolæ Gregorij et Germani Patriarchæ eleganter astruunt vsum imaginum.

Sententia Gregorij Secundi de vsu imaginum.

cuncta contigerunt, magnumq́ue hoc pietatis mysteriũ est, vtinam fieri posset, vt & cælum & terra, & aqua, & quicquid in eis est, siue per voces, siue per colores, siue per picturas, omnibus ea possent narrari. Germanus verò in secunda epistola talem de rebus istis præbet informationem. Verùm, inquit, nõ offendat quenquã, quòd ante Sanctorum imagines lumina, & suaueolentia thymiamata accenduntur. Symbolicũ enim ista fieri non lignis, aut lapidibus ipsis, sed in honorem illorum opinandum est, quorum cum Christo requies, quorum honor ad ipsum recurrit: Hoc ipsum testante sapiente Basilio, quòd erga conseruos bonos honor, erga ipsum Dominum commune beneuolentiæ signum exhibet. Sensibilia enim lumina, symbolum sunt, immaterialis illius & à Deo dati luminis. Aromatum autem incensio, syncerũ & totum Sancti Spiritus afflatum & repletionem significat. Idem ille Germanus testatur eadẽ epistola, Deum sæpe mirifica designasse miracula hominibus, qui admonitione imaginum ardenti erga Deum & Sanctos eius, affectu commoti fuerunt. Inter plurima, quæ illic recenset, dicit reperiri apud Eusebium Pamphili scriptum in Ecclesiastica eius historia extitisse Panneadæ (quam & Cæsaream Philippi Euangelium vocat) pro foribus domus mulieris illius sanguinis profluuio laborantis, quæ tactu fimbrię Saluatoris fuerat à profluuio liberata, imaginem ex ære fusam, quæ Domini nostri effigiem repræsentaret. Ex aduerso autem aliam statuam eiusdem mulieris genibus prouolutæ, palmasq́ue ad ipsam Christi Saluatoris imaginem, tendentis, ad pedes verò imaginis Christi, herbam quandam peregrina & ignota specie succreuisse, qua omnium morborum genera fuerunt curata. Quod ipse Eusebius oculis suis se vidisse affirmat. Eundem preterea Eusebium allegat scribentem se, imagines

Sententia Germani de imaginibus.

Ante imagines lumina accendi quatenus bonum.

Ad præsentiam imaginum designari miracula à Deo.

Eusebius de imaginibus Saluatoris lib. 7. cap. 14. Histo. Ecclesi.

Vidit Eusebius imagines Saluatoris, & Apostolorũ ad viuũ depictas.

gines ipsius Domini nostri Iesu Christi, Apostolorum item Petri & Pauli ex coloribus depictas vidisse ad viuā eorum speciem. Ac tandem ita concludit Germanus ille epistolam suam. Hæc autem non diximus, quòd arbitremur nobis circa ærearum statuarum operositatem laborandum: sed tantummodo vt admoneamus veterem consuetudinem non esse reijciendam. Testantur quoque actiones septimi illius Concilij patres qui sexto vniuersali Concilio Constantinopoli habito, interfuerunt, concordi sententia declarasse & definiuisse Christianū & pium esse vsum, vt in Ecclesia seruetur imago agni Dei, quem Ioannes Baptista digito demonstrauit. Quo per eam recordemur, Christum Dominum nostrum secundum humanitatem fuisse verum illum agnum, & esse, qui tollat peccata mundi. Quodque posthac in imaginibus pro veteri agno Iudæorum erigi, possit & debeat noui agni talis figura, ac nos eiusmodi imaginibus ad recordationem salutaris illius mortis, quam in carne sua Christus pertulit manu ducendos. Verba Canonis sexti illius generalis Cōcilij, sicuti in septimo recitātur, sunt ista, In quibusdam venerandarum imaginum picturis, agnus digito Præcursoris indicatus, qui in typum gratiæ est assumptus, verùm illum nobis per legem præsignificatum agnū Iesum Christum indicat. Veteres igitur typos & vmbras veluti veritatis symbola & præfigurationes Ecclesiæ traditas, amplexantes, gratiam & veritatem veneramur. Tandem in septima illa Occumenica Synodo in hāc sententiam concluditur, quòd oporteat nos Ecclesiasticas traditiones siue scripto, siue consuetudine in Ecclesia retentas (quarum de numero sit imaginum effiguratio, quibus in hoc vtimur, vt recordemur, & affectu amplectemur res significatas) vnanimiter & inuiolabiliter obseruare: quodque eiusmodi imaginibus

Conclusio Germani.

Concilium Constantinopolitanū approbauit vsum imaginum.

Cur imago agni Dei seruari debeat.

Verba Concilij Constantinopolitani.

Conclusio eiusdē Concilij super hac materia.

honor debeat exhiberi: non quidem ille qui Deo debetur, quē latriam appellamus, soliq́ue suo creatori à creaturis omnibus debet exhiberi: sed tantùm is qui fit in recordationem. Quemadmodum & typo venerandæ ac viuificantis crucis, & sanctis Euangelijs, & reliquis sacris oblationibus, suffitus facimus, & luminaria reuerenter accendimus, prout veteribus piè hoc in consuetudinem adductum fuisse, idem Conciliū testatur. Sic enim sanctorum nostrorum patrum obtinere disciplinam, & traditionem catholicæ Ecclesiæ, quę à finibus vsque ad fines Euangeliū suscepit: Damnat quoque eos omnes, qui ausi fuerint aliud sentire aut docere, aut more impiorum hæreticorum Ecclesiasticas traditiones contaminare, aut nouam quandam vaniloquentiam inducere, aut quicquam de consecratis in Ecclesia ad cultū aut recordationem Dei (qualia sunt crux, & imagines, & veræ Sanctorum reliquiæ) abijcere: deniq; & illos, qui sacratis Deo rebus, tanquam vilibus & profanis vtūtur, cum ampliori istorum explicatione, vti in Decreto ipso, & subscriptionibus Episcoporum est videre. Atque hāc vniuersalis Concilij definitionem receperunt comprobaueruntq́ue omnes illius temporis Patriarchæ, & catholici Episcopi, tam Orientalis quàm Occidentalis Ecclesiæ, vti in epistolis Synodicis (quæ in eisdem actis reperiuntur) apertè satis est videre. Fili, si de his plura cognoscere volueris, videas Ioannem Damascenum lib. 4. de fide Orthodoxa cap. 17. Et beatum Gregoriū in Registro lib. 7. epist. 53. ad Secundinum Episcopum. Et lib. eiusdē epist. 109. ad Serenū Massiliensem Episcopum. Et lib. 9. epist. 9. ad eūdem. Hæc prolixiùs quidē de imaginibus & veneratione Sanctorum, q̄ conueniebat: sed tamen necessariò huic loco inserenda erant, propter temerarios huius seculi, qui Sanctorum memoriam à nobis

Ponitur cō demnatio eiusdē Concilij contra rebelles.

bis prorsus sublatam volunt, idque potissimùm per hoc primum mandatum Decalogi.

De comminatione Dei, quam subiungit primo suo mandato. CAP. XVIII.

M. EGo Dominus Deus tuus fortis zelotes, Deus æmulator, &c. repetit autem id, Ego Dominus Deus tuus, vt iteratione demonstret hanc esse vnam ac sufficientẽ causam, cur sibi præ omnibus, amor, cultus, seruitus, & obedientia debeantur. Quòd verò addit fortis zelotes, &c. ad terrorem quidem facit eorũ, quos parum mouet sola præceptio: ad maiorẽ verò prouocationem eorum, qui spontanei existũt. Quasi dicat, Grauiter fero, non sine extrema indignatione, si quis à fide mihi debita ad idololatriam desciscat, aut obedientiam, quam mihi iure debet, mutet in inobedientiam, qualem commutationem, mei contemptum meritò iudicare possum. Exod. 20. 34.

D. Mirabilis locutio hæc, Ego fortis zelotes, æmulator magnus: mirabiliùs autem quod sequitur, visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem. An iniquitas apud Deum, vt puniat filios, qui non peccauerunt, propter iniquitatem patrum?

M. Quòd dignatur se vocare zeloten nostri is, cuius comparatione, nos vix guttula sumus ad immensitatem vasti maris, vtique summa est admiratione dignum. Surgit autem (vt nosti) zelotypia non de vulgari, sed quasi nimio amore. Nam zelotypum vocamus eum, qui vxorem adeo ardenter amat, ne dicam, deperit, vt ægriùs ferat quempiam illi oculũ porrigere, aut blandiùs loqui, aut propiùs assidere, nec facilè eam, nisi se præsente, in publicum progredi permittit, non sanè aliam ob causam, quàm quia riualem metuit, propter pulchritudinẽ eius,

ſeque ſolum amari ab ea ſatagit, prout ipſe totus eſt in amore illius. Eſt autem frequẽtiſſima in Scripturis, præſertim Prophetarum, collatio, qua ſeſe comparat Deus marito: animam verò, ſeu ſynagogam, vel Eccleſiã, ſponſæ: fidem denique maritali coniugio, quemadmodum videre eſt Hieremiæ 3. Oſeæ 1.2.3. Amos 7. & Matthæi 22. in parabola illa Euangelica de nuptijs, quas rex parauit filio ſuo. Ideoque Deus zeloten ſe vocans, appoſitè exprimit & amorem, quo eſt erga fideles ſibi, & zelũ, quo zelatur deſertores ſui, potiſſimùm eos, qui in idololatriam defecturi ſunt. Quantùm verò ad vocem, Fortis, ſuperadditam, exprimit pereleganter Eſaias cap. 28. quanta fortitudine ſit fortis Deus zelotes dicens: Ecce validus & fortis Dominus, ſicut impetus grandinis turbo confringens, ſicut impetus aquarum multarum inundantium, & emiſſarum ſuper terram ſpacioſam. Talis autem eſt indignatio Domini contra præuaricatores, maximè huius primi mandati. Itaque non ſolùm zelotes: ſed & fortis, nec fortis tantùm: ſed vindex in fortitudine, idque ex nimio amore cuiuſdam zelotypiæ, quo nos proſequi dignatur.

D. Quantùm ad alteram partem quæſtionis meæ.

M. Reſoluam tibi & iſtam difficultatem. Quid eſt, inquit Dominus per os Ezechielis prophetæ, quòd inter vos parabolã vertitis in prouerbium iſtud in terra Iſraël, dicentes: Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obſtupeſcunt? Viuo ego dicit dominus Deus, ſi erit vltra vobis parabola hæc in Prouerbium in Iſraël. Ecce omnes animæ meę ſunt. Vt anima patris, ita & anima filij mea eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Hæc prophetia facta de tempore noui Teſtamenti promittit, quòd non amplius filij punientur propter peccata parentum, damnatione exilij à regno cęleſti, aut lon

Ezech. 18.

ga captiuitate Babylonica, alijsque seruitutibus. Sicut Tobias, qui licet bonus esset & sanctus à iuuentute sua, seruiuit tamen seruitutem difficilem inter Chaldæos propter peccata parentum. Sic etiam seruierunt Daniel, Misaël, Abdenago, Esdras, Nehemias, Hieremias, & vniuersi, qui fuerût ante Christum. Quia omnes debuerunt sustinere, quamlibet iusti essent, si non terrenam afflictionem, saltem lamentabile illud exilium à regno cælesti, quòd inuexerat mundo peccatum primi parentis Adæ. Sed hoc erit, (scilicet à tempore Christi) Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: Primò in se, sublato spiritu vitæ: deinde morte damnationis. Quæ verò benefecerit, illa salua erit, & à morte sua, & ab omni exilio, quod commeruerat parentum iniquitas. Non enim amplius iniquitas parentum, plaga inuoluet filios, neque filiorũ peccatum plaga feriet parentes: nisi illi paternæ iniquitatis æmulatores fuerint, aut isti nimia sua indulgentia negligentiaque perdiderint illos. Vti factum legitur in Heli sacerdote & filijs eius. 1.Reg.2.4

D. Veruntamen videmus etiam nunc, quòd plaga super communitatem inuoluat bonos cum malis, filios cum parentibus, & nonnunquam multò magis feriat posteritatem, quæ non peccauit, quàm antecessores, quorum scelere prouocata est indignatio Dei.

M. Hoc dum fit, non ideo fit, vt vnus puniatur pro iniquitate alterius, aut filius pœnas luat patris: sed quia omnes peccauerunt, & egent poculo absinthij ad purgationem iniquitatum suarum: quo si non egent, tamen vtilis est eis afflictio, sub tribulationibus mundi huius, propter varias causas, occultas quidem, sed tamẽ iustas. Vnde ad Corinthios sic inquit Apostolus: Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Sathanæ, qui me colaphizet. Quod 2.Cor.12.

sancti scriptores intelligunt de stimulo afflictionum, quas patiebatur Apostolus in carne, ne magnitudo reuelationum extolleret eum. Vnam indicaui causam, tamen plures esse possunt, & sunt, propter quas boni & innocentes Christiani affliguntur in hoc mundo, simul cum malis, vt merces eorum sit eò copiosior in cælis.

D. Qua igitur ratione subiungitur huic mandato, quòd Deus punit parentum peccata in filijs vsque in quartam generationem?

N. Obseruabis hoc loco voces istas, zelotes, Visitans ad se relatas, &, Qui oderunt me, hoc est, auersi sunt à me ad deos alienos: (ipsa enim talis auersio velut odium includit eius à quo auerteris) Dicit enim textus, Ego fortis zelotes visitans siue puniens iniquitatem, &c. id est, visitans non quocunque modo: sed ad instar eius qui ardenti zelo accensus seuerè animaduertit iniquitatem suorum, non quidem studio exterminandi, sed reducendi ad officium. Visitans autem iniquitatem non quorũcunque sed patrũ in filijs, hoc est, in parentibus inchoatam, & in succedentibus generationibus continuatam. Et clarè videbis hunc esse sensum textus, Egò fortis zelotes amoris zelo succensus, visito quidem auersos à me in virga ac flagellis vsque in tertiam ac quartam generationem, non autem vltrà, Nam eousque patienter quidẽ expecto ad resipiscentiã: Verùm si æstuantis amoris mei flagellis sæpiùs visitati, non obediant, si obsurdescant, pertinaciterque pergant ad quartam vsque generationem, non adijciam vltrà, vt amore zelans visitem eos: sed deferam abijciamque eos, auertens zelum meum ab eis.

Ezech.16. Quemadmodum apud Ezechielem dicit Dominus ad Hierosolymam, Propterea auferetur zelus meus à te, & quiescam, nec irascar amplius. Quasi diceret, Cessare faciam iram meam in te, & recedet zelotypia mea à te, id

id est, extremis supplicijs afficiam te, nec te amabo amplius. Qualis profectò subtractio zeli Dei à nobis, est velut extremum irreconciliabilis indignationis supplicium. Quamdiu enim zelat nós Deus, & zelando visitat, tamdiu ex ardenti amore adhibet increpationes, minas, verbera, dolores, eum sanè ob finem, vt sic demonstret cui obsequi oporteat, sicque reuocet nos ad se, iuxta illud Hieremiæ: Dolore ac flagello castigaberis Hierusalem, vt ne discedat à te anima mea. Non igitur aliud insinuatur hoc loco, quàm quod Deus erga populum suum sibi fide velut iugali copula sociatum, haud secùs affectus est, atque maritus erga vxorem. Cuius si incipiat suspectam habere castitatem, eò quòd auertit se ad alienos, zelotypia afficitur, zelansque monet eam, corripit, castigat, flagellat, secundò, tertiò, ac quartò, vt reuocet ab incepto, sibique soli seruet. Quo pacto si nō proficiat, eijcit tandem velut inemendabilem, proijcitque longè à facie sua in perpetuum. Haud enim dissimiliter agit Deus cum populo suo. Nam si filius fiat imitator paternę iniquitatis: similiter & nepos ac pronepos, non ob hoc statim abijcit, ac perdit: quin potiùs zelo amoris zelando visitat eos monitis, minis, plagis vsque ad tertiam & quartam generationem: si fortè hoc pacto reuocet. At si nec sic quidem reuocare potest, tandem longà (quod aiunt) ferit virga, hoc est, penitùs & in æternum totam huiusmodi progeniem tam auersatricem, tamque adulteram derelinquit. Adeo vt verba textus simul insinuēt & miram abundantiam diuinæ bonitatis ac patientiæ in eos qui malè agunt, & horrendam extremi mali comminationem, in eos, qui pertinaciter nimia patientia Dei abutuntur. Priùs quidem in eo quod dicit se Deum zelotem, hoc est talem amatorem, qui nullum in amore fert riualem: & zelotem visitantem iniquitatem patrum

in tertiam ac quartam generationem. Nam visitatio zelantis fit ad eos quos præ amore corrigibiles habet, & tanquam suos tractandos iudicat, vel laude, vel munificentia, vel correctione, vel plagis: nunc leuiùs, nunc duriùs pro meritorum exigẽtia: alienos enim & abiectitios non visitamus. Posterius verò in eo quòd non promittit visitationem, nisi vsque in quartam generationem: quasi exinde non debeat expectari, nisi desertio, desolatio, diuiniq́ue zeli sui subtractio. Veruntamen nõ dicit textus expresso sermone, post quartam generationem non miserebor amplius. Nimirum ideo, ne quis vnquam desperet, etiamsi secũdò, tertiò, ac quartò & sæpius, iterauerit rebellionem, quod plus est, etiamsi producta fuerit iniquitas, in secundam, tertiam, ac quartam vsque generationem & vltrà. Minimè itaque dicitur hoc loco, quòd Deus sit puniturus filiũ vel innocentem, vel eadem malitia nocentem propter peccatum patris, vt peccent alij, peccatum luant alij. Nam etiamsi filij patratores paternę iniquitatis, nempe odiẽtes Deum, (vt textus inquit) hoc est, auertentes se ad deos alienos, haud secùs atque patres eorum, grauissimè à Deo flagellentur: tamen omnis plaga, qua temporaliter visitantur, minor est quàm sua idololatria requirit, nimirum diris æternisq́ue cruciatibus digna. Non igitur flagellatur tum filius supra propriæ iniquitatis meritum. Quamuis nonnunquam multò duriùs castiget Deus posteros, quàm erat facturus, si nõ ita producta esset, adeoq́ue continuata eadem patrum impietas ad nepotes vsque vel pronepotes. Quasi diceret Deus inter visitandum: hac vos, hac & patres vestri, hac insuper aui ac proaui vestri fuistis impietate contra me: certè feriã vos adhuc semel, & id quidẽ acriter pro meritis vestris: quòd si tum quoque vltrà addideritis vos, vel filij vestri, auferam zelum meum à vobis. Quapropter
non

non est contrarius locus iste illi Prophetiæ Ezechielis vbi dicitur. Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: sed iustitia iusti super eum erit, & impietas impij erit super eum. Quandoquidem Ezechiel illa sua sententia & redarguit & prophetat. Redarguit quidem superbiam populi sui dicentis, se non ob suam, sed patrum suorum iniquitatem premi captiuitate alijsque plagis: Quasi diceret, Non est vt vos in prouerbium vertitis: sed ipsi vos vestra impietate multò grauiora commeruistis quàm patimini. Prophetat autem de tempore Christi, quòd scilicet nullatenus inuoluet filium regeneratum in Christo iniquitas patris, licet eo vsque omnis filius, quantumcunque liber ab omni peccato actuali, originali, mortali, veniali: tamen aliquatenus portare debuit iniquitatem primi parentis, sustinens exilium à regno felicitatis, propter peccatum Adæ. In Decalogo verò pollicetur Deus, quòd more zelantium, præ nimio amore visitabit impietatem populi sui deficientis ad idololatriam, arguendo, corripiendo, flagellando etiam in filijs eorum vsque ad tertiã & quartam generationem, si se similiter auertant atque patres: verùm non vltrà. Exinde fortè abiecturus eos, sicuti solent abijcere irrecuperabiliter offensi. Quòd autem dicit, vsque in tertiam ac quartam generationem, ideo est: quia solent patres nonnunquam suis oculis videre tertiam ex se ac quartam generationem: Quemadmodum de Iob dictum est. Et vidit filios vsque in quartam generationem. Si igitur patres senserint se suosque filios vsque ad quartam generationem cælitùs corripi minis, ac plagis zelantis Dei, ob commissam idololatriam: nec tamen vlla tanguntur resipiscentia, iam certè indigni sunt tam ipsi, quàm posteri, quos amplius zelo zeletur omnipotens Deus, cui facile est vel de lapidibus suscitare

Ezech. 18.

alium

alium populum bene subditum sibi. Addit verò, Et faciens misericordiam in millia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea. Quæ verba (quoniam dicitur in millia sine addito) intelliges qua possunt plenitudine, nempe in millia generationum, hoc est, etiam in millesimam vsque generationem, in millia retributionum, in millia temporum, ætatum, seculorum, & quicquid his amplius dici potest. Nam quemadmodum zelotis amor, seu zelus amātis erga filios subtractionis terminum habet, ita puræ charitatis dilectio, omnino finē nescit ac modum. Legi ego plurimos ex vetustissimis patribus circa istum locum: verùm si hunc dicendi tramitem tenueris, proximè attinges Germanum sensum literæ. Nec poterunt deinceps quicquam mutire contra Deum hæretici, qui vetus Testamentum non recipiūt, vel ob hunc locum malè intellectum. At pergamus nūc ad secundum mandatum.

Elenchus Capitū Tractatus Tertij.

Tracta-

Tractatus tertius.

Magis vetitum esse noua lege quàm veteri, ne iuremus. CAP. I.

D. NEc iures vana per ipsum.

M. Bene. Verùm in lege quid scriptũ est? quomodo legis?

D. In Exodo legitur, Non assumes nomẽ domini Dei tui in vanũ. Nec enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen domini Dei sui frustrà. Et in Deuteronomio sic præcipitur, Non vsurpabis nomen domini Dei tui frustrà: quia non erit impunitus, qui super re vana nomen eius assumpserit. *Exod. 20.* *Deut. 5.*

M. His adde illud Leuitici, Non periurabis in nomine meo, nec pollues nomen Dei tui: ego Dominus. *Leuit. 19.*

D. Sed hæc omnia sunt veteris legis.

M. Sic est. In noua autem lege habemus. Audistis, quia dictum est antiquis. Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico non iurare omnino, neque per cælum: quia thronus Dei est, neque per terram: quia scabellum pedum eius est, neque per Hierosolymam: quia ciuitas est magni regis, nec per caput tuum iuraueris: quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est, est: non, non: quod autem his abundantius est, à malo est. Hæc Saluator apud Matthæum. Rursum Iacobus Apostolus in epistola sua Canonica sic præcipit: Ante omnia autem fratres mei nolite iurare, neque per cælum, neque per terrã, neque aliud quodcunque iuramentum. Sit autem sermo vester, est, est: & non, non: vt non sub iudicio decidatis. *Matth. 5.* *Iacob. 5.*

D. Vi-

D. Videntur sanè plus ponderis ac rigoris habere hæc nouæ legis, quàm illa veteris.

M. Igitur memineris præceptum de non iurando, potiùs esse Euangelicum mandatũ, quàm Legale: & quidem nunc obseruatu magis necessarium, quàm tempore legis. Constat autem per dictas Scripturas expressè præceptum esse. Primò non assumere, siue vsurpare nomen Domini in vanum vel frustrà. Secundò non polluere nomen Domini. Tertiò non peierare in nomine Domini. Quartò non iurare omnino neque per cælum, neque per terram, neque per capillum capitis, & , vt addit Iacobus Apostolus, Non iurare quodcunque iuramentum.

Quæ prohibeantur hoc mandato.

D. An ergo plures sunt prohibitiones super vsurpatione nominis Dei?

M. Sunt quidem plures, sed citra inconuenientiã. Quia omnes tendunt ad idem, vnumque efficiunt mandatũ. Cæterùm immoremur paulò exactiùs, verbis Decalogi. Interroga tu, & ego tibi singulorum rationem reddã, cùm ex Scripturis, tum ex traditione Patrum.

Multæ prohibitiones, tamẽ vnum efficiunt mãdatum.

D. An sit aliquid mysterij in verbis istis Decalogi, vsurpare, & assumere sibi?

M. Iuxta phrasim communem, maximè Iurisprudentiæ & Theologiæ habent hæc duo nonnihil in se vitij. Important enim vsum rei cum quadam temeritate, præter ordinem iuris, debitámue permissionem. Nam qui iure aut legitima concessione re aliqua vtitur, is non vsurpat secundum Iurisconsultos: is etiam non assumit, neque sumit sibi vel accipit secundum phrasim Euangelicam, quæ patet ex illo Saluatoris: Omnes qui acceperint gladium, gladio peribunt. Et ex illo Apostoli: Nec quisquã sibi sumit honorem, &c. Duo igitur hæc continent in se aliquam ordinis & veritatis perturbationem: quæ si fiat circa

Quid vsurpare, quid assumere.

Matth.26.
Heb.5.

circa altissima illa, primæque dignitatis principia, nempe Deum & diuina, & hoc in vanũ aut frustrà, non potest esse sine culpa: etiamsi nonnunquam fiat sine crimine, aut piaculo, vt infrà audies. Et quoniam hîc dicitur, Non vsurpabis, siue non assumes, sic simpliciter sine addito: ideo simpliciter, & in latitudine sua intelligẽdum venit mandatum hoc modo. Non assumes vllo modo, nimirum neque in sermone tuo, neque in scriptis tuis, neque in iuramentis, neque in detestationibus, aut execrationibus, aut maledictionibus tuis, neque quocunq; alio modo, in vanum, aut frustrà.

Quare dictũ est, Nõ assumes simpliciter, et sine addito

D. Secundò, quid dicitur Vanum, & quid frustrà?

M. Vanum dicitur secundum Aristot. quod nihil in se habet, vnde posset rationabiliter referri in aliquem finẽ honestum, aut vtilem. Frustrà verò dicitur, quicquid præter necessitatem est, & fructu caret vtilitatis, nec vllũ habet officium honesti. Porrò quod vtili honestoque repugnat, vt malitia, falsitas, turpitudo, hoc sic est frustrà, sicque vanũ, vt nulla ratione, nullius quoque contemplatione poni posset in ordine, aut ratione officij. Igitur plusquam vanum: quia sceleratum vanũ, maiore animaduersione dignum, quàm ea quæ sunt in priori genere vanitatis. Sicut stultum est omne, id quod ratione caret. Qui verò in fatuitate cordis sui agunt, non modò præter rationem: sed etiam scelerate, hi non solùm subsannandi sunt velut fatui: sed & fustibus corrigendi, & nonnunquam exterminãdi. Quisquis igitur prohibet stultitiam, multò magis prohibet sceleratam malitiam: ꝙ insit illi nocentissima stultitia. Tu nũc collige.

Qui præcipit ne nomẽ Domini assumatur in vanum, multò magis præcipit ne assumatur super re mala aut scelerata.

D. Igitur qui prohibet, ne quis vsurpet nomen Dei super re vana, is multò magis prohibet ne assumat super malitia, aut falsitate, aut turpitudine, aut alia quauis re scelerata.

M. Rectè.

M. Rectè. Quoniam istis & vanum inest cum scelere, & scelus cum vanitate.

De quibus nominibus loquatur istud mandatum. CAP. II.

D. Porrò de quo nomine loquitur mandatum?

M. De nomine quolibet, sub quo innotescit, veneraturque Deus aut Christus Dominus, qui Deus est & homo: siue sit nomen naturæ, vt Deus, Viuens, Qui est, &c. siue nomen personę, vt Pater, Filius, & Spiritus Sanctus, Iesus, Christus, Emanuel: siue nomen maiestatis, vt Omnipotens, Dominus, Rex gloriæ, Triumphator in Israël: siue officij, vt Saluator, Redemptor, Mediator: siue nomen alicuius rei, per quam redemptio facta est, vt Crux sancta, sanguis Christi, mors Christi. Nec debet quispiã dubitare, quin hæc & similia sint vera nomina Dei: quandoquidem significant id quod Dei est, Deoque proprium manet.

An nomina Diuorũ plagarũ, creaturarũ sint cõputanda inter nomina Dei.

D. Neque ego de hoc quicquam dubito: verùm an Diuorum nomina, itidem Sacramentorum gratiarum, plagarum, & omnium denique creaturarum, sint hîc computanda inter nomina Dei, adeo vt qui temerè iurat per diuam virginem, vel per animam suam, vel per pestilentiam, sit præuaricator huius mandati?

M. Fili, Duo hîc aduertẽda sunt: primum, nomina esse signa rerũ, nihilque hîc dici de nominibus ratione sui, vt voces sunt in aërem prolatæ: sed ratione rerum significatarum: secundum, textum mandati non dicere hoc modo, Nomen quod dominum Deum significat non vsurpabis, &c. sed sic, Nomen domini Dei tui: quod scilicet aliquo modo est Dei, vel ratione impositionis: quia significat quid diuinum, vel ratione rei significatæ: videlicet si res significata aut vnionem habeat cum Deo, vti certum est de Sanctis, aut dependentiã gubernationemq;

nemque recipiat ab eodem, vt res omnes huius mundi, aut sunt instrumenta quibus vtitur Deus, siue ad saluationem bonorum, siue ad vindictam malefactorũ. Verùm non dico hæc, quasi putem contentiosè laborandũ in hac parte, an nomina Sanctorum, per quæ sæpe iuramus, item nomina Sacramentorum, plagarum, & omnium creaturarum sint reductiuè computanda hîc inter nomina Dei: adeo quòd censeri debeat peccasse contra hoc mandatum Decalogi, quicunque vanè iurat per sanctam Mariam, per cælum, per terram, aut per Sacramenta. Alijs hunc sudorem relinquo. Certum est, Scripturã sua fertilitate crescere, & quod minùs, aut omnino non satis expressè dixit in vno loco, hoc pleniùs expressiusque docet in alijs locis. In hoc sanè secundo mandato Decalogi, nihil de iuratione aut periurio nominatim agitur: sed prohibitio requirit, vt sic æstimemus in corde, sicque veneremur Diuinitatis numen, vt ne appellationem quidem ipsius vsurpemus, aut assumamus in vanum aut frustrà. Iuxta illud quod in precatione Dominica docemur orare, Sanctificetur nomen tuum. Idque eam ob causam, quòd tanta sit diuinæ celsitudinis maiestas, vt non solùm venerandum sit ipsum numen, sed & ipsius numinis appellatio: adeo, vt assurgat quisque venerabundus, ad ipsam statim vocem Diuinæ laudis, prædicationis, vel appellationis: nedum ad numinis præsentiam: nullamque ferat, faciàtue nominationem Dei, nisi in licitis & honestis, idque debita cum veneratione. Adeo, vt potissimùm: ac in primis prohibeâtur hoc mandato Decalogi, vsurpationes diuini nominis super rebus falsis, turpibus aut sceleratis, quibus inest aut mera falsitas, aut vanum cum scelere vel turpitudine: siue iurando id fiat, aut peierando, siue aliter. Est igitur mandatum Decalogi generale, prohibens, ne vnquam vsurpemus

Crescit Scriptura sua fertilitate.

Quid expressè prohibeat hoc secũdum mãdatum.

pemus nomen Dei in vanum: non solùm in iuratione, sed neque in detestatione vel execratione, aut stultiloquio, aut scurrilitate, neque in quacunque alia re vel asserenda vel detestanda: nihil disponens, an iurare liceat per nomen Dei, maximè in rebus serijs ac necessarijs, nihilque præscribens de nominibus creaturarum, aut de ratione vel modo, quo per illa iuratio fieri possit.

De iurationibus & periurijs. CAP. III.

M. Lijs autem scripturis expressè atque nominatim vetantur periuria Leuitici 19. & Matth. 5. dicente Saluatore: Iterum audistis, Non periurabis. Et Apostolus 1. ad Timoth. 1. Iusto, inquit, nō est lex posita, sed impijs, &c. Subdit, Mendacibus, & periuris. Patet igitur periuriū sub suo nomine diuina lege prohibitum esse. Nihilominus etiam prohibitum est iure naturæ. Nihil enim adeo naturali rationi est contrarium, atque Deum, qui est prima veritas, supremaque maiestas, producere in testem falsitatis, vel eius quod iniquum est, impium, vanum, aut frustratorium. Vnde constare potest, quòd periūrium habet adeo conuolutam in se malitiam, vt nullo casu, nulla necessitate, nullius quoque finis contemplatione fieri possit sine iniuria maiestatis diuinæ. Ideoque semper crimen siue piaculum est: nisi actus imperfectio, aut surreptio, aut inaduertentia, aut simile quid malitiam facti extenuet, vti infrà dicetur. De iurationibus autem, quæ fiūt passim per nomen Dei, vel Sacramenta, aut creaturas, quid dicant aliæ Scripturæ nunc audiamus. Saluator noster terribiliter intonat apud Matthæum, tanquam autoritatem habens, hoc modo: Audistis, quia dictum est antiquis, Non periurabis: reddes autem Domino iuramenta tua. Ego autem dico vobis non iurare omnino:

Periurium habet cōuolutā malitiā, sic iuratio super re vana per nomen Domini.

De iurationibus quæ fiūt per Sacramenta aut creaturas.

Matth. 5.

neque per cælum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Cui dicto Saluatoris consonat illud Iacobi Apostoli: Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neque per terram, neque aliud quodcunque iuramentum. Nota autem quòd dicit vniuersaliter, Neque aliud quodcunque iuramentum. Et addit vlterius tam Saluator quàm Apostolus eius. Sit autem sermo vester, est, est: non, non: quid autẽ his abundantiùs est, à malo est. Iacobus quoque adijcit, vt non sub iudicio decidatis. Ex quibus verbis maximè Saluatoris consequi videtur: primò, non esse iurandum per Sacramenta: quoniam vasa sunt gratiæ Dei, & vberrima nostræ salutis subsidia: neque per Euangeliũ Christi: quoniam verbum Dei est, & pabulum vitæ: neque per nomina plagarum: quia instrumenta sunt vindicantis iustitiæ Dei: neque per vllam omnino creaturarum, quoniam omnes subseruiunt voluntati diuinæ, non minùs quàm terra, quæ dicitur scabellum pedum eius: omnes quoque & esse habent, & veritatem à Deo: adeo vt nemo vnum capillum capitis sui posset facere album aut nigrũ, vel vnũ arboris ramũ in aliã transferre qualitatẽ. *Iacob. 5.*

D. Sed & consequi videtur ex eisdem verbis, planè omne iuramentum, omneque iusiurandum esse prohibitum. Ita enim illatio apparet bona. Ego dico, non iurare omnino. Item, Nolite iurare quodcunque iuramentum, vt non sub iudicio decidatis. Ergo non est permissum iurare, vel iusiurandum vllum interponere, etiam si exigaris coram tribunalibus.

M. Ne sis festinus fili: solet enim decipere apparentia fallax. Hæresis est valdè scelerata, asserere Christianis planè *Hæresis est dicere esse iuramentũ illicitum.*

prohibitum esse omne iuramentum. In qua hæresi olim fuerunt Vvaldenses, Cathari, Pseudoapostoli: nostro autem seculo Anabaptistæ siue Catabaptistæ. Rursum hæresis est non minùs scelerata, asserere, quòd liceat & iurare simul & peierare ex causa. Cuius erroris notati sunt olim Priscillianistæ, prout constat ex libr. August. de hæresibus. His enim semper in ore erat, Iura, periura, secretum prodere noli. In quo errore fuerunt & illi, qui se Apostolicos solent appellare, vti constat ex sermone Bernardi 65. 66. super Cantica. Tu autem caue tibi ab vtrisque. In vtroque enim extremorum est vitium: virtus autem in medio consistit.

D. Mallé profectò non esse, quàm hæreticus esse. Verùm ánne in istis verbis tam Saluatoris, quàm Apostoli eius, sit prohibitum omne iusiurandum?

An in verbis Saluatoris & Apostoli prohibeatur omne iusiurandũ.

M. Hæc quæstio similis est illi, qua quæritur, an in hoc verbo legis, Non occides, sit prohibita omnis interfectio hominis? Si sic, cur ergo dicit alia Scriptura, Maleficos non patieris viuere? Sin minùs, cur mandatum pronunciat simpliciter, Non occides? Simili modo, si simpliciter prohibitum est per Saluatorem & Apostolũ eius quodcunque iuramentum, cur igitur dicit alia Scriptura? Laudabuntur omnes qui iurant in eo, Et alibi: Iurabis, viuit Dominus, in veritate, & in iudicio, & in iustitia? Item, dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen illius iurabis? Contrà, si aliquo modo iurare licet, cur tam absolutè pronunciat Saluator, Ego autem dico vobis non iurare omnino? Et Apostolus eius, Ante omnia fratres mei, nolite iurare, neque per cælum, neq; per terram, neque quodcunque aliud iuramentum?

Exod.22. Psalm.62. Hierem.4. Deut.6.

D. Ista sanè augent quæstionis meæ difficultatem. Et nos inter hæc tam pugnantia, quid sequemur?

M. Veritatem.

D. Rectè

D. Rectè. Sed quæ est ista veritas?

M. Dicam. Occidere contingit multis modis malè: vno autem modo bene: nempe, si fiat auctoritate publica, secundum ordinem iuris. Sic contingit iurare multis modis malè: vno autem modo bene, scilicet si fiat in veritate, in iudicio, in iustitia. Vnde iuramentum his comitibus vestitum non est prohibitum.

Iurare fit multis modis malè, vno autem bene.

D. Apparet igitur quòd liceat iurare, & non liceat iurare, quæ sibi contradicunt.

M. Malè colligis: sed consequitur ex præmissis, quòd certo quodam modo liceat iurare: non autem quocunque modo, vel quodcunque iuramentum. Quemadmodum in certo casu licet occidere: verùm non licet occidere quocunque modo, siue quacunque ex causa: neque est hîc aliqua contradictio. Itaque sicut occidere in genere est prohibitum, Sic & iurare in genere acceptũ, est prohibitum. Porrò, in specie illa quæ cohonestatur debitis circunstantijs, adeo vt subintret ordinem veræ virtutis, fiatque actus religionis, planè licitum est, imò præceptũ.

Occidere in genere prohibitũ, in certa specie præceptum. Exo.22.

Iurare licet in genere sit prohibitũ, tamẽ in certa specie sanctè fieri potest.

D. Et istud sanè nouum est in auribus meis, prohiberi quid in genere: & tamen idem illud licere in specie.

M. Nihilominus te tuisq; auribus multò est antiquiùs.

D. Nónne valet argumẽtum à remotione generis, ad remotionem cuiuslibet speciei?

M. Omnino, quamdiu species manet in familia illius generis. Sequitur enim, Non est virtus, ergo nec fortitudo, nec iustitia, &c. Similiter bene consequitur, Non est iuratio, ergo nec periurium, nec iusiurandum. Vt autem rem probè intelligas, animaduerte ad hæc similia. Multa licent in genere, quæ prohibita sunt in specie. Nam appetere pecuniam, sic in genere acceptum, nihil habet vitij. Porrò appetere vsurariè, est iniustitiæ. vitium. Sic generare prolem in genere, quid quæso habet mali? tamen ge

nerare extra sanctiones matrimonij, vel adulterium est, vel fornicatio. Simili modo, multa in genere rationem habent vitij & offensionis, quæ in certa specie naturam induunt virtutis ac meriti, veluti abscindere membrum corporis, si nihil addas, tyrannidem sonat: verùm abscindere membrum putridum, quod contagione perderet totum, prudentiæ opus est & charitatis. Abijcere merces, quid aliud est quàm merę fatuitatis factum? Cæterùm abijcere in necessitate, vt corpus salues, magnæ est circumspectionis, & laudem habet. Similiter occidere hominem in genere dictum, grande malum sonat: quo turbatur ordo, læditur charitas, damno afficitur Respublica, auctori denique naturę non modica irrogatur iniuria. Porrò occidere maleficum ex auctoritate publica, actus est iustitiæ, nonnunquam imperatus à charitate. Et hanc ob causam diximus suprà, valere quidem argumentum à remotione generis, ad remotionem speciei: quamdiu species manet in familia illius generis. Quando enim in particulari casu trahitur species extra suum genus, ad speciem aliquam virtutis: vt quando Prætor exequitur in aliquem supplicium mortis, tunc ingreditur eiusmodi interfectio familiam iustitiæ, propter modum quo fit, per determinationem scilicet iudicij: deinde propter finem, ob quem fit, nempe ne impunitas malorum perdat totam Rempublicam: tertiò propter auctoritatem ex qua fit, quæ est à Deo, in cuius potestate sunt omnia. Vti est videre ad Rom. 13. Vnde non rectè infertur, Mandatũ Dei habet, Non occides, ergo magistratus non potest interficere malefactorem. Et eodem prorsus modo dicendum est in hac materia, nempe iurare in genere, hoc est, necdum cohonestatum suis comitibus, Iustitia, Iudicio, Veritate esse prohibitum: quia continet irreuerentiam & vilipendium siue contemptũ nu-

Iurare per nomen Dei in genere continet quandã irreuerentiã.

numinis. Siquidem res indigna eſt, producere primam illam & altiſſimam maieſtatem, ad teſtificandum ſuper rebus perituris huius mundi, citra neceſſitatem, aut abſque debita reuerentia. Veluti ſi plebæus vellet regiam dignitatem producere teſtem ſuper ſuis minutulis negotijs, quis non culparet factum? Porrò quando iurare trahitur ad genus religionis per tres iſtos comites Iudiciũ, Iuſtitiam, & Veritatem: tunc vocatur iuſiurandum ſiue iuramentũ legitimum, potiùs quàm nuda iuratio, omnibuſque licet. Quapropter non conſequitur, Prohibitum eſt iurare, ergo & iuſiurandum aut iuramentũ cohoneſtatum tribus illis comitibus. Cùm dicat Propheta, Iurabitis, viuit Dominus in iudicio, & iuſtitia, & veritate.

De tribus comitibus iuramenti liciti. CAP. IIII.

M. NOn equidem ego, ſed beatus Hieronymus interpretando Hieremiam, vocat iudicium, iuſtitiam, & veritatem, comites iuramenti, quos legitimum iuramentum ſemper ſecum habere debet, vt ijſdem cohoneſtatum ponatur in ordine religionis.

D. Verùm quid per iſta tria ſignificatur?

M. Per iudicium intelliges circumſpectionem ſiue diſcretionem, quomodo in populari colloquio iuxta phraſim quandam dicimus, loquaris cum iudicio, ſiue nihil dixeris ſine iudicio, hoc eſt, loquaris prudenter, circumſpectè, ſiue diſcretè. Iurare igitur in iudicio, eſt diſcretum eſſe & circũſpectum in iuratione. Primò ne fiat diuinæ maieſtatis inuocatio ſuper re vana aut fabuloſa, nec etiã ſuper re alicuius momenti abſque notabili neceſſitate, deficiente ſcilicet alia via confirmandi veritatẽ. Secundò, vt fiat debita cum reuerentia, aperto ſcilicet capite, &c.

Quid per iudiciũ intelligitur.

Quid iurare in iudicio.

Quid per iustitiã intelligitur, & quid iurare in iustitia.

Per iustitiam verò intelliges æquitatem rei, tam in se, quàm in ordine ad alium, vt res super qua iuratur, sit licita, ac iusta in se, nec iniuriosa alicui. Qui enim iurat super scelere, aut iniquitate, aut turpitudine, aut cum iniuria proximi, illius iuratio non cohonestatur iustitia. Vltimò, adhibenda est iuramento veritas, vt in ore iurantis non sit mendacium, aut falsitas, simulatio, vel dolus: sed correspõdeat veraciter sermo rei, & res sermoni: vnum quoque & idem sit foris in voce, & intus in mente, ac voluntatis proposito. Quę quidem tria ornamenta siue comites si adsint, constituunt iurationem in ordine virtutis, efficiuntque legitimum iusiurandum. Cæterùm si vel vnum ex dictis tribus desit, statim illicitè iuratur, quocunque modo iuretur, aut ex quacunque causa. Si desit veritas, fit periurium, quod prohibetur Leuiti. 19. Non peierabis. Si desit iustitia, vehementer polluitur nomen Dei, contra pręceptum illud: Neque pollues nomen domini Dei tui. Si absit iudicium, fit præuaricatio mandati, Non assumes nomen Dei tui in vanũ.

Pulchra cõsonantia Scripturarũ in prohibitione iuramẽtorũ.

Vt igitur intelligas Scripturarum consonantiam, Exo. 20. religiosè prohibetur quæcunque vsurpatio nominis Dei in vanum aut frustrà. Non enim habebit insontem Dominus eum, qui assumpserit nomen domini Dei sui frustrà. Quæ comminatio vt probè euitetur, docet Hieremias iurandũ esse in iudicio discretionis, quo excluditur quicquid vanũ est, aut leue, aut frustraneũ: Iterum Leuiti. 19. expressè prohibetur periuriũ, & pollutio nominis Dei. Quorum vtrunque per se, & secũdum se malum est. Hieremias autem, vt tam hoc quàm illud malũ vitetur, docet iurandũ esse in iniustitia & veritate. Ad hæc, quoniam in frequenti iuratione, assiduaque nominatione Dei, maximum est periculum iniquitatis, vt Sapiens ostendit dicens: Iurationi non assuescat os tuum: multi

In iuratione multi sunt casus. Eccles. 23.

multi enim casus in illa. Nominatio autem Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus Sanctorum non admiscearis: quoniam non eris immunis ab eis. Sicut enim seruus interrogatus assiduè, à liuore non minuitur: sic omnis iurans, & nominans in toto à peccato non purgabitur. Vir multùm iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo eius plaga. Et alibi, Loquela multùm iurans, horripilationem capiti statuet: & irreuerentia ipsius obthuratio aurium. Hucusque Sapiens. Ideo plena & expressa voce vetat Saluator iurare omnino, siue quocunque modo. Et Apostolus eius Iacobus iurare prohibet quodcunque iuramentum: nimirum vt hoc pacto fiamus quàm alienissimi ab omni iuratione, propter casus & pericula quæ sunt in illa. Vnde beatus August. ex factis Apostolorum, qui legũtur in suis scriptis iurasse, ostendit dictum Saluatoris, videlicet: Dico autem vobis non iurare omnino, sic accipiendum esse, ne scilicet iurando ad facilitatem iurandi perueniatur: & ex facilitate iurandi, ad consuetudinem: ex consuetudine verò in periurium decidatur. Nam in iurando, etiam qui verum iurat, propinquat periurio, vnde lõgè abest, qui omnino non iurat: & quamuis non peccet qui verum iurat, remotior tamen est à peccato, qui non iurat. Vnde admonitio non iurandi, conseruatio est à peccato periurij. Illud quoque quod positum est, omnino, ad hoc positum esse, vt quantùm in te est, non affectes, vt quasi pro bono, & cum aliqua delectatione appetas iusiurandum. Hæc August. sparsim in diuersis locis. Addit lib. 19. contra Faustum Manichæum cap. 23. Itaque & Apostolus in sermonibus quos habuisse narratur, nunquam iurauit: ne iurandi consuetudine aliquando vel nescius in periurium laberetur. In Scripturis autem vbi est considератio maior atque perpensior, pluribus locis iurasse inuenitur,

Causa ob quam prohibuit Saluator iurare omnino.

Eccles. 27.

uenitur, ne quisquam putaret etiam verum iurando peccari: sed potiùs intelligeret humanæ fragilitatis corda, non iurando tutiùs à periurio conseruari.

D. Qua igitur de causa Saluator tam prohibet rigorosè, Ego autem dico vobis non iurare omnino?

M. Iam diximus. Primò, vt humanæ fragilitatis corda nō iurando tutiùs à periurio, alijsque periculis, quæ sunt in iuratione, præseruentur. Secundò, vt intelligat vnusquisque iurare in genere, siue quocunque modo vniuersis esse prohibitum: quamuis nihilominus liceat facere iusiurandum, siue eam iurationem, qua iuratur in iudicijs, qua fœdera ligantur, qua subditi magistratui subijciuntur, qua lites inter fratres finiuntur, qua denique res seriæ multumque vtiles confirmantur (quales iurationes fiunt cum iudicio, in iustitia, & veritate) sine quibus consistere non potest mortalium conuictus.

Causa propter quam Saluator tā rigorosè vetat iurare.

Quam habeat vtilitatem & religionem iuramentum legitimum. CAP. V.

M. Testatur Scriptura, quòd iuramentum est finis omnis controuersiæ hominum ad confirmationem, scilicet veritatis. Finire autem controuersias hominum, stabilire quoque veritatem, alioqui incertam & ambiguam, res est vtilis in moderatione Reipublicæ, imò planè necessaria: sine qua tribunalia non subsistunt, & deficit omnis veritatis inquisitio. Si quis ergo alijs medijs finiendi controuersias deficientibus, confugiat ad inuocationem nominis Dei, per iusiurandum siue iurationē, is facto suo confitetur apud Deum esse euidentem omnium rerum inspectionem, & irretractabilem attestationem veritatis. Quare si iuret quis bene, hoc est, debito modo, scilicet cum iudicio, in iustitia, & veritate, indubiè colit Deum, tanquam primam

Iuramentū finis est controuersiarū Heb. 6.

Iurare legitimè per Deum, est Deū colere actu religionis.

mam & infallibilem veritatem, quæ nec falli potest, nec fallere. Quapropter huiusmodi iuratio nequaquam digna est criminatione, sed laude & remuneratione. Hinc dicit Scriptura, Laudabuntur omnes qui iurant in eo. Et iterum. Iurabis, Viuit Dominus in iustitia, &c. Item, Illi soli seruies, & per nomen illius iurabis. Quæ Scripturæ indubiè intelligendæ sunt de iureiurando, prout actus est religionis: eò quòd solus actus virtutis cadat sub præcepto, & Dei commendatione. Lex enim spiritus sapientiæ intellectus, scientiæ, & consilij nihil præcepit temerè aut imprudenter agendũ: sed in omni executione præcepti affirmatiui intelligenda est circunstantia prudentiæ, iustitiæ, & veritatis. Neque idem spiritus agit aut loquitur per sanctos Dei homines, quòd legi Dei quoquo modo aduersetur. Est autem certum, primùm patres & Patriarchas veteris Testamenti multoties iurasse, & fœdera iunxisse sub sacrosanctis iurationibus, patet Genes. 21. 31. Iudic. 21. 1. Reg. 24. ac infinitis alijs locis. Deinde & Apostolum Christi Paulum iurasse haud infrequẽter in suis epistolis. Ad Rom. 1. 2. ad Corinth. 1. ad Philip. 1. 1. ad Thessal. 2. qui tamẽ Spiritu Sancto plenus, non potuit non esse memor doctrinæ magistri sui Saluatoris. Tertiò ipsummet Deum iurasse: & cùm non haberet maiorem se, iurauit per semetipsum, ad Hebræ. 6. & Genes. 22. & idem testantur Psalmi. 88. 94. 109. Vt autem de hominibus taceam, certè in Deum nullum cadit omnino malũ. Debet igitur tibi, omnibusque Christianis esse certissimum, quòd liceat iurare in causa iusta, super veritate eius: modò nõ fiat leuiter, sed ex necessitate, cum debita reuerentia, sic vt actus iurandi, verè religionis naturam induat.

Iuramentũ habet laudẽ & præceptũ in Scripturis, igitur est de genere virtutis.

Psalm. 62. Hiere. 4. Deut. 6.

Sancti legũtur iurasse, ergo licitũ est in casu aliquo iurare.

Quomodo & qua ratione liceat iurare per creaturas. CAP. VI.

D. Cripturæ iam inductæ, sanctorumque exempla satis conuincunt, quòd liceat sub certis conditionibus per nomen Dei iurare: verùm, credo plus difficultatis habere, an liceat per creaturam iurare.

M. Id licitum esse, patet: quia testatur Scriptura, quòd Ioseph, qui erat exemplar pudicitiæ, ac sanctimoniæ, iurauit per salutem regis Pharaonis: nec reprehenditur: & Apostolus Paulus per gloriam fratrum.

Genes. 42.

D. Attamen non esse licitum, apparet ex verbis Saluatoris, Ego autem dico vobis nō iurare omnino, neque per cælum, neque per terram, neque per caput tuum.

M. Benè replicas. Accipe ergo distinctionē veritatis. Contingit iurare per creaturas, more Iudæorum, qui credebant iurare per templum, per aram, aut per cælum, nihil esse, neque ligare hominem: iurare autem per aurū templi, aut donum altaris, aut thronum Dei, multùm esse, atque hominem teneri periurij, si non seruasset tale iuramentum. Quod vtique malum est, & erroris plenum. Redarguit enim huiusmodi homines Saluator cum stomacho dicens: Væ vobis duces cæci, qui dicitis, Quicunque iurauerit per templum, nihil est: qui autem iurauerit in auro templi, debitor est. Stulti & cæci, quod enim maius est: aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari, nihil est: quicunque autem iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quod enim maius: donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari: iurat in eo, & in omnibus quę super illud sunt. Et quicunque iurauerit in templo: iurat in illo & in eo qui habitat in ipso. Et qui iurat in cælo: iurat in throno Dei, & in eo qui sedet super eum. Secundò contingit iurare per creaturas more stultorum Christianorum, vt credamus tale iuramentū plus

Quomodo liceat & quomodo nō liceat iurare per creaturam.

Iurare per creaturam more Iudæorū malum est.

Matth. 23.

Iurare per creaturas more quorundā stultorū Christianorum.

plus ligare, quàm quod factum est per nomē Dei: quales homines similiter redarguit beatus Chrysostomus tractans præfatū locum Saluatoris, Multa enim, inquit, & modò Christiani simpliciter, & insipienter intelligunt. Ecce enim si aliqua fuerit causa, modicùm videtur facere, qui iurat per Deum: qui autem iurat per Euangelium, magis aliquid fecisse videtur: quibus similiter dicendum est: stulti, Scripturę sanctę propter Deum sunt, non Deus propter Scripturas. Maior est enim Deus, qui sanctificat Euangelium, quàm Euangelium, quod sanctificatur à Deo. Ita & reliquæ creaturæ factæ sunt propter Deū, non est autem Deus propter illas. Vnde maius debet esse iuramentum factum per Deum, quàm per creaturam. Tertiò contingit iurare per creaturas more Gentilium: quasi insit eis aliquid numinis, aut habeāt occultam inspectionem, vel indubitatā testificationem rei. Quo modo iurare grande malum est, & plus quàm periurium. Est enim peccatum idololatriæ, commutans cultum incorruptibilis Dei, incorruptibilem creaturam. Omnis enim qui iurat, colit ac veneratur id quod iurat. Quid enim aliud est iurare per Deum, quàm ius veritatis confirmandæ Deo tribuere? Iurare per Deum (inquit beatus August.) est testem adhibere Deum, idem valens atque istud, testis est mihi Deus. Tribuere autem ius veritatis confirmandæ idolis dæmoniorum, quid obsecro aliud est, quàm perniciosissima idololatria? Tribuere verò confirmationem veritatis mutis ac sine sensu creaturis, vt soli, lapidi, capiti, templo, an non est insanire, potiùs quàm errare? Lapis neque hominem scit, neque cordis secretā vlla inspectione attingere potest: illi ergo tribuere ius veritatis latentis in scrinio cordis, dicēdo: Ego Ioannes iuro per caput, aut per saxum, verum esse quod dico: an non hoc ipsum facere, est saxo stupidiorem esse?

Chrysost. in cap. Matth. 23.

Iurare per creaturas more Gentiliū malum est.

D. Tamen Christiani passim iurant per Euangelium, & sanctos Dei. Et (vt dixisti) Ioseph iurauit per salutem Pharaonis.

M. Siste modicùm, donec pergam in cœpta distinctione. Quartò contingit iurare per creaturas more Sanctorũ, & iuxtà consuetudinem receptissimã in Ecclesia. Quod quidem licitum est cum hoc pietatis intellectu: vt intentio iurantis sit, Deum in creatura sua adferre testem, nõ ipsam secundum se creaturam, prout beatus Augusti. docet, Hoc esse iurare per creaturam, creatorem eius testem adhibere: sicuti fit in iuramentis assertorijs, vel creaturã ipsam Deo obligare: vti fit in iuramentis execratorijs. Hinc diuus August. Cùm quis iurat, inquit, per salutẽ suam, salutem suam obligat Deo. Cùm quis iurat per filios suos, eosdem oppignorat Deo, vt hoc eueniat in caput eorum, quod exit de ore ipsius. In omni ergo iuratione per creaturam, vel Deus creator testis adhibetur, vel creatura Deo obligatur siue oppignoratur, vt hoc sit iurare, Deum testem adhibere, vel Deo aliquid oppignorare. Nemo igitur potest iurare per creaturas, nisi intelligat iurando, vel se testem inuocare creatorẽ in creatura, (quòd ipsius veritas in ea relucent) vel creaturam se oppignorare Deo.

Iuratur bene per creaturas more Sanctorũ.

Dupliciter iuratur per creaturam licitè.

August. sermo. 28. de verbis Iacobi, Ante omnia noli te iurare.

D. Ergo licet hoc modo iurare, Per animam meam hoc vel illud faciam.

M. Nondum dixi quòd liceat sic iurare, neque etiã quòd non liceat: sed hoc dixi, nisi fiat isto modó, bene fieri nõ posse. Nam si alio modo fiat, obnoxium est aut infidelitati & idololatriæ, aut stultitiæ & stupiditati. Nunc autem dico & tibi, & mihi, & omnibus hominibus licere iurare per creaturas: sed modo iam supradicto: vt scilicet accedant prænominati comites, iudicium, iustitia & veritas. Alioqui qui per lapidem iurat falsum, periurus est: quo-

An liceat iurare per animã.

In iuratione per creaturas debẽt adesse tres comites.

quoniam non lapidem, qui non audit, sed eius creatorē adhibet testem, qui omnium rerum inspectionem habet. Sic quoque de alijs dices. Sancti autem quicunque per creaturas iurasse leguntur, intelliguntur à beato August. & alijs iurasse modo iam dicto. Et secundum hāc distinctionem, discernes diuersa Doctorum scripta prohibentia, vel concedentia iurationem per creaturas. Nā quæ prohibent, intelliguntur de creatura secundum se, & de modo quo passim sine iudicio iuratur, peieraturque. Quæ verò concedunt, intelliguntur de creaturis, non secundum se: sed prout in eis relucet Deus, prima veritas, adhibitis debitis circunstantijs suprà enumeratis. *Vtilis distinctio.*

D. Quid igitur dicemus de prohibitione Saluatoris? Matth. 5. & Apostoli eius Iacobi. 5. *Quid dicēdū ad prohibitionem Saluatoris vetantis iurare per creaturam.*

M. Hoc ipsum quod diximus priùs, videlicet per illam prohiberi iurationem, siue per creaturam fiat, siue per Deum: iurationem dico, simpliciter & in genere acceptam, hoc est, quamdiu nō accedunt prænominati tres comites trahentes in ordinem virtutis. Adde si placet ex Magistro Sententiarum, ideo iurationem per creaturam esse à Saluatore & Apostolo eius prohibitam, ne vel aliquid diuinum inesse creaturis crederetur, pro quo eis reuerentia debeatur: vel ne per eas iurantes falsum homines, se iuramento non teneri putarent: vtque exacta seueraque prohibitione fierent homines quàm alienissimi à praua consuetudine iurandi per creaturas; quia multi casus in illa. Pergamus nunc ad alia.

De periurio, & dolosis iurationibus. CAP. VII.

D. AN quicunque iurat malè, statim periuriū committat? *Non quicūque iurat malè, periurus est, sed quicunque iurat falsum.*

M. Nequaquā. Sed quicunque iurat aliter quàm oportet, aut peierat, aut polluit nomen domini Dei sui.

Per-

Quid sit periurium. Periuriū diffinitur esse mendatiū, aut fallacia iuramēto firmata. Licet enim multæ sint deformitates in malis iurationibus: tamen illa præcipuè cōstituit speciē periurij, quæ cōtrariatur proprio fini iuramēti. Est autē proprius finis iuramēti, cōfirmatio dicti humani: ita ꝙ ad hoc directè Deus inducitur testis, vt quod asseritur, siue promittitur, firmū sit, fultū diuino testimonio, multò plus ꝙ si esset fultum testimonio mille hominū quantūcunq; grauium. Vnde periurus est, qui iurando asserit mendacium. Nam mentiri adhibita iuratione periurium est. Itē periurus est, quicunque iurando promittit se facturum, quod intendit non facere. Qui autem promittit sub iuramento veraciter, & absque dolo: tamen postea non seruat promissum, mutato animo, ille ex quo iurauit, non erat periurus: sed ex quo propositum mutauit, & terminum transgressus est, iuratio eius facta est periurium. Qui autem iurat falsum syncerè, putans verū esse, quod iurat, iste non ex animo peierat, (inquit August.) sed fallitur. Verùm qui iurat super turpitudine aliqua, aut iniquitate, aut re vana, vel citra mendacium: is magis polluit, aut prophanat nomē domini Dei sui, quàm peierat.

Iuratio super turpitudine, aut iniquitate, magis est polluere nomē Domini ꝙ peierare.

D. Quid si quis iuret nolens seipsum obligare, aut verba sua aliter intelligens, quàm intelligit is, cui iuratur?

M. Quacunque arte verborum quis iuret: Deus tamen (qui conscientiæ testis est) ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur intelligit, atque alius vir prudens intelligeret. Dupliciter autem reus fit, qui dolosè iurat; primò, quòd nomen Dei in vanum assumit: secundò, quòd proximū dolo fallit. Is autem qui iurat nolens seipsum obligare, tā est periurus, vt vix alius posset magis.

De incautis iuramentis. D. Quid si quis incautè iurando promittat, quod magis aut expedit aut necesse est non facere: veluti si quis promittat se vindicaturū de suo inimico, idq; sub iuramēto?

M. Re-

M. Respondet tibi Ambrosius dicens: Est contra officiũ Dei nõnunquã promissum soluere(siue reddere) Sacramentum. Vti Herodes fecit, dando puellæ saltanti caput Ioannis Baptistæ in disco, eò quòd iurauerat se daturũ, quodcunque illa peteret. Nam cùm peteret malum, debebat ille rescindere promissum. Vnde pro regula tradit doctus Isidorus, In malis promissis, rescinde fidem. In turpi voto, muta decretum. Quod incautè nouisti, ne facias. Impia est promissio, quæ scelere adimpletur. Non enim est obseruandum Sacramentum, quo malum incautè promittitur. Vt si quis adulteræ perpetuam fidem cũ ea permanendi polliceatur: tolerabilius enim est non implere Sacramentum, scilicet iuramenti, quàm permanere in stupro. Idem dicendum de eo, quod à principio quidem non erat malum: sed postea obseruatum, peiorẽ vergit in exitũ. Vnde Beda doctor venerabilis: Si quid, inquit, nos incautiùs iurare contigerit, quod obseruatum peiorem vergat in exitũ, liberè illud salubriori consilio mutandum nouerimus, ac magis instante necessitate peierandum esse nobis, quàm pro vitando periurio in aliud crimen grauius esse diuertendum. Denique iurauit Dauid per Deum occidere Nabal virum stultum: sed ad primam intercessionẽ Abygayl fœminæ prudentis remisit minas, reuocauit ensem in vaginam, nec aliquid culpæ se tali periurio contraxisse doluit. Ex quibus facilè colliges tria. Primum, eum qui propter iuramentum emissum facit quod iniquum est, aut turpe, aut sceleratum, dupliciter peccare: tum quia irreligiosè iurauit: tum quia facit quod non debuit. Secundum, eũ qui incautiùs iurat quod postea in deteriorẽ vergit exitum, peccasse quidem incautè iurando: sed bene agere, non implendo quod iurauit. Tertium, qui bona fide, & corde bono iurauit aliquid, at postea deprehendit hoc

Ambrosi. in lib. 1. de Officijs.

Isidorus in Synonymis lib. 2.

Iuramentũ vergẽs postea in deteriorẽ exitũ rescindendũ est.

Beda Homil. 43.

1. Reg. 25.

ipsum magis impedire salutē quàm promouere, ille nec malè egit iurando, & optimè agit postea mutādo, quod iuramento promissum erat: Sed quid apparet tibi de his, qui dolosè iurant, tenentúrne iuramento suo?

An ligētur suo iuramē to qui dolose iurauerunt.

D. Omnino. Fraus enim & dolus nemini patrocinari debent.

Regula iuris.
22. Quæst. 5. Quacūq;

M. Sic habet regula iuris. Vnde in Decreta Pontificum relatum est, quod dicit Isidorus, Quacunque arte verborum quis iuret, Deus tamen qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit, sicut ille, cui iuratur, intelligit. Maximè si huiusmodi iuramenta fiant coram tribunalibus, & iuris ordine, alióue legitimo modo exacta fuerint. Peccat nihilominus grauissimè, quicunque in iudicio dolosè iurat: siquidem & Deum quasi irridet & iudicem fallit, & veritatis inquisitionem turbat, & id vnde tota salus reipublicæ pendet, hoc est, iudicium publicum subuertit. Tu ergo tecū perpende, quàm graue sit tale delictū.

An liceat aliū cogere ad iuramentum.

D. Ego igitur nesciens quid proximus meus facturus sit, an eum in causa legitima cogere possum ad iurandum?

In ser. de periurijs.
22. Quæst. 5. Qui exigit.
Augustin. ser. de decoll. sancti Ioannis.
22. Quæst. 5. Ille qui hominem.

M. Respondet beatus August. dicēs: Qui exigit iurationem, multùm interest, si nescit illum iuraturum falsum, an scit. Si enim nescit, & ideo dicit, iura mihi, vt fides ei sit, non est peccatum: tamen humana tentatio est. Si verò scit eum fecisse, & cogit eū iurare, homicida est. Qui enim prouocat hominem ad iurationem, & scit eum falsum iuraturum esse, vicit homicidā: quia homicida corpus occisurus est, ille animam: imò duas animas, & eius animam, quem iurare prouocauit, & suam.

Epilogus huius præcepti cum aliquot quæstiunculis. CAP. VIII.

D. NVnc summatim. Qui obsecro peccant contra istud mandatum?

M. In primis periuri ac blasphemi, & quicunq; nomi-

nominibus diuinis Sanctorum aut creaturarũ abutuntur in iurationibus, in execrationibus, maledictionibus, incantationibus, aliísue generibus fascinationum. Item, qui inuocāt nomen Dei in attestationem turpitudinis, aut sceleris perpetrati, vel perpetrandi: & hi indubiè flagitium committunt, hoc est, magnum & horrendum peccatum, æterna damnatione vindicandum. Adhæc, delinquunt contra istud mandatum, omnes qui iurationem faciunt in vanum aut frustrà, aut sine debita reuerentia per Deum, per fidem, per sanctam Mariam, per sanctum Ioánnem, aut per alios quosuis Sanctos, per sanguinem Christi, vulnera, crucem, aut mortẽ eius, per animam suam, vel caput suum, aut nobilitatem suã: & hoc in stultiloquio, aut turpiloquio, aut scurrilitatibus suis, aut denique citra necessitatem, vllámue iustam vtilitatem.

D. Domine, si isti omnes violant præceptum Dei, vbi Gallus? vbi Italus? vbi Flãdrus? vbi Vvestfalus? vbi quę-so parebunt, quibus vix tertium de ore labitur verbum, absque dira aliqua iuratione? Nisi fortassis consuetudo sic agendi eos excuset. *De cõsuetudine iurãdi an excuset.*

M. Vt in omnibus ferè peccatis, ita & in iurationibus alleuiant culpam surreptio, perturbatio, inaduertentia, actus imperfectio, metus, coactio: praua autem consuetudo nequaquam: Nam si semel peierasse, aut alioqui impiè iurasse polluit nomen Dei: multò magis polluet, fecisse hoc ipsum sæpius, maximè autem fecisse sine numero, & ex consuetudine.

D. Interim non puto grande delictum esse, iurasse in vanum, siue leuiter, vt passim fit. *Iurare leuiter in vanũ an grãde sit peccatum.*

M. De hoc iudicēt alij. Ego certè vehemēter perpendendũ sentio, & timendũ, q omnipotēs Deus subiũxit huic mã dato, dicēs: Nõ enim habebit insontẽ Deus eũ, qui assum

pſerit nomen domini Dei ſui fruſtrà. Et Deuteronomij 5. Non enim erit impunitus, qui ſuper re vana nomen eius aſſumpſerit: & illud quod addit diuus Iacobus, inquiens: Vt non ſub iudicio decidatis. Hanc cenſuram viuentis Dei, atque Apoſtoli eius, & mihi, & tibi, & omnibus Chriſtianis, modis omnibus præcauendã ſentio. Quod vtique fiet, ſi ſermo noſter, tam in ſerijs, quàm in ludicris fuerit eſt, eſt: non, non. Nam, quod his abũdantius eſt, à malo eſt: non vtique malum, ſed à malo, ſic affirmante Saluatore noſtro. Circa quàm Saluatoris doctrinam annotauit diligenter D. Auguſti. iurationem etiam vbi legitimè fieri poteſt, non eſſe expetendam tanquam bonam: nec tamen fugiendam tanquam malam: cùm eſt neceſſaria. Non enim eſt mala in ſe, quia actus eſt religionis: eſt tamẽ à malo, ſcilicet infirmitatis illius, qui te iurare cogit, nolens credere ſimplici aſſertioni: quæ vtique infirmitas malum eſt, aliquando pœnæ, aliquando culpæ. Vnde debet iuſiurandum computari inter ea, quæ neceſſaria ſunt: non autem inter ea, quæ per ſe bona ſunt, & appetibilia.

De verbis Saluatoris quod amplius eſt à malo eſt.

Iuſiurandũ cõputari debet inter ea quæ neceſſaria ſunt, nõ inter ea quæ per ſe bona ſunt.

D. Iuſiurandum eſt actus religionis, vti docuiſti me: igitur per ſe bonum eſt, & appetibile: quia religio per ſe bona eſt.

Obiectio.

Solutio.

M. Non conſequitur. Quemadmodum enim occidere maleficos actus eſt iuſtitiæ: non tamen per ſe appetibilis. Item proijcere merces propter tempeſtatem, actus eſt charitatis, tendens ad ſaluationem eorum, qui in naui ſunt: non tamen per ſe bonus aut appetibilis. Sic iuſiurandum eſt actus religionis, quo eximiè colitur Deus, tanquam prima veritas, habens infallibilem omnium rerum atteſtationem: tamen neque appetendus, neque per ſe bonus: quia à malo eſt. quodque bonus ſit ac religioſus, habet ex neceſſitate, qua non exiſtente, ſit malus

lus, continens magnam irreuerentiam Dei. Quod bonũ est per se, hoc per se est appetibile. Quod bonum est ex causa, vel necessitate, propter causam aut necessitatẽ admittitur potiùs, quàm appetitur. Siquidem appetitus nititur in contrarium, cùm propter superexcellentem maiestaten diuinam, tum propter pericula, quæ concurrunt in iurationibus: acceptat tamen quia vrgetur per id quod est necessarium. Hoc igitur loco Saluator vt prohibet malum, dicendo, non iurare omnino: ita suadet bonum dicendo: Sit autem sermo vester, est, est: nõ, non: ita & indulget necessarium, addendo, Quòd amplius est, à malo est. Ideoque non admittendum, nisi vrgente necessitate, aut alioqui iusta vtilitate.

Quod per se bonũ est, est appetibile, non quod bonũ est ex necessitate.

D. Sed quid dicemus de exorcismis, & adiurationibus per nomen & virtutem Dei, per Christũ ac merita eius, quibus vtitur Ecclesia non rarò?

Quid dicendũ de exorcismis, qui fiũt per adiurationes.

M. Quòd in eiusmodi nõ agit Ecclesia contra mandatũ Dei. Non enim frustrà aut in vanum, neque leuiter, aut omni modo fit in Ecclesia exorcismus, vel adiuratio per nomen Dei, & Christi virtutem, & nomina fortassis Sanctorum: sed debita cum veneratione, & in rebus serijs ac arduis, necessitate, magnáue vtilitate sic postulante: idque iuxta formã ab Ecclesia præscriptam. Vnde sacerdos dicẽs in exorcismo Baptismi, aut salis, aut aquæ benedictæ, Adiuro te per Deum viuum, per Deum verum, per Deum sanctum, non peccat iurando: sed verissimum facit meræ religionis actum. Quia adiurat cum iudicio non solùm suo, sed & totius Ecclesiæ sic præscribentis: idq; in iustitia & veritate. Cęterùm qui nouas fingũt adiurationes & exorcismos, ad pellãdas infirmitates nũc hominũ, nunc pecorũ, abutentes nominibus ac rebus sacris, ad vsum non suum, adiunctis sæpe occultis inuocationibus dæmonum, hi certè grauissimè peccant

contra hoc mandatum, committentes sæpe blasphemiã, simul & idololatriam. At pergamus ad sequens mandatum.

Elenchus Capitũ Tractatus quarti.

Tracta-

Tractatus quartus.

De efficacia & pondere verborum, quibus datum est mandatum Decalogi. CAP. I.

D. SAbbatum sanctifices.

M. Quin potiùs audiamus ex Scripturis, quo pondere, quáue diligentia inculcet Deus hoc suum mandatum. Dicit enim sub his verbis in Exodo, Memento vt diem Sabbati sanctifices. Quod in Deuteronomio dicit sic, Obserua diem Sabbati, vt sanctifices eum, sicut præcepit tibi dominus Deus tuus. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die Sabbatum domini Dei tui est, id est, requies: (sic enim interpretatur textus Deuteronomij) Nō facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumētum tuum, & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cælum & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo. Idcirco benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificauit eum.

Quā diligētia sit incul catū istud mandatum. *Exod. 20.* *Deut. 5.*

D. Profectò non potest non esse metuendū, quod tanto pondere, tamq́ue exactè cælitus inculcatum est.

M. Sic expediebat: quoniam non est tam morale hoc mandatum, quàm cæremoniale, & positiuum magis quàm iuris naturæ: est tamen in parte etiam morale, & iuris naturæ. Ideoque expediens erat, vt Deus daret præceptum istud, sub exacta sui instructione, exprimendo & substantiam præcepti, & finem, & rationem institutionis, nec non nominis Sabbati interpretationem, denique præfationem quandam, quæ attentos redderet auditores. In Exodo quidē dicit legislator Deus, Memento: in Deutero-

Istud mandatum magis est cæremoniale quàm morale.

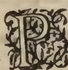
Interpretatio verborũ mandati. *Quæ sit sententia præfationis.*

teronomio verò, Obſerua diem Sabbati, vt ſanctifices illum. Quaſi dicat, Sit hoc alta mente repoſitum, & nunquam recedat de ſcrinio cordis tui: ſed ſemper mens tibi vigili cura circũſpiciat, vt ſpacio ſex dierũ ſic diſtribuas & otia & negotia tua, quatenus poſſes ſeptimum celebrem habere. Siquidem ſex diebus operaberis, & facies omnia opera tua: ſeptimus dies Sabbati eſt, id eſt, requies domini Dei tui. Hucuſque præfatio. Quod ſequitur, Non facies in eo omne opus, ſiue non facies in eo quicquam operis, tu, & filius tuus, & filia tua, &c. punctum continet ſiue ſubſtantiam præcepti. In illo verò, vt ſanctifices illum, finis exprimitur mandati. Ad eũ enim finem prohibemur operari in ſeptimo die, vt illum velut Sabbatũ Domini ſanctificemus. Denique in clauſula finali videlicet, Sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, &c. ratio habetur mandati.

Quæ ſit ſubſtantia præcepti huius. *Quis finis præcepti huius.* *Quæ ratio mandati huius.*

Cur Deus ſeptimum diem voluerit eſſe celebrem magis quàm alios. CAP. II.

An diſcernẽdum ſit inter diem & diem.

D. Rincipiò, cur potiùs ſeptimum diem voluit celebrem eſſe, quàm primum, tertium, aut quintum? Scio quidem quòd numero gaudet impari Deus: verùm an diſcernendum ſit inter diem & diem?

Quomodo diſcernendũ et quomodo nõ diſcernẽdum inter dies. *Ratio cur vnus dies celebris, non omnes.*

M. Nullo modo, ſi rationem ſpectes temporis: niſi quòd hyemales ſunt breuiores, æſtiuales longiores. At ſi ſpectes myſterium, & beneplacitum domini Dei tui, iam ab initio mundi cœptum eſt diſcerni & iudicari inter diẽ & diem, haud ſecùs atque nunc diſcernimus inter panẽ Euchariſtiæ, & vſualem, inter templum & ædes, inter ſacerdotem & hominem laicum. Ratio eſt, quoniam in ipſo exordio creationis rerum, benedixit Deus vni dierũ, non ſingulis, illumq; ſanctificauit præ cæteris, id eſt, con-

consecrauit siue sacrum effecit ac sanctum, hoc est, segregatum ab vsibus prophanis, ac prorsus deputatum: non quidem otio, sed pijs religionis & virtutum exercitijs, quibus requiescimus in Deo. Sicut nunc benedictione Episcopi sanctificatur domus aliqua in basilicã. At multò venerabilior est sanctificatio septimi diei, quàm vllius basilicæ. Illum enim per semetipsum consecrauit, non per hominem: idq́ue mox rebus mundi conditis, vt expressè habetur Genes. 2. & Exo. 20.

D. Sed cur magis septimum diem, quàm primum aut tertium, aut aliquem reliquorum?

M. Ratio istius est in textu: quoniam die septimo requieuit ab omni opere suo. Sex enim diebus creauit Deus cælum & terram, & maria, & omnia quæ in eis sunt: septimo autem die requieuit. Idcirco benedixit diei septimo, & sanctificauit illum. Hucusque verba Scripturæ: nec caret mysterio, quòd die septimo requieuit, eáq́ue ob causam illum sacrum ac celebrẽ esse voluerit. Sex sunt enim ætates, quibus homo in ergastulo inquietæ carnis laborans, sub elementis & rebus egenis mundi huius, non potuit quoquo modo peruenire ad requiem, neque secundum carnem, neque secundum spiritum ante Christi resurrectionẽ de sepulchro, à qua Christi resurrectione incœpit ætas septima: offerens cunctis per Christum paratum transitum, non solùm ad quandam consolationem, sed ad ipsam requiem æternam, ad immortalitatem, ad regnum ęternę felicitatis, ad omnes denique delicias Dei, in quibus est sacer ille ac verè beatus Sabbatismus, in quem spectant omnia. *Ratio cur septimus dies consecratus, non primus aut quintus.*

D. Abraham & Lazarus erántne in requie etiã ante Christum glorificatum?

M. Lucæ 16. loquens Abraham ad diuitem epulonem, dicit, Fili recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus *Requies Sanctorum incœpit post Christum resurgentem.*

rus similiter mala, id est, afflictiones. Nunc autē hic consolatur, tu verò cruciaris, chaos magno existente inter nos & vos. Ex qua parabola constat, quòd iusti ante septimam ætatem erant extra tormenta, & in consolatione, magnoque interuallo diuisi ab improbis: sed quòd requiem accepissent, non memoratur ibidem. Incœperunt enim hæc cantica, Requiescant in pace. Requiem æternam dona eis Domine, Requieuit in Domino, Obdormiuit in Domino, tempore septimæ ætatis, hoc est, à Christo domino resurgente. Quod pereleganter insinuat Simeon iustus, qui postquam proprijs vlnis complexus fuisset Christum natum, Nunc dimittis, inquit, seruum tuum Domine secundum verbum tuum in pace. Nunc, Christo scilicet nato, illucente iam velut aurora quadam septima ætate, nunc dimittis seruum tuum Domine: non dicit, Nunc dimittis me, aut me seruum tuum, sed simpliciter (prophetans quod futurum erat in septima ætate) seruum tuum, hoc est, omnem personam tibi seruientem, cuiuscunque sit conditionis. Et id quidem in pace: transmittendo eum ad veram & sempiternam requiem. Patres existentes in limbo, erant non minùs anheli spiritu ad promissam requiem figuratam in Sabbato Domini, quàm fuerant antea in hoc mundo. Licet enim Dei beneficio separati essent ab impijs & inquietis hominibus per chaos magnum interpositum, licet quoque inuenissent specialem consolationem, qua securi erant de sua salute futura, nondum tamen Sabbatismum Domini, hoc est, requiem in Deo inuenerant: quia nondum erant facti vnum cum Deo in gloria, licet facti essent vnum cum Deo in gratia.

Luc. 2.
Interpretatio dicti Simeonis.

Quòd Christo resurgente inceperit septima ætas, vera requies & Sabbatum Christianorum, hoc est, Dominica. CAP. III.

M. Chri-

XI.
Hristo nato, cœpit septima ætas illucescere ve-
lut aurora diei venientis. Porrò Christo resur
gente in gloria, tunc demum consummatum
est regnū Dei apud homines, & exorta est se-
ptima ætas mundi. Tunc enim coniuncta sunt summa
imis, & ima summis, cœpitque humana nostra substan-
tia, & in Christo, & in omnibus qui resurrexerunt cum
Christo, de quibus Matthæi 27. prorsus ac omnimodè
requiescere in Deo, absorpta morte in victoria, mundo
quoque omnibusque inimicis rebus, sub quibus labora-
uerat, longè, imò in infinitum superatis: Quod Aposto-
lus pulchrè demonstrat ad Hebræos dicens de Christo:
Qui enim ingressus est in requiē eius, (scilicet Dei) etiā
ipse requieuit ab operibus suis, sicut & à suis Deus. Da-
tur autem eadem requies in hac septima ætate, iustis se-
cundum animam migrantem è corpore: dabitur verò
vniuersis Sanctis, tam secundum corpus, quàm secundū
animam, in consummatione huius eiusdem ætatis, quæ
in Scripturis vocatur consummatio seculi. Cuius quidē
requiei typum gessit Sabbatum Domini, non ab heri,
aut nudiustertius, sed ab exordio mundi conditi. Inte-
rim tamen & in lege datum fuit Sabbatum positiua or-
dinatione filijs Israël in signum, & in fœdus, atque pa-
ctum sempiternum, prout pulcherrimè habes Exodi 31.
& Ezech. 20. Sic enim dicit Dominus per Ezechielem,
Insuper Sabbata mea dedi eis, vt essent signū inter me
& eos, & scirent, quia ego Dominus sanctificans eos. Sic
insuper per Moysen, Videte, inquit, vt Sabbatū meū cu-
stodiatis: quia signū est inter me & vos in generationi-
bus vestris, vt sciatis, quia ego Dominus qui sanctifico
vos, &c. Subdit, Pactum est sempiternum inter me & fi
lios Israël, signumque perpetuum. Quapropter Sabba-
tum erat filijs Israël in signum & pactum sempiternum,
si-

Christo nato illuxit quasi aurora Christo resurgente prorsus ac manifestè incœpit.

Heb. 4.

Requiei quæ est per Christū typum gessit Sabbatum Domini ab initio mūdi.

In lege datum est Sabbatū in pactū & fœdus.

Ephes.1. significans, quòd Deus erat eos sanctificaturus in omni benedictione in cęlestibus per Christum dominum, daturusque illis omnimodam requiem, segregando illos ab omnibus prophanis, vt populum electũ & sanctum sibi: quomodo olim ipsemet requieuit ab omni opificio creationis, & benedixit diei septimo, illumque sanctum effecit ac sacrum sibi.

Qua ratione Sabbatum Iudæorum, sit mutatum in Dominicam Christianorum. CAP. IIII.

D. IN dictis Scripturis habetur, Custodiant filij Israël Sabbatum, & celebrent in generationibus suis: nã pactũ sempiternũ est inter me & filios Israël. Igitur non est, quod nos Christiani celebremus Sabbatum: quia nobis non est in præcepto: sed duntaxat filijs Israël in generationibus suis.

Sabbatum filijs Israël datũ in præceptum, nõ Christianis.

M. Bene quidem hoc annotasti. Neque enim nobis est in signum aut pactum, neque in præcepto: nam pactum fit super exhibendis, non super exhibitis. Et signum datur de occultis, aut futuris, nõ de his, quæ in aperto omnibus exposita sunt. Nunc verò millia Sanctorum apprehenderunt requiem olim promissam, quæ eadem est omnibus alijs nunc temporis ad manum, per Christũ dominum nostrum: tantùm restat extendere manum & apprehendere. Quòd autem nullo modo nos obliget præceptum Sabbati illius, quod Iudæis celebre erat, hinc fit. Quoniam erat cæremoniale, datum illis in signum, & typũ futuri Christi, vt expressè testatur Apostolus ad Colloss. 2. dicens: Nemo vos iudicet, in cibo aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi. Quo loco duo sunt obseruanda: primùm, Sabbata & festa Iudæorum fuisse vmbram Christi, secundum

dum, interijsse ea cum lege, nec quenquam amplius obligare, propterea quòd eiusmodi sunt. Facta enim sunt mendacia & noxia his, qui obseruant, prout tota lex vetus nunc est mortifera his, qui confidunt in ea. Hinc feriuntur anathemate, habenturque Iudæastri, quicunq; præsumunt celebrare Sabbatum, hoc est, diem Sabbati, quem Iudæi celebrem habent. Nobis enim est aliud Sabbatum, quod cum millibus Sanctorum egit Christus in die resurrectionis, quem diem & nos possumus optimo iure vocare Sabbatum Domini, id est, requiem Domini. Tunc enim requieuit Christus dominus & Deus noster à multo labore, multis opprobrijs, sudoribus, pœnis, sanguinisque effusionibus. Propter quod (ac etiam ne iudaizare videamur) consilio Apostolorum ac Patrum, adeoque totius Ecclesiæ, mutatum est nomen & dies Sabbati in nomen ac diem Dominicum: vt neque eundem diem, neque eodem sub nomine sabbatizaremus nos. Quia neque eadem est ratio Sabbatismi nostri & Iudæorum, neque idem dies consummationis operum creationis & resurrectionis. Ille prior, iste posterior concurrens cum primo die creationis rerum non sine mysterio. Quandoquidem vt in illo opificium huius seculi inceptum est, ita in isto exordium incepit futuri seculi, cuius Christus pater appellatur per Prophetam dicentem: Et vocabitur nomen eius fortis, consiliarius, &c. pater futuri seculi. Etenim Deus quodammodo bis condidit mundum: primò creando quod non erat, secundò restituendo quod perierat. Vnde à tempore resurrectionis Christi mutatum est sabbatum Iudæorum in diem Dominicam: quæ sanè ab illo tempore manet celebris inter Christianos, in memoriam resurrectionis & glorificationis naturæ humanæ. Vide August. lib. siue epist. de Ritibus ad Ianuarium.

Sabbatum mutatum in Dominicã.

Deus quodãmodo bis cõdidit mundum.

D. Ve-

A quo & cuius auctoritate sit facta translatio Sabbati in Dominicam. D. Verùm à quo, aut cuius auctoritate hæc mutatio festi?

M. Sabbatũ Iudęorũ sua spōte interijt, sicut tota lex vetus impleta per Christũ. Nostrã verò Dominicam Apostoli instituerunt auctoritate diuina, Spiritu Sancto sic suggerente, sicut & pleraq; alia, Christo dicēte: Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modò. Cùm venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnē veritatē.

Dominica instituta per Apostolos. D. At istud vnde constat?

Ioan.16. M. Ex vniuersali totius Ecclesiæ traditione: eodem prorsus modo, quo constat de quatuor Euangelijs, quòd ab Apostolis dicta sunt & tradita. Nempe, quia vniuersa vbique Ecclesia (non solùm quę nunc est: sed etiam quę fuit ab initio dati Euangelij) semper credidit Dominicam diem resurrectionis debere celebrem esse quolibet septenario dierum: non autem Sabbatum Iudæorum, sicque tradidit posteris suis. Quam traditionem approbauit & confirmauit Concilium Laodicense Phrygiæ, contra eos qui vbique exigunt, Vbi scriptum est? Interim tamen Scriptura Apocalypsis satis insinuat diem septimanæ, qua Dominus resurrexit, fuisse celebrem tempore Apostolorum, atque appellatam tunc temporis Dominicam. Dicit enim Apostolus Ioannes, Ego Ioannes fui in Spiritu in Dominica die. Ante resurrectionem sanè Domini, nulla dies fuit appellata Dominica. Nō scriberet igitur Ioānes Apostolus, Ego Ioānes fui in Spiritu in Dominica die, nisi tunc tēporis illa fuisset nota ac celebris cũctis sub illa appellatione Dominica, prout exinde mãsit celebris sub eodē nomine vsq; in pręsentem diem.

Scriptura nō tacet de die Dominica.

Apocal.1.

Dominica probatur semper fuisse in vsu ex patribus. D. Verùm an per Dominicam intellexerit Ioannes primum diem septimanæ, qui est proximus post Sabbatũ?

M. Ambrosius Ansbertus vetustus & eximius auctor, qui claruit ante annos quingentos & quinquaginta, tractans hunc locum, dicit, Notandum verò quòd idem

Ioan-

Ioannes non in Sabbato (quo septimus dies septimanæ exprimitur, quo & requieuit Deus ab operibus suis) sed in Dominica die(quę prima est septimanę proxima post Sabbatum) in Spiritu fuisse se dicit. Quia nimirum iã vetus illa, quæ mortem operabatur, lex trãsierat, & noua quæ viuificat in Christi resurrectione, claruerat, atque corporalis illa vocatio Sabbati in Spiritualem animarum requiem conuersa vigebat, quando ille hæc Sacramenta cernebat. Hucusque Ansbertus. Qui si ad auctoritatem obscurior videatur, diuus August. accedat. eo & vetustior & multò illustrior, qui scribens contra Adamantum Manichæum, dicit: Nos & Dominicum diem & Pascha solenniter celebramus, & quaslibet alias Christianas festiuitates. Addés alio loco, Dominicũ diẽ Apostoli & Apostolici viri ideo religiosa solẽnitate habendũ sanxerũt: quia in eodẽ Redemptor noster à mortuis resurrexit. Audis hîc simul nominari Dominicũ diem & Pascha, quia tũ temporis vterq; dies celebris erat sub suo nomine. Pascha quidẽ singulis annis: Dominica verò singulis septimanis. Annuus ille dies resurrectionis Domini semper vocatus est, aut resurrectio Domini, aut festiuitas Paschæ: eò ꝙ Christus verum Pascha nostrũ post immolationẽ tũ primũ transierit, cum suis ad immortalitatẽ & gloriã corporis. Primus autẽ dies in hebdomade post Sabbatũ, semper vocatus est Dominica, in hebdomadalẽ recordationem resurrectionis (sicut Sabbatũ fuerat institutum in hebdomadalem recordationem creationis rerũ) etiam tempore Apostolorum. Qui spiritu intelligebãt, meritò nos hebdomadatim debere magis celebrare eum diem, quo tandem post sex ætates incepit vera plenaque quies, felicitas, immortalitas animarum & corporum, quàm eum, quo post sex dies cessauit vlterior creatio rerum, quæ vt mutabilium erat: ita nullam animabus ac cor-

corporibus nostris felicitatem per se attulit. Nam beatus Ignatius discipulus Ioannis Apostoli, secundus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus, in epistola sua ad Magnesianos, cuius beatus Hieronymus meminit, docet pro Sabbato celebrandum esse diem Dominicum, ob resurrectionem eo die factam. Notandum autem quòd docet pro Sabbato Dominicam celebrãdam. Ergo prima cuiuslibet septimanæ, quæ sequitur, post Sabbatum, erat populo Christiano celebris sub nomine Dominicę loco Sabbati Iudæorum. Quem eundem diem septimanæ, & eandem ob causam sanciuit Constantinus Magnus contra rebelles debere esse celebrem cunctis: quia in ea resurrexit Christus à mortuis, idque ante annos 1200. lib. 1. hist. tripart. cap. 9. his verbis. Die verò qui Dominicus vocatur, quem Hebræi primum (scilicet hebdomadis) vocant, Gręci autem soli distribuunt: & qui ante septimum est (nempe Veneris dies) sanciuit à iudicijs alijsque causis vniuersos habere vacationem, & in eo tantùm orationibus occupari. Honorabat autem Dominicum diem, quia in eo Christus resurrexit à mortuis: aliũ verò, quia in eo fuerat crucifixus.

Ad quid obligemur in Dominica. CAP. V.

D. M.

Obligamur ad feriandũ in Dominica vt sanctificemus illam.

Ab initio mundi septimus dies fuit sanctus & celebris.

AD quid igitur obligamur nos Christiani? Ad feriandum singulis hebdomadibus eo septimo die, quem placuit Spiritui Sancto & Apostolis appellare Dominicam: idque illum ad finem, vt sanctificemus eundem. Nam vt vnus ex septem diebus sit celebris ac sanctus Domino, nihil antiquiùs eo. Hoc enim ante legem fuit, hoc sub lege, & hoc post legem. Ante legem quidem in recordationem creationis: sub lege verò etiam in pactum & signum sempiternum sanctificationis futuræ per Christum: in memoriam

riam quoque liberationis à seruitute Aegyptiaca. Denique post legem sub Euangelio in memoriam resurrectionis Dominicę, quæ consummatio est operis creationis. Quid enim profuisset creatum esse, aut natū, deinde renasci, nisi contigisset & immortalem fieri, per resurrectionem, quomodo Christus resurrexit per gloriā Dei patris? Nobis igitur celebris est Dominica, non tam in memoriam creationis, quàm perfectæ reparationis naturæ humanæ: tamen etiam in memoriā creationis. Reparatio enim quam effecit Christus, præeuntis creationis est consummatio. In quam reparationem cùm reducta fuerint omnia, quæ Deus ab æterno prædestinauit in illam per Christum, tunc erit consummatio seculi, tunc finis omnium, eritq; Deus omnia in omnibus. Quapropter tunc demum requies perfecta, in qua cantabunt singuli Sanctorum canticum illud, Absorpta est mors in victoria. Vbi est mors stimulus tuus? Vbi est mors victoria tua? Quàm igitur ô fili est nūc deuotè requiescendū in Deo & Christo domino, vel semel in septem diebus, hoc est, in Dominica, vt tandem ad illam consummatā requiem per Christum transferri mereamur.

Dominica nobis celebris in memoriā resurrectionis.

1. Cor. 15.

Adhortatio

D. Profectò quàm deuotissimè. Cæterùm nondum audiui, ad quod præcisè obligemur in Dominica Sabbato nostro.

M. Iam nunc audies. Nihil rationi confiniùs, quàm vt homo qui totus ex Deo, totus in Deo, totus subsistit per Deum, tam secundum corpus quàm secundum animā, nihil habens ex se, ne velle quidem, aut cogitare aliquid boni, non panem quo vescitur, non vestem qua tegat nuditatem, non spatium terræ longum pedē vnū, non horulam vnam vitæ suæ, semper filius mortis, nisi misericordia Altissimi adoptetur in filium vitæ, mox iterum futurus pabulum eiusdem mortis, vbi desierit esse

Ad quid obligemur in Dominica.

alumnus vitę quę in Christo est: nihil, dico, confinius rationi, quàm vt talis, sic dependens à Deo, saltem destinato aliquo tempore ascendat, & animo in Deum, & corpore quãtùm potest, interquiescens modicùm à terrenis istis occupationibus, seque totum illi impendens, à quo omnia accepit: imò à quo nunquam non accipit quæ habet, & quamdiu habet: adeò vt me ad momentũ quidem retinere possit, quæ accepit, Deo nòn donante assiduè per conseruationem. De quo neque tu, si mentẽ habes, dubitare potes.

Indubiè aliquo tẽpore vacandum Deo.

D. Equidem de illo nihil dubito. At quęstio est de die septimo, An scilicet illud quod dixisti, quolibet septimo die fieri debeat?

M. Quid potest propiùs contingere dictamen rectæ rationis, quàm vt hoc fiat saltem septimo quoquo die? Primò propter beneficium: Secundò propter exemplum: tertiò propter sanctificationem septimæ diei, quam ipsemet Deus fecit. Nónne iustissimum est, vt post exercitamenta in rebus mundi huius, operasque manuales sex dierum, septimo die quiescamus in Domino, per gratiarum actionem in laudem & gloriam illius, qui omnia quæ fecit opere sex dierum, in vsum fecit & vtilitatem atque solatium hominis? Hominem autem fecit propter se, iuxta illud Apostoli: Omnia vestra sunt, siue Paulus, siue Cephas, siue Apollo, siue mundus, siue vita, siue mors, siue pręsentia, siue futura, omnia enim vestra sunt: vos autẽ Christi: Christus verò Dei. Dixi secundò propter exemplum. Si enim Deus post operas, & exercitamenta in rebus huius mundi, duxit quiescendum esse in seipso die septimo: cuius, quęso, exemplum poterimus nos insequi fructuosiùs quàm Dei nostri, septimo die quiescendo in Deo, sepositis aliquantulùm corporeis istis operibus, quibus variè turbamur & fatigamur?

Septimo die vacandum Deo propter tria.

1. Cor. 3.

Dixi

Dixi tertiò propter sanctificationem. Nam cui Deus ipse tanta cum solennitate benedixit consecrando ipsum: idque statim mundo creato, quomodo poterit non haberi specialiter sanctus ac sacer à nobis: maximè cùm nõ propter se, sed propter hominem sanctificauerit illum Deus? Si sacrum habetur à nobis ac sanctum & inuiolabile templum, quod Deo cõsecrauit minister eius Episcopus: certè optimo iure sanctior, sacratior atque inuiolabilior haberi debet dies, quem consecrauit sanctus sanctorum, ipsemet Deus Opt. Max.

D. Cæterùm nunc non colimus illum diem, quem tũc consecrauit Deus, at sequentem diem, nobis per Christi resurrectionem sacram, vti dictum est.

M. Et id sanè ideo: quoniam Deus quam tũc fecerat consecrationem Sabbati, hanc nunc post Christum glorificatum transtulit in diem sequentem, hoc est, Dominicam: quæ est dies reparationis, & saluationis totius humanæ naturæ: eò quòd hoc opus meliori iure colendum erat, quàm opus creationis. Siquidem vtilior est homini quies, quam Christus inuenit resurgẽdo post mortem, quàm quies qua quieuit Deus post opificium rerũ mundi huius. Si quæris vnde constet: dico, vt priùs dixi, ex Apostolica traditione, & vniuersa totius Ecclesiæ approbatione, quę columna est & firmamentum veritatis. Neque ignoro, quin determinatio ad certum diem sit Positiuæ legis diuinæ & cæremonialis: sed talis cæremonia, quæ antiquitate quasi in naturam versa est: quomodo habitus diuturnitate solet verti in naturam? Nec propriè pertinebat determinatio septimæ diei ad cæremoniam legis Mosaicæ: sed ad ordinationem Dei, quę olim ante legem longè præcesserat, & in populo Israelitico confirmata fuit, cùm plueret Deus manna de cælo, etiam antequam essent præcepta Decalogi data. Nam

Consecratio septimæ diei facta ab initio trãsijt in sequẽtem diem Dominicã.

De determinatione diei septimæ.

Exod.16.cap.sic habes, Hoc est, inquit Moyses, quod locutus est Dominus, Requies Sabbati sanctificata est Domino. Ideoque die sexta debebant colligere duplices cibos, id est, duo gomor: vt vacarent die septima. Decalogus autem datus postea cap.20.

D. An igitur ante legem feriæ erãt septimo quoquo die?

M. Et ante legem, & ab initio inde mũdi cũditi sabbatizatum est die septimo. Quod licet scriptum non legatur: tamen nemini de hoc dubium esse debet. Quomodo enim foret possibile, aut verisimile, quòd Deus tam solenniter consecrasset septimum diem, vt sanctus esset, & sacer hominibus, nec tamen idipsum patribus legis naturę indicasset, in quorum vsum & cultum quo Deum colerent, sanctum fecerat? Legis itaque naturæ est, quòd aliquando feriemur ab operibus prophanis vacantes Deo ac diuinis. Legis verò diuinæ, quòd id faciamus septimo quoquo die. Porrò Apostolicæ ordinationis, Spiritu Sancto sic suggerente, quòd idem fiat eo die hebdomadis, quo Christus resurrexit à mortuis, hoc est, Dominica, quæ est octaua post primum creationis rerũ diem propter mysterium antè expressum. Transit ergo ab hoc tertio pręcepto Decalogi quod cęremoniale erat veteris legis (scilicet datum esse in signum, fœdus siue pactum futuræ sanctificationis, & in recordationem quietis à seruitute Aegyptiaca) mansit autem quod morale erat, diuinitusque præscriptum (translatum tamen in sequentem diem) nempe tota substantia præcepti, cũ fine ob quem datum est præceptum, videlicet, Non facies in eo quicquam operis tu, & filius tuus, & filia tua, seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, siue peregrinus, qui est intra portas tuas, & id sanè ad eũ finem, vt sanctifices illum. Quod quidem eo modo vt fuit semper: ita & erit in pręcepto, quamdiu stabit mundus,

Tempore legis naturæ agebant ferias 7.die.

Quod aliquando requiescamus est legis naturæ.

Quòd septimo die est legis diuinæ.

Transijt quòd cæremoniale legis erat: mãsit quod naturale & diuinum.

dus, sub eadem etiam pœna: tamen paulò aliter intellecta, nimirum quòd morte morietur, peribitque anima eius de populo suo, qui violauerit Dominicam sacram domino Deo suo.

A quibus operibus & quousque cessandum sit in Dominica. CAP. VI.

M. NVnc audi responsum ad quæstionem tuam. Obligamur, dico, ex rigore mandati, Dominicis diebus cessare, ac feriari à laicis operibus, & omnibus prophanis exercitijs, qualia sunt agricultura, artificia, negotiationes, operæ conductitiæ, laicalia officia, quæsturæ, prætoria, officinæ rerum vendibilium, scripturæ rerum iudicialium, & id genus alia. Hæc enim contrectare in Dominica, reuerà prohibitum est.

D. Me occupato in sacris officijs Ecclesiæ per Dominicã, possúntne iumenta mea, & serui in agro aliquid facere operis ac vtilitatis?

M. Scriptura prohibet expressè, quòd neque tu quicquam operis facies in die Dominico, neque filius tuus, neque filia, neque seruus, neque ancilla, neq; bos tuus, aut asinus, aut omne iumentum tuum, neque peregrinus, qui tecum intra portas domus tuę hospitatur. Quid dici posset expressiùs?

D. Quid si necessitas occurrens cogat, velut incendium, inundatio aquarum, hostium oppugnatio, aut simile quid?

M. Secundum regulam iuris, necessitas legem non patitur. Et in Euangelijs docet Saluator, necessitatis causas subitò & insperatò occurrentes, non esse comprehensas sub præcepto de Sabbato sanctificando, quare nec sub præcepto de sanctificanda Dominica, dicens: Sabbatum

Necessitas non habet legem.

Marc. 2.

propter hominem factum est: & non homo propter Sab
Matth.12. batum. Addensque exemplum, Quis erit ex vobis, inquit, homo, qui habeat ouem vnam: & si ceciderit hæc Sabbatis in foueā, nónne tenebit & leuabit eam? Quantò magis melior est homo oue? Itaque licet Sabbatis be-
Luc.14. nefacere. Item, Cuius vestrûm asinus, aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die Sabbati? quasi diceret, nemo. Si igitur licet laborare die Sabbati, vt ouē vnam aut asinum salues, multò iustiùs licebit, vt hostem profligas, vt ciuitatem liberes, vt domum serues aut viciniam ab incendio, vel prouinciam ab inundatione. Sed quid apparet tibi de his, quæ in vsum victus necessaria sunt, an liceat ea parare in Dominica?

Licet Dominicis laborare in rebus necessarijs.

D. Aliàs, quomodo possemus viuere?

M. Ne quis igitur scrupulosus fiat in hac parte, constat ex Euangelio non prohiberi hoc mandato parare necessaria in vsum victus: maximè quæ præueniendo commodè parari non possunt. Apostoli enim necessitate famis
Matth.12. vrgente, vellicabant spicas, & confricabant in vsum cibi. Quod videntes Pharisæi dixerunt ad Iesum, Ecce, discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis.
1.Reg.21. Respondit Iesus, Non legistis quid fecerit Dauid, quando esurijt, & qui cum eo erant: quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis comêdit, quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Et tamen sine reprehensione fuit. Non tamen ideo licitum erit pistoribus pinsere panes, aut lanijs tractare macellum in Dominica: quia hæc commodè fieri possunt Dominicam præueniendo. Et qui curam gerūt ædium sacrarum, quos vulgo matricularios vocant, item sacerdotes & cantores, nónne laborant in Dominica, & festiuis diebus?

Licet Dominicis parare cibaria.

Sacerdotes & ministri Ecclesiæ laborāt in Dominica magis quàm alijs diebus.

D. Semper, & quidem multò plus quàm alijs diebus.

M. Ni-

M. Nihilominus sine peccato sunt, faciútque citra offensam, prout constat ex doctrina Saluatoris dicentis: Non legistis in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant, & sine crimine sunt? Ea enim quæ tractant ipsi aut diuina sunt, aut in promotionem diuini cultus directè instituta. Quapropter nec prohibita censeri debent hoc mandato, sicuti nec opera charitatis eodem prohibentur: opera, inquam, charitatis, quæ purè fiunt propter Deum ad iuuandum proximi necessitatẽ, dicente Euangelio, Et ecce homo manum aridam habens, erat ibi in medio, scilicet, Synagogæ: ipsi autẽ Pharisæi obseruabant eum, & Dominus ait ad hominem, Surge in medium: deinde ad illos: Interrogo vos, si licet Sabbatis benefacere an malè, animam saluare, an perdere? Quis ex vobis qui habet ouem vnam, & si ceciderit hæc Sabbato in foueam, nónne tenebit & leuabit eam? Quantò magis melior est homo oue? Itaque licet Sabbatis benefacere. Tunc ait homini, Extende manum tuã, & restituta est sanitati sicut altera.

Matth. 12.

Opera charitatis non sunt prohibita in Dominica.

Marc. 3. Matth. 12. Luc. 6.

D. Miser itaque & inops, grauatus multa prole, possétne laborare in Dominica, vt saturet esurientem ventrem prolium suarum?

M. Audi precor. Quando tulit hoc mandatum Deus, etiam tunc erant pauperes ac miseri, sicut modò. Insuper tunc certò præcognouit omnisciens Deus, semper, & in omni loco futuros multos egenos, inopes, & miserabiles: prout etiam Christus prophetat, dicens: Semper enim pauperes habebitis vobiscũ. His tamẽ nõ obstantibus, dedit hoc suum mandatum Deus omnibus indistinctè, cuiuscunque sint fortunæ, aut conditionis, adeò vt Numerorum cap. 15. habeatur. Factum est autem: cùm essent filij Israël in solitudine, & inuenissent hominem colligentem ligna in die Sabbati, obtulerũt eum Moysi

Non minus pauperes q̃ diuites prohibẽtur laborare in Dominica.

Quàm horrenda pœna fuerit celitùs decreta in eũ qui colligebat ligna in Sabbato.

& Aaron & vniuersæ multitudini. Qui recluserunt eum in carcerem, nescientes quid super eo facere deberent. Dixitque Dominus ad Moysen, Morte moriatur homo iste, obruat eum lapidibus omnis turba extra castra. Cumque eduxissent eum foras, obruerunt eum lapidibus, & mortuus est sicut præceperat Dominus. Hauddubiè pauperum est & miserorum, colligere ligna in desertis locis, & ea ratione misertus super eo Moyses cum populo, nesciebant quid facere deberent: attamen Domini iudicio propter hanc leiusculam transgressionem exterminabatur morte de populo suo.

D. Hui tantáne erat seueritas legis?

M. Non hoc pacto nunc agitur. Erat quidem tum temporis lex iræ, lex seruitutis, & rigoris: nos autem incidimus in tempus gratiæ & mansuetudinis. Veruntamen ex eo facto legis constat, tunc temporis non fuisse exemptos magis ab hoc mandato pauperes, quàm diuites: quare nec modò illi magis, quàm isti exempti erũt. Nónne omnis homo, tam pauper quàm opulentus animam habet & corpus à Deo? Nónne singuli eandem spem habent eiusdem redemptionis ac salutis? Nónne nutriũtur ab eodem domino Deo Sabbaoth: adeo vt ne momentũ vnum esse possunt sine illo? Meritò igitur omnibus sabbatizandum.

Ratio cur non magis pauperes q̃ diuites debeant esse exempti ab isto mãdato

Quosdam vtiliter, quosdam inutiliter: alios verò scelerate obseruare hoc mandatum. CAP. VII.

M. Meritò debẽt omnes, saltem semel in hebdomade, retrahere cor suum à perituris huius mundi rebus, et prophanis occupationibus, ad eum finem, vt se totos possent extendere in Deum, per orationes, per gratiarum actiones, per puras meditationes, per charitatis opera, per exercitia sancta: in audiendo

diendo verbum Dei, in offerendo sacrificium missæ, &c. In his enim vnitur cor nostrum cū Deo, & requiescit ac deliciatur in Domino, attingens velut præludium quoddam siue prægustationem eius dulcedinis, quæ secundum Deum est, & finem nescit: quia æterna est.

D. An verò omnia hæc nobis sunt præcepto?

M. Iam suprà dixi quòd non. Nam solùm in præcepto est cessare ab operibus seruilibus siue prophanis exercitijs: id tamen ad eum finem, vt per ista iamiam enumerata sanctificetur dies festus, corque nostrū liberiùs ascendat in Deum. Finis autem non cadit sub præcepto: sed ea quę sunt ad finem. Qui autem sic vacant à seruilibus, vt finem præcepti attingant, sanctificando Dominicam operibus sanctis, hi demum vtiliter, & cum fructu, salutis suæ, sanctificant diem festum: modò id faciāt per charitatem de puro corde, conscientia bona, & fide non ficta. Qui autem cessant ab operibus mechanicis, nec tamen cor conuertunt ad Deum, & officium virtutis, ij quidem faciunt opus præcepti, atque culpam declinant & iram: sed serui inutiles manent. Intermittunt enim lucrum temporale, & nullum attingūt emolumentum spirituale, neque vllam apud Deum promerentur gratiam. Dicant ergo serui inutiles sumus, quod facere debuimus, fecimus: nihil facti meliores, nullam gratiam cō secuti, tempus perdidimus, & lucrum cessans accreuit nobis: lucrum verò accrescens nullum inuenimus. Porrò qui Dominicam aut festum diem transigunt in crapulis, in choræis, in impudicitijs, in ebrietatibus, in criminibus, illi violant, prophanant, atque dehonestant, quod Dei vel Ecclesiæ mandato sanctificandum erat, delinquentes plerunque magis, quàm si sua artificia con trectarent. Et si non committant duplex malum: tamen circūstantia diei sic aggrauatur peccatum, vt sæpe dupli-

Finis præcepti qui est sanctificare Dominicā non cadit sub præcepto.

Qui obseruent Dominicam fructuosè.

Qui inutiliter.

Ponitur hîc dictū Chrysost. & Ambros.

Qui sceleratè & dānabiliter.

cis delicti meritum in se contineat. Siquidem circũstantia diei festi, haud secùs atque circũstantia loci sacri auget malitiam facti, licet non semper trahat in aliam speciem delicti. In quos verissimè competit, quod impropе
Esai.1. rat Esaias Iudæis dicens: Neomeniam & Sabbatum (inquit Dominus) & festiuitates alias nõ feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solennitates vestras odiuit anima mea, facta sunt mihi molesta, laboraui sustinens. Et cùm extenderitis manus vestras, auertam oculos meos à vobis: & cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam. Nec sunt sine culpa, licet fortassis sine crimine, qui contenti vno sacro tepidè audito, totũ deinceps diem agunt in otio.

Qui otiosè agũt in Dominicis.

D. Hi tamen feriantur.

M. Et ideo puto eos nõ peccare contra hoc mandatum: peccant tamen, quoniam & otium peccatum est, & multam semper malitiam docuit otiositas. Dicit autem Sal-
Matth.12. uator, De omni verbo otioso, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij. Si tempus perdere malum est, multò peiùs erit perdere diem sanctum, Deo sacrum. Requiescere in Deo finis est huius mandati, non otium. Quies autem in Deo summum est negotium, quæ quò fuerit purior, quò intimior, eò est viuacior & negotiosa magis: Deus enim actus purus est, & quò vnumquodque Deo est cõiunctiùs, eò fit & ipsum actu magis.

Quiescere in Deo non est otiari.

De festiuitatibus Sanctorum. CAP. VIII.

D. De alijs autem Sanctorum & Christi festiuitatibus quid dicemus?

M. Præter Dominicam (de qua satis diximus) etiam aliæ festiuitates, Paschæ scilicet, Pentecostes, Natiuitatis, Virginis deiparæ, Apostolorum, Martyrum,

Festa Sãctorũ sunt nostra quoq; Sabbata.

tyrum, Confessorum, &c. sunt nobis instar Sabbatorum, id est, dierum requiei Domini, in hoc consecrati & sanctificati à Domino per suos legitimos vicarios, quos habet in Ecclesia, Papam scilicet & Episcopos: idque per auctoritatem diuinam cælitùs eis communicatam à Christo domino nostro, accedente interim approbatione vniuersalis Ecclesiæ. Vis autem nūc cognoscere an talis ordinatio siue impositio festorum habeat auctoritatem? Audi quæso Scripturam, sic docet: Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in cælo. Iterum, Et ego dico tibi Petre, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiā meā. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis. Ecce iudicio Saluatoris ratum est in cælis, quòd præpositus Ecclesiæ vinculo suæ auctoritatis alligauerit in terris, vel puniendo, vel præcipiendo, vel constituendo. Ne verò paruipendatur à quopiam obedientia rebellióue hominis, contra præpositos Ecclesiæ, superaddidit Saluator alio loco, Qui vos audit (hoc est, vobis obedit: siquidem audire est obedire) me audit, Qui vos spernit (id est, vestra mandata aut constitutiones reijcit) me spernit: qui autem me spernit, spernit eū qui misit me. Ostendens omnem rebellionem, quę fit in pastores Ecclesiæ, omnemque obedientiam eis exhibitam redundare in ipsum Christum ac Deum. Quid dicemus ad hæc? Nunquid nos repugnabimus Dei ordinationi, vt irritā dicamus impositionem Ecclesiasticam legitimè factam, quam Christus testatur ratam esse ac firmā in cælis? An non super omnia horrendum, spreuisse Christum filiū Dei, & patrem eius omnipotentē? Clamat autem Christus & se & Deum patrem sperni, spretis præpositis Ecclesiæ. Qui haud dubiè spernuntur quoties eorum auctoritas in vsu legitimo aut contemptui est, aut non recipit

Quāta auctoritatis debeat esse constitutio festorum.

Matth.18.

Matth.16.

Luc.10.

cipit suam apud subditos pro dignitate obedientiā aut venerationem.

D. Verùm dicent alij, non esse legitimum potestatis Ecclesiasticæ vsum constituere festa.

An potestas Ecclesiastica possit cōstituere festa.

M. Quam ob causam?

D. Quia legitur apud Paulum, Nemo vos iudicet in cibo, & in potu, aut in parte diei festi, supple non obseruati.

Colloss. 2.

M. At perge porrò ad id, quod ibidem sequitur.

D. Aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi.

Legis festiuitates non sunt obseruādæ sicut nec Sabbatū legis.

M. Ecce ibi est solutio obiectionis tuæ. In hoc enim quòd dicit Apostolus, quæ sunt vmbra futurorum, &c. manifestè declarat se loqui de delectu ciborum, ac festiuitatibus veteris legis: quæ quia figuram ac typum habebant venturi Messiæ, ideo interierunt, sicuti & tota lex vetus. Cedit figura adueniēte veritate, cedit vmbra corpori. Christus autem & corpus est & veritas. Sicut igitur nemo nunc iudicatur peccasse, si non obseruet sabbatū Iudæorum: ita nemo iudicari debet, si nō obseruet alias festiuitates legis: imò iudicandus esset & puniendus, si obseruaret, quasi à Christo excidisset, iam conuersus ad vmbras Christi. Vt autem pergamus. Si Pontifex aut Episcopus habet auctoritatem sanctificandi siue consecrandi hominem laicum in sacerdotem Christi: si ædem prophanam sua benedictione potest facere perpetuò sacram Deo: cur non haberet quoque potestatem consecrandi diem operarium, in diem festum, ac sacrum, vel Christo, vel alicui Sanctorum eius? Fili sit tibi loco regulæ infallibilis, Quicquid agit minister ex vicaria auctoritate tanquam locum tenens Domini sui, id ratum est nō minùs, quàm si ipse Dominus fecisset. Et qui resistit ministro, iniuriam facit domino, qui talem voluit esse

Potestas Ecclesiastica potest facere de domo nō sacra sacrā, ergo de die nō festo festum.

pote-

potestatē in suo vicario. Hęc regula certa est in omni prętorio, in omni senatu, in omni lege, ciuili, canonica, & Euāgelica. De Euāgelica iā probauimus, quantū satis est huic proposito: de alijs suo loco probabimus. Sit igitur procul à te, & valde procul, omnis contentio impietatis. Nō enim est adeo nuperū aut recēs, celebrare festiuitatibus natalitia Sanctorum, ab olim factum est per vniuersam Ecclesiam. Nam beatus Ignatius discipulus Ioannis Apostoli, sicut in Epistola sua ad Magnesianos hortatur pro Sabbato celebrandum diem Dominicum: ita & epistola sua ad Philippenses docet & alios dies festos honorandos esse. Post Ignatium etiam Origenes tractans illud Matthæi Rachel plorans filios suos, &c. Bene, inquit, secundū Dei voluntatē horū innocentiū memoriā sancti patres celebrare mandauerunt in Ecclesijs. Igitur tum temporis erāt dies festi populo Christiano celebres.

Ab olim celebrata sunt festa natalitia Sanctorum in Ecclesia.
Ignatius.
Origenes.

D. An itaque tempore Christi fuerint aliqua festa Sanctorum?

M. Non. Nec vlla etiā fuēre festa Christi tempore Christi. Non enim celebrari debet in terris, nisi quod glorificatum est in cælis. At tunc temporis, nec Christus glorificatus erat, nec aliquis Sanctorum.

Cur tēpore Christi nulla festa Sanctorum.

D. An fuerint tempore Apostolorum?

M. Tempore Apostolorum postquam Christus erat in gloria Dei patris, & Spiritus Sancti de cælo datus, cœperunt vtique festa quædam Christi, Dominicæ, scilicet de qua diximus, Paschæ Pentecostes.

Tempore Apostolorū cœperūt quędā festa Christi.

D. Verùm an tunc fuerint festa Sanctorum?

M. Non, quia priùs debebat Ecclesia fundari, deinde suis solennitatibus exornari. Adhæc, tū temporis duces fidei & magistri religionis adhuc nobiscū agebāt sub ergastulo morituræ carnis, ipsi mortales sicuti & nos: quomodo igitur coli potuissent nondum glorificati?

Quare tempore Apostolorū non fuerint festa Sanctorum.

D. Qui-

D. Quidam ex eis longè ante alios martyrio coronati

Act.12. erant, vt Iacobus minor Apostolus, beatus Stephanus

Act.7. protomartyr, Ioannes Baptista præcursor Domini, in-

Marc.6. nocentes pro Christo occisi.

Matth.2.

M. Sic se res habet: nihilominus neque coli statim debebant, nec palam festiuitatibus celebrari in medio nationis prauæ, idque à cæteris Apostolis: nimirum ne suspicio fieret, quòd non purè annunciarent veritatem: sed suos ambirent suorumque fratrum honores, studentes in hoc abolere cultũ deorum Gentilium, vt suos suorumque honores possent substituere.

De antiquitate festorum in Ecclesia. CAP. IX.

M. Caeterùm, postquam latè per orbem plantari cœpisset Ecclesia, ac varijs locis velut in Respublicas coalescere, habens suas dominicas siue basilicas, publicáue oratoria, cœperunt tũ Christiani palàm celebrare, mirabilique religione obseruare dies festos, non solùm Resurrectionis Dominicæ, Ascensionis, Pentecostes, de quibus narrat D. August. ad Ianuarium epist. 118. quòd anniuersaria solennitate celebria erant toto terrarum orbe, vsque ad suum tempus.

Hieron. in vita Pauli Heremitæ. Quorum & D. Hierony. meminit dicens: Quòd beatus Antonius Heremita, diebus solennibus Paschæ & Pẽtecostes, semper vestiebatur tunica Pauli primi Heremitę, quam ille sibi de folijs arboris palmę contexu erat. Ergo & ante illa tempora in vsu erant festiuitates Paschæ & Pentecostes. Nam & histo. Eccles. libr. 7. cap. 1. loquitur de solenni die Paschæ. Verùm etiam aliorum Sanctorum, qui hinc migrarant ad cælum. Nam de festo D. Laurentij expressè meminit August. Tract. 27. super Ioannem. Prout etiam meminit festorum Natalis Domini, & S. Stephani serm. eiusdem Stephani, qui est primus

mus eius sermo de Sanctis. Quòd autem festa Natiuitatis, & Assumptionis virginis Mariæ fuerint in populo celeberrima, etiam ante August. & Hieron. tempora cõstat luce clariùs ex Homilijs siue Sermonibus, quos de ijsdem festis scriptos reliquerunt. Sicut & Theodoretus Cyrus reliquit nobis tetrastichon in dormitionẽ ἰωτόκου pro eius solennitate scriptum. Adhæc testimonio nobis sunt fidæ historiæ, singulorum Apostolorum festos dies celebratos fuisse, longè ante tempora Siricij Papæ, qui præsedit Ecclesiæ circiter annum Domini 398. Quo etiam tempore iam longo vsu celeberrima erant & alia Sanctorum festa, sic attestantibus vetustissimis scriptoribus. Nam de septem Machabæis: item de Cypriano Episcopo & Martyre testatur D. Gregor. Naziãz. quòd festiuitatibus & panegyribus celebrabantur ante annos 1270. De festis verò sancti Georgij militis Cæsariensis, & sancti Mamantis, ac sanctæ Iulitæ martyrum testatur Basilius Magnus in sermonibus conscriptis de eisdem. De festo autem beatæ Agnetis virginis ac martyris testatur diuus Ambrosius describens martyrium eiusdem. De festo insuper sancti Philogonij Episcopi testatur Ioãnes Chrysostomus. De festo denique sancti Petri martyris testatur Rufinus presbyter. Præter hæc autem est inuenire tam apud Basilium, Chrysostomum, Cyprianum, Augustinum, quàm in Concilijs Ecclesiæ, quòd debeant in singulis quibusque locis, vbi sancti Martyres per martyrium generosè triumpharunt, aut vbi eorum seruantur corpora, festa eorundem celebrari. Nec non inuenitur per Conciliũ Lugdunense, & cap. final. de ferijs per Gregorium nonum diligenter vetitum, ne quis audeat non obseruare festa ob reuerentiam Dei instituta, scilicet Natalis Domini, sancti Stephani, Ioannis Euangelistę, Innocentum, sancti Syluestri, Circuncisio-

Gregor. Naziãz. oratione sua 20. et oratione 19.

Ioã. Chrysost. Tom. 3. fol. 609.

Rufinus lib. 10. histo. Eccles. cap. 14

cisionis, Epiphaniarum, Dominicæ Passionis, Resurrectionis, cum 7. sequentibus, Ascensionis, Pentecostes cum duobus qui sequūtur, Natiuitatis Ioannis Baptistæ, festiuitatum omnium gloriosæ virginis, duodecim Apostolorum: & præcipuè Petri ac Pauli beati Laurentij, Dedicationis sancti Michaëlis, solennitatis omnium Sanctorum. Hæc Gregorius, præcipiens ne quis cesset celebrare hæc festa, quæ iam ab olim toti populo celebria fuerunt, vti de quibusdam iam demonstrauimus. Celebrare itaque annuis festiuitatibus natalitia Sanctorum, nequaquam nuperum est aut confictum: sed vetustate venerabile, sed acceptum traditione à patribus fidei, & productum continuò per omnem seriem succedentium temporum.

D. Verùm, an vetusti Patres inceperint olim eiusmodi solennitates Sanctorum absque verbo Dei?

M. Nequaquam: sed id fecêre instituti verissimo purissimoque verbo Dei, partim viuę traditionis. Nam quod docet discipulus Ioannis Apostoli D. Ignatius de festis Sanctorum hauserat ex viua doctrina eiusdem Apostoli: partim scripto in membranis per manum diui Pauli in sua epist. ad Hebr. cap. 13. vbi sic habet: Mementote præpositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbū Dei, quorum intuentes exitum conuersationis, imitamini fidem. In quibus verbis, quoniam dicit: Mementote, addens, Intuentes exitum conuersationis, certum est eum loqui de sanctis prælatis iam vita hac defunctis, docendo illorum memorias seruandas, ad eum finem, vt intuentes eorum perseuerantiam in bono, vsque ad exitū, imitentur fidem ipsorum. Non seruantur memoriæ, nisi defunctorum, nec exitus conuersationis cuiuspiam considerari potest, nisi cùm migrauerit, at neque tum quidē nisi ab eo, qui vel præsens viderit, vel ab illis audierit, qui

aut

aut ipsi viderunt, aut scriptam historiam vitæ eius legerunt. Itaque vel ex hac vna sententia Pauli licet colligere argumentum, quo demonstretur, sanctorum Episcoporum, post eorum obitum memorias seruandas esse in Ecclesia, ad eũ finem, vt populus commonefactus perpendendo sanctam illorum conuersationem, imitetur fidem ipsorum, hoc est, studeat habere non quantulamcunque fidem: sed qualem habuêre ipsi Sancti, sic ardentem, sic viuam charitate, sic ad cor transeuntem in omni opere bono, sic denique perseuerantem vsque in finem. De præpositis quidem Ecclesiæ adhuc viuentibus dicit eodem cap. Apostolus. Obedite præpositis vestris, & subiacete eis, ipsi enim peruigilant, &c. De præpositis verò iam vita defunctis sic dicit: Mementote præpositorum vestrorum, &c. hoc est, retinete & celebrate memorias eorum, idque haud dubiè cum laudibus, sicut scriptum est, Memoria iusti cum laudibus. Et quidem dum Prouer.10.
stabit Ecclesia. nam dixit Propheta: In memoria æterna Psalm.111.
erit iustus. Non vtique in cælo, vbi præsentes sunt, siquidem præsentium non seruatur memoria: sed hîc in Ecclesia Christi fidelium, vnde migrarunt ad Dominum. Atque hinc est, quòd venerãda Patrum antiquitas appellauerit olim festiuitates Sanctorum, & celebres illos conuentus, qui fiebant in natalitijs ipsorum, memorias eorundem, voce dictis scripturis admodũ consona. Hinc & D. Chrysost. habẽs orationẽ de vita & virtutibus beati Philogonij, eo anniuersario die, quo ille migrauit ad Dominũ, dicit se cũ populo celebrare memoriam eiusdem beati Philogonij. Quales memoriæ Sanctorũ, quia fiebant, vt fieri debent, cum veneratione, gratulatione, panegyribus, laudibus ac hymnis (vti testatur Greg. Nazianz. quòd suo tempore septem Machabæi martyres honorabantur annuis festiuitatibus & pane-

gyribus) ideo cœperũt postea appellari festa siue dies festi Sanctorum. Festum enim significat solenniter lętum, atque ad diem pertinet. Vnde festa Sanctorum, dicuntur dies, in quibus populus feriatur ad celebrandum cũ lætitia ac deuotione memorias eorundem, & audiens ex sacris concionibus nobilia facta illorum, quibus mundũ vicerunt, cęlumque penetrarunt, excitatur ad imitationem eius fidei, quæ in illis tãtoperè claruerat. Caue itaque vlli loquentium de abrogãdis Diuorum festis aurẽ præbeas: nam Spiritum Christi eiusmodi non habent, & te quoque exortem eius facerent. Quicunque enim habent Spiritum Christi non possunt non existimare, omni celebritate esse dignissima, viua illa & glorificata membra Christi, quæ Deus pater digna ducit festiuitate superna, perenni, inenarrabili in throno gloriæ suę.

D. Cauebo sedulò.

De eo, An quælibet dies omnibus pijs æquè sacra esse debeat. CAP. X.

D. Legi fortuitò in libello quodam istam propositionem, Futurum est, vt verè pijs quęuis dies sit æquè sacra.

Verè pijs quæuis est dies æquè sacra, quẽ sensum catholicũ & quẽ habeat hæreticum.

M. Talis propositio si intelligatur de eo quód futurũ est post cõsummationẽ seculi: itẽ si intelligatur de pijs iam nunc cũ Christo regnantibus in cælis, verissima est, habetq; altũ sensum, bene consonantem scripturis. Quia Sanctis nunc in cælis, & post consummationem seculi, vniuersis qui salui erunt, non solùm omnis dies, sed & omnis nox æquè sacra, & æquè ferialis erit. Nam ibi vniuersi ferias agunt sine intermissione, seruientes Deo in requie sempiterna, & plena sanctitate, & perfecta iustitia, dulcedineque ineffabili beatitudinis omnibus diebus corã ipso, in templo eius, prout expressè testatur Apocalypsis Ioannis, dicens: Hi sunt qui venerũt

Apoc. 7.

ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas in sangui ne agni: ideo sunt ante thronum Dei, & seruiunt ei die ac nocte in templo eius: & qui sedet in throno, habitabit super illos. Non erit ibi labor, aut dolor, neque vllus æstus, quoniam priora transierunt. Perpetuò esse sine labore in templo Dei, ante thronum eius, seruiendo ei in laudibus verè diuinis per acclamationem Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Item, Salus Deo nostro, qui sedet super thronum & agno. Et illud, Benedictio, & claritas, & sapientia, & gratiarum actio, honor & virtus, & fortitudo Deo nostro in secula seculorum. Amen. Perpetuò, dico, sic esse, sicque Deo acclamare laudem, & gratiarum actionem, in quiete & dulcedine, cum inenarrabili tripudio cordis, an non verissimè est, Sabbatum Domini agere ac festum diem, & centuplo eminentiùs quàm nos vnquam hìc agere possumus? O fili in cęlo est verus sabbatismus, veraque requies, qua in se requieuit Deus septimo die, qua & Christus filius hominis requieuit in Deo, mysterio redemptionis consummato: vti pulcherrimè deducit Apostolus ad Hebræos 4. ex verbis Prophetæ dicentis, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra, &c. Festinemus ergo ingredi in illam requiē, ne quis in idipsum incidat incredulitatis exemplum. At qui non dignatur hìc, vel semel in septimana ad mandatum Dei sui sabbatizare Dominicam, nunquam ingredietur in illum Sabbatismum Domini, quem inuenit, quem & dedit omnibus redemptor noster Christus. Cæterùm si eadē propositio intelligatur de tempore nouæ legis, quasi hìc in hoc mundo debeat omnis dies omnibus pijs esse æquè sacer, profectò optimo iure à venerabili Facultate Theologica Parisiensi condemnata est his verbis. Propositio ista innuens cultum diei Dominicæ, & aliorum festorū

Sensus malus siue hæreticus præfatæ propositionis.

ab Ecclesia vtiliter & sanctè institutorũ, aliquãdo in Ecclesia militãte abolendũ, quod in magnã vergeret pernicië Christianismi, irrationabiliter asseritur, nẽpe conformiter ad errorẽ Beguardorũ, qui dicũt tertiũ præceptũ Decalogi, scilicet, Sabbatũ sanctifices, iã cessare, quantũ ad iustos. Hæc illi. Cui sententiæ celeberrimę facultatis Theologicæ Parisiensis, si adiunxeris, quæ asserit beatus

Chrysost. Tom. 1. fol. 103. Chrysost. in oratione quã habuit de S. Philogonio, die quinta ante Natalẽ Domini, nempe diẽ natalem Christi secundum carnem esse festum omniũ festorum, maximè venerandum, adorandumque, quod si quis, inquit, appellat omnium festorum metropolim, haudquaquam aberrat. Ab hoc enim illustratio Dei festum videlicet Epiphaniorum ac sacrum Pascha, Ascensio, & Pentecoste originem ac fundamentum ducũt. Subiungens, Verùm non ob hoc tantùm par est hunc diem cæteris anteponi: sed etiam ob id, quòd id, quod in hoc natum est, cęteris omnibus est venerabiliùs. Et paulò inferiùs, Propter hoc, inquit, potissimùm amplector diligoque diem hunc, & amorem eius in medium propono, vt vos huius amatorij pharmaci participes reddam. Eoque rogo vos omnes obsecroque, vt summo studio summaque cum alacritate, velitis adesse: sed priùs suam quisque domum repurget, &c. Hæc ex Chrysost. Quibus si addas quæ paulò superiùs demonstrauimus, videbis antedictã tuam propositionem esse à vero alienissimam.

D. Sufficit mihi.

Summariè qui debeant computari inter transgressores huius mandati. CAP. XI.

D. Precor autem repete mihi paucis ac summariè, quos oporteat censere præuaricatores huius mandati.

Vti-

M. Vtique peccant contra hoc mandatum vniuersi, qui in Dominica, vel festiuis diebus non cessant ab operibus seruilibus, à laicis officijs, ac prophanis laboribus, secundum declarationem & exceptionem superiùs factas. Itē qui seruos suos, aut ancillas non minùs occupant opere manuali in Dominicis & festis, quàm in profestis. Peccant dico heri qui imperant, peccant & ministri qui obtemperant. Nam respondere deberent, Obedire magis oportet Deo, & vniuersali Ecclesiæ, quàm cuiquam hominum. Peccant quoque qui diebus feriatis negotiantur per equos suos, aut asinos, aliáue iumenta: nam & hoc facere non possunt absque occupatione familiæ suæ. Et qui non magis intendunt diuinis ac sacris in Dominica quàm alijs prophanis diebus: sed occupant se aut vanis, aut petulantibus, aut luxuriosis otijs, subinde magis negotiosis quàm si consuetas operas suas manuales tractārent. Cætera tu collige ex præmissis. *Summariè qui offendunt contra hoc mandatum.*

D. Verùm an semper peccent mortaliter?

M. Quis obsecro hoc definire poterit: cùm nullum sit peccatum tam graue, tamque enorme, quod non ex causa, & adiacente circūstantia, veniale aliquando fiat: etiā odium Dei, vt docet consolatorius Doctor Gerson? Scimus inobedientiam esse peccatum mortale ex genere: verùm potest ex ea surreptione, & ex tali perturbatione aut tanta infirmitate procedere, vt non sit nisi venialis culpa, sitque aliquando sine culpa. Quidam violando Dominicam peccant grauiùs, quidam leuiùs. Non omnes peccant eodem modo: quia non omnes similiter affecti, neque eisdem ex causis, neque propter eundem finē violant Sabbatum. Relinquamus igitur hæc Deo, qui scrutatur renes & corda, & nouit abscondita tenebrarū, pergentes ad mandatum, quod quidem est quartum in ordine, primum verò in promissione. *An omnis trāsgreßio huius mādati sit peccatū mortale.*

O 3 Elen-

Elenchus Capitũ Tractatus quinti.

Tracta-

Tractatus quintus.

Qua de causa tanto studio ac cura datum sit hoc quartum mandatum. CAP. I.

D. Habeas in honore parentes.

M. Quin potiùs in lege Domini quid scriptũ est? Quomodo legis?

D. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi.

M. Sic habet textus Exod. 20. Deut. verò. 5. cap. sic legimus, Honora patrem tuum & matrem, sicut præcepit tibi dominus Deus tuus, vt longo viuas tempore, & bene sit tibi in terra, quam dominus Deus tuus daturus est tibi. Renouauit autem istud mandatũ Saluator in Euangelio dicens adolescenti: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Illo verò interrogante, Quæ? Inter alia enumerat ei Dominus, Honora patrem tuum, & matrem tuam. Rursum Matth. 15. affirmat hoc ipsum esse Dei mandatum. Sic enim respondet Pharisæis, vos irritum fecistis mandatum Dei, de honorandis parentibus, propter traditionem vestram. Persuadet autem & Paulus huius mandati obseruationem ex triplici ratione. Quarum prima est, Hoc enim placitum est in Domino. Secunda, Hoc enim iustum est. Tertia, quia primum est in promissione, nempe, vt bene sit tibi, & sis longęuus super terram. *Mandatum istud renouatum in Euangelio. Matth. 19. A Paulo triplici ratione diligẽter persuasum. Collos. 3. Ephes. 6. Ibidem.*

D. Memini me legisse in Valer. Max. primam esse naturæ legem, diligere parentes. *Val. Max. lib. 5. cap. 4.*

M. Quæ lex adeo insidet omnium pectoribus, vt etiam bruta animalia eo instinctu ducantur. *Quare tã studiosè est inculcatum mandatum istud.*

D. Quorsum igitur opus erat tanta cura, tamque varijs

in locis inculcare hoc mandatum?

M. Vel hinc debes colligere: quanta corruptione labefactauerat naturam nostram peccatum, vt fuerit necesse præcipere tanta cura rem omnium iudicio, omniq́ue iure æquissimam, quam etiam bruta animantia sibi ex naturali suo instinctu & inditam habent, & obseruant: homo tamen non sit obseruaturus, nisi incitet auctoritas Dei suis mandatis, inuitet promissione, deterreat pœnarum comminatione. Quemadmodum patet in lege, nec vsquam fusiùs, quàm in Ecclesiastico siue Sapientia Iesu filij Syrach cap. 3. Olim quærebatur à quodam legislatore, cur nullam pœnam statuisset ei, qui vel patrem vel matrem occidisset. Respondit se non putasse, tantùm impietatis inesse humanis pectoribus, vt audeat quispiam occidere eum, per quem initium accepisset vitæ. Deus verò, cui omnia sunt manifesta, prę sciens tantam humani generis impietatem, vt ne parentes quidem securi sint futuri à maledicentia, plus dico, à truculentis manibus suarum prolium, hoc est, suorum quæ genuerunt viscerum, compulsus est pœnam constituere tam parricidio quàm maledicentiæ in parentes, dicente Apostolo.
1. Timot. 1. Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, patricidis & matricidis, &c. O maledictum peccatum, quò protrusisti nobilem illam hominis substantiam, vt non
Non solùm homo homini lupus, sed filius patri, & matri vipera. solùm homo, fortassis alienus fieret homini non homo: verùm etiam filius patri, & partus egrediens de vtero matris fieret genetrici suæ, & non homo, & lupus, & vipera. Quæ vt in conceptu suffocat marem seminantem, ita in partu corrodit viscera matris parturientis. Vt non immeritò concionetur Ioannes Baptista, dicens: Genimina viperarum, quis vobis demonstrabit fugere à ventura ira? Et Saluator, progenies viperarum. Rursum, Serpentes, genimina viperarum: quomodo fugietis à iudicio
Matth. 3. Matth. 12. Matth. 23.

ciò gehennæ? Ecce ego mitto ad vos prophetas & sapien tes, & scribas: & ex illis occidetis & crucifigetis, & ex eis flagellabitis in synagogis vestris, & persequemini de ciuitate in ciuitatem: vt veniat super vos omnis sanguis iu stus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare, &c. Occiderunt enim Iudæi primùm prophetas, deinde Christum, post Chri stum verò Apostolos: idque in ipso adhuc enixu, quo velut parturientes nitebantur generare in affectibus eorum, veritatem, per veritatem, virtutem: per virtutem denique Deum ac Christum. Post Iudæos verò etiam principes Gentium, qua non sunt vsi crudelitate in mactandis sanctis Dei hominibus? Laborabant ipsi vt extinguerent: laborabant isti vt in suis extinctoribus vitam seminarent æternam. An non planè viperinum est, in ipso partu trucidare parentem?

Genes. 4.
2. Paral. 24

D. At istud videtur extra propositum esse. Mandatum enim de honorandis progenitoribus loquitur: præmissa autem respiciunt martyria Sanctorum.

M. Extra propositum? An tractare in hoc mandato de parricidio & matricidio sit extra propositum? Quod fecerunt illi, veraciter parricidium fuit: erant enim quos trucidabant tantò iustiùs vocandi patres, quantò generabant in eis vitam infinitis modis digniorē ea vita, quæ datur à progenitoribus carnis. De quo nunc incipiemus dicere.

Qui sint nomine patris & matris intelligendi in hoc mandato. CAP. II.

M. VT autem huc pertinere scias quod diximus, examinemus, qui nomine patris ac matris hoc loco sint intelligendi. Quid tibi apparet?

D. Certè ego nominibus patris ac matris intelligendos puto progenitores nostros.

M. Non alios quàm qui carnem genuerunt?

D. Non. His enim hæc nomina imposita esse videntur.

M. Erras, non aduertens phrasim & cõsuetudinem scripturarum. Secũdum scripturas, namque primò pater & mater intelliguntur progenitores carnis nostræ, à quibus vel mediatè, vel immediatè accepimus esse naturæ: vt pater, auus, proauus, attauus, mater, auia, proauia, attauia, sicque ascendendo, si placet, in Adam vsque, primum naturę parentem. Patet istud Prouerb. 20.23. Ioannis 6. Heb. 13. Secundò patres sunt, qui generant in nobis spiritum Christi, siue nouam illam creaturam, qua quis viuit in Christo vitam sanctam, Deoq; placentem, quemadmodum Apostolus. 1. ad Corint. 4. testatur dicens: Non vt confundã vos hæc scribo: sed vt filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo: sed nõ multos patres. Nam in Christo Iesu, per Euangeliũ ego vos genui. Et ad Galatas 4. Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Dé quibus patribus potissimè dictum videtur illud Deut. Interroga patrem tuum, & annũtiabit tibi: maiores tuos, & dicent tibi. Hoc pacto & potiores Prophetarum olim vocabantur patres. Eliseus enim vocat Eliam patrem, dicens: Pater mi, pater mi, currus Israël, & auriga eius. Et alij Prophetæ vocabant Eliseũ patrem suum. Præpositi igitur Ecclesiarum, sacerdotes, pastores, episcopi, doctores quoque & concionatores verbi Dei, tibi fili, mihique patres sunt, tantò venerabiliores parentibus secundum carnem, quantò dignior est ea vita quam ipsi seminant in visceribus nostris. Tertiò patres sunt gubernatores Reipublicæ, nimirũ principes, prætores, magistratus, qui gladij potestatem habent, & præsi-

Primò pater et mater sunt progenitores carnis, ascẽdendo etiã vltra attauũ.

Secũdò parentes nostri sunt qui ingenerant nobis spiritum Christi.

Deut. 32.

4. Reg. 2.

Tertiò parẽtes sunt gubernatores Reip.

præſident non ſolùm ad conſeruationem rerum ac poſſeſſionum: ſed etiam ad vitæ ac innocentiæ tutelam: vnde Romani Senatores ſuos patres conſcriptos: eos verò qui feliciter Reipublicæ præfuiſſent patres patriæ appellabant. Et in libris Regum legimus ſeruos Naaman Syri principis militiæ regis Aſſiriæ dominum ſuum appellaſſe patrem, dicentes: Pater, ſi grandem rem dixiſſet tibi Propheta, certè facere debueras. Haud diſſimili ratione tutores & curatores, & magiſtros morum patres vocamus: eò quòd vitæ bene formandæ, curam quaſi paternam impendũt: vnde iuſtum videtur, vt iuxta nomenclaturam etiam honorem accipiant parentibus debitum. Quod hîc de viris dictum eſt, hoc ad ſexum fœmineum ſimili ratione trãſferre debes. Verùm in nomine matris, ſpecialiter intelligenda venit Eccleſia catholica. Nam ſecundum Apoſtolum ad Galatas, Illa quæ ſurſum eſt Hieruſalem, libera eſt, quæ eſt mater noſtra. Scriptum eſt enim, Lætare ſterilis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia multi ſunt filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet virũ. Nos autem fratres ſecundum Iſaac, promiſſionis filij ſumus: eius quæ libera fuit, & typum geſſit Eccleſiæ Chriſtianæ. Siquidem Eccleſia, quæ olim ante Chriſtum ſterilis erat, ſub Chriſto facta eſt fœcundiſſima, generans quotidie Deo per Baptiſmum numeroſum populum. Quem generatũ exinde velut lacte ab vberibus ſuis educat ac format ſedulò, per verbum Dei, per Sacramenta, per preces, & pietatis exempla, haud ſecùs atque pia ac ſedula mater. Poſtremò dicuntur patres appellatione ſcripturæ, viri ac mulieres grandæui, ſenio venerabiles, moribus compoſiti, experientia rerum periti, adeo vt idonei ſint multos erudire ad virtutem in communitate. Hinc Apoſtolus ad Timotheum, Seniorem, inquit, ne increpaueris, ſed obſecra

4. Reg. 5.

In nomine matris ſpecialiter intelligenda Eccleſia.

Galat. 4.

1. Timot. 5.

ſecra vt patrem, anus vt matres. Si Apoſtolus Chriſti voluit Epiſcopum Timotheum grandæuis viris, ac mulieribus deferre honorem, tanquam patres eſſent ac matres communitatis, quantò magis debemus idipſum & nos facere?

D. Conuincit ratio. Veruntamen nequaquam eo modo patres noſtri ſunt ſenes in communitate, atque proprij parentes.

M. Neque ſic patres noſtri ſunt, progenitores carnis, atque ij, qui in nobis generant Chriſtum, & per Chriſtũ vitam æternam. Itaque pro regula habebis: quò vnuſquiſque magis participat in nomine patris aut matris, quóque meliori ratione nobis parens eſt, & dicitur, eò ſolicitiùs ei impendendus eſt honor, qui hoc mandato præcipitur.

De quo honore debeat intelligi præceptum. CAP. III.

M. NVnc dicito, de quo honore intelligas, cùm dicitur, Honora patrem tuum, & matrem tuam: nam ibi præcipua eſt difficultas.

D. De honore reuerentiæ, veluti dum aſſurgimus, aut genu illis flectimus, aut caput aperimus, alióue modo reuerentiam impendimus.

M. Aliquid dicis: ſed necdum plenitudinem attingis pręcepti. Quandoquidem verbum honorare iuxta proprietatem Scripturæ ſacræ includit in ſe tria. Primum ſpontaneam obedientiam: enimuerò honos magnus eſt parentum, habere filios dicto obedientes: contra confuſio patris eſt filius proteruies, & indiſciplinatus. Hinc Apoſtolus, Filij obedite parentibus veſtris: hoc enim iuſtum eſt. Quapropter non obſequi, iniuſtum eſſe oportet, contra æquitatem naturalem. Rurſum, Hoc enim beneplacitum eſt in Domino, qui mandando ſic præcepit. Et obſecro

Verbum honorare includit in ſe tria.

Colloſ. 3.
Ephe ſ. 6.

fecro in quo potiſſimùm honorauit Chriſtus dominus, Deũ cæli patrẽ ſuũ dicens: Sed honorifico patrem meũ, & vos inhonoraſtis me: nónne in hoc, ꝙ vbiq; prætulerit volũtatẽ patris proprijs votis, factus illi obediẽs vſq; ad mortẽ, mortem autẽ crucis? Quia deſcẽdi, inquit, de cælo, nõ vt faciã volũtatem meã: ſed volũtatem eius, qui miſit me. Porrò Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Hinc Sapiens, Fili mi audi diſciplinã patris tui, & ne dimittas legẽ matris tuæ: vt addatur gratia capiti tuo, & torques collo tuo. Et alibi, Qui timet Dominum honorat parentes, & quaſi dominis ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Habes exempla Sanctorũ innumera, quæ huc te adhortantur. Iſaac enim figura Chriſti patri ſuo, vt immolaretur lubens copiam ſui fecit. Rechabitæ iuſſui patris ſui Ionadab obtemperauerunt, non bibentes vinum inæternum. Denique Chriſtus, & ipſe Deus exiſtens, ſubditus erat Ioſeph & Mariæ parentibus ſuis hominibus. Secundò includit in ſe honor parentum pietatem, ſiue benignitatem in eoſdem, vt filius ſubueniat parentibus, modò egeant, pro viribus ac facultatibus ſuis: nec id ſemel duntaxat atque iterum, ſed perſeueranter pro omni tempore vitæ eorum. Dicit enim Sapiens, In opere, & ſermone, & omni patientia honora patrem tuum. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui: & non contriſtes eum in vita illius: etſi defecerit ſenſu, veniam da, & ne ſpernas eum in virtute tua: & gemitus matris tuæ ne obliuiſcaris. Memento quoniam niſi per illos, natus non fuiſſes: & retribue illis, quomodo & illi tibi. Querula eſt omnis ſenectus, & habent ſua vitia parentes: tamen etiamſi moroſi ſint, aut deliri fiant, ſemper anteponenda ſunt quibuſlibet vitijs amabilia illa patris ac matris nomina: nec quales moribus ſunt: ſed quòd parentes ſunt, æſtimandum venit. Eſto rex fias aut Epiſcopus, etiam hoc vel ignobiliſ-

Quomodo Chriſtus honorauit patrẽ ſuũ.
Ioan. 8.
Philip. 2.
Ioan. 6.
Prouerb. 1.
Eccleſ. 3.
Geneſ. 22.
Ierem. 35.
Luc. 2.
Eccleſ. 3.
Eccleſ. 7.
Non quales ſint parentes, ſed ꝙ eos habemus parentes æſtimandum.

ſimo patri acceptum ferre debes: quoniam quod es, debes patri ſecundum Deum, & niſi eſſes, rex aut Epiſcopus eſſe non poſſes. Ioſeph euectus ad ſceptrum Aegypti, & factus ſaluator mundi, diſce, qua ipſe diligentia aluerit, quo ſtudio coluerit patrem indigentem, paſtorẽ ouium ab adoleſcentia ſua. Geneſ. 46. 47. 48. cap. Hîc certè non poſſum non exclamare in vitia huius temporis. Equidem vidi, & bene cognoui matronam quandã centum annorum, quæ de ſuis viſceribus genuerat marito ſuo viginti duas proles, & eaſdem honeſtiſſimè educauerat, omnem ſubſtantiam dependens in illas. Cùm autem facta eſſet centenaria, & planè inops omnium tã rerum quàm virium, non inuenta eſt ne vna quidem ex omnibus illis prolibus, (cùm tamen ſupereſſent plures mediocris fortunæ) quæ matrem iam capulo proximam reciperet ſub tectum, aut extremę vitę neceſſaria præſtaret. O rem non ſolùm indignam, ſed pluſquam crudelem! Verùm miſſa iſthæc faciamus. Quòd autem honor parentum includit ſubſidium eiſdem impendendum,

Matth.15. palàm teſtatur Saluator dicens: Quare vos tranſgredimini mandatum Dei, propter traditionem veſtram? Nã dixit Deus, Honora patrem & matrem, &, Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis: Quicunque dixerit patri vel matri, Munus quodcunq; eſt ex me, tibi proderit. & non honorificabit patrem ſuũ aut matrem ſuam: & irritum feciſtis mandatũ Dei propter traditionem veſtram. Quaſi diceret, Vos docuiſtis ſatis eſſe, obtuliſſe in templo, quod debebatur ſubuentioni parentum. Ego autem dico vobis, quòd per hoc irritum feciſtis mandatum Dei de honorãdis parentibus: quia ſubuenire eſt honorare, non ſubuenire eſt inhonorare. Siquidem vt magna eſt afflictio parentum, ita certè non modica videtur confuſio, derelinqui in egeſtate

&

& angustijs, etiam ab ijs, qui quod sunt, non nisi de ipsorum visceribus sunt. Tertiò includit honor iste exhibitionem debitæ reuerentiæ: qualis fit non solùm denudatione capitis coram eis: sed etiã ac magis, si per omnia primas illis tribuamus in colloquijs, in conuiuijs, in consessibus, in amicitijs, in familiaritate, in humanitatis studio, in disponendo de rebus domesticis, in consultãdo, ac alijs. Cuiusmodi sanè probatione non egent: quia per se manifesta sunt, omnium hominum iudicio. Salomon ille sapientissimus matri venienti assurrexit, eãque adorans iuxta se in solio gloriæ collocauit. Itaque in his tribus honorantur parentes. Quæ qui non exhibet, indubiè deprehenditur esse prçuaricator huius mandati. 3. Reg. 2.

D. An etiã impleat istud mandatum hæc exhibens duntaxat foris in opere?

M. In omni prætorio, & coram vniuersis tribunalibus pro eodem habentur, non esse & semiplenè esse. In officijs autem humanis, quod foris est in opere, & non prodit syncerè ab intus de affectu cordis, hoc semiplenè est: eamque ob causam quasi non esset, ita iudicatur à Domino. Debet enim integrum esse, ac syncerum, non fictum, non simulatum, non semiplenum, quod vel mandat vel commendat Scriptura sacra. Honor ergo, de quo loquitur præceptum, debet surgere de corde, & ex eo affectu, quo quis habet & æstimat parentem, velut eum, cui nunquam redditur æquiualens. Iuxta illud Aristotelis, Dijs, parentibus, & magistris non redditur æquiualens. Alioqui non satisfit huic præcepto, & longè porrò proijcimur à magnifica illa promissione, nimirum, Vt sis longęuus super terram. *Honor parẽtum non debet esse fictitius, sed verus & cordialis.*

D. Putarent pij magnificentiorem esse promissionem, citò dissolui, & esse cum Christo.

M. Hoc ipsum & Apostolus iudicat multò meliùs, quoniam *Ephe. 5.*

1.Ioan.5. niam dies mali sunt:& totus mundus in maligno positus est. Olim tempore legis in populo carnali, cùm cælum adhuc clausum esset, indubiè erat magnifica hæc promissio, vt longo viuas tempore super terram. At nūc patefactis cælis, Apostolus allegās apud Ephesios huius mandati promissiones non solùm intellexit de terra elementali:sed & mysticè ac anagogicè de terra viuentium:
Matth.5. prout & Christus intellexit illud Matthæi:Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Nihilominus certum est vltricem manum Domini, etiam nunc temporis multos perdere de terra hac & vita, eā ob causam, quòd inhumani aut impij fuerint in parentes suos.

Quousque extendat se istud præceptum affirmatiuum, & quale includat negatiuum. CAP. IIII.

D. Erùm quid si tam procul absim à parentibus meis, vt eis exhibere reuerentiam aut subuentionem non valeam?

M. Nusquam peccat, non posse: nihil enim impossibilium cadit sub præcepto. Est istud præceptum affirmatiuum, quale obligat semper:quia nemo vnquam eximitur ab eius obligatione:sed nō pro semper, hoc est, nō ad id obligat, vt pro omni temporis momēto fiat eius executio. Sufficit enim fecisse opus præcepti affirmatiui pro loco & tēpore cōgruis, nempe vbi se offert congrua occasio, vel iusta exequendi causa. Etenim, si hîc es, non oportet statim Romam currere, vt ibi honores parentē. Si voto ligatus es, non oportet (quod hodie multi dicunt) soluere monasticam professionem, vt inseruias progenitoribus carnis. Audet enim diuus Hieronymus sanctimonia & eruditione probatissimus (cui vni plus credendum est, quàm vniuersæ Protestātium hęreticorum turbæ) constanter pronunciare inuitans Heliodorum

Istud præceptū quia affirmatiuū ligat semper, sed nō pro semper Neq; votū soluendum, neq; matrimonium vt subuenias parentū necessitati.

Hieronym. Tom.1.epistol.1.

rum

rum ad vitam solitariam in heremo, in hunc modum, Licet paruulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus, vbera quibus te nutrierat mater osten dat, licet in limine pater iaceat, per calcatū perge patrem siccis oculis, ad vexillum crucis euola. Solum siue (vt alij legūt) solidū pietatis genus est, in hac parte esse crudelē. Hæc ille. Si denique tu in vna ciuitate cū vxore & prolibus habitas, pater verò in alia: non te cogit præceptū derelinquere vxorem & liberos, quò inseruias patris necessitati. Alioqui quomodo verum erit, quòd Dominus per os Adæ pronunciauit, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori suæ? Veruntamen vrget te præceptum, vt tantum impendas subsidij, quantum fieri potest, saluis legibus matrimonij. Sic quoque vrget monachum & monacham, vt tantùm se impendat egenis parentibus, quantùm patitur monastica professio. Quis enim dicet, minùs habere roboris, voti promissionem Deo cæli solenniter factam, quàm fœdus matrimonij hinc inde homini ab homine cōpromissum? Interea hoc quoque aduerte, mandatum istud præsupponere cūctas leges charitatis & iustitiæ, quibus obstringimur vniuersis hominibus, & exigere vltra has honorē, de quo iam diximus. Igitur vt turpiter impij sunt, qui proprijs parentibus non plus impendunt, quàm lex charitatis iubet impendendum omnibus: ita peccant supra modū cōtra hoc mandatū, qui exasperant parentes suos aut subsannāt, aut fraudant, aut cōtumelijs afficiūt, aut abliguriūt substantiā illorū, labores illorum, stillantem sudorem vultus eorum, aut bonam famam eorum denigrant, si non sermone, saltem opere, adeo perditè viuendo, vt dedecori sint progenitoribus suis? Porrò qui verberant, aut manus suas commaculant sanguine parentum,

Genes. 2.

Mandatum istud præsupponit præcepta charitatis et iustitiæ.

Contumeliosi in parentes aut iniurij grauißime peccant.

1.Pet.4. tum, hi denique vbi parebunt? Si iustus vix saluabitur (vt inquit Petrus) quid, precor, agent isti, quorum impietas commaculat omnem legem, naturalem, humanã, diuinam, amicitiarum, iustitiæ, charitatis? Nec deponit solùm affectum hominis: sed & omnium ferè quę viuũt sub sole, degenerans in naturam prorsus viperinam. Hęc equidem non attingerem, nisi subinde ita fieri exploratum haberem.

D. Tamen nihil de parricidio aut matricidio loquuntur verba præcepti istius.

Prohibentur hîc parricidia & matricidia. Præceptũ affirmatiuũ includit in se negatiuum.

M. Esto. Verùm quotiescunque mandatum affirmatiuę præcipit actum aliquem, in effectu prohibet idem mandatũ, omne id quod actui illi repugnat. Vnde qui præcepit honorandos parentes pro loco & tempore, ille in effectu prohibuit, ne vnquam afficiantur dedecore, iniuria, contumelia, aut tristitia.

Quomodo tria prædicta debeant singuli suis superioribus CAP. V.

M. AT nunc applicemus ista, etiam ad illos, qui licet non vulgò, tamen veraciter inter parentes numerandi sunt. Meministi qui nomine parentum intelligantur?

D. Memini, nempe Episcopi, pastores, sacerdotes, doctores, prædicatores verbi, rectores Reipublicæ, tutores, & mater nostra Ecclesia Christi.

Rectoribus & superioribus debemus tria prædicta.

M. His igitur debemus tria illa quæ sub nomine, honorare, comprehenduntur: scilicet obedientiam, deinde & subuentionem in temporalibus, tertiò reuerentiam: vnicuique in gradu suo, & secundum meritum ministerij quod impendit.

D. An hoc etiam testentur Scripturæ sanctæ?

M. Abundè, Obedite, inquit Apostolus, præpositis vestris.

Heb.13.

ſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant quaſi rationẽ pro animabus veſtris redditūri, vt cũ gaudio hoc faciãt, & non gementes. Igitur honorandi ſunt per ſpontaneã obedientiam. Rurſus ad Timoth. Qui bene præſunt presbyteri, duplici honore digni habeantur: maximè qui laborant in verbo & doctrina. Dicit enim Scriptura, Nõ alligabis os boui triturãti. &, Dignus eſt operarius mercede ſua. Ergo patribus fidei ac religionis, hoc eſt, præpoſitis, paſtoribus, euangeliſtis, & doctoribus debemus præter obedientiam etiam ſubuentionem rerum temporalium. Quod certè Apoſtolus admodum inſigniter demonſtrat ad Corinth. Primò ex lege naturali, deinde ex lege Moyſaica, tertiò ex ordinatione Chriſti, dicens: Quis militat ſuis ſtipendijs vnquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Nunquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dixit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os boui trituranti. Nunquid de bobus cura eſt Deo? An propter nos vtique hæc dicit? Nam propter nos vtique ſcripta ſunt, quoniam debet in ſpe qui arat, arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi. Si nos vobis ſpiritualia ſeminauimus, magnũ eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus? Si alij poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potiùs nos? Sed non vſi ſumus hac poteſtate, ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculũ demus Euangelio Chriſti. Neſcitis quoniã qui in ſacrario operãtur, quę de ſacrario ſunt, edunt? Et qui altario deſeruiũt, cũ altario participãt? Ita et Dominus ordinauit his, qui Euãgeliũ annunciãt, de Euãgelio viuere. Hæc autẽ meritò ſufficere deberẽt huic loco, niſi perfidiæ miniſtri (vt vbique, ita hîc quoque) conturbarent doctrinam veritatis. Quorum alij contendunt Apoſtolos & eorum ſucceſſores prorſus nullã habere

1.Timot.5.

1.Cor.9.

Deut.25.

Quàm variæ hæreſes repugnant præmiſſis.

bere auctoritatem condendi canones aut leges: ideoque Decretales apocryphas, nulliusque momenti. Alij dicūt Romano Pontifici, alijsque præpositis Ecclesiæ in nullo esse obediendum. Alij verò nō esse obediendum, nisi his, quæ præcepta inueniūtur in Scripturis sanctis. Alij insuper dogmatizant, imperfectos quidem debere subesse: verùm eos qui ad perfectionis statum iam promouerunt, non esse vlteriùs vlli humanæ potestati subiectos. Alij denique contendunt obediendum esse laicis principibus, eorumque baliuis, propter dictum Apostoli ad Romanos 13. Non autem præpositis Ecclesiæ: eò quòd isti nullam habeant iurisdictionem, sed tantummodo verbi ac Sacramentorum ministerium.

D. Et ego quidem multa audiui de eiusmodi, sed fugio & istos, & vniuersos sectarios, vel eo nomine, quia non consistunt in vno.

Odiendi sectarij vel ea ratione quòd non subsistāt in vno.

M. Vna fides, inquit Apostolus, vnū Baptisma, spes vna vnius vocationis, vnus Deus, & pater omniū, vnus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus, vnum Euangelium, & vnica sponsa Christi Ecclesia, in qua licet inuenire hæc omnia. Quandocunque igitur aliqui aut variant inter se super doctrina fidei, aut aliud dicūt quàm Ecclesia, nec adferunt quod receptum ab initio, hucusque in publica traditione retentum est, hoc vno, eoque infallibili argumento constat illos schismaticos esse, in quos pronunciat Apostolus dicens: Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Non veniat, fili, anima tua in consilium eorum.

Ephes. 4.
1. Timot. 2.
Argumentū infallibile cognoscēdi sectarios
Galat. 1.

D. Præcor igitur trade mihi solidam aliquā instructionem aduersus eos qui eiusmodi sunt.

Penes Episcopos & prælatos Ecclesiæ esse auctoritatem iurisdictionis. CAP. VI.

M. Prin-

M. Principiò certò certiùs constat, quòd Romanus Pontifex, cæteriq́ue Episcopi habeant veram potestatem, veramque iurisdictionem super alios sibi commissos. Primò ex eo quòd dicit Saluator Matth. 19. Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël.

In Ecclesia esse tribunalia & veram auctoritatẽ iurisdictionis.

D. Scriptura hæc loquitur de extremo iudicio.

M. Nequaquam. Siquidem tempus illius iudicij extremi vocatur in Scripturis consummatio seculi. Tempus verò Euãgelij, quo vigere cœpit Baptismus, vocatur, Christo quidem regeneratio: Prophetis autem, futurum seculum, dicente Esaia de Christo, Pater futuri seculi: tunc *Esai. 9.* vtique futuri, nunc verò præsentis: quia nunc fit regeneratio. Igitur in regeneratione, quæ exercetur sub Baptismo, potissimùm tunc cùm filius hominis ad immortalitatem, & thronum conscenderit Dei patris, atque exinde sederit in sede maiestatis suæ, Tunc dico, & vos (quod adiuro vobis dicendo: Amẽ) sedebitis super duodecim sedes, id est, habebitis non vnam omnes, sed singuli suam cathedram, siue iudiciariam potestatem: nec quidem vacuam illam, & sine vsu, sed sedebitis actu iudicantes duodecim tribus Israël, hoc est, vniuersitatem populi credentis in Deum, qui tunc in duodecim tribus distributus erat. Tacet pro tunc de Gentibus: quia nondum aperuerat Apostolis mysterium hoc, de vocatione Gentium, quod post missum Spiritum Sanctum aperuit Petro. Et quidem in regeneratione, cùm sederit filius hominis, &c. hoc est, quamdiu sederit filius hominis in sede maiestatis exercens iudiciariam potestatem in omnes, durante regeneratione, tamdiu sedebitis & vos pro tribunalibus vestris exercentes iudiciariam potestatem in *Act. 10.*

omnes credentes, hoc est, vsque ad finem mundi: quia tunc cessabit regeneratio, & succedet seculi consummatio. Quid posset dici expressiùs de iudiciaria potestate, quæ est in Ecclesia? Quòd si quispiam contendat ex scriptis Patrum hunc locum Euangelij ad Ecclesię militantis gubernationem non pertinere, (quod nos certè non possumus inducere in animum nostrum) superaddes tũ ea loca, quæ citra omnem controuersiam loquuntur de ea iurisdictione, quæ exercenda est in Ecclesia militante:

Quòd summus Pontifex habet iudiciariã potestatẽ.

Et in primis hoc quod dixit Saluator, primùm Petro & eius successoribus: deinde omnibus Apostolis eorumque successoribus, Et ego, inquit, dico tibi Petre. quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam

Matth. 16.

meam. Et tibi dabo claues regni cælorum. Et quodcunque ligaueris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cælis. Dicit per verbum futuri temporis, Dabo: quia nõ tunc temporis, sed post resurrectionem dedit, dicens:

Ioan. 21.

Pasce oues meas, pasce agnos meos, tu me sequere. Te enim meo nomine vniuersalem pastorem instituo. Pastor indubiè habet potestatem super gregem suum: nam

Quòd Episcopi habeant iudiciariã potestatem.

si non habet, pastor non est. Hæc itaque dicens Saluator nominatim Petro, dedit ei, & successoribus eius, irrefragabilem auctoritatem siue potestatem, super vniuersum populum Christianum. Et ne alij Apostoli essent sine

Matth. 18.

auctoritate ac iurisdictione quisque super populum sibi concreditum, dixit etiam ad illos: Amen dico vobis, quæcunque alligaueritis super terram, erunt ligata & in

Ioan. 20.

cælo, & quæcunque solueritis super terram, erunt soluta & in cælo. Vnde post resurrectionem suam Christus

Quòd habeãt potestatẽ in foro conscientiæ.

ascensurus iam in cælum, dixit suis Apostolis his verbis, Pax vobis: sicut misit me Pater, & ego mitto vos, hoc est, cum eadem potestate, ad eosdem actus, & ad eundem fi-

nem

nem, qua & ad quos me misit Pater, & ego mitto vos. Ille dedit mihi suam potestatem, ego vobis communico meam, eandem scilicet illam, quam à Patre accepi. Et ne quis dicat potestatem hanc solùm esse in iurisdictione forensi, & non etiam in ipsas animas hominum, vlteriùs insufflauit & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctũ, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retẽta sunt. Hæc sine dubio significant, quòd Apostoli eorumque successores habuerint potestatem regendi Christi fideles auctoritate aliqua à Deo accepta. Quemadmodum & Paulus dicit Act. 20. Attendite, vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Obserua hoc loco quod Apostolus testatur, eos quos sibi successores ordinauerat Mileti, & Ephesi, à Spiritu Sancto positos esse Episcopos ad regendum Ecclesiam Dei. Ad regẽdum, inquit: nemo autem regit communitatem sine auctoritate iurisdictionis. Cathedram iudiciariæ potestatis adeo non respuit Euangelium, vt præcipiat Christus seruanda esse, quæcunque secundum cathedram dicta sunt, inquiens: Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis seruate & facite, secundum opera verò eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt. Indubiè hæc verba non sunt damnantis cathedram, sed malam vitam illorum, qui sedent in cathedra: alioqui non dedisset præceptum faciendi quæcunque dicunt, id est, docent, decernunt vel statuunt. Hæc certè & eiusmodi loca certum est non posse de alia potestate intelligi, quàm de ea quæ in terris est, & in hac mortali vita exercenda est.

Approbatur à Christo cathedra: damnatur tamen mala vita. Matth. 23.

Apostolos vsos fuisse potestate iurisdictionis in suos subditos. CAP. VII.

D. Caeterùm, an Apostoli sint vsi vlla eiusmodi potestate in populum?

M. Frustrà est calceus, inquit Aristot. cuius non est vsus, frustrà & sine causa (quod impiũ est credere) collocasset Christus hanc potestatẽ in Apostolis, eorumque successoribus, si nullum illius voluisset esse vsum. Et hoc, Cùm sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos iudicantes: quid aliud est, quàm vos eritis actualiter exercentes iudicium potestatis Euangelicæ, tam diu quàm sedebit in sede maiestatis suæ Christus? Dicit enim, Sedebitis iudicantes, quod significat actuale exercitium potestatis. Sedet autẽ ille in sede maiestatis suę à die Ascensionis, vsque ad consummationem seculi, hoc est, vsque ad diem iudicij extremi. Tunc porrò finis, inquit Apostolus: quia tunc tradet Christus regnum Deo & patri, & erit Deus omnia in omnibus. Igitur quamdiu stabit mundus, erit vsus istius potestatis. Sed & Apostoli vsi sunt ea non infrequenter. Vsus est ea Paulus in incestuosum illum Corinthium, tradendo eum Satanæ ad interitum carnis, vt spiritus ipsius saluus esset in die Domini nostri Iesu Christi. Vsus est eadem condonando illi absolutionem à peccato suo, dicens: Nam & ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi, vt non circunueniamur à Satana. Ibi nota quod dicit, In persona Christi: & disce, Episcopos, si quid agant secundum potestatẽ quam habẽt, hoc eos agere in persona Christi. Quod autem fit in persona Imperatoris, quasi à sacratissima ipsius Maiest. factum, sine controuersia reuereri debet. Iterum vsus est hac potestate in Hymenæum & Alexandrum propter illorum hæresim dicens: Quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare. Tradere Satanę, est excommunicare. Porrò excommunicatio in nascente

Apostolos et eorũ successores vsos esse iudiciaria potestate.

1. Corin. 15.

Ponũtur loca vbi Apostoli vsi sunt sua potestate.

1. Cor. 5.

2. Cor. 2.

1. Timot. 1.

Ecclesia, etiam visibilem habebat effectum per corporalẽ obsessionem dæmonis: patet id 1. Corint. 5. & loco præallegato: vt vel sic palàm constaret robur potestatis Ecclesiasticæ, quam Christus reliquerat in terris. prout tunc quoque Spiritus Sanctus dabatur visibiliter, & habebat sensibiles quosdam effectus, in linguis nouis, & prodigijs, & signis, ad maiorem certitudinem virtutis Euangelicæ. Nec obscurè vsus est sua potestate princeps Apostolorum Petrus in Ananiam & Sapphiram vxorẽ eius, qui ceciderunt mortui statim ad verbum increpationis Petri, vt tantò terribilior esset omnibus auctoritas summi Pontificis, quantò expeditiùs operata est suum effectum. Vnde ibidem sequitur, Et factus est timor magnus in vniuersa Ecclesia, & in omnes, qui audierunt hæc. Quin & hoc audi quàm constanter minetur Paulus suam auctoritatem in rebelles, dicens: Quid vultis? in virga veniam ad vos, an charitate & spiritu mansuetudinis? Rursus, Ideo, inquit, hæc absens scribo, vt non præsens duriùs agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in destructionem. Hæc verba an sint hominis habentis nudum ministerium verbi, & nihil vltrà iurisdictionis? Quid igitur minatur virgam? Quorsum allegat potestatem, quã dedit ei Dominus? Quorsum sic intonat ad Thessalonicenses, Denũciamus autẽ vobis fratres in nomine domini nostri Iesu Christi, vt subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, & non secundum traditionẽ nostram, quam acceperunt à nobis. Item, Quòd si quis nõ obedierit verbo nostro, per epistolam, hunc notate, & non commisceamini cum illo, vt confundatur. Et ad Galatas primo, Sicut prædiximus, & nunc iterum dico vobis, si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit? Quorsum mandat Ioannes, Si quis

Act. 5. *1. Corin. 4.* *2. Cor. 13.* *2. Thes. 3.* *Ibidem.* *2. Ioan. 1.*

venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis? Confitetur vniuersa Ecclesia omnem potestatem Ecclesiasticam datam esse in ædificationem, non in destructioné. Prout Paulus testatur de sua. Quòd si quis prælatorum huius temporis vtatur ea in destructionem Ecclesię, hoc omnes dolentes audimus, hoc & vehementer detestamur: non tamen propter hoc patiemur eripi nobis rem non minùs necessariam, quàm bonam. Et vt omnes Scripturæ taceāt, nónne natura ipsa loquitur, ouem morbidā segregandā esse à caulis, ne totus grex pereat? Cuius, precor, auctoritate segreganda? Nónne eius qui pastor est gregis? Pastor igitur Ecclesiæ, vel ex eo quòd pastor est, ipso iure naturæ potestatem habet eijciendi procul à caulis Christi morbidos & contagiosos Christianos. Si ignis pestilens percusserit membrum vnum aut alterum, nónne tempestiuè præcidendum est, ne contagio inficiat totum? Et cuius iudicio? Nónne medici, qui eius rei peritiam habet? In corpore itaque Ecclesiæ, si qui aut scelere ardeant, aut pestulenti doctrina, mox vitiaturi totú, nisi arceantur: cuius, precor, auctoritate eijciantur? An non illorum, qui clauem scientiæ acceperunt cum potestate iudicandi inter lepram & non lepram, corruptum & incorruptum, emendabile & inemendabile? cura totius corporis est penes caput corporis, cura gregis penes pastorem ipsius. Est & pars omnis propter totum: non autem totum propter partem. Fouenda quidem pars debilis, quantum fieri potest, & curanda quæ tabem habet modis omnibus, oleo, vino, malagmate. Cæterùm si curationem non recipit contagium, iam excindenda venit, ne pereat totum propter partem: idque auctoritate eius qui præsidet toti. Quem certè fontem naturæ secu

tus Saluator noster dixit sponsæ suæ Ecclesiæ: Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eũ & proijce abs te. Expedit enim tibi, vt pereat vnum membrorum tuorũ, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, & proijce abs te. Expedit enim tibi vt, &c. Sic de pede, eijce, abscinde, proijce, scilicet tu Ecclesia, per tuos Episcopos, & præpositos, quos habes. Expedit enim tibi magis ô sponsa mea Ecclesia, vt pereat tibi vnum membrorum tuorum, quàm vt totum corpus tuum in gehennam eat. Eandem quoque rationem tã naturæ quàm Saluatoris insequentes Apostoli, non solùm per semetipsos eiecerunt pestiferos à communione fidelium, sed & perpetuos canones eijciẽdi, siue excommunicationis suis successoribus præscripserunt. Primò contra hęreticos, dicente Paulo: Hęreticum hominem post vnam & secundam correptionem deuita. Item, Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepistis, anathema sit. Secundò contra vniuersos contumaces, eodem Apostolo statuente. Si quis non obedierit verbo nostro per epistolam, hunc notate, & cum eo ne commisceamini, vt confundatur. Tertiò contra eos, qui notorijs criminibus obscurãt siue commaculant celebritatem nominis Christiani, eodem Apostolo cõstituente ad hunc modum, Nunc autem scripsi vobis (scilicet pro canone) non commisceri. Si is qui frater nominatur, est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum eiusmodi nec cibum sumere.

Matth. 5.

Canones auctoritatis exercendæ quos præscripserunt Apostoli.

Tit. 3.

Galat. 1.

1. Cor. 5.

D. Expedit ergo heremitam fieri, quia plerique hominũ sunt eiusmodi malis irretiti.

M. Hauddubiè, intelligit istud Apostolus de ijs qui tales sunt, non solùm facti perpetratione, sed aut iudicis sentẽtia, aut publica reputatione ad infamiã vsq;. Ad-

dit,

1.Cor.5. dit, Expurgate vetus fermentum. Item, Auferte malum (ſcilicet inceſtuoſum illum Corinthium) ex voibſipſis. His ſi coniungerem ſanctorum Patrum teſtimonia, dies me enarrantem deficeret. Sed nec illis credituri eſſent, qui prædictis non credunt, in quibus eſt certius argumentum veritatis quàm in illis. Abeant igitur animarũ latrunculi, qui contendunt Eccleſiæ paſtores nihil habere poteſtatis aut iuriſdictionis in ſubditos ſuos, nihil poſſe ſuis excommunicationibus in publicè criminoſos, in contumaces, in perfidos, in ſeductores; cùm Apoſtolus Petrus in virtute ſuæ poteſtatis vel obiurgãdo quoſdam exterminauerit de hoc mundo. Paulus quoque ſic excommunicauerit, vt viſibiliter tradiderit Satanę ad interitum carnis. Denique Chriſtus dicat, eum, qui auctoritatem Eccleſiæ, hoc eſt, prelatorum nõ audit, habendũ eſſe velut ethnicum & publicanum, hoc eſt, velut eum qui non communicat nobiſcum in bonis Spiritus Sancti, fidei, ac religionis, neque in ciuilibus vſibus huius mundi extra neceſſitatem: prout conſtat ex 2. Canon. Ioannis, & 2. Pauli ad Theſſalon. quorum alter prohibet cibũ cum huiuſmodi ſumere, alter vetat aue illi dicere. Eat nunc ille, quem Lutherum vocant, & dicat excommunicationem non ſolùm non metuendam eſſe, ſed cum gaudio ſuſcipiendam eſſe & procurandam.

D. Profectò ego admodum metuendum cenſeo, quod habet tam clarum teſtimonium in Scripturis, deditque tam euidens experimentum ſuæ virtutis ſub manibus Apoſtolorum Petri & Pauli.

Scriptura exprimit cauſas M. ob quas licet excommunicare.

Cauſæ ob quas debeant & poſſint percuti fulmine excommunicationis contumaces & ſcelerati. CAP. VIII.

Nunc quoque attingamus aliquid de cauſis ob quas licet rationabiliter vti fulmine excommunicationis, aut alioqui ſeuerè ac palàm animaduertere

uertere in eos de quibus iam dictum est.

D. An causæ istæ Scripturis sint demonstrabiles?

M. Admodum luculenter. Vna est: quia sic expedit corpori Ecclesiæ, ne totum pereat. Hanc expressit Saluator Matth. 5. Expedit enim tibi (spōsa mea Ecclesia) vt vnū membrorum tuorum pereat, quàm totum corpus tuū eat in gehennam. Hanc & Paulus expressit dicens: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Expurgate ergo vetus fermentum: nempe incestuosum illū, qui audet habere vxorem patris sui: qualis fornicatio nec inter Gentes auditur. Hanc quoque natura docuit opiliones, nimirum ideo morbidā ouem expellere, ne grex totus pereat. Secunda causa est: ne boni communicent eorum operibus malignis, sicque in die Domini confundantur: Hanc tetigit Ioannes 2. Canon. circa finem dicens: Nec aue ei dixeritis. Qui enim dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Ecce prædixi vobis: vt in die Domini nō cōfundamini. Tertia est, vt confundatur is, qui excommunicatione secernitur. Et istam causam expressit Apostolus scribens Thessalonicensibus in hunc modū, Quòd si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hūc notate: & ne cōmisceamini cū illo, vt cōfundatur. Ecce, vt cōfundatur, inquit. Non igitur oportet differre excōmunicationem ne cōfundatur: imò ipsa eius cōfusio, debet esse finis intētus, quo scilicet vel eo modo pudefiat, & pudefactus redeat ad saniorē mētem. Sicut diuus ille Ambrosius nequaquam distulit prohibere Theodosium Imperatorem ab ingressu templi, ne confunderetur: sed hanc confusionem magis intendebat, quo sic confusum Christo lucrifaceret. Quarta causa est: vt cæteri timorem habeant. Hanc causam seueram & publicæ redargutionis docuit Apostolus Timotheū dicens: Peccantes coram omnibus argue: vt & cæteri timorem

Prima causa excōmunicationis. *1. Cor. 5.* *Secunda causa.* *Tertia causa.* *2. Thess. 3.* *Quarta causa.* *1. Timot. 5.*

morem habeant. Non solùm vt illi, sed etiam vt alij peccare metuant. Quinta, vt spiritus eius, qui excõmunicatur, sit saluus in die iudicij. Ideo enim & in corpore per obsessionem dæmonis, & in bonis temporalibus per interdictum multari potest: vt saluetur anima ipsius, vexatione dante intellectum. Quam sanè causam clarè insinuauit Apostolus dicens: Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, iam iudicaui vt præsens, &c. tradere huiusmodi hominem Satanæ, in interitum carnis, vt spiritus saluus sit in die domini nostri Iesu Christi. Itaque excommunicatio fit, partim propter emendationem & salutem eius qui excommunicatur, partim propter communitatem credentium, ne inficiantur simili malitia, qui hactenus fuerãt integri. Quapropter etiamsi in excommunicatis nulla speretur emendatio: nihilominus prælatus Ecclesiæ vti potest & debet gladio censurę Ecclesiasticæ in sceleratos, vt cæteri non inficiantur, terreantur insuper seueritate disciplinæ, ne simile quid audeant. Hæc est vera & Apostolica doctrina, cui qui obgannit, Christo & Apostolis eius contradicit.

Quinta causa.

1. Cor. 5.

Excõmunicatio partim fit propter emendationem eius qui ex cõmunicatur, partim propter præseruationẽ aliorum.

D. Excommunicatio si fiat ad emendationem eius qui excommunicatur, ergo est medicinalis, & per consequẽs non metuenda. Insuper si tantùm feratur in sceleratos aut contumaces: ergo per eam non traditur quis Satanę: quia tales antea suo ipsorum scelere traditi erant.

Obiectio prima.

Obiectio secunda.

M. Medicinalis quidem est ijs, qui pudefacti resipiscũt: vt fecit Theodosius Imperator, fecerunt & Corinthij: sicut constat ex 2. epist. cap. 7. At eadem mirum in modum est exitialis ijs, qui in sua contumacia persistunt. Sed nec medicina venit computanda inter ea quæ per se expetibilia sunt: sed inter ea duntaxat quæ ob finem, & ex necessitate quæruntur. Quia vti corpori malè affecto est necessaria medicina, etiam si amara sit: ita corpori

Dilutio primæ obiectionis.

bene

bene disposito eadem est incõueniens. Plerunque enim vim facit & lædit suis excedentibus siue repugnantibus qualitatibus. Ad secundam verò obiectionem dicimus, aliud esse venire siue incidere in manus aduersarij, aliud tradi in manus eius ab eo qui tradendi potestatem habet: aliud aliquousque subiectũ esse, aliud plenè ac prorsus venisse in potestatem eius. Itaque concedimus, excommunicatos, ante sententiam iudicis, venisse quidem hactenùs in potestatem dæmonis sua malitia, quòd rei facti sint gehennæ ignis, ad illius voluntatem damnandi. Et eo sanè modo Corinthium per incestum, Hymenæum verò & Alexandrum per blasphemiam, non dubitamus venisse in potestatem Satanæ, vel antequam traderentur à Paulo: non tamen plenè ac prorsus, quamdiu adhuc manabant in gremio, & inter amplexus matris Ecclesiæ, sub alis, & protectione piorum, perpetuò intercedentium pro delictis & negligentijs fratrum suorum. Verùm cùm excommunicarentur à Paulo, iam plenè ac prorsus quantùm fieri potest, per sententiam eius, qui vicem Dei gerit in terris, tradebantur Satanæ, penitus excussi de gremio Ecclesię, ac omni protectione subsidijsque, quæ illa indesinenter impendit pro suis membris: adeò, vt etiam visibiliter possideret eos cacodæmõ. Dico autem & constanter dico ex Euangelio Christi, quòd non minùs potestatis habet diabolus in excommunicatos, quàm in ethnicos, & publicanos, ac quoslibet alios, qui foris sunt extra Ecclesiã. Imò plus habet potestatis in istos quàm in illos: quòd deteriores sint, & Deo abominabiliores, conculcantes sanguinem Testamenti, & contumeliam facientes spiritui gratiæ. An mentiebatur Apostolus cùm diceret, Tradere huiusmodi Satanę? Certè si non tradidit aliter quàm priùs traditus erat, aliud egisse se significauit, quod est mendacium quodam.

Dilutio secũdæ obiectionis.

Aliud est incidere, aliud tradi ab Ecclesia in potestatẽ diaboli.

Plus potestatis habet diabolus in excõmunicatos quàm in ethnicũ hominem.

dam. An fefellit nos ipsius oratio dicens: Quos tradidi Satanæ, vt discant non blasphemare? Quomodo enim didicissent non blasphemare, nisi per hanc traditionem accepisset in eos Satanas apertiorem aliquam vindicandi & possidendi potestatem, quam priùs habuerat ex peccato blasphemiæ? Simile accipe. Sacerdos sceleratus suo scelere reuerà est reus mortis, reuerà obnoxius legibus quatenus membrum est communitatis: nihil tamen potest in eum prætor, ob priuilegia statui Ecclesiastico concessa, & protectionem Episcopi. Verùm vbi Episcopus tradiderit eum manui seculari, iam potest in eum prætor, vt in quemuis alium laicum. Sic propter priuilegia, Ecclesiæ cócessa per Seruatorem Iesum, propter protectionem & subsidiariam opem eiusdem matris Ecclesiæ, non tantùm iuris ac potestatis habet diabolus in Christianum, quantùm in ethnicum: nisi postquá abscissus & traditus fuerit.

D. Nec tum quidem vt apparet. Nam post excommunicationem non plus infert mali, aut vexat magis diabolus, quàm antea.

M. Intellige visibiliter, qualiter nec ethnicum magis infestat aut agit quàm Christianum. Dispensatio hæc est diuini consilij & lóganimitatis, quòd neque hunc neque illum statim possideat diabolus, strangulet, disperdat. Interea vterque extorris à regno Christi, ad regnum diaboli pertinet, citra differentiam, nisi quòd character Baptismalis in isto quidem manet, in illo verò nunquá fuit. Itaque vt finiam: si nó est metuendum, procul fieri à pia matre, priusquam tibi sufficias: extrudi insuper de familia, & mensa domestica, atque eò extrudi, vbi nullú est pabulum vitæ: tertiò destitui pręsidio, idq; inter hostes capitales, iuratos, teq; potétiores: denique ἄθεον fieri,

1. Cor. 14. hoc est, sine Deo. Non enim est Deùs dissensionis aut

re-

rebellionis, sed pacis. Si, inquam, hæc non sunt metuenda, reuerà nec excommunicatio metuenda erit.

D. Vtinam atque vtinam intelligerent hæc, qui audent polluto ore respuere tam sanctam, tam vetustam, tamque Apostolicam atque diuinam vitæ disciplinam: meritò sanè metuerent nobiscum excommunicationem, haud secùs atque fulmen quoddam, quod ferit intus hominem: etiamsi foris in cute nullum sui relinquat vestigium. Verùm nunquid crudele est, hominem fratrem abscindere prorsus, & abijcere ab Ecclesia, extra quam saluari non potest.

H. Dum fit iure & per iustitiam, eiusque auctoritatem qui habet commissam sibi Ecclesiasticam potestatem, nequaquam crudelitas, sed disciplina, sed iustitiæ executio nuncupari debet. Sicut & gladio interimere, aut laqueo, aut rogo, vel vndis, dum iure fit auctoritate publica, & pro malefactis, non tantùm caret vitio: sed & virtutis opus est, imò plurium virtutum: nempe iustitię reddentis vnicuique secundum meritum suum: & ordinatæ charitatis plus diligentis totum quàm partem, quæ est propter totum: atque ideo zelo iustitiæ vindicatiuæ, auferentis partem vt præseruetur totum. Quod vtique totum magis diligere debet, etiam ex iustitia magis defendere tam præsul quàm prætor: quia vterque ex officio suscepto. Et hoc sanè pacto iustè vindicantur malefacta per potestatem quidem secularem, infligendo mortem corporalem: per potestatem verò Ecclesiasticã mortem spiritualem: Ecclesiasticam, dico, noui Testamenti. Nam licet olim per Synagogam fieret etiam corporalis trucidatio rebellium hominum, quamdiu carnalis duraret circuncisio: tamen Ecclesia non nisi gladio spirituali ferit, inferendo mortem spiritualem, tantò magis metuendam, quantò mors spiritualis periculosior est mor-

Excõmunicatio dum iure & debitè exerceatur nihil habet crudelitatis.

Ecclesia nõ percutit nisi gladio spirituali.

te corporali: Propter quod dicit Cyprianus epist. 11. lib. 1. Interfici Deus iussit sacerdotibus suis non obtẽperãtes, iudicibus à se ad tẽpus constitutis non obedientes. Et tunc quidem gladio occidebantur, quando adhuc & carnalis circuncisio manebat. Nunc autẽ quia circuncisio spiritualis esse ad fideles seruos Dei cœpit, spirituali gladio superbi & contumaces necantur, dum de Ecclesia eijciuntur. Neque enim viuere foris possunt, cùm domus Dei vna sit, & nemini salus nisi in Ecclesia possit contingere. Hactenus ille.

An prælati Ecclesiæ possint nouas facere constitutiones, eaque præcipere, quæ extra Euangelium sunt. CAP. IX.

An prælati possint facere leges & cõstitutiones.

M. Nunc prosequamur an virtute potestatis Ecclesiasticæ possent Pontifex & Episcopi leges condere, & facere statuta siue constitutiones, quibus obligamur in conscientia. Præterea an possent præcipere quid extra Euangelium.

D. Memini me audisse à quibusdam: constitutiones hominum esse doctrinas dæmoniorum: imò Ecclesiasticos non debere vti verbo præcipiendi, nisi idem pręcipiant, quod Christus priùs præcepit in Euangelio.

Apostoli fecerũt nouas cõstitutiones præter eas quas fecerat Christus.

M. Quid audio? Siccíne obtenebrati sunt? tantáne malitia obdurati: vt dum clamant vbique Scripturam, aduertere nolint quod in ipsis Scripturis nusquam nõ est obuium? Ex 15. Actorum constat Apostolos & seniores præcepisse, & pro lege statuisse ea ad quæ nullus priùs obligabatur ex Euangelio vel mandato Christi, videlicet, Vt abstineant ab immolatis simulacrorum, & sanguine, & suffocato. Et hanc suam constitutionem vocant impositionem, dicentes: Visum est Spiritui Sancto, & nobis, nihil vltrà imponere vobis oneris, &c. Et Paulus. 1. ad Corinth. 11. cap. pro lege constituit, Viros debere ora-

re nudato capite: mulieres autem velato capite: quod tamen antea nulla Scriptura expresserat. Item cap. 7. eiusdem epist. inquit, Nam cæteris dico ego, non Dominus, Si quis frater vxorem habet infidelem, & hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam, &c. Ecce præcipit, ac ordinat quod Dominus non præceperat. Subdés cap. 11. Si quis autem videtur contentiosus esse, nos talẽ consuetudinẽ nõ habemus, neque Ecclesia Dei. Quod postremùm addidit, teste Hieronymo, ne quis diceret, Vbi scriptum est? Quomodo dicunt rebelles nostri temporis. Satis erat in exordio Ecclesiæ legitima auctoritate constitutum esse in ædificationem Christi fidelium. Si quis obstrepebat, aut ad Scripturam appellabat, Nos, inquit Apostolus, talem consuetudinem non habemus, neque Ecclesia Dei. Adulterina Ecclesia malignantium gaudet obstrepere maiorum sanctis constitutionibus. Nos autem filij pacis, sequamur ea quæ pacis sunt, quæ vnionis & concordiæ. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis. Si Apostoli habuerunt potestatem præscribendi canones perpetuos excõmunicationis, vt suprà ostendimus. Si insuper fecerunt firmas ac stabiles constitutiones super ijs rebus, de quibus antea nihil erat præscriptũ aut ordinatum: indubiè habuerunt & potestatem præcipiendi, prohibendique, etiam id quod neque præceptum, neque prohibitum fuit à Domino: vti patet ex vno illo verbo Apostoli, Nã cæteris dico ego, nõ Domi- 1. Cor. 7.
nus, id est, Ego præcipio & ordino, super quo Dominus nihil præcepit aut ordinauit. Itẽ ex illo. 1. ad Corint. 11. Cætera cùm venero disponam. Nam quod accepi à Domino, hoc & tradidi vobis, quoniam dominus Iesus, in qua nocte tradebatur, accepit panem, &c. Verùm cætera, super quibus scilicet à Domino nihil certi est constitutum, ego cùm venero, disponam: indubiè per certas

constitutiones seu canones obseruandos in Ecclesijs vestris. Quàm multa autē fuerint ordinata & cōstituta ab Apostolis, de quibus antea nulla fuerat facta ordinatio aut præceptio à Domino, satis fusè demōstrauimus tibi in priori libro, vbi egimus de traditionibus Apostolicis.

D. De Apostolis non puto quenquam mortalium dubitare, quin habuerint potestatem præcipiendi, & puniendi, & constituendi. Verùm de Episcopis & sacerdotibus controuertitur, An aliud possent quàm prædicare verbum Dei, & administrare Sacramenta.

M. Principiò hoc donabis mihi, Timotheum & Titum non fuisse Apostolos.

D. Libenter: quia multo tempore post Christum accesserunt ad Euangelium, facti discipuli doctrinæ Apostolicę, & tandem ordinati in Episcopos.

Episcopos Apostolorū successores, fecisse nouas constitut. demōstratur.

M. Deinde donabis & hoc, videlicet, præcipere, arguere, increpare, corripere, cū omni imperio, & corā oībus, itē accusationē aduersus presbyterū suscipere vel nō suscipere, insuper q̄ desunt corrigere, adhęc cōstituere, & per ciuitates presbyteros, ordinare sacerdotes nō esse hominis priuati, sed eius, qui ius habet & potestatem super alios.

D. Nec illud videtur posse negari.

M. Quoniam igitur Apostolus aperta Scriptura tribuit hæc Episcopis Tito & Timotheo, non possunt non cōuenire eadem Episcopis nostri temporis, qui eadem ratione & auctoritate Episcopi sunt, qua illi. Quod autē illis tribuat prædicta, patet, dicit enim ad Titum cap. 2. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio. Nemo te contemnat. Cum omni imperio interpretatur Theophylactus, hoc est, cum seueritate & auctoritate. Item. 1. ad Timoth. 4. Præcipe hæc & doce. Nemo adolescentiā tuā contēnat. Vbi aduerte, ꝙ rerū aliꝗ indigēt doctrina et institutione, indigent aliꝗ adhortatione, aliꝗ verò

verò mãdato. Veluti de rapina nõ exercẽda, est præcipiendũ, de virginitate seruanda est adhortandũ, de credendis verò & colẽdis ritibus sunt homines instruẽdi ac docendi. Propterea vtrũq; ponit Paulus, Pręcipe & doce: Pręcipe quæ necessariò sequenda sunt, pro temporum varietate, & communi fidelium salute. Doce verò tam illa quàm ista, quæ in arbitrio cuiusque posita existũt. Quia autem communis pręsumptio & opinio facilè contemnit adolescentiam & iuuentam præcipientem populo, aut nouum quid constituentem: ideo, præcipe, inquit, maiori auctoritate. Nemo te contemnat: quia vbi de salute aliorum agitur, ibi nonnunquam opus est austeritate: itaque & cum fiducia impera pro meritis rebelliũ. Rursum quoniam, inquit, ad maiores natu, quos præfecerat Mileti & Ephesi, quòd ipsos Spiritus Sanctus posuit regere (nota regere quod non fit sine auctoritate iurisdictionis) Ecclesiam Dei. Tertiò quoniam adhortatur Timotheum, quem ordinauerat Episcopum, in hũc modum, Prædica verbum, inquit, Nec illo contentus addit, Insta opportunè, importunè. Nec ibi sistit Apostolus sed addit: Argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Itẽ in priori epist. cap. 5. sic scribit eidem Timotheo, Aduersus presbyterum accusationem noli recipere: nisi sub duobus aut tribus testibus. Non dico omnino non recipias, quasi nullã habeas iurisdictionẽ: sed nõ recipias nisi sub duobus aut tribus testibus: vt sententia quã postea pronũciabis, legitima & irrefragabilis existat. Quæ indubiè tribuũt Timotheo Episcopo potestatem citandi, præcipiendi, cognoscendi, iudicãdi, absoluendi, puniendi pro meritis causæ. Nam quorsum, Paulo monente, admitteret Timotheus accusationem iudicialem, audiendo desuper productos testes: nisi in eo fuisset potestas iurisdicendi, hoc est, potestas faciendi,

Act. 20.

2. Timo. 4.

Episcopi habent potestatẽ citãdi, præcipiẽdi, iudicãdi, &c.

di quę causę merita postulant. Denique quoniam dicit, Peccantes, coram omnibus argue: non quidem leniter, sed vehementer, sed cum debita seueritate, adeo vt cæteri timorem habeant. Quibus si addas rationem à rebus sumptam, videlicet quòd Episcopi sint reuerà pastores gregis Dominici, & eadem facultate pastores, qua Apostoli. (vti suprà demonstratum est) Pastor autem eo ipso quòd pastor est, curam habet gregis, eique incumbit pabulum dare, educere, reducere, custodire, regere, minare, prohibere, segregare denique quod contagione vitiare potest. Quæ sanè omnia competunt ijs qui verè pastores sunt, in hoc suis manibus baculum pastoralem tenentes, eò quòd per potestatem & imperium debeant continere in officio eos, qui alioqui discoli fierent aut immorigeri. Dico autem quoniam si hæc ita se habent, consequitur euidenti demonstratione, penes Episcopos esse veram, legitimam, & Apostolicam auctoritatem, nō solùm prædicandi verbū Dei & ministrandi Sacramenta, sed & arguendi, præcipiendi, causas audiendi, & ius desuper dicendi, constituendi insuper pro temporum locorumque exigentia quæ desunt, & ordinandi per ciuitates presbyteros. Quia & hoc commisit Tito Apostolus dicens: Huius rei gratia reliqui te Cretæ, vt ea quæ desunt corrigas, (nō enim omnia adhuc instituta erant per Apostolos) & constituas per ciuitates presbyteros, sicut & ego disposui tibi. Eodem sanè modo quo ego, quæ desunt perficias: quia eadem in hac parte polles potestate, qua ego. Et hæc dicta de pastoribus & præpositis Ecclesiæ, qui nobis patres in fide & religione sunt, sufficiant. Quid autem ipsi patres vicissim debeant filijs ac subditis suis, non est huius loci.

Tit. 1.

Principibus & magistratibus deberi ea quæ hoc præcepto mandantur. CAP. X.

M. Debemus autem & principibus ac magistratibus eadem illa, quæ hoc mandato præcipiuntur, nempe, obedientiam, venerationem, subuentionem, potissimùm in eo, sine quo esse non possunt, quod dicuntur, patres scilicet patriæ.

D. Etiam huius expediret fieri demonstrationem ex verbo Dei.

M. Princeps Apostolorum Petrus ac Paulus scribendo, alter Israëlitis in dispersione Gentiũ positis, alter Romanis, circunspectè cauent, ne Christiani occasione libertatis consecutæ per Christum, gerant se pro exemptis à subiectione principum secularium, fidelium vel infidelium. Petrus quidem his verbis, Subiecti estote omni humanæ creaturę propter dominum: siue regi, quasi præcellenti: siue ducibus tanquam ab eo (scilicet Deo vel rege, potest enim ad vtrunque referri) missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum, quia sic est voluntas Dei, vt bene facientes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam: quasi liberi, & non quasi velamen habentes malitię libertatem, sed sicut serui Dei. Hæc ille.

Principibus & magistratibus debetur honor & obedientia.

1. Pet. 2.

D. An hoc loco voluerit Petrus nos subditos omni homini, eò quòd dicit, Omni humanæ creaturæ?

De illo, Subiecti estote omni humanæ creaturæ.

M. Ne sic intelligatur, ideo subiunxit specificando, cui humanæ creaturæ debeamus nos subdere, nempe Regi & ducibus, relinquens idem dicendum de magistratibus ac præsidibus.

D. Quare autem dixit sub hac forma, Omni creaturæ?

M. Vt scias nihil considerandum in illis, quàm quòd humanæ creaturæ sunt constitutæ in loco regis vel ducis vel magistratus: non an pij sint aut impij, fideles an infideles, in te propensi, an à te auersi.

D. An infidelibus & atheis hominibus debeant parere

ij qui ſunt Dei & vitæ æternæ filij?

M. Hoc iſto loco ex præſcripto docet Archiapoſtolus dicens: Sic eſt voluntas Dei, vt obmuteſcere, &c. Ideoque dixit, Omni creaturæ, regi vel duci, qualis qualis fuerit, fidelis vel infidelis: idque propter Dominũ, quòd à Deo ſit illorum poteſtas gubernandi, & ſciat quiſque hac relatione teneri ſe in conſcientia ad eiuſmodi ſubiectionem, vti iam ex Paulo clariùs audies. Docet enim Romanos in hũc modum: Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas, niſi à Deo. quæ autem ſunt, à Deo ordinatæ ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt: ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam principes, &c. Omnis anima, inquit, tum vt videatur ſignificaſſe nullum omnium viuentium, ne fidelem quidem, néue eum, qui prouectus apparet ac perfectus in fide, exemptum eſſe ab hac ordinatione Dei & Apoſtolica: tum vt intelligamus non ſolùm res noſtras, noſtraque corpora, ſed & animas noſtras debere ſubijci ad obediendum poteſtatibus ſublimioribus, hoc eſt ijs, qui in aliqua poteſtate ſunt: vt ſunt reges, duces, magiſtratus, præſides, prætores: ſiue illi fideles fuerint ſiue infideles. Addit pro ratione, Omnis enim poteſtas (omnis, inquit, citra exceptionem infidelium vel impiorum) à Deo eſt. Quæ autem ſunt, ſupple, poteſtates, à Deo ordinatæ ſunt.

Rom. 13.

D. Putabam ego odiſſe Deum poteſtates & dominationes, quę exercentur ab impijs & infidelibus hominibus.

M. At longè aliũd putat D. Paulus definiens eas ab ipſo Deo eſſe: etiamſi mali ſint qui eiſdem funguntur, prout hoc lucidiſſimè declarant aliæ Scripturæ. Nam Oſeæ 13. Dominus prouocatus idololatria populi dicit: Dabo tibi regẽ in furore meo, & auferam in indignatione mea. Rurſum Eſaiæ 3. Et dabo, inquit Deus, pueros principes

Tam malis principibus obediẽdum quàm bonis.

pes eorũ, & effœminati dominabuntur eis. Sic & Elihu Iob. 34. pronunciat de Deo, quòd regnare facit hominẽ hypocritam propter peccata populi. Hæc in istis Scriptu ris. Ex quibus certum est, tã à Deo esse potestatem qua præsident mali, atque eam qua præsident boni: secundũ illud Hieremiæ, Et dabo vobis pastores iuxta cor meũ. *Hierem. 3.* Prosequitur autem intentum suum Apostolus, atque concludit in huncmodum, Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Quod certè ne parui æstimet quispiam, adiungit: Qui autem resistũt, ipsi sibi damnationem acquirunt, hoc est, resistendo peccant peccatum, quo digni fiunt damnatione: nimirum grande peccatũ, quod mortale aut damnabile appellamus. Itaque cõstat ex his dictis Apostolorum Petri & Pauli nos ex cõscientia & sub pœna peccati mortalis, debere subditos esse nostris principibus ac magistratibus, ad obediendum obuiè & exactè: adeo vt idẽ Apostolus scribat Tito Episcopo dicens: Admone illos, scilicet Cretenses, principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire (quasi dicat: Nõ expectẽt voculas istas, sic iubeo, sic impero, aut sic ordino, vel constituo tibi: sed mox vbi dictum fuerit, obediant, hoc est, sint quàm obedientissimi) ad omne opus bonum paratos esse. *Tit. 3.*

D. Quid si præcipiant quod est contra verbum Dei, aut contra honestatem, aut contra iniunctum à Deo ministerium? *Nullus obediendũ contra iustitiã aut veritatem.*

M. Hîc certè oportet promptum habere (vt dixi suprà) & in corde, & in ore illud Apostolicum, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Quando iusserunt principes Iudæorum Apostolos venire in concilium, venerunt: quando iusserunt secedere extra conciliũ, rursum paruerunt: quando autem iussi sunt, non amplius docere in nomine Christi, tunc demum responderunt: Obe *Act. 5.*

dire oportet Deo magis quàm hominibus. Quapropter dum iubent, quod ad gubernationem Reipublicæ spectat, nec religioni officit aut pietati, neque facultatem iurisdictionis suæ excedit, parendum est. Quando verò iubent quod contra Deum est, aut animarum salutem, respondendum est, Si iustum est in conspectu Dei, vos potiùs audire quàm Deum, iudicate. Non enim possumus quæ Deo placent, & saluti nostræ necessaria sunt non prosequi. Debent itaque subditi suis dominis secularibus obedientiam: nec sanè id solum secundum Apostolum propter iram, hoc est, punitionem: quia scilicet gladium portãt, & vindices sunt in iram eis qui malè agũt, sed etiam propter conscientiam, quæ læditur peccato per inobedientiam, etiamsi ille non inferat iram siue punitionem. Debent prȩterea eisdem subuentionem in eo, sine quo patres siue tutores patriæ esse non possunt, vti quàm apertissimè declarat Apostolus in subsequentibus verbis dicens: Ideo enim & tributa præstatis. ministri enim Dei sunt: in hoc ipsum seruientes. Obserua rationem Apostoli. Ex eo namque quòd incumbunt diuino ministerio ad vtilitatem Reipub. vult ipsis soluenda esse tributa, hoc est, ea quæ singulorũ est contribuere in hoc, vt Principis ministerium, quòd Dei vice subeunt, implere valeant. Ex illo concludens, Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.

Act. 4. *Rom. 13.* *Ibidem.*

Subditi debent principibus timorem & honorem.

Debent & tertio loco subditi principibus suis timorem simul & honorem. Non enim sine causa gladium portat Princeps, inquit Paulus, Dei enim minister est: vindex in iram, ei qui malum agit: tibi verò in bonum, in laudẽ, & tranquillitatem, si bene egeris. Quod & diuus Petrus docuit his verbis, Omnes honorate. Fraternitatem diligite. Deum timete. Regem honorificate. Quanquam

1. Pet. 2.

enim

enim dixerat generatim omnes honore prosequendos: tamen subiungit speciale præceptum honoris peculiariter exhibendi principibus: eò quòd specialis vrgeat ratio ad honorandum eosdem, quòd pro Deo gubernēt, vicem Dei gerentes inter homines.

Summatim qui peccent contra hoc mandatum. CAP. XI.

D. REpetat dominus compendio quodā, qui sint cōputandi inter transgressores huius mādati.
M. In primis patricidę, matricidę, & qui verberibus, aut cōtumelijs, aut iniuria, aut irrisionibus, aut scōmatibus, aut alio quouis incōmodo vel dehonestamento parentes afficiunt. Deinde qui parentibus non impendunt loco ac tempore congruis reuerentiam & honorem, aut monitis ipsorum ac mandatis, in his quæ paternam facultatem non excedunt, haudquaquàm parēt. Item qui non subueniunt necessitatibus parentum, vbi & quando possunt, eoque modo quo possunt. Atque hæc quidem siue vnum istorum commisisse in patrem, auum, proauum, attauum, matrem, auiam, proauiam, attauiam, est præuaricatorem esse huius diuini mandati. Similiter quàm grauissimè impingunt in hoc mandatū, qui sanguinem fundunt, aut vitæ, & famæ, aut prosperitati insidiantur eorum, quos Deus posuit in Ecclesia Episcopos, vel pastores, vel Ecclesiasticas, vel mystas, vel Sacramentorum ministros, aut eisdem honorem, vel obedientiam, eámue subuentionem, quæ est necessaria officio implendo, quo patres sunt, aut alioqui ipsis ex fundatione debetur, non impendunt. Quique hæc eadem non impendunt Ecclesiæ Christi, quæ mater nostra est. Potissimùm autem qui constitutiones Ecclesiasticas derident, lacerant, conculcant, reuelantes vbi vbi possunt nuditatem ac lapsus eorum qui præsident in Ecclesia;

non

Genes. 9. non aliter quàm impudentissimus Cham ostendit fratribus suis verenda patris sui. Peccant denique contra hoc mandatum, qui principibus, aut magistratibus honorem denegant, aut obedientiam, vel ijsdem subtrahũt ea subsidia, sine quibus patres patriæ esse non possunt: & quidem grauissimè, si illos incommodo, dedecore, cõtumelia, infamiáue afficiant sparsis à tergo ipsorum quæ non oportet.

Elenchus Capitum Tractatus sexti.

Tracta-

Tractatus ſextus.

Quid ſit viuere, quid occidere, & quòd non prohibetur hic occiſio quorumlibet viuentium, ſed hominis duntaxat. CAP. I.

D. QVintum mandatum eſt, Non occides.

M. Sub illis præciſè verbis, Nõ occides, præcipitur iſtud mandatũ, nõ ſolùm in Decalogo legis, ſed etiã in nouo Teſtamẽto. Nã Saluator enumerat & iſtud mãdatũ inter ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutẽ, tempore Euangelij, dicens: Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Interrogante verò adoleſcente, Quæ? Dixit inter alia, Non occides, Non homicidium facies, ſicut hoc concorditer tradunt tres Euangeliſtæ. Verùm quid ſignificat vox, occidere? *Matth. 19. Marc. 10. Luc. 18.*

D. Occidere eſt vitã rei viuentis interimere, ſeu adimere? *Quid occidere.*

M. Bene: at nunc duo tibi aduertenda ſunt, priùs vnde habeant viuentia quòd viuunt, alterum in cuius dominio ſit viuentium vita. Quibus diligenter conſideratis mox videbis, quæ viuentia occidere liceat, quæ non: ſecundò cuius generis peccatum ſit homicidium: tertiò, An omnis qui interficit hominem, peccet in iſtud mandatum.

D. Viuentia quòd viuant, indubiè à Deo habent, & ab ijs, à quibus progenita ſunt. *Vnde viuentia habent quòd viuant.*

M. Quicquid viuit, ex Deo viuit, per Deum viuit, nec poteſt vel momentum vnum viuere, ſine Deo. Qui generant cooperatores Dei ſunt, ſuum iſti complent officium, Deus autem eſſe viuificum inſpirat, fouet, adauget, & quantùm vult, & quamdiu vult. Ad cuius probationem ſufficit vnica illa aſſertio Pauli, Quoniam ex *Rom. 11.*

ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in ſecula ſeculorum, Amen. Non dubito quin ſcias ex Phyſica ratione quid ſit viuere.

Quid ſit viuere.

D. Viuere eſt operationes vitales exercere. Eſt vita ſine ſenſu, vt in plantis. Eſt vita cum ſenſu, vt in brutis animalibus. Eſt denique vita coniuncta cum ſenſu & iudicio, vt in hominibus.

Multiplex vita.
Duplex vita.
Naturalis.

M. Addere oportebat, Et hęc vita hominum eſt duplex: altera humana, pendens ex puris naturalibus, ex anima ſcilicet & potentijs eius.

D. Scio. Nam ſecundum definitionem Ariſt. principiũ vitæ eſt anima.

Sancta ſiue diuina.
2. Pet. 1.

M. Altera vita hominis eſt ſancta & quaſi diuina, procedens ex pretioſis illis donis Dei, quibus efficimur conſortes diuinæ naturæ, ſecundum Apoſtolum Petrum. Vbi enim anima coniuncta cum corpore glutino naturæ, ibi vita corporalis ſiue naturalis. Vbi verò Deus coniunctus cum anima glutino fidei & charitatis, ibi vita verè ſancta vereque Chriſtiana, quæ ſecundum Deum eſt. Nunc autem qui aufert vegetationem à plantis, interficit plantas. Qui aufert ab animalibus ſenſum, interficit animalia. Qui verò diuidit animã rationalem à corpore, occidit hominem. Porrò qui facit aberrare à virtute, aut diuidit inter Deum & animam hominis per peccatum, is occidit animam, fitq; veraciter animæcida.

An interficiens animalia ſit ſine culpa.
Pſalm. 49.
Pſalm. 8.

D. De plãtis ac brutis, hîc nulla (vt puto) eſt quæſtio. Nã interficimus animalia, quiſque ſua, & ſine culpa ſumus.

M. An ſine culpa eſſe poteſt deſtruere opus Dei? Brutũ animal tam eſt opus Dei, q̃ homo. Meæ, inquit Deus, ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues, & oues, & vniuerſa pecora campi.

D. Attamen confido nihil peccare nos interficiendo beſtias noſtras.

M. Rectè

M. Rectè quidem confidis. Quia licet omnia sint Domini, tamen quæ tu possides, tua sunt: & quæ ego possideo, mea. Non vtique ex natura rei, sed ex donatione viuentis Dei: quæ nisi intercessisset, profectò interficere non liceret.

Quomodò animalia nostra sunt nō natura, sed donatione Dei.

D. Et quando, vel vbi facta est ista donatio?

M. Genesis primo, dicente Domino ad Adam, Subijcite terram, & dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, & vniuersis animantibus quæ mouentur super terrā. Iterum Genes. 9. Terror vester ac tremor sit super cuncta animalia terræ, & super omnes volucres cæli, cum vniuersis quæ mouentur super terrā. Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt, & omne quod mouetur et viuit, erit vobis in cibum. Quasi olera virentia tradidi vobis omnia. Ex quibus luce clariùs constat, quòd Deus tradiderit omnia humi nascentia, cunctaque animantia mundi in potestatem hominis: non abdicando à se dominium, sed in te transferendo vsum, & dispensationē. Constat secundo ex eisdem, te ante illam Dei traditionem, nullam omnino habuisse potestatem, neque in humi nascentia, neque in vlla animantia mundi. Quia si antea habuisti, quid opus erat traditione vel donatione Dei? Quod autem nec sic donauerit & tradiderit tibi, vt à se abdicauerit dominium earundem rerum, patet ex illo Psalmistæ suprà citato, Meæ, inquit, sunt omnes feræ syluarum, &c. Quapropter ea quæ tu possides, & tua sunt, & Dei sunt: aliter tamen tua, aliter Dei. Apud Deum est dominium potestatis ac naturale: apud te verò dominium dispensationis, vt in vsum tuū, aliorumque dispenses, ad laudem & honorem ipsius Dei. Quare qui interficit etiam sua, & non per viam discretæ dispensationis, peccat tanquam seruus nequam, & iniquus dispensator rerum domini sui.

Bona nostra, & nostra sunt, et Dei: aliter tamen Dei, aliter nostra.

Qui sua animalia interficit indiscretè, peccat, sed non contra hoc mandatum.

D. An

D. An peccet violando iſtud præceptum?

M. Non: quia in hoc mandato prohibetur tantummodo occiſio hominis.

In hoc mandato prohibetur duntaxat occiſio hominis

D. Vnde hoc conſtat, cùm dicat præceptum abſolutè, & ſine addito, Non occides?

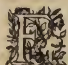
M. Conſtat ex Euangelio Matthæi pronunciãtis idem mandatum ſub his verbis, Non homicidium facies, quaſi interpretando verba legis: Marci item & Lucę. Vt dum alibi dicitur, Non occides, ſubintelligamus hominem, hoc eſt, non homicidium facies: ad imaginem quippe Dei creatus eſt homo, non piſcis, aut beſtia terræ.

D. Erit igitur ſuperfluum, quod ſuprà dixiſti de interfectione animæ: quia anima non eſt homo.

An hic prohibeatur interfectio animæ per ſeductionē.

Quòd animæcidæ, hoc eſt, ſeductores directè peccent contra hoc præceptum. CAP. II.

M.

Forma eſt quę dat eſſe rei. In anima verò rationali, velut eſſentiali forma, eſt totum eſſe hominis: adeo vt Euangelium ſæpius ipſam vitã hominis, vocet animam. Et dicimus rectè

Ioã. 16. 12. 13.

Act. 20.

Sanctos in cælo eſſe: quia eorum animæ in cælis ſunt. Vnde qui ſaluat animam hominis, ſaluat hominem: qui perdit animam hominis, perdit hominem. Quandoquidem ad ſanctificationem animæ, conſequitur omnis totius hominis ſalus, tam in corpore quàm in anima. At internitionem quoque animæ, conſequitur omnis mors: mors prima, mors ſecũda, mors in mente, mors in affectu, mors in corpore, mors temporalis, mors æterna, prout ſuprà declarauimus. Quamobrem ſicut rectè parentes vocantur, quicunque gratiam Dei inſtillant in mentes hominum, vt audiſti in quarto mandato: ita veraciter ſunt appellandi homicidiæ, quicunque hortatu, conſilio, auxilio ſeducunt bonos in peccatum

Qui cõuertit aliquem ad Chriſtũ, pater ipſius dicitur: ita qui ſeducit, rectè homicida vocatur.

tum mortale. Nam peccatum ſtimulus mortis eſt, ſecundum Paulum: verè occidens hominem, dum tranſit ad interiora animæ, dicente Sapiente: Homo per peccatum occidit animam ſuam. Item, Os quod mentitur occidit animã. Et hæc certè occiſio tantò eſt nocentior, quantò plus habet nocumenti. Siquidem præter interitum animæ & corporis, adfert etiam exilium perpetuum à regno Dei, adfert & damnationem interminabilem, & ſupplicium æternum, in loco tenebrarum, & igne inextinguibili, vbi erit fletus & ſtridor dentium. 1. Cor. 15. Sap. 16. Sap. 1.

D. Deus bone, quantum malum faciunt qui ſeducunt quempiam ad peccandum.

M. Quantò plus mali faciunt ſeductores illi, qui lupos agunt in grege Dominico, ſub pellibus ouium, & ſparſis vndequaq; hæreſibus ineſcant, mactant, perdunt eos quos Chriſtus multo ſudore quæſiuit, pretioſo ſuo ſanguine redemit. Et illi quoque qui replent mundũ ſcandalis ad ſubuerſionem puſillorum, etiamſi non malè doceant: vt faciunt, proh dolor, quidam interimentes eos, quos ex officio paſcere debebant. Dicens Saluator: Qui ſcandalizauerit vnum de puſillis iſtis qui in me credunt, expedit ei, vt mola aſinaria ſuſpendatur in collo eius, & demergatur in profundum maris, magnitudinẽ exprimit delicti, per id quod dicit, Expedit ei vt ſuſpendatur mola, &c. Quale genus ſupplicij, annotante diuo Hieronymo, pro conſuetudine erat paratum grauioribus ſceleribus. Cæterùm ſi hæc pœna pronunciata eſt per Saluatorem, in eum qui ſolum vnũ de puſillis ſcandalizat: quæ, obſecro, pœna expectanda erit illi, qui non ſolùm vnum interimit per ſcandaloſam vitam, ſed plures, ſed mille, ſed ſine numero. Addit Saluator, Væ mundo à ſcandalis. Neceſſe eſt enim vt veniant ſcandala. Verumtamen væ homini illi, per quem ſcandalum venit. Matth. 18.

Profectò sonat vę in Scripturis comminationem æternę damnationis, quo supplicio nihil potest esse grauiùs. Sed nunc dicamus de corporali homicidio.

Principes interimendo maleficos, non peccare contra hoc mandatum. CAP. III.

D. Miror si sine peccato esse possunt principes, & baliui eorum, qui interficiunt maleficos, nunc gladio, nunc laqueo, aliquando vndis aut rogis: cùm dicat præceptum simpliciter, & ád omnes, Non occides.

Executio iustitiæ non est contra hoc mandatum.

Exod.22.

Rom.13.

Præceptum hoc Deus imposuit homini, nō sibi

M. Quod faciunt principes in executione iustitiæ, Dei auctoritate faciunt, non sua cupiditate, Scriptura dante eis in hoc, non solùm publicam potestatem, sed & mandatum, Maleficos non patieris viuere. Item, Princeps huius mundi non sine causa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei, qui malum agit. Imposuit autem Deus hoc mandatum quod tractamus non sibi, sed homini. Potest igitur interficere vel per se, vel per ministerium hominis pro sua voluntate: etiam vbi nullum est crimen, nulláue culpa, in eo qui interficitur. Siquidē Deus non arctatur vllis huiusmodi legibus, neque enim arctari potest. Super omnia est, auctor omnium, Dominus omnium, habens omnia in sua potestate, suaque libera voluntate. Patet istud de Isaac, in quo nullum erat crimen, quem nihilominus pater eius Abraham interfecturus erat, nihil metuens contrahere culpam ob eā causam, quia sic Deus factū voluit. Homini imposuit Deus mandatum, prohibens ne audeat occidere is, qui solùm homo existit, nulla fungens inter alios potestate aut legatione pro Deo. Porrò vbi homo eleuatus est ad eū locum, vt minister Dei sit, pro Deo gladium portans, ad defensionem pacis & tranquillitatis publicæ iam si in-

Genes.22.

terfi-

terficiat in executionem iustitiæ, non tam ipse interficit, quàm Deus siue iustitia publica. Vnde talis interfectio vocatur potiùs executio iustitię, vel vindicatio in eos qui malè agunt: & tantũ abest à peccato, vt sit veraciter actus iustitiæ vindicatiuæ, actus insuper veræ charitatis erga Rempublicam, ne scilicet opprimatur maleficentia scelera torum hominum, modò suis circunstantijs ad rationē virtutis requisitis, debitè vestitus fuerit. Potest etiam fieri, vt qui non portat gladium, nec minister est publicæ iustitię, aliquãdo zelo & Spiritu Dei inflammatus, erũmpat in vindictam sceleratorum hominũ. Sicut fecit Phinees, & meritò eiusce facti cessauit quassatio. Sicut fecit & Elias interficiendo sacerdotes Balaam: Et quinquagenarium principem cum quinquaginta qui cum eo erant, & hoc quidem secundo. Verùm eiusmodi factum, nũc temporis nemini indulgeri debet, nisi manifestè cõstet, vel ex vita ipsius, vel ex modo faciendi, vel ex diuina approbatione, veraciter zelo Dei factum esse. Quoniam autem Scriptura testatur Deum odio habere omnem temerariam effusionē sanguinis, diligenter circumspiciendum est omni magistratui & principibus, in negotijs, vbi de sanguine fundendo disceptatur, vt consideratè agant, & non nisi iustè iudicent ad mortem, & piè. Iustè autem iudicat, qui iuris ordine seruato, secundum allegata & probata legitimum iudicium profert: sic vt nec sententia anteuertat cognitionem, nec cognitio præcludat reo defensionem. Hinc in Deuteronomio præcipitur: Iustè quod iustum est, persequeris. Piè verò iudicat, qui non odio personæ, sed solius iustitiæ zelo, tuendéque tranquillitatis publicæ amore, malefactorē punit, dolenter præscindens partem pestilentē, vt totum præseruet. Qui enim abruptè iudicat, aut legibus ad priuatum odium commodúmue abutitur, seu ex cupiditate

Interfectio quam princeps facit nõ propriè vocatur homicidium.

Num. 25.

3. Reg. 18.

4. Reg. 1.

Valde cauẽdũ ministris iustitiæ ne quid temerè agant.

In criminalibus iustè iudicandum & piè.

Deut. 16.

alicuius vindictæ, alióue sinistro affectu, vel pœnam, vel modum pœnæ excedit, is dubio procul peccat contra hoc mandatum: etiamsi alioqui dignus sit morte ille quem interficit.

Non solùm manum prohiberi hoc mandato, sed & animum. CAP. IIII.

M. DE isto mandato quid tibi apparet, manum ne solùm prohibet à sanguine proximi, an etiam animum?

D. Puto ego prohibere interfectionem hominis, non aliud.

M. Iudaicus intellectus est iste, prout pulcherrimè ostendit Saluator dicens: Audistis quia dictum est antiquis, Non occides. Ego autē dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo: reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo racha: reus erit concilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennæ ignis. Beatus August. contra Faustum tractans hunc locum docet, quòd Iudæi, quia non intelligebāt homicidium esse nisi interemptionem corporis humani, aperuit Christus etiam iniquum motum ad nocendum fratri, in homicidij genere deputari, vt pleniùs in August. poteris legere. Est autem primus gradus ad lædendum proximum, ira in animo concepta, quæ nihil aliud est, quàm motus animi in vindictā pronus. Secundus gradus, confusa vox indignationis erumpens, quam Dominus vocat racha. Tertius, manifesta cōtumelia, vt est dicere, fatue, aut simile quid, à qua solet procedi ad verbera, per verbera verò ad interemptionē. Quos tres gradus prohiberi mandato non occidendi, demonstrat planè modus procedendi Saluatoris: quia post mandatum non occidendi subiungit per aduersatiuam dicens: Ego autem dico vobis, Quia omnis qui irascitur,

Iudaicū intellectū reprehendit Saluator. Matth. 5.

Omnis affectus ad nocendū fratri cōputatur in genere homicidij.

Primus gradus ad lædēdum proximum.

Secundus gradus.

Tertius gradus.

ſcitur,&c.Non ergo ſolùm peccat in hoc mădatum, qui homicidium manu committit, ſed etiam qui iraſcitur fratri. Quod tamen intelliges de ea ira, quæ lædendi affectum coniunctum habet, alioqui ſi quis ex cauſa & zelo iuſtitiæ iraſcatur, prorſus ſine culpa eſt. Nunc autem tu tecum collige. Nam ſi ira hîc intelligatur prohiberi ſecundum interpretationem Saluatoris, quantò magis odium quod eſt velle alteri malum, etiamſi te non læſerit, & inuidia quæ eſt nolle alteri bonum, etiamſi tibi benefecerit. Etſi iſti violant præceptum, vt violant, ſicut ſatis conſtat ex verbis Saluatoris, quantò magis illi, qui lædendi animo inuadunt, aut verberant, aut mutilant, aut vulnerăt, aut quoquo modo animam in ſanguine quęrunt, etiamſi non occidant. Item qui diris vtuntur deierationibus in proximū, & execrationibus, dicendo: Perdat, eradicet illum Deus, pereat, intereat, plaga hæc aut illa eum inuoluat. Quales execrationes in proximum, præter hoc quòd violant iſtud mandatum imprecando proximo mortem, etiam faciunt contra ſecundum præceptum, quòd vſurpent ſibi nomen Domini non ſolùm in vanum aut fruſtrà, ſed etiam malitioſè in interitum fratris, quem Deus diligi iubet. Vnde huiuſmodi deierationes, aut duplicia ſunt peccata, aut non minora duplicibus: maximè ſi maleuolo & deliberato fiant animo. Alioqui quod ex ſurreptione & ſine affectione mali fit, alleuiationem criminis habet, nõ tamen prorſus ſine culpa eſt.

Inuaſio & læſio corporalis eſt contra iſtud mădatum.

Diræ imprecationes mortis aut plagarum ſunt contra iſtud mădatum.

Iſti tamen non occidunt: nam manet viuus is, cui iraſcuntur, aut mala hæc imprecantur.

Quomodo præfati occidăt, etiamſi corpus non tangant.

Qui aliquid habet in voto, vel affectu, is hoc ipſum habet aliquo vſque ſiue aliquo modo: Nam Confeſſio in voto, Baptiſmus in voto, melior vita in voto, veraciter operătur ſalutem, dum Sacramentum foris adhiberi non

Qui habet aliquid in voto, aliquo modo habet illud.

Sic qui affectu aliquid facit, facit aliquo modo.

nō poteſt. Sic quod voto vel affectu quis facit, id aliquo modo facit. Etenim puella quæ affectu cognoſcit virū, aliquo modo cognoſcit: nec dici poteſt iā virgo & méte & corpore incorrupta. Hinc virgo Maria reſpondebat

Luc.1.

Angelo, Quoniam virum non cognoſco. Quod indubiè non eſt intelligendum ſolùm de actuali commertio carnis: nam quòd tali cognitione non cognoſceret virū, Angelo ad oculum patebat: ſed virum non cognoſco, vllo ſcilicet modo, quo cognitio fieri poteſt, non actu, non affectu, non meditatione mentis, neque in præſenti, neque propoſito aliquo extendente ſe in futurum. Ad propoſitum igitur noſtrum. Qui malè vult proximo, qui exardeſcit in ſanguinem ipſius, qui mortem ei imprecatur, is aliquo modo mortem proximi operatur, etiamſi corpus eius nondū contingat. Vnde in hoc præcepto ac ſimilibus particula illa negatiua, Nō, negat abſolutè omnem modum, quo poteſt vel coram homine, vel coram Deo fieri interemptio. Deus autem intuetur cor, nedum manum.

D. An igitur reputatur coram Deo pro facto, quod ſolo fit affectu?

Corā Deo pro facto reputatur, quod ſolo fit affectu.

M. Indubiè ita: ſi adſit plenus cōſenſus mentis, & quòd opus non ſubſequatur eſt vel propter metum, vel propter impotentiam. Probatur iſtud primùm ex eo, quia mens principatum tenet in homine: nec enim differt homo, niſi iudicio à brutis. Secundò, quia expreſſiſſimè teſtatur Saluator, Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Ex quibus clarè vides Saluatorem in Euangelio nihil adiecıſſe ad præſens mandatum, ſed magis expreſſiſſe germanum ſenſum mandati. Quòd autem ibidem expreſſerit varias pœnas, ideo eſt factum, quia varius eſt modus tranſgrediendi, nec omnis modus idem habet nocumentum, aut ean-

Matth.5.

Non adiecit Saluator, ſed expreßit germanum ſenſum præcepti.

eandem malitiam. Qui irascitur solùm, nihil lædit proximum, licet offendat in Deum per inobedientiam, & ordinem turbet charitatis. Vnde docet beatus August. tractans hûc locum, quòd vti gradus sunt in istis peccatis, ita tres sint gradus reatus, iudicij scilicet, concilij, & gehennæ ignis. In quibus per gradus quosdam procedit Saluator à leuioribus ad maiora. Nam in iudicio adhuc locus defensioni datur: ad concilium autem pertinere videtur sententiæ prolatio, quando inter se iudices conferũt, quo supplicio eum damnari oporteat, quem constat esse damnandum. In gehenna verò ignis, certa est damnatio, & pœna damnati. Vnde patet quantùm intersit inter iustitiam Pharisæorum & Christi. Hæc ex August. sparsim collegimus. Tu verò si placet vide ipsum Augustinum.

De his qui rei pereuntium efficiuntur, ex eo quòd non præseruant dum possunt & debent. CAP. V.

M. AVdistíne illud, Pasce fame morientem, si non pauisti, occidisti?

D. Frequenter.

M. Igitur contingit transgressorem fieri huius mandati, etiamsi nulla adsit inuasio, aut lęsio, aut imprecatio dira, aut odium, aut maleuolentia, tantummodo si quem vides extremè laborantem fame, non pascis, licet habeas vnde possis.

D. Hoccíne est occidere?

M. Prorsus. Quid enim interest manu ne inferas mortẽ, an subtrahas, sine quo vita subsistere non potest?

D. Equidem nihil ei subtraho rerum suarum, solummodo non porrigo quod meũ est, & iure retinere possum.

M. In casu non dico indigentiæ fratris sed necessitatis, panis tuus qui tibi superest, fit eius quem vides necessita

tem pati, sibíque debetur optimo potentissimoque iure
1.Ioan.3. naturæ. Quare si non porrigis eo casu quē Ioannes Apo
stolus vocat necessitatem: Theologi verò paulò expressiùs ad informationem simplicium, extremam necessitatem, violēter detines alienum, atque violas ius, quo obstringeris & communi rerum matri naturæ, & ipsius naturæ auctori Deo: cuius faciemus demonstrationē proximo tractatu. Tua igitur crudeli detentione factum est vt moreretur: igitur occidisti. Nec vnum tantùm occidisti, sed facto vno duos simul interemisti: nempe illū qui fame perijt, teque ipsum qui non dedisti, si eo vsque iustus eras: illum quidem in corpore, te verò in anima,
1.Ioan.3. dicente eodem Apostolo: Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo? Si verò non manet in eo ob illam impietatem, neque charitas Dei, neque proximi, igitur sibimet ipsi mortem infert. Certa etenim est hæc regula Aposto
Ibidem. lica, Qui non diligit, manet in morte. Neque istud tantummodo intelliges de pane materiali, sed & de pane spirituali verbi Dei. Qui enim ob reconditos thesauros eruditionis idonei sunt illuminare multos ad iustitiam, & certò sciunt ac vident perire multum populum fame verbi diuini, nec tamen se populo impendunt, quomodo charitas Dei manet in illis? aut quomodo poterunt excusari à transgressione huius mandati? Legistíne illud
Ezech.3. Ezechielis, Sanguinem eius de manu tua requiram?

D. Legi, & videtur ad Episcopos dictum, qui non annunciant populo Dei scelera ipsorum.

M. Speculatores domus Dei, ad quos illic est sermo, dicuntur, qui in eminenti sunt specula constituti, vnde porrò ventura prospicere valent, curamque gregis Dominici gerere, vt Episcopi, Pastores, Prophetæ, Euangelistæ,

listæ. Tales igitur si silentio prætereāt ea quæ dicta opor tuit, quo populū à pullulante impietate auertāt, etiamsi vita ipsorum, reliquaque doctrina inculpata sint, rei fiunt transgressi mandati istius, sanguinemque pereuntium requiret Dominus de manibus ipsorum. Exempli gratia, Surgit & accrescit in cordibus multorum impietas, qua vel leue vel nullū ducunt peccatum adulteriū, quáue suffragia viuorum pro defunctis aut Sanctorum venerationem, aut missam, tremendi mysterij sacrificiū, aut Eucharistiæ Sacramentum, aut piorum operum merita, aut alia abrogata volunt, speculatore idipsum animaduertente, nec tamen quicquam aduersus huiusmodi producit, etiamsi tempus, locus, Euangelij materia, piorumque vota postulent, instituendo populum doctrina sana circa eiusmodi materias: sed reliquis inoffensè annunciatis, hæc sola velut sicco pede pertransit, ne prurientem auribus populum offendat, offenden do verò perdat quam quærebat gratiam, aut laudem, aut escam. Profectò ad hos loquitur Dominus horrendum illud Ezechielis, Si dicente me ad impium, morte morie ris, non annunciaueris ei, neque locutus fueris, vt auertatur à via sua impia, & viuat, ipse impius in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requi ram. Non vtique minùs seuerè, quàm si tu tuis ipsius ma nibus illum trucidasses, fundendo sanguinem eius in terram. Nec secùs metuendum est dictis speculatoribus illud Act. quòd Paulus dixit ad maiores natu congregatos Ephesi, in hunc modum: Quapropter contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi, quo minùs annunciarem omne consilium Dei vobis. Dicit, Omne consilium Dei, hoc est, omne illud quod consilio Dei reuelatum est mundo super animabus saluandis: non partem, inquit, duntaxat

Ezech. 3.

Act. 20.

xat consiliorum Dei, sed omne, sed totum consilium Dei: neque ea solùm consilij Dei quæ auidè & perlibenter audiuntur, sed & acria, & amara infundens in vulnera vestra, oleum simul & vinum, vti fecit benignus ille Samaritanus curaturus hominem ad necem vsque vulneratum. Væ mihi, inquit Apostolus alio loco, si non euangelizauero. Adiũgens has duas clausulas, Necessitas enim mihi incumbit, Dispensatio mihi credita est. Væ igitur & illi, qui nõ euangelizat id circa quod accrescit impietas, subuertens suo silentio paulatim magis ac magis animos plurimorum. Væ dico, quia dispensatio annunciandi illi concredita est, cùm præsul fieret, aut pastor, aut Euangelista, iamque necessitas ei incumbit, non solùm ex lege charitatis, sed etiam ex iustitia, propter prouinciã cum suis emolumentis susceptam.

1.Cor.9.

Non omne bellum esse illicitum, quamuis multi in eo interimantur. CAP. VI.

D. Vi irascitur fratri, qui odit illum, qui maledicta aut execrationes congerit in quempiam, qui seducit in peccatum, qui scandalizat, qui interimit, qui mutilat, aut quouis modo sanguinem proximi fundit, suadente diabolo, qui denique non præseruat à morte, quem præseruare potest & debet, quisque horũ violat omnipotentis Dei mandatum de non occidendo, vti demonstratum est. Quid igitur dicemus de bello, in quo non vnum duntaxat ex his, sed omnia, sed cumulatim, aliaque infinitis modis peiora contingũt? Dici enim non potest, quanta fiat in bello iuuentutis corruptio, sanguinis effusio, strages animarum, pro quibus Christus mortuus est, quam prẹclara corpora, quam truncata reuertantur à castris, quot latrocinia, quot stupra, quot sacrilegia, quot item.

M. Satis est. Nam centum si tibi linguæ, oraque centum essent, non posses exprimere mala illa, & incommoda, quæ secum adfert bellum. *Mala quæ adfert bellũ exprimi nõ possunt.*

D. Ideo hoc mandato videtur planè prohibitum bellũ, neque vllo pacto gerendum, potissimùm inter Christianos.

M. Caue ne dicẽdo Manichæus fias, aut Oecolampadianus, aut Lutheranus: hi enim omnes bellum improbãt, sed diuersimodè. Manichæi quidem adeo in vniuersum damnabant omne bellum, vt reprehenderent ipsum Moysen & Iosue. Et quidem insulsissimè: erant enim illi dũtaxat executores diuinę iussionis, qua voluit Deus exterminatam gentem contaminatricem terræ in scelere multo. Si autem non peccat lictor exequendo iustam sententiam prætoris, multò minùs peccabant illi habentes expressum mandatum Dei sic exterminandi populũ terrę, vt neque magno, neque paruo, neque mulieribus parcere possent, neque innocuæ ætati pendentium ab vberibus matrum, prout luce clariùs patet in veteri Testamẽto. Oecolampadius verò paulò modestior illis, dicebat tempore mansuetudinis Euangelicæ, non licere Christianis bellum gerere. Lutherus deniq; asseruit nõ planè illicitum esse bellum: sed Christianos bellare contra Turcas voluit penitùs esse prohibitum: quòd hoc sit (vti dicebat ipse) rebellare voluntati Dei, visitãtis & corrigentis iniquitates nostras per illos, tanquam vltionis suæ ministros. Quasi Christianus in Christianum bellũ posset gerere, non autẽ contra canes, & atheos homines, hoc est, Turcas, & alios aduersarios fidei. At isti quoniã non consistunt in vno, ideo ex Deo esse non potest doctrina ipsorum, vt diximus suprà: neque fidem docent, sed sensus sui figmentum, hoc est, ficta fide negotiantur in populo. Aliud tradunt Scripturæ sanctæ, ordo quoque *Hæresis eorũ qui improbãt bellum. Manichæi. Oecolãpadius. Lutherus. Doctrina veritatis de bello.*

quoque naturæ, & vniuersitas omnium Patrum. Diuus Augustinus contra Faustum Manichæum lib. 22. cap. 74. & quatuor alijs sequentibus, exactè tractat hanc materiam dicens in effectu, Præcursor Ioannes Baptista, quando militibus interrogantibus, Quid faciemus & nos? respondit, Neminem concutiatis, neque calumniã faciatis, & contenti estote stipendijs vestris, non damnauit bellũ, aut militiam, sed magis approbauit. Sciebat enim eos cùm militarent non esse homicidas, sed ministros legis, & non vltores iniuriarum suarum, sed salutis publicæ defensores. Alioqui respondisset eis, Arma abijcite, militiam istam deserite, neminem percutite, vulnerate, prosternite. Eodẽ quoque argumento demonstrat August. non omne bellum esse illicitum Sermone de puero Centurionis. Pergit autem libro prædicto contra Faustum, hoc modo, Quid enim culpatur in bello? An quia moriuntur quandoque morituri? vt dominentur in pace victuri? Hoc reprehendere, timidorum est, non religiosorum. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur, quæ plerunque ita culpantur, vt etiam iure puniantur. Aduersus violentiam resistentium, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella suscipiuntur à bonis, cùm in eo rerũ humanarum ordine inueniuntur, vbi eos vel iubere tale aliquid, vel in talibus obedire iustè ordo ipse constringit. Hoc sanctissimi simul & doctissimi viri dictum, fundatum in ratione, commonstratum insuper ex sermone Ioannis Baptistæ, sit tibi fili pro milibus, contra omnẽ turbam hæreticorum damnantium bella. Est regula iuris, Vim vi repellere licet. Cui addit glossa, Seruato moderamine inculpatæ tutelæ. Cur igitur non licebit Principi

Aurea sententia August.

Regula iuris.

Bellũ defensiuũ indubiè iustißimum est.

cipi & communitati, repellere bellum illatum, contrabellando: modò incommoda ab August. narrata vitet, quantùm potest? Nihil naturaliùs, nihil antiquiùs esse potest, quàm sui conseruatio. Nemo igitur dicere potest illicitum esse bellare per viam defensionis. In hoc enim princeps sceptrum obtinet, & diadema glorię inter subditos, in hoc illi tributa præstantur, & vectigalia, teste Apostolo ad Romanos, vt gladium portet, vibret, & extendat in eos, qui populum, cui præfectus est, aut scelere, aut armis conturbant. Secundò constat omnino licitum esse bellum, etiam per viam inuasionis susceptum, quando incolarum rebelles nolunt custodire legitima regni: potissimùm quando malitia quadam religionis statum aut vitiant, aut inuertunt. Tunc enim non solùm expedit ad arma conuolare, sed & oportet: præcipuè si multi sint qui cristas erigũt, si potentes, si muris inclusi, si integræ decapoles sint aut prouincię, quibus vnus aut alter lictorum sufficere non potest. Tunc, dico, oportet omnibus viribus, omniq; apparatu occurrere, dũ malum adhuc in foribus est, ne transeat ad medullam. Iuxta illud:

Rom.13.

Bellũ vindicantium in eos qui malè agũt, indubiè est licitum.

Venienti occurrite morbo,
Serò medicina paratur,
Dum mala per longas conualuêre moras.

Istud autem Principẽ posse, & debere, docet clarè Apostolus, ostendẽs, quoniã in hoc cęlitùs potestatẽ accepit, & in hoc gladiũ portat, factus minister Dei, in hoc ipsum seruiẽs. Istud quoq; posse Rempub. perfectã, ostendit Aristoteles ex eo principio, ꝙ omnis Respub. perfecta, debet esse sibi sufficiens, alioqui non posset subsistere. Ex quo consequitur talem Rempub. habere potestatem nõn solùm defendendi se, qualem habet res omnis, sed etiam & vindicandi se de oppressoribus ac tyrannis, etiam

Rom.13.

Exod.22.

Polit.3.

etiam per indictum bellum: maximè si desit superior, qui posset ac velit imponere finem malo. Cui astipulantur gesta heroum veteris Testamenti Ionathæ & Simonis contra filios Iambri, qui fecerunt vindictam sanguinis fratris sui Ioannis. Quod autem dico de communitate, hoc & de Principe perfectæ communitatis intelligi debet.

1.Mach.9.

Quæ requirantur ad bellum iustum. CAP. VII.

M. Vt iustè indicatur bellũ; tria requiruntur.

T autem iustè indicatur bellum, requiruntur tria, Primum, auctoritas vel Principis, vel Reipub. perfectæ. Siquidem ordo naturalis, inquit Augustinus contra Faustum, mortalium paci accommodatus hoc poscit, vt suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes Principes sit. Secundum, causa iusta, vt ij qui impugnantur, reuerà ac sufficienter commeruerint eiusmodi impugnationem. Solent enim teste eodem August. iusta bella diffiniri, quæ vlciscuntur iniurias, si gens vel ciuitas plectenda est: quia vel vindicare neglexerat: quod à suis improbè factum est, vel reddere quod per iniuriam ablatum erat. Tertium, recta bellandi intentio, vt scilicet spectetur proprius finis belli: finis autem belli, pax est, docente August. in hunc modum: Non quæritur pax, vt bellum exerceatur, sed bellum geritur, vt pax acquiratur. Esto bellator pacificus, vt eos quos bellando expugnas, ad pacis vtilitatem vincendo perducas. Qui igitur bella suscitat absque debita auctoritate, vel absque sufficiente causa, nempe pro cespite, aut pugillo terræ, castello, vel oppidulo, ex quibus neutiquam pẽdet salus aut defensio regni: vel quod ijs est grauius, ex cupiditate dominandi, meráue crudelitate, hi demum grauissimè peccant contra istud mandatum. Nec solùm ipsi, sed & omnes qui suadẽt, vel instigant,

Lib. quæst. super Iosue cap.10.

August. ad Bonifac. & lib.19. de Ciuit. Dei cap. 12. ac alijs locis.

Qui auctores belli peccẽt contra hoc mandatum.

gant, aut consentiunt in huiusmodi bellum. Nam & i indubiè debent Deo tot mortes, quot iniusta homidia in eiusmodi bellis committuntur, tot restitutiones rum ablatarum, quot ibi rapinæ exercentur & depolationes. Quia iuxta regulam Apostoli, Non solùm gni sunt morte qui faciunt, sed etiam qui consentiunt cientibus. Christiani itaque qui legitimè bella gerunt, n plus offendunt contra hoc mandatum, quàm maftratus interficiens maleficos. *Rom. 1.*

Quid igitur dicemus ad doctrinam Christi, Ego aũ n dico vobis, non resistere malo, sed si quis percusserte in dexteram maxillam tuam, præbe illi & alteram? Hæc dicta sunt à Saluatore secundum phrasim popu em, qua tunc temporis significabatur tam debere aliem esse animum nostrum à vindicta, vt potiùs alterã xillam præbendam cogitaremus, quàm velle vindicallatum malum. Aut si magis placet, dicito sicut bea Augusŧ. super hoc disseruit in sermone Domini in nte, docens hęc Domini mandata semper seruanda in præparatione animi: vt scilicet simus parati animi gere, nimirum tum quando promotio fidei, salus pu a, vel lucrum animarum id exigere videbitur. Verùm ndo vel necessitas publica, vel salus illorum, quorũ m suscepimus, vel cum quibus agimus, aliud exulat, ad arma concurrere licebit: potissimùm si desit s pacis tuendę modus, aut possit aliquo modo speralud Auguſt. ad Marcellinum dicentis: Cui licentia uitatis eripitur, vtiliter vincitur. Quonium nihil est liciùs felicitate peccantium, qua pœnalis nutritur unitas, & mala voluntas, velut hostis interior, robo r. *Matth. 5.* *De Verbis Christi, non resistere malo.* *Arma Christianorum preces Sanctorũ, sed et gladius, & baculus pro necessitate.*

Dicitur tamen quòd arma Christianorum sunt oraes Sanctorũ, quasi precibus ad Deum fusis prælian- dum

dum sit discipulo Christi, non ensibus, hastis, aut bombardis.

M. Obserua obsecro in Exodo cap. 17. qualiter, Moyse
Exod. 17. orante in monte, vincitur Amalech gladio Iosue. Christianus igitur dum necesse est, præliari debet in primis
1. Mach. 3. oratione, Quia non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cælo fortitudo est. Nihilominus etiam gladio: quia nisi fortiter egisset gladio Iosue, non vicisset oratione sua Moyses, interim & hoc obserua, quod addit textus, Cumque eleuaret Moyses manus, vincebat Israël, Sin autem paululũ remisisset, superabat Amalech. Hæc dico obserua, & intelliges hominem pendentem ex Deo, vti pẽdet omnis Christianus, debere pugnare orationibus atque armis, magis tamen orationibus, quàm armis. Vnde quoties Princeps bene Christianus vrgetur ad bellum, mox clerum ac populum inuitat, rogat, inducit ad orationes, & supplicationes sedulò prosequẽdas.
Augustin. epist. 19. Sicut Bonifacius Comes per epistolam diuum Augustinũ orat, imminente sibi bello, vt preces fundat ad Dominum, pro populo suo pugnaturo, vt Deus, inquit, iacula in hostes dirigat nostra, ac se ipsi trucident mutua cæde. Ad quam Bonifacij epistolam respondet diuus
August. Bonif. comiti epist. 194. Augustinus in hunc modum, Graui de pugna conquereris: dubites nolo, vtile tibi tuisque dabo consilium, Arripe manibus arma, oratio aures pulset auctoris: quia quando pugnatur, Deus apertis oculis spectat, & partẽ quam inspicit iustam, ibi dat palmam. Quoniam autem Saluator docet: Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde. Item, Ego autem dico vobis, non resistere malo: profectò felix est illa communitas, in qua non alia ratione pertractantur bella, quàm inter ægrotos fortia medicamina, inter insensatos vincula, inter leges, mortis decreta. Quibus equidem ne verbum addere volo: nam

quæ

æ dixi sufficiunt.

Saltem summatim repete, qui sint annumerandi inter
euaricatores huius mandati.

Homicidæ, latrones, traditores, percussores, sitientes
guinem proximi, insidiatores vitæ alienę, & qui im-
canturalijs dira, mortem, aut plagas, auctores & con-
tores bellorum iniustorum, falsi doctores, pseudopro
tæ, pseudoeuangelistæ, lupi voraces in populo, sedu
res ad malum, vel detinentes in malo, non defendeñ
ib oppressione, quos ex officio defendere debent, nõ
unciantes populo scelera sua, & errores suos, post-
m annunciandi prouinciam susceperunt. Singuli
n horum occidunt vel hominem vel animam homi-
Si quidem hominem, rectè homicidæ: si verò animã,
ñæcidæ dicuntur. Vtrique meritò rei huius manda-
uia proximo causa mortis sunt, Domino præcipiẽti-
Non occides.

Elenchus Capitum Tractatus SEPTIMI.

Tracta-

Tractatus septimus.

Quid sit mœchari aut adulterare, & quàm graue crimen sit adulterium. CAP. I.

D. NOn mœchus.

M. Subintellige, eris aut sis. Nam Decalogus sic habet, Non mœchaberis: Euangelium autem, Non adulterabis. Enumerat enim Saluator etiam istud mandatum inter ea quæ sunt necessaria ad salutem pro tempore legis Euangelicæ. Quare non solùm est mandatum legis, sed etiam Euangelij. Verùm quid propriè significant ista, Mœchus, Mœchia, Mœchari? *Exod.20.* *Matth.19.* *Quid propriè significent Mœchus et Mœchari.*

D. Græci vtuntur istis vocabulis ad significandum adulterium.

M. Et quid est propriè adulterium: Nam in Euangelio dicitur, Non adulterabis? *Quid adulterium.*

D. Adulter dicitur ab eo quòd alter coniugatorum ad alterum vadit, transferendo vsum corporis ad non suum coniugem. Inde verbum adulterare, significans arte aliqua rem synceram corrumpere.

M. Inde quoque adulterium, quò significatur illicitus vsus carnis, fraudans matrimonium: quando scilicet maritus cognoscit aliam præter vxorem suam, aut vxor aliũ virum admittit præter maritũ suum. Tales enim vitiant, & adulterant, hoc est, corrumpunt legitima coniugij, quæ ab initio cælitùs sancita fuere.

D. Audio frequenter valde graue delictum esse adulterium.

M. Delictum, inquis? quin potiùs crimen est, siue enorme scelus, animaduersione publica dignum. Olim loquens ad filium suum sanctus Tobias: Fili, inquit, præ- *Crimen est potiùs adulteriũ quàm delictum.* *Tob.4.*

ter vxorem tuam nunquam patiaris crimen ſcire. Ecce crimen vocat adulterium, nõ delictum quod eſt leuius. Eſt autem crimen peccatum enorme, querela, id eſt, accuſatione & damnatione dignum. Et verè pelagus omnium malorum eſt adulterium. Per adulterium violatur ordo naturæ primitùs inſtitutę, quem Deus conditor in humana ſocietate eſſe voluit. Ab initio enim faciens hominem, maſculũ & fœminam fecit eos, vt eſſet vna vnius mariti vxor, nec alter ab altero diuideret carnem ſuam, vt infrà audies. Per adulterium turbatur Euangelium Chriſti, qui reuocans coniugium ad puritatem ſui inſtituti dixit, Quod ergo Deus coniunxit homo non ſeparet. Qui autem adulteratur, ſeparat quantum in ſe eſt quod Deus coniunxit.

Quòd iniuriæ & deformitates ſint in adulterio.
Geneſ.2.
Matth.19.
Ibidem.

D. Quinimo adulter manet cum vxore, illamque pro compare habet: quomodo igitur ſeparat quod coniunxit Deus?

M. Manet quidem cohabitatione cum vxore, & vinculo matrimonij coniunx eius: verùm quantum in ſe eſt contra inſtitutum naturæ, & Chriſti ordinationem diuidit carnem ſuam ab vxore, faciens ſe vnum cum ſcorto dicente Apoſtolo: An neſcitis quoniã qui adhæret meretrici vnum corpus efficitur? Si vnũ corpus factus eſt cũ meretrice, ergo non eſt amplius vnus vnius vxoris, aut vna caro cum illa, iuxta legitima matrimonij. Tertiò per adulterium fit iniuria Sacramento: quoniam adulter tollit à coniugio, quantum in ſe eſt ſanctitatem Sacramenti & ſignificationem. Siquidẽ inſeparabilis vnio viri vnius cùm vna fœmina ſignificat inſeparabilẽ vnionem Chriſti cum Eccleſia. Quam ſignificationem exprimit Apoſtolus ad Epheſios. 5. dicens: Sacramentum hoc magnũ eſt. Ego autem dico in Chriſto & Eccleſia. Quartò per adulterium fit grauis iniuria cõſorti ſiue coniugi, quoniam

1. Corint. 6.
Epheſ. 5.

niam furtiuè & iniquissimè subtrahit illi fidem casti matrimonij: quod plus est, subtrahit hoc ipsum, cuius plenam potestatem sacrosanctè ad coniugem transtulerat, dicente Apostolo: Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex consensu ad tempus, vt vacetis ieiunio & orationi. Quæ iniuria incomparabiliter grauior est, quàm si furaretur vxori suę pecuniã, vestes, aut clenodia ipsius.

1. Corin. 7.

Quid si alter coniugum consentiat: sicut legimus quòd Sara dedit ancillam suam in sinũ Abrahæ viri sui, eò quòd ipsa senuisset?

Adulteriũ non potest fieri nec de consensu alterius partis.

I. Potest vterque coniugum consentire alteri inducias ab vsu matrimonij, vt vacent orationi 1. ad Corinth. 7. Verùm vt carnem suam iungat cum altera, nequaquam consentire potest propter naturæ institutum, Dei quoque & Christi ordinationem, de qua diximus suprà.

Genes. 16.

D. Tamen legimus sic factum ab vxoribus Sanctorum patrum.

M. Quod factum est tunc, factum est Deo annuente, seu potiùs conniuente propter fidei propagationem & significationem. Nunc verò reducto matrimonio per Christum ad primæuam suam puritatem nullo prorsus modo id amplius fieri potest. Quintò per adulterium violatur iusiurãdum legitimè interpositum, quo sibi mutuò sanctè ac publicè adiurauerunt fidem matrimonialẽ dicentes: Ita me Deus adiuuet, sancta Maria, & omnes sancti Dei, submittentes se sacrificio Missæ, vt tantò sit firmius, tantoque sacratius iuramentum quod emiserũt. Vnde periuri & infames sunt omnes, qui se polluunt adulterio, & meritò non deberent vltrà admitti secundum iura ad locum vllum, vel officium honoris, veluti ad prætoriam aut senatoriam dignitatem. Cui enim fidẽ

Olim permissa pluralitas vxorũ.

Adulteri sunt periuri.

seruabit, qui Deo, & propriæ vxori fidem non seruat?
Ephes.5. Cui non erit iniquus, qui sibi iniquus est? Nam vxor cáro viri est. Denique quod tandem iuramentum inuiolabile erit illi qui violat iusiurandũ, quod publicè, quod in loco sacro, quod benedictione sacerdotali consecratũ est? Sextò per adulterium fit quasi iniuria prolibus, quę concipiũtur ex adulterio, aut cõcipi possunt. Quandoquidem secundum iura pro nothis reputantur, nec successione bonorum gaudere possunt in vindictam criminis paterni, plerunque pereuntes miseria & egestate, vt pulchrè prosequitur Salomon. Sapient. 3. & 4. cap. dicens adulterinæ plantationes non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. Et si in ramis in tempore germinauerint, infirmiter posita, à vento commouebuntur, & à nimietate ventorum eradicabuntur. Confringentur enim rami inconsummati, & fructus illorum inutiles & acerbi ad manducãdum, & ad nihilum apti. Ex iniquis enim omnes filij qui nascuntur, testes sunt nequitiæ aduersus parentes in interrogatione sua.

D. Tantúmne mali & iniuriarum est in vno actu adulterij?

M. Imò multò amplius mali. Etenim adulterium conturbat adeo pacem & tranquillitatem Reipub. vt vix posset aliud crimen magis: quid enim non mali surgit de adulterio? Hinc zelotypia, inuidiæ, odia, decoctio bonorum, infamia, persecutio, traditio, homicidia, veneficia, vxoricidia, cæcitas cordis, obstinatio. Adulterium
Matth.14. trucidauit Ioannem. Misit Ioseph castitatis speculum in
Genes.39. carcerem. Generosum item militem Vriam cum multis
2.Reg.11. alijs manibus hostium sic obiecit, vt mori debuerit. Sam-
Iudic.16. psonem insuper virorũ fortissimum in potestatem Philistijm tradidit, viribus exutum, cæcitate deformem.

Salo-

Salomonem quoque quo nemo vnquam prudentior 3.Reg.11.
idololatrare coëgit. Denique Dauidē iustitiæ & mansuetudinis singulare exemplar, plusquam trecentorum homicidiorum reum effecit. Hęc ex Scripturis. Deficiet autem me dies, si enarrare velim omnia mala, quæ de se gignit adulterium. 2.Reg.11.

Certè meritò deberet atroci supplicio puniri tantum tamq́ue enorme crimen.

In veteri lege præter mortem æternam, quæ est commune stipendium omnium criminum, cælitùs constitutum est adulteris tam viris quàm fœminis supplicium mortis corporalis. Nec isto contenta lex adiecit præterea maledictionem dicens: Maledictus eris in ciuitate, maledictus in agro, maledictum horreum tuum, & maledictæ reliquiæ terræ tuæ, &c. scilicet si nō custodieris istud de non adulterando, & reliqua mandata domini Dei tui. Insuper horrendis quibusdam plagis visitauit Deus peculiariter hoc crimen in exemplum omnium viuentium, vti est videre in Genesi, libris Regum, ac alijs historijs Scripturæ sacræ. Adhęc in omni gente, etiam apud barbaras nationes legitur adulterium fuisse punitum morte corporali, ratione naturali sic suggerente. Et ô omnipotens Deus tibi querelas cum lachrymis deponimus super negligentia maiorum prouincię nostræ in puniendo tantum tamq́ue perniciosum malum.

Adulteris cōstitutum erat supplicium mortis in lege.
Leuit.20.
Deut.22.
Deut.28.

Quid tradat Euangelium de adulterio. CAP. II.

D. M. ET Euangelium quid precor dicit de adulterio? Primò, quòd sit peccatum communicās & coinquinans hominem, Matth.15. hoc est commune siue prophanum, spurcum, & immundum efficiens, & per consequens, inidoneum futuræ vitæ. Secundò, quòd is qui adulterium committit, iudi-

Quid dicat Euangeliū de adulterio.

cabitur Dei iudicio, ad Heb. 13. Tertiò, quòd hominem extorrem siue exulem facit à regno Dei & Christi. 1. Corinth. 6. Nolite, inquit Apostolus, errare, neque idolis seruientes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum
1. Corin. 6. Dei possidebũt. Quartò, quòd tollit membrum Christi, & facit ex eo membrum meretricis. Diuidit igitur & separat à Christo. Satis de hoc. Siquidem certũ est adulterium esse malum vehementer sceleratum, plenum iniuriarum, plenum infamiæ, plenum abominationis, omni lege prohibitum, naturali, diuina, humana, in Decalogo, in Euangelio, in sanctionibus Imperatorum, in canonibus Ecclesiæ. His tamen nihil obstantibus, etiam adulteri inuenerunt suæ defensionis patronos: adeo obcæcat fœda libido, vbi hominem semel occupauerit. Docuit Simon Magus (de quo Simone in Actis Apostolorum fit mentio) licitum esse promiscuum fœminarum vsum. Idem docuit Saturninus quidam in Syria: idem & Nicolaitę. Idem deniq; docuerũt Adamitę, & Vualdenses, & quidam impuri homines nostri seculi, quorũ alij vocantur Badiani, alij Dauitistæ, alij pręcursores Antichristi. Qui omnes tradiderũt, & adhuc quidam ex ipsis tradunt, quòd quisque qua velit muliere vti potest sine peccato: homines profectò reprobi, cæci, corruptores, nedum corrupti: qui & Deo, & Christo, & Sacramento, & naturæ, & publicæ honestati, ac proprijs denique corporibus iniuriã faciunt, corrumpentes quicquid cælitùs, quicquid humanitùs, aut ab ipsa natura in legitimum vsum generationis constitutum est, tam in præiudicium prolis, quàm ad subuersionem totius honestatis. Quorũ hauddubiè finis erit interitus sine fine, & opprobrium illorum non delebitur ab eis inęternũ.

Hæreses defendentes adulteria.

Lib. 3. cap. 29. Hist. Eccles.

Tertullianus.

2. Pet. 2. Quos Apostolus Petrus pereleganter depinxit suis coloribus, dicens: Hi verò velut irrationabilia pecora, natu-

raliter in captionem & in perniciem, in his quæ ignorant blasphemantes in corruptione sua peribunt percipientes mercedem iniustitiæ, voluptatem existimantes, diei delitias: coinquinationes & maculæ delitijs affluentes, in conuiuijs suis luxuriantes vobiscū, oculos habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti. Nihil opus est hîc multis rationibus, vt error seu potiùs insania istorum conuincatur: quia per se nota est. Nam quid opus est ratione aduersus id, quod nulla omnino subsistit ratione? Gladijs vtendum est & ignibus potiùs quàm argumentis aduersus eos qui eiusmodi sunt.

D. Sic apparet.

De alijs speciebus libidinis qua ratione contineantur in nomine adulterij. CAP. III.

M. AT nunc videamus de alijs speciebus libidinis, quę sunt, fornicatio, incestus, stuprum, raptus, sacrilegium, mollities, venus mascula, bestialitas, an similiter prohibeantur hoc mandato?

D. Apparet quòd non.

M. Et quare non?

D. Quia præceptum datur sub his verbis, Non mœchaberis, Non facies adulterium. Aliud autem est mœchari, aliud fornicari.

M. Vt Græcis μοιχᾶν, ita Latinis adulterari verbū est generale ad omnē corruptionē. Nam vt monetā adulterāt qui eā vitiāt: & adulterāt verbū Dei, qui illud nō synceré prędicāt, sicut Apostolus dicit. Ita adulterāt legitimū vsum generationis destinatū à natura ad multiplicationē generis humani, quicunque illū vitiant, aut quoquo modo corrumpunt. Est autem legitimus vsus generandi ille, quem instituit Deus condendo genus humanum Genes. 2. Et Christus comprobauit, Math. 19. dicens:

Verbū adulterari cōmune ad omnē corruptionem.

2. Cor. 4.

Qui fecit hominem ab initio, masculum & fœminam fecit eos, & dixit, Propter hoc, dimittet homo patrem & matrem,& adhærebit vxori suæ: & erunt duo in carne vna. Itaque iam non sunt duo: sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo nō separet. Hæc igitur sunt legitima matrimonij, nempe vt causa multiplicandi genus humanum, sint simul masculus & fœmina, vnus cū vna, vnius viri vna sit vxor: idque coniunctione adeo indiuisa, vt duo sint in carne vna: imò iam non duo, sed vna caro. Neque posset quisquam mortalium quacunque fulgebat auctoritate, seiungere quod Deus coniunxit. Itaque omnis vsus carnalis copulæ, qui est præter hoc constitutum Domini, hoc est, extra sanctiones istas matrimonij, vitiat ac corrumpit legitima institutæ generationis. Nam voluit Deus coniugium duorum, esse vnicum medium multiplicandæ prolis. Hoc vnum in Adam & Eua est inceptum, hoc vnum posteritati donatum, solum hoc in Euangelio comprobatum est per Christum dominum nostrum, Matth 19. Quapropter quicquid est in vsu carnis extra has sanctiones coniugij, illegitimum, reprobum & adulterinum vocari debet. Nam sicut numus adulterinus dicitur, qui non habet approbationē Principis: ita adulterinus est quicunque actus carnis, non habens approbationem legis diuinæ ab initio institutæ, & à Christo in Euangelio comprobatæ. Vnde qui dixit, Non adulterabis, non solùm prohibuit illud adulterium quod facere possunt, qui matrimonio iuncti sunt: sed absolutè omnem adulterinū concubitum à quibuscunque fiat. Nam omnis talis vitiat legitimum vsum generationis.

Legitima matrimonij.

D. Nec ego veri dissimile puto, adulterinum dici, omne quod non habet approbationem legis.

M. Nihil dubites de hac re: quia certò certiùs est quod

dico,

dico, nec aliena doceo, sed sequor diuum Ambrosium sic docentem in libro de Patriarchis, Non hoc, inquit, solùm est adulterium, cum aliena peccare coniuge, sed omne quod non habet potestatem coniugij. Porrò non habet potestatem coniugij, quicquid non est secundum legitima generationis, à natura & Deo instituta.

De simplici fornicatione. CAP. IIII.

M. Nunc autem incipiamus demonstrationem de simplici fornicatione, quæ est commixtio soluti cum soluta, vtroque alteri consentiente.

D. Certè de hac dubitant nonnulli an sit peccatum: quia vterque liber est, & quod fit, de vtriusque procedit beneplacito, citra iniuriam cuiuscunque: quid igitur mali commiserunt? *An fornicatio sit peccatum.*

M. Rogas quid mali commiserunt? Iam audisti. Corruperunt legitimum vsum generationis, adulterantes quod cælitùs primùm à Deo, deinde à Christo constitutum erat. Insuper violauerunt ordinem naturæ primitùs institutæ. Tertiò egerunt contra bonum prolis. Quartò peccarunt in proprium corpus. In quibus profectò offendũt multò grauiùs Christiani quàm Ethnici. Si mihi non credis, saltem crede Apostolo Christi, qui sic habet, Fugite fornicationẽ. Omne enim peccatũ quodcunque fecerit homo: extra corpus est: qui autem fornicatur: in corpus suum peccat. An nescitis quoniam membra vestra, templum est Spiritus Sancti, qui in vobis est, quem habetis à Deo, & nõ estis vestri? Empti enim estis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro. Nescitis quoniam corpora vestra: membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adhęret meretrici, vnum corpus efficitur. Vidésne quàm multa mala sint *Quæ mala sint in fornicatione.* *1. Corin. 6.*

la ſint in fornicatione maximè Chriſtianorum? Primùm profanatio proprij corporis, quod conſecratum erat in templum Spiritus Sancti. Secundò contrectatio rei alienæ inuito domino: quia nemo eſt ſuus, ſed domini, emptus pretio magno, vt ſeruiat non fornicationi, ſed domino. Tertiò dehoneſtatio mẽbri Chriſti: vnuſquiſque enim noſtrûm per fidem & Baptiſma aptatus eſt in membrum Chriſti: quando autem ſe iungit ſcorto in turpitudine, fit ſtatim impuræ meretricis membrũ. Hæc itaque mala concurrunt in actu ſimplicis fornicationis. Et hæc qui faciunt, an precor nihil committunt mali? At dicito mihi, repugnare voluntati Dei, nónne malum eſt? Hæc eſt autem voluntas Dei ſanctificatio veſtra: & abſtineatis vos à fornicatione, vt ſciat vnuſquiſque veſtrûm vas ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore: non in paſſione deſiderij.

1.Theſſal.4

D. Verùm an verba illa Apoſtoli comprehendant ſimplicem fornicationem?

M. Ne dubites, alioqui connumeraſſet etiam illas iniurias, quæ adulter compari ſuæ facit. Vt autem nemo dubitet, an ſit illicita ſimplex fornicatio, Scriptura noui Teſtamenti in ſua prohibitione coniungit vtrunque, fornicationem ſcilicet & adulterium, clariſſimè definiens de vtroque quòd ſit peccatum mortale, ſubijciendum iudicio Domini ad Heb.13. Nam fornicatores & adulteros, inquit Apoſtolus, iudicabit Deus. Vtrunque enim communicat ſiue coinquinat hominem, dicente Saluatore: Quæ autem procedunt de ore: de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. de corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, &c. hæc ſunt quæ coinquinant hominem. Quod Marcus dicit, Hæc ſunt quæ communicant hominem, hoc eſt, immundum ac ſpurcum, atque profanum faciunt. Vtrunque

Matth.15.

Marc.7.

que insuper excludit à regno Dei, Nolite, inquit Apostolus, errare: quia neque fornicarij, neque idôlis seruiẽtes, neque adulteri, neque molles, &c. regnum Dei possidebunt. Audísne in his testimonijs, tam fornicationem quàm adulterium nominatim à Christo & Apostolo eius, annumerari inter peccata damnabilia, quæ consueto vocabulo dicimus mortalia? Hinc idem Apostolus exhortatur Corinthios dicens: Neque fornicemur, sicut quidã ex ipsis (scilicet filijs Israël) fornicati sunt (in deserto cum filiabus Moab) & ceciderunt vna die viginti tria millia. Fili non potest esse paruum malum, quod tam horrenda plaga punitur cælitùs. Quapropter Apostolus multa cũ vehementia inculcat dicens: Fornicatio autem & omnis immunditia, aut auaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos: aut turpitudo, aut stultiloquium, aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet: sed magis gratiarum actio. Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Addit præterea, Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidentiæ. Astipulatur quoque Apostolus Ioannes in sua Apocalypsi de fornicatoribus dicens: Pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphure, quod est mors secunda. Quid apparet nunc tibi? An non multùm mali in se continet fornicatio?

1. Cor. 6.
1. Corin. 10.
Num. 25.
Num. 21.
Ephes. 5.
Apoc. 21.

D. Profectò non potest non esse ingens malum, cuius pars erit in stagno ignis & sulphuris.

M. Præterea ánne satis expressè sit prohibita simplex fornicatio?

D. Satis superque. Cùm enim Scriptura nominet vtrũque, dicendo: neque fornicarij, neque adulteri regnum Dei possidebunt: nemini dubiũ esse debet, quin vtrunque

quę in sua specie voluerit Deus esse prohibitum.

De concubinatu. CAP. V.

D. SI ita se habent quæ dicta sunt, vbi parebunt concubinarij, qui non semel fornicantur, atque iterum, sed indesinenter nocte dieque, & quoties lubet?

M. Certè hos manet ille locus vbi nullus est ordo, sed sempiternus inhabitat error. Hi enim extra matrimoniũ quasi matrimonialiter viuentes, conuictu, domo, thoro, rerum denique & corporum vsu indiuidui, omnia quæ matrimonij sunt sibi vsurpant, præter institutum Dei ab initio factum inter masculum & fœminam, bonum prolis, & sanctiones Sacramenti. Siquidem hæc tria oderunt: reliqua verò quæ ad libidinem spectant, laudant, volunt, amplectuntur, non obstante iniuria prolis, non Dei & naturæ instituto, non positiuæ legis prohibitionibus, non scandalis, nõ periculis mortis, quibus inuolui subitò possent, non statu damnationis, in quo sunt quàm diu sic sunt, non dehonestatione suarum personarum, parentum, ac familiarium: quoniam infames habentur, quicunque tales sunt, denique non obstante iactura temporis, ętatis, bonorumque operum. Nã quamdiu sic sunt, nullum possunt habere meritum bonorum operum, etiam si singulis diebus audiãt sacrum, & substantiam suam omnem distribuant in eleemosynas pauperum. Hoc tamen intellige de operibus quæ veraciter bona sunt, id est, Deo grata ac chara ad remunerationem futuræ vitæ. Quamdiu enim displicet persona propter statum peccati mortalis, actus eius grati esse non possunt ad futuram remunerationem. Ex his facile est considerare, quàm concurrant in cõcubinatu multa, quę aggrauant peccatum fornicationis. Præter hoc enim quod assiduè

ſiduè fornicando, aſſiduè peccant contra hoc mandatũ, etiam ipſe ſtatus per ſe malus eſt, quia eſt cõſtans perſeuerantia illiciti concubitus, repugnans inſtituto diuino & Sacramento, iniquus ſemini naſcituro, perturbans nõ parum communitatem, quòd illegitimus ſit, ſcandaloſus, & infamis, & ob hæc atque eiuſmodi ſpecialiter dãnatus. Hinc Auguſt. Serm. 243. Coram Deo, inquit, & Angelis eius conteſtor atque denuncio vobis, iſta mala ſemper prohibuiſſe, & nunquam ei placita fuiſſe, quia præcipuè temporibus Chriſtianis concubinas habere nunquam licuit, nunquam licebit. Idem habet alijs in locis. Similia etiam legere licet apud D. Ambroſium, lib. de Patriarchis, & 32. quæſt. 4. Quantum verò pertinet ad concubinatum clericorum, vide decreta Pontificum & Conciliorum: in primis Innocentij ſecundi 28. Diſt. cap. Decernimus, vbi inquit, Decernimus, vt hi qui in ordine ſubdiaconatus & ſuprà, vxores duxerint, aut concubinas habuerint, officio atque Eccleſiaſtico beneficio careant. Cùm enim ipſi templum & vaſa Domini ac ſacrarium Spiritus Sancti eſſe debeant & dici, indignum eſt eos cubilibus & immundicijs ſeruire. Simile decretum inuenies diſt. 81. cap. Maximianus. Item in Decretalibus lib. 3. titulo de vita & honeſtate clericorum cap. Vt Clericorum. Et titulo de cohabitatione clericorum ac mulierum cap. Clericos. & cap. Sicut ad. & cap. Si autem. Sed quid his immoror? Cùm ſacræ Scripturæ, quæ prohibẽt omnem commixtionem carnis extra ſanctiones matrimonij, prohibent inſuper ſcandala quibus offenduntur fratres, ſufficienter demonſtrent, concubinatum malũ eſſe, eò quòd includat & incentiuum libidinis, & continuationem rei illicitæ, & apertum ſcandalum communitatis. Igitur vt concludam, concubinatus non ſolùm includit peccatum fornicationis, ſed addit ſtatum peccati

çati mortalis: qui vt in se malus, ita quoque in primis ac specialiter est vitandus. Et propterea ad sui verám pœnitentiam exigit non tantùm omissionem actus carnalis, sed & recessum à tali statu: sic vt abijciat scortum à conuictu & cohabitatione, omnique familiaritatis consuetudine, nedum à thoro suo ac thalamo. Vt autē prædictum malum incontinentiæ potissimùm concubinatús, pertinentiùs expurgaretur à clero, decreuit Ecclesia in Concilio generali, cui præsedit Innocentius 3. aduersus negligentiam prælatorum in hunc modum. Prelati verò qui tales præsumpserint in suis iniquitatibus sustinere, maximè obtentu pecuniæ vel alterius commodi temporalis, pari subiaceant vltioni, nempe illi, quę eadem decretali decernitur aduersus Presbyteros incontinentes, titulo de vita & honest. cleri. cap. Vt clericorum.

De alijs speciebus libidinis. CAP. VI.

D. Domine, fornicationes nónne omnes sunt eiusdem speciei?

Fornicationes non M. sunt omnes eiusdem naturæ.

Stuprum.

M. Nequaquam. Quoniam qui fornicandò tentat florem virginitatis atque corrumpit, huius fornicatio fit stuprum: & est tantò sceleratior, quātò irrecuperabilius est ornamentum virginitatis, quod abstulit. Vlteriùs, stuprum fit duplo adhuc grauius, si quis viciet virginem alteri viro iam desponsatam: quale stuprum olim supplicio mortis puniebatur, dicēte Domino, Si puellam virginem desponderit vir, & aliquis inuenerit eam in ciuitate, & concubuerit cum ea, educes vtrunque ad portam ciuitatis istius, & lapidibus obruentur. Si in agro repererit vir puellam, quæ desponsata est, & apprehendens concubuerit cum ea, ipse morietur solus. Secundò, quando quis fornicationi addit raptum contrectans violenter mulierem inuitam, crescit scelus, fitque

Deut. 22.

Raptus.

itque crimen morte puniendum. Nam si filius mortis
st, qui vim infert bonis temporalibus, multò magis ille
qui de meo corpore & de ornamento castitatis meæ ra-
inam facit. Fuit olim hoc delictum grauissimè punitũ
n Sichem filio Emor principis Sichemorum, quẽ Deus *Genes.34.*
um patre suo, & tota ciuitate plaga maxima percussit
ropter raptum Dinæ filiæ Iacob. Item in Amnon, qui *2.Reg.13.*
i oppressit Thamar sororem suam. Tertiò quando quis
bidini suæ adeo nullum ponit modum, vt nec sangui-
is, nec affinitatis, nec publicæ honestatis rationem ha-
eat, huius libido vocatur incestus. Incestus, inquam,
uandoque tam enormes, vt Apostolus propter eum tra
derit incestuosum Corinthium Sathanę, ad interitum *1.Cor.5.*
rnis: grauiter coarguens Corinthios quòd pertulerint
sua societate hominem, qui tantũ scelus operatus erat,
s verbis, Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis
rnicatio qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris
aliquis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctũ
buistis, vt tollatur de medio vestrûm, qui hoc opus fe-
, &c. Plura de hoc genere fornicationis habentur
uit.18.& 20. Est etiam incestus quidam prorsus sacrile *Incestus sa*
s, quando quis violat virginem Deo sacram per votũ *crilegus.*
titatis: qualem solent etiam Gentes mortis supplicio
nire, vt patet de virginibus, Vestalibus. Porrò si mona
us, sacerdos, vel Episcopus se polluit libidine cũ scor-
, huius fornicatio rectè sacrilegium vocari potest: eò *Sacrilegiũ.*
òd rem Deo sacram contra votum, vel contra institu-
nem Ecclesiasticã in scelere turpitudinis prophanat,
ens ex se vile membrum prophani scorti: duplo qui-
n sceleratius sacrilegium, si ipsum operetur cum virgi
Deo sacra. Præter hæc autem inuenitur in libidini-
& alia quædam species, quam vocant peccatũ mu- *Peccatũ cõ*
,eò quòd tam sit offensiuum piarum aurium, & in- *tra naturã.*

T nocuæ

nocuæ pubertatis, vt de illo ne loqui quidem fas sit ad
Gene.18. promiscuam plebem. Clamat enim in cælum magnitudo huius sceleris, horroreque concutit naturam, & stupere facit circunstantes parietes, saxa, aërem, solem, vincens turpitudine omnem immunditiam, scelere, omnem iniquitatem: adeoque obcæcans, vt vir, contra omnem instinctum naturæ, in virum, fœmina in fœminam, homo nonnunquam in bestiam scelus operetur. Putat quidam solennis auctor, hominem eo insaniæ non posse derelinqui à Deo, nisi prius in perfidia & insipientia cordis sui ita apostatare cœperit à Deo, vt sic sentiat, sicque viuat quasi non sit Deus. Vbi perfidia, vbi apostasia, vbi idololatria, vbi regnare solet scelus hoc contra naturam, de quo loquimur: & quò Gens longiùs aberrauerit à Deo, eò magis huic nefando malo inuoluitur. Vti satis luculenter tradit Apostolus, dicens:
Rom.1. Quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt. Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Propter quod tradidit illos Deus (nota, Propter quod) in desideria cordis eorum in immunditiam, vt contumelijs afficiant corpora sua in semetipsis. Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amen. Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominiæ. Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalé vsum, in eum vsum qui est contra naturam: Similiter autem & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt, in desiderijs suis in inuicem masculi in masculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris

in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerunt
um habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum
ſum, vt faciant ea quę non conueniunt, &c. Quidam,
o., celeberrimus ac vetuſtus Auctor in ſuis Commen-
js ſuper hunc locum Apoſtoli ſcribit, Non poſſe na-
nem aliquam, aut priuatum hominem eo dementiæ
elinqui à Deo, vt hoc genere fœtere incipiat: niſi ipſe
erit prius perfidia quapiam aut infidelitate apoſtatare
eo. Non enim coëunt tam fœdæ ac variæ libidines,
cum perfidia & infidelitate. Quapropter ô tu vicina-
io, quę ſemper eximia quadã nobilitate generoſa fui-
æteris armorum vſu, cæteris fide, cæteris animi con-
tia, multò præſtantior, quo te proſtrauit perfidorum
nachorum apoſtaſia, docens te mollẽ fieri, quod priùs
iebas, adeoque libidinibus tuam generoſitatem fœ-
, vt etiã de nefanda venere infamis eſſe incipias? Vti-
falſò, confido autẽ quòd falſò. Cæterùm ſi es, qua-
te rumor prædicat, certiſſimum habe ex dictã epiſto-
poſtolica ad Romanos, quam tantopere colis, te quo-
deſertricem factam domini Dei tui, iamque defeciſ-
perfidiã nõ modicã, à tempore quo cœpiſti recipere
rtores monachos, eoſq; colere velut vaſcula Spiritus
cti, qui & pleni erãt omni ſpurcitia & præter mollia
iaq; carnis, nihil te docuerũt, cõtempta, vituperata,
cta deniq; puritatis doctrina ſanctorũ patrum tuorũ:
antea illuſtris eras. At reuertamur vnde digreſſi ſu-
. Scelus illud cõtra naturã, de quo dicere cœperamus,
ũ eſt ſpectaculũ mundi cùm Deus ſubuerteret Sodo- *Geneſ.19.*
& Gomorrhã ciuitates nobiles, cũ vniuerſis oppidis
cis, omniq; anima viuente quæ in ipſis erat, pluens ig
& ſulphur de cælo, donec concremaret & demerge-
profundum. Qua autem pœna punierit lex vetus
lẽ abominationẽ, habes Exod.22. & Leuit. 18. & 20.

Hactenus de crassa illa libidine, quæ nomine caret, quia fœdior est, quàm quæ nominari debeat.

D. At explica, quæso, paulò specialiùs qualitatem huius vitij.

M. Non faciam. Quia nõ expedit neque tibi, neque alijs, qui fortassis hanc nostram disputationem lecturi sunt. Nullus est adeo non homo, quem non torqueat consciẽtia facti, post commissum crimen, nullus adeo vecors, vt non pudeat se sui feruore recedente. Nemo enim audet in publico, turpe igitur iudicatur ab omnibus. Quare nec opus est hîc multa instructione, sed vnusquisque sui custos, suique iudex esto. Pulchrum enim ac prudens illud quod Græcis erat in ore, γνῶθι σεαυτόν, id est, nosce teipsum. Custos tuiipsius esto, naturæ fabricam perpẽde, & memineris te huius debere ordinem sequi, non inuertere.

De osculis ac lusibus alijsq; præludijs libidinis. CAP. VII.

D. DE osculis autem ac lusibus, quos parit non rarò sui impotens ignis amoris, quid precor dicemus?

M. Sicut hîc prohibentur adulteria & fornicatio, ac fœda illa libido, de qua dictum est: ita & impudicitia, immunditia, luxuria, etiã inebriari vino, in quo teste Apostolo est luxuria: maximè in eis qui post pocula nihil eructant præter libidinem. De quibus Apostolus ad Galatas dicit: Sicut prædixi vobis, & nunc prędico, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Secundò turpiloquium, & scurrilitas, quæ secundum eundẽ Paulum nec nominari debent inter vos, sicut decet Sanctos. Tertiò oscula, non quidem illa sancta, quæ nuntia sunt mutuæ charitatis, de quibus Apostolus Petrus, Salutate inuicẽ in osculo sancto: sed impudica illa, quibus solet oppignorari Venus. Deniq; cãtiones lubricę, choreæ, lusus, tactus, & quæcunq; præparãt viã ad illicitũ vsum carnis.

Impudicitia. Commessationes. Eph.5. Gal.5. Stultiloquium. Scurrilitas. Eph.5. Oscula impudica. 1.Pet.5. Cantiones lubricæ. Choreæ.

D. Ta-

Tamen iſta non ſunt adulteria.

Ita nec ligna ſunt ignis: veruntamen ex collectis lignis bonus componitur ignis. Non ſunt quidem hæc adulteria: attamen per actus hos conſtruitur in impuris hominibus adulterij ludus. Mirum enim quàm tranſmittant ſeſe hinc inde amantium ſpiritus per oſcula, tactus, oculum nequã. Et oculus meus, inquit Propheta, deprædatus eſt animam meam. Exemplum habes in Dauide, quẽ conſpectus traxit in adulterium Bethſabeę. Hęc igitur & huiuſmodi ad adulterandum vſum legitimæ generationis, vehementer diſponunt, incitant, inflammant. Vnde ſi audet Saluator conſtanter pronunciare, Quicunque viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo, hoc eſt iam adulterium commiſit in corde ſuo: cur non & nos inferemus hoc modo, Igitur qui oſculatus eſt mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo? Rurſum, Ergo qui luſit propè, qui choreas ſimul duxit, qui miſcuit pedes, iam mœchatus eſt in corde ſuo: ſi modò idipſum fecerit ad concupiſcendum eam, hoc eſt, ad illum finem, vt concupiſcentiam vel excitet vel expleat: (nam quid dicendum ſit de ipſa concupiſcentia in præcepto vltimo explicabimus) Dic mihi quid opus eſt impetu, vt mittas ſaxa deorſum?

Thren. 3. *Argumentũ ex Scripturis.* *Matth. 5.*

D. Nihil: quoniam ſuo pondere ruunt.

M. Igitur qui addit impetum, omnino vult vt ruant.

D. Hoc certum eſt.

M. Porrò ſenſus & cogitatio humani cordis per ſe in malũ prona ſunt, principaliter in opus concupiſcentiæ, non minùs quàm ſaxa in motum deorſum. Qui igitur addit oſcula, luſus, aliaque incitamenta laſciuiæ, & dicit, Nolo quod reliquum eſt, Quid tibi apparet de illo?

D. Certè quòd cum ratione inſaniat, non minùs quàm ille, qui addit oleum igni, & dicit, Nolo vt ardeat.

M. Ex istis igitur satis intelligis, mādatum quod prohibet adulterium & fornicationes, etiam prohibere oscula, tactus, lusus lasciuos, aliaque prouocamenta libidinis: quoniam in istis quæruntur, & appetuntur illa. Tu igitur fili fugies propter mandatum Dei, non solùm eius quę in carne est concupiscentiæ corruptionem: sed & vniuersa illectamenta in eandem. Dulce quidē amor, & Veneris vsus: verùm nouissima ipsius amara quasi absinthium: ignis vsque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans, nempe, famam, Ecclesf. 9. Substantiam, Luc. 15. Cor, Oseæ. 4. Corpus, Iudic. vltimo: 2. Reg. 13. Animam ac totum denique hominem 1. Cor. 6. ad Gala. 5. ad Ephes. 5. Quodque omnium pessimum est, conuersionem cordis ad Deum prorsus retardat, faciens Dei ac cælestium recordationem homini grauem, Propheta dicente: Non dabunt cogitationes suas, vt reuertantur ad Deum suum: quia spiritus fornicationum in medio eorum, & Dominum non cognouerunt.

Quātū malorū in amore lasciuo. *Prouerb. 5.* *Oseæ. 5.*

Quo consilio quàm optimè euitari poterunt opera carnis. CAP. VIII.

D. T quis hæc euitabit, maximè cùm omne pondus naturæ eò inclinet?

M. Fuge, obsecra, ocium vita ac crapulas, & euasisti. A vetustis: & quidem sapienter dictum legitur,

Quare ociū & crapula sint fugienda.

Ocia si tollas, periêre Cupidinis arcus. Et rursum,
Quæritur Aegisthus quare sit factus adulter,
In promptu causa est desidiosus erat.
Et illud, Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Vt enim pudenda membra ventri, ita luxuriæ ocium & crapula proxima sunt. Nec fouent tantummodo vsitatæ Veneris ignem, sed etiam velut impetu quodā protrudunt

truduntin innaturalitates, quas pudor eſt nominare, vti diſertè teſtatur Ezechiel, hæc olim præbuiſſe Sodomitis anſam fœditatis ſuæ, dicẽs: Ecce, inquit, hæc fuit iniquitas Sodomę ſororis tuæ, ſuperbia, ſaturitas panis, & abundantia, & ocium ipſius & filiarum eius. Et manum egeno & pauperi non porrigebant, & eleuatæ ſunt, & fecerunt abominationes coram me, & abſtuli eas, ſicut vidiſti. Certa regula eſt vbi vinũ & ebrietas, ibi effigies quidem hominis, ſed nulla cordati viri proprietas. Vbi ociũ, ibi magnum partis cõcupiſcibilis negocium. Quod quid poteſt aliud quàm generare opera carnis? Opera verò carnis quid præter mortem? Nam prudentia, inquit Apoſtolus, carnis (ac ſi diceret, electiſſimum quod in carne inuenitur) mors eſt. Dixi pręterea, fuge: non enim ſufficit declinaſſe ocium & crapulam, niſi & longè fugias populorum conſuetudinem. Quoniam non poteſt neque Cœcias nubes, neque adamas ferrum trahere ad ſe efficaciùs, quàm rapit mulier propè ludentis animum. Dicit enim Sapiens: Nunquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas: vt non comburantur plantæ eius? Docet experientia incendii ignem, quando approximat ſtipula. Vnde ſanctus quidem heremita ægrotans exclamabat cõtra aduenientem fœminam, Tolle, tolle ſtuppam: adhuc eſt igniculus. Hinc & diuus Hieronymus, Flammigero, inquit, igne percutit fœmina conſcientiam pariter habitantis. Tu igitur, fili, fuge, fuge, inquam, conſortia fœminarum. In fuga enim eſt victoria: in lucta verò indubitatum ſalutis, nedum pudicitiæ diſcrimen.

Ezech. 16. *Rom. 8.* *Cur fugiendũ in pugna carnis.* *Prouerb. 6.*

D. Quid ſi fugiam ad heremum, aut monaſticam ſolitudinem?

M. Hoc conſilium in primis probat vita Sanctorum, vt conſtat ex fidis hiſtorijs: ſed audi diuum Hieronymum

Hieron. ad Eusto. iam in heremo habitantem, O quoties ego, inquit, ipse in heremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, horridum monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse delitijs. Horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis, situm Ethiopissæ carnis obduxerat. Quotidie lachrymæ, quotidie gemitus, & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset: nuda humo, ossa vix hærentia collidebam. De cibis verò & potu taceo, cùm etiam languentes monachi aqua frigida vtantur, & coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum, tali me carcere ipse damnaueram, scorpionum tantùm socius & ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora ieiunijs, & mens desiderijs æstuabat in frigido corpore. Hęc & plura alia Hieronymus, lege precor totã epistolam. Si autem sustinent ista, qui semoti in vasta solitudine, ab hominum consuetudine & aspectu, atque exeso iam corpore, solis cogitationibus oppugnantur: itaquè nec fugisse hæc omnia satis erit: vt sis verè continens & corpore & mente, nisi adsit tibi indesinenter supplex oratio ad Deum, qua impetres velut auxiliarium præsidium ab illo, qui dixit Apostolo laboranti sub stimulo carnis. Sufficit tibi gratia mea. Siquidem expressè pronunciat Sapiens: Non possem esse continens, nisi Deus det.

Ad orationem velut anchorã sacram confugiendum. *2.Corin.12.* *Sap.8.*

D. Igitur non est in hominis potestate cõtinentem esse.

M. Non magis quàm vincere mundum, aut iustum fieri, vel sapientem: attamen vicerunt mundum non pauci vt patet ad Hebræos 11. Sapien.5. Apoc.10. Adeo vt audeat Ioannes Euangelista dicere vniuersaliter: Omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Cui datum est vincere mundum per fidem, is an non per eandem vincet carnem

Non est hominis in potestate continẽtẽ esse magis q̃ vincere mundũ *1.Ioan.5.*

nem propriam? Alioqui quomodo vincit mūdum? Nam caro eius pars vna eſt mundi. Et quis iuſtus per ſe? Quis ſapiens per ſemetipſum?

Prorſus nemo: nemo enim hæc eſſe poteſt ſine fide: fides autem eſt donum Dei.

Sunt tamen iuſti multi, multi quoque continentes, nec defuêre vnquam in Eccleſia ſapientes. Modum autem quo poſſumus nos tam facile quàm illi eſſe iuſti, ſapientes, atque continentes, intelliges, ſi coniungas duas duorum Apoſtolorum ſentētias, alteram Pauli dicentis: Omnia poſſum in eo qui me confortat: alteram Iacobi, Deus dat omnibus affluenter, & non improperat. Igitur cùm nihil poſſumus ex nobis, poſſumus tamen omnia: & mundum vincere, & iuſti eſſe, & continenter viuere, in eo qui nos confortat ſuarum gratiarum auxilio, quique orationū inſtantia pulſatus dat citò, datq̃ue omnibus affluenter, & non improperat. Si quis igitur indiget ſapientia, poſtulet à Deo, inquit Iacobus, poſtulet autem in fide nihil hæſitans, quaſi diceret: Nemo indiget, niſi qui vult indigere. Nam ſi vel poſtulare velit in fide, faciendo quod in ſe eſt, vltrà egenus non erit. Indutiè continentia donum Dei eſt, nec poteſt quiſquā continere, niſi Deus dederit. Porrò Deus rogatus ſiue poſtulatus in fide, dat omnibus affluenter, quo donante, poteſt homo omnia, etiam continentiſſimè viuere.

Philip. 4. Omnia eſſe poſſumus in eo qui nos confortat.

Iacob. 1.

Ibidem.

Continētia donum Dei eſt.

Ergo ex Deo pendet continentia noſtra.

Nihil veriùs: non tamen ex ſolo Deo, ſed etiam ex nobis, quia bonis donis Dei ſæpe vel non vtitur vel abutitur peruerſitas humana: verùm abſque dono Dei nequicquam effecerit conatus noſter in hac parte. Prout infrà latius explicabimus.

Precor autem, repete adhuc ſemel ſummatim, quínā faciunt contra hoc mandatum.

T 5 M. Imò

III. Imò dicam verbo vno. Præuaricantur hoc mandatum omnes qui adulterant siue corrumpunt aut vitiant legitimum vsum generationis ab initio institutum : adulterant, dico, vel mœchia, vel fornicatione, vel stupro, vel incestu, vel raptu, vel sacrilegio, vel alio quopiam genere Veneris. Præterea qui carnem exercent nequiter, adeo cõtra vel præter naturam, vt ex eo genere actus nequeat fructus expectari. Tertiò qui præparatoria quædam tractãt in osculis, in lusibus, in turpiloquio, &c. eo animo vt ad opus transeant.

Elenchus Capitum Tractatus octaui.

Tracta-

Tractatus octauus.

Quid nomine furti in hoc præcepto intelligatur. CAP. I.

NOn furtum facies.

Sic habet Scriptura Exod.20.& Deut.5. Sic quoque habet Euãgelium, Matth.19. Luc.18. Marc.10.In quibus locis Saluator enumerat & istud mandatum inter ea quæ sunt necessaria ad salutem pro tempore prædicati Euangelij: ne quis existimet tantum esse veteris legis mandatum. Nec opus est hîc multa interpretatione huius mandati: scis enim quid sit furtũ, & quid furari.

Quidam auctores putant fures dictos à furuo, quod Romani atrum appellauerunt, eò quòd per obscuras atque atras noctes, opportuna sit eius mali effectio & perpetratio. *Quid furari & quid furtum.*

Idem docet Isidorus antiquus & eximius scriptor.

Alijs tamen magis placet furem à fero deriuari: quòd ferat, id est, auferat res alienas. Alij à Græco φῶρ deductũ volunt.

Parum refert vnde dicatur. Hoc tantummodo certũ habe, quòd furtum sit occulta acceptio vel detentio rei alienæ inuito domino. Continet autem in se duas malitias, nempe violationẽ iustitiæ, cuius est reddere vnicuique quod suum est. Nam furtum est occupatio rei non suæ cum iniuria alterius: dolum insuper ac fraudem quã adhibet fur occultè & quasi ex insidijs inuadendo alterius bona. Et hac ratione distinguuntur furtum & rapina: quòd rapina fit manifesta, furtum occultum: rapina fit per violentiam, furtum verò per astutiam. Venit autem ad has duas species reducenda omnis iniusta contrectatio rei alienæ. Nam si occultè fiat per fraudem vel astutiã, *Furtũ continet in se duas malitias.*

per

per insidias, per simulationes vel dissimulationes furti nomine appellari potest. Si verò fiat violentia, si aperto Marte, si concussione, aut precibus armatis (quales exaudiuntur, non quia supplices sunt, sed quia in promptu habēt extorsionem nisi exaudias) recipit in se nomen rapinæ. Insuper quādo contra ius & æquitatem quis perdit rem proximi sui, destruit, annihilat, ad alteram harum specierum reduci debet. Nam quando fit occultè, & per insidias, furtum est, quantùm ad illum qui patitur iniustū; etiamsi auctor damni, nihil inde vtilitatis accipiat. Quando verò fit manifestè & per potētiam, rapina dici potest.

D. Cæterùm vtrum horum duorū magis est offensiuum diuinæ maiestatis?

M. Est rapina multò grauius peccatū quàm furtum: quia non solùm infert damnum rebus: verumetiam non modica afficit ignominia personam possidentis per violentiam & incussum metum. Quod haud dubiè grauiùs cōturbat tranquillitatem publicam, quàm clancularia surreptio rerum.

Rapina est grauius peccatum quàm furtum.

D. Iudicat ergo rectiùs hac in re Hispanus quàm Germanus.

M. Quare hoc?

D. Quoniam, vt dicitur, apud Hispanos omnia tutissima sunt in campo, nulla ibi violenta depredatio: apud Germanos verò non item. Contrà in Germania sub tectis etiamsi æs effundas in atrium, tutissimum tibi manet: at in Hispania vel in domo sub tutela hospitij, si quid exeat de sub custodia manuum tuarum, perit tibi & eua nescit, non minùs subtiliter, quàm si arte magica sublatum foret.

M. Diuersæ sunt diuersarum regionum proprietates: nihilominus gens vtraque vtrunque pro malo & iniquo habet: quia vtrunq; repugnat tā charitati quàm iustitiæ.

D. An

An igitur omnia quę tam rapinę quàm furti nomine telliguntur, sint prohibita hoc mandato? *Hoc mādato prohibētur tam rapinæ quàm furta.*

Omnia planè, ne vno quidem excepto.

Quomodo autem id intelligam: mandatum enim b his datur verbis, Non furtum facies. Differt autem pina à furto, ergo videntur hîc non prohiberi rapi-e?

Respondet beatus August. dicens: Furti nomine be- intelligitur omnis illicita vsurpatio rei alienæ: non im rapinam permisit, qui furtum prohibuit: sed vti- e à parte totum intelligi voluit, quicquid illicitè rerũ oximi aufertur. Quapropter hoc loco, sicuti sæpiùs in ripturis, à parte totum intelligendum venit: nempe b furti nomine omnis iniusta contrectatio rei alienæ, violenta, sit occulta, sit extorta per potentiam, sit frau lenter aut quouis modo facta. Nec istud mirum vide- lebet in professione Euangelica, nam & Iurisperitis men furti accipitur generaliter. Quoniam libr. 1. ff. de tis sic describitur, Furtum est rei alienæ contrectatio. rùm vt nullum maneat dubiũ, an fraudes, & rapinæ, concussiones sint prohibitæ lege Euangelica, Saluator rc. 10. sic inquit, Præcepta nosti? Ne adulteres, Ne fu- is, Ne falsum testimoniũ dixeris, Ne fraudem feceris. iungens post præceptum de non furando mandatũ :, Ne fraudẽ feceris. Similiter Apostolus 1. ad Thes. 4. quis, inquit, supergrediatur, neque circumueniat in gotio fratrem suum: quoniã vindex est Dominus de omnibus. Idem quoque Apostolus 1. ad Corinth. 6. lite errare, neque fornicarij, &c. neque fures, neque ri, neque rapaces regnum Dei possidebunt. Mandat uper Ioannes Baptista militibus, dicens: Neminem cõ iatis, neque calumniam faciatis: & contenti estote sti- dijs vestris. Omnia igitur hæc prohibita sunt expres- se in

August. lib. 2. quæst. 79. super Exod.

Fraudes, rapinas, cōcussiones prohibitas esse probatur manifestis Scripturis.

Luc. 3.

se in lege Euangelica, omniaque sub nomine furti intelliguntur prohibita in Decalogo.

Ea quæ hoc mandato prohibentur, etiam iure naturæ prohibita esse. CAP. II.

An furta & rapinæ sint prohibita iure naturali.

D. Erùm an iure aliquo naturali sint hæc eadem prohibita?

M. Decalogus nihil aliud est, quàm expressa quædam determinatio iuris naturæ, prout suprà declarauimus. Cæterùm cur hoc quæris, aut quare de illo dubitas?

D. Ideo quæro, quòd sint qui dicãt, Omnia bona mundi huius, debere omnibus esse communia: illaque duo meum & tuũ oportere explosa esse à communitate, velut ea, propter quæ veniat omne dissidium.

M. Eóne tendis? Augebo igitur & ego hanc tuam difficultatem, vt clariùs tandem elucescat veritas. Prorsus cõsentaneum videtur, vt qui ad mutuam vitæ societatem nati sumus ab vna natura, velut communi omnium matre, rebus vnius parentis vtamur communiter. Nec fingat quisque sibi proprium, quod omnium vsibus creatũ, omnibus citra distinctionem dedit genitrix natura. Neque solent istud vrgere solummodo infimæ notæ homines, sed & docti atque sapientes. Nam Plato Dialo. 5. de Repub. ac alijs locis, censet eas Respublicas fore beatissimas, vbi quod in Prouerbio est, de rerum communione, quàm maximè fieri potest, à ciuibus obseruetur, nimirũ illud, Amicorum communia esse omnia, nec alterum altero ditiorem. Seneca insuper imitatus sententiã Platonis & verba, iudicat homines quietissimè in terra victuros, si hæc duo verba, Meum & Tuum, de medio sublata forent. Nec defuerunt inter barbaras nationes, qui Respublicas ita constituerunt, vt nemo quicquam proprij habe-

Plato.

Argumenta Philosophorũ contra proprietatẽ rerũ.

aberet. Refert enim Strabo lib.7. Geograph. ſuæ talem
empub. tenuiſſe Mymades gentem Scythicã. Et teſta-
ır eos tam præclarè defendiſſe eam Rempub. vt Heſio-
us libro ſuo de terræ ambitu, dixerit, eos exteris inex-
ıgnabiles & inuictos fuiſſe: hanc præcipuè ob cauſam,
ıia nihil poſſidebãt, cuius conſeruandi cauſa iugũ ho-
um (ſicut fit) ſubire vellent. Quibus ſi quis addat facta
ctaq; Chriſti & Apoſtolorũ, Matth.4.5.19. Lucæ 14.
ct.2.4. videbitur inuictũ feciſſe argumentũ cõtra pro-
ietatem rerum: maximè quo ad populum Chriſtianũ.
quidem Acta Apoſtolorum luculenter teſtãtur, quòd
ınes qui credebant, erant pariter, & habebant omnia
mmunia, poſſeſſiones & ſubſtantias vendebant, & di-
lebant illa omnibus, prout cuique opus erat, nec quiſ-
am eorum quę poſſidebat, aliquid ſuum eſſe dicebat.
s certè alijſq; argumentis, malè tamen intellectis, di-
Adamitæ, poſt illos Apoſtolici, nunc deníque noſtro
ulo Anabaptiſtæ contendunt debere omnia omnibus
e communia: aſſerentes fures eſſe & raptores, contra
c mandatum, eos qui præſumũt ſibi aliquid eſſe pro-
um de bonis huius mundi. E diuerſo autem non mi-
s inuicto argumento defenditur proprietas rerum ac
ſeſſionum per ius gentium, omniaque iura diuina
numana tam Ciuilia quàm Canonica, quibus apertè
nitur iniquum eſſe & iniuſtum, ſi quis inuadat alio-
ı poſſeſſiones. Atque eam ob cauſam veluti fures &
ores habent ſectarios iſtos, qui volunt omnia omni-
eſſe communia. Nihilominus docet ratio, & probat
ptura ſancta, ac Patrum traditio, quòd impij ſint &
ſti, & grauiter offendentes in hoc mandatum, qui ſic
dicant ſibi proprietatem rerum, vt nolint ſua com-
ıicare ijs, qui veraciter neceſſitatem patiuntur: ſeu
lij dicunt) ijs qui in extrema ſunt neceſſitate. Vides
fili

Argumẽta ex Scripturis contra proprietatẽ rerum.

fili quàm bonam moueris difficultatem.

D. Et huc certè magis pertinentem (vt audio) quàm credebam.

M. Itaque oportet eam à fonte resoluere, vt vis mandati huius, & latitudo notior fiat. Tu attentus esto.

D. Faciam.

M. Canon decreti, vocat ius naturale, quod est cõmune omnium nationum, eò quòd vbique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habetur: vt viri & fœminæ coniunctio, liberorum successio, communis omnium possessio, acquisitio eorum quæ cælo, terra, marique capiũtur, violentiæ per vim repulsio. Hucusque ex textu Decreti. Sunt igitur hæc & eiusmodi iuris naturæ: non quòd ius naturale sic præcipiat, sed quòd adeo sint cõfinia instinctui naturali, vt à nulla vnquam natione sint habita iniqua aut impia, quin potiùs iusta conformiaque secundũ naturam, rationi consona æquitate plena: non quòd (vti dixi) ius naturale præcipiat vt ita fiat, sed quòd approbet velut bonum si ita fiat, communi eorum qui faciunt consensu aut voluntate. Nam si vim vi repellere est iuris naturæ præcipientis: malè igitur egerũt primùm Christus, deinde Apostoli ac Martyres, non repellentes quantum in se erat, illatas Tyrannorum violentias. Item si maris & fœminæ coniunctio sic est iuris naturæ, vt præcepti habeat obligationẽ: peccauit igitur contra ius naturæ Ioannes Baptista, quòd plus est, Saluator mũdi Christus dominus, errauit quoque Apostolus docens Corinthios in hunc modum: Qui matrimonio iungit virginem suam, bene facit, & qui non iungit, meliùs facit. Et, Mulier alligata est legi, quãto tempore vir eius viuit. Quòd si dormierit vir eius, liberata est à lege. Cui autem vult, nubat, tantùm in Domino. Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium. An Apostolus hæc consulat

Quid ius commune.

Quomodo cõmunis rerũ possessio sit iuris naturæ.

1. Cor. 7.

lat contra præceptum iuris naturæ? Nequaquam. Vem illi æquitati quam approbat natura in coniunctione ris & fœminæ, superaddit Apostolus quòd melius est diuinius, nempe virginitatem ac vidualem castitatem. ec autem dixi, vt similium coniunctione lucidior fiat itas quam inuestigamus. Quoniam quidem eodem orsus modo communis rerum possessio attribuitur iu aturali: non quòd ius naturæ dictet vel pręcipiat om posidenda esse communiter, & nihil esse vlli haben m velut sibi proprium: sed quòd secundum ius natu nulla est facta distinctio rerum aut possessionũ: quin ius hæc est per humanum condictum ex communi nium nationum iudicio, quod Ius gentium voca . Vnde proprietas possessionum, non est contra ius uræ, sed iuri naturali superaddita per inuentionem onis humanæ, quòd sic conueniat tranquillitati pu ę inter multos variè affectos homines. Natura etenim il præcepit de possidendis rebus communiter: tantũ lit bona mundi huius in vsum hominũ. Quæ si comniter possideantur vti citra distinctionẽ donata sunt, et hoc natura velut æquum & consentaneum, relinns quod amplius est dispositioni rationis humanæ. apropter non delinquunt contra hoc mandatum, ue peccant contra ius naturæ, qui bono titulo possit proprium. Neque rursum peccant in Ius gentium, spontanea voluntate possident omnia communiter.

Natura non præcipit cõmunionem rerum.

Quæ sit diuersitas inter Ius naturale, ius gentium, & ius ciuile. CAP. III.

VT autem penitus intelligas præmissa, debes diligenter aduertere, Primò quid sit ius naturale, quid ius ciuile, quid ius gentium. Secundò, quomodo prior est natura, deinde conuictus

hominum & societas: prius quoque ius naturale, deinde Ius gentium, & omnis denique positiua ordinatio. Tertiò, quòd alia disciplina, hoc est, alijs legibus continenda est in officio natura corrupta, alijs natura integra. Quantum verò ad primum, obseruabis quòd sicut vox medicina significat primò remedium quod datur infirmo sanandi gratia: secundò ipsam artem medicam, qua paratur tale remedium. Sic vocabulum ius ex impositione, significat quidem ipsum iustum siue rem iustam: deinde verò deriuatum est ad significandum artem siue vim qua cognoscitur ac definitur quid sit iustum. Hoc verò loco quando ius diuiditur in ius naturale, Ius gentium, & ius ciuile, accipitur in secundo significato. Nunc autem quid æquum sit ac iustum, inuenitur in quibusdam definitum ex naturali affectione seu instinctu omnium hominum, imò omnium animantium, & vocatur ius naturale. In quibusdam ex communi omnium nationum iudicio, & vocatur Ius gentium. In quibusdam ex legibus superiorum auctoritate latis, & subditorum consensu receptis, & vocatur ius ciuile. Vnde ius naturale est quo impellimur omnes, & commouemur ad agendum quod oportet, siue æquum est, habens duas partes. Quarum altera est affectio naturalis conseruandi se, altera mens qua rerum necessitatem perspicimus, illique sic consulimus, vt tranquillitas & societas in hac vita retineri possit. Illam vocant Iurisconsulti instinctum naturæ, Philosophi verò στοργὴν φυσικὴν qua impellimur ad studium curamque nostri conseruandi, & eorum quæ ad nos pertinent. Nam secundum Aristotelem, quælibet res contendit esse, & quantú fieri potest, suam speciem conseruare. Itaq; Iurisconsultus libr. 1. Parag. Ius naturale. ff. de iust. & iur. definit, Ius naturale esse tale quiddam, quod natura omnia animalia docuerit. Sicuti manifestè videmus om-

Quid significet vocabulũ, Ius.

Differẽtia inter ius naturale, ius gentiũ, & ius ciuile.

Ius naturale habet duas partes.

mnia animalia magno impetu naturæ rapi ad curam
ii, suique propagationem, & ad conseruationem eius
uod ex se natum fuerit. Non opus est hîc testibus aut
emplis: res etenim per se nota est. Mentem verò voca-
us illud rationis iudicium, quod nobis diuinitùs indi-
m, nobiscum nascitur. Vnde naturalis notitia iusti, est
s quædam in animis hominũ, qua, non admoniti, per
æquum & iniquum naturaliter intelligunt. De qua
quitur Apostolus ad Romanos. 2. dicens: Cùm enim
ntes quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis
nt, faciunt. eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi
nt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus
is, testimonium reddente illis conscientia ipsorum, &
gitationibus inter se inuicem accusantibus aut etiam
fendentibus. Sunt enim quædam sententiæ, inquit
icero, tanquam dedicata simulachra, per quas natura-
er inuitamur ad agendum iustè, dehortamur ab iniu-
. Atque harum in nobis tanta vis est, vt nos cogant
lentes & inuitos, non tantùm in alijs: verùm etiam in
bis ipsis, damnare iniquum, collaudare quod æquum
& rectum. Hinc Salomon: Secura, inquit, mens (scili- *Prouer.15.*
sibi nullius conscia mali) iuge conuiuium. Et Salua-
, Vermis eorum non moritur. Vermis, id est, remorsus *Marc.9.*
nscientiæ, quę est sibi conscia mali, non moritur, ne in
natis quidem: tam est cõnaturalis homini iusti iniusti
e notitia quædam, semper assistens velut custos natu-
miré afficiens post boni executionẽ, incessanter quo-
e pudefaciens post delicti perpetrationem. Vocatur
em naturalis ista iusti iniustique notitia à Psalmista, *Psalm.4.*
nen vultus Domini signatum super nos: ab Apostolo, *Rom.2.*
, qua gentes, quæ legem non habent, ipsi sibi sunt lex:
hilosophis verò & nonnunquam Iurisperitis, Ius na-
ale simpliciter: à quibusdam verò ius naturale secun-

darium: nam primarium vocatur illud, quod natura docet omnia animantia, nō solùm homines: in legibus deni que Romanis, vocatur Ius gentium, tanquam id, quod naturalis ratio inter omnes gentes constituit, & apud omnes populos pariter custoditur & obseruatur. Vnde Caius Iurisconsultus, Quod naturalis, inquit, ratio inter homines constituit, id apud omnes gentes custoditur, vocaturque Ius gentium.

D. Igitur Ius gentium, nihil differt à iure naturali.

M. Differt à Iure naturali primæuo (vt Iurisconsultus inquit) quod illud omnibus animantibus, hoc verò solis hominibus inter se commune est. Verùm à Iure naturali secundario, quam mentem vocamus, & inest ex lumine signato super nos, omnino non differt, sicut docent præcedentia: maximè diffinitio Caij Iurisconsulti, Ius autē ciuile est quod efficiunt leges, quæ auctoritate publica editæ subditorum consensu receptæ sunt. Et hoc quidē ius in alijs atque alijs prouincijs diuersitatem sortitur, pro nationum qualitate. Verùm Ius naturale primarium & secundarium, quod & Ius gentiū appellamus, apud omnem vbique populum, vnum & idem est, nec immutari potest. Prout legitur matrem Dionysij Tyranni Siciliæ, cùm natus ex se filius sibi inferret stuprum, dixisse, Tyrannum quidem posse leges ciuiles mutare: sed iura naturalia prorsus tollere, omnino non posse. Valde autē eleganter docuit Marcus Tullius lib. 3. de Repub. dicēs: Est quidem vera lex, recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officiū iubendo, vetando à fraude deterreat: quæ tamen neque probos frustrà iubet, aut vetat, nec improbos iubendo, aut vetando mouet. Huic legi nec propagari fas est, neque derogari ex hac aliquid licet, neque tota abrogari potest. Nec verò aut per Senatum, aut per populum solui

Ius ciuile.

hac

hac lege possumus. Neque est quærendus explanator, aut interpres eius alius. Nec erit alia lex Romæ, alia Athenis; alia nunc, alia posthac: sed & omnes gentes, & omni tempore vna lex & sempiterna, & immutabilis continebit. Hæc Cicero. Satis hinc intelligis, quid sit naturale Ius gentium, quàm immutabile, quàm sempiternum.

Ius naturale primæuum antiquius esse, & immutabilius Iure gentium, & quæ hinc consequantur. CAP. IIII.

D. NVnc vellem declarares mihi id quod secundo loco propositum erat, videlicet priorem esse naturam: posteriorem verò conuictum hominum & societatem, &c.

M. Sex diebus creauit Deus vniuersa, cælum, & terram, & omnia quæ mundi circulo continentur: Hominem quoque, masculum & fœminam fecit eos, à quibus disseminatum est vniuersum genus hominum. Prius igitur natura in protoplastis parentibus, deinde post multiplicationem, conuictus plurium, postea ciuitas, hoc est, populus legibus sociatus (prout Cicero definit) atque exinde regnum, hoc est, populi seu ciuitates diuersæ sub vno moderatore, fœdus & societatem habentes. Est autem natura, communis mater omnium hominum, quæ habens omnes æqualiter in visceribus suis, omnia sua bona effundit atque largitur citra vllam diuisionem aut distinctionem in communem vsum omnium illorum, quos velut sua propria pignora habet, hoc est, hominum. Siquidem omnia propter hominem condita, homo autem propter Deũ, vti præclarè quidem dixerunt Stoici: multò autem præclariùs Scriptura sancta. Vnde donatione naturæ omnia sunt communia, hoc est, citra diuisionem & distinctionem data. Ex qua quidem donatione quæsitum est singulis personis ius quoddam indelebile, occupandi tan-

Quãdo intrauit mũdũ ius naturale.

Natura est communis mater omnium.

tum de bonis naturæ communis parentis, quantum suf ficere potest necessitati. Porrò cùm inciperet homo fieri populus, essetque iam non vnus atque alter homo, sed familia, sed ciuitas, sed regnum, tunc demum accessit Ius gentiũ, ex cõmuni cõdictu cõmuniq; iudicio omniũ, indućes proprietatẽ rerũ, vt hoc esset meũ, illud verò tuũ. Commune enim iudiciũ hominũ perpendens nõ idẽ lumen discernendi, neq; eandem industriam conseruandi esse in omnibus: sed in alijs quidem maiorem, in alijs verò minorem, in multis ferè nullam, circa res mundi vtiliter contrectandas. Esse præterea miram inæqualitatem affectuum & deprauationem, adeoque reflexum vniuscuiusque amorem in se, vt omnes quærerent quę sua sunt, nulli verò aut vix pauci quod aliorum est, vel communẽ habet vtilitatem, æquum iudicauit, vt quod quisque occupauerat, vel industria sua conquisierat, velut suum, sibique proprium retinere posset: idque propter tres causas. Quarum prima est, Ne neglecta perirent, quæ natura profusissimè donat, paucis syncerè intendentibus in id quod alijs secum commune est. Secunda, vt longiùs abesset confusio, quæ contingere solet, vbi quilibet de quibusuis disponendi ius sibi præsumere potest. Tertia, vt magis pacificus atque tranquillior esset conuictus hominum inęqualium, raró eodem tendentium, nullo alterum turbante in eo quod occupauerat, aut velut suum exercere cœperat. Has, dico, causas, aliasque perpendens mens hominum ex lumine naturali superaddidit ex communi condictu diuisionem rerum, dans vnicuiq; ius possidendi velut proprium, quod sibi in sortem venerat. Verùm commune hoc iudicium hominum, & natum ex eo Ius gentium, sicut præsupponunt ipsam naturam, ipsum quoque hominem esse & viuere, ita etiam præsupponunt sufficientiam ad necessarium vsum singulorũ.

Ius gentiũ induxit proprietatẽ rerũ propter tria.

Qua-

Quapropter & Ius possidendi proprium, præsupponit, primæuum illud ius naturæ, quo iustum est, vt singuli sicut sunt viscera cõmunis naturæ: ita & habeãt de cõmunibus bonis eiusdẽ naturę, quantũ sufficit necessitati. Vnde quoties aliqui nécessitatẽ patiũtur, hoc est, extremè egent, toties debet quod proprium est Iure gentium, redire ad communem vsum eorum qui egent, quantũ sufficit necessitati. Debet, dico, propter primęuum ius naturæ, quod vt prius est Iure gentium, ita quoque indelebilius atque perhennius manet. Exempla huius rei vbique ad manum sunt. Nam puteus aquarũ quem fodi in domo mea, mihi vtique proprius est: attamen si cásu omnibus vicinis meis defecerint aquæ, puteus meus mox omnibus communis esse debet. Haud dissimiliter in ciuitate quæ graui & longa affligitur obsidione, bona diuitum communia fiunt pauperibus ad sufficientiam necessitatis. Frumentum quoq; quod collegi in horreum meum ex proprijs meis possessionibus, meum solius est Iure gentium: tamen si per caritatem omnibus deficiat annona, frumentum meum omnibus commune esse debet Iure naturæ. Quemadmodum si quis in deserto, vel naui, solus panem habet, is cogitur Iure naturæ suum panem facere communem alijs, tam quoad vsum, quàm quoad proprietatem: cedit enim Ius gentium propter necessitatem: bene intelligẽdo, quòd dum est vnde posset proximus iustum pretium reddere pro eo quo eget, & tempus reddendi pretium intercedit, tam diu non habere eũ omnimodã necessitatẽ. Quã si non habet, certè quod meũ est Iure gentiũ, illius fieri nõ debet me inuito, propter vllũ Ius naturæ. Quoniã Ius naturæ licet cõmunionẽ rerũ approbet: tamen non præcipit eam: dictat autem & præcipit cõmunicanda bona mundi pro necessitate: qua reuerà occurrente tum demum cedit Ius gentiũ Iuri naturæ.

Ius gentium cedit iuri naturæ.

Opus esse alia disciplina, alijsque legibus tempore naturæ corruptæ, quàm tempore naturæ integrę. CAP. V.

M. NVnc transeamus ad tertium præpositum, videlicet, quòd alia disciplina alijsque legibus eget natura corrupta quàm integra.

D. Longè distare corruptum ab incorrupto multaque posse istud, ad quæ illud impotens manet, luce pomeridiana clarius est.

M. Natura integra, per se in officium spontanea, nusquam non ducitur virtutis amore: peccato verò vitiata & diffidet secum, & passionibus agitur magis quàm agit iudicio, vulneribusque saucia, non potest perficere etiam id quod vult, dicente Apostolo: Velle quidem adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo malum, hoc ago. Tantum abest vt per se surgat ad omnia quæ meritò præstare debet. Si natura mansisset integra, hoc est talis, qualis ab initio condita erat, dubium non est, quin rerum omnium communio, atque vera libertas inter homines conseruari potuissent. Verùm postquam per peccatum primi parentis, cœpit esse natura humana & ad bonum impotens, & ad vitium prona, varijs insuper ardere concupiscentijs, adeo vt neque diuites satiare potuerint rerum copiæ, neque reges regna: non vnum Alexandrum totius mundi vastitas, inciperetque illud: Non hospes ab hospite tutus: Non socer à genero, Fratrum quoq; gratia rara est (Nam Cain qui fuit primus fructus naturæ corruptæ, trucidauit fratrem suum Abel, vel absque causa) tunc mens, pars melior hominis, cœpit ex ingenita recti notitia iudicare æquum esse & consentaneum, vt sub certis titulis fieret rerum appropriatio, nimirum occupatione, captiuitate, inuētione, natiuitate, alluuione,

Multa per se potest natura integra, quæ per se non potest natura corrupta.

Rom. 7.

ne,plantatione,ſatione, cultura,traditione. Decernens perverſum eſſe & iniquum, atque iniuſtum dignaque animaduerſione puniendũ,ſi quis alterum in re ſua turbaret, poſtquam aliquo dictorum titulorum eam poſſidere cœpiſſet. Augeſcente verò numero hominum magis ac magis,qui ſapientiores erant,vt Solon, Crates,Socrates, Cato,alijq́; moderatores populi, multis experientijs edocti, quòd ne ſic quidem ſatis obuiatum eſſet iniurijs,circumuentionibus,alijſq́ue malitijs iniquorum, ſuperaddidêre leges ciuiles de cõſenſu communitatis.Quę & ipſæ habent ſuos titulos quibus acquiritur res, poſſideturq́ue velut propria, vt ſunt Vſucapio, Præſcriptio, Donatio, Teſtamentũ,Legatum, Fidei commiſſio, Arrogatio.Difficultates autem quæ circa eiuſmodi ſurgunt titulos,Iuriſperitis relinquo. Secundò, habent ſua edicta,ſtatuta,& prohibitiones:ne alter alteri fiat damni cauſa in re ſua. Tertiò, ſuas pœnas maiores minoréſue, pro quantitate delicti.Nam alios puniunt pecunia,alios carcere,alios exilio,quoſdam de vita tollunt,vel propter ſolam proprietatis turbationem. Vt eſt videre,diſcurrendo per libros Iuris ciuilis.Porrò neque titulis his, & edictis, neque pœnis aut comminationibus fuiſſet opus,ſi natura manſiſſet integra & incorrupta. Quapropter malitia hominum, magis quàm pura naturæ inclinatio, coëgit ſapientes,vt diſcernerent æquam eſſe rerum proprietatẽ, & diſciplina ſeueriori animaduertendum in eos,qui eandem turbare præſumerent.Intellexiſti quæ dico?

Etiam,nempe quòd communis rerum poſſeſſio ſit Iuris naturæ: proprietas autem & diſtinctio rerum, Iuris gentium,ac legum ciuilium.

Neque Ius naturale præcipit cõmunionẽ rerũ,neq; Ius gentium proprietatem.

Sic tamen,quòd neque illam Ius naturæ, neque hanc Ius gentium ponat in obligationem,ſingulis habentibus ſufficientiam ad vſum neceſſitatis.Sed vtrunque Ius ſuã

partem approbat, & velut æquam & consentaneam habet. Repetam simile superiùs allegatum. Maris & fœminæ coniúctio, est Iuris naturę, Virginitas verò legis Euãgelicæ: attamen neque illam præcipit natura, neque hanc Euangelium. Sed vt istam velut sanctam, & præludium quoddam illius supernæ atq; Euangelicæ puritatis probat Euangelium, dicente Christo: Cùm à mortuis resurrexerint, neque nubent, neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei in cælis. Ita illam ab initio velut æquam probauit natura, vti suo loco latiùs dicetur: nullum astringens ad coniunctionem matrimonialem, nisi fortè in casu necessitatis, quo alioqui cessaret sufficiens propagatio generis humani. Quemadmodum Ius naturæ imponit obligationem communicandi bona, tum demum, quando occurrit casus extremæ indigentiæ. Quam ob causam superiùs adieci, Habentibus singulis sufficientiã ad vsum necessitatis. Aliud simile. Quæ pater moriens relinquit filijs suis bona, indiuisim & indistinctim, sunt omnium filiorum communiter, nec dici potest de vlla parte, hæc illius est, & non alterius. Verùm postquam per mutuum condictum facta est diuisio hæreditatis paternæ, iam vnicuique pars sua, sic facta est propria, vt non sit alterius. At si exinde alter alterius partem inuadat, fur efficitur, aut raptor, peccans contra hoc mandatum. Vnde sicut se habet mutuum condictum fratrum ad ius successionis: ita se habet Ius gentium ad ius primæuum naturæ. Et sicut Ius successionis non imponit fratribus necessitatem possidẽdi communiter bona communis patris: relinquit tamen libertatem hoc ipsum faciendi si velint. Sic Ius naturæ non imposuit vnquam præceptum possidendi bona naturæ communiter: reliquit tamen (prout adhuc sub tempore Euangelij) libertatem, hoc ipsum faciendi ijs, qui spontanea voluntate habent omnia inter se communia,

Marc. 12.

munia, de quibus ſtatim agemus.

D. Sed hoc mirum, quempiam fieri reum furti, per hoc quòd rapit bona fratris ſui, viſo, quòd ſibi à patre relicta fuerint, & Iure ſucceſſionis ſint quaſi ſua.

M. In diuiſione hæreditatis, per mutuum condictum cedit vnuſquiſq; iuri ſuo, quoad partem alterius, lege publica approbante talem ceſſionem. Quapropter ſi poſtea inuadat, fit occupator rei alienæ, in quam ius nullum habet. Ideoque fur: quia furtum eſt occupatio rei alienæ. Eodem ferè modo per diuiſionē bonorum mūdi huius, factam ab olim ex mutuo condicto ceſſit vnuſquiſque iuri ſuo, quod ex conditione naturæ habuit quoad id, quod in ſortem alterius venit: communi iudicio omniū, hoc eſt, Iure gentium approbāte talem ceſſionem. Quapropter quoties nunc quis aufert rem alterius, toties cōmittit furtum, peccans contra Ius gentium, hoc eſt, contra Ius naturæ ſecundarium, & contra hoc mandatum Domini. Ceſſit, inquam, quantum cedere in ſua erat poteſtate. Quod addo propter caſum extremæ neceſſitatis: quia in nullius poteſtate eſſe poteſt, abdicare à ſe ius eorum, ex quibus neceſſariò pendet conſeruatio vitæ ſuæ. Vnde redactus ad extremam egeſtatē, ius habet, illoque iure vti poteſt, occupandi tantum de bonis alterius, quantum ſufficere poteſt extremæ ſuæ neceſſitati: non autem vltrà. Si enim plus accipiat, quàm neceſſe erat, fur efficitur, & tranſgreſſor Iuris gentium: quòd non cedit primæuo Iuri naturæ, niſi quantum neceſſitas requirit.

Quid dicendum ſit de communione rerum, & proprietate earūdem ex Scripturis ſacris. CAP. VI.

D. AT quid dicemus de proprietate rerum & communione ex literis ſacris & Iure diuino?

M. Idem quod diximus hucuſque, & penè eodem

dem modo. Nam conditor mundi Deus, ab initio dedit homini bona mundi huius, citra vllam diuisionem & distinctionem, vt expressè habes Genes. 1. & 9. cap. Omnia enim condita sunt propter hominem, hominique in vsum donata: adeo, vt dicat Apostolus, Omnia vestra sunt: vos autem Christi, Christus verò Dei. Et id sanè quasi in communi, absque eo, quod vni plus, alteri minus: vni hoc, alij aliud assignaretur. Ex quo indubiè quęsitũ est vnicuique ius quoddam, plus quàm humanũ, aut naturale, habendi tantum de rebus mũdi huius, quãtum sufficere potest necessitati. Quòd ius nulla lex, nulla ordinatio positiua superueniens, delere potest. Nihilominus faciens Deus hanc donationẽ nusquam præcepit, vt homines quæ sine diuisione donata erant, indiuisim & in communi possiderent. Quin potiùs incipiente multiplicatione generis humani, mox etiam incepit diuisio & proprietas rerum: testante Scriptura, quòd Abel obtulit Domino de primogenitis gregis sui, Genes. 4. Et Cain de frugibus suis. Abel pastor ouiũ erat, Cain agricola, & possessor fructuum terræ. Ecce, Meum & Tuũ ab initio vsque mundi, sicque vlterius crescentibus familijs, creuit occupatio, creuit distinctio rerum, creuit proprietas possessionum, communi iudicio hominum superaddente ad communem donationem Dei, Meum & Tuum, etiam in viris sanctis. Quod adeo non repugnat diuinæ donationi, vt in Biblijs sacris nusquam non sint obuia, Meum, Tuum, emptio, venditio, mutuum, commutatio, donatio, possessio. Quod plus est, Deus ipse val lauit Iob bonis terræ super omnes coætaneos suos, eratque possessio eius septem millia ouium, & tria millia camelorum, quingenta quoque iuga boum, & quingentæ asinæ, ac familia multa nimis. Dixit quoque Deus ad Abraham, Omnem terram quam conspicis tibi dabo, & semi-

1. Cor. 3.

Ius primæuum naturæ nulla lege aut ordinatione deleri potest.

Meum & Tuũ fuerũt inter homines ab initio mundi.

Iob. 1.

Genes. 13.

ſemini tuo in ſempiternum. Igitur terra illa Paleſtinę facta eſt Abrahæ propria poſſeſſio, etiam Dei donatione. Sed & Abraham dixit ad Loth fratrem ſuum, Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, & inter paſtores meos, & paſtores tuos: fratres enim ſumus. Ecce vniuerſa terra corã te eſt, recede à me obſecro. Si ad ſiniſtram ieris, ego dexteram tenebo: ſi tu dexteram elegeris, ego ad ſiniſtram pergam. Vides quòd etiam inter fratres, & ſanctos fratres, qui Patriarcharum nomine digni ſunt inuenti, non habebatur communis rerũ poſſeſſio, ſed erat inter eos Meũ & Tuum? Habes inſuper Geneſ. 10. quòd à filijs Noë diuiſæ ſunt inſulæ gentium in regionibus ſuis, vnuſquiſque ſecundùm linguam ſuam & familias in nationibus ſuis. Adhæc à Ioſue diuiſa eſt filijs Iſraël terra ſancta in funiculo diſtributionis: quam tamen Deus dederat Abrahæ & ſemini eius citra diuiſionem, vt patet euidenter ex Scripturis pręallegatis. Imò diſcurrendo per totã hiſtoriã veteris Teſtamenti, vix inuenimus aliquem Sanctorum aut Patriarcharum, qui non habuerit proprium. Quin potiùs inuenimus quòd Deus ipſe dans legem de cælo in manu Moyſi, multifariam multiſque modis approbauit poſſeſſionum proprietatem, decernens leges, minas quoque & ſupplicia in eos, qui turbatores deprehenderentur eiuſdẽ. Quid enim aliud eſt quòd in Decalogo prohibetur furtum, & concupiſcentia alieni, quàm quòd Deus velit cuique ſuum ſibi manere tutum? Quid quòd iubetur reddere duplum, aut quadruplũ, aut ſeptuplum eius, quod quis furatus eſt: niſi vt propter magnitudinẽ pœnæ quiſque abhorreat inuadere alienum? Eſt igitur manifeſtum, quòd tempore legis, diuino iure licuit habere proprium. In nouo quoque Teſtamento præcepta euangelica de furtis, fraudibus, rapinis, concuſſionibus, circumuentionibus non perpetrandis, manifeſtè præſup-ponunt

Proprietas rerũ probatur licita Scripturis vet. Teſt.

Proprietas rerũ probatur licita Scripturis nou. Teſt.

ponunt proprietatem rerum pro tempore Euāgelij. In-
Luc 6. ſuper quando Saluator dicit, Mutuum date, nihil inde
ſperantes : ſubindicat apud mutuantem eſſe rei ſuæ pro-
Luc.12. prietatem. Item, quando dicit : Quis me conſtituit iudi-
cem aut diuiſorem ſuper vos? Videte, inquit, & cauete ab
omni auaritia. Non autem dicit, Cauete à proprietate re-
rū: quod tamē eo loco dicendū erat, ſi eſt illicita. Quam
ſanè non eſſe illicitam, apertiſſimo argumento probaui-
mus ex Actis Apoſtolorum. Nam Act. 5. Apoſtolus Pe-
trus ad Ananiam conferentem partem pretij agri ſui,
quem vendiderat, in commune, ante pedes Apoſtolorū,
dicens: Anania, Nónne manens tibi manebat, & venun-
datum erat in tua poteſtate? quaſi diceret : Anania, ager
tuus reuerà, ſalua fide, tuus erat, tibíque manebat, donec
eum venderes, & venundatus etiam pretiū ipſius adhuc
in tua poteſtate erat, Chriſtianus eſſe poteras, & Deo fie-
ri charus, ſeruatis poſſeſſionibus tuis. Quare ergo poſui-
ſti in corde tuo hanc rem : videlicet vt conferres in com-
mune partem pretij, pro integro pretio, mentiendo Spi-
ritui Sancto. In quo vno erat tota ratio peccati Ananiæ:
non vtique in poſſeſſione proprietatis, non etiam in ven
ditione, aut in eo quod partem pretij ſeruaret : ſed quod
partem pretij offerret pro toto, mentiendo Spiritui San-
cto, & fraudando communitatem in qua (quia ſinguli
totum quod habebant conferebant in commune) ſingu
lorū neceſſitatibus de communibus miniſtrabatur, pro-
ut cuique opus erat. Approbauit igitur B. Petrus pro-
prietatem rerum in homine Chriſtiano, redarguens frau
dem Ananiæ mentientis. Inſuper Cornelius centurio fa
ctus fidelis, licet vir diues eſſet, non legitur tamen com-
pulſus fuiſſe cōmunicare alijs ſuas poſſeſſiones. At quid
tempus perdo in re manifeſta? Tantùm volo, vt duo hæc
inſculpta menti retineas: nempe, nulla vnquam lege Iu-
ris

ris naturæ, aut Euangelij fuisse præceptā communem rerum possessionem. Deinde Iure gentium, Iure quoque diuino tam legis Moysaicæ quàm Euangelij, & humanis constitutionibus, semper approbatam fuisse & esse, rerum proprietatem. Sic creditum, sicque semper doctū fuit ab initio nascentis Ecclesiæ hucusque. Sed & communi consensu Christiani orbis ab æuo receptæ sunt leges ciuiles per omnem Ecclesiam. Quapropter debet Christianus illis in diuisione rerum acquiescere, & iuxta eas commercia rerum exercere, modis insuper acquirendarum possessionum, qui ab illis traduntur pacificè vti. Decet enim bonum ciuem, vt solicitè custodiat quod moribus & consuetudine introductum est, nec vlli Iuri reperitur contrarium. l. De quibus. ff. De leg.

D. At quid dicemus ad sententiam Philosophorum Platonis & Senecæ, cuius suprà meministi? *Aliud argumentum.*

M. Quòd satis quidem per se speciosa fuit illorum opinatio de communione rerum, præsertim ipsis, aut non intelligentibus naturalem totius humanæ naturæ corruptionem, aut arbitrantibus quòd suis philosophicis præceptis possent affectus hominum incorruptos facere. Quod quàm sit impossibile, vti luce clariùs docet Euangelium: ita palàm demonstrat experientia sumpta sub lege veteri. Quoniam ne illa quidem lex, quæ cælitus ab ipsomet Deo data fuerat, potuit homines iustos facere, aut incorruptos. Si enim ex lege est iustitia, inquit Apostolus, ergo Christus gratis mortuus est. De quo diximus libro primo. Aspiciebant igitur illi Philosophi à longè, quid foret optimum, verùm vnde fieret hoc ipsum, præstare non potuerunt. Potuerunt autem Christus & Spiritus Dei sanctus. Quapropter ipsis reseruatum esse oportuit peculiare hoc & eximiū genus vitæ, quod sine magnis muneribus Dei in vsu hominum esse nō potest.

De varijs modis contrectandi alienum inuito domino, nonnunquam vel absque omni transgressione huius mandati. CAP. VII.

M. EX præmissis consequitur, primò quòd sit transgressor huius mandati, quicunque facit alium non habere, quod alioqui suum est, aut sibi debitum aliquo legitimo titulo Iuris naturæ, Iuris gentium, aut ciuilium legum: quocunque modo id faciat, clanculum vel palam, dolo aut fraude, auferendo vel detinendo (prout faciunt qui restituenda non restituũt) vel destruendo, vel annihilando, prout faciunt incendiarij, depopulatores, malefici.

D. Quid si quis per seipsum non faciat, suadet tamen, aut consulit, vt fiat?

M. Regula Apostolica quam Paulus ponit ad Romanos primo, sic habet: Non solùm digni sunt qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Igitur non solùm rei sunt furti, qui auferunt aut detinent alienum, sed etiam quicunque consentiunt auferentibus vel detinentibus. Consentiũt autem proculdubiò qui auxiliũ præbent vel consilium, potissimùm qui mandant, suadent, vel hortantur, insuper qui occultant, recipiunt hospitio, aut non manifestant. Item qui non impediunt aut prohibent, intellige, vbi & quando ex officio prohibere vel impedire debent.

De his qui præbẽt auxilium vel consilium.

D. Quid si consentiat is cuius res detinetur?

M. Rursum docet regula Iuris, quòd scienti & consentienti non fit iniuria: modò consensus sit liber. Alioqui si ob necessitatẽ quam aliâs euitare non possum consentiã, aut si minis, vel metu cadente in constantem virum consensum à me extorques, etiam si dico. Tolle, do tibi: nõ tamen ob id cessat iniuria. Talis enim consensus non est liber: sed fit duntaxat vt vitam redimam, aut maius incõ modum

De his qui extorquent per vim, metũ, aut necessitatem.

modũ vitę. Vnde quod datur vſurario vltra ſortẽ, furtũ eſt, & peccat ille accipiẽdo cõtra hoc mandatũ: quia nõ libere datur, ſed cõpellẽte neceſſitate: vt ſcilicet pauper homo accipiens ad vſurã, maius malũ euitet. Itẽ quod datur vt redimas iniuſtã captiuitatẽ, nõ fit illius qui accipit: ſed rapina illi eſt cõtra hoc mandatũ. Sic quod das latroni, vt corpus ſalues. Quod Principi in gabellis iniuſtis aut impoſitionibus, ne via facti in reliqua manũ mittat. Quod aduerſario, vt iniquę litis vexationẽ redimas. Quod iudici: quod Aduocatis, quod Procuratoribus propinare cogeris vltra iuſtã mercedẽ laboris: alioqui nõ audiendus in iuſtitia: hęc et ſimilia das quidẽ, & cõſentis in alienationẽ rei tuę. At quoniã reuerà eſſet in te diſſenſus, & dare omnino nolles, niſi vrgeret prę ſens neceſſitas: ideo illi iniuſtè accipiũt, peccãtes cõtra hoc pręceptũ, et reſtituere tenẽtur.

D. Ergo peccant prætores, dum puniunt rerum confiſcatione: fiunt enim eiuſmodi confiſcationes, illis, qui mulctantur, prorſus inuitis & reclamantibus.

De baliuis auferentibus per cõfiſcationẽ.

M. Etiam huic difficultati diluendæ ſufficit vna illa regula Iuris perelegans, Nemo damnũ facit, qui id facit, quod facere ius habet. Damnum enim aut iniuria propriè dici debet, quod contra legem aut ius infertur, vt is qui lege non permittente aliquid facit, damnum facere vel iniuriam intelligatur: facit enim quod facere ius non habet. Vnde magiſtratus vel prætor ſi vi quadam confiſcet bona maleficorum, in iniuriam non redundat, neque ob id tenetur ad reſtitutionem: facit enim quod facere ius habet. Verum quidem eſt, quòd inuito beneficium non præſtatur: attamen in inuitum pœna iuſtè decernitur, ſi delicti meritum ſic poſtulet. Itaque qui plectuntur rebus ſuis, ſicut qui capitis damnãtur vel exilij: licet diſſentiant actu volito, conſentiunt tamẽ actu debito: eo quòd Deo iuſtitiæque publicæ omnia ſubiecta eſſe debeant, tam bo

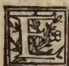
na quàm corpora, & tam corpora quàm bona. Iudex autem damnans aliquem rerum suarum secundum iustitiam, non hoc facit vt Petrus aut Paulus, hoc est, tanquã persona priuata; sed vt minister Dei & communitatis: quare in tali facto, nec fur nec raptor censeri debet, sed executor iustitiæ publicæ. Idem dicendum est de rapinis & depredationibus quas faciunt in iusto bello milites: quoniam ministri sunt iustitiæ vindicantis aduersariorum malitiam: quare non peccant contra hoc mandatum, neque ad restitutionem tenentur. Secùs autem dicendum de iniustis bellis. Nam iniusta bella, quid aliud sunt, quàm latrocinia? quàm rapinæ? quàm furta? Prout lepidè dixit pirata quidam ad Alexandrum Magnum: Ego, quia parua scapha ago, pirata dicor: tu verò quia triremibus agis, imperator: Idem tamen agimus, speciosum scilicet iniquitatis ludũ. De bellis autem quæ licita, quæque iniqua sunt, diximus abundè satis in præcepto, Non occides. De populo verò Israëlitico spoliante Aegyptios in exitu de Aegypto, iam non difficile erit respondere, quoniam damnum nullum intulerunt, neque iniuriam fecerunt Aegyptijs. Nemo enim faciens id quod facere ius habet, damnum aut iniuriam facit. Israël autem ius habuit faciendi quod fecit, Deo donante potestatem vt spoliarêt Aegyptios, Exod. 11. & 12. Voluit enim Deus, vt filij Israël exeundo spoliarent Aegyptum, vtque possiderent terram Chanaan interfectis habitatoribus eius, vastarent quæ ipse vellet, seruarent sibi in vsum quæ vellet, distribuerent inter sese quomodo ipse vellet. Vt sic palàm declararet se dominum mundi esse, & vniuersorũ quæ in mundo sunt: adeoque merum ac plenum apud se esse dominium omnium: vt nemo dicere debeat, Cur fecisti sic? Iusto siquidem iudicio facit Dominus vniuersa quæ facit: quare hominis non est interrogare, Cur fecisti

De ablatis in bello iusto.

De spolijs Aegyptiorum factis per Israëlitas.

sic? Nam Abraham accipiens mandatum interficiendi filium suum Isaac, non interrogauit Dominum, Quare ita? Quid fecit? Aut, Quid peccauimus ipse vel ego? Satis namque esse debet homini, Dominum sic præcepisse, Domini sic esse voluntatem. Nihil tam inculpatũ, quàm quod Domini fit iussione. Nihil tam iusti titulo posside tur, quàm quod Dei donatione habetur. Si tua mihi donaret Deus, etiam te inuito raperem, nec reus fierem alicuius mali.

De ijs qui in necessitate occupant aliena. CAP. VIII.

M. EX premissis consequitur & illud, quòd laborãs extrema egestate, si apprehendat alienum, ipsa apprehensione suum facit quod apprehendit, nec delinquit contra hoc mandatum, neque damni auctor haberi debet. Patet per eandem regulam iuris, Nemo damnum facit, qui id facit, quod facere ius habet. Porrò iste per necessitatem in qua est, verum ius habet à lege naturali faciendi quod facit. Omnia enim in necessitate sibi communia sunt, quantũ sufficere potest necessitati, vt doctum est suprà.

Cõstitutus in necessitate extrema, si rapit aliena, non peccat.

D. Quid si nolit is cuius cibum aut vestem apprehendit?

M. Nihil impedit. Quid enim si malus sit ille, impius aut iniquus? Certè iste ea necessitate pressus, potius ius habet apprehendendi, quàm ille possidendi. Antiquius siquidem est & immutabilius Ius naturę quàm Ius gentiũ aut ciuile. Quare vt Ius gentium, ita & Ius ciuile cedere debet, superueniente necessitate, prout superiùs declaratum est. Debet igitur ille cui aufertur, esse contentus. Quòd si repugnat, nõ solùm impius est in proximũ, sed & iniquus. Quapropter cõstitutus in extrema indigẽtia, hoc est, verè necesse habens, si supplex petat à diuite subuentionẽ, & deneget diues, indubiè ille diues denegando

Qui negat constituto in necessitate, iniquus est, nedum impius.

do fur efficitur & raptor, peccans expressè contrà hoc mandatum. Detinet enim iniustè alienum, alteri optimo iure debitum, non minus quàm ille, qui post expiratum terminum, in mora est soluendi debitum. De quo infrà latiùs. Et hanc ob causam diues Epulo, non solùm impius erat, sed & iniustus, non dans Lazaro petenti in extrema necessitate. Iacebat enim ante fores: nam stare impotens erat, hulceribus plenus, ita famens vt de micis cadentibus de mensa Epulonis cuperet satiare latrantem ventrem. An nō hoc erat esse in extrema (vt vocant Scholastici) necessitate: iacere humi præ debilitate, quam egestas attulerat, hominem hulceribus plenum, ita famentē, vt appetitus se extenderet ad cibum canum, hoc est, ad micas in terram decidentes, quas alij cōculcant pedibus? Ius igitur erat apud Lazarum petenti, imò rapiendi si potuisset. Econtrariò magna impietas magnaque iniustitia apud Epulonem nō dantem, imò non soluentem quod debitum erat Lazaro: quapropter & meritò dicitur sepultus in inferno, Luc. 16. Nec excusat, si quis cogitet, Sunt multi alij fortassis me ditiores qui subuenire poterunt: nam diuitem Epulonem hoc ipsum non excusabat. Quandoquidem tu nunc cognoscis statum extremè indigentis, tibi præsens est, à te petit sibi bono iure debitum: habes præterea tu vnde possis, & vides, hoc est, clarè cognoscis, reuerà esse necessitatem, nedum indigentiam in petente. Igitur si non das, in mora es non soluendi, & ideo detentior alieni, violans Ius naturæ, & præuaricator efficeris huius mandati, imò homicida si ille necessitate pereat: iuxta illud Ambrosij, Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. Et sanè multò crudeliùs latrone: quoniam ille non interficit, nisi spe magnę prędę: tu verò fame necas hominē tibi supplicem, idq; ne vnius panis incommodum feras: nuditate contabescere permit-

tis, malens vestem tuam tinearum esse cibum, quàm fraterni sanguinis tegumentum. Nunc facilè erit intelligere quàm verè iuxta ac ardenter locuti sint in hac materia eximij illi doctores Basilius Magnus, beatus Ambrosius, diuus Bernardus. Basilius quidē hoc modo, Quis, quæso, auarus? Ille qui paruo, & eo quod satis esse debet, non est contentus. Quis verò peculator? Ille qui aufert aliena. Tu ergo non auarus? Non tu peculator, cùm ea quæ ad dispensandum distribuendumque receperis, tibi propria facis? Num qui vestem diripuerit, spoliator nominabitur: qui autem nudum non texerit, modò possit, alterius cuiusdam nominis appellatione dignus erit? Esurientis est panis quem tu retines: nudi est vestis quam in arca custodis: discalceati calceus qui apud te marcescit: egentis argentum quod tu in terram fodis. Denique tot affers iniurias hominibus, quot deseris cùm iuuare possis. Ambrosius verò vbi tractat illud Euangelij, hominis cuiusdam diuitis huberes fructus ager attulit, dicit hoc modo: Non minus est criminis habenti tollere, quàm cùm possis, & abundas, indigentibus denegare. Esurientium panis est quem tu detines, nudorum indumentum est, quod tu recludis, miserorū redemptio & absolutio pecunia quā tu in terram defodis. Tot te ergo scias inuadere bona, quot possis præstare, quod velis. Hæc ille. Et diuus Hieronymus sic dicit, Aliena rapere conuincitur, qui vltra necessaria sibi retinere probatur.

Basilius sermo. 1. in diuites auaros.

Ambros. serm. 81.

D. Hęc opinor dicunt sancti illi patres de ijs, qui arctissima anguntur necessitate.

M. Et de illis hucusque nos locuti sumus. Certum enim est, hæc & eiusmodi non dici de vulgo mendicantium. Nam illi frequenter & suauiùs acquirunt, quàm alij cōmunis fortunæ populares, & minus esuriunt. Licet enim ostiatim mendicantes non habeant ad pompam, habent

De vulgo mendicantium.

tamen ad sufficientiam, sæpe non minus quàm agricolæ, aut populares opifices: ipsi quidem assiduè mendicando, agricolæ verò cæterique opifices indesinenter laborãdo. In eo sanè agricolis artificibusque feliciores: quòd ociosa mendicitas minus habet sudoris, minus etiam anxietatis, quàm agricultura, aut ars manualis. Longè profectò aliter dicendum est de ijs qui egent rebus ad vitam necessarijs, seu verè necesse habent. Pallent labia fame, cibum tamen nullum habent: nudi sunt, attamen vrgente frigore, necessario cooperculo prorsus carent. Aut vir languet, aut mulier proxima est partui, tamē ferè nihil adest eorū quę necessaria sunt: alget focus, vacāt prōptuaria, ad requiē nihil quod supponatur, nihil quod superponatur.

Quādo sit extrema necessitas.

Neq; putare debemus extremā tūc solum esse necessitatē, quādo quis iā fame moritur, aut perit egestate. Hęc enim non extrema, sed veriùs exterminij necessitas dici debet: quinimò interitus est, nec amplius necessitas vocari potest. Nemo enim eget, aut necesse habet iis, quæ iam prodesse non possunt. Morituro etiam si regias dapes adferas, nihil subuenis: perijt appetitus, perierunt viscerum vitalia officia, nihil iam capit cibi, sed nec capere potest. Quare non his rebus pro eo tempore eget, sed magis Christi Sacramentis, bonaque informatione, & consolatorijs verbis atque oratione.

Quando peccent pastores & episcopi cōtra istud mandatum.

Quæ si tunc neget pastor, aut illi quorum interest ministrare, indubiè & ipsi fures sunt & latrones, denegantes huic quod iure diuino ei debitum est, tantò crudelius peccantes contra hoc mandatū, quantò anima præstantior est corpore, & diuiniora sunt bona gratiæ bonis transitorijs huius mundi. Nec minus peccant contra hoc mandatum Episcopi, ecclesiarum curatores, qui non pascunt populum sibi commissum verbo, Sacramentis, & disciplina, vti oportet: sed patiuntur eos contabescere fame verbi diuini, aut defe-

ctu Sacramentorum vel disciplinæ: sicuti infinitæ Ecclesiæ nunc derelinquuntur in extrema necessitate, multis inæternum pereuntibus, nō ob aliud quàm propter defectum pabuli & congrui ministerij. Fili, sint tibi hæc dicta pro regulis, Pasce pane tuo fame morientem: si non pauisti, occidisti. Pasce verbo Dei subditum tuum morientem defectu eiusdem: si non pauisti, occidisti. Pasce Sacramento: si nō pauisti, occidisti eum qui moritur defectu Sacramenti. Consolida infirmum in fide: si nō consolidasti, occidisti pereuntem. Recollige errabundum: si non recollegisti, occidisti. Vesti nudum: si non vestisti, occidisti, si nuditate sua pereat. Verùm subintellige in omnibus his, modò habes, vnde posses: maximè, modò eo cōstitutus es loco, vnde debeas: non solùm ex lege pietatis, sed etiam ex officio: & per consequens ex iustitia, quateneris officio suscepto satisfacere. Omnia enim hæc, panis tuus, vinum tuum, vestis tua, sunt alijs communicanda ex Iure naturali dum necesse habent. Item verbum Dei, Sacramentum, instructio in fide omnibus indigentibus communicari debent, in primis ab ijs qui præsidendi potestatem acceperunt. Væ enim incumbit eis, si non faciunt: & quidem væ duplicatum, si cessantibus ipsis pereant illi. Sanguinem illorum, ait Dominus, de manibus ipsorum requiram. O quàm graue onus est cura pastoralis, quamque horrenda pericula latent sub specioso præsulatus titulo. Sed de his hactenus.

D. At quæ est propriè extrema necessitas?

M. Est vera necessitas, qua neque maior, neque diuturnior esse potest, quin allatura sit verisimiliter ingens malum, nempe defectionem, vertiginem, morbum, apostemata, aut alia eius notæ periculosa incommoda: aut quin cogat personam subijcere sese manifesto discrimini, vel notabilem subire infamiam, aut distrahere omnia quæ ha- *Quæ sit necessitas extrema.*

bet etiam instrumenta artis suæ, quibus distractis neque sibi, neque suis prolibus alendis sufficiens erit. Dum autem hæc vel eiusmodi prorsus incumbunt ex defectu rerum quibus necesse habet, iam rectè vocatur extrema necessitas, cui ex obligatione Iuris naturæ teneris subuenire de abundantia tua, siue de eo quod superest tibi: maximè si humiliter postulatus fueris. Alioqui detines alienũ secundum Ambrosium: & iniuriam facis secundum Basilium: nec potest in te manere charitas Dei secundũ Ioannem Apostolum. Quid nunc tibi videtur? An superfluũ erat quod digressi fueramus ad explicationem discriminis, quod est inter Ius naturale, Ius gentiũ, & Ius ciuile?

D. Nequaquam. Quoniam ex illo constat fures & raptores fieri, qui citra necessitatem inuadunt bona aliena, dicentes omnia debere omnibus esse communia. Item fures fieri & raptores qui alijs necesse habentibus non porrigunt, quo citra notabile periculum sui & suorum, carere possent. Et vtrosque transgredi istud mandatum.

M. Bene est. Infrà adhuc plura colligemus ex eadem distinctione: at nunc pergamus ad alias difficultates.

Quale peccatum sit furtum & cuius malitiæ. CAP. IX.

D. DVo hoc loco interrogare debeo. Primum, An furtũ sit peccatum mortale, mergens animam ad interitum? Secundum, An furta sint omnia eiusdem naturæ & malitiæ?

Furtum est peccatũ ex genere mortale.

M. Quantum ad primum exactè satis & pertinenter, nec non consolatoriè scribit doctus Caietanus, cuius hæc in effectu sunt verba, Furtũ (hoc est, occulta acceptio alienę rei inuito domino) peccatum est mortale ex suo genere: quia iustitiam violat contra charitatem proximi. Potest tamen esse veniale propter imperfectionem actus, vel ex parte primi motus, vel ex parte paruitatis rei: quia modicum

Quibus de causis furtũ fiat peccatum veniale.

cum pro nihilo reputatur. non enim reputatur quis læsus in rebus suis ex eo, quòd res minimi momenti sublata est, vt pomum vnum aut alterum, vna aut altera rapa, vel virgulæ aliquot de arboribus ad parãdas scopas. Sunt autem quatuor circa furti peccatum aduertenda. Primũ animus furandi. Qua in re ne erres, intelligendo, si quis surripit pomũ, peccet statim mortaliter: eò quòd habeat animum furandi pomum illud, error est iste. Siquidem animus furandi, importat animum inferendi nocumentum proximo. Non vocatur autem propriè nocumentũ, si est nocumentum secundum quid, quale est nocumentum in re minima. Et propterea per animum furandi, intellige solummodo animum surripiendi aliquid notabile. Vnde si quis surripiat aliquid minimum, neutiquam habens animum surripiendi quod notabile est, & verè damnificaret, vel inter viros alioqui cordatos amicitiam solueret, is excusatur à furto mortali. Si autem paruum surripit, ita tamen quòd si posset, notabile aliquid subduceret, proculdubiò animo egit furãdi, & peccauit ex furtiuo animo mortaliter. Et hinc habes, vnde furta famulorum famularumque excuses, quando domi comestibilia surripiunt vt comedant. Sunt enim communiter peccata venialia: & aliquando nullius omnino culpę, potissimùm quando vrget naturæ necessitas, & herorum inhumana est tenacitas. Signum autem animi non furtiui est, si non permagni æstimat accipere, ea de causa, quoniam modicum est quod accipit. Sunt interim hæc minima summopere præcauenda & studiosè corrigenda, maximè in iuuentute. Sensus etenim & cogitatio humani cordis per se in malum prona, fiunt vel modica assuefactione multò propensiora. Aquarum licet singulæ vndæ non nisi modicum atterant terram: tamen assiduitate vel aggeres rumpunt profluuntque in immensum malum. Secun-

Quatuor cõsiderãda circa peccatũ furti.

Animus accipiendi, quia modicũ est, non est propriè animus furandi.

 dum

dum est de inuito domino. Intelligi namque debet de eo qui est inuitus, respectu rei, ad hoc quod sit furtum. Potest siquidē dominus rei esse inuitus dupliciter, vel quantum ad rem quæ surripitur, vel quātum ad modum quo tollitur: puta quia displicet sibi quòd occultè accipitur, non autem quòd res tollatur. Vti sæpe contingit in furtis domesticis inter patrem & filium, inter dominum & famulum. Non vtique furtum committit filius occultè surripiēs res patris, volentis filium res illas habere: tamen nolentis quòd occultè surripiat: quia tūc propriè loquendo, non inuito, sed non vidente domino accipit. Et hinc multas surreptiones domesticas excusare poteris: dum præ verecundia tolluntur res occultè, non inuitis dominis, quoad rem: venialia siquidem sunt omnia.

Dupliciter potest dominus rei ablatæ esse inuitus.

D. Quid si parentes vtroque modo inuiti sint, & quoad rem, & quoad modum.

M. Certè tunc furtum filiorum & filiarum est peccatum mortale, tantò grauius, quantò parentes minùs sunt iniuria afficiendi quàm alieni. Veluti cùm filij aut filiæ frumentum surripiunt de horreo parentum, aut pecuniam de officinis, aut res alias, vt habeant quod expendant in nequitijs suis, in scortationibus, vel potationibus, vel curiositatibus superfluis: si modò sit notabile quod furantur, de quo præsumere nequeunt parentes non ægrè laturos. Tertium, quod considerandum docet Caietanus, est, quæ res dicatur aliena. Intelligitur enim in proposito res aliena, non solùm quantum ad dominium: quia scilicet est res alterius, sed etiam quantum ad custodiam vel detentionem. Ita quòd si quis rem propriam, quam alius vel in pignus, vel in depositum accepit, aut etiam quam alius occupat siue licitè siue illicitè, furtiuè ei surripiat, is furti crimen incurrit. Quia rem alienam, quantum ad custodiam occultè accipit, custode inuito: debet enim Iu-

Quæ res dicatur aliena.

ris

ris ordine ſeruato rem ſuam repetere, & non ſibi us dicei re. Eſt autem hîc obſeruandum, quòd licet ita fieri debeat regulariter, in caſu tamen quo quis non poteſt Iuris via rem ſuam recuperare, aut propter ſuam paupertatē, aut propter excellentiam detinentis, aut propter defectū iudicis vel probationum, aut propter ſcandalum & diffamationem eius qui detinet, poteſt tamen citra ſcandalum ſecretò recuperare quod ſuum eſt, non eſt reus furti in tali caſu; nec propriè ſibi ius dicit: ſed exequitur Ius naturale circa rem ſuam, ex quo Ius ciuile impeditum eſt ſibi. Veruntamen in hac re, non tuo ſolius ſtabis iudicio, ſed conſules prius virum aliquem timentem Deum, boníque conſilij: ne cadat in te quod vulgò dici ſolet, Nemo idoneus eſt iudex in propria cauſa. Quartò conſiderandum eſt, quòd ea quæ inuenta ſunt, inter aliena computanda veniunt. Tenetur enim inuentor non ſibi ſeruare rem inuentam, ſed eam reddere domino ſuo: alioqui furtum ſeu rapinam committit. Inquit enim B. Auguſtinus, Si quid inueniſti, & non reddidiſti, rapuiſti: quantum potuiſti, feciſti: quia plus non inueniſti, ideo plus non rapuiſti. Qui alienum negat, ſi poſſet & tolleret, Deus cor interrogat, non manum. Addit B. Hieronymus ſuper Leuiticum: Multi ſine peccato putant eſſe, ſi alienum quod inuenerint, teneant. Et dicunt, Deus mihi dedit, cui teneor reddere? Diſcant iſti peccatū hoc, ſimile eſſe rapinæ, ſi quis inuenta non reddat. Oportet igitur rem inuentam reddere vero domino ſuo: ſi cognoſcatur, aut diligentia præmiſſa inueniri poteſt. Si autem dominus non inuenitur (quia fortè viatori excidit) tum debet reddi illi in bonis ſpiritualibus: ex quo in temporalibus reddi non poteſt.

Licet alia quo caſu furtim ſibi res ſuas recuperare.

De rebus inuētis reſtituendis.

Auguſt. ſerm. 19. de verbis Apoſtol.

D. Quomodo in ſpiritualibus?

M. Vt conuertas in pium vſum diuini cultus, vel eleemo

ſynarũ ad refrigerium animæ illius qui perdidit. Quòd ſi tu inuentor non minus eges, quàm alij pauperes, ipſe teneto per modũ eleemoſynæ. Attamen expedit in eiuſmodi adhibere iudicium diſcreti viri, maximè eius qui paſtor eſt animæ tuæ. Si verò res inuentæ domino carent, & prorſus pro derelictis habentur, iam ſunt inuentoris, quomodo volucres cæli, piſces maris, animalia ſylueſtria, & quæcunque in nullius dominio exiſtunt, occupantis fiunt. Porrò naufragorum bona iuxta leges quorundam littorum confiſcata ex hoc ipſo quòd ex naufragio ſunt, neſcio qua iuſtitia occupentur: niſi illa qua afflictio additur afflictis. Vnde non leges, ſed legum corruptiones atque tyrannides ſunt, quæ eiuſmodi conſtitutionibus decernuntur. Nec excuſantur obſeruantes illas, imò (vt patet de rapto cap. Excommunica.) niſi ablata reſtituãt, excommunicationi ſe nouerint ſubiacere: potiſſimùm qui Chriſtianos naufragium patientes ſpoliant hac confiſcationis ſpecie.

De bonis perditis per naufragium.

De rapina & raptu. CAP. X.

M.

Rapina eſt peccatum mortale.

E rapina verò, an ſit peccatum mortale, ſic teſtatur idem Caietanus, dicens: Rapina qua quis accipit res alienas per violentiam, peccatum eſt mortale: quia iniuriam infert proximo, & quantum ad res, & quantum ad modum, directè repugnans tam charitati quàm iuſtitiæ: Qui nõ diligit, inquit Ioannes, manet in morte. Porrò qui facit proximo per vim & violentiam, quod nullo modo vellet ſibi fieri, is indubiè agit contra dilectionem proximo debitam: peccat igitur mortaliter.

D. An ſit rapina, quoties per violentiam aufertur res aliena?

M. Non ſanè: ſed ſolummodo tunc eſt rapina, quando aufer-

ıfertur per iniuſtam violentiam: videlicet contra leges ʒ æquitatem. Verùm de hoc ſatis eſt dictum ſuprà. Dif- rt autem rapina à raptu, quòd raptus reſpicit perſonã, pina verò rem. Cæterùm raptus quo rapiuntur perſo æ, maximè puellæ ad vſum carnis, tantò eſt grauius cri- ıen, quantò perſona dignior eſt rebus exterioribus. De uo egimus ſuprà in præcepto, Non mœchaberis.

Differunt rapina & raptus.

Non omnia furta eſſe eiuſdem generis & malitiæ. CAP. XI.

NVnc ad alteram partem quæſtionis tuæ, nempe, An omnia furta ſint eiuſdem naturæ & malitiæ, quam vt probè explicemus, aduertere debes. Primò, non eiuſdem eſſe generis iuſtitiã uæ violatur per furta. Secundò, non eiuſdem rationis ſe, aut momenti nocumenta quæ inferunt. Tertiò, eo- ım qui furtis damnificantur diuerſam eſſe dignitatem. Quartò modos furandi alios alijs eſſe peſtilentiores in epub. Quas ob cauſas furta aliquando diuerſæ ſunt ıturæ ſecundum ſpeciem: aliquando duntaxat diuerſæ alitiæ ſecundum maius & minus. Iuſtitia eſt quæ red- t vnicuiq; quod ſuũ eſt: iniuſtitia quæ contrà facit. Iu- tia eſt duplex, Diſtributiua & Commutatiua: & vtra- ıe ex ſuo nomine, nota eſſe poteſt. Illa obſeruari debet diſtribuendis rebus communibus, hoc eſt, rebus illis, ıæ pertinent ad communitatem aliquam. Iſta verò ob- ruanda eſt in commutandis ſeu contrectandis rebus, quæ particularibus perſonis peculiares ſunt, aut in ıbus non attendimus niſi æqualitatem rei ad rem. Eſt tem diuiniùs bonum commune quàm priuatum: & eo ſacratior iuſtitia Diſtributiuã quàm Commutatiua. uapropter & furta quę violant Diſtributiuam alterius nt naturæ, & multò maioris malitiæ, quàm quæ vio- ıt Commutatiuam. Inſuper alia eſt maieſtas Dei, alia homi-

Quare non omnia furta ſint eiuſdẽ generis.

Quid iuſtitia.

Iuſtitia duplex.

Furta quæ violant iuſtitiam diſtributiuã, ſunt peiora q̃ quæ commutatiuam violant.

hominis:alia rerum ſacrarum dignitas,alia communium: alia Eccleſiæ,alia regni,alia priuatæ familiæ. Hinc ſacrile gium & peculatus grauiora ſunt,alteriuſq; ſpeciei quàm ſimplicia furta. Alia quoque hominis ratio, alia pecudis: atque ideo plagiarij,nempe qui homines abducunt, lon gè ſceleratiores ſunt quàm abigei,hoc eſt,qui pecudes fu rantur. Adhæc per vim rapere ſceleratius eſt,quàm clanculũ ſubducere,vti diximus ſuprà. Itẽ ſub ſpecie pietatis fraudare , vt faciunt vſurarij , magnam malitiam habet: ſub ſpecie autem iuſtitiæ miniſtrandæ, aut iuris dicendi, maiorem,vt faciunt iudices iniquitatis,aduocati,procuratores,& cæteri iuſtitiæ miniſtri. At omnium maximam habet malitiam facere idipſum ſub ſpecie miniſterij ſacri , vti faciunt nonnulli viri Eccleſiaſtici negotiantes ſimoniacè in populo per Sacramenta, per preces , per miſſas. Item fraudare per menſuras,& pondera iniqua, quæ ſunt inſtrumenta publicæ æquitatis, tantò eſt peſtilentius in communitate, quantò minùs quiſque ab illo cauere poteſt, quantoque magis eſt contra ordinationem publicam,præſcribentem iuſtum in ponderibus & menſuris. Vltimò ſpecialem habet malitiam,furari per falſificationem mercium , vt faciũt inſtitores quidam & œnopolæ, atque falſarij monetæ. Et quò res quæ falſificatur eſt communior,vt moneta,eò fraus eſt ſceleratior. Vt igitur ſummatim dicam,inter ea quæ violant commutatiuam iuſtitiam ſunt ſacrilegium, ſimonia,peculatus, plagiatus,abigei,iudices iniqui,calumniatores,falſarij , iniqui inſtitores,& œnopolæ, impoſtores , piratæ , prædones,raptores , fures cõmuniter dicti. Et iuxta diſtinctionem nominum,eſt & malitia actuum diſtincta:aliquando ſecundum ſpeciem , aliquando ſecundum maius & minus.

D. Monſtra narras. Et quales,precor,ſunt iſti?

M.Ve-

M. Verè monstra sunt in societate Christiana, qualia, si cælum petis, vitare necesse est, non minùs quàm beluas rapaces.

D. Malum vitari potest: incognitum vitari non potest. Quæso igitur depinge mihi has bestias suis proprijs coloribus, quo vtcunq; cognosci, deinde & vitari possint.

De singulis speciebus furti sigillatim, & primò de sacrilegio. CAP. XII.

M. SI furtum fiat aut rapina de rebus Deo sacris aut diuis, iam vocatur sacrilegium: quod prẹter dictas malitias continet in se violationem rei sacræ cum iniuria Dei, cui pleno iure dicata est: vnde sacrilegi sunt omnes qui templa demoliuntur, qui supellectilem domus Dei furantur, qui prædia Ecclesiæ diripiunt, qui clericos & monachos suis domicilijs extrudunt, stipendijs priuant, decimis fraudant. Quos meritò terrere deberet Dei vindicta in Heliodorum qui voluit Hierosolymis templũ dispoliare: at multa caligine obrutus semiuiuus de templo eiectus est. Vindicta quoque Dei in Antiochum tyrannum, quem viscerum putrefactio, & fons vermium de corpore scaturiens adeo intolerabilem reddiderunt, vt fœtor eius & dolor, etiam exercitum grauarent: eò quòd templum spoliare tentauerat. Nec minus manifestũ exemplum spectatur in Balthasare Assyriorum rege, Daniel. 5. *Sacrilegiũ.* *2. Mach. 3.* *2. Mach. 6. 9.*

D. Solet dici quòd sacrilegium tribus modis committitur, videlicet: quando sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, vel sacrum de non sacro loco aufertur.

M. Valde bene dictum: sic enim docet Magister sentent. distinct. 37. lib. 3. Addens, Sacrum verò dicitur quicquid mancipatum est cultui diuino, vt Ecclesia, vel res Ecclesiẹ. Quapropter etiam sacrilegi sunt, qui recipiunt beneficia,

Qui beneficium recipiũt, non facientes officiũ sunt sacrilegi. ficia, hoc eſt, decimas, aliaque emolumenta Eccleſiæ conſecrata Deo in ſtipendium diuini officij, & tamen nõ faciunt officium, neque per ſe, neque per alium, aut ſic faciunt, vt meliùs ſit non facere. Quales grauiſſimè delinquũt contra hoc mandatum, facientes iniuriam & Deo, & fundatoribus, & idoneis miniſtris quos excludũt, & vniuerſæ denique Eccleſię, quæ ſuo fraudatur officio.

D. An quicunque ſacrilegium committit, peccet contra hoc mandatum?

M. Non. Quoniam ſacerdos polluens ſe fornicatione, ſacrilegium committit, non contra iſtud mandatum, ſed contra mandatum de non fornicando. Sic laicus interficiens clericum, ſacrilegium facit, non contra iſtud, ſed contra mandatum de non occidendo. Hîc autem loquimur de furtis & rapinis ſacrilegis. Nam per eiuſmodi violatur hoc mandatum: non de omnibus ſacrilegijs.

De furtis Simoniacis. CAP. XIII.

M. SEcundò qui mercaturam exercet in beneficijs Eccleſiaſticis, aut Sacramenta, vel verbum Dei, ſeu miniſterium ſacrum ſub quæſtum ponit, is vendendo quod non eſt vendibile, & accipien-

Simonia. do pretium pro eo quod appretiari non poteſt: imò gra-

Matth. 10. tis communicari debet: iuxta illud Saluatoris: Gratis accepiſtis, gratis date: is dico graue furtũ committit, quod Simoniam vocamus à Simone mago, qui pecunia volebat ſibi emere donum Dei à beato Petro Act. octauo cap. Quoniam autem Simonia, hoc eſt, emptio vel venditio ſpiritualis rei, ponens ſub pretio quod ſpirituale eſt, peculiarem iniuriam facit Religioni, ideo peccatũ eſt mortale, ſpecie diſtinctum ab alijs, & vehementer exhorrendum. Quo genere furti laborabat Hieroboam promouens quoſcunque qui implebant ei manum, vt fierent

ſacerdotes excelſorum, prout nunc collatores quidam beneficiorum vendunt beneficia, aliquando pro munere, quo ſibi manus implentur. Si numeras, haberis idoneus functione ſacra. Si nihil attuleris, ibis Homere foras. Pauli idoneitas nihil: zelus animarum vel qualem Elias habuit, nihil: Hieronymi, Auguſtini, Chryſoſtomi opulenta eruditio nihil: nihil, inquam, mouent animum collatoris: tantummodo fuluum ducalis nummi reſpicitur aurum. Quò mater Eccleſia, quò, proh dolor, anguſtiarum redacta es. Sed tranſeo. Fuit olim domus Ieroboam deleta de ſuperficie terræ propter hanc eandem iniquitatem, quam nunc Simoniacam vocamus. Non dubium quin & iſtos venditores beneficiorum exterminabit Dominus, poſtquam completa fuerit malitia eorũ. Hoc quoque genere furti commaculatus erat Gihezi, furtim accipiens pecuniam & veſtimenta duplicata à Naaman Syro pro curatione lepræ: ſed & lepra, inquit textus, Naaman adhæſit ipſi & ſemini eius in ſempiternum, in vindictam ſceleris. Sunt autem veraciter Gihezitę quicunque pro Sacramentis, aut gratijs curationum, ſeu miniſterio ſacro pecuniam accipiunt. Vt autem in hac materia clara caſuũ emergentium notitia habeatur, tria ſunt capita pertractanda ſecundum Caietanum, videlicet, res ſpiritualis, emptio vel venditio extrinſeca: & rurſus emptio vel venditio interior ſiue mentalis tantùm. Quæ capita, quia idẽ Caietanus pertinenter & dilucidè atque ſuccinctè pertractat, ideo illa ſuis verbis hîc aſſcribam, nec quicquam de męo addam. Circa primum caput, nempe quid appellatione rei ſpiritalis intelligatur in propoſito, ſcito, inquit, hîc appellari rem ſpiritalem à Spiritu ſancto: vt eſt ſpiritalis ratio vitæ qua in Chriſto viuimus, ſentimus, intelligimus, & operamur. in cuius ſignum Simonia vitiũ eſt Eccleſiaſticum, non habens locum in prophanis. Sunt

3.Reg.13.

4.Reg.5.

Res ſpiritalis in materia Simoniæ

autem res ſpiritales multis modis. Vel quia ſunt merè ſpiritales: vt dona Dei gratuita quæ ad vitam Eccleſiæ ſpectant: virtutes, gratiæ gratis datæ, poteſtas ſpiritalis tam ordinis quàm iuriſdictionis, ſacramentales effectus, ius ſpiritale quodcunque etiam viuendi ex altari, habendi decimas, beneficia Eccleſiaſtica, & ſimilia. Vel quia compoſitę ſunt ex ſpiritali & corporali, ſed formaliter ac principaliter ſunt ſpiritales: vt Sacramenta Eccleſiæ omnia, & ſimiliter ſacramentalia: vt conſecrationes virginum, benedictiones nubentium: Miſſæ, orationes vocales, Eccleſiaſticus cultus, prædicare, oleum ſanctum, chriſma, Eccleſiaſtica beneficia, & alia huiuſmodi. Vel quia compoſitæ ſunt ex ſpiritali & corporali, ſed principale in illis eſt corporale: vt calices, cruces, officia Eccleſiaſtica, officium iudicis, doctoris, ſacriſtæ, œconomi. Multis igitur modis quum inueniantur res ſpiritales, notãdæ ſunt regulæ ſex, vt non erretur in iſtis. Prima regula eſt. Nulla res ſpiritalis quatenus ſpiritalis, eſt licitè venalis, aut ratio maioris pretij: itaq; ex hac regula habes tria. Primò, ꝙ res purè ſpiritalis nõ poteſt emi aut vẽdi. Secũdò, quòd res cõpoſita ex corporali & ſpiritali nõ poteſt emi aut vendi ex ea parte qua ſpiritalis eſt, quantũcunq; ſpiritalitas illius ſit minima. Tertiò, ꝙ ſi aliqua res cõpoſita ex ſpiritali & corporali vẽdi aut emi licitè poteſt (vt calix cõſecratus aut officiũ docẽdi, &c.) nõ tamẽ poteſt pluris æſtimari, nec pluris vẽdi aut locari, &c. ratione ſpiritalitatis, ſed ſolũmodo tãti quantũ valet ratione rei corporalis: alioquin Simonia cõmittitur. Secũda regula eſt. Nulla res cõpoſita ex ſpiritali & corporali, ſic vt principale illius ſit ſpiritale, poteſt vẽdi vel emi abſolutè: quia ex quo principale in iſtis eſt ſpiritale, ſi ſimpliciter & abſolutè ſub pretio ponitur, intelligitur vẽdi ſpiritale. Vnũquodq; nãq; quũ abſolutè tractatur & iudicatur, intelligitur tractari & iudicari ſecundũ

Regulæ ſex cõſiderãdæ in materia Simoniæ.

Prima regula.

Secũda regula.

ſuum

suũ principale: vt quũ tractatur de homine, tractatur de homine secũdum q̧ est rationabilis: & quũ tractatur de naui, tractatur de illa secundum q̧ est quid artificiale: & quũ tractatur de Episcopo, tractatur de illo secũdum q̧ est pastor ouiũ Christi: & sic de alijs. Et ex hac regula habes, q̧ non licet prædicatori pro prædicatione, sacerdoti pro celebratione, vel pro officio mortuorum, ordinatori pro collatione ordinum, & cæteris similibus pro similibus pacisci, aut quouis modo hæc sub pretio ponere absolutè. Tertia regula est. Res quæcunque composita ex spiritali & corporali sic vt principale in illa sit corporale, potest absque Simoniæ vitio vendi vel emi absolutè, nisi ex positiuo Iure inhibeatur. Ratio regulæ est: quia ex eo quòd principale est corporale, non intelligitur vendi nisi corporale quum absolutè venditur, & seruatur antedictum moderamen, quòd non pluris æstimatur ratione spiritalitatis, sed purè tanti venditur, quantum corporalis res valet. Addidi autem, nisi ex positiuo Iure inhibeatur: quia quantũcunque res secũdum se venalis sit, si Iura disponunt ibi interuenire Simoniam, non quia secundum se sit, sed quia prohibita, oportet parere Iuri: vt de multis officijs canonica Iura sic disponunt: vt sunt œconomi, castaldi, &c. Quarta regula est. Stipendium sustentationis exercentium spiritalia, licitum est velle & accipere, & in articulo necessitatis etiam pacisci. In hac regula dicuntur duo. Primum quòd pro sustentatione ministrantium spiritalia, licitum est accipere temporalia. Et hoc satis clarè patet ex doctrina Domini in Euangelio, & Pauli Apostoli. Et ex ratione: quia hoc nõ est vendere spiritalia, nec locare operas pro mercede, sed est velle habere necessaria ad vitam corporalem, sine qua nõn possumus spiritalia exercere. Secundum est, quòd in articulo necessitatis licitum est deducere in pactũ stipendium

Tertia regula.

Quarta regula.

ſuſtentationis. Hoc namque articulus neceſſitatis tunc ſupplet, quod & iuſtitia deberet efficere apud populum recipientem ſpiritalia (quia tenetur ſuſtentare miniſtros ſpiritalium) & ad quod ſuperiorum auctoritas deberet cogere populum. Et licet hoc licitum ſit: quia tamen habet ſpeciem mali, & prohibitum regulariter eſt ex iure poſitiuo paciſci in huiuſmodi, ideo nō eſt faciendū: Habes tamen ex hac regula, quòd licitum eſt cogere ad ſubuentiones ſtatutas auctoritate ſuperiorum vel conſuetudine exhibendas in conſecratione Eccleſiarum & virginum, in benedictione nubentium, in viſitationibus & alijs huiuſmodi: quia hæc in ſubſidium miniſtrorum intelliguntur ſtatuta vel conſueta: ſicut decimæ & prouentus alij Eccleſiaſtici. Debent tamen prælati & eorum officiales priùs exhibere gratis ſpiritalia hæc, & pòſt cogere ad ſeruandas laudabiles conſuetudines: ne nomen clericorum blaſphemetur tanquam auarum, & quaſi venalia ſpiritalia reputans. Quinta eſt regula. Locare operas ſuas ad exercitia ſpiritalia quæ principaliter ſunt ſpiritalia, nō eſt licitum niſi per accidens. Vbi ſcito quòd tribus titulis res qualitercunque ſpiritales contingit afficere. Primus eſt, venditionis & emptionis: ſecundus eſt ſuſtentationis miniſtrorum: tertius eſt, locationis & conductionis non ſpiritalium, ſed operarum ſuarum. Primus, qui (vt infrà declarabitur) comprehendit ſub ſe omnem contractum debiti legalis, eſt totaliter prohibitus: vt in primis tribus regulis declaratum eſt. Secundus eſt ſecundum ſe totaliter licitus: vt in quarta regula explanatum eſt. Tertius autem qui ſecūdum rem ſpecies eſt venditionis & emptionis (quia locare eſt quoddam vendere, & conducere eſt quoddam emere) & qui non refertur ad ſpiritale, nec vt rem locatā, nec vt rationem locandi, ſed refertur ad operas humanas cōcurrentes ad exercitationem ſpiritalium,

Tribus titulis afficiuntur res ſpiritales.

venit

enit in quæstionem, vtpote medius. & de ipso dicũtur
uo in hac regula. Primum est, quòd locatio operarum
on habet per se locum in exercitationibus spiritalibus,
uæ principaliter sunt spiritales: vt sunt Missæ, prædica-
ones, consecrationes virginum, Ecclesiarum, collatio-
es Sacramentorum, orationes, & huiusmodi. Et ratio
m dicta est: quia quum illa quæ sunt secundum suum
rincipale spiritalia, tractantur absolutè, intelliguntur
actari secundum suum principale quod est spiritale, ac
er hoc intelligitur locari & conduci spiritale, vel vt res
onducta, vel vt ratio conducendi: & consequenter ap-
reciantur opera ex spiritali: quod constat esse Simonia-
um. Secundum est, quod per accidens, hoc est, propter
diunctum vinculum, locum habet in istis locatio ope-
arum consueta & approbata ab Ecclesiæ consuetudine.
Multi enim sacerdotes locant operas suas ad officiandũ
liquam Ecclesiam per annum vel menses, toties celebra
uri in hebdomada, &c. Quamuis enim non liceat sacer-
doti locare operam suam ad celebrandum Missam (quia
hoc esset locare spiritale: quia Missa secundũ suum prin
ipale est spiritalis, vt dictum est) licet tamen eidem loca-
re libertatem suam, contra quam toties debet occupatũ
se tenere, & impedimentum ab operibus alijs. Et breui-
ter tot concurrunt temporalia in istiusmodi annuis, men
struis, hebdomadarijs, &c. obligationibus, vt intelliga-
tur non spiritalem rem aliquam, sed temporalia locari &
conduci. Sexta regula est. Locatio operarum in illis exer- *Sexta regula.*
citijs spiritalibus, quæ principaliter sunt corporalia, locũ
habet absque scrupulo conscientiæ: vt patet de officio
vicarij, sacristæ, iudicis, doctoris etiam in Theologia, &
alijs huiusmodi, de quibus debentur certa stipendia. Et
possunt in istis interuenire cõuentiones ac pacta de quan
titate stipendij: quia de corporali ac venali opere pactio

sit, non de spiritali iustitia, veritate, &c. Et hæc intellige ex parte operarij: ita quòd ille qui in vicarium aut iudicē, &c. petitur, potest locare operas suas ad eiusmodi officia. Et similiter is cuius est dare officium illud, potest illud conducere sub certo stipendio. Et non intelligas hoc ex parte prælati, quasi ipse possit locare huiusmodi officia sub certo pretio: quoniam hoc est vendere officia spiritalia, & est expressè prohibitum, ne prælati committāt vices suas sub annuo censu, &c. Circa secundum caput (scilicet extrinsecam emptionem vel venditionem, in qua consistit ipsa Simonia) scito tam emptionem quàm venditionem ex tribus constare: scilicet intentione, conuentione, & exequutione. Ex eo enim quòd humanus actus est, intentionē sui requirit ad hoc vt per se fiat: hoc est, vt intendat quis vendere seu emere. Ex eo verò quòd commutatio voluntaria est, oportet conuenire vtrinque de pretio. Nec refert vtrum tūc disceptando cōueniāt, an primo verbo conueniant: an sciendo pretium seu mutuum affectum detur, & accipiatur pretium: semper enim interuenit conuentio vel prius statuta, aut scita, aut tunc facta, etiam si subitò & imperceptibiliter fiat, & breuiter explicata vel implicita: alioquin resileretur ab altera parte, & non subsequeretur emptio & venditio: vt patet in quotidianis venditionibus & emptionibus. Ex eo autem quòd actus talis exterior ad alterum est, exigitur ad sui consummationem datio & acceptio rei quæ venditur, & pretij: non enim consummata est venditio, nisi detur res quæ venditur: & similiter non est consummata emptio, nisi detur pretium: quia neutrum ab altero consummatè transfertur, nisi tradatur: & similiter neutrum consummatè acquiritur, nisi habeatur. Constat autem per emptionem & venditionem consummatam debere transferri hinc rem, inde pretiū: & similiter acquiri hinc

pretium, inde rem. Vnde iuxta hæc habeto pro regula, ad Simoniam quę ab Ecclesia punitur, exigi duo. Vnum, ex parte venditoris: scilicet venditionem consummatam rei spiritalis. Alterum, ex parte emptoris: scilicet conuentionem implicitè vel explicitè de pretio, aut traditionem pretij. Vbi nota quinque. Primò, differentiam partium penes hoc, quòd ex parte rei spiritalis exigitur actus consummatus, ad hoc quòd Ecclesię censuris subsit: ex parte verò pretij non exigitur actus consummatus, ita quòd si Simoniaca cōuentio inter aliquos sit de ordine, beneficio, sepultura, Missa, &c. pro tali pretio, si ordo, beneficium, & breuiter res spiritalis non datur, etiamsi pecunia pro pretio fuerit data, non incurritur Simonia subiecta censuris Ecclesiæ: quamuis incurratur crimen Simoniæ. Et ratio est: quia non est consummata venditio rei spiritalis, sed inchoata & in mente, & in conuentione. Pœnę siquidem restringendæ sunt ad consummatos actus. Secundò, disiunctiuam seu alternatiuam æquiualentem ex parte pretij penes conuentionem vel traditionem pretij: ita quòd ex parte emptoris æquipollent pactio vel traditio pretij, ita quòd licet Simonia punita ab Ecclesia exigat conuentionem seu pactum, si tamen concurrit traditio pretij, æquipollet conuentioni. Imò (vt meliùs loquar) inuenitur plusqnam pactio: quia ipsa traditio pretij claudit in se conuentionem, vtpote consummatio illius. Nam consummata emptio conuentionem explicitā vel implicitam adimplet. Et propterea non fallaris inspiciendo solùm ad pacta explicita: sed intuere si interuenit solutio seu traditio pretij, & perspice pessimā ibi Simoniam. Tertiò formalem loquutionem de pretio. Quum enim dicimus traditionem pretij includere pactionem, loquimur de pretio in quantum pretium: hoc est, sub ratione pretij. Potest siquidem multis modis tradi aliquod

Simonia vt sit puniēda ab Ecclesia duo requirit.

Quinq; notanda.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

 tem-

temporale: ſcilicet vel per modum liberalis doni, vel per modum ſuſtentationis, vel per modum reuerentiæ, vel per modum oblationis, vel per modum debiti ex lege aut laudabili conſuetudine, vel per modum pretij. Et hoc ſolo vltimo modo vocatur pretium, & vocatur traditio pretij.

Quartò. Quartò, nota qui timoratam habes conſcientiã, quòd licet ſacerdos minus benefaciat exigendo id quod ſecundum laudabilem conſuetudinem ſolet dari, ſi autem collationem ſpiritalium exigat, aut ſi negat aut differt ſpiritalium collationem vt illud habeat, non tamen propterea Simoniacam iudices: quoniam ſi vt conſeruet ſe indemnem, cognoſcens præcipuè quod poſtea oportebit illum litigare, hoc facit, Simoniacus non eſt ſecundũ rem: quia, non vendit ſpiritale. Nec huiuſmodi exactio inducit modum pretij, quoniam non mutat modum debiti: quamuis ſpeciem quaſi Simonię habeat huiuſmodi præuentio & cautela: & propterea reprehenditur.

Quintò. Quintò, nota quòd triplex muneris genus, ſcilicet à manu: vt pecunia & alia bona mobilia, vel immobilia: ab obſequio: vt ſeruitia. & à lingua, vt laus, adulatio, preces, &c. ad hoc vt Simoniam ab Eccleſia punitam conſtituat, exigitur quòd pretij rationem habeat: alioquin ad venditionem ſpiritalem non ſpectabit vt emptio. Et propterea ſi laus, adulatio, preces, &c. non niſi per modum laudis, per modum adulationis, per modum precum concurrunt, quantumcunque ſint nephariæ & carnales, ac pro indigno, & efficaces ita quòd inducant prælatum ad dandum beneficium, ad conferendum ordinem, &c. Simonia verè & propriè non incurritur, quamuis crimen aliud incurratur: quia nulla eſt hîc venditio, aut emptio niſi mentalis, ſi intentio adulantis aut pręlati eſt adulationem vt pretium ponere, & ſic de alijs. Circa tertium caput (ſcilicet emptionem ſeu venditionem mentalem) ſcito

ſcito Simoniam mentalem cõſiſtere in intentione pretij: ita quòd ex hoc ipſo quod homo intendit ſub pretio ponere ſiue emendo, ſiue vendendo rem ſpiritalem, aut vt venalem rem, aut vt rationem appretiandi, Simoniã mentalem incurrit. Et hoc eſt quandocunque intendit pro ſpiritalibus temporalia habere aut econtrariò, ita quòd vocula Pro, pretium denotet: & ſimiliter quandocunque principalis intentio ad temporale habendum ex collatione ſpiritalis aut econtrariò tendit. Qui enim temporalia ex ſpiritalibus intendit nõ vt pretium, ſed vt ſuſtentationem neceſſariam miniſtrorum Eccleſiæ liberaliter ſeu eleemoſynaliter, aut ſtatutam ſeu laudabiliter conſuetam, Simoniam mentalem non incurrit. Et ſimiliter ecõtrariò qui ex temporalibus ſpiritalia intendit, non vt ex pretio debita, ſed vt ex his excitata, aut prouocata, aut expedita (vt contingit in eleemoſynis, oblationibus, legatis, & quaſi ſtipendijs ſacerdotum & orantium ac prædicantium, & in ſeruitijs honeſtis, quæ prælatis exhibentur, & alijs huiuſmodi) Simonia nulla in animo eſt: quia gratis dandum ſpiritale expectatur, & temporalia non vt pretium intenduntur. Poteſt autem mentalis Simonia tripliciter inueniri. Primò, ex eo quòd in ſolo actu interiori conſiſtit: vt ſicut homicidium mentale eſt deliberatus animus occidendi: ita Simonia mentalis ſit deliberata voluntas emendi vel vendendi rem ſpiritalem. Secundò, ex eo quòd exterius imperata latet intus: vt quum aliquis ſeruit aut munus offert pro ſpiritali conſequendo, vel econtrariò ſpiritale dat pro temporali conſequendo, nõ tamen declarat prauam ſuam intentionem, ſcilicet quòd intentione emendi ſeu vendendi hoc facit. Eſt ſiquidem tunc Simonia non ſolùm intus, ſed in exteriori actu imperata & exercita, ſed latente intus venenoſo ſemine: & propterea inter mentales Simonias locatur. Tertiò, ex eo

Simonia mẽtalis.

Simonia mẽtalis tripliciter inuenitur in homine.

Primò.

Secundò.

Tertiò.

quòd non est consummata ex parte rei spiritalis, vt quũ conueniunt simoniacè aliqui, & postmodum aut pœnitentia ducti, aut propter impotentiam aut quamuis aliã causam receditur à pacto, & breuiter, non mandatur exequutioni promissum spiritale. Hæc etiam Simonia quò ad crimen, non mentalis, sed exterior est, sed quò ad pœnas censurarum inter mentales collocatur: quia non est Simonia consummata. Quòd si pecunia in hoc casu vt pretium recepta fuisset, restituenda proculdubiò esset. Et quamuis prima facie appareat quòd danda esset Ecclesiæ, & non emptori, quia datio fuit contra legem, rationi tamen magis consonat, vt reddatur illi qui dedit, vtpote adhuc ipsius: quia non plenè abdicata ab eo intelligitur pendente consummatione contractus Simoniacæ emptionis & venditionis: vt sic & pœnæ Simoniæ non amplientur, sed restringantur ad consummatam Simoniam: & fides naturalis qua venditor receptum ab emptore pretium tenetur illi, si non sequitur exequutio venditionis restituere seruetur: quasi perfidus namque haberetur si promissum spiritale non dans, nec acceptum pretium redderet, sub Ecclesiæ vel pauperum obtentu. Et hoc intellige quantum est ex parte illius qui accepit: nam si auctoritas iudicis interueniret, nõ crederem ei restituendam, sed in pœnam ab illo tollendam, & pro Christi honore exponendam. Aduerte Simoniacos non teneri ad resignationem tam spiritualium quàm temporalium, quæ nullo pacto, sed affectu animi præcedente vtrinque acquiruntur: quoniam pro huiusmodi Simoniis sufficit delinquentibus per solam pœnitentiam suo satisfacere creatori. Textus est clarus & vniuersalis ac vniuersaliter intelligendus. extra de Simonia cap. vlti. Et hinc habes vnde infinitas quæstiones de seruitoribus, de precibus carnalibus; &c. soluas: quia hinc clarè patet non teneri ad

resi-

resignationem beneficiorum sic adeptorum absque pacto aliquo, nulla facta differentia inter manũ, obsequiũ, linguam, & quicquid aliud temporale interuenire potest, & similiter nulla facta differentia spiritalium. Hucusque Caietanus. Quæ inserta voluimus, vt ex illis possis & instructionem & consolationem timoratę consciẽtiæ, vbi casus circa hanc materiam se ingerunt ad manum habere.

De plagiarijs, peculatoribus, abigeis, institoribus. CAP. XIIII.

M. PLagiarij vocantur qui abducunt mancipia vel alienas proles, quorum meminit Apostolus ad Timotheum. Peculatores qui suppilant de ærario publico. Institores illi qui iniquo pondere, vel fallaci mensura emptorem circumueniunt, habentes in sacculis suis diuersa pondera, maius & minus, contra legem præcipientem, Nolite facere iniquum aliquid in regula, in pondere, in mensura. Statera iusta, & æqua sint, pondera, iustus modius, æquusque sextarius. Nam pondus & pondus, mensura & mensura, inquit Sapiens, vtrunque abominabile est apud Dominum. Ad eandẽ iniquitatem accedunt, qui extrudunt merces, vendentes non quanti valent, sed quanti possunt, addentes fucos quantum possunt, occultantes vitium rei quantum possunt, speciosis verbis, aliquando mendacijs, nonnunquã diris iurationibus & imprecationibus inescãtes emptorẽ, quantum possunt. Ad quos pertinet illud Amos prophetæ cap. 8. Audite hoc, qui conteritis pauperem, & deficere facitis egenos terræ, &c. Oenopolę illi qui aquã sulphuratam, vel lixiuium, siue pomorum succum, pro vino vendunt. Impostores qui fucata vendunt pro veris: vt qui fictitias gemmas pro natiuis obtrudunt. Quo etiã pertinent qui adulterant monetam publicam, supponentes

Plagiarij. 1. Timot. 1. Peculatores. Institores. Leuit. 19. Prouer. 20. Oenopolę. Impostores Adulterantes monetã.

Calumniatores. tes falsam pecuniam pro vera. Calumniatores sunt qui calumniam struunt simplicibus, quod haud infrequenter contingit in fraudulentis litibus, aliísue commentis, quibus contendunt euertere ius pauperum, orphanorum, viduarum & similium, aut saltem impedire. Super quibus Ezechiel Dominum loquentem facit in hæc verba:

Ezech. 22. Populi terræ calumniabantur calumniam, rapiebant violenter egenum, & pauperem affligebant, & aduenam opprimebant calumnia absque iudicio. Et effudi super eos indignationem meam. Simile est, Zacha. 7. Prouerb. 22.

Iniquitas iudicū pertinet ad calumniam. Ecclesiast. 4. Huc pertinet iniquitas iudicum, aduocatorum, procuratorum, scribarum, quorum vel cupiditate vel inscitia, vel negligentia, citati aut citantes pro iusto quod quærebant, referunt iniustum, quod non oportebat, cum iactura rerum suarum. Quòd enim detestetur Deus horū malignitatem, patet Esai. 1. 3. Ierem. 5. Mich. 3. Sopho. 3. & alijs in locis. Nec solùm peccant qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus, aut non impediunt, cùm ex officio impedire teneantur: vt Principes & Episcopi, qui pretio, vel precē, aut rerum cupiditate corrupti instituunt pro officialibus suis, seu ministris iustitiæ, viros iniquitatis, homines nequam, indoctos, temerarios, quorum oculi nusquam non pendent ad munera. Non enim grandis est differentia, facias per te, an alium instituas in tuum locum, qui facit te id verisimiliter præscien te, & non præcauente. Longè aliud consilium dedit Ie-

Exod. 18. thro Moysi genero suo dicens: Sed audi verba mea. Prouide de omni plebe viros sapientes & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderunt auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios, & decanos, qui iudicent populum omni tempore. Quicquid autem maius fuerit, referant ad te:. Ah quàm multorum furtorum rei sunt, qui venditis tribunalibus & of

ficijs, faciunt ministerium iustitiæ, esse prorsus quæstuarium ne peius dicam. Terribiliter pronunciat Scriptura, & contra instituentes, & contra institutos, dicens: Si læseritis viduam & pupillum, vociferabuntur ad me, & ego audiam clamorem eorum, & indignabitur furor meus, percutiamque vos gladio, &c. Esaias quoque væ horrendum comminatur ijs qui condũt leges iniquas, & scribẽtes iniustitiam scripserunt, vt opprimerẽt in iudicio pauperes, & vim facerent causæ humilium: vt essent viduæ prædæ eorum, & pupillos diriperent. Item, Qui calumniatur, inquit Sapiens, pauperem, vt augeat diuitias suas, dabit ipse ditiori & egebit. Item alio loco, Si videris calũnias egenorum, & violenta iudicia, & subuerti iustitiam in prouincia, non mireris super hoc negotio: quia excelso excelsior est alius. Illi autem qui fraudant mercedem operariorum, peccant contra hoc mandatum adeo enormiter, vt peccatum eorum clamet vindictam in cælum, dicente Apostolo Iacobo: Ecce merces operariorum, qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est à vobis clamat, & clamor eorũ in aures Domini Sabaoth introiuit. Hinc monet Moyses in Leuitico, dicens: Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsque mane. Nihilominus peccat ex diuerso & operarius contra hoc mandatum, qui aut non præstat quod pollicetur, & præstare debet, aut infideliter pręstat, ad oculum seruiens: præsente quidem domino faciens debitum, absente verò eodem agens otium magis quàm rẽ domini. Quos monet Apostolus loquens ad genus seruorum: Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore & tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum seruientes, &c. Eiusmodi operarij ac serui accipientes integram mercedem, & ipsi inter fures meritò poni debent.

Exod. 22. *Esai. 10.* *Prouer. 22.* *Eccles. 5.* *Fraudantes mercedem operariorũ* *Iacob. 5.* *Leuit. 19.* *Operarij ac serui infideliter laborãtes.* *Ephes. 6.*

De vsurarijs. CAP. XV.

M. Enique vsurarij sunt qui specie pietatis, hoc est, mutui (nam mutuum pietas est nō modica) iniustitias exercent & rapinas accipientes vltra sortem mutuatam.

Vsurarij.

D. Quid propriè est vsura?

M. Hoc ipsum quod vltra sortem, id est, vltra id quod mutuatum est, accipitur. Concilium Agathēse sic definit, vsura est vbi amplius requiritur quàm quod datur, verbi gratia, Si solidos decem dederis, & amplius quæsieris: vel, si dederis mutuo frumenti modium vnum, & supra aliquid exegeris, vsura est.

Quid vsura. c.14 q.3.

D. Non igitur vsura solùm committitur in pecunia.

M. Imò & in alijs rebus dicente B. Hierony. Putant quidam vsuram tantùm esse in pecunia. Quod præuidēs Scriptura diuina, omni rei aufert superabūdantiam, vt plus nō recipias, quàm dedisti. Solent in agris frumenti & milij, vini & olei, cæterarumque specierum vsuræ exigi: siue vt appellat sermo diuinus, abundantiæ: verbi gratia: vt hyemis tempore demus decem modios: & in messe recipiamus quindecim, hoc est amplius partē mediam. Qui iustissimum se putauerit, quartam plus accipiet portionem, & solent argumentari ac dicere. Dedi vnum modium, qui satus, fecit decem modios. Nónne iustum est, vt medium modium de meo, plus accipiam, cùm ille mea liberalitate nouem & semis de meo habeat? Nolite errare, inquit Apostolus, Deus non irridetur. Hucusque Hieronymus. Plerique restringentes præcepta legis, cùm dederint pecuniam negotiatoribus, non in pecunia vsuras exigunt, sed de mercibus eorum, tanquam vsurarum emolumenta percipiunt. Ideo audiant quid lex dicat: Neque, inquit, vsuram escarum accipies, neque omnium rerum. Esca vsura est, vestis vsura est, & quodcūque accedit sorti vsura est: & quod velis nomen

Hieron. super Ezech. cap.18.

Gal.6.

Ambro. lib. de Tobia cap.14.

ei imponas, vsura est, siue vinum, siue oleum, siue triticum, siue quodlibet aliud, si plus quàm dederis expectes, fœnerator es. Quibus addit diuus Hierony. dicens: Alij pro pecunia fœnerata solent munuscula accipere diuersi generis, & non intelligunt vsuram appellari & superabundantiam, quicquid illud est, si ab eo quod dederint, plus acceperint. Hoc tamē intellige quasi ex mutuo siue pro mutuo. Nam Euangelium dicit, Nihil inde sperantes, inde, id est, ex ipso mutuo. *August. super Psal. 36.* *Luc. 6.*

D. Verum, an vspiam Scriptura sancta, & lex naturæ prohibeant vsuram?

M. Planè & expressè. Nam Exodi. 22. sic habetur. Si pecuniam mutuam dederis populo meo pauperi, qui habitat tecum, non vrgebis eum quasi exactor, nec vsuris opprimes. Sic Leuit. 25. Pecuniam tuam non dabis ad vsuram, & frugum superabundantiā nō exiges. Simile Deute. 23. Eze. 18. & 22. Psal. 14. Sic quoque mādat Saluator Luc. 6: Si mutuum dederitis his à quibus speratis recipere: quæ gratia est vobis? Nā & peccatores peccatoribus fœnerantur, vt recipiant æqualia: veruntamen mutuum date nihil inde sperantes. Addit his Philosophus naturali ratione ductus. Politic. 1. dicens: Vsuraria acquisitio pecuniæ est maximè præter naturam: siquidem accipere vsuram pro mutuata pecunia, secundum se iniustum est.

D. Hanc certè iniustitiam needum perspicio. Etenim domum meam trado alij, & vltra sortem, hoc est, vltra domum mutuatam, accipio pretium annuæ locationis: quare igitur non possum pecuniam meam mutuare, & vltra sortem mutuatam aliquid lucri exigere? *Obiectio.*

M. Hoc loco animaduertere oportet, quasdam esse res quarum vsus est ipsarum consumptio, vt vinum, triticū, butyrum, lac, aliaque commestibilia, quæ ipso vsu consumuntur: in eiusmodi sanè rebus non debet seorsum *Solutio.* *Distinctio rerū e qua pēdet notitia vsuræ.*

com

computari vſus rei à reipſa, ſed cuicunque conceditur vſus, conceditur & res, & econtrariò: adeoque in eiuſmodi per mutuum tranſit dominiũ rei: ſi quis ergo ſeorſum vellet vendere & vinum & vſum vini, is aut bis venderet idem, aut id venderet quod non eſt, nempe vſum vini ab ipſo vino diſtinctum, quod manifeſtè eſt iniquum & iniuſtum. Ex quo facilè eſt intelligere vſuram committi, quando quis mutuat vinum, aut triticum, petens ſibi duas recompenſationes: vnam quidem reſtitutionem æqualis rei, modium prò modio, cantharum vini pro cantharo: alteram verò, pretium vſus: quod iniuſtum eſt. Quoniam vſus quo res conſumitur, indiſtinctus à re haberi debet. Simile eſt de pecunia. Nam ſecundum Philoſophum. 5. Ethicorum, & 1. Politicorum, Pecunia principaliter inuenta eſt ad commutationes faciendas: & ita proprius ac principalis vſus pecuniæ, eſt ipſius diſtractio, ſecundum quod expenditur in commertijs. Quapropter ſecundum ſe iniuſtum eſt accipere pro vſu pecuniæ mutuatæ, pretium, quod vſura dicitur. Et ſicut alia iniuſtè acquiſita reſtituere oportet: ita vſuram, hoc eſt, quod vltra ſortem mutuatam, acceptum eſt, reſtituere debemus. Quædam verò ſunt res quarum vſus cum re manet, diſtinctus à re, & ſeorſum pretio æſtimabilis. Et poteſt vtrumque ſeorſum vendi, aut locari, aut concedi. Exempli gratia: Cùm quis vendit alteri domum, reſeruato ſibi vſu eiuſdẽ domus ad tempus, aut cùm quis concedit ſiue locat alteri vſum domus, reſeruato ſibi dominio eiuſdem, eſtque vſus domus, hoc eſt, inhabitatio valde vtilis ac pretio æſtimabilis, vti conſtat omnium hominum iudicio, profectò in eiuſmodi rebus poteſt quis citra iniquitatem concedere alteri domum ſuam, & vltra domũ exigere pretium annuæ locationis. Iam, credo, intelligis quæſtionis tuæ ſolutionem.

D. In-

D. Intelligo. Verùm ſubinde audio paſtores animarum valde moleſtari caſibus vſurarum, maximè earum quas tectas ſiue coloratas vocant: in quibus facile falſum pro vero, aut verum pro falſo iudicari poteſt. Precor igitur obnixè, vt me paulò fuſiùs inſtruas ſuper eiuſmodi, ne fortè & ego ad curam animarum miſſus, incidam in laqueum Diaboli.

M. Sint igitur tibi pro indubitatis regulis ea, quæ tradidit doctus Caietanus in ſua ſummula vitiorum, ſub hoc velut præambulo, Ad lucrum vſurarium requiruntur & ſufficiunt duæ conditiones. Quarum prior eſt, vt id quod vltra ſortem accipitur, ſit aliquid pecunia æſtimabile. Poſterior verò, eſt, quòd non ſit ſuum. Cui ſubiungit certos caſus, ex quibus collegimus ſubſequentes regulas, quibus caſus occurrentes in eiuſmodi materia quàm facilimè dinoſci poſſunt, ſeruatis ferè eiſdem Caietani verbis. Quarum regularum Prima eſt iſta, Si quis mutuat ad hoc, vt ille ſit ſibi amicus, non eſt vſura: quia amicitia non eſt pecunia æſtimabilis: nulla tamen poteſt hîc conuentio ciuilis interuenire: quia amicitia res eſt cui repugnat obligatio ciuilis. Eſt enim interior amor ſpontaneus: obligatum autem ciuiliter eſt neceſſitati ſubiectũ: ita quòd velit nolit teneatur exhibere illud. Vnde ridicula eſſet obligatio ciuilis ad amicitiam, quæ pecunia æſtimari non poteſt. Secunda regula eſt, Si quis mutuat vt redhibeat ſuum quod eſt apud petentem mutuum, quomodolibet occupatum aut detentum, non eſt vſura: quia nihil lucratur, ſed ſuum recuperat. Tertia regula, Si quis mutuat, vt redimat vexationem ſuam, nõ eſt vſura: quia nihil lucratur, ſed quod ſuum eſt ſeruat: vt ſi quis mutuat alicui comminãti ſibi aut ſuis, vt mutuando exuat ſe à multis ſumptibus, quos oporteret ad ſui tutelam facere, & ſic de qualibet alia redemptione vexationis ſuæ.

Regulæ pro vſuris cognoſcendis.

Primũ præambulũ Caietani.

Prima regula.

Secunda regula.

Tertia regula.

Quarta regula. Quarta regula, Si quis mutuando deducit in pactum, vt soluatur sibi vltrà sortem suum interesse, quod incurrit ex mutuo. Verbi gratia, quia accepit sub vsuris vt mutuet illi, vel quia minoris vendit rem suam, vt habeat pecuniā quam illi mutuet, & sic de similibus. Nulla siquidem hîc interuenit vsura, quia nullum est lucrum ex mutuo, sed sola vitatio proprij damni. Decet enim mutuantem seruare se indemnem, & hoc quoad damnum emergens.

Quinta regula. Quinta regula est, Si quis pecuniam quam veraciter parata iam negotiatione esset expositurus, mutuet petenti, deducens in pactum, vt vltra sortē sibi persoluatur damnum lucri cessantis, non est vsura, si duæ conditiones adsint: Prior est, quòd mutuans ex hoc mutuo impediatur verè à lucro, quod tunc in certa expectatione erat. Quoniam si mutuans habet aliam pecuniā præter mutuatam, qua posset sibi in eadem negotiatione lucrifacere, iam nō impeditur ex mutuo à lucro. Posterior est, quòd non totum lucrum speratum ex illa negotiatione deducatur in pactum: quia lucrum in potentia, nondum est, & potest multipliciter impediri, ac per hoc nō valet tantum quantum si esset in actu. Et propterea si exolueretur totum, solueretur plus quàm debet solui. Vnde potest aliqua pars lucri cessantis ad arbitriū boni viri taxari, vt sit contractus licitus. De quo diffusè videre poteris Commentaria eiusdem Caietani super secundam secundæ, quęst. 78. art. 2. ad primum. & hoc quoad damnum lucri cessantis.

Sexta regula. Sexta regula, Si quis mutuat alicui ex pacto, vt remutuet sibi quando ipse indigebit, vsura est: quia obligatio ista pro quanto est ciuilis, est pecunia æstimabilis. Quāuis enim accipiens mutuum teneatur ex debito morali ad remutuandum, quando opus erit, & poterit, non tenetur tamen ex debito ciuili, quale debitum oritur ex pacto. Vnde quum obligatio ista sit pecunia ęstimabilis, nō

potest

poteſt ex mutuo in lucrum duci abſque vſura. Septima regula eſt, Si quis mutuat ſub pacto, vt veniat ad molendum in mola ſua, aut ad emendum ab officina ſua, aut aliquid eiuſmodi, vſura eſt, quia obligatio iſta ad molendum in hac mola, ad emendum ab iſto, & huiuſmodi, vendibilis eſt: & ideo non licet ex mutuo, hoc lucrum alienæ obligationis reportare. Octaua regula ſimilis eſt iſti. Si quis mutuat alicui domino temporali ſub pacto, vt concedat ſibi officium prætoris, vel aliquod aliud officium, vſura eſt: quia conceſſio iſta vendibilis eſt. Et propterea, non licet ex mutuo lucrum talis conceſſionis exigere. Diſcerne tamen in his proximis regulis duo lucra, alterum vſurarium, & alterum licitum. Nam vſurarium lucrum eſt, obligatio ad remutuandum, obligatio ad molendum in hac mola, obligatio ad emendum ab hac officina, obligatio ad concedendum tale officium, & ſic de ſimilibus. Licitum verò lucrum, eſt merces debita pro mola, pretium rerum venditarum, ſtipendia ac prouentus officij, & ſic de ſimilibus: quia iſta lucra non ſunt ex mutuo, ſed alijs contractibus, ſeruitijs, induſtrijs, operis, officijs, &c. Et propterea ex huiuſmodi vſuris non tenetur, qui ſic mutuauit, ad reſtituendum mercedem molæ, pretium venditarum rerum, ſtipendia prouentuſque officij, & ſimilia. ſed tamen vltra pœnitentiam de peccato vſuræ tenetur primò ad relaxandum vinculum obligationis de continuanda mola aut officina, de continuanda manutenentia in officio. quia huiuſmodi obligatio, eſt lucrum vſurarium: ſecundò ad recompenſandum illi pro dicta obligatione, quæ vendibilis erat, quamuis ipſe noluiſſet vendere eam. Ad arbitrium autem boni viri ſpectat, determinare, quantum pro huiuſmodi obligatione reſtituendum ſit: vt ſatiſfiat ſecundum æqualitatẽ iuſtitiæ. Nona regula, Si quis mutuat domino vel com-

Septima regula.

Octaua regula.

Nona regula.

munitati eo pacto, vt donec restituatur sibi mutuatum, non soluat gabellas, vsura est: quia ex mutuo lucrum reportat exemptionis, à debita solutione gabellarum. Constat autem quòd hæc exemptio pecunia æstimabilis est, & tenetur iste ad restitutionem communitati seu domino gabellarum de toto retento quod soluere debuisset: quia lucrum vsurariũ est. Decima regula, Si quis mutuat alicui centum ea ratione vt emat à mutuante, quædam sua iura desperata, aut inutilia, aut agrum sterilem, aut aliquid huiusmodi, vsura est pessima: tum quia mutuũ damnum infert proximo annexæ malæ emptionis: tum quia etiamsi res quæ venales proponuntur, essent vtiles valde, tamẽ contra naturam contractus mutui est, quòd is cui mutuatur obligetur ciuiliter ad emendum, seu quodlibet aliud, vt dictum est. Vndecima regula, Si quis mutuat super pignore, ea ratione vt habeat tres pro centenario, non quasi lucrum ex mutuo, sed quasi subsidiũ ac stipendium necessarium ad custodiam pignorum, & excussionem siue purgationem eorundem pignorum, aut alia huiusmodi, vsura est: quoniam in veritate iste nõ mutuaret, nisi lucra hæc ex hoc quod mutuat, expectaret. Ex hoc tamen non sequitur errare illos qui pignora onerosa bona fide accipientes, volunt indemnes se seruare. Sicut enim non debent ex pignore fieri locupletiores, ita nec pauperiores: & sicut fructus pignoris sunt computandi in sortem, ita expensæ qualitati pignoris annexæ, imputandæ sunt domino pignoris. Duodecima regula est, Si quis mutuat alicui nauiganti mille, ea ratione vt cum ipso eodem mutuante fiat contractus assecurationis dictorum mille, soluendo eidem mutuanti tot pro centenario, vsura est: vera quidem, quia mutuans vltra sortẽ vult obligationem ad subeundum contractum assecurationis: præsumpta autem, quia mutuum ad hoc lucrum ten-

Decima regula.

Vndecima regula.

Duodecima regula.

tendere videtur, & ideo damnatur in cap. Nauiganti de vsuris. Secundò ponit idem Caietanus velut præambulum quoddam, Vsuram esse lucrum vsurarium ex mutuo, non aliunde. Et ideo si quis non mutuat, sed accommodat seu locat, aut vendit pecuniam, cum pacto recipiẽdi aliquid plus, non est vsura, sed liciti sunt huiusmodi contractus, dummodo pacta sunt moderata iuxta qualitatem temporum, &c. Similiter si aliunde quàm ex mutuo superueniat, quo præsupposito, sunt regulæ istæ, ex quibus inuenies claram explicationem plurium casuũ. Prima est, Si quis accõmodat pecuniam alicui ad ostentationem faciendam (vt nummularij soliti sunt monstrare publicè, quasi aceruos nummorum & aureorum) & exinde vult sibi lucrum aliquod, non est vsura: quia non ex mutuo, sed quasi ex locatione lucrum habet. Secunda est similis, Si quis locat nummos aureos ad ponendum in balneo, vel potione aliqua medica aut alia, accipiens inde, moderatum lucrum, non est vsura. Tertia, Si quis nummos aureos vendit pro argenteis, & inde moderatũ lucrum exigit, nulla est vsura, & ratio horum & similiũ est: Quia pecunia ex istis contractibus non mutuatur, sed quasi res quædam accommodatur, locatur, venditur: sicut licitè in similibus casibus, aurum non monetatum, gemmæ, iocalia, & alia huiusmodi, possent accommodari, locari aut vendi cũ honesto lucro. Quarta est, Cùm lucrum venit ex mora debitorum, ita quòd postquam debitor non soluit tempore debito, potest creditor duo lucrari, scilicet pœnam conuentionalem, & aliquid pro interesse tam damni emergentis quàm lucri cessantis. Nullum siquidem excrementum huiusmodi est vsurarium: quia non ex mutuo prouenit, sed ex mora debitoris. Et hoc intellige, si & quamdiu contra voluntatem creditoris contracta est, & durat mora. Nam si creditor

Secundum præambulũ Caietani.

Aliæ regulæ ex alijs præsuppositis.

Prima regula.

Secũda regula.

Tertia regula.

Quarta regula.

prorogasset terminum, aut esset contentus de mora continuanda, vsura esset: quia tum ex mutui continuatione seu conseruatione lucrum proueniret, & non ex mora. Non enim est in mora, qui consentiente creditore moratur, sed solus qui inuito creditore differt solutionem. Et hæc dicta sunt de vsura ex mutuo explicitè.

De vsuris quæ implicitè & clanculum committuntur. CAP. XVI.

M. E vsura autem consurgente ex mutuo implicitè, hoc est, ex interpretato mutuo, quale nonnunquam reperitur in contractibus emptionis & venditionis, has habeto regulas. Prima est, Si quis vendendo pluris, non pio & moderato, sed rigoroso pretio vendit, quia expectat tempus quo sibi soluendum est, vsuram committit: quia quasi mutuum est expectatio temporis. Quando autem venditor seruaturus erat res in aliud tempus vendendas, potest (vt suprà dictum est) vendere pluris quàm nunc valent, iuxta ambiguum verisimile pretium futuri temporis. Et similiter si quis expectans tempus futuræ solutionis, vendit pluris iuxta verisimile medium, seu dubium pretium tempore solutionis futurum, excusatur: vt si piper nunc valet sex, & in Iulio creditur valiturum octo: si vendo nunc pro octo soluendis in Iulio, excusor à Decretali cap. in ciuitate, tanquam emptio non consummata intelligatur vsque ad Iulium, quo emptio erit in opere, quæ nunc est in solo contractu: quasi venditio cum correspondente sibi emptione nunc inchoëtur, & in Iulio consummetur.

Regulæ cõsiderandæ circa vsuras implicitas.

Prima regula.

Secunda regula.

Secunda regula est, Si quis emit minoris, quàm res reuera valeat, ex eo quòd nunc promptum pretium numerat, vsura est: quia ex tempore pecuniæ solutæ plus habet, quàm pecunia valeat. Tertia regula, Si quis debitor alicuius ad annum, minus soluit nunc, quia anticipat solutio-

Tertia regula.

lutionem (vt si debet centum, det nunc octoginta pro tota summa) sine dubio vsura est: quia ex tempore solutionis anticipato, lucrum reportat. Quarta regula est, Si quis emendo frumentum assignandum sibi tempore collectionis frugum, quia prius dat pecuniam, minoris emit quàm æstimetur honestum pretium: tempore assignationis frugum, vsura est manifesta, ex supradicta radice. Quinta regula, Si quis emit minoris iusto pretio, cum pacto de retrouendendo, interim quasi locans venditori, & recipiens ad rationem quinque pro centum pretij dati, vsura est: quia nō est ibi vera emptio, sed mutuum palliatum sub dictis contractibus. Quod patet ex eo quod emitur lōgè minoris, quàm sit iustum pretium. Secus autem esset, si super domo vel agro constitueretur perpetuus census ad rationem tot pro centenario, iuxta patriæ morem, cum pacto quod possit debitor census se liberare: quoniam contractus iste determinatus, est licitus per sedem Apostolicam. Sexta regula, Si quis pecunias suas dat artifici seu nummulario volens capitale sibi saluum, & tantum lucri absolutè; etiam si verisimile aut certum sit quòd nūmularius seu artifex multo plus inde lucrabitur, vsura est, non societas, nec innominatus (quem vocant) contractus: quia capitali saluo, statur lucro, & non damno, & quasi ex mutuo lucrum expectatur. Septima regula, Si quis emit rem non extantem tanquam extantē putà agrum, domum, vel argentum, & locat venditori vt det quasi pretium locationis, seu censum singulis annis tot aureos, vsura est, cùm sint contractus ficti ad palliationem mutui & vsuræ. Octaua regula est similis antedictæ, Si quis Romæ pecunijs egens accipit à nummulario mille aureos ad rationem cambij pro Lugduno, & tamen Romæ reddendi sunt, vsura est quia cambium est fictum ad palliandum mutuum sub vsura. Nona regula simi-

Quarta regula. *Quinta regula.* *Sexta regula.* *Septima regula.* *Octaua regula.* *Nona regula.*

similis est, Si quis cum egēte pecunijs, palliat multos con tractus simul latos: putā dicit se vendere tot pannos mille aureis reddendis octauo mense, & se emere ab eadem pro octingentis aureis nunc soluendis, & sic dat nunc octingentos, & fit contractus pro mille hinc ad octo mēses, vsura est palliata sub multis contractibus. Nec excusatur ex eo quòd ipse non est deterioris conditionis quàm alter, qui emeret illos pannos pro octingentis, tum quia interuenit pactum de retrouendendo sibi, perdendo ducentos, quod non interuenit cum alio, tum quia iste in veritate non venderet illi, nisi propter hoc lucrum. Hæc fili de vsuris dicta sufficiunt, ad cognoscendum quis ex hac parte peccat contra hoc mandatum. Nam omnis qui vsuram facit ex mutuo, furtum committit, estque transgressor huius mandati.

D. Et qui ad vsuram accipit (vt faciunt multi) an is quoque, reus sit huius mandati?

M. Non, quia non facit iniustum, sed patitur, & id quidem inuitus, quare magis miser dicendus est quàm iniquus: quia necessitate compulsus facit dispendium rerū suarum: nihil autem aufert non suum.

D. Esto. Attamen consentit facientibus iniustum, quia petít & accipit mutuum ad vsuram.

M. Consentit quidem in mutuum: hoc enim petit, hoc vult, ad hoc inducit, quod meræ pietatis opus est: Vsurā verò siue id quod vltra sortem cogitur soluere, non vult aut eligit, sed patitur, necessitate compulsus, dolens & quòd ille non vult absque vsura mutuare, & quòd ipse non potest habere mutuum absque rerum suarum damno. Quapropter non consentit iniquitati alterius, sed patitur illam, vtens ea ad subleuandam propriam necessitatem aut indigentiam, dum sic rerum suarum status expostulat. Nam si absque rationabili causa peteret ad vsurā,

Petere ad vsuram non est consentire in peccatum.

iam

iam non omnino esset sine culpa. Tu interim diligenter obserua, aliud esse petere mutuum ad vsuram, aliud inducere hominem ad faciendam vsuram. Primum enim, nullum sonat peccatum, vt dictum est: & ideo ex causa rationabili licet. Secundum autem semper est peccatum mortale. Nulla enim necessitate excusatur à peccato mortali, qui inducit per se (hoc est, ex intentione) quempiam ad peccandum mortaliter, dicēte Apostolo: Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiūt facientibus. Minus autem est consentire quàm inducere. Et propterea dicitur, & quidem bene, quòd licitum est mutuum accipere sub vsura, à parato vsuram facere: non autem ab imparato, eò quòd nō licet inducere ad faciendum malum, quamuis liceat, vti iniquitate parati, hoc est, licet mihi petere mutuum ab homine, qui nomine, fama, et officina vsurarius est, paratus semper ad negotiandum sub iniustitia vsuraria: licet, inquam, mihi petere mutuum patiendo quòd ille non mutuat absque vsura, sine qua posset vtique mutuare, & id quidem mihi foret multò gratiùs. Itaque nec ego induco illum ad vsurariam iniquitatem, nec consentio illius malæ voluntati: sed induco illum ad mutuandum quod est opus pietatis: & consentio potiùs perdere quod vltra sortem exigitur, quàm non consulere rebus meis.

Rom. 1.

Licitum est accipere vsurā à parato, &c.

De furtis quæ committuntur contra iustitiam distributiuam. CAP. XVII.

M. Contingit denique (vt tandem finiam) etiam furta & rapinas committere, contra iustitiam distributiuam. Primò per eos qui præsunt Reipub. dum ex bono publico peculium faciunt, conuertētes res regni, ciuitatis, vel exercitus ad propriam vtilitatem, quemadmodum ædiles, Xenodochiorum guberna-

Peccāt, qui de publico faciunt peculiū sibi.

bernatores,magistratus,capitanei,qui de rebus regni,ciuitatis, vel exercitus faciunt propriam vtilitatem, fraudata communitate.Item Pontifices, Abbates, Præpositi, &c.Secundò,per collatores beneficiorum,si conferendo non prouideant Ecclesiæ,sed personis. Quoniam enim hoc vnum habent in mandatis, vt prouideant Ecclesiæ. Quicquid aliud spectauerint extra boni dispensatoris fidelitatem est. Quapropter qui conferunt consanguineis,quia consanguinei sunt,aut ministris suis: quia inseruiunt,aut nobilibus: quia nobiles sunt, aut alijs,quia muneribus repleuerunt sibi manus, denique quacunque alia ratione,quàm vt prouideāt Ecclesiæ,fures sunt, delinquentes contra hoc mandatum.

D. Tamen Christus promouit suos consanguineos ad Apostolatum,Iacobū & Ioannem,Iacobū & Philippū.

M. Quàm in illis fuerit bene prospectum Ecclesiæ, postea exitus,euidēter docuit. Non dixi ego, iniquum esse conferre beneficium consanguineo,aut ministro:sed cōferre consanguineo,eam ob causam,quia consanguineus est,aut ministro,quia minister est,id dixi & dico iniquū & iniustum esse. Vnde si quis habet nepotem, vel seruū, cuius ingenium & studium atque industriam iam probè nouit,adeo vt probabiliter posset præsumere, in eo benè fore prospectum tali officio siue ministerio Ecclesiæ, iā indubiè iusta ratione potest in eum conferre beneficium, aliàs minimè

D. An non licet spectare paupertatem, aut eruditionem illius,cui fit collatio?

M. Admodum cordatè respondit mihi Prior domus Carthusianæ apud Louanienses,commendanti quendā ad præsidentiam collegij Buslidiani à paupertate & eruditione dicens: Charissime,nobis commissum est prouidere collegio de bono & vtili Præsidente, non autem

pauperibus vel eruditis de bona ac vtili præsidentia collegij. Quapropter paupertas eius quem tu commendas non debet me mouere. Veruntamen si perspexero eum fore vtilem ac idoneũ collegio gubernando, libenter annuam petitioni tuæ. Vtinam atque vtinam hoc dictum boni viri esset benè impressum cordibus singulorum, ad quos spectat collatio vlla beneficiorum. Peccant itaque contra hoc mandatum, vt summatim dicam, fures, raptores, peculatores, abigei, plagiarij, incendiarij, impostores: adulterantes monetam publicam, vinum, aliásue merces, fraudantes mercedem operariorum, & serui infideliter operantes, Simoniaci, vsurarij, possessores iniustè acquisitorum, nõ facientes restitutionem de alieno, negotiantes in diuerso pondere ad deceptionem, & quicunque contra iustitiam Comutatiuam vel Distributiuam fraudem faciunt aut damnum inferunt. *Summa eorũ quæ hoc mãdato prohibentur.*

Elen.

Elenchus Capitum Tractatus noni.

Tracta-

Tractatus nonus.

Mandatum octauum Decalogi tam pertinere ad Euangelium quàm ad veterem legem, & in qua latitudine sint verba eius intelligenda. CAP. I.

D. Non testis iniquus.

M. Quin potius dic verba Scripturæ.

D. Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.

M. Bene est. Sic enim habet Decalogus Exod. 20. Deu. 5. Idemque prohibet Euangelium sub his verbis, Non falsum testimoniũ dices, siue loqueris, Matth. 19. Mar. 10. Luc. 18. dicente Saluatore nostro ad adolescentem: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata Dei. Non furtum facies, Non falsum testimonium dices, &c. Ex quo clarum est, obseruationem istius mandati de necessitate esse salutis, tam pro tempore Euangelicæ libertatis, quàm legis Moysaicæ. Verùm an intelligis vim mandati?

D. Verba quidem in se nihil habent difficultatis: Nam quid sit loqui aut dicere, quid insuper falsum intelligimus omnes. Et testimonium nihil aliud est quàm attestatio, qua in iudicio ad probationem eorum, quæ obscura sunt vel ambigua passim vtimur.

M. Quid autem hoc, Contra proximum?

D. Id vulgò dicimus contra quempiam esse, quod illi nociuum est, repugnat aut iniuriam facit.

M. Et quis tibi proximus?

D. Omnis quicunque mecum eiusdem est naturæ, habens animam & corpus sicut & ego.

M. Non dixisti malè. Attamen quàm dixeris insufficienter docebit te interrogatio mea. Quæro igitur, An li-

liceat dicere falsum testimonium de proximo aut pro proximo seruando, vel defendendo?

D. Equidem non ausim id dicere.

M. Rursum. Cùm quis notat proximũ nigro (vt vocant) lapillo, hoc est, cùm detrahit famæ illius, etiam extra iudicium forense, dicendo mendaciter eum sycophantam esse, aut furem, aut ganeonem, nónne is dicit falsum testimonium contra proximum?

D. Sic apparet.

M. Igitur etiam extra iudiciũ forense peccatur cõtra hoc mãdatum. Adhęc qui non loquitur cũ alio, sed secum in scrinio cordis sui malè iudicat de proximo, nónne is sibi dicit falsum testimonium aduersus proximum?

D. Is non loquitur, tantùm abest vt loquatur falsum, aut testimonium ferat.

M. Non loquitur quidem voce, sed cogitatione. Est enim quoddam verbum internum in mente manens, vt cogitatio. Est & externum de corde exiẽs foras, vt sermo oris. Licet itaque ille talis taceat alijs, sibi tamen loquitur cogitationibus intus defendentibus vel etiam accusantibus, sibique testimonium reddit de proximo, siue bonũ siue non bonum. Nónne sæpe tecum loqueris, tecum ratiocinaris, tecũ disputas in conclaui cordis, citra sermonem?

D. Sæpissimè.

M. Denique contingit in literis ac libellis famosis seu diffamatorijs, scribere falsum testimonium aduersus proximum. Item nutibus ac signis fit aliquando comprobatio eius quod est contra proximum. Vt si quis quærat, Petrus fuítne heri in prostibulo? Alius quidem nihil dicat, innuat tamen capite, dando signum affirmationi consonum. Et de istis quid tibi apparet?

D. Certè quòd faciunt contra hoc mandatum, non minus

nus quàm is qui loquitur voce. Quod enim ſermo eſt inter præſentes, hoc literæ ſunt inter abſentes. Et ſæpe dum piget aut pudet loqui, ſignis vtimur pro vocibus.

M. Vt igitur intelligas mandatum in ſua plenitudine. Primò in verbis iſtis. Non dices vel loqueris, debes ſubintelligere, neque per ſermonem, neque per cogitationem, neque per epiſtolas, neque per libros, neque per libellos, neque per nutus, neque per ſigna, neque per aliquid aliud quo indicari poteſt iudicium cordis noſtri de proximo. Secundò debes obſeruare non dici falſum hoc loco quod in vocum ſignificatione veritati eſt contrarium. Non enim licet teſtari de proximo quòd impurus eſt, aut auarus, aut hypocrita, etiamſi id veriſſimum exiſtat. Nam eo caſu etſi non eſt falſus ſermo quem pronuncias, eſt tamen falſum teſtimonium quod perhibes. Vnde falſum hîc vocatur tam id quod iniquũ eſt aut illegitimũ, quàm quod eſt veritati contrarium. Ea certè phraſi ſermonis qua monetam reprobam vocamus falſam monetã. Igitur, non dices falſum teſtimonium, hoc eſt, teſtimonium mendax, aut aliâs iniquum, quod proximum damnificat in fama vel in rebus ſuis citra Iuris ordinem.

Quedã obſeruãda pro intellectu mandati.

Quid hîc falſum dicatur.

D. Quare addis, Citra Iuris ordinem?

M. Quoniam ſi quis ordine Iuris legitimè citatus dicat contra malefactorem teſtimonium, ex quo iudex procedit ad ſupplicium mortis, exilij, vel confiſcationis, non peccat contra iſtud mandatum: licet teſtimonium dicat contra proximum: & quidem tale teſtimonium, vnde imminet proximo mors, vel exilium, aut ſumma diffamatio. Quod enim facit, ordine Iuris facit, iuſtitia publica ſic exigente. Dedimus autem ſuperiùs hanc regulã: Nemo peccat faciendo id, quod facere ius habet. Attamen ſi idem teſtaretur eadem contra eundem malefactorem extra ordinem Iuris, dicendo inter vicinos ſuos: fur eſt, aut

ga-

ganeo, aut adulter, iam certè esset falsum testimonium: quia iniquum & illegitimum, etiamsi verissima sint verba quæ profert. Tertiò debes obseruare Saluatorem renouando hoc mandatum in Euangelio, non addidisse particulam contra proximum, sed in generalitate dixisse, Non falsum testimonium dices: nimirum neque contra te, neque contra alium, neque pro te, neque pro alio, neque contra Deum aut traditionem sanctam, non contra fidem aut virtutes aut vitia, asserendo bonum malum, aut malum bonum, dicendo pax vbi non est pax. Nam quicunque reddit falsum testimonium de Deo suo, de fide aut religione sua, de virtute vel vitijs, aut de seipso, tam peccat contra hoc mandatum, quàm qui falsum testatur, contra proximum suum.

Esai. 5. *Hiere. 6.*

D. An minus olim tempore legis, quàm nunc?

M. Non.

D. Quare ergo tum temporis addita est particula contra proximum, non autem modò?

M. Dum enim rem propiùs penetramus, nemo homini magis proximus, quàm ipsemet sibi, nec potest rationali creaturæ quid esse proximiùs Deo: quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Qui autem testatur contra verbum Dei, contra fidē, aut religionem, is testatur, & contra Deum (per hæc enim glorificatur Deus inter homines) & contra omnem proximum. Nemo enim hominum sine his saluus esse potest. Sic de virtute ac vitijs. Nam virtute efficitur melior nobiliorque conditio hominis: & vt virtus semen habet immortalitatis: ita & vitium est introductio mortis. Qui igitur detrahunt virtuti, aut pro virtute commendant vitium, illi adulterant semen immortalitatis tollentes ab homine omnem messem futuræ vbertatis & gloriæ, quod sine dubio valde est dispendiosum. Non igitur aliud in lege prohibitum,

Non aliud in lege q̄ in Euangelio prohibitū.

aliud

aliud in Euangelio, sed expreſſiùs loquitur Euangeliū dicens abſolutè: Non falſum teſtimonium dices. Quartò debes obſeruare nuſquam addi iſti mandato hanc particulam in iudicijs ſiue prætorijs, aut coram tribunalibus, ſed abſolutè dicitur, Non falſum teſtimoniū dices. Nuſquam ſcilicet neque in iudicijs cùm exactus fueris per iuſtitiam, neque extra iudicia cū tua ſponte fabularis, neque in cogitatione cordis cùm tecum hominum merita demeritaque perpendis, neque vllo denique modo, aut in vllo omnino loco. Quintò, tibi obſeruandum eſt, mādatum non prohibere teſtimonium, ſed falſum teſtimonium: quia ſanctum eſt, & iuſtum perhibere teſtimoniū veritati, imò tenetur vnuſquiſque ad hoc ex iure naturæ, adeò vt ſit peccatum mortale, negare teſtimonium in articulo debitæ requiſitionis: Incommodat enim & proximo & Reipub. eiuſmodi denegatio. Veruntamen præceptum de ferendo teſtimonio, quia affirmatiuum eſt, ideo non obligat ſemper, ſed pro loco & tempore, dum datur occaſio tollendi diſſidij inter vicinos vel proximos, alióſue diſſidentes: maximè dum exactus fueris per auctoritatem publicam, aut vrget notabilis neceſſitas, etiamſi ſit contra proximum. Quiſque enim pars eſt cōmunitatis, omnis autem pars eſt propter totum: non autem propter aliam partem. Quapropter ſi quis citetur ad ferendum teſtimonium etiam in cauſa ſanguinis, tenetur dicere veritatem. Magis enim tenetur diligere bonū publicum quàm particulare: & ideo magis collaborare ad conſeruandum bonum iuſtitiæ publicæ, quàm ad liberandum hunc vel illum malefactorem.

Præceptum de ferendo teſtimonio.

D. At quid potiſſimum eſt obſeruandum in ferendis eiuſmodi teſtimonijs?

Quæ obſeruanda ſint in ferendis teſtimonijs.

M. Primò, ne ſis repentinus, nihilq́ue dicas fruſtrà, id eſt, non properes ad teſtandum, ſed legitimè citatus veni.

Postquam autem citatus comparueris, nihil dicas citò, nihil etiam præter id quod es interrogatus. Habet enim Scriptura, Qui testis est repentinus, concinnat linguam mendacij. Et illud, Ne sis testis frustrà (hoc est, sine causa te legitimè ad hoc compellente) contra proximum tuũ. Secundò vt sis verax & syncerus, hoc est, non dicas plus aut minus, aut aliter quàm perspectum habes, addens modum quo cognoscis an scilicet per auditum, an per ocularem inspectionem, an euidenter, an vtcunque. Etenim sic agendo eris testis fidelis, qui multum commendatur in Scripturis, Prouerb. 14. 24. tantùm abest, vt vel hîc vel vsquam prohibeamur ferre siue dicere testimonium. Nam hoc mandatum duntaxat prohibet testimonium falsum.

Prouer. 12. *Prouer. 24*

De falsis testimonijs quæ perhibentur in iudicijs. CAP. II.

M. Contingit autem dicere falsum testimonium trifariam. Primò in publicis iudicijs sub sacrosanćta iuratione: secundò extra iudicium forense: tertiò extra populum apud temetipsum. Quantum ad primum, Quis citatus auctoritate iudicis, & exactus sub iuramento dicere veritatẽ, si contrà fecerit pronuncians non verè, sed mendaciter, reuera is perhibet falsum testimonium contra proximum. Quale dixerunt contra Susannam duo senes inueterati, Daniel. 13. Contra Naboth Iezraëlitem filij Belial. 3. Reg. 21. Contra beatum Stephanum Iudæi. Act. 7.

Tribus modis contigit dicere falsum testimonium.

D. Hóccine graue malum est?

M. Non potest non esse graue malum, quod grauiter perhibet Scriptura sancta in pluribus locis veteris ac noui Testamẽti: Iaculum, inquit Sapiens, & gladius, & sagitta acuta, homo qui loquitur contra proximum suum falsum testimonium. Rursum, Sex sunt quæ odit Dominus,

Graue peccatum testimoniũ falsum. *Prouer. 25.* *Prouer. 6.*

nus, Testem fallacem, &c. Et illud, Testis falsus non erit impunitus. Item, Testis mendax peribit. *Prouer. 19.* *Prouer. 21.*

D. Et quàm graue malum?

M. Certè non solùm mortale, dignum gehenna ignis: sed & infame. Nam præter hoc quòd iniuriam facit proximo suo, qui sibi frater est, etiam conturbat Rempub. fallit iudicem, ius dicendum obscurat, & quod omnium sceleratissimum est, manifestam ignominiam facit Deo, diuorumque maiestati, nec non sacrosancto Euangelio Christi. Quandoquidem omnis testis in iudicijs iurat se dicturum meram veritatem, dicendo: Ita me Deus adiuuet, beata virgo Maria, & omnes sancti eius, tangendo librum Euangelij, vel imaginem Crucifixi, quibus omnibus non obstantibus contrarium facit, iurando falsum, efficiturque veraciter periurus. Quare & infamis, meritò submouendus extra locum, omnemque functionem honoris. Quid tibi nunc apparet, nónne ingens crimen est, falsum testimonium in processu iudiciario? *Testimoniũ falsum in iudicijs infame malum.*

D. Est, omni dubietate procul.

M. Sic quotiescunque sub sacrosancta iuratione perhibetur falsum testimonium, etiam extra forum iudicij, crimen est, si fiat in re seria alicuius momenti cũ debita deliberatione. Adhæc quoties iudex sciens & volens pronunciat falsum iudicium super factis personarum, aut reportator siue aduocatus sciens prudensque aliud pronunciat de statu causæ quàm pro meritis eius, toties perhibet falsum testimonium contra proximum. Et væ (inquit Scriptura) illi, qui iudicat falsum iudicium: quoniã abominabilis est, & maledictus coram Domino Deo suo. *Omne testimonium falsum sub iuramẽto datum crimen est.*

De modis quibus contingit dicere falsum testimonium extra iudicium. CAP. III.

M. Ecundò, contingit falſum teſtimonium dicere, vel de ſe, vel de alijs extra proceſſum iudiciariū, prout faciunt detractores, contumelioſi, hypocritæ, infamatores, calumniatores, ſuſurrones, iactatores, adulatores, præſumptuoſi, nunc dictis, nunc ſcriptis, nunc publicè, nunc priuatim, nonnunquam manifeſta criminatione, aliquando ſic tectè, vt licet nihil dixiſſe videantur, tamen per vnum Sed, aut ſignum, ſuſtulerunt omnem exiſtimationem proximi.

Multipliciter dicitur falſum teſtimoniū extra iudiciū forenſe.

D. Hoc autem poſtremum quomodo?

M. Vt cùm quædam laudauerint, poſt multa ſubnectūt particulā aduerſatiuā, ſed, ſiue, *maer*, ibi hærentes, quaſi religioſum eis ſit reliquum exprimere, qua forma dicendi ſæpe plus diminuunt æſtimationem proximi quàm ſi clarè exprimerent. At pergamus ad reliqua. Detractores ſunt qui detrahunt proximo bonam æſtimationem, inurentes malam notam nomini eius. Infamatores, qui prorſus infamem reddunt in populo, qui & criminatores dici poſſunt. De quibus inquit Scriptura: Nolite detrahere alterutrum fratres mei, Iacob. 4. Addit Apoſtolus, Quòd ſi inuicem mordetis & comeditis (videlicet per detractionem) videte ne ab inuicem conſumamini, ad Gala. 5. Abominatio hominum detractor. Prouer. 24. Imò Deo odibilis omnis detractor. Nam ſi ſerpens mordeat in ſilentio, nihil minus eo habet detractor. Hanc ob cauſam voluit diuus Auguſtinus in triclinio ſuo ſcriptū eſſe magnis characteribus ante oculos omnium,

Detractores.

Infamatores.

Quiſquis amat dictis abſentum rodere vitam,
Hanc menſam vetitam nouerit eſſe ſibi.

D. Quid ſi leuiter per loquacitatem nobis aliquid exciderit (vt fit) contra famam proximi, non puto hoc ſtatim eſſe damnabile peccatum.

De iis qui leuiter loquuntur detractoria

M. Audi fili, Si quis citra intentionem lædendi famam pro-

proximi, ex quadam garrulitate dicat, non peccat ille peccatum mortale: quia non detrahit formaliter (vt loquuntur Scholaſtici) ſed materialiter, niſi adeo notabiliter lædat, vt actus redundet in naturam ſuæ formæ, eò quòd non curauit præcauere à tanta proximi læſione, potiſſimùm ſi dicat de prædicatore, de paſtore, de rectoribus Reipub. de ſtatu Eccleſiæ. In eiuſmodi enim perſonis etiam modica detractio vehementer lædit, non ſolũ perſonam, ſed & communitatem, cuius ſalus magna ex parte pendet à bona exiſtimatione eorum qui præſunt. Porrò ſi quis ſtudio ſeu ex intentione lædendi famam alterius, reddit in ſocietate malum teſtimonium de proximo, ſiue id fiat dicendo verum ſiue falſum, ſiue aſſerendo ſiue referendo, ſiue addendo, ſiue minuendo, ſiue interpretando, ſiue tacendo, aut quouis alio modo, is detrahit formaliter, & peccat ex genere peccatum mortale: niſi fiat ſuper re minima. Nam minimum quaſi pro nihilo reputatur: Si graue peccatum eſt damnificare proximum in bonis fortunæ, multò grauius eſſe debet detrahere alicui bonam famam, ſiue bonum nomẽ. Quoniam melius eſt bonùm nomen, quàm diuitiæ multæ, ſuper argẽtum enim & aurum gratia bona, Prouerb. 22. Nec immunes ſunt ab iſto peccato, quin potius participes eius, qui in conuiuijs aut fabulis, facile aurem præbent detractionibus. Hinc Propheta: Detrahentẽ, inquit, ſecretò proximo ſuo, huc perſequebar: ne ſcilicet delicti particeps fierem. Hinc & Sapiẽs, Sepi aures tuas ſpinis, & linguam nequam noli audire, & ori tuo facito oſtia, & feras auribus tuis.

Formalis detractio ex genere peccatum mortale.

An audire detrahentẽ ſit peccatũ

Pſal. 100.

Eccleſ. 28.

D. Tamen audientes nihil mali pronunciant de proximo: tacent enim.

M. Tacent quidem, ſed audire gaudent, corrident, colludunt, præbent aures, ideoque & conſentiunt quodã

modo in damnum ac malum, quod patitur proximus.

Rom.1. Est autem regula Apostolica, Digni sunt morte, non solùm qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus. Alacritate quoque audiendi non parum animant detrahentem ad liberiùs dicendum, Iuxta illud: Auditoris intentio suscitat spiritum docentis. Quàm verò inexcusabiles sint, hinc liquet. Exod.22. Si enim asinum vel bouem fratris, qui in via ceciderit subleuare iubemur: quanto magis famam proximi, qua nihil homo habet pretiosius, defendere, nobis mandatum esse intelligere debemus. Solet quidam pius dicere, Detrahere vel detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim.

D. Quid si in colloquio detractionis, nec me oblectet infamatio proximi, nec consentiam in factum detrahentis, ánne tum prorsus immunis sum à peccato?

M. Distinguo. Si pastor es aut ecclesiastes, commissam habens curam salutis eorum quibus conuiuis, & taces, certè iam tibi peccatum est, quia non euangelizas populo Dei peccata eorum, prout ex officio teneris. Sin verò priuatus es, interim tamen verisimile est tibi tuam modestam correptionem posse fructum facere, nihilo seciùs pudore quodam humano taces, nō es sine delicto, neque enim illi qui patitur infamiam, charitatis officium impendis, neque correptionis beneficium illi, qui in errore positus est, hoc est, detractori. Tu tamen ne facilis sis ad corripiēdum, nisi & locus & tempus, & proximi facilitas omnino persuadeant fructum subsequuturum. Valde enim prudenter monet Sapiens: In conuiuio vini non arguas proximum tuum. Quòd intempestiuum sit inter pocula corripere, vbi peccantem non ad pœnitentiam, sed citiùs ad furorem concitaueris, & conuiuantes non ad misericordiam, sed magis ad contemptum & dilacerationem proximi commoueris. Si autem non est opor-

In audiēdis detractionibus aliter peccat pastor, aliter populus.

Non oportet facilem esse ad corripiendum. Eccles.31.

oportunum correptione vel monitione impedire verba detractoria quæ audis, saltem vultus demissione, aut alienæ fabulæ interiectione, ostende te illubentẽ auditorem esse. Dicit enim Sapiens: Facies tristis dissipat linguã detrahentem. Vetus prouerbium est. Nemo libenter est orator inuitis auditoribus: Hoc igitur age, & quod audisti, ad alios ne perferas, iuxta consilium Sapientis: Audisti verbum aduersus proximum tuum, commoriatur in te fidens, quoniam non te dirumpet. Quod quidem Sapiens protulit contra eos, qui, vbi audierint verbum contra proximum, id statim festinant effundere apud alios, velut ex compassione proximi, dolentes quòd illius fama adeò miserè sit corrosa à tali aut tali: interim ipsi diffamantes imprudenter & illos à quibus audierant, & eum contra quem dictum fuerat. Quod genus quo magis speciem inducit pietatis & compassionis, eò est pestilentius & nocentius.

Prouer.25.
Ecclef.19.

De hypocrisi qua quis falsum de se perhibet testimonium. CAP. IIII.

M. HVc etiam pertinent illi, qui de seipsis perhibent falsum testimonium per hypocrisin, aut iactantiam, aut præsumptionem, aut dominandi studium, nonnunquam etiam per metum aut supplicia.

D. Isti nihil dicunt falsò contra proximum, sed nec contra seipsos, quin potius quod dicunt aut faciunt, id faciunt vt bene sit sibi.

M. At falso, per simulationem veri, aut falsi dissimulationem contra mandatum Euangelicum, quo absolutè, & citra restrictionem dictum est: Non loqueris falsum testimonium: nimirum neque contra proximum, neque pro proximo, neque contra te, neque pro te. At dicitò

mihi, quid hypocrisis?

D. Fictio, qua homo personam iusti vel iustioris simulat: aut iniusti vel iniustioris dissimulat.

Quid hypocrysis.

M. Hoc certè malo mirum in modum laborabant olim Donatistæ, & Cathari, sic dicti, quòd se puros esse testarentur, non recipientes alios ad consortium suum. Hoc eodem malo laborabãt Scribæ & Pharisæi tempore Christi, dicit enim Saluator: Omnia verò opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus. Ecce studium simulandi coram hominibus effigiem virtutis: Et alibi, Vę vobis Scribæ & Pharisęi hypocritę, quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia: sic & vos à foris paretis hominibus iusti: intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate. Ecce studium dissimulandi iniquitatem. Quorum damnatio tam certa, tamque est indubitata, vt à Christo præsupponatur, cùm dicit Matth. 24. Partemque eius (loquẽs de infideli seruo) ponet cum hypocritis. Illic erit fletus & stridor dentium.

Matth. 23.

D. Ergo hypocrisis est peccatum mortale.

M. Si verè est & formaliter hypocrisis, peculiari actione vel habitu, vendicante sibi in populo existimationem sanctitatis, à qua prorsus aliena manet, quis precor audebit pronunciare tale quid non esse peccatum mortale? Veluti si illi qui non ieiunant, exterminent facies suas, vt videantur hominibus ieiunantes, aut qui nulli rei minus intendunt quàm Deo esse deuoti, fingunt tamen orationes in omni loco, vt religiosuli habeantur, aut qui habitum sanctitatis circunferunt, vt appareant foris quod intus esse volunt: dumque intus pleni sunt occulta spurcitia, tamen supra alios sibi famam ac nomen sanctimoniæ artificiosis fictionibus à populo extorquẽt: huiusmodi, dico, indubiè habent perfectam hypocrisim, & peccãt mor-

Quæ hypocrisis sit peccatum mortale.

mortaliter. Non solùm propter malitiam quam occultãt, sed magis propter fictionem perniciosam, qua imponũt populo, extorquentes ab alijs famam, & venerationem sibi indebitam. Vnde Saluator terribiliter improperat, ve væ, his qui tales sunt. Adhæc manifestè peccatum damnabile est illorum hypocrisis, qui veniunt sub vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces. Instillantes sub specie pietatis pestiferum dogma in animas eorum, qui minus cauti sunt: vt faciunt pseudoprophetæ, pseudoapostoli, falsi doctores, operarij subdoli. Quorum finis, inquit Paulus, & gloria in confusione ipsorum. Portabunt enim iudicium suum, quicunque sunt eiusmodi. Sic qui fingunt longas orationes vt expolient mulierculas oneratas peccatis, aut sine eruditione titulos sibi & insignia eruditionis, emunt vt in populo possideant fructus scientiæ, quam non habent, hoc est, honorẽ & emolumenta, quæ debentur literis & scientia candidatis. *Philip. 3.*

An omnes peccatores cupientes pro bonis Christianis reputari, sint hypocritæ.

D. Et nos omnes licet intus mali sumus: (nemo enim dicere potest. Innocens sum aut sine peccato) foris tamẽ & in populo, pro bonis Christianis reputari quærimus, verùm nũquid ideo hypocritæ reputabimur peccantes contra hoc mandatum?

M. Aliud est fingere aut simulare fraudandi gratia, aliud iure suo vti. Est autem ius, vt qui non est malefactor in publico, publicè bonus habeatur. Omnis enim homo præsumitur bonus, donec de contrario constet. Itaque dabo tibi quasdam regulas indubitatas, quarum prima est. Quicunque facit opera ad Dei seruitium sua natura ordinata: qualia sunt ieiunium, oratio, eleemosyna, missa, confessio, sacra synaxis, auditio verbi Dei, non quidẽ animo seruiendi Deo, sed ob gloriam humanam, aut quæstum, aut ventrem, is reuera hypocrisim committit, qualis inuoluit præter mendacium facti, etiam iniuriam

rerum ſacrarum quas ordinat in fines indebitos. Iuxta modum autem finium creſcit decreſcitque malitia talis hypocriſeos. Si finis eſt, ne perdat in populo communem exiſtimationem boni Chriſtiani, is finis ex quo non eſt malus, neque ſibi indebitus: niſi ipſemet ſit publicè & riè malus, nihil addit de malitia. Si finis eſt inanis gloria, indubiè ſuperaddit. Si deniq; finis fuerit extorquere à populo ſubſidia vitæ indebita, diuitias, famam, aut nomen ſanctitatis, iam fit ſceleratiſſima huiuſmodi hypocriſis. Cui Chriſtus terribiliter imprecatur illud Euangelicum væ, quod ſonat æternæ damnationis comminationem, vti eſt in multis locis Euangelij videre. Secunda regula eſt. Quicunque facit prænominata opera bona veraciter, & ex primaria intentione ſeruiendi Deo, cupiēs interim per hæc reputari ab alijs pro viro Catholico ac bono Chriſtiano, ſicut cęteri, is haudquaquam notandus eſt hypocriſeos, nec vllum committit peccatum: quia nulla hîc eſt ſimulatio, nulla cupiditas indebiti. Illa enim communis exiſtimatio viri Catholici, optimo iure ſibi debetur: donec palam ſceleratus eſſe incipiat. Sicut Canonicus ſi eat ad diuina officia veraciter, & ex primaria intentione ſeruiendi Deo, volens tamen ſimul recipere plumbeta (vt vocant) tanquam emolumenta vitæ ſuæ, nullam committit Simoniam ſic faciendo: quia facit officium propter ſuum finem, & faciendo non quęrit indebitum. Tertia regula. Omnis hypocriſis eſt mendacium facti, hoc habens præter communem rationē mendacij, quod fiat plerunque circa ſacra & pietatis officia. Sed iſtam regulam fuſiùs explicabimus, vbi tractandum erit de mendacio.

De iactatoribus. CAP. V.

Ia-

M. IActantia est, qua se quispiam effert insolentiùs *Iactantia.* testando verbo plus de se, quàm sit aut appareat in se. Quòd si iactitet se sanctum esse, aut purum, idque in contemptum aliorum, graue peccatum est, & perniciosum testimoniũ suiipsius. Cui malo obnoxij erãt, quorum meminit Esaias dicens: Qui *Esai.65.* dicunt, Recede à me, non appropinques mihi: quia immundus es. Et Pharisæus ille Euangelicus, qui ausus est, etiam coram Deo, qui scrutatur corda & renes, se inaniter iactare, & hoc quidem cum contemptu alterius melioris se, dicens: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut *Luc.18.* cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus. Tales quoque fuerunt, vt dixi, Donatistæ & Catheri hæretici sic dicti, quòd se puros esse testarentur, alios autem impuros & peccatores. De hoc peccato inquit Psalmista: Disperdat Dominus vniuersa labia *Psalm.11.* dolosa, & linguam magniloquam.

D. Disperdat? An igitur iactantia non infrequens humani generis labes, sit peccatum mortale? *An iactantia sit peccatum mortale.*

M. Dicam. Iactantia continet capita multa: ex quibus pẽdet consideratio malitiæ eius. Primum est, mendacium: quia iactantia est species quædam mendacij. Et ideo discernere oportet: interueneritne in iactione sui mendaciũ perniciosum, an iocosum, an officiosum. De quibus infrà. Secundum est laus propria: non enim purè narrat iactator, sed tanquam laudans narrat. Tertium est, arrogantia ex qua procedit, & secundum qualitatem arrogantiæ atque laudis propriæ, iudicandum est de iactantia. Nam si illa perniciosa fuerint iactantia erit peccatum mortale. Si verò nihil habeant præter vanitatem vel inanem quandam gloriam, vt solet contingere in ventosis hominibus, est venialis duntaxat: nã & illa venialia sunt, nisi in eis ponatur vltimus finis. Quartum est lucrum quod

quod quis iactando sectatur. Vnde qui se iactant falsò peritos rerum & prudentes, vt præturam vel senatoriam dignitatem obtineant, aut doctos se iactitant ac pios, vt designẽtur in populo prædicatores verbi Dei, vel pastores, animarumque custodes, horum iactantia habet in se perniciosam iniquitatem Reipub. valde nociuam. Peccãt tamen grauiùs isti, quàm illi: quantò pretiosior est salus animarum operibus mundi huius, & cura pastoralis gubernatione ciuitatis.

De nequiter humiliantibus se. CAP. VI.

D. Vnt qui laborant vitio prorsus contrario, minus testantes de se quàm in se habeant: hi an etiam offendant contra hoc mandatum?

M. Si nequiter, & fallẽdi studio se humiliant, indubiè offendunt perhibentes de se falsum testimoniũ. Et peccatum eorum iudicandum est ex qualitate mendacij, & fine quem intendunt: Monet autem Scriptura sedulò cauendum esse ab huiusmodi hominibus, dicens: Qui submiserit vocem suam, ne credideris ei, quoniam septem nequitiæ sunt in corde illius. Item, Est qui nequiter humiliat se, & interiora eius plena sunt dolo. Vt igitur concludam, non falsum testimonium dices, inquit mandatum: neque de teipso quidem, neque contra teipsum.

Qui se humiliant nequiter peccant contra hoc mandatum.

Prouer. 26

Eccles. 19.

D. Hoc postremum an vnquam contingat?

M. Contingit aliquando, maximè sub torturis.

D. At tum fit excusabile propter magnitudinem pœnæ.

M. Fili, nunquam sunt facienda mala vt inde eueniant bona. Nemo mentiri potest, aut falsum testari de se, ne animo quidem liberandi se à pœnis aut periculis. Detrahere sibi ipsi, siue infamare seipsum grauius malum est quàm detrahere proximo: quantò quisque principaliùs

An liceat falsum testari propter se propter torturas.

liùs tenetur diligere se,& famam suam propter Deum & commune bonum, quàm famam proximi: nec excusatur à peccato mortali propter vllum metum vel tormenta. Quoniam sicut nullus metus, nullumque tormentum excusat à vulneratione aut occisione sui, ita nec ab infamatione sui. Pati quidem detrimentum famæ propriæ in hominis est arbitrio constitutum, modò id in aliorũ malum non redundet: quemadmodum pati vulnera & mortem. Verùm inferre sibiipsi damnum famæ, illicitum est, sicut vulnerare seipsum ex proposito aut occidere. Porrò si fiat humiliatio qua se nequiter quis se humiliat in iudicio, duplicatur iniquitas ipsius: quia adiungitur mendacium perniciosum, fallens iudicem in iure dicendo, eoque pertrahens vt condemnet innocentem.

De maledicis, conuitiatoribus, contumeliosis. CAP. VII.

M. ADhæc, maledici, qui mala loquuntur de proximo, calumniatores qui alijs falsò & callidè ac malitiosè crimen imponunt, conuitiatores, criminatores, contumeliosi, non minùs, imò subinde grauiùs offendunt in hoc mandatum, quàm detractores. Et sunt eiusmodi plerunque peccata damnabilia: quoniam malitiosè proximo in faciem eius improperant indigna, ad dehonestationem ipsius: quod est ex diametro contra fraternam dilectionem. Sicut enim mittens lapidem in volatilia, deijcit illa: sic & qui conuitiatur amico, dissoluit amicitiam. Nec dissoluit solùm, verùm sicut ante ignem camini vapor & fumus ignis inaltatur, sic & ante sanguinem maledicta, & contumeliæ, & minæ, inquit Sapiens. Adiungens, Quę viderunt oculi tui, ne proferas in iurgio citò, ne postea emendare non possis, cùm dehonestaueris amicum tuum.

Maledici. *Calũniatores.* *Eccles.22.* *Prouer.25.*

De susurronibus. CAP. VIII.

Eodem

M. Odem modo hîc dicendum est, de susurronibus, qui falsum testantes de proximis, conturbant (vt inquit Sapiens) amicos, & in medio pacem habentium immittunt inimicitiam. Nam susurratio propriè est oblocutio ad amicitiam tollendã inter diligentes sese, item ad fouendas inimicitias inter odientes se mutuò.

Susurrones *Eccles. 28.*

D. Non solùm igitur mala est susurratio, sed & incentiuum quoddam multorum malorum & fomentum.

M. Rectè dicis. Hinc præcepit lex vetus, Non eris criminator, nec susurro in populis. Nam susurro & inquinabit animam suam, & ab alijs odietur. Addit Scriptura alio loco quod plus est perpendendum: Susurro, inquit, & bilinguis maledictus: multos enim conturbauit pacẽ habentes. Quapropter susurratio est de genere peccatorum mortalium: tantò grauius offendens, quàm contumelia & detractio, quantò amicitia est melior fama & honore.

Leuit. 19. *Eccles. 28.* *Susurratio grauius peccatũ q̃ contumelia.*

D. Profectò durum foret, si quæcunque maledicentia, aut calumnia, aut conuitiũ, aut contumelia, semper esset peccatum damnabile.

M. Propterea te semper memorem esse volo eius, quod diximus sæpe, plerunque peccata, quæ ex genere sunt mortalia, venialia fieri posse: vel propter imperfectionem actus, vel quia subitaneus est motus, vel quia contingit in re minima: ex parte insuper modi, nempe quia iocosè & non seriò dicuntur: aut si seriò, tamen prorsus præter omnem intentionem lædendi. Quod tamen debes intelligere: nisi ob magnitudinem nocumenti actus, redeat in naturam suæ speciei. Quo sanè casu essent peccata mortalia, propter inuolutã nimiã negligentiã considerandi quãtitatẽ nocumẽti quod infertur proximo in fama sua. Quemadmodũ suprà dictũ est de detractione materiali.

De

De adulatoribus. CAP. IX.

D. ET adulatores, qui perhibent alijs falsum testimonium de dictis, vel factis eorum causa gratiæ captandæ aut attribuendo eis quod non habent, aut laudando in ipsis quod non solùm non est dignum laude, sed vituperio magis vel criminatione, hi an etiam delinquant in hoc mandatum? *Adulatores*

M. Omnino, & grauiter.

D. Omnis vbique familia diuitum ac potentum, plena est huiusmodi hominibus.

M. Sic est. Eò quòd familiare sit, pręcipuè aulicis illud Terentij, Quicquid dicunt, laudo: id rursum si negant, laudo id quoque. Negat quis, nego. ait, aio. *Terent. in Eun Act. 2. Scen. 2.*

D. An solis illis?

M. Etiam sacerdotibus, etiam monachis, etiam doctoribus, etiam primatibus Reipub. dum venantur. quo carêt, aut se maiores fieri student.

D. Non potest igitur vsqueadeo grande malum esse adulatio.

M. An ideo minus mala, minusque pestilens epidimia, quòd inuaserit iam multos?

D. Non: sed peior periculosiorque ea de causa.

M. Sic est in proposito de adulatione. Vt autem plenè intelligas, quàm grande malum sit adulatio, aduertenda sunt quæ operatur in homine. Primò etenim facit adulantem bilinguem, ac duplici esse corde. Secundò impedit proximum ne rectum sui de se habeat iudicium. Tertiò facit apparere malum, bonum: & bonum, malum. Quantum verò ad primum, ex qualitate mendacij, iudicanda est malitia adulationis. Si enim admiscuerit adulator mendaciu̅m perniciosum, est adulatio peccatum damnabile. De mendacio autem dicetur infrà. Quantum ad *Malitia adulationis ex tribus cõsideratur*

secun-

ſecundum, ſi obſcuret principi aut prælato ſuum de ſe, ſuaque poteſtate iudiciũ, indubiè crimen eſt. Nihil enim adeò perniciosum communitati, quàm vt princeps, aut paſtor non rectam habeat ſui ſuæque poteſtatis exiſtimationem. Et quò grauiora ſequuntur ex hoc incommoda, eò crimẽ iſtud eſt ſceleratius. Vt vmbra corpus, ita principatũ ſequitur adulatio. Nec potuit aditus ad aures principum vltrà patere veritati, poſteaquam oppleri cœperunt adulationibus. Et quæ mala non ſequuntur, quando principi ſuadet adulator, quòd vti liceat plenitudine poteſtatis. quòd ſit dominus omnium, quòd vectigalia, gabellas, tributa, & id genus alia imponere poteſt, prout libitum fuerit: quòd generoſum ſit bello ſe vindicare: bello virium ſuarum oſtenſionem facere? Aut quando Pontifici inſpiratur ab adulatoribus, quòd ipſe ſit Dominus beneficiorum Eccleſiæ, non tantùm diſpenſator: quodque actionum ſuarum regula ſit voluntas ipſius? Ex quibus duobus conſequens foret: primò non poſſe Simoniæ eſſe obnoxium Pontificem: ſecundò licere ei, quicquid libuerit: tertiò Pontificem poſſe eximere, incorporare, diſpenſare, reformare, difformare pro ſua voluntate. Cuiuſmodi proles haudquaquam minus procul abſunt ab Euangelio, quàm ipſarum mater adulatio. Quantum autem ad tertium: adulatio eſt peccatum mortale, ſi laudet quempiam iniquitatis ſuæ, aut turpitudinis, aut alius ſceleris, perſuadens illi bonum eſſe vel honeſtum, quod veraciter malum eſt, inhoneſtum, aut iniquum. Vnde Pſalmiſta, Quoniam laudatur peccator in deſiderijs animæ ſuæ, & iniquus benedicitur: exacerbauit Dominum peccator. Huc pertinent doctores ſubdoli ſtudentes placere affectibus eorum qui prurientes ſunt auribus, hoc eſt, illi qui prædicant populo non veritatẽ, ſed inſolita, ſed placentia, hoc eſt, ſuauia ſecundum carnem,

Pſalm. 9.

nem, aut gloriæ, aut honoris, aut ventris causa. De quibus Ezechiel, Væ, inquit, qui consuunt puluillos sub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis ad capiendas animas. Et cùm caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum, & violabant me ad populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis, vt interficerent animas quæ nō moriuntur, & viuificarent animas quæ non viuunt, mentientes populo meo credēti mendacijs. Propter hoc, hæc dicit Dominus Deus, Ecce ego ad puluillos vestros, quibus vos capitis animas volantes, & dirumpam eos de brachijs vestris, & dimittam animas quas vos capitis, animas ad volandum. Et dirumpam ceruicalia vestra, & liberabo populum meum de manu vestra neque erunt vltrà in manibus vestris ad prædandum, & scietis, quia egō Dominus. Pro eo quòd mœrere fecistis cor iusti mendaciter, quem ego non contristaui, & confortastis manus impij, vt non reuerteretur à via sua mala, & viueret: propterea vana non videbitis, & diuinationes non diuinabitis amplius, & eruam populum meum de manu vestra, & scietis, quia ego Dominus. Hæc Ezechiel. Addam & illud Pauli Act.20.cap. vbi postquam maiores natu Ecclesiæ multorum diligenter admonuisset, dixit tandem, Contestor vos hodierna die, quia mundus sum à sanguine omnium. Non enim subterfugi, quo minus annunciarē omne consilium Dei vobis. Inquit omne consilium Dei tam scilicet consilium Dei super puniendis impijs, & ijs qui non obediunt Euangelio Christi, quàm consilium Dei super premiādis bonis, tamque consilium Dei super confitendis peccatis sacerdoti super pœnitentijs agendis, super ieiunijs obseruandis, super pœnis purgatorijs & infernalibus, &c. quàm consilium Dei super fide & fiducia habēda in Christo, super misericordijs, & miseratio-

Ezech.13.

 nibus

nibus Dei. Quo minus, inquit, annunciarem vobis omne consilium Dei: nihil prorsus subterfugiendo, vt gratiam inirem populi cupientis audire noua, dulcia, faciliaque factu. Vti nunc, proh dolor, faciunt plurimi pseudoeuangelistæ, quorum omnium damnatio certa est. Nā qui in adulationibus suis abutuntur Euangelio, aut nō annunciantes integrum Euangelium, aut aliter quàm oportet interpretantes per adulationem quandam, hi proculdubiò sceleratissimè peccant. Vltimò damnabiliter peccant adulatores, qui mirè euehunt, alios laudibus, vt vel sic extrudant ad tentandum quod viribus maius est, vnde tandem infamiam, aut corporis aut animæ periculum incurrant: veluti si quis idiotam falsis laudibus animet ad prædicandum vel docendum, quò eum ineptè docentem aut concionātem faciat ludibrium esse hominum, Aut Thrasonem quempiam admodum laudet de virtutibus factisque præclaris, vt propensum efficiat in certa vitæ suæ discrimina. Denique cùm quis laudando alium, fit illi occasio peccandi mortaliter. Quod postremum discretè & non nisi cum grano salis intelligendum accipe.

De iudicijs temerarijs. CAP. X.

M. NVnc dicamus de tertio modo transgrediendi hoc mandatum, hoc est, de temerarijs iudiciis, quibus homo reddit sibiipsi falsum testimoniū de proximo suo: iuxta illud Sapientis: In

Eccles.10. via stultus ambulans, cùm ipse insipiens sit, omnes stultos æstimat. Nec dissimiliter, malignus cùm ipse sit nequam, omnes in corde suo malos iudicat: quod est sibiipsi dicere falsum testimonium de proximo. contra istud mandatum Domini, Non falsum testimonium dices: & contra alias Scripturas prohibentes temeraria iudicia, de

qui-

quibus infrà dicemus.

D. Et qui iudicat fornicatores, aliosq́ue peccatores condemnandos, an peccet contra hoc mandatum?

M. Neque contra hoc mandatum, neque contra quodcunque aliud: sed regulat iudicium suum secundũ Euangelium Dei, quod est Christiani hominis. Aliud est iudicare de personis, aliud iudicare de rebus. Nam istud non solùm licet, sed & oportet: si veri Christiani esse velimus. Tota enim institutio Euangelica, omnisq́ue notitia fidei eò tendit, vt sciamus discernere, & diiudicare inter bonum & malum, lepram & non lepram, inter gratiã & naturam, inter peccatum & virtutis officium. Qui iudicat adulteria, homicidia, blasphemias, &c. peccata esse coinquinantia hominem, conformiter iudicat Saluatori nostro dicenti: Quæ procedunt de ore, de corde exeunt, & ea coinquinant hominem. De corde enim exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, furta, fornicationes, falsa testimonia, blasphemiæ. Hæc sunt, quæ coinquinãt hominem. Non lotis autem manibus manducare, non coinquinat hominem. Conformiter quoque Apostolo eius qui pronunciat de varijs ac diuersis hominum actibus, quòd excludant à regno Dei. Primum ad Galatas dicens: Quæ prædico vobis sicut prædixi: quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Quo loco addidit, Et his similia, vt insinuaret se necdum enumerasse omnia quæ extorrem faciunt à regno Dei. Deinde ad Ephesios, Hoc enim scitote intelligentes, quòd omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, quod est idolorum seruitus, non habet hæreditatem in regno Christi & Dei. Nemo vos seducat inanibus verbis. Propter hæc enim venit ira Dei in filios diffidẽtiæ. Tertiò ad Corint. vbi enumeratis decem peccantium generibus, iudicat expresso sermone de ipsis, quòd regnum Dei non possidebunt.

Aliud iudicare de personis, aliud iudicare de rebus.

Matth. 15.

Galat. 5.

Ephes. 5.

1. Cor. 6.

bunt. Igitur hoc pacto iudicare, tam nõ est malum, vt sit verissimus vsus Euangelicæ doctrinæ. Quapropter habeto pro regula. Vnumquemque secum iudicare posse de his quæ certa diffinitione constituta sunt in lege Euãgelica, aut in decretis Pontificum, aut in Iure ciuili, in Iure naturæ, in Iure gentium. Et debet quisque cùm occasio expostulat, sic iudicare, prout in prædictis iudicatum inuenitur: nisi errare velit in suum aliorumque graue præiudicium. Nã iudicare in corde suo aliter esse quàm in prædictis constitutum inuenitur, sæpe hęreticum est, aliquando temerarium, & iniuriosum Reipub. semper autem perniciosum: modò fiat per malitiam, destinato animo, ad dissoluendum quod pro salute animarum, vel publica pace sanctè constitutum legitur. Exempli gratia: Quidam, quem Lutherum vocant, iudicauit, non esse nisi vnum peccatum damnans hominem videlicet infidelitatem, manifestè contra prænominatum iudiciũ Saluatoris & Apostoli eius, qui ponunt plura peccata excludentia à regno Dei. Item non esse nisi vnam virtutẽ quæ saluat, videlicet fidem. Rursum contra iudicium Saluatoris testantis de dilectione, Dimissa sunt ei peccata multa: quoniam dilexit multum. Et alibi, Hoc fac, scilicet quod mandato charitatis præscribitur, & viues. Item, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Hoc igitur iudiciũ Martini, est error sceleratus in fide, militans expressè contra doctrinam Christi: quare nec leue peccatum, sed crimen hæreseos. Iudicare autem indignè de rebus Deo sacris, vtputa de Sacramentis Ecclesiæ, de mysterijs Religionis, de articulis fidei, de Euangelio salutis, de Sanctis, Sanctorumque reliquijs, non solùm continet communẽ malitiam falsi testimonij, sed & violationem rei sacræ. Sicut enim furtum calicis, non nudum furtum est, sed furtum sacrilegum, violans sanctificationem qua Deo consecra-

Lutherus lib. suo de captiui. Babylo.

Luc. 7.

Luc. 10.

Iudicare indignè de rebus Deo sacris.

ſecratus erat: ſic eiuſmodi falſum iudicium de rebus ſacris, ſacrilegium dici debet, nedum temerarium iudiciũ, affectu quantum in ſe eſt, violans rem ſacram. Cui iudicio cùm accedit pertinacia, hoc eſt, obfirmatio ſiue obſtinatio animi non dimittendi tale iudicium, fit error perfidiæ, excludens ab omni ſpe ſalutis: etiam ſi ſolum maneat intus in ſcrinio cordis. Quòd ſi quis proferat in alios talem errorem aut ſcripto aut viua voce, iam fit dogma falſitatis ſiue doctrina peſtilens. Cuius auctores in Scripturis vocantur operarij ſubdoli, magiſtri errorum, pſeudoprophetæ, pſeudoapoſtoli, errantes & in errorem mittentes. Quibus procella tenebrarum ſeruata eſt in æternum, inquit Scriptura: quorum gloria in confuſione ipſorum, quorum finis interitus: quorum damnatio certa eſt. Qui haberi debent ab omnibus verè Chriſtianis veluti ethnici & publicani: adeoque vitari, vt nec in domum recipiantur, imò nec aue illis dicamus, ſecundum Ioannem Euãgeliſtam, Qui enim, inquit, dicit illis aue: communicat operibus illorum malignis. Ecce prædixi vobis: vt in die Domini non confundamini. Nihil enim periculoſiùs infectione multitudinis. Tam diu enim aggrauatur damnatio inficientis, quàm diu accreſcit numerus eorum qui decipiuntur ſeminatis ab illo erroribus. Hinc beatus Hieronymus dicit Arij damnationem necdum conſummatam eſſe: quia adhuc multi illius erroribus decipiuntur.

2.Corin.11. 2.Pet.2. 2.Timot.3. Philip.3. 2.Ioan.1.

D. Audio vſque in hanc horam manere reliquias hæreſis Arianæ.

M. Igitur, necdum conſummatum eſt ſupplicium damnationis eius. Quanti autem periculi ſit, agere pſeudoeccleſiaſten non ſatis ſcitur, niſi dum ſentitur: at tum demum ſero nimis.

D. Quid ſi ſurrepat cuiquam (vt fit) iudicium erroneũ,

circa ea quæ fidei sunt & religionis?

M. Si subitò, si citra deliberationem ex quadam surreptione, aut perturbatione animi incidat homini tale iudiciũ, certè aut nullum est peccatum, aut valdę leue. Tentatio magis dici debet primusque conceptus animi ad peccandum quàm peccatum: nisi accesserit consensus voluntatis bene deliberatæ: nam tum fit verè peccatũ, & tale peccatum quale diximus.

D. Rursum quæro, Quid si ex simplicitate aut defectu institutionis iudicet quispiam non bene de rebus fidei, vt faciunt simplices & idiotæ iudicantes patrem in diuinis esse virum senem candida promissaque barba, habentem filium in sinu suo, crucis stigmatibus decoratum.

M. De eiusmodi simplicium iudicijs censendum est iuxta negligentiam qua non curauerunt se institui in necessarijs ad salutem. Quoniam si negligentia fuerit crassa aut culpabilis, iam erroneum eorum iudicium meritò culpari debet: si verò nulla fuerit negligẽtia discendi, faciũtq; quod in se est, iuxta modulũ conditionis suæ, iã nulla est culpa. Nam qui facit quod in se est, culpari nõ debet in eo quod non potest: nec est omniũ, scire omnia mysteria fidei, vti diximus in primo harum Demonstrationũ libro.

D. Ne quæso indigneris domine, si adhuc semel interrogem. Quid si doctus aliquis, aut interpres iudicet falsum pro vero in his quæ fidei sunt?

M. Si fiat hoc (vt fit) simplici corde, citra studiũ statuendi nouum dogma, cum promptitudine corrigendi sententiam, vbi melius instructus fuerit, non est peccatum: neque talis hæreticus vocari potest, dicente Augustino: Errare possum, hæreticus esse non possum: quia errorem meum nolo pertinaciter defendere contra auctoritatem Ecclesiæ. Pergamus itaque. Præter hæc autem contingit iudicare penes se indignè de decretis & mandatis Ecclesiæ:

fiæ: quod profectò scissuræ cuiusdam initium habet, cui si accedat pertinacia post debitam ac sufficientem monitionem, iam crescit in apertum schisma, faciens hominem prophanum, ac alienum à salute, iuxta illud Saluatoris: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Graue itaque peccatum est, malè iudicare de canonibus & constitutionibus Ecclesiasticis. Nec immunes sunt à præuaricatione huius mandati qui malè iudicant in corde suo de legibus ciuilibus aut senatusconsultis aut plebiscitis: quia perhibent sibi falsum testimoniũ contra bonum publicum. Quem errorem si incipiant persuadere alijs, transit conceptum malum in seditioné. Cuius vtique malitia crescit, iuxta modum turbationis pacis, & vnitatis quæ in Repub. esse debent. Verùm si quis iudicet secum malè de rebus indifferentibus, quæ siue sic, siue aliter se habeant, perinde est: vt si iudicem Imperatorem Bruxellæ esse, cùm fortassis ibidem non sit, aut mensem Maium præterlapsum, cùm needum sit finis Aprilis, iudicium hoc quædam ignoratio est. Quæ, quoniã, nõ est de his quę scire oportet, ideo non est peccatũ, sed potius aut conditio naturæ cui non est datum omnia scire, aut pœna peccati. Nam propter peccatum primi parentis, detrusi sumus omnes in regionem vmbræ mortis, multamq́ue ignorantiam rerum. Quo modo autem alius error iudicantium de rebus sit noxius, alius innoxius, alius vtilis iudicanti, alius inutilis, alius ab alijs difficile, tolerabilis, vide diuum Augusti in suo Enchiridio cap. 19. 20. 21. & lib. 2. de Trinitate ac alijs locis.

Malè iudicare de legibus quàm magnũ peccatum sit.

De iudicijs personarum & actionum personalium. CAP. XI.

M. Vcusque egimus de iudicijs rerum: nunc verò agamus de iudicijs personarum & actionũ personalium, pro quibus sit tibi regula talis. Quòd

iudicare de actionibus proximorum, vel ex se indifferentibus, vel per se bonis, quòd malę sunt, est dicere falsum testimonium contra proximum. Veluti cum sacerdotem mulieri colloquentem video, iudico eum pacisci de lusu Veneris: aut publicè orantem iudico hypocritam: omnia enim huiusmodi iudicia temeraria sunt & iniqua, quibus dicit sibi homo falsum testimonium contra proximum.

D. Attamen dominus docet, hypocrisin esse exterminare faciem, vt videaris ab hominibus ieiunans, orare in angulis platearum, vt lauderis. *Matth.6.*

M. Sic quoque docent omnes Theologi probè insequentes doctrinam Saluatoris.

D. Quare igitur non licet nobis sic iudicare?

M. Christus & Doctores iudicant, de rebus in se secundum veritatem, quam euidenter afferunt secum, videlicet quòd exterminare faciem vt videaris hominibus ieiunans, est res mala & hypocrisis, à quocunque etiam fiat: sic orare coram hominibus vt laudem popularem captes. Illi autem de quibus agimus, iudicant de eo quod prorsus nesciunt, imò quòd nec scire possunt, videlicet de particulari facto huius vel illius personæ, & non tam de facto quod vident quàm de animo siue intentione facientis quam nō vident. Licet enim videas publicè orantem, tamen videre non potes quo animo, quáue intentione oret. Intentio autem operi nomen imponit. Quòd si noueris exactè animum ipsius, vel per reuelationem vel per propriam ipsius confessionem: quia dicit se hæc facere propter laudem popularem, iam potes, imò debes iudicare factum eius malum esse. *Aliter iudicant Doctores, aliter temerarij.*

D. Et factum, vt apparet, & personam.

M. Non omnino personam, nisi quatenus communicat in facto. Verùm de hoc nunc audies. In Scripturis sic habemus,

bemus, Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit. ad Rom. 14. Ibidem, Tu autē quid iudicas fratrem tuum, aut tu quare spernis fratrē tuum? Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Non ergo amplius inuicem iudicemus. Sed hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel scandalum. Addit diuus Iacobus cap. 4. Qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi & iudicat legem. Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex. Vnus est legislator, qui potest perdere & liberare. Tu autem quis es, qui iudicas proximum tuum? In quibus sanè scripturis prohibentur expressè iudicia vsurpata super personam tibi non subditam, hoc est, super eū qui seruus est alienus, id est, non tuus, sed alterius domini, tibi verò æqualis, quia frater tuus, aut proximus, in quem nullam accepisti iudicij potestatem, neque à Deo, neque à Repub. neque ex ordine Iuris naturæ, aut si accēpisti aliquam in eum potestatem, tamē nō in eo in quo iudicas ipsum. Si prętor es, habes quidem potestatem iudicandi malefactores: quia dicit Scriptura, Maleficos nō patieris viuere. Verùm non habes potestatem vt tecum iudices hunc, queminterficis, esse filium irę diuinę, aut damnationis æternæ: hoc enim excedit iudiciariam tuam facultatem. Si pater es, in his igitur poteris iudicare filiū tuū, quę concernunt paternā auctoritatem. Verùm iudicare filium tuum aut ἄδικον esse, aut malę cōscientię, aut æter aliter, condemnandū, non potes: quia in huiusmodi alienus seruus est, tibi proximus & frater. Præterea habent Scripturę sanctæ hoc pacto, Nolite ante tempus iudicare, quoadusq; veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit cōsilia cordium. Et alibi, Nolite iudicare secundum faciem: sed iustum iudicium iudicate. Rursum, Vos secundum carnem iudicatis. Iudicare autem ante tem-

De iudicio vsurpato.

1. Cor. 4.

Ioan. 7.

Ioan. 8.

pus est iudicare ante plenam cognitionem causę, siue incognita causa ius dicere. Iudicare verò secundum faciem, est iudicare secundum apparentiam quandam, citra veritatis inspectionem. Iudicare secundum carnem est iudicare vel secundùm sanguinis cognationem, vel secundũ carnalis sensus cogitationes. De cuiusmodi iudicijs temerarijs habes Matth. 11. 12. Lucæ. 7. Venit Ioannes Baptista, inquit Saluator, neque manducans panem, neque bibens vinum, & dicitis, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans & bibens: & dicitis, Ecce homo vorax & potator vini, amicus publicanorũ & peccatorum. Si autem sciretis quid est, Misericordiam volo, & non sacrificium, nunquam condẽnassetis innocentes. Et Lucæ 18. Deus gratias ago tibi quia non sum sicut cæteri hominum, raptores, iniusti, adulteri, velut etiam hic publicanus, aiebat superbus ille Pharisæus prorsus secundum faciem iudicans. Descendit autem publicanus de templo iustificatus præ illo. Quando igitur iudicamus de conscientijs proximorum, tunc certè ante tempus iudicamus: quia illæ nondum apertæ sunt. Aperientur autem in consummatione seculi, cùm Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & consilia cordium, & tunc coniudicabimus cum Domino. Itẽ quando ex apparentia quadam iudicamus, scilicet quia videmus virum transeuntem vicum, in quo nidum habent Veneris filiæ, aut sacerdotem loquentem cum muliere, ideoque impurum esse censemus, iam iudicamus secundum faciem, cõtra Euangelium Christi. Tertio habent Scripturæ sacræ, Quid autem vides festucam in oculo fratris tui: & trabem in oculo tuo non vides? Aut quomodo dicis fratri tuo, Frater, sine eijciam festucam de oculo tuo: & ecce trabs in oculo tuo? Hypocrita eijce primum trabem de oculo tuo, & tũc videbis eijcere festucã de oculo fratris tui. Matth. 7.

De iudicio hypocritico.

Qui-

Quibus verbis Saluatoris prohibetur iudicium hypocriticum, quo quis iudicat aliũ corripiẽdum super minimo, neglecto seipso in maioribus, vt videatur sanctulus esse. Quartò habet Scriptura ad Rom. 2. Propter quod inexcusabilis es ô homo, omnis qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit? &c. Ecce quàm exactè detestatur hîc Apostolus iudiciũ condemnatiuũ suiipsius, quo quis proximum iudicat propter factum aliquod, & nihilominus ipsemet facit idem, prout frequens est in hypocritis. item in cõcionatoribus, & confessionarijs, qui mirè debacchantur contra vitia, quibus ipsimet vehemẽter inuoluti sunt. An existimas ô homo, qui iudicas eos qui talia agunt, & facis eadẽ, quoniam tu effugies iudicium Dei? Eodem sanè vitio laborant patres & matres iudicando & arguendo proles super iurationibus & execrationibus: nihilominus ipsimet tertio cuiq; verbo diras quasdã iurationes et execrationes admiscẽt. Ex prędictis itaq; scripturis certũ est, quatuor esse genera iudiciorum, quibus peccatur contra hoc mandatum, videlicet vsurpatum, temerarium, hypocriticum & condemnatiuum suiipsius iudicantis. Quorum quodlibet continet falsum siue iniquum testimonium contra proximum, habens sua incrementa malitiæ, iuxta quantitatem nocumenti quod infertur proximo. Nemo igitur mortalium debet iudicare proximum suum esse extra gratiam Dei, aut peccatorem, aut templum diaboli, aut reum gehennæ ignis.

Quadruplicia iudicia pohibentur in Scripturis.

D. Quid

D. Quid, si viderem proximum committentem homicidium, aut adulterium?

M. Hoc etiamsi videris, non tamen propterea debes iudicare ipsam personã, aut longè esse à salute, aut ream esse æternæ damnationis. Ratio cuius assignatur, quoniam in hac parte alienus seruus est, domino suo, stat aut cadit: non tibi: tibi enim frater est, non subditus. Quapropter si iudicas, vsurpas tibi indebitum iudiciũ, nec solum indebitum, sed & temerarium, & ante tẽpus, priusquàm habeas debitam notitiam causæ. Nescis enim, an faciendo offenderit Deum mortaliter. Potuit namq; homicidium quod commisit esse, aut casuale, aut mera defensio suiipsius seruato moderamine inculpatæ tutelæ, aut contigisse zelo quodam zelantis pro gloria Dei, quomodo Phinees interfecit simul virum, & mulierem, & non solùm non peccauit, sed & laudem meruit & sempiternum sacerdotium. Potuit denique ex tali ignorantia vel perturbatione animi processisse: quòd aut nullam, aut omnino minimam habuerit culpam. Legimus enim quòd Iacob dormiuit cum Lia non sua vxore: tamen absque culpa adulterij fuit. Et vt demus quòd peccauerit occidendo, nunquid duodecim horæ diei sunt? inquit Saluator, volens insinuare quod singulis horis potest homo mutare voluntatem suam de malo in bonum. Nónne igitur & ille statim postea vel in primo momento post factum pœnitere potuit? Intrauit templum peccator Publicanus? sed mox post vnam precationem exiuit iustificatus. Negauit Dominum Petrus: at statim post fletum amarum, meruit esse princeps Apostolorum. Quemadmodum videmus Christi fideles crebrò peccare in publico: sic non raró videmus eosdem humiliter prostratos ad orationem in templo. Quapropter de nemine possumus citra temeritatem iudicare quòd sit malus, aut longè à Deo, aut in

Non iudicãdus proximus: sed quantũ fieri potest excusandus.

Num. 25.

Genes. 29.

Ioan. 11.

statu

ſtatu damnationis. Quiſque enim omni momento, depoſita malitia, bonus fieri poteſt, per Dei gratiam & pœnitudinem cordis. Nullo autem modo poſſumus aliquem iudicare ex his, quæ bono malóue animo fieri poſſunt, vel ex leuibus dubijſq; ue ſuſpicionibus, dicente Saluatore: Nolite ſecundum faciem iudicare. *Ioan.7.*

D. Certum eſt, omnibúſque notum, aliquando per manifeſtam euidentiam, aliquando per ſuperioris ſententiam, quòd iſte ſit concubinarius, aut leno, aut vſurarius aut excommunicatus. *De notorijs quid ſit iudicandum.*

M. Certè de talibus iudicare licet quòd ſint in periculoſo ſtatu, in quo ſi perſeuerent, ſaluari non poſſunt, idq; cum dolore animi: quoniam fratres ſunt. Neque temerarium eſt huiuſmodi iudicium: quia ex veritatis cognitione. Non iniurium: quoniam non lædit famam, ex quo cunctis notorium eſt. Non etiam contra charitatem: quia eſt ex cõpaſſione, & cum dolore animi. Nõ vſurpatum quoniam eſt iudicium de facto perſonæ, & non de perſona: niſi in quantum communicat in facto. Verum ex eo facto porro procedere ad iudicandum directè perſonam, dicendo, filius damnationis eſt, ſaluari non poterit: hoc neutiquã fieri debet: eò quòd vſurpatum ſit & temerarium. Quãdoquidem potuit ille eadem hora, antequam tu tecum ſic iudicares mutaſſe propoſitum, & incepiſſe iam veram decorde pœnitentiam, iamq; ue ſe diſponere ad immutationem ſtatus. Fili, valde venit obſeruanda in omnibus, quę videmus circa proximum, illa diui Bernardi ſententia dicentis: Caue alienæ conuerſationis eſſe aut curioſus explorator, aut temerarius iudex. Etiam ſi perperam actum quid deprehendas, nec ſic iudices proximũ: magis autem excuſa. Excuſa intentionem, ſi opus non potes: putà ignorantiam, putà ſubreptionem, putà caſum. Quòd ſi omnem omnino diſſimulationem rei certitudo *Bernardus ſerm.40.ſuper Canti. Cantic.*

recu-

recusat, suade nihilominus ipse tibi, et dicito apud temet ipsum. Vehemens fuit nimis tentatio. Quid de me illa fecisset, si accepisset in me similiter potestatē? Itaque nemo iudicet fratrem suū, proximū suum, alienū seruum, ante tempus, vel secundum faciem (has enim interpretationes adfert Scriptura) sed vnusquisque iustum iudicet iudicium, secundum veritatem, & dum tempus est, nimirum causa plenè cognita, idque non nisi in eum qui sibi subditus est, non etiam nisi secundum auctoritatem legitimam, sibi vel à natura, vel à Deo, aut à communitate concreditam in hac parte.

De mendacio. CAP. XII.

M. Voniam autem in falsis testimonijs, & in detractionibus, & in vsurpatis ac temerarijs iudicijs, quibus peccatur contra istud mandatum, ferè semper se miscet mendacium, estq; omne mendacium falsum testimonium de aliquo: ideo expedit hîc modicum inquirere de natura malitiaq; mendacij: quid mendacium sit, quid mentiri, vtrum omne mendacium sit peccatum & quare.

D. Memini me audisse D. Augustinum valdè exactè scribere de natura mendacij.

M. Sic est. Definit autem B. August. mendacium hoc modo, Mendacium est falsæ vocis significatio cum intentione fallendi, hoc est, falsum dicendi. Nam qui vult falsum dicere, is intendit fallere. Vt igitur sermo oris sit mendacium, necesse est vt fàlsum proferatur: & id quidem cum intentione fallēdi. Est enim proprium mentientis, aliud habere in corde, aliud promptum in lingua, ad fallaciam audientium. Hinc mentiri, est loqui contra mentem, hoc est, contra id quod in mente sentis, siue verum illud sit, siue

Quid sit mēdacium.

ſiue non. Quapropter omnis qui ex propoſito loquitur mendacium, mentitur: quia loquitur contra hoc, quod animo ſentit, idque voluntate fallendi. Sed non omnis qui mentitur, mendacium dicit: nam loquitur aliquando quod verum eſt, mentiendo: ſicut ſi Iudæus aſſerat Chriſtum eſſe Deum, nihil minus ſentiens animo, non eſt mendacium quod dicit: tamen veraciter mentitur, dicendo contra mentem quod verum eſt.

D. An omne mendacium ſit peccatum?

M. Reſpódet D. Auguſt. dicens: Mihi videtur omne mendacium per ſe malum eſſe. *Omne mendaciũ malũ.*

D. Etiam ſi fiat citra nocendi voluntatem?

M. Imò, etiam ſi fiat ſtudio iuuandi: ſic quòd proſit alicui, & nemini obſit. Habet enim mendacium adeo conuolutam ſecum malitiam, vt nulla ratione, nulliuſque pietatis contemplatione, bonum eſſe poſſit. *Mendaciũ habet cõuolutam malitiam.*

D. Miror, & vnde ſurgit hæc conuoluta malitia?

M. Ex eo quòd repugnat per ſe rectæ rationi dictanti, nunquam vtendum rebus contra naturalem ordinem ipſis ab initio inſitum: at poſtulat ordo rerum, vt vox ſit nũcia mentis. Verba ſiquidem, inuenta ſunt, non vt per ea homines ſe inuicem fallant, ſed vt per ea alter in alterius notitiam ſuas cogitationes tranſfundant. Vti ergo verbis ad fallaciam, contra finem inſtitutionis ſuæ, vtiq; repugnat ordini naturali, eſtque peccatum homini modò voluntariè fiat.

D. Quid ſi interrogatus à libidinoſo, vbi ſit ſcortum, dixero me neſcire, vt hominem præſeruem ab iniquitate, cùm tamen ſciam. Aut ſi innocentem quæſitum ad mortem prodere nolim, dicens: Neſcio vbi ſit: cùm tamen ſciam, Nunquid benefaciendo peccati reus ero? *Nullus pietatis intuitu mentiendum eſt.*

M. Eſt regula Apoſtolica beati Pauli, qua docetur, Non ſunt facienda mala, vt inde eueniant bona. Nam etſi poſ- *Rom. 3.*

ſit

magni est momenti, ita multa parua simul aggregata, magnum efficere solent. Nullum lignum facit ignem: sed ex lignis multis magnus construitur ignis. Vnde Ecclesiasticus: Noli, inquit, velle mentiri omne mendacium: assiduitas enim illius non est bona. Posterius est, ne fiat nec iocosum quidem mendacium circa doctrinam virtutis, aut circa fidem, aut circa Scripturas sanctas, vel etiam circa famam proximi. Nam non potest non esse perniciosus, vel leuissimus iocus, mentientis circa res tam arduas. Vti oculus, ita nec fides patitur iocum, quantò minus mendacium. Secundum mentiendi genus dicitur mendacium officiosum, quo vtitur quis vt prosit: tamen citra læsionem cuiuscunque, quale aliquando necessitatis ratio, aliquando pietas siue misericordia, aliquãdo zelus religionis extorquet. Vt contigit in obstetricibus, Exod. 1. Et in Rahab meretrice, Iosue. 2. In Iudith quæ in verbis suis decepit Holofernem, Iudith. 12. Eiusmodi autem mendacium quamuis non sit mortale, aut grande malum: tamen prorsus à peccato excusari nõ potest, propter rationem superiùs dictam. Tertium vocatur mendacium perniciosum, eo quòd noxium sit siue nociuum vel diuinis vel humanis rebus: & istud sanè ex suo genere est peccatum damnabile, quoniam repugnat charitati: Atque de ipso intelliguntur, eiusmodi scripturæ: Os quod mentitur, occidit animam. Item, Perdes omnes qui loquuntur mẽdacium, videlicet in perniciem, aut iacturam aliorum. Est autem vehementissimè perniciosum mendaciũ quod committitur circa sacrã Scripturam. Nam (vt inquit August.) si ad sacras Scripturas admista fuerint mendacia, nihil remanet in eis soliditatis. Quapropter tale mendaciũ, cedit in perniciem & destructionem totius Christianismi: sublata enim soliditate scripturarum, omnia quæ fidei sunt, remanẽt nobis incerta. Væ igitur illis qui, scientes

Ecclес.7.

Mendaciũ officiosum.

Mendaciũ perniciosum.

Sap.1.

Psalm.5.

Mendaciũ multipliciter est vehementer perniciosum.

Omne mẽdacium, circa sacrã Scripturam est perniciosum.

tes & volentes miſcēt ſcripturis bibliorū mēdacia, aūt tollēdo quod erat, aut addendo quod nō erat in textu, aut verſionibus & commentarijs ſiue paraphraſibus aliud ex ſcripturis docēdo, q̃ auctor Spiritus Sanctus intendebat, aut aſſcribēdo textui vel in margine, vel in ſummarijs capitulorū, vel in indicibus, quod ibidem non inuenitur. Quemadmodū frequenter fit hoc noſtro infeliciſſimo ſeculo, quò faciliùs ſtabiliant noua ſua dogmata. Verùm portabunt tales iudicium ſuum, quicunque ſunt illi. Vtinam legerent diligenter Apoſtolicas ſententias Apocalypſis vltimo cap. circa finem, & 2. Petri vltimo, etiam circa finem, profectò quàm apertiſſimè viderent demonſtratam ſuam ipſorum damnationem: Dicant ipſi ſi poterūt, an aliud ſit aſſuere falſum diuinis ſcripturis, quàm mentiri Spiritui Sancto? Quod quàm graue eſt crimen non ſolùm patet Act. 5. ſed & ordo rerum Deique maieſtas demonſtrant. Deinde perniciosum eſt omne mendacium prædicatoris verbi Dei in prædicatione verbi Dei, eò quòd detrahat verbo ſalutis ſuam authoritatem: ſiquidem, quod fallit, aut mendacio nititur, authoritatem habere non poteſt. Vnde inexcuſabiles ſunt qui è ſuggeſtu loco Euangelij aniles fabulas, aut exempla imprudenter conficta vulgo prædicant. Item qui loco Euangelij annunciant peccatoribus placentia, dicentes, pax pax, vbi non eſt pax: ſed magna diuinæ indignationis prouocatio. Iuxta illud, A Propheta vſque ad ſacerdotem cuncti faciunt dolum. Et curabant contritionem filiæ populi mei, dicentes, pax pax, & non erat pax. Cōfuſi ſunt, quia abominationem fecerunt. Quin potius confuſione non ſunt confuſi, & erubeſcere neſcierunt. Quamobrē cadēt inter ruentes, in tempore viſitationis ſuæ corruent, dicit Dominus. Huc huc pertinent pernicioſiſſima mendacia hæreticorū, quibus docent non eſſe bene operandū: ſed

Hierem. 6.

tan-

tantummodo cõfidendum in redemptione Christi, non esse faciendam confessionem peccatorum, non esse orandum pro defunctis & id genus alia quàm plurima: qui quo magis abutuntur Scripturis sanctis ad comprobatione talium suorum mendaciorũ, eò sunt damnabiliores. Tertiò perniciosum est mendacium iudicis, vt iudex est: aduocati, vt aduocatus est: testis, vt testis est: quoniam hæc non possunt non adferre secum multam perniciem in Repub. Addidi vt iudex est, vt aduocatus est, vt testis est: quoniam de alijs eorum mendacijs, iudicandum est cõmuniter. Quartò perniciosum est omne mendacium circa disciplinas, pro quãto sunt bona intellectus. Quintò perniciosum est omne mendacium quod alteri iniuriam infert, aut notabile dispendium rerum suarum, manifestè repugnans fraternæ charitati.

D. Quid ergo dicemus de Patriarcha nostro Iacob, qui mentiendo se esse Esau, præripuit fratri benedictionem paternam, fallens & fratrem suum, & patrem, ne dicam proximum, an peccauit vir sanctus mortaliter?

M. Respondet diuus August. Iacob quod fecit, matre auctore fecit, vt falleret patrem. Etsi diligenter attendatur res gesta, videtur non esse mendacium: sed mysterium. Intendebat enim matri obedire, quæ per Spiritum nouerat mysterium. Et ideo propter familiare consilium Spiritus Sancti quod mater acceperat, à mendacio excusatur Iacob. Et erat iam verum, quod de se dicebat Iacob, videlicet, Ego sum primogenitus tuus Esau. Iure enim emptionis possideo primogeniturã fratris mei Esau, quam ille sponte vendidit mihi. De qua & mater didicit oraculo Dei quòd ad me pertineret, dicente Deo. Maior seruiet minori, hoc est, qui prior egredietur de vtero tuo, eoque maior natu inter homines vocabitur, seruiet minori, hoc est, ad minorem pertinebit ius primogenituræ. *Genes. 25.* *Ibidem.*

Nec omnino certum est Esau prius accepisse vitam in vtero materno, quàm Iacob: quamuis prior de vtero sit, editus in mundum. De quo nec sic exiuit, quin simul egrederetur manus Iacob, tenens plantã fratris sui Esau: vt & illinc constaret, non omnino fuisse Esau primogenitũ. Sed & significatio vocis Esau (quæ interpretatur faciens siue operans) tam conuenit personæ Iacob quàm personæ Esau. Vt facile sit declarare tanto mysterio non interuenisse mendacium: quamuis fuerit ibi simulatio & fraus quædam, hoc est artificiosa quædam assimulatio senioris fratris, vt sic perueniret Iacob ad benedictionem primogenituræ, optimo iure sibi debitã. Qualis fraus & citra mendacium ac culpam fieri potuit. Possum enim arte ac per insidias mihi acquirere quod meum est, mihiq; debitum, vbi alia acquirendi media mihi defuerint. Interim obserua diligenter quòd sæpe monuimus, posse contingere tripliciter mendacium etiam perniciosum citra culpam peccati, mortalis: vel quia fit ex surreptione quadam, vt in primis motibus: vel quia non infert notabile aliquod nocumentum proximo: nam quod minimũ est, pro nihilo reputatur: vel quia accidit præter omnem intentionem nocendi. Hoc tamen postremum intellige nisi propter enormitatem nocumẽti, peccatum redeat in naturam suæ formæ: eò quòd non sufficienter præcauit iacturam proximi, vbi, & quando, & quantum præcauere debuit. Vt igitur finem faciam dicẽdi de mendacio: certum habe quòd omne mendacium peccatum est, continens falsum testimonium: sed nõ omne est peccatum mortale. Omne procedit à malo: quoniam diabolus mendax est, & pater eius, scilicet mendacij, iuxta sententiam Christi: non tamen omne mendacium facit templum diaboli, aut reum gehennę ignis. Quòd si in histo rijs scripturarum inueneris quædam mendacia, vt in hi-

Tripliciter fit mẽdaciũ perniciosum citra culpã mortale.

Ioan. 8.

Multa in Scripturis quæ videntur mendacia excusantur.

storia

ſtoria Iudith, in hiſtoria Ioſue de Rahab meretrice, in Exodo de obſtetricibus, in Geneſi de Abrahã, Iſaac, & Iacob: certè multa prorſus ac facile excuſabis, declarata veritate hiſtoriæ: vti Abraham reprehenſus mendacij à Pharaone iuſtè ſe excuſauit, dicens de vxore ſua: nam verè ſoror mea eſt, filia patris mei, & non matris meæ. Erant inſuper iuxta ritum gentis, omnes filij Iſraël, inter ſe fratres & ſorores. Quædam verò excuſabis hac ratione, quòd animus ſic agens, quaſi ex ſe totus ſeruiebat ductibus Spiritus Sancti in myſterio. Vbi verò nõ poteris omnino excuſare, vt in Rahab, in obſtetricibus, in Iudith, admitte mendacia fuiſſe, ſed minima & officioſa: quia vt iuuabãt afflictos, ita ab omni nocendi propoſito alieniſſimæ erãt. Nec mirum, quòd in ſanctis patribus minutula fuerint mendacia, in quibus etiam grauiſſima fuiſſe crimina ſcriptura teſte conſtat. Enimuero in Dauide inuenitur adulterium, homicidium inſuper & ſuperbia. In filijs autem Iacob crimen peſſimum, odium fraternum, nec non flagitioſa illa venditio Ioſeph ſanguinis ſui. De Iudith verò muliere ſancta licet dicere quòd æſtuabat pietate in Deum, & populum ſuum, ideòque minutula illa mendacia nihil attuliſſe ei detrimenti: ſed magis inflammaſſe ignem quo plena erat, multo ardore pectoris abſumente vniuerſa. Quemadmodum guttulæ aquæ etiam multæ dum incidunt in ignem copioſum non extinguunt: ſed incendunt, incitantque magis ardorem: quæ tamen guttulæ ſi aſſiduè cadant in modicum ignem, vt diminuunt paulatim, ita tandem extinguunt.

Iudith.13. Ioſue.2. Exod.1. Geneſ.12. 20.26.27.

2.Reg.11. 2.Reg.23. Geneſ.37.

D. Veruntamen videntur pernicioſa fuiſſe mendacia Iudith: inſidebatur enim per huiuſmodi figmẽta vitæ Holofernis.

M. Quem iuſtè occidere poſſes, illum etiam inſidijs & modis omnibus circumuenire licet. Nec reſpiciendum

tum quale illi nocumentum, sed quale communitati adferas beneficium. Satis de hoc.

D. Vt semper fecisti, ita, precor, & hic summatim dicas, qui sint transgressores huius mandati.

M. Falsi testes tam in iudicio quàm extra iudicia, falsi iudices, detractores, & qui accommodant aures suas detractionibus, infamatores, susurrones, iactatores suiipsius, criminatores, contumeliosi, hypocritæ, nequiter se humiliantes, aut fictis actionibus sanctitatem mentientes, adulatores, suspiciosi, temerariè iudicãtes apud se de proximis, de Sanctis, de diuinis Scripturis, mendaces, & qui falsa spargũt dictis vel scriptis in perniciem proximi aut Præpositorum Ecclesiæ: maximè si in perniciem fidei aut Religionis fingant quæ non oportet vt pseudoapostoli, seductores, hæresiarchæ, magistri subdoli, falsi interpretes Scripturarum, blasphemi in Sanctos, in Sacramenta Ecclesiæ, derisores virtutum ac pietatis. Omnes enim hi perhibent falsum testimonium.

Sũma præcepti.

Elen-

Elenchus Capitũ Tractatus decimi.

Tractatus decimus.

Quàm rationabiliter post sextum & septimum mandata superaddantur nonum & decimum mandata, propter deprauatum carnalium hominum iudicium. CAP. I.

M. NVnc dicito nonum & decimum mandata.
D. Alterius nuptam, nec rem cupias alienam.
M. Quin potius in lege Domini quid scriptum est, quomodo legis?

D. Non concupisces domum proximi tui. Nec desiderabis vxorem eius, non seruum, nõ ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

M. Habet quidem hoc modo Decalogus Exod. 20. cap. inuoluendo vtrumque præceptum simul. Deuter. verò paulò distinctiùs habetur, vt præcedat nonum præceptum, & subsequatur decimum hoc modo: Non concupisces vxorem proximi tui. (In quo datur nonum præceptum) Non domum, non agrum, non seruum, nõ ancillam, non bouem, non asinum, & vniuersa quæ illius sunt. (In quo datur decimũ præceptum). Olim quidem Origenes secutus Hebræos ex his duobus sic in Scriptura copulatis, fecit vnum mandatum, diuidens primum mandatum prioris tabulæ in duo præcepta, quò numerus denarius integer remaneret. Cæterum magis placet mihi diui August. sententia, qui primæ tabulæ fecit tria præcepta, & secundæ septem, hæc posteriora diuidens in duo. Cui sententiæ tu quoque adhærebis. Cæterùm de his duobus mandatis, quid tibi apparet?

D. Certè quòd parum aut nihil distant à sexto & septimo mandatis, scilicet, Nõ mœchaberis, Non furtum facies. Nam qui prohibet factum, faciendi quoque voluntatem siue concupiscentiam prohibere videtur.

M. Poterant quidem sextum & septimum mandata intelligi in illa generalitate, vt simul prohiberent cum fa-

cto exteriori etiam concupiſcentias animi: verùm ſic diuina diſpenſatione factum eſt, vt in illis prohiberet opus adulterij & furti: in his verò, vtriuſque voluntatem ſiue affectum, qui ſubinde eſt vel abſque opere.

D. Sic & affectus homicidij, nõ rarò eſt abſque opere homicidij: & tamen nõ propterea fecit Deus duas prohibitiones: vnam facti, alteram animi. Vnde igitur hæc diuerſitas, & quæ cauſa ipſius? *Quare nonũ & decimum differant à ſexto & ſeptimo*

M. Populus Iudaicus adeo erat carnalis, & (vti Scriptura dicit) incircuncisus corde, vt cùm perpenderet vniuerſis natura inditum eſſe appetitum habendi, quod pertinet ad conſeruationem indiuidui, appetitum quoque faciendi quod attinet ad propagationem ſpeciei: non potuerit iudicare appetitum tam naturalem, eſſe peccatum, quàm diu maneret ſine opere nefario inferente iniuriam proximo. Nam ipſe appetitus dũ manet in corde, vt nulli facit iniuriam, ita eſt ſecundũ naturalem inclinationem habentis, quemadmodum experimur vniuerſi. Quare igitur eſſet peccatũ? Longè verò aliud eſt de appetitu homicidij. Item de voluntate dehonorandi parentes, aut diffamandi proximum. Quamuis enim non inferant iniuriam dum ſolùm manent in corde: tendunt tamen contra naturalem inclinationem hominis. Homo enim natura eſt animal ſociabile, natum ad gratitudines & amicitias colendas. Quam ob cauſam quiſque ſuopte ingenio abhorret à periurio, ab homicidio, à parentũ dehoneſtatione, à falſo teſtimonio, natura nullam ſpecialiter cõferente vim ad talium affectus. Itaque quò ad iſta non erat opus prohibitionibus præter illas, quibus prohibetur opus. Verùm cùm ab adoleſcentia naturaliter proni ſimus ad corporeas voluptates, & ſeculi opes, quod in illis ſpecies, his verò cõſeruetur indiuiduũ. Hinc eſt quòd ſpeciatim Deus circa vſum rerum temporalium & car-

nis voluit esse distincta præcepta, alterũ prohibens opus, alterum vetans expressè etiam operis voluntatem: ne natura per se procliuis in huiusmodi, deciperet iudicium hominis: quomodo deceptum legimus carnalium hominum iudicium, etiam non obstantibus illis mandatis, sic speciatim datis. Nam Iosephus probatus Historiographus reprehendit acriter Polybium ethnicum, eò quòd Antiochum illustrem miserè perijsse testetur ob id quia voluit templum Dianæ in Persida deuastare: quòd Iosephus absurdè dictum esse putat, definiens male sano quidem iudicio, eum nullatenus egisse peccatum, nulloque reatu teneri, quia tantum cogitasset. Ex qua vna sententia Iosephi viri percelebris, facile constat, quàm erat necessarium prohibere etiam cõcupiscentiam mulieris alienæ, & rerum non suarum.

Iosephus Antiq. lib. 12.

D. Quid igitur Iosephus cæterique Iudæi dicebant ad ista duo mandata quæ manifestè prohibebant tempore legis animum citra opus?

Intellectus Iudaicus duorũ vltimorum mãdatorũ.

M. Dicebant in sexto mãdato prohiberi opus carnis, hoc est, adulterium, fornicationem, Sodomiam. In nono verò mandato prohiberi concupiscentiam eam quæ parti insinuatur lusibus, osculis, signis, literis, persuasionibus, tactibus: omnia tamen citra opus principale. Hæc enim prçludia dicebant vocari in scripturis concupiscentias: quia spiritus concupiscentiũ hinc inde, in alterutrum mirabiliter transferãtur his medijs. Concupiscentiam verò prorsus intus immanentem neque hic, neque vsquam prohiberi, ob hoc quòd sit secundum naturam, nullique iniuriam inferat, neque mali alicuius occasionem, aut tentamentum præbeat. Similiter dicebant in mandato septimo prohiberi furta, rapinas, concussiones, & cætera huiusmodi. In decimo autem prohiberi eam concupiscentiam rerum proximi, quæ iam ad proximum applicatur,

in

in technis, dolis, vafricijs, callidisque inuentionibus

D. Itaque errabant.

M. Prorsus, illorumque eorrem manifestè conuincit Euangelium, prout inferiùs audies.

Quid præcisè prohibeatur istis duobus mandatis, & cui sit prohibitio facta. CAP. II.

M. NVnc auté quid tibi videtur prohiberi istis duobus mandatis?

D. Ipsa concupiscentia.

M. An omnis, & à toto genere?

D. Non, sed concupiscentia vxoris alienæ, & rerum non suarum.

M. Rectè dicis: nam & Spiritus noster habet suas concupiscentias moderatas, honestas, sanctas, insitas desuper à Spiritu sancto. Iuxta illud Apostoli: Spiritus concupiscit aduersus carnem, & caro aduersus spiritũ. Hæc enim sibi inuicem aduersantur. Habet & homo, vt homo est, iudicio & ratione præditus ex naturæ qualitate suas cõcupiscentias haud quaquam illicitas. Concupiscit homo esuriens cibum, sitiens potum, nudus vestimentum, algens focum, æstuans refrigerium, lassus requiem, timens securitatem, dolens consolationem, moriens vitam. Vtq; concupiscimus omnes vsum rerum nostrarum: ita & maritus consuetudinem vxoris suæ: & qui non habet comparem sine culpa maritus esse desiderat. Quales concupiscentiæ si ratione moderatæ sint, nihil habent mali, neq; intelliguntur propriæ in Scriptura sacra sub his nominibus Concupiscere & Concupiscẽtia: quod tamen si aliquando fiat, idipsum facile ex filo orationis deprehendi potest. Vt ibi, Sine dolo lac concupiscite vt in eo crescatis. Quin potius intelliguntur in dictis nominibus Cõcupiscere & Concupiscentia, primò praua illa inclinatio naturæ corruptæ, quam nos fomitem: Apostolus verò

Non omnis concupiscẽtia mala.
Gal. 5.
1. Pet. 2.
In nomine cõcupiscentiæ intelliguntur, primò cõcupiscentia habitualis in malum.

vocat

vocat peccatum habitãs in carne, aut legem membrorum repugnantem legi mentis, ad Rom. 7. aut carnem, 8. cap. ac alijs locis. Eiusmodi appellatione vocatur cõcupiscentia habitualis seu congenita. secundo affectiones seu actus eiusdem prauæ inclinationis, quibus caro actu cõcupiscit aduersus spiritum, aut aduersus iussiones diuinas, vel fraternam dilectionem, quærens quæ sua sunt, non quæ aliorum: quas concupiscentias dicimus prauas esse: tum quia sunt contra legem Dei, tum quia non diriguntur nisi prudentia carnis, quæ, secundum Apostolũ, mors est, & inimica Deo: legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest: nobis tamen renatis in Christo imputari in peccatum vel culpam non possunt, nisi vincant, trahentes secum rationem in consensum: nam tunc demum incipiunt imputari ad culpam quæ prius inerant vel ad pœnam, vel ad exercitium, vel ad humiliationem.

Secundo actuales inclinationes siue affectiones.

Rom. 8.

Scriptura itaque docet duas esse cõcupiscentias, & vtrasque malas, congenitam scilicet & actualem. Congenita quidẽ semper est in homine, tanquam perennis quædam miseria, & infelicitas naturæ lapsæ: rationem tamen peccati non habet, neque imputatur ad culpam in renatis.

Duplex cõcupiscẽtia.

D. Tamen vocat eam Apostolus peccatum habitans in carne, ad Rom. 7.

M. Non apellat eam Apostolus simpliciter peccatũ, sed peccatum habitans in me, hoc est, in carne mea, sic enim ipsemet interpretatur. Peccatum verò habitans in carne, non est peccatum propriè aut simpliciter dictum: sed vitium siue malum carnis, ipsam carnem inhabitans. Ideo autem inhabitans, quoniam non ad horam aut diem sed perpetuò inhæret velis nobis, tanquam innatum malum siue congenitum naturæ: quemadmodũ peccatum scripturæ, non est peccatũ simpliciter, sed vitium orthographiæ, aut artis pingendi.

Habitualis concupiscẽtia non est peccatũ simpliciter.

At

D. At dicit præceptum, Non concupiſces. Omnis itaq; concupiſcentia eſt præuaricatio huius mandati.

M. Cæterùm cui id dictum eſt, lapidíne an homini?

D. Homini arbitror.

M. Ne dicas arbitror, certo certius habe, nullam legem veteris aut noui Teſtaměti datam eſſe, niſi homini. Senſus itaque eſt, Tu homo, vt homo es, hoc eſt, ea parte qua homo es, nempe ratione agens & deliberata voluntate, non concupiſcas vxorem proximi tui, domum, agrum, &c. ſic enim habent verba mandati, Non concupiſces, tu ſcilicet, vxorem proximi tui, domum, agrum. Actus, non eſt veraciter hominis, neque humanus dici poteſt: niſi procedat à voluntate ratione deliberata, hoc eſt, niſi homo ſciens ac volens ipſum eliceat. Et tunc demum laude vel vituperatione, premio aut criminatione dignus habetur. Hinc Apoſtolus ad Rom. 7. Concupiſcentiam neſciebam, id eſt, ignorabam qualis eſſet, de generé ne bonorum an malorum, niſi lex diceret: Non concupiſces, tu, inquam, homo non concupiſces. Scimus itaque ex præſcriptione legis, eam concupiſcentiam qua homo ſcienter ac voluntariè concupiſcit, eſſe peccatum illi ad culpam imputabile: eam verò quæ ſurgit à carne vel contra legem Dei, vel contra ſpiritum aut contra charitatem proximi eſſe quidem de genere malorum: non tamen homini Chriſtiano imputari ad culpam aut damnationem, quamdiu eſt citra conſenſum rationis. Quamdiu enim luctatur voluntas aduerſus concupiſcentiam, tam diu condelectatur homo legi Dei, vt verbis Apoſtoli vtar. Et licet carne ſeruiat legi peccati: mente tamen ſeruit legi Dei: quod laude & remuneratione tăto eſt dignus, quăto incentiuum cŏcupiſcentię erat ardentius. Homini ergo prohibitum eſt vt non concupiſcat vxorem proximi, &c. non autem carni, non ſenſualitati, non fomiti. Caro enim

Præcipitmă datŭ ne homo cŏcupiſcat.

Preceptum nŏ eſt datŭ carni aut fomiti, ſed homini.

enim non est legi Dei subiecta, neq; enim potest, inquit, Apostolus. Sed de hoc dicemus fusiùs in Sacramento Baptismi. Actualis quoque concupiscentia potest inesse citra offensionem & culpam: vti in parte iam diximus, & mox pleniùs audies. Certum igitur est quòd non prohibeatur hic omnis concupiscentia à toto genere, neque in vniuersum omnis concupiscentia mala: sed solummodo, vt dixisti bene, concupiscentia vxoris alienæ, & rerum non suarum.

Actualis cõcupiscentia potest esse sine culpa.

Prohiberi his præceptis, ne concupiscas tu vxorem aut rem proximi: non autem prohiberi ne sit in te concupiscentia rerum non tuarum. CAP. III.

M. T nunc aduertere oportet, aliud esse habere in se, hoc est, in carne sua concupiscentiam vxoris alienę, aliud cõcupiscere vxorem alienam. Quęro igitur vtrum istorum sit hîc prohibitum?

Aliud habere cõcupiscẽtiã aliud cõcupiscere.

D. Vtrunque arbitror.

M. Caue: quia potest cõcupiscentia tam vxoris alienæ, q̃ rerum non tuarum esse in te, hoc est, in carne tua, vti factum legitur in sanctissimis viris contra voluntatem, & citra omnem consensum te nolente, tuaque volũtate repugnante: quæ si sic insit, iam tu non illam operaris, neque reuera tu concupiscis: sed quod inhabitat in te, hoc est, carne tua malum. Homo propriè non dicitur facere, nisi quod ipse libero suo iudicio, & spõtanea facit voluntate, prout pulcherrimè demonstrat Apostolus, ad Rom. 7. dicens: Scimus enim quia lex spiritualis est. Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato. Quod enim operor nõ intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, illud facio. Nunc autem iam non ego operor illud: sed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonũ. Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio

Concupiscentia quæ est in carne, quomodo & quãdo peccatũ.

uenio. Non enim quod volo bonũ, hoc facio: ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud: ſed quod habitat in me peccatum? Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei: carne autem legi peccati. Nihil ergo nũc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant. *Rom. 8.*
Ex quibus verbis Apoſtoli notabis tria. Primum etiam nos renatos manere in ea miſeriarum neceſſitate, vt perpetuò in nobis ipſis circumferamus fomitem peccati, & concupiſcentias non modicas. Secundum, has concupiſcentias nos pati potiùs quàm facere aut operari, quamdiu diſſentimus, & nolentes ſumus. Homo enim nõ dicitur facere, niſi quod ea parte facit, qua homo eſt, hoc eſt, iudicio, & ſpontanea voluntate. Tertium, nihil damnationis, hoc eſt, culpæ aut offenſionis contra iſtud mandatum nobis ineſſe, propter inſurgentes à carne concupiſcentias, etiam vehementes, etiam diuturnas, etiam fœdiſſimas, quamdiu non ambulamus ſecundum carnem, id eſt, noſtro iudicio ac voluntate non ſequimur tractum carnis conſentiendo in id quod concupiſcit caro ſiue malum habitans in carne. Sicut enim ambulare ſecundum Chriſtum, eſt ſequi veſtigia Chriſti: ambulare ſecũdum Spiritum, eſt ſequi aut facere ad quod inuitat Spiritus: ſic ambulare ſecundum carnem, eſt ſequi carnem, ſiue id facere ad quod inſtigat caro, aut proſequendo opus, aut ſaltem oblectando ſe in operis meditatione, non obſtante quod vetitum eſt. Vt ſententia ſit certa diui Auguſtini dicentis, Quòd ſi ratio in ſua ſede conſiſtit, nec declinat ſcilicet (poſt deſideria carnis) à peccato immunis eſt homo, etiamſi fomes ebulliat. Et illa pluſquam aurea ſententia diui Gregorij, Cogitatio, quantumcunque turpis mentem non polluit, ſi ratio humana non conſentit. Addit beatus Hieronymus dicẽs, Inter πάθος & προπάθειαν, id

Tria notanda in verbis Apoſtoli, ad Rom. 7.

Hieron. in cap. 5. Mat.

Differentia inter passionem & propassionem. id est, inter passionem & propassionem, hoc interest: quòd passio reputatur in vitium: propassio, licet vitij culpam habeat, tamen non tenetur in crimine. Ergo qui viderit mulierem, & anima eius fuerit titillata, hic propassione percussus est. Si verò consenserit, & de cogitatione affectum fecerit: sicut scriptum est *Psal. 72.* in Dauid: Transierunt in affectum cordis: de propassiono transiuit ad passionem, & huic non voluntas peccandi deest, sed occasio. A nemine autem pertinentiùs describitur ordo quo consummatur in nobis peccatum quàm à beato Iacobo in sua Canonica cap. 1. ibi sic habet, Vnusquisque verò tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Deinde concupiscentia cùm conceperit, parit peccatum: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem. Hæc ille.

D. Certè difficilis apparet hæc Apostoli sententia.

M. Facilima est intellectu, si perpendas quod perpenderunt vetusti patres August. Gregor. ac alij, nempe tria esse, quibus completur in nobis peccatum. *Tria sunt quibus impletur peccatum.* Primum est suggestio quæ fit per memoriam & corporis sensus, visum scilicet, tactum, gustum, auditum, odoratum. His enim suggeritur homini quod illicitum est, aliquando volenti, aliquando etiam nolenti: & ibi sanè initium tentationis. Secundum est delectatio siue affectio eius, quòd suggestum est, cum scilicet concupiscentia abstrahit & illicit hominem ad cogitandum, aut meditandum de fruitione eius, quod in se concepit per sensum: & ibi perfecta tentatio. Hinc Apostolus, Vnusquisque tentatur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Tertium est consensio, cùm homo aduertens & bene deliberatus consentit in id quod suggestio proposuit, & concupiscentia iam appetit: & ibi tandem consummatio peccati. Itaque in appetentia concupiscentis carnis est initium peccati, siue

nisus

nisus aut via ad peccatum: nō autē peccatū imputabile ad mortē: nisi accesserit liber cōsensus. Hinc Apostolus, Cōcupiscētia verò cùm conceperit, scilicet suggestionem: ita vt affici incipiat et oblectari, parit peccatū, id est, enititur, siue est in efficientia ad peccatū. Porrò peccatū cùm consummatum fuerit per liberum arbitrium consentiens, generat mortem, diuidens scilicet inter Deū & hominem, propter transgressionē: inter gratiā quoq;, quæ vita est animæ, & ipsam anima, inducens in eam mortem, iuxta illud: Stimulus autem, mortis peccatum est. Hinc vlterius reatus gehennæ, meritum damnationis æternæ, tandem condemnatio, vltimò omnium mors secunda, quæ est in stagno ignis & sulphuris. Vt igitur finiam, concupiscentia vxoris alienæ, aut rerum non suarum, quæ inest citra cōsensum & complacētiam voluntatis, nō est transgressio huius mandati: sed tentatio alliciens hominem in malum, sed partus siue parturitio ad peccatū. Quā si reprimat ratio, consentiens potiùs legi Dei, iam meritum náscitur ad cumulum gloriæ, nō peccatum. Beatus enim vir qui suffert tentationem: quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromisit Deus diligentibus se. 1. Cor. 15.

D. Pone obsecro exemplum.

M. Vidisti decoram & amabilem puellam, de hac si suggerit concupiscentiæ tuæ vel oculus dum vides, vel recordatio dum domi es, ibi est suggestio, nihil habens mali, nisi periculum ruinæ: propter quod periculum inquit Iob: Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarē quidem de virgine, hoc est, modis omnibus contendi, nē priùs incautè aspicerem, quod postea inuitus amarem. Vlterius concupiscentia quam visus excitauit, si incipit per titillationem abstrahere & illicere iudicium rationis ad contemplandum & meditandum circa hanc rem, quæ Iob 31.

fieri solet cum amabili virguncula, iam non solùm est tentatio, sed incipis in via esse & efficiētia peccati: Quod si victa ratio consentiat, incipiens oblectari, & complacentiam habere in re concupita, proponens prosequi, vel saltem optans vt sit prosequendi occasio, non obstantibus prohibitionibus, iam est in te consummatum peccatum coram Deo. Si verò opus accedat, tunc demum prorsus atque omnino est consummatum, etiam humano iudicio, quo de opere externo iudicare licet.

Quomodo cognoscemus consenserit ne ratio mentis concupiscenti carni an non. CAP. IIII.

D. Q Væ dicta sunt satis probè intelligo. Verùm quādo iam inundant in me concupiscentiæ carnis, vnde sciam si consentiat, aut non consentiat ratio?

M. Si mox vbi aduertere cœpisti, conuertis te ad aliquod remedium more sanctorum patrum diui Hieronymi & diui Benedicti, quorum alter vicit carnis cōcupiscentias, volutando se nudum in spinis & vepribus: alter tundendo indesinenter pectus proprium saxo. Aut more illius, qui dum æstum sentiret libidinis, misit digitum suum in flammam candelæ ardentis, vt carnis incendio, de carne pelleret libidinis æstum, malens comburere digitum, quàm aduri in conscientia.

Modi quibus cognoscimus nos non consentire in concupiscētias

D. Rem difficilem narras.

M. Si hoc difficile videatur, saltem placeat modus Christi vincendi per scutum fidei, qui singulis suis tentationibus obiecit Scripturam, dicens: scriptum est. Sic quoque tu fac cùm tentaris, cogitando quid facerem ego, dictum est, mandatum est à Domino cæli & terræ: insuper scriptum est in volumine legis, Non concupisces vxorem proximi tui. Item, Neque fornicatores, neque adulteri, neque

Matth. 5.

Deut. 5.

1. Cor. 6.

neque molles regnum Dei consequentur. Ego qui sum, qui resistam domino Deo meo? Et, extra regnum Dei quid obsecro inueniam, præter supplicium & mortem, præter confusionem & amaritudinem? Istud est vti fide, quæ suo loco adhibita miram habet vim superandi. Iuxta illud Ioannis: Hæc est victoria quę vincit mundum, fides nostra. Si igitur tale aliquid feceris, certum est rationem tuam non consentire in opus concupitum à carne. Si verò nec tale aliquid feceris: interim tamen constantiam retines mentis, nec dimoueris illectamentis carnis, certum est te non consentire, iuxta Apostolum, Si quod nolo malum: rursum, Si quod odi malum hoc facio, iam ego non operor illud: sed quod habitat in me peccatum. *1. Ioan. 5.*

D. Et me retinere nolitionem hanc siue constantiam, vnde sciam?

M. Si gemitus, si ignea desideria cordis ascendant sursum, vt aduocent auxilium desuper, si tundis pectus, si spuis à te dicendo: vade post me satana, si nomen Iesus sit in ore, si meditatio passionis in corde. Iuxta illud: Beatus qui tenebit, & allidet paruulos suos (hoc est, prauos motus siue prauas concupiscentias subitò insurgentes) ad petram: petra autem erat Christus. Si nouissima quæ superuenient ob oculos reuoces, prout Sapiens dicit: Memorare nouissima tua, & in ęternum non peccabis. Si cœperis incumbere studiosè alicui negotio sancto, pio, honesto: quoniam desideria (vt Sapiens inquit) occidunt pigrum: noluerunt enim quicquam manus eius operari, tota die concupiscit & desiderat. Si, dico, vel vnum ex præmissis, aut simile aliquid feceris, certum habe, te nolentem esse, nec consentire in opus concupiscentiæ. Rursus autem certum habe è diuerso, si manseris in otio, si luserit secum circa hæc cogitatio tua dum es in lecto, aut sedes in cubiculo, vel ambulas solus per vias: & si principio fueris nolens *Psal. 136.* *1. Cor. 10.* *Eccles. 7.* *Prouer. 21.* *Cum lumbricis cogitationibus ludere admodum periculosum est.*

lens, toties tamen recurret suggestio, toties titillabit mentem nouus pruritus, donec de nolente faciat volentem. Et si forte abhorreas opus externum propter pericula infamiæ quæ sunt in illo: tamen quod intra te, aut sub linteaminibus lecti tui secretò fieri potest, incipies velle, deinde pertractare, & discurrẽte cogitatione cordis de hoc in illud, de modo ad modum, fiet interea delectatio morosa, quæ nõ est sine consensu, saltẽ interpretatiuo: quia cùm potest, se non auertit: tandem verò subsequetur quod fortassis multò maius est ac fœdius adulterio, quod aures piæ non ferunt, quodque latiùs exponere minimè consultum puto.

Consensus interpretatiuus.

Non esse à toto genere prohibitum concupiscere vxorem proximi, aut rem alterius. CAP. V.

D. Vid autem mali est, si, concupiscam vxorẽ proximi ad conuiuium, aut ad colloquium, vel vt mea sit post mortem illius?

M. Nihil.

D. Præterea, quid offendo si concupisco, vt proximus det mihi, vel vendat agrum suum, aut mutuet pecuniam domum, equum, asinum?

M. Nihil.

D. Ergo nec hoc, scilicet hominem concupiscere vxorem proximi, domum vel agrum à toto genere prohibitum est.

M. Verba mãdati sunt propriè intelligẽda, Non concupisces vxorẽ proximi tui, scilicet vt tua sit, dum illius est, aut tu vsum habeas carnis eius, soli marito ipsius debitũ: quomodo Herodes concupiuit ac rapuit vxorẽ fratris sui adhuc viuentis: hoc, inquam, vetatur: ne dum alterius est, tuam esse velis, aut te in ea oblectare, quæ se indiuidua vitæ consuetudine alteri oppignorauit, sicut in deci-

Aperitur intellectus mandati.

mo præcepto vetamur cõcupiſcere rem proximi, vt dum illius eſt, noſtra fiat citra illius voluntatem, aut iuſtum commutationis titulum. Vt autem appetam rem proximi pro iuſto pretio, aut per commutationem rei pro re, vti mercatores faciunt, aut donationis titulo, vti mendici, aut iure ſucceſſionis, vti hæredes, neque hoc loco, neque vſpiam prohibitum eſt: modò concupiſcentia ſit ratione moderata. Iuxta illud: Omnibus adde modum, modus eſt pulcherrima virtus. Verùm per fas perque nefas appetere, ſolùm ſpectando vt habeas, hoc verè eſt concupiſcere rem proximi, dum proximi eſt, vt faciunt ſubdoli, doloſi, circumuentores &c. de quibus abundè diximus in præcepto ſeptimo.

D. Verba mandati ſic habent, Non concupiſces vxorem proximi tui. An igitur mulieri liceat appetere virũ proximæ ſuæ?

M. Nequaquam. Vir caput eſt mulieris: quod igitur in hac parte viro prohibitum eſt, multò magis mulieri prohiberi intelligendum relinquitur. Nam in his quæ matrimonij ſunt, maiorẽ libertatem lex permiſit viro quàm mulieri. Vir ex cauſa offerre potuit libellum repudij, mulier non. Vir vnus plures vxores habere potuit, mulier autem vna vt ſimul plures haberet viros, nulla vnquam lex permiſit, nulla diſpenſatio, nulla ferè gẽs quamlibet barbara vnquam ſuſtinuit, quæ politicè regeretur.

An liceat mulieri concupiſcere alienũ virũ.

Deut. 24.

D. Et de his qui matrimonio iuncti non ſunt, quid dicemus? Nunquid non adoleſcens iuuenculam, aut iuuencula adoleſcentem licitè concupiſcere poteſt?

M. Honeſtam procationem, qualis ſolet eſſe inter eos qui ſe mutuo ambiunt ad matrimonium, nemo damnare poteſt, tales indubiè ſe mutuo concupiſcere poſſunt, ad perpetuam & indiuiduam vitæ conſuetudinẽ, interueniente Sacramento: modò concupiſcentia ſit ratione modera-

Concupiſcẽtiæ ſolutorũ quæ & quãdo malæ.

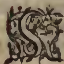
ta. Verùm concupiſcere ad vſum ſcortationis hanc aut il lam virginem, etiam ſub pollicitatione futuri coniugij, hoc hauddubiè hîc prohibitum intelligitur, quoniam hæc duo mãdata ſunt declarationes quædam ſexti & ſeptimi mãdatorum, vt diximus ſuprà. Quapropter in hoc nono prohibetur vniuerſaliter omnis concupiſcentia omnium illorum quæ ſunt prohibita in ſexto mandato, Nõ mœchaberis. Sunt autem ibi prohibita adulterium, fornicatio, ſtuprum, raptus, ſacrilegium, mollities, ſodomia, beſtialitas. Fuiſſet autẽ et hoc loco tractandum de prælu dijs ac præparatorijs ad iſtiuſmodi mala, videlicet oſculis impudicitiæ, tactibus, luſibus, choræis, cantilenis: quia meræ concupiſcentiæ ſunt, tantò ardentiores, quanto ſe foras magis extulerint. Sed apud populum Chriſtianum maluimus de huiuſmodi agere in præcepto ſexto, vt intelligant, hæc coram Deo in adulteria, eius reputari, ſi ex concupiſcentia adulterandi procedant, prout Chriſtus docet oculum nequam ad concupiſcendum, mœchiam eſſe corãm Deo.

Prohibentur iſtis mã datis omnes concupiſcentiæ eorũ quæ prohibẽtur ſexto et ſeptimo mandatis.

D. An igitur peccet duo peccata, & cõtra duo mandata, qui ex concupiſcentia carnis oſculum offerat impudicitiæ?

M. Non, ſicut nec ille qui concupiſcendo ad actum adulterij procedit. Sunt enim mandatum ſextum & nonum ſibi ſubordinata: adeo vt etiamſi peccetur contra vtrumque mandatum: tamen vnum duntaxat efficitur peccatũ. Idemque dices de illo, qui concupiſcit rem proximi, & concupiſcendo furatur.

Duo nouiſſima mandata eſſe in lege noua abundè renouata. CAP. VI.

M. Icut diximus iã de nono, ita & de decimo mandato dicendum eſt. Prohibetur enim vniuerſaliter concupiſcentia omnium quæ prohibita ſunt

sunt in septimo mandato de non furando. Tu repete tecum quæ ibi prohibita sunt. Nihil addam vltrà.

D. Domine, necdum exposuisti, an ista mandata Decalogi sint resumpta in nouo Testamento, sicut alia: adeo vt eorum obseruatio sit necessaria pro tempore Euangelicæ libertatis.

M. Deus bone, de hoc an dubium esse possit? Certum est populum Christianum qui iam præparatur non terrenis felicitatibus, vt olim, sed throno Dei, & æternorum gloriæ, debere multò magis alienum esse à prauis concupiscentijs, magisque spiritualem, quàm illum carnalem veteris legis populum: siquidem caro & sanguis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptelam, inquit Apostolus. Quæ sanè Scriptura non de substantia carnis & sanguinis intelligenda, sed de affectionibus & concupiscentijs secundum carnem & sanguinem. Atque huc tendit omnis institutio Euangelica, vt corda nostra sint templa Spiritus Sancti, vtque spiritu ambulemus, vt spiritu facta carnis mortificemus, vt spiritu Deum colamus, magis quàm carne: attamen & carne, vt non secundum carnem ambulemus, neque desideria carnis faciamus: sed mente seruiamus legi Dei: etiamsi aliorsum trahat caro, denique vt spirituales simus. Nam spiritu cõiungimur cum Deo, spiritu recedimus à Deo, & non est hîc communicatio cum Deo nisi secundum spiritum. Adhęc dicit Scriptura: De corde exeunt furta, homicidia, adulteria, fornicationes. De corde vita procedit. Item, Purificate corda vestra. Et illud: Beati mundi corde. Quapropter quicquid præcipitur homini Christiano, quicquid etiam prohibetur, ad cor hominis & spiritum est referendum. Deus spiritus est, & scrutator cordium: ideo in omnibus magis spiritũ requirit, q̃ corpus: attamẽ et corpus, mũdiciãq; cordis magis q̃ corporis. Quapropter nõ impletur

Christianũ oportet magis alienum esse à cõcupiscẽtijs q̃ populum legis.

1. Cor. 15.

Matth. 15.

Prouer. 4.

Matth. 5.

Quicquid præcipitur in primis ad cor referendum.

affirmatiuũ mandatũ, nisi ea obediẽtia quę de corde procedit: adeoq; nihil est gratũ Deo, ne pietas quidem in ipsum Deũ, neq; iustitia, neq; inuocatio, nisi procedat de corde puro, cõscientia bona, fide nõ ficta. Similiter nõ fit transgressio prohibitionũ, nisi actionibus ijs qui de consensu & cõplacentia cordis procedũt. Omniũ autẽ præuaricatio fieri potest vel ex solo corde. Nam volũtas cordis pro facto reputatur coram Deo. Cor enim & spiritus primas obtinẽt in homine. Quę vt clariùs intelligeremus, nõ tã resumpsit Saluator in Euãgelio duo posteriora mãdata Decalogi quàm dedit viuã germanamque interpretationẽ sexti & septimi mãdati, sciens & in hoc resumpta fore abũdè satis, etiã illa postrema Decalogi. Dicit enim, Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis: ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad cõcupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo. Dilucidè igitur prohibitum est in Euangelio, concupiscere vxorem proximi: & cum hoc clarè declaratũ solum oculum nequam ad concupiscendum, esse veraciter mœchiam, hoc est, adulterium coram Domino, contra præceptum sextum: etiamsi nihil aliud sequatur in opere. Sed nec illo contentus legislator, Christus fecit insuper nobis abundè inculcari, per suos Apostolos, concupiscentias carnales neutiquam admittendas. Paucula citabo. Dicit enim Paulus: Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, Non concupisces. Ex lege ergo disco, ipsam concupiscentiam peccatum esse, ad Rom. 7. Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitijs & concupiscentijs, ad Galat. 5. Non regnet ergo peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius. Quoniam obedire concupiscentijs per consensum rationis, est peccatum, regnare in corpore vsque dum mortem inducat, ad Rom. 6. Mortificate ergo membra vestra quæ

Quàm rigorosè sit in Euangelio prohibita cõcupiscẽtia carnis.

sunt

sunt super terram fornicationem & immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est simulacrorum seruitus. Propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis, in quibus & vos ambulastis aliquando cùm viueretis in illis, ad Coloss. 3. Simile habes 2. Petr. 2. Abundè igitur prohibitæ sunt concupiscentiæ carnales in nouo Testamento.

D. Et de cupiditatibus rerum non suarū quid dicit Euāgelium? *Quomodo cupiditates sunt prohibitæ in Euāgelio.*

M. Quando prohibet Saluator solicitudinem in crastinum: imò quando prohibet ne simus soliciti quid manducemus aut bibamus, Matth. 6. Quando insuper prohibet thesaurizare in terris dicens: Nolite thesaurizare vobis thesauros, in terra, vbi ærugo & tinea demolitur, & vbi fures effodiunt & furantur. Thesaurizate autem vobis thesauros in cælo, vbi nec ærugo nec tinea demolitur, & vbi fures non effodiunt nec furantur. Vbi enim thesaurus tuus, ibi est & cor tuum. Adhæc quando dicit, Si quis vult tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium: *Matth. 5.* quādo, inquam, laborat Christus huiusmodi præceptionibus eruere de cordibus hominum cupiditatem rerum, etiam earum quæ iustè haberi possunt: nónne multo magis vult eos prorsus alienos esse à cupiditate rerum alienarum, quæ citra iniquitatem haberi nequeunt? Hoc est, ne concupiscamus domum proximi, agrum, bouem, asinum, seruum, vel ancillam? Si argumentum valet à minoris remotione, ad remotionem eius quod maius est, vt valet secundum præcepta Logices: indubiè sequitur, eū qui prohibet affectum thesaurizandi, qualis per se iniquus non est, multò magis prohibere affectum & concupiscentiam alieni, quę conuolutam habet iniquitatē. His addit Apostolus, Nihil intulimus in hunc mundum: haud dubium quia nec auferre quid possumus. Habentes autem alimen- *Argumentū à minori.* *1. Tim. 6.*

ta, & quibus tegamur: his contenti simus. Nam qui volũt diuites fieri, incidunt in laqueos diaboli, & desideria multa inutilia, & nociua, quę mergunt homines in interitum & perditionẽ. Ecce velle diuitem fieri mergit hominem, non solùm in desideria inutilia: sed & nociua: hoc est, in concupiscentias rerum, tales quę animã occidunt. Superaddit diuus Iacobus, Vnde bella & lites in vobis? Nónne ex concupiscentijs vestris, quæ militãt in membris vestris? Concupiscitis, & nõ habetis: occiditis & zelatis, & non potestis adipisci: litigatis & belligeratis: non habetis, propterea quòd non postulatis. Petitis, & non accipitis, eò quòd male petatis: vt in concupiscentijs vestris insumatis. Adulteri, nescitis quòd amicitia huius mundi, inimica est Dei? Hæc ille. Nec puto elegantiùs posse depingi cupiditatum fructus, quàm fecit hoc loco diuus Iacobus. Sapiẽs autem audet dicere: Auaro nihil est scelestius. Idem, Nihil est iniquius, quàm amare pecuniam. Hic enim & animam suam venalem habet, quoniam in vita sua proiecit intima sua. Insuper, præcipit Saluator dicens: Videte & cauete ab omni auaritia: quia non in abundantia cuiusquam vita eius est ex his quæ possidet.

Iacob. 4.

Eccles. 10.

Luc. 12.

Quid auaritia.

D. Et quid precor auaritia?

M. Auaritia est sitis ardens vltra temperiem habendi. Hæc autem suas habet partes. Nam sitis thesaurizandi, auaritia est. Secundò diuitijs cor apponere, & sperare in incerto diuitiarum, auaritia quædam est. Tertiò cupiditas habendi alienum, auaritia quædam est. Præcipit igitur Saluator: Cauete ab omni auaritia, non solùm ab hac vel illa: sed ab omni. Ergo maximè à cupiditate alieni, quæ est pessima auaritia, inuoluens iniquitatem, & iniuriam proximi. Rationem addens, Quia non in abundantia cuiusquam, hoc est, quarumcunque etiam rerũ huius mundi, quæ quis possidet, vel possidere potest, est seu consi-

consistit vita eius: non vtique corporis vita, quando & opulenti vel inter copias rerum moriuntur: non etiam animæ: nam hanc vt nunquam fouet cupiditas, ita semper affligit, perdit, interimit, vti elegãter describit Apostolus dicens: Radix omnium malorũ est cupiditas. Quã quidam appetentes errauerunt à fide, & inseruerunt se doloribus multis. Tu autem ô homo Dei, hæc fuge: sectare verò iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. Sint ergo mores sine auaritia, contenti præsentibus. Ipse enim dixit: Non te deseram, neque derelinquam. Nunc quid apparet tibi, Nónne hæc duo postrema præcepta Decalogi prohibita sunt & in nouo Testamento, ab ipsomet legislatore Christo, & Apostolis eius? *1. Tim. 6.*

D. Sunt certè: & multò quidem exactiùs multoque expressiùs, quàm in veteri lege.

M. Hoc bene dicis: quoniam lex vetat tantùm concupiscentiam vxoris alienæ: Euangelium autem vetat concupiscentiam mulieris non tuæ, dicens generatim, Quicunque viderit mulierem ad cõcupiscendum eam. Lex dicit, Non concupisces. Euangelium verò definit mœchatum esse eum, qui viderit ad cõcupiscendum. Lex dicit, Non concupisces domum proximi, agrũ, &c. at Euangelium dicit ab omni auaritia cauendum: quod plus est, volenti tollere tua non resistendum. Nec ibi sistit: sed adiungit, Nolite soliciti esse de crastino: imò dico vobis, ne sitis soliciti animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini. Nónne anima plus est quàm esca, & corpus plus est quàm vestimentum? Quærite ergo primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijcientur vobis. Et quod omnium maximè mirandũ, Væ, inquit, vobis diuitibus. Faciliùs est camelum per foramẽ acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei. Quo audi-

Euangeliũ prohibet exactiùs cu piditates et concupiscẽ tias quam lex.

Matth. 6.

Luc. 6.
Marc. 10.
Matth. 19.

audito discipuli mirabantur, dicentes: Et quis potest saluus fieri? Aspiciens autem Iesus dixit illis, (mitigationis verbum) Apud homines hoc impossibile est: apud Deum autem, omnia possibilia sunt. Subindicans hominem habentem possessiones multas, nō posse sine speciali auxilio Dei, non apponere cor: quod non adeo difficile est pauperi. Facile enim retrahimus cor ab eo quod non habemus, & felicitatem Euangelizatam facile recipimus in affectum cordis præ felicitate rerum mundi, quas habere non possumus. Vnde diuiti adolescenti dedit consilium Saluator dicens: Si vis perfectus esse, id est, perfectè expeditus esse ad prosequendam salutem Euāgelicam, vade, & vende quęcunque habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Quod consilum audiens adolescens, contristatus abijt: erat enim habēs possessiones multas. Et in te fili, & in me, nihil adeo excludit ab affectu nostro Euangelium salutis, atque præoccupans cor nostrum cupiditas rerum mūdi huius. Et quando Domine, quando bone Deus, qui es seminator sancti cōsilij, eradicabis de cordibus nostris radicem istam tam amaram tamque grauis odoris? Sed pergamus.

Facilius pauperem saluū fieri q̄ diuitem.

Marc.10.

De plenitudine dicti huius, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c. CAP. VII.

D. ADhuc modicum precor de hac Christi sententia, Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, &c. Cur obsecro, dixit Saluator, Viderit ad concupiscendum: & non potius sic, Qui concupierit?

M. Vt verbo vno veritatis plenitudinem ostenderet. Verum est, quicunque concupierit mulierem, id est, eā quæ comparatione eius, mulier tantùm est, non sibi vxor, idque voluntate deliberata (alioquin ipse non concupiscit, vti

vti diximus supra) ille indubiè iam mœchatus est in corde suo. At superaddit Dominus dicens: Qui viderit, siue aspexerit ad concupiscendũ, hoc est, eo animo vel studio contemplatur mulierem, vt concupiscentiam excitet quę fortassis non sequitur: natura non obediente desiderio voluntatis, iam mœchatus est in corde suo. Sicut qui amplexatur, vt concumbat: interim natura recusante officium, iam mœchatus est. Nam in voluntate mœchia erat: etiamsi non fuerit neque in opere, neque in carnis illecebris. Si quod dixi seueriusculum apparet, saltem diuo Hieronymo crede, qui in hunc modum interpretatur verba Saluatoris: Qui viderit mulierem ad concupiscendum, id est, inquit, si aspexerit, vt concupiscat, vt facere disponat, iste rectè dicitur eam mœchari in corde suo. Nemo igitur dicat, Non feci: nihil ergo mali perpetraui: quoniam si concupiuisti, iam mœchatus es in corde. Nemo etiam dicat, necdum sensi in me dulcedinem carnis: quoniam si vel aspexisti (quod minimum est) eo animo vt cõcupisceres, iam mœchatus es in corde tuo. Iam enim tu voluisti: etsi natura tua non voluerit: quantò magis si defixisti in eam oculum, si propè lusisti, si os ori cõiunxisti, si palpasti ad concupiscendum iam mœchatus es in corde tuo. Si quidem hæc facis concupiscendo, indubiè mœchia cordis est. Sin hæc facis, necdum concupiscendo: tamen volens ac quærens concupiscere, etiam mœchia in corde tuo est: licet nondum sit in inguine, aut parte sensitiua. Licet autem nunc porrò inferre conformiter ad verba Saluatoris. Ergo qui viderit virginem ad concupiscendum eam, iam stuprum commisit in corde suo. Insuper, Ergo qui aspexerit, non solùm ad concupiscendum: sed præter hoc ad rapiendum, etiamsi non audeat tentare factum, iam raptum commisit in corde suo. Adhæc, Quicunque ergo *Illationes conformes dicto Saluatoris.*

sacerdos viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam sacrilegium commisit in corde suo. Haud dissimiliter si laicus nonnam, hoc est, virginem Deo sacram viderit ad concupiscendum eam, iam sacrilegium commisit in corde suo. Nam opus cordeconcupitum, est violatio virginis Deo sacræ. Item, Si professus professam viderit ad cócupiscendum eam: aut nonna monachum ad concupiscendum ipsum, iam voti reus est vterque in corde suo, sacrilegus vterque, adulter vterque, violans spirituale suum matrimonium, quod contraxerunt cum Deo in die professionis suæ. Non quòd tria in corde commiserint peccata: sed quòd peccatum illorũ habeat tres deformitates, ex quibus vt peius, ita & abominabilius efficitur. Cætera hic inferenda, tu tecum, si placet, perpẽde.

Applicatio contra Anabaptistas. Et hæc, si ita se habent, vt certè habent, vbi quęso apparebunt Anabaptistę? Qui vt concupiscentias magis magisque excitent in ardorem, nudi nudis spectacula præbẽt, accumbunt nudi, ludunt nudi, choreas ducunt nudi. Tractant nudis corporibus tractandúmque docent sub fuco nouæ religionis, quod Religio est nominare, quòd cæli pura facies sustinere non potest, ad quod stupét aër circunstans & parietes, & saxa: vt interim de auribus taceam. Et hi se bellè religiosos iudicãt, quòd fucũ inuenerint ex innocentia Adę, ex verbis insuper Scripturę, Crescite & multiplicamini. Interim (vt Petrus inquit) ocu-

2. Pet 2. los habentes plenos adulterij, & incessabilis delicti.

D. Quid de illo qui non videt aut aspicit: sed sedens in cubiculo suo, imaginatur pulchritudinem certæ fœminæ ad concupiscendum eam, an iam peccauit?

M. Non dixit Saluator, Qui viderit oculis corporis: sed absolutè, Qui viderit, scilicet aut oculis corporis, aut oculis cordis: vtrisque enim res mundi contemplamur. Quapropter quicunque sedens in conclaui, aut recumbens

sub

ſub linteaminibus ſuis, phantaſiando contemplatur formas fœmineas, vel actu concupiſcendo, vel ideo vt excitet in ſe gratam ſibi concupiſcentiam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Omnia enim genera libidinis compleri poſſunt in ſolo corde phantaſiantis. Intelligis quæ dico?

D. Nimis bene, & ad horrorem vſque animi.

Quid interſit inter concupiſcentiam cordis, & operis impletionem. CAP. VIII.

D. VErùm an æqualiter rei ſunt concupiſcens, & opus adimplens?

M. Nequaquam: multò enim grauius, multoque iniquius eſt peccatum operis, quàm concupiſcentia cordis. Si concupiſcentia filij principis Sichimitarum in opus ſtupri non prorupiſſet, non fuiſſet data cauſa tã horrendæ ſtragi. Si cõcupiuiſſent tantum Iſraëlitæ, & non etiam ipſo opere ſcortationem cordis & idololatriam commiſiſſent, non fuiſſent ipſorum principes ſuſpenſi in patibulis: nec fuiſſent eodem die occiſi viginti quatuor milia hominum, Deo ſic iubente: Si Beniamitæ alienam vxorem cõcupiuiſſent tantum, & non etiam nefando ſtupro enecaſſent, tanta clades nequaquam fuiſſet ſubſequuta, qua ceciderunt Beniamitarum viginti quinque milia, & Iſraëlitarum quadraginta milia. Si cõcupiſcentiam ſuam rex Dauid cohibuiſſet, nec impregnaſſet vxorem alienam, neque tegendi facinoris gratia, adulterio plura homicidia copulaſſet, non vtique ſuſtinuiſſet tam infenſam proprij filij perſecutionem. Ex his & ſimilibus Scripturæ locis fit liquidũ, permultum diſcriminis eſſe inter adulterium cordis, & adulteriũ operis, inter opus carnis, & concupiſcentiam carnis citra opus.

Geneſ.34. Num.25. Iudi.19.20. 2.Reg.11.12.

D. Et vnde quæſo naſcitur hæc differentia?

M. Ex

M. Ex eo quòd opus externum, potissimùm in Venereis. Primò intendit atque cõsummat concupiscentiam cordis. Deinde & corpus cùm proprium, tum cooperantis dehonestat, non citra iniuriam Christi, & Spiritus Sancti: si modò Christianus existat. Tertiò opus externũ includit seductionem comparis, iniuriam quoque proximi: quãdo vel ipse maritus, vel illa vxor est alterius. Quartò tranquillitatem publicam legibus Dei & hominum sancitam, conturbat. Vltimò, famam vtriusque operantis in discrimẽ adducit. Hæc siquidem & eiusmodi operi operato indiuidua sunt: non autem concupiscentiæ cordis. Quinimò qui corde concupiscit, odit hæc omnia & detestatur, differẽs sæpe opus propter hæc: quod plus est, eligens nonnunquam sola concupiscentia cordis se oblectare, ne incidat in hæc tam nefaria operis incommoda. Singula tibi ex ordine demonstrabo. Quantum ergo ad primum, sicut sensibile sensum immutat, & auget sensationem: ita & cõcupiscibile coniũctũ carni auget carnis concupiscentias, adeoq́ue rapit ad se totum hominem, vt sui prorsus impotens fiat. Quod tamen malùm excusant in matrimonio Dei constitutio Sacramentum, & bonum prolis. Quantum verò ad secundum, sic inquit Paulus: Nescitis, quoniam corpora vestra, membra sunt Christi? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne vna. Qui autem adhæret Domino, vnus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne enim peccatum quodcunque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suũ peccat. An nescitis quoniã mẽbra vestra, templũ est Spiritus Sãcti, qui in vobis est, quẽ habetis à Deo, & non estis vestri? Empti enim istis pretio magno. Glorificate & portate Deum in corpore vestro.

Multis de causis aggrauat opus concupiscentiam cordis.

1.Cor.6.

Quæ

Quæ ſanè adeo ſtudioſè exaggerat Paulus eo loco, vt doceat Christianum pluribus de cauſis peccare, & ideo grauiùs ſi fornicetur, quàm ethnicum hominem: quoniam ille non expellit à ſe Spiritum Sanctum, non conſpurcat Dei templum, quod eſt corpus eius, non fugit à Domino, cuius pretio emptus eſt, non tollit membrum Christi, vt faciat membrum meretricis: hæc enim nunquam fuerat ethnicus. Chriſtianus verò in Baptiſmo fit hæc omnia. Quantum autem ad tertium, Qui concupiſcit tantùm, adhuc ſibi ſoli peccat: qui verò conceptum intus ardorem foras effundit, ſolicitando alienam pudicitiam donec perſuadeat, iam non ſuæ tantum: ſed & alienæ perditionis auctor efficitur. Quòd ſi illa quoque parata erat: tamen vtroque agente, fit vterque audentior in malum, abit pudor, creſcit ardor, & tandem callum obducit impudentia. Si ſolicitata mulier non acquieuit: tamen ille venenum miſcuit, illiuſque animam infecit, quãtum in ſe erat: quæ ſi propinatum venenum corde hauſerit, niſi ſingulari gratia cuſtodiatur, tandẽ haud dubiè conceptum malum aliquando pariet in opus. Quantum denique ad quartum, quintum, ſextum, abundè ſatis diximus ſuprà in ſexto mandato. Eſtque luce pomeridiana clarius, has malitias ineſſe nephario operi adulterij: non autem concupiſcentiæ cordis. Multis itaque gradibus peius eſt, deteſtabiliuſque opus mœchiæ foris perpetratũ, quàm concupiſcentia adhuc ſe continens inter ſecreta cordis.

Grauius peccat Chriſtianus fornicando quàm ethnicus.

D. Attamen pronunciat Saluator, quaſi nihil prorſus eſſet diſcriminis inter opus externũ, & cogitationem cordis, dicens: Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. *Obiectio.*

M. Perpende bene verba Saluatoris, & aliud inuenies. Nõ enim dicit abſolutè iam mœchatus eſt: quia needum *Reſponſio.*

Ee perpe-

perpetrauit adulteriū:ſed, inquit, mœchatus eſt in corde ſuo. Nēpe, quia cōcupiuit, & diſpoſuit facere adulteriū, quod non eſt mœchari ſimpliciter, ſed mœchari in corde ſuo. Sunt quidē mœchia cordis & operis, eiuſdē ſpeciei in genere moris: ſed tamen non eiuſdem malitiæ: eò q̃ multę pollutiones corporū, & iniquitates cōcurrunt, vti diximus, in facto mœchiæ exteriori: quæ etſi non deſint mœchiæ cordis, ſunt tamen citra proximi perditionem vel iniuriam, & citra corporum ſuorum dehoneſtationem. Quapropter aliter confitendum & pœnitendum de adulterio perpetrato: aliter de concupiſcentia perpetrandi. Nam adulter reſipiſcens, laborare debet, vt mulierem quam peccati fecerat ſociam, etiam reſipiſcentiæ cōſortem efficiat, quantum poteſt.

D. Cur dictū eſt, à Saluatore, de viſu potiùs, quàm de tactu vel auditu?

Cur dictū à Saluatore de viſu.

M. Quod dixit de nō videnda muliere ad concupiſcendum, hoc indubiè de alijs ſenſibus ſimiliter intelligi voluit. Quia vt ſcintillam flatus: ita ſolent ſinguli ſenſus corporis excitare concupiſcentias cordis. Omnium autem ſenſuum velociſſimus eſt oculus, omnium quoque ſalaciſſimus. Nequius oculo quid creatum eſt? rogat Sapiens. Gyrat & circumuolat, & dum dè limo obtutu, quaſi non videns, cernit, ſpiritum mira efficacia tranſmittit. Oculus meus, inquit Ieremias, deprædatus eſt animam meam. Quod præter quotidianam experientiam, etiam ſcripturarum exemplis declaratur. Nam Geneſ. 6. Viderunt filij Dei (hoc eſt, qui vicem Dei fungebantur in terra, quales erant potentes & famoſi in populo, propter iudicia & gubernacula quibus inter alios eminebāt) filias hominū (hoc eſt, inferiorum qui non niſi homines erant) quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus quas elegerant (pro carnis libidine, non ſecundum

Eccleſ.31.

Thren.3.

dum Dei ordinationem). Item Genes. 34. Dina egreditur incautiùs ad videndum mulieres regionis illius, videtur ipsa, concupiscitur, rapitur, & opprimitur. Item Genes. 39. Vxor Putipharis iniecit oculos suos in Ioseph, & concupiscentia erga adolescentem accenditur. Deniq; Dauid Propheta, & vir sanctus cùm videret lauantem Bethsabeam, videndo concupiscit, & concupiscendo in opus nephariũ rapitur. Proinde in primis periculosum est oculis adimere cautionis frenum: quin potius consilium Saluatoris debet esse ad manum, Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & proijce abs te. Hoc est, nihil debet esse tam charum, intimum aut necessarium, quod nolles perdere, ne patiaris scandalum animæ. Hæc fili abundè sufficiunt pro intellectu noni & decimi mandatorum.

D. Nunc itaque dicito saltem summatim, qui offendunt contra hæc mandata.

M. In nonum offendunt omnes viri qui corde deliberato concupiscunt ad vsum carnis mulierem non suam: omnes quoque mulieres, quæ sic concupiscunt virum non suum. Adhæc omnes qui veraciter ac animo deliberato affectant quæcunque opera carnis prohibita mandato sexto. Item qui vident, audiunt, colludunt, aut aliud quid agunt ad concupiscendum, hoc est, vt concupiscāt, aut eo fine, eoque animo vt sibi concupiscentiam excitēt vel augeant. Denique qui oblectant animum morosis cogitationibus ad consensum vsque, vel expressum vel interpretatiuum. In decimum verò mandatum offendunt, qui affectu cordis furantur, aut rapiũt, licet in opus non prorumpant timore supplicij. Item quibus cor plærumque est intentum in fraudes ac imposturas, circumuentiones, aut processus malarũ causarũ, vt expilēt quod nō suũ est, etiamsi conceptũ malũ perficere nō valent. Satis.

CONCLVSIO.

Oncludendo igitur dico: si vis euadere maledictionem Dei, mortem quoque damnationis æternæ. Secundò, si vis esse & dici hic est ille, in quo sese cumulant omnia quæ in homine desiderari possunt. Tertiò, si habere vis amicitiam cum Deo, si viuere æternum, si gloria regni cælestis, si denique beatitudo tibi curæ sint, serua & obserua mente & opere mandata

Matth. 19. domini Dei tui. Etenim dicit Saluator: Si vis ad vitam

Matth. 7. ingredi serua mandata. Iterum, Qui facit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse intrabit in regnum cęlorum.

Marc. 3. Qui fecerit voluntatem Dei, hic frater meus, & soror

1. Ioan. 2. mea, & mater mea est. Addit Ioannes: Et mundus transit, & concupiscentia eius. Qui autem facit voluntatem

Eccles. 12. Dei, manet in æternũ. Superaddit Sapiens: Deum time,

Sapien. 6. & mandata eius obserua, hoc est omnis homo. Nam custoditio legum consummatio incorruptionis est: incorruptio autem facit esse proximum Deo.

Elen.

Elenchus Capitum Tractatus VNDECIMI.

Tractatus vndecimus.

Cur summa diligentia tractandum de præceptis & viribus charitatis. CAP. I.

M. Ioan.15. Grego. lib. 40. Homil. 27.

BEatus Gregorius tractans illud Ioannis: Hoc est præceptum meũ, vt diligatis inuicem, Cum cuncta sacra, inquit, colloquia Dominicis plena sunt præceptis, quid est, quòd de dilectione, quasi de singulari mandato, Dominus dicit, Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem: nisi quòd omne mandatum de sola dilectione est, & omnia vnum præceptum sunt? Vt autem multi arboris rami ex vna radice prodeunt, sic multæ virtutes ex vna charitate generãtur. Nec habet aliquid viriditatis ramus boni operis: si non manet in radice charitatis. Præcepta ergo Dominica & multa sunt, & vnũ: multa per diuersitatem operis, vnum in radice dilectionis. Cui consonat illud Augustini, Omnia quæ præcipit aut docet Scriptura ad nutriendam & corroborandam charitatem, & ad vincendam & extinguendam cupiditatem valent, totamque magnitudinem & amplitudinem diuinorum eloquiorum possidet charitas, qua Deum proximumque diligimus. Vt autem hos missos faciamus, in ipsa Scriptura sacra, quæ solui nõ potest, licet hæc sparsim legere. Plenitudo legis dilectio. Finis præcepti charitas. Vinculum perfectionis charitas. Et illud: In his duobus mandatis, scilicet charitatis, vniuersa lex pendet & Prophetæ. Neruos itaque nostros, omnemque vigilantiam huc intendere oportet, vt fiat ex verbo Dei dilucida atq; succincta demonstratio mandatorum charitatis, & eorum quæ circa hanc materiam controuerti solent, ab ijs qui cupiditatis alumni, quàm charitatis esse malũt. Tu itaque fili, quam hactenus præbuisse

Aug. lib. de doctr. Christ. cap. 10.

Vis charitatis scripturis probatur. Rom.13. 1.Tim.1. Colos.3. Matth.22.

Adhortatio ad discẽdũ quæ charitatis sunt.

buisse videris, nunc præsta maiori studio, mentis attentionem: fontem enim ac summam pertractabimus omnium legum, naturalis, diuinæ, humanæ. Et per Dei gratiam productis ex verbo Dei argumentis, excutiemus de corde tuo, etiamsi multum obduruerit, scintillulas quasdam, quibus imflammabitur totum meditationum tuarum corpus: haud secus atque strues lignorum accenditur, excusso ex silice igniculo ferri ictibus.

D. Vtinam ignis, quem Christus venit mittere in terrã, aliquantulum pectoris mei focum accenderet.

M. De illo igne nunc agemus: ille enim est ipsamet charitas, cuius vis quædam occulta inseritur pectoribus nostris per Spiritum Sanctum dum regeneramur: quemadmodum durissimis ac frigidissimis petris inditus est à natura ignis quidam, sed occultus, sed imperceptibilis, donec excutiatur ferro. Si non atteris ictibus, nec ignem ostendit petra, nec aliud quàm frigidissimum cõtactum habet. Si verò cõcutias, mox ignem euomit, quo syluam licet incendere & vrbes. Nos ergo dura frigidaque nostra corda atteramus, demonstrationibus ex verbo Dei compositis de materia charitatis, & ignescent haud dubiè (modò purè Deum quærimus) dabuntque tandem flammulas veræ pietatis non modicas.

D. Paratum cor meum Domine, paratum cor meũ. Verùm si plenitudo legis charitas, si insuper totam amplitudinem diuinorum eloquiorum possidet charitas: quid igitur opus erat tot tractatibus demonstrare naturam & vim præceptorum Decalogi? Superflua videtur illa, omniaque alia, quæ extra charitatem præcipiuntur: cuncta enim ad salutem necessaria possidet charitas, implet, perficit.

Alia à charitate licet necessaria sunt: non tamẽ sufficiũt sine ea.

M. Omnia quidem illa obseruatu perquam necessaria esse, ostendit Saluatoris sententia, qua dicit, Si vis ad vitam

tam ingredi, serua mandata: Non quidem hoc duntaxat aut illud: sed quæcunque mandata, aut hîc enumerata, aut alibi in doctrina nouæ legis promulgata, ne vno quidem excepto: quia qui totam legem obseruat: offendit autem in vno, teste diuo Iacobo, factus est omnium reus. Insuper & fides, & Sacramenta, & orandi sedulitas, & sacrificium præter charitatem summè necessaria sunt: quemadmodum partim audisti in primo & secundo libris, partim in sequentibus audies. Verùm quantumlibet omnia illa sint necessaria: non tamen sufficiunt ad salutem, sine charitate, vti certum est ex regula Apostolica Ioannis dicentis: Qui non diligit manet in morte: non diligit, inquam, vti oportet, Deum super omnia, & proximũ sicut semetipsum, talis manet in morte. Itaq; longè est extra viam quæ ducit ad vitam: etiamsi totam aliorum congeriem probissimè obseruarit. Quæ sanè regula Apostolica habet vim propositionis vniuersalis. Nã in traditionibus omnis indefinita valet vniuersalem, teste Aristotele. Quomodo autem plenitudo legis sit charitas diuinorum eloquiorum totam amplitudinem possidens, quanquam & reliqua obseruare necesse sit, iam nunc paulatim explicare incipiemus.

1. Ioan. 3.

Qua ratione vocetur præceptum charitatis primum, maximumque mandatum. CAP. II.

M. QVot sunt præcepta charitatis?

D. Vnum, sed bipartitũ in duo membra: quorum altero Deus, altero iubetur diligi proximus.

M. Rectiùs sanè conformiusque dixeris verbo Dei, quòd sunt duo mandata charitatis: quorum alterum vocatur primum ac maximum mandatum, nempe quo præcipitur dilectio Dei: alterum verò vocatur simile illi priori, nempe

Duo esse præcepta charitatis.

nempe quo præcipitur dilectio proximi. Nam Saluator respondens legisperito interroganti de magno mandato legis, inquit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo,& in tota anima tua, & in tota mēte tua. Hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Igitur sunt duo mandata charitatis, vnum primum, alterum secundum: illud maximum, hoc simile illi.

Matth. 22. *Marc. 12.*

D. At qua ratione illud primum ac maximū? Istud quoque in quo dicitur simile illi?

M. Non vtique primum, quia priori loco positum, aut quia literis est descriptum in ipso frontispicio legis: sed primum hac ratione, Quia præcipuum est potissimumq; mandatum totius legis, eò quòd principaliter ac velut primarius scopus erat in intentione dantis legem, quòdque spectari debet ac quæri præ omnibus ab eo qui legem accipit. Imò si penitus rem inspiciamus, non opus est hic relatione ad legem, quam Legisperitus fecit, nihil cogitans pręter suam legem. Sed dicendum est, sicut Saluator respondet, quòd mandatum dilectionis Dei sit maximum ac primum absolutè & citra relationem: quia primum maximumque omnium quæ in lege naturæ, omnium insuper quæ in veteri aut noua lege præscripta sunt, omnium denique quæ homini ad salutem vlla ratione præscribi possunt. Magnum autem siue maximum dicitur mandatum aliquod: primò à vehementia imperatoriæ voluntatis, qua legislator præcipiendo id vnum præ cæteris, ac maximè obseruari voluit. Secundò à quātitate rei quæ præcipitur: charitas enim hoc loco præcepta est suprema omnium virtutum, multo inter alias maximi ponderis, summæque dignitatis, & in primis necessaria: tertiò à fructu quem parit in ijs quibus datur præceptum. Per obseruationem autem istius mandati magis

Qua ratione præceptū charitatis dicatur primum ac maximum.

quàm omnium aliorũ eſt inuenire vberrimum fructum ſalutis æternæ. Quæ duo poſteriora q̃ luculẽtiſſimè demonſtrãtur ab Apoſtolo per totum decimum tertium caput prioris ſuæ epiſtolæ ad Corinthios. Vbi inter cætera ſic docet :Si habuero omnem fidem ,ita vt montes transferam: charitatem autem non habuero, nihil ſum. Etſi diſtribuero in cibos pauperũ omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita vt ardeam : charitatem autẽ nõ habuero, nihil mihi prodeſt. Charitas patiẽs eſt, benigna eſt. Charitas non æmulatur, nõ agit perperam, non inflatur, &c. quorum explicationem vſque in finem huius tractatus differemus.

D Malè igitur legunt Græci & multi Latinorum hoc loco magnum, pro maximum.

M. Neutiquam malè legũt illi : quia in vetuſtiſſimis quibuſdam exemplaribus ſic ſcriptũ inuenitur: Et ſubinde Poſitiuus plus habet emphaſis ac energiæ quàm Superlatiuus, vt in iſtis ſententijs, Vnus eſt bonus Deus. Magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus. Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna & maieſtate. Hæc enim & ſimilia, ſignificantiùs dicuntur per Poſitiuum de Deo & eius maieſtate, quàm per Superlatiuum. Indicatur enim per Poſitiuum quòd tanta eminentia conueniant huiuſmodi Deo, vt in eiſdem comparari cum alijs non poſſit. Nam quomodo dicetur Deus aut maior aut maximus, aut melior aut optimus cuiuſpiam rei comparatione, cùm omnia alia multipliciter deficiãt & à bono, & à vero, & ab ipſa ſubſiſtendi virtute : imò omnia Deo comparata nihil ſunt. Quid enim laudabis, aut quid miraberis in alijs : niſi quod Dei eſt? Dicitur igitur, Hoc eſt magnum mandatum in lege: vel vt Chriſtus loquitur, Hoc eſt mãdatum magnum, citra additionem. Vt intelligas Scripturam vix

Præceptũ charitatis cur à quibuſdã dicatur magnũ non maximum.

Matth.19.
Pſalm.85.
Luc.21.

ferre

ferre vllam aliorũ mandatorũ comparationem ad istud: eò quòd istud præstet omnia, & reliqua nullius sint pon deris & efficaciæ ad salutem introducendam absque isto. Dum comparamus vnum alteri, duo esse, discretaq; indicamus, vnumque altero præstantiùs in eo in quo fit comparatio. At quid, precor, sunt pietas in parẽtes, amicitia erga omnes, miserorum subuentio, continentia, iustitia, fides, & cætera huiusmodi separata à charitate? An aliud quàm corpus sine spiritu, aut numisma sine approbatione Principis? sunt quidem bona, nec reprobari debet illorum operatio: attamen forma carent, quę dat esse veræ virtutis Deo probatę, nec alas habent, aut igne cælesti succensa sunt: ideoque ad supernæ felicitatis remunerationem nihil adferunt momenti: quapropter hac in parte charitati comparari non valent. Dicitur itaque præceptum charitatis rectè magnum ratione rei præceptæ: magnum item ratione præceptoriæ voluntatis iubentis: magnum denique à fructu quem parit in nobis: & id sanè absolutè, ac citra omnem comparationem ad alia. Secundum autem simile huic, Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Quęsiuisti autem in quo simile illi. In eo dico: quia magnum præ omnibus alijs sicut illud. Illud tamen primum, hoc secundum, ex illo ordinem sumens & vigorem: vt qui ipsum seruauerit, omnia impleuerit dicẽte Apostolo: Qui diligit proximum, legem impleuit. Nam, Non adulterabis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis, est dilectio. Hæc Apostolus ad Romanos 13. Ad Galatas verò sic dicit: Omnis lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Si enim sic diligis

Secundum præceptũ in quo sit simile priori.

Rom.13.

Galat.5.

pro-

proximũm, omnia aliorum mandatorum decreta ex ipso qui intus est amore, elegis, exoptas, perficis, spōte propria amantissimè in hoc propensus quasi non esses vlla præscriptione obligatus: non enim facis ob vim vllius præcepti: sed solummodo quòd te moueat amor, & faciendũ persuadeat syncera dilectio. Vnde verissimè Augustinus: Dilige, inquit, & fac quod vis. Dilectio enim proximi, malum non operatur, nempe aduersus proximum. Et amanti, omnia nihil supple sunt. Ergo minimum est amanti, impendere proximo, quod eidem impendere iubetur. Nam plus ei vult, omnia siquidem quæ sibiipsi: quia diligit eum sicut seipsum.

Rom. 13.

D. Quanquam diligens proximum sicut seipsum, impleat omnia, quæ sibi præcepta sunt, respectu proximi: non tamen per hoc implet primum illud maximumque mandatum, & quæ ex ipso immediatè sequuntur, hoc est, quæ præcepta sunt respectu Dei. Quomodo igitur omnis lex impletur in vno illo verbo, Diliges proximũ sicut teipsum?

Diligens proximum quomodo impleat totam legem.

M. Quæstio magna est, an possit quis diligere proximum suum iuxta exigentiam secundi mandati, non diligendo Deum ex toto corde, iuxta exigentiam primi mandati. Doctus Caietanus multis pregnantibusque argumentis resoluit id posse fieri, nec hoc loco præceptum esse, vt diligatur proximus ex charitate Dei super omnia, magis quàm quòd vt honorentur parentes ex charitate. Verum quidem est, nos neque proximos diligere, neque parentes honorare fructuosè ac meritoriè sine charitate. Sed durum foret nimium asseuerare, neque huius neque illius transgressionem posse vitari sine charitate. Et hanc sanè sententiam sequendo, dicendum est, quòd mandatum de diligendo proximum sit simile primo, secundum quandam proportionem. Nam sicut illud mãdatum datum

Caietan. in Coment. super 22. cap. Matth.

tum de Deo omnium principio, includit in se vniuersa alia mandata: ita istud datum de proximo complectitur omnia nobis præcepta respectu proximi: vt testari videtur declaratio Pauli ad Rom. 13. enumerantis ibidem ea duntaxat mandata, quæ homini sunt pręscripta respectu proximi. Beatus verò Augustinus paulò aliter sentit q̃ Caietanus, docens neutrum præceptorum posse impleri sine altero. Quis enim, inquit, potest diligere proximũ, id est, omnem hominem, tanquam seipsum: nisi Deum diligat, cuius præcepto & dono dilectionem proximi possit implere. Cùm itaque adeo cõnexa sint, vt diuidi non valeant etiam vnum horum commemorare plærunque sufficit, cùm agitur de operibus iustitiæ. Hæc in effectu August. tractans illa verba Pauli, Omnis lex in vno verbo impletur. Subiungit autem Saluator vtrique mandato coniunctim hanc periodum, In his duobus mandatis vniuersa lex pendet & Prophetæ, Pendet, inquit Augusti. hoc est illo refertur, & finem habet. Pẽdent vtique media ex fine, eaque de causa sunt media inter agentem & finem intentum: vt per ipsa tandem ad optatum perueniatur finem. Omnia autem quæ in lege veteri, aut prophetis, aut libris Euangelicis docta, ordinata, ac consulta inueniuntur, omnia, dico, huc spectant, atque eum ob finem tradita sunt, eumque ob finem obseruari debent, vt diligantur Deus & proximus secundũ formam istorum duorum mandatorum. Quod Apostolus dixit verbo vno, Finis præcepti charitas: finis, inquam, quem intendit præcipiens: finis, quem intendere debent ij quibus pręcipitur: finis denique ad quem cùm peruenerint, sunt quod esse debent, omnes. Dicitur nihilominus vnumquodque pendere ex eo, vnde habet vim, vigorem siue efficaciam suam: atque hoc pacto, quemadmodum ex radice arboris pendent viror frondium & vbertas sic reliqua

August. in præfa. expos. epist. ad Galatas.

August lib. 1. Quæst. Euã. quæst. 33.

reliqua omnia, quæ legis sunt, pēdent ex his duobus mandatis. Inde fluunt, inde vim & efficaciam salutis promouendæ accipiunt, ab illis si diuidantur, nullum deinceps adferunt fructum salutis: sicuti nec ramus, vbi à radice separatus fuerit, dicente beato Gregorio: Non habet aliquid viriditatis ramus boni operis: si non manet in radice charitatis. Considerasti ne quòd ostia domorum, sunt quidem ostia etiam antequam pendeant in suis cardinibus, in quibus vbi tandem suspensa fuerint, tum demum & excludendi hostes, & includēdi domesticos, & conseruandæ supellectilis officium præstant. Sic quæ in lege vel libris noui Testamenti continentur, decreta quidem aut consulta Dei sunt: verùm vbi cœperint in dictis præceptis charitatis pendere, & in eisdem velut in suis cardinibus volui, tum demum fouendæ augendæque salutis idonea media existunt.

Cur instantiùs accuratiusque sit hoc præceptum datum in noua quàm veteri lege, & quid differentiæ sit inter diligere & amare. CAP. III.

M. PRæceptum dilectionis Dei datum est in veteri lege Deuter. 6. his verbis: Audi Israël dominus Deus noster, Deus vnus est. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. In noua verò lege Math. 22. renouatur sub his verbis, Diliges dominū Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua. Quibus addit Marcus, Et ex tota virtute tua. Lucas verò dicit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis, & ex omni mente tua. His sanè verbis proponitur præceptum dilectionis Dei: primùm in veteri, deinde in noua lege: magis autem accuratiusque in ista quàm illa: quòd magis ad istam veluti veræ libertatis legem, quàm

Marc. 12. Luc. 10. Accuratiùs exprimitur præceptum charitatis in noua quàm veteri lege.

ad illam, quæ erat lex seruitutis, pertineat, sicuti & multo maxime ad statũ supernæ beatitudinis pertinebit, eò quòd ibi sit superna, verissima, purissimaque libertas, vbi nullum erit præter vnum charitatis mandatum. Seruorum est minis agi: filiorum verò affectu & dilectione duci. Quo igitur quisquam magis à seruili conditione ad consortium transierit filiorum, eò conuenit magis amore contineri ipsum in officio, quàm externis aliarum rerum præceptionibus. Olim quidem tempore legis, promisit Deus dicens: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. Nato autem Euangelio dixit Apostolus ad Corinthios: Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta nõ atramento, sed spiritu Dei viui: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Hæc autem lex tum scribenda nunc autem scripta spiritu Dei in cordibus credentium, est ipsa charitas de corde puro, & conscientia bona et fide non ficta, agens, te intus tua sponte filiali secundum formam & ordinem præcepti dilectionis: qualis charitas diffunditur siue describitur in cordibus nostris, per spiritum qui datus est nobis. Meritò igitur debebat præceptum dilectionis sæpius repeti, accuratiusque inculcari in Euangelio, quàm in veteri lege. Quid enim aliud est Euangelium Christi, quàm forma adoptionis in filios Dei, norma veræ dilectionis exercendæ?

Lex charitatis olim promissa in Euangelio est data. *Ierem. 31.* *2. Cor. 3.* *Rom. 5.*

P. Capio. Verùm quorsum adeo variant Euangelistę, & inter se, & verbis Moysi in descriptione huius mandati? Nam Moyses dixit tertio loco, Et ex tota fortitudine tua, cuius non meminit neque Matthęus, neque reliqui: sed pro eo posuit Matthæus tertio loco, Et ex tota mente tua: alij verò Euangelistę aliud.

Cur variēt Euãgelistæ in explicando præcepta charitatis.

M. Omnis talis varietas, vt nullam contrarietatis notam habet: ita causa veritatis explanandæ facta est. Nã vnum & idem

dicere amorem, aliud dilectionem siue charitatem. Nam ipse Dominus Petrum Apostolum interrogans, cum dixisset, Diligis me plus his? Ille respódit, Domine, tu scis: quia amo te. Et iterum Dominus quæsiuit, non vtrum amaret: sed vtrum diligeret eum Petrus. At ille respondit ei iterum, Domine tu scis: quia amo te. Tertia verò interrogatione & ipse Iesus nõ ait, Diligis me, sed Amas me. Vbi secutus ait Euangelista, Contristatus est Petrus: quia dixit ei tertiò, Amas me: cùm Dominus non tertiò: sed semel dixerit, Amas me: bis autẽ dixerit, Diligis me. Vnde intelligimus, quòd etiam cùm dicebat Dominus, Diligis me: nihil aliud dicebat quàm Amas me. Petrus autem non mutauit huius vnius rei verbum, sed etiam tertiò, Domine, inquit, tu omnia scis, tu scis, quia amo te. Hoc propterea cõmemorandum putaui: quia nõnulli arbitrantur aliud esse dilectionem siue charitatem, aliud amorem. Dicunt enim dilectionem accipiendam esse in bono, amorem in malo. Nam amorem in bono dici iam ostendimus. Sed ne quis existimet amorem quidem in bono & in malo, dilectionem autem non nisi in bono esse dicendam, illud attendat quod in Psalmo scriptum est, Qui autem diligit iniquitatem, odit animã suam. Et illud Apostoli Ioãnis, Si quis dilexerit mundũ, nõ est dilectio Patris in eo. Ecce vno loco dilectio, & in bono & in malo accipitur. Amorem autem in malo: quia in bono iam ostendimus, ne quisquam flagitet, legat quod scriptũm est, Erunt homines seipsos amantes, amatores pecuniæ. Hactenus ex Augustino. Quòd autem dilectio etiam brutis animalibus conueniat patet ex Ecclesiastico: Omne animal, inquit, diligit simile sibi. Neq; omnino verum est, charitatẽ differre à dilectione in eo, quòd solummodo charitas dicatur ardens ille amor vel dilectio, qua cælitus succenduntur corda piorum hominum

Ioan.21.

Eccles.13.

Charitas in quo differat à dilectione.

ad Deum super omnia,& ad proximum propter Deum. Quandoquidem: Apostolus scribens Timotheo, non audebat dicere, Finis præcepti charitas, nisi cum hac adiuncta restrictione, de corde puro, cōscientia bona, fide non ficta: quasi non omnis charitas, sicut nec omnis dilectio statim esset finis præcepti: sed ea duntaxat quæ procedit de corde puro, &c. Passim tamen in scripturis & plerunque accipitur vox Charitas, pro ea dilectione qua purè, syncerè ac fideliter, siue secundum veram formam huius mandati, diligimus qualis & diffunditur in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis, vt est videre ad Rom.5.&.1.ad Corinth.13. neque vnquam transfertur vox Charitas ad malum, aut ad impuram, vel alioqui ad inhonestam animi affectionem, sicut vox amor ad eadem transfertur: neque item aptatur ad inanimata vel bruta animantia, vt illa charitate se diligere dicantur. His itaque differētijs saluis, pene idem sunt amor, dilectio, charitas: nec aliud significant, quàm propensam affectionem animi, qua quis charum sibi habet id, cui afficitur.

Vox charitas neq; ad malum, neq; ad inanimata aptatur.

Quid vocibus istis, cor, anima, mens, fortitudo in præcepto indicetur. CAP. IIII.

D. Vid autem cor, quid anima, quid mens, quid deniq; vox tota singulis adiuncta, hoc loco significant?

M. Cor, carnea pars corporis animati, est secundum Physicos primum sentiendi organum, domicilium vitæ, sedes caloris, fons sanguinis vitalis, homini quidem collocatum intra læuā papillam: cæteris verò animātibus in medio pectore, primū viuit, vltimūq; moritur. Quod quia inter reliquas corporis partes, viuendi vitæque fouēdæ primas obtinet: ideo voce cordis valde metaphoricè vtitur Scriptura sancta, dum dicit, Laua à malitia cor tuum

Cor pro quo accipiatur in præcepto.

Ierem. 4.31

tuum Hierusalem. Item, In corde eorum scribam legem meam. Item, Auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum. Item, Prauum est cor hominis & inscrutabile. Item, Sensus & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. Itẽ, Beati mundo corde. Et hoc loco, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Nã in his ac similibus scripturis, etiam secundum literalem sensum, accipitur cor pro eo quòd in familia eorum quibus viuitur vita rationali, idipsum est quod cor carneum inter ea quibus viuitur vita sensitiua, nempe quærendi audendique principium, fons amoris, functionum auriga perpetuò calens habendi fruendiq; ardore, haud secus atque semper feruet cor carneum bullientis sanguinis calore, dicente Propheta: Concaluit cor meum intra me. Ezech.36. Ierem.17. Genes.8. Matth.5. Psalm.38.

D. Cæterum, quid istud est in anima, & quæ nomenclatura eius?

M. Affectus rationalis, distinguendo rationale cõtra brutale, hoc est, affectus qui iudicio & ratione aliqua fertur quocunque fertur, qui alio nomine dicitur animus. Nã animus ab anima differt, quòd anima viuimus, animo verò eligimus, sapimus, conamur, audemus. Anima homines, animo verò in officium functionesque proni atque prompti sumus. Pertinent autem ad animum siue cor hominis desideria, vota, studia, conatus, functiones, ardor, zelus. Hinc dicimus vęcordes, socordes, excordes, pusillanimos, aut nihil habere animi, eos qui his affectibus ad vtendum lumine rationis, dũ locus est ac tempus, carent: cordatos verò ac magnanimos, animosos, siue bene animatos, qui strenuè prosequuntur dictamen rationis: attamen non nisi loco ac tempore. Nam qui ante tempus vel sine iudicio tentant ardua, temerarios esse constat. Cor, affectus rationalis, animus ferè idẽ sunt.

D. Cur igitur non dixit Saluator hoc loco, Diliges ex to-

to animo tuo.

M. Vitãdæ obſcuritatis gratia: quòd animus ſubinde pro anima, & ediuerſo anima nonnunquam accipiatur pro animo. Quam ob cauſam maluit loqui metaphoricῶs ſub voce cordis, quàm propriè ex toto animo. Igitur diligere corde, eſt affectuoſè diligere, promptè, ardenter, zeloſè: diligere verò toto corde eſt idipſum prorſus ac pleno affectu facere, ita vt ad nihil aliud magis aut æquè tendas corde, hoc eſt, ſtudio affectus, ardore aut zelo, quàm ad dominum Deum tuum, cuius pleniorem explicationem mox audies. Alia licet tibi arrideant tanquam bona aut ſuauia vel vtilia: non tamen illis cor apponas, iuxta illud: Diuitiæ ſi affluant nolite cor apponere. Diligere autem aliquid propter me non veto, imò præcipio quòd diliges proximum tuum ſicut teipſum: ſed dilectionem ex corde, potiſſimùm ex toto corde mihi conſeruatam eſſe volo. Eleganti ſanè ſchemate dicimus id cordi eſſe, aut ex corde fieri, quod fit præcipuo ardentique ſtudio, quodque hominem intentum atque attentum præ cæteris retinet. Quo etiam modo aut dictum quid, aut factum dicimus ex animi ſententia, dum quod factum aut conſultum erat, cordi eſſe, ſignificamus. Ad quam phraſim reſpexit Scriptura cùm diceret, Præbe fili mi cor tuũ mihi. Quod quid aliud eſt, quàm dilige me ex corde: quia ſi mihi præbueris cor tuum, primus præcipuuſque & inter omnia tibi chariſſimus ero. Nec diſſimili phraſi dicit Apoſtolus: Corde creditur ad iuſtitiam: quia quando ſic creditur vt cor immutetur afficiaturque, tum demum iuſtificamur. Addit autem hoc loco Saluator explicationis cauſa vocem Toto, dicens ex toto corde, tum quia poteſt quid diligi ex corde vel animo, ſed minus quàm deceat maieſtatem & eminentiam eius qui diligitur: tum quia debemus quidem, & nos & proximos noſtros ex corde

Quid ſit diligere corde, & toto corde.

Prouer. 23.

Rom. 10.

ſiue

siue ex animo diligere. At illũ qui supra omnia est oportet diligere ex toto corde: & quidem solum illum, non autem proximum, quem sufficit ex animo diligere, eo modo quo diligimus nosipsos. Nos autem ipsos si diligamus ex toto corde ordinem inuertimus præferentes hominem Deo, rem perituram in sterquilinio suo summæ maiestati, summæque bonitati. Nunc porrò dicamus de anima, & quid sit diligere ex tota anima. *Anima quid significet in præcepto.*

D. Anima, inquit Aristoteles, est principium vitæ.

M. Rectè: quicquid enim in nobis est sensuum vitaliumque operationum, id totum habemus ab anima, qua migrante è corpore, migrat cum ea, tota & omnis viuendi agendique potestas. Ideoq; accipitur subinde anima pro ipsa vita qua viuimus, tam apud historiographos, dicente Salustio: Quid enim superest nobis præter miseram animam? id est, vitam: quàm in Scriptura sacra, asserente Saluatore: Qui amat animam suam, hoc est, vitam suam qua corporaliter viuit, perdit eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Et alibi asserente Euangelista: Ille, scilicet Christus, animã suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere. Diligere itaque ex tota anima: vel vt quidam textus habẽt, in tota anima, vel sicut alij legũt, tota anima, est diligere tota vita tua, siue quàm diu viuis, non hac vel illa duntaxat ætate: sed omni momento vitæ tuæ, idque omnino veraciter. Nã qui dicit ex tota vel omni anima, nullam vult partem vitæ aut vim exclusam. *Ioan. 12.* *1. Ioan. 3.* *Diligere tota anima quid sit.*

D. Tertiò, quid per mentem debet hoc loco intelligi? *Mens quid significet in præcepto.*

M. Primùm, nõ idem est mens & anima (verbis vtor Lactantij) Aliud enim est quo viuimus, aliud quo cogitamus. Nam dormientium mens, non anima sopitur: & in furiosis mens extinguitur, anima manet: & ideo nõ exanimes, sed dementes vocantur. Hæc ille. Prima vis animę *Lactant. diui. instit. lib. 7. cap. 12.*

mens est, cuius actus est perpetua contemplatio veritatis. Secunda ratio, cuius actus veritatis inuestigatio. Tertia phãtasia, cuius actus collectio eorũ quæ sensus porrigũt, perq; illa discursus. Hoc autẽ loco vno nomine mentis, omnes animę vires cognitiuæ cõprehendũtur. Nam vox Græca διάνοια hoc loco posita significat mentẽ, intellectũ, sensum, cogitationẽ, sententiã, ingeniũ, intelligentiã. Et repetẽs Scriba Marc.12. respõsionẽ Domini, dicit, Ex toto intellectu siue intelligẽtia: cui in Græco textu correspondet vox σύνεσις significans intellectum siue intelligentiam, prudentiam, cõscientiam: vt diligere tota mente sit prorsus, sapienter, ingeniosẽ, prouidẽ, prudenter, circũspectẽ atq; attentẽ siue tota intelligentia, & citra obliuionẽ diligere. Postremò diligere ex tota fortitudine vel virtute, siue omnibus viribus quæ idem sunt, est cõstãtissimè diligere, animo prorsus constanti & infracto, tam sub aduersis, quàm cùm omnia prosperè succedũt, & èdiuerso: quia solent incautos faciliùs deijcere ab amore Dei prospera quàm aduersa. Sub vtrisq; autem oportet citra deiectionem aut formidinem firmissimè feruentissimeque amare Deum, tanquam fontem omnium bonorum, omnia largiẽtem, omnia dispensantem in vtilitatem nostrã, omnia inspicientem, vbique præsentem, ab omnibus malis eripientem. Sicuti fecerũt illustres illi patres Iob, Tobias, Daniel, Iudith, Mardochæus, & Apostoli, de quibus scriptum est, Ibant Apostoli gaudentes à conspectu concilij: quia digni habiti sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati. Quantum autem retraxerit ab amore Dei prosper rerum successus magis quàm aduersitas, Dauidẽ, Salomonem, Sampsonem ac alios, historiæ Scripturæ sacræ luculenter declarant. Illam nihilominus particulam, Ex omnibus viribus tuis, à Luca cęteris adiectam, putant quidam non ineruditè veluti epitomen esse omniũ præceden-

Diligere tota mente quid sit.

Diligere tota fortitudine quomodo intelligendum.

Act.5.

cedentium plenioris explicationis gratia. Vt scilicet in te nihil omnino sit virium quod non prorsus impendas dilectioni Dei tui, siue id voculis præcedētibus expressum intelligatur, siue non.

An possibile sit implere præceptum charitatis in hac vita, secundum eam formam qua datum est. CAP. V.

D. AT nunc quærere debeo, vtrum præceptum dilectionis secundum eam formam, & sub illis modis quibus latum est, impleri valeat in hac vita?

M. Inquit Saluator, Sine me nihil potestis facere. Et Apostolus eius: Non quod sufficientes simus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis: sed sufficientia nostra ex Deo est. Itaque si eò tendit tua quæstio, An homo valeat sine gratia Dei adiuuante implere hoc mandatum, respondendum est, omnino non posse. Si verò interrogas, An Christianus fide illuminatus & Spiritus Sancti gratia adiutus, possit in hoc mundo sic diligere Deum, sicut obligatio mandati requirit. *Ioan. 15. 2. Cor. 3. Præceptũ charitatis non potest impleri sine fide & gratia Spiritus sancti.*

D. Eò, & non aliò tendit interrogatio mea.

M. Principio itaque quasdam sanctorum Patrum vniuersales sententias præmittam, & exinde paulatim ad propriam huius quæstionis tuæ explicationem descendam. Beatus Hieronymus docet in hunc modum: Execramur eorum blasphemiam, qui dicunt impossibile aliquid homini à Deo præceptum esse: & mandata Dei, non à singulis, sed ab omnibus in commune posse seruari. Deinde Chrysostomus: Nequaquam, inquit, Dominũ incuses, haud mandat impossibilia. Tertiò August. locis pluribus testatur Deum non præcepisse quicquam impossibile, vt in sermonibus de tempore, Deus, inquit, nec impossibile aliquid potuit imperare: quia iustus est, nec damnatu- *Nullum impoßibile cadit sub præcepto. Hieronymus ad Damasum in Symb. expl. Chrysost. Homil. 8. Augustinus serm. 61. de temp.*

 rus

rus est hominem pro eo quod non potuit: quia pius est. Sed credo te malle audire demóstrationem ex Scripturis.

D. Profectò verbum Dei, quia omnibus maius est, meritò omnibus præferri debet.

M. Moyses vt excludat socordium hominum cauillationes, Mandatum hoc, inquit, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum, nec in cælo situm, vt possis dicere, Quis nostrum valet ad cælum ascẽdere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere cõpleamus? Neque trans mare positum, vt causeris & dicas, Quis ex nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos vsque deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est, sermo valde in ore tuo, & in corde tuo, vt facias illum. Ecce quàm eleganti Procatalepsi pręoccupat ne quis diceret, Impossibile est obseruatu, quod præcepisti nobis.

Deut. 30.

D. Cæterùm, An Moyses ibi locutus sit de præcepto charitatis?

M. Proximè ante illa verba, sermonem fecerat de præcepto dilectionis Dei ex toto corde, & pergendo rursum idem commemorat mandatum. Adhæc Saluator noster cùm tractat de iugo suo & onere Euangelico: Nónne tibi videtur loqui de ordinationibus, quas præscribebat, quarum prima maximaque portio est diligere Deum ex toto corde?

D. Omnino.

M. At ipse constanter asserit iugum suum suaue esse, & onus suum leue. Si autem leue, si suaue: ergo valde possibile. Quis enim dixerit impossibile, quod ipse Christus asserit leue & suaue, quodque Apostolus eius Ioannes graue esse negat, dicens: Mandata eius grauia non sunt.

1. Ioan. 5.

D. Fortassis intelligit id Ioannes cum exclusione mandati charitatis.

M. Ora-

M. Oratio Ioãnis sic procedit, In hoc cognoscimus quoniam diligimus natos Dei, cùm Deum diligimus, & mandata eius faciamus. Hæc est enim charitas Dei, vt mandata eius custodiamus, & mandata eius grauia non sunt. Quæ hic exclusio mandati charitatis? Imò quæ non inclusio omnium mandatorum? Cæterùm quid te impulit in hanc dubietatem?

D. In malum procliues sumus omnes, & pondere concupiscentiarum adeo impellimur, vt nequeat nõ affici subinde cor nostrum ad alia à Deo, ad quæ si vel prorsus, vel partim afficiatur, iã non diligitur ex toto corde Deus.

M. Hoc sanè admodum bene animaduertisti. Nam corpus aggrauans animam, & caro concupiscens aduersus spiritum, siue lex membrorum repugnans legi mentis, & peccatum habitãs in carne (his enim schematibus vtitur Apostolus ad Romanos & ad Galatas) reuera non sinũt, in hac lubricitate mundi, inter tot tantaque auocamenta omnes vires animæ niti amore erga Deum, vt omnino non afficiantur ad aliud à Deo.

D. Igitur aliqua ex parte vacua manent amore Dei: quare nec toto corde diligitur Deus: sed partim ipse, partim aliud in quod fertur affectio.

M. Huius difficultatis gratia, tria nobis discutienda erũt. Primum quid vox totum significet ex impositione: quid secundum phrasim tam scripturarum quàm eruditorum & communem. Deinde omnibus ne datum sit hoc præceptum, an tantùm his qui peregrinantur in carne à Domino. Tertiò, An'ne præceptum hoc aliud & aliud exigat ad sui impletionẽ in alio ac alio statu hominis. Quibus discussis, constabit luce pomeridiana clariùs, fieri posse, vt hîc diligatur Deus ex toto corde, iuxta exigentiam præcepti. Vt autem exordiamur: Vox Totum, ex impositione quidem refertur ad quantitatem, accipi- *Quid significet vox totũ secundũ impositionẽ, & quid secundum phrasim.*

turque pro integro, siue eo cui prorsus nihil deest. Qua sane significatione dicimus, tota hæreditas paterna mea vnius est: quando quispiam nostrum ex asse hæres efficitur. Qua dicitur & illud Euangelij: Donec fermentetur totum, hoc est, per omnem sui partem, nulla prorsus excepta. Veruntamen secundum phrasim tam illustrium in lingua Latina, quàm Scripturę sacrę, intelligitur significatione totius, quòd præcipuum est, aut cui ferè nihil deest. Quo pacto dicit Apostolus Ioannes, Mundus totus in maligno positus est: quia omnium ferè hominum, & longè maioris partis mundi præcipuum studium erat malignum. Quemadmodum dictum est & illud Acto. 21. Quia tota confunditur Hierusalem. Atque illud: Mūdus totus post eum abijt, hoc est, valde multi, plurimi, ac sine numero. Qua eadem phrasi dicimur ex toto corde facere, quod ex animo, & syncerè, præcipuoque studio facimus. Nam Cicero cùm diceret, Plancius totus noster est: neutiquā significabat Plancium præter vnum Ciceronē nullos omnino habere amicos, aut iam omnium officiorum beneficiorumque erga alios oblitū, vt soli Ciceroni deditus esset: sed id voluit significare, se suamque domum præ omnibus alijs amari ac coli à Plancio, idque syncerè & ex animo. Quomodo & Terentius dixit, Ego nunc totus mihi displicio: significans prorsus & ex animo se displicere sibi magis quàm quoduis aliud eius negotij quod tractabatur. Nec sanè desunt eiusmodi phrases per omnem Scripturam sacram. Cùm enim dicit Dauid ad Deum, In toto torde meo scrutabor mādata tua. Et alio loco, Clamaui in toto corde meo, exaudi me Domine, an tum precor, nulla affectio erat in tanto rege, ad officia vel amicorum, vel republicę, vel naturę proprię? Si erat, vt erat, nihil enim humani ab eo alienū: qua ratione audet dicere, In toto corde ex-

Luc. 13.
Toto animo dicitur fieri quod præcipuo fit studio.
1. Ioan. 5.
Ioan. 12.
Cic. ad Qu. frat. lib. 2.
Terentius Heaut.
Psalm. 118.

exquisiui te? nisi quia admodū, quia potissimum, tamq; syncero ardētiq; animo quærebat Deū vt nihil æquè, nihil adeo atque Deum. Testatur autem & ipse Dominus quòd Dauid ambulauerit post Deū in toto corde suo, dicens ad Hieroboam: Non fuisti, inquit, sicut seruus 3. Reg. 14.
meus Dauid, qui custodiuit mandata mea, & secutus est me in toto corde suo. An Deus sic testando perhibuerit testimonium falsitati? Rursus quæro, An Dauid penitus exors fuerit fomitis, quo nemo caret mortalium, aut actionum quibus distrahitur omnis homo: potissimùm rex, præsidens cum priuatis tum publicis rebus? Nequaquam: vti dicta factaque Dauidis quàm optimè declarāt. Obseruauit itaque Dauid etiam Dei testimonio mandatum diligendi Deum ex toto corde, cùm viueret in terris vt homo, cùm regem ageret, atque publicis simul & priuatis intenderet negotijs. Nam quid est aliud ambulare post Deum in toto corde, quàm amare Deum ex toto corde? Habes præterea apud Hieremiam, Cùm quæsie- Hiere. 29.
ritis, inquit, me in toto corde vestro, inueniar à vobis. Et in Deutero. Cùm quæsieris dominum Deum tuum, in- Deut. 4.
uenies eum, si tamen toto corde quæsieris, & tota tribulatione animæ tuæ. Quo loco tibi obseruanda est illatio quam facit coniunctio, Si, qualis est necessaria. Atque exinde quærendum ex ijs qui mira fingūt. An nulli vnquam reuersi sint toto corde ad dominum à via sua mala? Quorsum igitur dicatur de Iosia rege, Similis illi non 4. Reg. 23.
fuit ante eum rex, qui reuerteretur ad Dominum in omni corde suo, & in tota anima sua, & in vniuersa virtute sua, iuxta omnem legem Moysi. Cuius prima & maxima portio erat, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, &c. Hoccine verbum Dei est? Nónne & illud vaticinium Hieremiæ veritati diuinæ innititur, Et erunt mihi in populum, & ego ero eis in Deum: quia reuertentur ad Hiere. 24.

me

me in toto corde suo? Rursum quærendum ex illis, An nulli sanctorum inuenerint Deum in hoc mũdo? Quorsum igitur & illud Hieremiæ: Quæretis me, & inuenietis? Ergo verum est, quòd sancti patres hîc reuersi sunt, hîc insuper quæsierunt Deum in toto corde suo, & inuenerunt. Itaque & amarunt illi, atque amare possumus nos omnes ex toto corde Deum, dum adhuc degimus in hoc mundo. Intellexisti quæ dico?

Hiere.29.

D. Optimè.

M. Pergamus ergo ad secundam difficultatem, pro qua elucidanda certissimum habe: eodem præcepto charitatis, sub vna eademque forma obligari omnes homines, omni tempore, & pro omni statu naturæ integræ, naturæ corruptæ, redemptæ, iustificatæ, glorificatæ in regno cælesti, ante peccatum, post peccatum, ante legem, sub lege, post legem, ante mortem, post mortem, ante resurrectionem, post resurrectionem, in via peregrinationis huius, in regno cælestis beatitudinis, in locis purgatorijs, in puteo infernalis damnationis. Nam creatura rationalis dum est, vbicunque est aut quomodocunque disposita existit, semper debet Deo suo amorem ex toto corde, tota anima, &c. Ad qualem nõ tam obligat nos præceptio positiua in lege aut Euangelio facta, quàm ipsa natura, ipseque ordo & dependentia rerum: eò quòd toti subsistimus ex Deo, per Deum, & in Deo, in quocunque sumus statu rerum, nihil habentes, nihil valentes, nihil expectantes, nisi ab ipso, & per ipsum. Quod animaduertens Saluator respondit Legisperito absque restrictione, hoc esse primum & maximum mandatum. Quo insinuaret simpliciter primum & maximum esse etiam ante legem, etiam post legem & Euangelium in paradyso, in hac peregrinatione, in cælo, in infernalibus locis. Quoniam autem peccatum lumen rationis obtenebrauerat, affectum

Eodẽ præcepto charitatis obligantur homines vbicũque fuerint.

affectum insuper incentiuo malarum cōcupiſcentiarum infecerat, voluit Deus expreſſo ſermone poſitum ob oculos ſingulorū primum illud maximumque naturæ præceptum, ne præceps rueret homo in indignationem Dei, ſuiq; ipſius damnationem. Tertium verò membrum difficultatis propoſitæ, nempe quòd præceptum dilectionis aliud, & aliud exigat pro alio ac alio ſtatu hominis, ita demonſtramus. Verba quibus exprimuntur pręcepta iuris naturæ, neq; diutius, neque ad maiora obligāt, quàm exigentia ſeu vinculum naturæ requirit. Præceptum eſt non furari: at ceſſant verba hæc præcepti obligare, vbi natura vult alterius bona huic eſſe communia, propter ipſius neceſſitatem. Præceptum eſt, non occidere: at cedunt verba præcepti, vbi bonum publicum, cui magis intendit natura quàm particulari, ſuadet morte vindicanda eſſe ſcelera inquietorum hominū, aut vbi defenſio ſuiipſius fieri non poteſt ſine enormi læſione alterius. Nec præceptum dandi eleemoſynam datum omnibus, aliter obligat quempiam quàm iuxta rerum ſuarum facultatem. Nam docuit filium ſuum Tobias dicens: Fili quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multū tibi fuerit abūdanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri ſtude. Ex quo vlteriùs conſequitur, ſi nihil tibi fuerit, etiam nihil tribuas, præter bonam animi affectionem, quæ, modo velis, nunquam tibi deeſt. Quorſum oro, ſic docuit vir ſanctus: niſi quia ſciuit præceptū eleemoſynæ non ad æquale obligare virum opulentum, cui milia ſunt auri & argenti in arca, & mediocrem, cui vix pauculi ſuperſunt quadrātes? Certè hanc præceptionem Saluatoris: Omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ poſſidet, non poteſt meus eſſe diſcipulus, tam impleruntPetrus & Ioannes, non relinquentes niſi vilia piſcādi retia, quàm Matthæus relinquendo theolonium

Præceptū charitatis aliud exigit pro alio ſtatu hominis.

Habendi qualitas interpretatur præceptū dandi eleemoſynam.

Tob.4.

Luc.14.

& pecuniarium aceruos. Postquam princeps ordinauit, non debere dimitti captiuos, nisi pendant singuli pro redemptione vitæ totum quod habent, An non ex illa ordinatione obligatur is, qui potens est rebus ad multò plura, quàm ciuis paruæ fortunæ? Et ille, nónne ad plura q̃ inops rerum, habendi qualitate interpretante præcepti obligationē? Viden quàm diuersimodè & ad actus inæquales obligat diuersos vnum atque idem pręceptum ob inæqualem vel naturæ, vel status, aut rerum cōditionem eorum quibus datum est?

D. Video.

M. Vidésne præterea, quòd verba quibus exprimuntur præcepta iuris naturæ, non diutiùs, neque ad maiora obligant, quàm dictamen expostulat naturæ?

D. Et hoc clarè video.

M. Idem ergo tibi cogitandum est de præcepto dilectionis Dei ex toto corde, quod est primum & vltimum, potissimumque præceptum iuris naturæ. Nam ad aliud obligat paruulum, ad aliud virum, ad aliud corruptum, ad aliud natura integrum, ad aliud vulneribus saucium, ad aliud virtute & gloria circundatum: ad multò enim plura obligatur is, cui viuax, integra, incorruptaque est natura, vt erat tempore innocentię, quàm is qui post peccatū viribus fractis ac vitiatis in omnem cespitat partem. Ad multò autē maxima obligatur is, qui habet naturam non solùm plenè restitutam: sed & lumine gloriæ, & habitu immortalitatis ad omnia potentem citra retardationem, ipsa naturæ conditione interpretante obligationem verborū mandati. Nam & infans vt nihil intelligit de Deo: ita nihil offendit, etiamsi non amet, nec cogitet Deum. Noluit enim Deus suis pręceptis expressiuis iuris naturę, obligare ad aliud quàm ad quod ipsa natura obligat. Sed nec verba istius præcepti probè intellecta vnquam plus

Naturæ cōditio interpretatur inter obligationem verborū præcepti.

exigunt, quàm conditio naturæ potest: rectè enim dicimur facere toti, quod pro naturæ facimus possibilitate.

Quòd significatio totius non consistit in indiuisibili: sed magnam habeat latitudinem, quòdque ea ratione charitas incrementa sua habeat. CAP. VI.

M. Totum, perfectũ, omne infallibiliter sese comitantur, vt vbi vnum sit, reliqua esse oporteat. Siue igitur dixeris, Diliges Deum ex toto corde, siue ex omni corde, siue perfecto corde idẽ significas. Verùm perfectio significata per hanc vocem perfectus, habet suam latitudinem, vti demonstratu facilimum est ex vno illo Apostoli, Non quòd iam acceperim, aut iam perfectus sim: sequor autem si quomodo apprehendam, &c. Subdit, Quicunque ergo perfecti sũmus, hoc sentiamus. Ecce Apostolus, quia nondum assecutus erat brauiũ supernæ vocationis: ideo se nondum perfectum asserit. Quia autem pleno amore totum se extendebat, vt aliquãdo apprehẽderet, omnibus alijs posthabitis: ideo connumerat se inter perfectos. Propter iustitiã, quæ inerat pro capacitate huius vitæ se perfectum: propter eam verò quæ adhuc expectanda erat in futura vita, se imperfectum asserens. Lege August. libr. 3. contra duas epistolas Pelagianorũ, cap. 7. & inuenies eum idem ex eodem loco Pauli demonstrare quod ego. Obsecro Domine, inquit Ezechias, memento quæso quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum est coram te fecerim. An sanctus rex dicere voluerit: quòd egerat hîc tam perfectè coram Domino, quàm sancti in cælis? Absit. Attamẽ, inquit, quòd perfecto corde ambulauerim coram te, Domino dictum eius miraculo approbante: vt sit verum aliam esse perfectionem viæ, aliam patriæ. Quapropter & plenitudo significata

Perfectũ, totũ, & omne sese comitantur.

Significatio perfecti habet suam latitudinẽ.

Philip. 3.

4. Reg. 20.

Plenitudo significata in voce totius habet magnā latitudinem.

gnificata per vocē Totius non in indiuisibili cōsistit: sed suam latitudinem habet. Certum enim est in nullo statu, ne innocentiæ quidem, aut felicitatis æternæ sic vnicè aut sic toto corde diligi Deum, vt nihil simul diligatur cum Deo. Nam mox post primum præceptum subijcitur secundum, quo iubemur diligere proximum, sicut nosmetipsos: idque simul quando diligimus Deum ex toto corde. Erit autem proximus meus multò mihi proximior in cælo quàm modò: quia tunc totus mecum & in Deo, & in eadem gloria, & in eadem immortalitatis vita: magis ergo tunc diligendus à me quàm modò, cùm nihilominus quàm maximè diligendus erit Deus ex toto corde. Hoc tamen differentiæ est, quòd in cælis vbi clarè intuebimur quàm sit Deus omnia in omnibus, nihil in nobismetipsis, nihil in proximis, nihil in alijs amabimus, nisi quod Dei est: ita quòd amor erga nos vel proximos minimè impediet totius cordis, animæ & mentis lationem in Deum, eritque ibi inuenire illud Euangelicum vnum, quod elegerat Magdalena. Hic verò diligimus & in proximo, & in nobismetipsis etiam quod humanum est ac caducum, & nonnunquam parum gratum Deo, varieque distrahimur per officia naturæ, officia pietatis, officia domestica, officia denique publica & priuata. Quæ tametsi non prorsus impediant, quin possit homo toto corde diligere Deum, & quantum ius naturæ requirit & quantum verborum præcepti significatio exigit, iuxta consuetum modum scripturarum: habeant crebrò non modicum laudis ac meriti: dicit tamen Saluator ad pientissimā Martham his intentam, Martha Martha sollicita es, & turbaris erga plurima: porrò vnū est necessariū. Maria optimā partem elegit, nempe sepositis omnibus vnicè inhærere Deo, quæ pars non auferetur ab eā. Quam ob causam verissimum, est quòd minus

Luc. 10.

vnicè

vnicè ac purè diligitur Deus hîc quàm in cælo, atq; ideo minus toto corde hîc quàm ibi. Sicuti minus clarè, minus vnicè, minusq; purè diligebatur Deus in veteri Testamento quàm nunc in nouo, quòd vmbræ legis haberent non parum tenebrarum, licebatque tunc magis affectu inhærere temporalibus quàm modò, quòd illa tunc promissa essent à Deo in præmium virtutis & obediētiæ, quæ eadem nunc per Euangelium docentur posthabenda, proijciendaque, plus dico, æstimāda vt stercora, quēadmodum Paulus loquitur, solique Deo ac cœlestibus intendēdum tanquā veris verè Euangelicæ virtutis præmijs, itaq; tunc minus toto corde quàm modo: attamen etiam tunc reuera toto perfectoque corde diligebatur Deus à Dauide, ab Ezechia alijsque Sanctis, iuxta attestationem scripturæ. Dico tertiò minus vnicè, minusque purè diligitur nūc Deus ab animabus sanctorum, quàm diligetur ab eisdem post resurrectionem corporū: quòd nunc earum amor per naturalem affectionem ad sua corpora, aliquantulum retardetur ab omnimoda plenitudine charitatis. Prout oculatissimè perspexit diuus Bernardus in tractatu suo de diligendo Deū. Quibus corporibus reassumptis, & per beatitudinem immutatis ab infirmitate in virtutem, ab ignobilitate in gloriā, à corruptibilitate in incorruptibilitatem, ab animalitate in spiritualitatem, penitus expurgatis concupiscētia, lege membrorum, peccato habitante in carne, ac cæteris huiusmodi: tū demum diligent Deum omni totalitate cordis, animæ mentis, omniumque virium, implendo quicquid aliqua ratione, in significatione verborum præcepti comparatione sui contentum intelligi potest. Quanquam autem non sit in omnibus pro omni statu par facultas præstandi æqualem gradum dilectionis: omnium tamen est habere voluntatē seu affectionem præstandi tantum, quan-

Minus toto corde diligitur Deus hîc quàm in cælis.

Minus ex toto corde diligebatur Deus tēpore legis, quàm tēpore Euangelij.

Philip. 3.

Minus diligitur toto corde à sanctis ante, quàm post resurrectionē corporū

1. Cor. 15.

tum diuini numinis maiestas, rerũq; ab ea depẽdentium ordo requirit, præstando interim quantum pro naturæ suæ infirmitate rerumque indigentia valent, haud secus atque illi, qui ex animo affecti pauperibus, cupiunt reuera ac optant se posse tantum præstare, quantum illorum inopia requirit, tantumque simul præstant quãtum

Rom.7. pro suis facultatibus possunt. Vt & illud Apostoli: Velle quidem adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio: etiam suum locum habeat in præcepto charitatis. Ex quibus manifestè consequitur, etiam ipsam charitatem, quæ hoc præcipit qua & Deo grati sumus, habere suos gradus, suaque incrementa, vt maior pleniorque sit in vno q̃ alio: imò nũc minor, nũc maior in vno eodẽq; homine, dicente Domino: Simõ Ioãnis diligis me plus his?

Ioan.21. Luc.7. August. epist. 29.

Et illud, Cui autẽ minùs dimittitur, minùs diligit. Vnde beatus Aug. Virtus inquit, est charitas, qua id quod diligendũ est, diligitur: Hęc in alijs est maior, in alijs minor, in alijs nulla: Plenissima verò quæ iã nõ possit augeri q̃ diu homo viuit est in nemine. Quòd autem cõtingat habere hîc charitatẽ, reuera in suo genere perfectam, demõstrat illud Ioãnis, vt cętera taceã, dicentis: Qui autẽ seruat verbum eius, verè (nota verè) in hoc charitas Dei (haud dubiè illa qua hîc diligitur Deus) perfecta est: nequaquã tamẽ consummata, aut ea perfectione plena, quã habitura est in cælis. Cor enim hominis ex amore obseruantis mandatum Dei, perfectum est cum Domino sicut

Charitas aliquo modo perfecta etiã hîc potest haberi.

1.Ioan. 2.

3.Reg.15. scriptum est, Erat cor Asa perfectum cum domino Deo suo cunctis diebus suis. Et illud: Nec erat cor eius perfectum cum domino Deo suo, sicut cor Dauid patris eius. Est autem inter perfecta inuenire perfectius & perfectissimum. Vt igitur respondeam quæstioni tuæ: vtique potest & obseruari & impleri præceptum charitatis in hac vita, & quidem eo modo, vt gratiam, vt laudẽ, vt bonum

meritum

meritum inuenias apud dominũ Deum pro tua præcepti sui impletione: nedum eo modo, vt culpam transgressionis euadas. Ratio est: quia potest homo hîc diligere Deum toto corde, tota anima & mente tantum, quantum ius naturę requirit pro peregrinationis statu, tãtum etiam quãtum significatio verborum præcepti postulat, modò intelligantur secundum eam phrasim, quæ passim in vsu est, per omnem Scripturam sacram, quoties sermo occurrit, vel de reuertendo ad Deum, vel de inquirendo Deum ex toto corde, vel de ambulando post Deum, siue córam Deo, aut de seruandis mãdatis eius ex toto corde, aut ex corde perfecto: quanquam interim cor simul alijs aliquo vsque afficiatur, etiam ijs nonnunquam quæ in Deum referri nequeant: vt sunt vana, ociosa, repentina, lubrica, motus petulantes, concupiscentiæ leuiores: dum modo fundamentum cordis finisque amoris tui maneat Deus. Cur enim verba data ad exprimendam obligationem iuris naturæ, vltra naturæ exigentiam aut vires obligabunt? Cur quod humano idiomate expressum est, secus intelligetur quàm iuxta proprietatem eiusdem idiomatis? Aut aliter quàm intelliguntur similia verba dum sermo est inter ipsum Deũ & hominem, de faciendo aliquid ex toto corde. An in alijs iudicat Deus factũ ex toto corde quod ex animo pro naturæ possibilitate factum est: in solo autem præcepto charitatis, non censet dilexisse quempiam ex toto corde, anima, mente, nisi omnes affectiones cordis, omnes facultates animæ, omnesque cõsiderationes mentis actu conuertat in Deum, ac velut sui suorumque & omnium tandem functionum oblitus, nihil quærat, nihil appetat, nihil consideret, nisi vnum Deũ? Alienum est, somnio dormitantiũ confinius quàm rectæ rationi probè iudicantium.

Quomodo diluendæ sint quorundam obiectiones quæ hic fieri solent. CAP. VII.

D. *Obiectio ex diuo August.* Vdiui tamen, & quidem sæpiusculè beatum August. eius esse sententiæ, quòd præceptum diligendi Deum ex toto corde impleri nō potest in hac vita.

M. *Solutio ex eodem.* Aut certè tu audisti malè, aut dixerunt illi non bene: talis enim assertio nusquam inuenitur in libris beati Augustini. Nam quomodo sic doceret, qui expressè dicit cap. 69. de natura & gratia. Eo quippe ipso quo firmissimè creditur Deum iustum & bonum impossibilia non potuisse præcipere, hinc admonemur, &c. Omnia quippe facilia sunt charitati. Et paulò inferius: Conuersus ergo quisq; sicut ibi (scilicet in Deuter. 30. cap.) ad Dominum Deum suũ ex toto corde suo, & ex tota anima sua, mandatum Dei non habebit graue (multò ergo minus impossibile.) Quomodo est enim graue cùm sit dilectionis mandatum? (Ecce quàm expressè de ipso præcepto dilectionis loquitur). Aut enim quisque nō diligit, & ideo graue: aut diligit, & graue esse non potest. Diligit autem, si quod illic admonetur Israël, cōuersus fuerit ad dominum Deum suum, ex toto corde, & ex tota anima sua. At deinde edisserens possibilitatem implendi preceptum dilectionis proximi subiungit illud Apostoli: Plenitudo ergo legis charitas. Hucusque August. Cur autem plenitudo legis dilectio: nisi quia plenè implet præcepta legis charitas? Non vtique illa plenitudine quæ in cælis erit: sed ea quæ hîc habetur in terris. Præcepta autem prima præcipuaque legis, sunt duo mandata charitatis. Profectò aliud est quærere, An præceptum charitatis impleri valeat in hac vita: aliud, An posset impleri ipsamet charitas, aut ipsamet iustitia, dum sumus in hac vita. Nam ibi quæri-

Ioan. 13.

Aliud quærit qui interrogat de præcepto charitatis: aliud qui interrogat de ipsa charitate.

quæritur, An valeat in isto mūdo verè, & cum laude fieri id, ad quod vrget obligatio præcepti: hîc verò, An sit possibile dum peregrinamur à Domino, habere charitatem, in ea plenitudine, vt maior fieri nequeat. Docet vtique de posteriore quæstione diuus August. varijs in locis aduersus hæreticos, neque iustitiam posse, neque charitatem hîc haberi plenam ac consummatam. Quia vtriusque plenitudo spectat ad præmium cęlestis beatitudinis: qua nostra hîc militantium dilectio iustitiaque tandem coronantur, valdè seriò passim inculcans, in hoc mortali corpore neminem mortalium posse Deum diligere toto corde secundum omnem rationem totalitatis (vt ita dicam) eaque plenitudine, qua diligunt eum Sancti in cælis. Potissimùm autem libr. de perfect. iust. cōtra Celest. vbi expressè tradit, Quòd iustitia ac charitas tunc augebuntur & implebuntur, quando cōtemplabitur homo, quód antea credebat, & quod sperabat, adeptus erit, in qua, inquit, plenitudine charitatis præceptum illud implebitur, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis. Nā cùm est adhuc aliquid carnalis concupiscentiæ, quod vel continendo fręnetur, non omnino ex tota anima diligitur Deus. Subdit, Tunc erit iustus sine vllo omnino peccato: quia nulla lex erit in membris eius repugnans legi mentis eius: sed prorsus toto corde, tota anima, tota mente diliget Deum, quod est primum summumque præceptū. In quibus verbis, si bene obserues has voces, In qua plenitudine, Non omnino, Prorsus, quas solicitè adiecit Augusti. clarè videbis eum nō significare, quòd hîc non impleatur præceptum charitatis: sed quòd hîc non impleatur ea plenitudine, qua implebitur in cælis, quòdq; non omnino ac prorsus toto corde hîc diligatur Deus, quomodo diligetur quando & nihil erit carnalis concu-

Aliud est diligere toto corde, aliud prorsus ac omnino toto corde diligere.

piscẽtiæ, & aderit perfectio felicitatis æternę. Aliud enim est diligere toto corde, aliud diligere prorsus siue omnino toto corde, hoc est, perfectissimè, toto corde, absque omni penitus remora aut distractione. Nam posterior hic modus requirit omnem plenitudinem, quæ in verbo totius intelligi potest, ad priorem verò modum sufficit verè attigisse eam plenitudinem quæ secundum tropum sermonis cõmuniter in voce Totius intelligitur, & secundum naturæ possibilitatem adesse valet, adiuuante gratia Dei, quod semper in hac materia pro expresso haberi volumus. Adhæc, aliud est implere hoc præceptum perfectè perfectione viæ, aliud perfectè perfectione patriæ. Quẽadmodum alia est perfectio currentis, alia apprehendentis: quas duas perfectiones exprimit simul Apostolus vno & eodem loco, vti diximus suprà, & easdem August. fusissimè ex Paulo declarat libr. 3. contra duas epistolas Pelagianorum cap. 7. & de peccatorum meritis cap. 13. & 15. ac alijs. Sunt autem prædictæ distinctiones adeo pertinentes ad hanc materiam, vt qui eas non aduertunt, & perperam intelligant August. & concedẽdo præceptum dilectionis non posse in hoc mortali corpore impleri, sine causa arma offerant aduersarijs quibus iugulemur. Quando autem eodem libro de perfect. iust. sic interrogat August. Cur ergo non præciperetur homini ista perfectio, quamuis eam nemo in hac vita habeat? Hoc duntaxat voluit interrogare, Cur non præscriberetur dilectio ea forma sermonis, in qua posset simul intelligi expressa etiam illa perfectio, quæ non hîc, sed tantummodo habetur in cęlis. Et respõdens sibi August. dicit, Quia nõ rectè curritur, si quò currendum est, nesciatur. Quo autem modo sciretur, si nullis præceptis ostenderetur? Hæc August. Expediebat itaque præceptum sic poni, vt non solùm constaret ex verbis eius quid agendum: sed &

Alia est perfectio viæ alia patriæ.

quò

quò currendum, vtque hîc diligeres toto corde, quantum pro ſtatu viæ tibi poſſibile eſt, & eò anhelus feſtinares, vbi prorſus ac pleniſſimè fertur amore in Deum, tota anima, totũ cor, omneſq; vires, & quantũ conuenit pro dignitate rei quę diligitur, & quantũ fieri poteſt pro poſſibilitate eius naturę, quę iam deificata eſt, nedum quàm optimè diſpoſita. Non autem ſic intellexit Auguſt. illa ſua verba, Cur non præciperetur homini, hoc eſt, cur nõ poneretur homini mortali, pro ſtatu huius viæ, in obligationem ea perfectio, quæ nunquã hîc: ſed tantummodo in cælis habetur? Quia longè aliud teſtatur tota deductio eius loci, longeque aliud luce clariùs exprimunt alia eiſdem auctoris loca. Nam ſuper Pſal. 56. loquens de implendo mandato charitatis ſic inquit, Neque enim imperaret hoc Deus vt faceremus, ſi impoſſibile eſſe iudicaret, vt hoc ab homine fieret. Et rurſum libr. de Spiritu & litera cap. 36. Neque enim ſi nondum eſſe poteſt tanta dilectio Dei, quanta illi cognitioni plenæ perfectæque debetur, iam culpæ deputandum eſt. Aliud eſt enim totam nondum aſſequi charitatem, aliud nullam ſequi cupiditatem. Quamobrem debet homo, quamuis longè minùs amet Deum, quàm eum poteſt amare conſpectum, nihil tamen appetere illicitum. Sicut etiam in his, quæ adiacẽt ſenſibus corporis, poteſt oculus nullis tenebris delectari, quamuis non poſſit in fulgentiſſima luce defigi. Hæc Auguſt. Quis autem audebit dicere, ſtricto iudicio Dei requiri ab infirmo fortia, ab infantilibus membris virilia facta, aut à ſedentibus in regione vmbræ mortis exactam omnium perſpectionem? An iniquitas apud Deum? Abſit.

D. At noſtro malo, noſtrorumque parentum demerito, incidimus in hanc impotentiam præſtandi quod Deus iubet: merito igitur imputat Deus, ſi non præſtamus. *Alia obiectio.*

M. Quàm diu sumus in Adam, nondũ expoliati veterem hominem, quia nondũ renati in Christum: tam diu contracta mala ex Adam imputari possunt. Verùm facta regeneratione & renouatione per Baptismum, in quo & veterem hominem expoliamur, & nouũ induimur, qui est secundum Deum in Christo, nihil iam nobis eorum quæ contracta sunt ex Adam imputari potest in peccatũ, aut culpam, aut damnationis causam, dicente Apostolo: Nihil ergo damnationis est ijs, qui sunt in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant, hoc est, qui non sua volũtate gradiũtur eò, quò malè inclinat caro. Quàm diu enim sumus in Adam, demeritum, corruptela, impotentia, rebellio, quæ per Adam inuecta sunt, nobis nocent, nosque peccati reos tenent: quia aliquo modo nostra sunt, si nõ propria, saltem primi parentis, in quo adhuc sumus, voluntate. Quàm diu verò sumus in Christo, Christi meritum, Christi gratia, Christi satisfactio, nobis proficiunt ad laudem, ad iustitiam, ad profectum virtutum, ad gloriam: adeo quòd illa quæ est relicta in renatis impotentia, & ignoratio, & fomes, aut alia quęuis habitualis virium rebellio post sacrum fontem Baptismi, nequaquam peccatum est, quo Deus offenditur: sed miseria, sed vitium naturæ, sed bene agendi, bene viuendi, exercendæque virtutis materia: vt qui legitimè certauerit, coronetur: reddatque Deus vnicuique secundum opera sua.

Concupiscẽtiæ vitiũ nõ imputatur Christianis in peccatũ.

Rom. 8.

D. At interim vitium illud exundat subinde in actuales concupiscentias, quibus distrahitur cor, auertiturque non raro à Deo etiam in sanctis Dei hominibus.

Obiectio tertia.

M. Nimium subinde, proh dolor, nimiumque multifariàm, adeo vt propter hoc vitium verissimæ sint hæ scripturarum sententiæ, Non est homo iustus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Non iustificabitur in con-

Solutio.

Eccles. 7.

Psal. 142.

conſpectu tuo omnis viuens. Si dixerimus quoniam pec- *1.Ioan.1.* catum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. Quas ſententias voluit Deus in voluminibus ſacris ſeminatas eſſe, vt humiliemur, & continuo precemur, Dimitte nobis debita noſtra: qualiter orandum eſt *Matth.6.* omnibus in hoc mundo ex præſcripto Saluatoris Matth. 6. Luc.11. Nequaquam tamen ex hoc conſequitur, Ideo nemo mortalium diligit hîc Deum toto corde, anima, & mente: ſed hoc tantummodo conſequitur, Ideo nemo diligit toto corde ſecundum eam plenitudinem, quę erit in cęlis, cui nihil deeſt, nihil poteſt perfectionis accedere. Hoc quoq; conſequitur, Igitur nemo mortalium, etiam dum amat Deum toto corde, poteſt dicere, ſine peccato ſum. Nam ipſa remora, ipſa ſurreptio, ipſa diſtractio, ipſa triſtitia, ipſa fatigatio, ipſa affectio ad ſuauia ſecundum ſenſum, ipſa ſolicitudo, ipſa turbatio erga multa, ignoratio, obliuio, ceſſatio, quam aut quas ingerũt partim concupiſcentia, partim infirmitas, partim incolatus, partim priuata, partim publica, partim aliena, partim propria negotia, ſubinde ſecum peccatum habent, ſubinde ipſamet peccata ſunt: ſed talia peccata, qualia inter minuta & venialia computantur, quàm diu nõ ſic auertũt hominem à Deo, vt cor ſuum alijs apponat, aliáue Deo præferat, vel æquet.

D. Audio tamen ab Auguſt. doceri quòd pertineat tantummodo ad vitam immortalem cæleſtis beatitudinis, diligere Deum ex toto corde, tota anima, &c. *Quarta obiectio.*

M. Auguſtinus quando ſic docet libro de Spiritu & litera cap. vlt. ac alijs locis, ſicuti nunquam adducit vocem Tantummodo, ita omnis eius deductio & declaratio clarè oſtendunt, eum ſua verba intelligere de omnimoda totalitate (vt ſic dicam) ac plenitudine cordis, cui hîc nihil deſit, cui nihil poſſit accreſcere per gloriã. Quia ſi reſtat *Solutio.*

aliquid addendum, iam non erit omnino totum. Quomodo & intelligebant vocem Totum in præcepto charitatis osores gratiæ Dei, contra quos disputat ibidem, & in multis alijs locis diuus August. ostendés neminem posse hîc assequi perfectam cõsummatamque iustitiam, qualem habituri sumus in cælo (quod tamen illi contendebant posse fieri) quia nemo potest tantum, tamq; perfectè toto corde diligere Deum hîc, atque in cælo, sub ergastulo inquietæ carnis, atque in gloria supernæ beatitudinis. Dicimus quidem omnes verissimum esse, quòd regula iustitiæ est charitas præcepta. Cæterùm sicut charitas suscipit incrementa, ita & iustitia qua iusti sumus coram Deo. Adeo vt diuus August. dicat, Charitas inchoata, inchoata iustitia est: charitas prouecta, prouecta iustitia est: charitas magna, magna iustitia est: charitas perfecta, perfecta iustitia est: sed charitas de corde puro, & cõscientia bona, & fide non ficta. Quod sanè addidit, ne putet quis eum loqui de quacunque dilectione inchoata, prouecta, magna, perfecta: sed de ea quæ finis præcepti est, quæ sola antonomasticῶs & consueto modo scripturarum vocatur charitas: licet alioqui vox Charitas significet omnem dilectionem. Qualis charitas de corde puro, &c. si finis est præcepti, ergo citra dubium implet id, ad quod stringit ista præcipua Dei iussio, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde, ex tota anima, &c. Nam si non implet, non rectè dicitur finis præcepti: nam quid est aliud implere præceptum, quàm sic facere opus præceptum, vt finem intentum attingas, & laudem, bonumque meritum apud præcipientem inuenias. Quare nec facilè est acquiescendum illis, qui opinantur August. eo loco distinguere inter charitatem de corde puro, conscientia bona, & fide non ficta, & charitatem qua diligitur Deus ex toto corde. Nullo autem modo sunt audien-

Charitas præcepta regula est iustitiæ nostræ.

August. de natu. & grat. cõtra Pelag. cap. 70.

audiendi sectarij, qui fingunt nos indesinenter peccare, & contra præceptum charitatis, & contra illud: Nõ concupisces, vt statuant ista sua cacodidagmata, Homo in omni opere quantumuis bono peccat, Nemo iustus iustitia intrinseca: si qui iusti dicuntur, extrinsecè iusti sunt iustitia quæ in Christo est, Sola fides iustificat & saluat, Nullus apud Deũ respectus ad opera nostra bona, ac plura alia, non minus horrẽda. Tales, dico, nullo modo sunt audiendi, quia prorsus à via veritatis deuiãt. Et dum per se sua noua inuentione consultum, pieque subuentum pauidis & afflictis conscientijs iactitant: non nisi meras desperationes docent. Quid enim adeo illaqueat desperationum funibus, atque persuasum habere, Non posse impleri præcepta Dei, Non posse hominem in omni opere suo non peccare, Non valere nos assequi vllam rectitudinem iustitiæ: ne gratia quidem Euangelica sanante & adiuuante vires nostras? Sane nihil. Valeant igitur nouatores isti cum suis desperabundis inuentionibus: tu autem sectare veritatem, quæ & lucem habet, & cultoribus suis vitam præbet.

Quibus scripturis demonstretur posse hic impleri præceptum charitatis. CAP. VIII.

II. VT autem certo certiùs cognoscas rectè à nobis doceri, posse hominem hic in mortali corpore diligere Deum ex toto corde, anima, & mente, iuxta exigentiam præcepti, adhuc vnam super addam ex scripturis demonstrationem. Venit ad Iesum quidam Legisperitus tentans eum, & dicens: Magister, quid faciendo, vitam æternam possidebo? At ille dixit ad eum, In lege quid scriptum est? Quomodo legis? Ille respondens dixit, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex omnibus viribus tuis,

Hominẽ posse implere hîc præceptũ charitatis demonstratur ex Euangelio.
Luc. 10.

tuis,& ex omni mente tua, & proximum ſicut teipſum. Dixitque illi, Rectè reſpondiſti, Hoc fac & viues. Obſerua precor hîc ſingula. Quærit ille, Quid faciendo vitam æternam poſſidebo? Remittit Chriſtus ad legem: illoque proferente mandatum dilectionis præſcriptum in lege, reſpondet Chriſtus, Hoc fac, & viues. Quæ hîc inſinuatio impoſſibilitatis? Imò quæ non hoc loco demonſtratio poſſibilitatis perficiendi quod propoſitum erat? Nam ſi factu erat impoſſibile, Cur dicit Chriſtus, Hoc fac? Nunquid falſum reſpondendo fallere voluit ipſa veritas? Interrogabat ille de eo quod hîc eſt faciendum, vt ad vitam æternam perueniatur. Itaque ſi id quod mandato dilectionis præcipitur, fieri nequit in hac mortalitate, debuiſſet dicere Saluator, Fili relinque illud mandatum: quia ad futuram duntaxat ſpectat immortalitatem, neq; præceptum eſt vt fiat in hoc mũdo: ſed vt per ipſum quò ſit tendendum hominibus inſinuetur. At nunc reſpondet Saluator: Fac hoc, non autem, Diſce ex hoc, aut quantum tibi hîc deeſt, aut quò ſit tibi properandum, vt tandem facias: verùm, Fac hoc nunc temporis: quia verbum Fac pręſentis temporis eſt, et modi, quo imperatur quod actu fieri debet. Quid autem hoc? Hoc, dico, quod mandatum legis per te citatum præcipit, nempe diligere dominum Deum ex toto corde, &c. Egóne hîc dicam, Non potuit ſic diligere is, quem Chriſtus hortatur vt diligat ſicut præceptum eſt? Nec dicit duntaxat Chriſtus, Fac hoc: ſed addit, Et viues. Viues, inquam, hoc faciendo. Ne arbitreris quòd faciendo hoc, ſolummodo culpam euades tranſgreſſionis. Viues, inquam, nõ ſanè corporali vita, qua iam vixiſti tempore multo: ſed viues vita illa, quæ ſemen eſt & pręguſtatio illius vitæ æternæ, de qua quæris: imò quæ eſt veraciter ipſamet vita æterna. Itaque fili certiſſimum habe ex ſententia Saluatoris, & poſſe hîc fieri hoc

ri hoc quód mandato dilectionis præcipitur, & posse sic fieri, vt per id viuas Deo donante, hoc est, vt iustus à Deo tuo efficiaris, viuendo iam vitam, quæ secundum Deum est. Nam quod potest viuificare hominem, potest & iustificare, dicente Apostolo: Si data esset lex quæ posset viuificare, verè ex lege esset iustitia. Quod Pauli argumentum fusissimè tractauimus lib. 1. Tract. 2. Nō hîc disputamus, An nostris solius naturæ viribus possumus implere præceptum charitatis, aut nostris dilectionibus nos viuos aut iustos facere. Scimus enim id diuinæ esse gratiæ per fidem, quæ est donum Dei, & per charitatem desuper diffusam in cordibus nostris per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. Nec Christus hîc moratur, An gratiam habuerit Legisperitus (quāquam sine gratia, nec hoc præceptum posset impleri, nec alia) Sciuit enim homini credenti, qualis erat Legisperitus, dum facit, quod in se est, non deesse gratiam necessariam ad faciendum, quod Dei ordinatione factum oportet. Dicat autē nunc aliquis, An'ne implere præceptū sit, ita facere opus præcepti, vt placeas præcipienti, illeque tibi, & vitam addat & iustitiam? Si est, igitur Christi sententia, qua elauantur vniuersa, potest præceptum dilectionis, in ea forma qua latum est in lege, & renouatum in Euangelio custodiri, obseruari, impleri à mortali homine, & quantum satis est præcepto, & quantum gratum est præcipienti, & quantum expedit facienti, ad magnam ipsius vtilitatem, nempe vt per hoc vitam consequatur æternā. Facit enim quantum obligatio præcepti pro hoc statu requirit: idq; eo modo, vt faciendo viuat vitam quæ secundum Deum est. Implere autem omne illud quod vocibus, quibus exprimitur præceptum, aliqua ratione significatum intelligi potest, nec tempore naturæ integræ fieri potuisset, nec ab animabus sanctis fiet ante resurrectionem corporum.

Quod potest viuificare, potest & iustificare.

Ephes. 2.
Rom. 5.

Præcepta non implentur sine gratia Dei.

Et,

Et, An tum quoque fiet tanta, tamque absoluta plenitudine, vt nihil possit intelligi in voce Totius, aut Perfecti: quin hoc inueniatur in vniuscuiusque sanctorum amore, disputari potest. Nam & personæ diuinæ multò magis toto affectu, & in infinitum maiori plenitudine amoris sese amant, quàm amentur à Sanctis. Et Sancti supremi ordinis pleniùs ardentiusque feruntur in Deum, quàm alij inferioris ordinis: omnes tamen plenissimè iu-

Psalm.16. xta capacitatem suæ naturæ. Omnes enim satiabuntur cùm apparuerit gloria Dei, Vis autem vt his subiungam ex verbo Dei & aliam demonstrationẽ, quę pauidis conscientijs non modicam inserat consolationem?

D. Precor obnixè.

M. Ioannes Apostolus in prima sua Canonica epistola

1.Ioan.2. *Quo indicio sciamus nos impleuisse preceptũ charitatis.*

ponit hanc aduersatiuam propositionem, Qui dicit se nosce Deum, & mandata eius non custodit, mendax est, & in eo veritas non est. Qui autem seruat verbum eius, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Mendax quidem ille: quoniam asserit se habere, quod non habet, nempe notitiam Dei. At in hoc reuera est charitas Dei perfecta. Ille, quia non custodit mandata Dei, ne noscit quidem Deum: Hic verò, quoniam seruat verbum Dei, hoc est, mandata Dei, non solùm cognoscit: sed & perfectè diligit Deum. Dicit enim, Qui seruat verbum Dei, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Si autem in tali reuera perfecta dilectio est erga Deum: igitur perfectè & reuera implet præceptum. Quis enim laudabit eum, qui Domini sui mandata non custodit? Aut quis dixerit perfectam habere dilectionem erga Deum, eum qui necdum diligit, sicut ille se diligendum præcepit?

D. Cæterùm, An verè dicitur non agnoscere Deũ, quisquis præcepta Dei non custodit?

M. Prorsus, etiamsi diuinarũ rerum peritissimus existat.

Non enim decipit nos Spiritus Sanctus: sed vtitur consuetis tropis & scematibus ad captum popularem idoneis, quibus receptissimum est inter homines, vt filius discolus & immorigerus dicatur non cognoscere patrem suum, quoties non iudicat de patre suo neque æstimat eum, sicuti oportet: non quòd ignoret à quo sit genitus: sed quòd se genitoris sui voluntati non magis subijcit, quàm si alienus esset. De appretiatiua enim notitia sermo est, qua dicitur Matth. 7. Tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos, hoc est, nunquam habui vos me, meaque felicitate dignos, propter opera vestra mala. Qui itaque non custodit mandata Dei, reuera non æstimat diuinam maiestatem, sicut oportet, quod est non cognoscere. Cui per aduersatiuam subiungendum erat, Qui verò obseruat verbum eius, verè in hoc notitia Dei perfecta est. Sed maluit Ioannes, vt est planè consolatorius, subiungere quod multò est eminentius dicens: Verè in hoc charitas Dei perfecta est, nedũ notitia Dei: eò quòd talis iam præ omnibus & ęstimat Deum, & diligit, posthabens omnia illi & mãdatis eius, illi vni tanquam summo bono, summęque maiestati præbens cor suum, vt ipse primas obtineat, ipse in eo regnet & dominetur, non peccatum, non concupiscentia, non lex membrorum aut mundus, dicente Apostolo: Nõ regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentijs eius. Quibus profectò non obeditur, quando sic cordialiter diligitur Deus, vt per omnia seruetur verbum eius: quod est perfectæ charitatis. Totum autem & perfectum inseparabiliter sibi mutuo cohærent: neque enim perfectum esse potest, quod partim est, neque totum dici, quod est imperfectum: Et quomodo conuenit vnum alicui, conuenit & alterum eidem. Vbi enim charitas perfecta perfectione viæ, ibi & ea totalitate cordis diligitur Deus, quam

Quo sensu dicatur non cognoscere Deum qui mandata eius nõ custodit.

Rom. 6.

Totum & perfectũ nõ separantur ab inuicem.

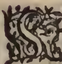
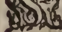
quam est inuenire in viatoribus. Vbi charitas perfecta perfectione patrię, qualis est in Sanctis, ibi & simili totalitate diligitur Deus: vt crescente plenitudine vnius, crescat plenitudo alterius: consummato vno sit consummatum & alterum. Regula itaque Apostolica, ex qua licet pijs colligere, An verè obseruent primum præceptũ charitatis, est, quam ponit Ioannes in prima sua epist. Canonic. cap. 2. & 5. dicens: Qui seruat verbum Dei, verè in hoc charitas Dei perfecta est. Item, Hæc est charitas Dei, vt mãdata eius custodiamus, & mandata eius grauia non sunt. Quibus accedit & illud Christi dicentis: Qui habet mãdata mea, et seruat ea, ille est, qui diligit me. Igitur qui post Baptismũ sic adhæret Deo corde, anima, mente, per syncerum amorem, vt nihil committat eorũ quæ à Deo vetita sunt, nihil etiam omittat eorum, quæ illius manda to sunt præscripta: & id quidem ea de causa vt in nullo maiestatem Dei exasperet, aut offendat, aut colat minus quàm oportet, is reuera obseruat & implet primum man datum charitatis, is viuit, is iustus est, & filius Dei secundum veritatem. Cui si obrepat quippiam fallacia concupiscentiæ, distrahens cor aliò, vt fit non raro, clamet cõtinuò ad Patrem, cuius adhuc filius manet, Dimitte nobis debita nostra.

Scripturæ indicantes quando impleamus mãdatũ charitatis.

Ioan. 14.

Qui debeant intelligi sub nomine proximi in secundo præcepto charitatis. CAP. IX.

D. M.

Ecundum præceptum simile illi priori est, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Sic manifestè habent tres Euangelistæ Matthæus, Marcus, Lucas, atque Paulus Apostolus. Pro huius autẽ mãdati elucidatione demonstrandũ erit ex verbo Dei: primùm quid sit dilectio: deinde qui nomine proximi significentur: tertiò quousque se extendat

dat illud, sicut teipsum: quartò, An istud eo modo fuerit in lege præceptum, quomodo in Euangelio: postremò, An nullum inueniatur discrimen dilectionis, qua bonos ac pios diligo, à dilectione qua diligo malos ac impios tanquam proximos: item dilectionis qua diligo sanguine iunctos, à dilectione qua diligo tanquam proximos, eos qui & à sanguine & à notitia mea sunt alieni. Tu de primo primum dicito.

D. Proximi nomen ad aliquid est, nec quisquã nisi proximo, proximus esse potest.

M. Vnum quidem, sibi idem est: at proximus dici non potest, nisi inter duos, idq; relatione vtriusq; ad alterũ. Nõ anima mea mihi proxima, neq; caro mea: sed anima mea, & caro mea sunt, quod ego sum. Illa animans, mea vita est, ista animata, mea viuens substantia est: ego verò ab vtrisque simul iunctis indiscretus. Quæ verò à se distincta sunt, & nihilominus sine medio iuncta, illa sibi proxima dicimus: & quidem proxima secundum id quo sine medio coniuncta existunt. Secundum naturã pinum pino, pyrum pyro proximam esse constat, etiam si loco quàm longissimè distent. Secundum situm verò pinum pyro proximam fatemur, si proximè illam crescat, etiamsi natura sit ab illa quàm alienissima. Quod te præmonitum voluimus, vt incipias animaduertere, primò, hominem posse homini proximum esse non vna tantùm ratione, sed varijs, sed pluribus, nempe natura, gente, sanguine, religione, redemptione, felicitate, gloria: & alium quidem pluribus, alium verò paucioribus rationibus. Secundò non dici hîc quempiam proximum, quia situ, aut sedibus, aut accidente: sed quia natura adeo est propinquus, vt propinquior esse nequeat: quia si propinquior fieri potuit, non erat vtique proximus.

Proximus non nisi relatione ad alium dicitur.

Vnus alteri pluribus rationibus proximus esse potest.

D. Quis igitur meus proximus secundũ sensum mãdati?

M. Sic quærebat Legisperitus à Saluatore Luc. 10. Cui arguta admodum & pulcherrima quadam parabola demonstrauit Saluator omnem hominem omni homini esse proximum. Vti facilimè perspicies, si probè perpendas verba & factum Domini respondentis. Nam Dominus audita interrogatione Legisperiti mox suspexit, ad modũ ingemiscentis & admirantis ineptiam hominis, quòd ipse enutritus in lege, & titulo eruditionis candidatus, velut dubius interrogaret de eo, cuius idiotæ, imò bruta animantia satis exactam notitiam habent: omne enim animal diligit sibi simile, & homo proximum suum: idque instinctu naturæ, etiamsi nihil vnquã de lege vel Euangelio audierit. Introducit itaque Dominus hominem Samaritanum alienum à lege, & quærendæ salutis notitia, qui ex sola naturali ratione intellexit sibi proximum esse illum, in quo nihil aliud potuit cognoscere quàm quòd homo esset. Nam cùm pertranseundo casu in via reperisset quendam dispoliatum à latronibus, atq; adeo vulneribus saucium, sanguineque cruentatum, vt vix forma ac vita hominis illi superesset: nihilominus vbi considerando intellexisset hominem esse, mox agnouit sibi proximum esse, & tanquam proximum diligendum tractandumque, prout in ea necessitate tractauit, alligans vulnera eius, &c. nulla omnino facta interrogatione, sanguine ne esset, aut gẽte, aut religione propinquus? meritone an immerito, iure an iniuria eam calamitatem perpessus? At eo vno duntaxat cognito, quòd homo erat, mox inter proximos annumerãdum intellexit, & officium quod homo debet proximo suo, illi à se debere impendi. Sic iudicauit homo Samaritanus, sicque misericordiã fecit in eũ, quem præterierat sacerdos & Leuita vestri Iudaici generis, ò Legisperite, nullo misericordiæ aut humanitatis beneficio in eum collocato. Quis igitur horum

Quis proximus secundũ sensum mãdati

Quicũque cognoscitur homo esse debet diligi & tractari tanquã proximus.

horum trium videtur tibi proximus illi qui incidit in latrones? At ille dixit, Qui fecit misericordiam in illum. Et ait illi Iesus, Vade, & tu fac similiter.

D. Hoc est, tu fac simili modo misericordiam, vt proximus iudiceris eorum quibus eam præstas.

M. Nequaquam ille est germanus sensus literæ, quem tu ibi exprimis, neque attingunt sententiam Saluatoris, qui putant Christum hac coronide significasse, inter proximos annumerandos omnes, qui possunt aut tibi facere, aut à te accipere beneficium misericordiæ. Profectò alio, quàm ad responsionem Legisperiti immediatè præcedentem refertur vox, Similiter, nempe ad totam actionem Samaritani. In qua hoc potissimum erat, quòd reputarit sibi proximum, & vt talem, misericordissimè tractauit eum, de quo nihil aliud cognouit, quàm quòd homo esset. Vade igitur Legisperite, & tu fac similiter, hoc est, tu simili modo, intellige, reputa, æstima tibi proximum, quemcunque cognoueris hominem esse, illique sedulò misericordiam impende dum in necessitate constitutum videris: etiamsi nec genere, nec gente, nec religione, nec amicitia tibi proximus existat. Optima sanè certissimaq; demonstratione ostendens Saluator, & quis sit proximus, nimirum omnis homo, & quomodo idem in sua necessitate diligendus, nempe opere & veritate, vt infrà ex epistola Ioannis Apostoli explicabimus. Diuus autem August. etiam ex ratiocinatione Apostoli qua ad Rom. 13. vtitur dicens: Qui diligit proximum legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, &c. in vno verbo instaurantur, Diliges proximum tuum sicut teipsum: demóstrat in nomine proximi intelligi omnem hominem. Si enim mandata ibidem denumerata implentur in vno illo, Diliges proximum tuum sicut teipsum, debet certè nomine proximi omnis omnino homo intelligi, quicunque

Quo referẽdũ illud, Vade, & tu fac similiter.

August. de doctr. Christi. cap. 30.

Omnẽ hominẽ omni homini proximũ esse alijs scripturis demonstratur.

quę & qualiſcunque ſit ille. Nec præter conſuetudinem eſt vetuſtæ ſcripturæ, vt proximus dicatur omnis homo.

Pſalm. 14. Cùm enim dicit Pſalmiſta, Nec fecit proximo ſuo malũ.

Pſalm. 11. Item, Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximũ ſuum.

Pſalm. 14. Item, Opprobrium nõ accepit aduerſus proximos ſuos. Proximum, inquit Auguſtinus, omnem hominem oportet intelligere. Nónne extremæ foret dementiæ, putare aut Pſalmiſtæ aut Apoſtolo viſum fuiſſe, non eſſe peccatum, ſi quis adulterauerit vxorem hominis non Chriſtiani, aut probro, aut iniuria, ac cæde affecerit? Ergo & illi proximi ſunt. Nam ſi Arabs aut Scytha nõ eſt proximus, non erit prohibitum illorum bona diripere, corpora trucidare, falſum aduerſus illos teſtari. Omnia enim ad quæ obligatur homo homini, implentur in vno illo verbo, Diliges proximum ſicut teipſum. At nunc interrogabis qua de cauſa, qua item re ſit omnis homo omni homini proximus.

Qua de cauſa omnis homo omni homini proximus ſit. D. M.

Iam idipſum vt interrogarem inter labia erat.

Dicam igitur. Homo ab homine nec genere diſtat, nec ſpecie: ſed tantummodo ſuppoſito. Quòd quoniam vltrà diuidi non poteſt niſi in partes integrales, & acceſſorias qualitates, rectè à Phyſicis indiuiduum vocatur. Omnes enim habent eãdem ſpecie animam, eandemque ſpecie carnem, nec poteſt ſermóne veritatis dici, quòd puer minùs ſit homo, quàm grandæuús, aut fœmina quàm vir, aut Scytha quàm Chriſtianus, aut plebeius minus quàm regia perſona. Vna enim eademque natura omnes æquè homines ſunt: quare & veriſſima locutione proximi, quia adeo propinqui natura, vt hac ratione propinquiores eſſe nequeant, niſi ex duobus fiat vnum indiuiduum. Deinde ſunt omnes homines proximi inter ſe, ratione principij à quo omnes enim ab eodem vitam accipiunt. Itáque fratres: ſi verò fratres: ergo proximi.

Omnis homo omni homini natura proximus.

Principio generatiuo omnes homines proximi inter ſe.

D. Ho

D. Homines nunc viuentes, nequeunt referre suam genealogiam, in communem aliquem parentem: nisi fortè in Noë & Adam. Generaliùs certè principium, quàm vt ab eo nuncupetur cognatio aut propinquitas.

M. Si Protoplastes Adã, & alter mundi parẽs Noë omnes homines de suis genuerũt visceribus. Igitur omnes reuera inter sese fratres ac sorores: nullo autem non idiomate proximi appellantur, qui inter se fratres esse dicuntur. Quamuis autem in infinita multitudine hominum, secundum leges ciuiles & ecclesiasticas, non nominetur aut colatur cognatio aut propinquitas, nisi comparatione eiusdem principij generationis vsque ad certos quosdam gradus: tamen secundum Scripturam & veritatem natura sunt fratres, ideoque proximi, quotquot sunt eorundem viscerum pignora, hoc est, ab eisdem parentibus geniti. Quemadmodum per omnem Scripturam fratres vocantur qui descenderunt ab eisdem parentibus Abraham, Isaac, & Iacob, etiam post centesimũ ac millesimum gradum productæ generationis, Venerunt autem vniuersæ tribus Israël ad Dauid in Hebron, dicentes: Ecce nos os tuũ, & caro tua sumus. Rursum Dauid ad populum Iudaicum: Fratres mei vos, os meum & caro mea vos. Quare nouissimi reducitis regem. Et Amasæ dici iussit, Nónne os meum & caro mea es? Sed vt hoc missum faciamus, est & aliud principium, & primo primum ante omnia: & nihilominus proximè proximum omnibus, nempe Deus. De quo Apostolus pronunciat, Quoniam ex ipso, per ipsum, & in ipso sunt omnia. Etenim ex ipso æquè sumus, quod sumus omnes. Per ipsum æquè conseruamur quotquot in rerum natura subsistimus. In ipso denique velut omnium finem æquè natura aptati sumus, quotquot hominis nomen & naturam gerimus. Nam quicquid egerint progenitores nostri, nihil efficiũt

Nati ab eisdẽ parentibus fratres dicũtur secundũ scripturã etiã ad centesimam vsque generationem.

2. Reg. 5.

2. Reg. 19.

Principio beatifico omnes homines proximi inter se.

nisi Deus dederit. Neque nascitur homo, nisi ipse desuper infuderit animam, quę non est ex traduce parentum, sed immediatè à Deo. Et Ananias & Sapphira vxor eius, nunquid dum occumberent languebant, aut vllũ mortis sentiebant indicium? Minimè: sed tantummodo Deo vltrà non conseruante eos, propter peccatum ipsorum, subitò expirarunt. A Deo itaque conseruamur omnes. Et hoc quid aliud est, quàm continuò vitam ab ipso accipere? Insuper fecit Deus, vt habet scriptura hominem, (itaque omnem hominem) ad imaginem suam: & per hoc sui suęq; beatitudinis capaces. Quod posterius neutiquam inanimatis ac brutis animãtibus nobiscum commune est. Nam licet illa proximè nos contingant in eo quòd sunt à Deo, & per Deum æquè immediatè ac nos imò immediatiùs quàm nos: quia post alia condita sexto die factus est homo, de eo, qui antea erat, limo terræ. Vt habes Genes. 1. 2. Quia tamen non contingunt nos proximè, simul in eo quod est veræ amicitiæ principium nempe in imagine Dei qua capaces nobiscum essent ęternæ fruitionis in Domino. Sicuti Apostolus dicit, Ita frater, ego te fruar in Domino: Quod paulò inferiùs fusiùs explicabimus. Ideo nõ sunt talia computanda inter proximos nostros.

Act. 5.

Phil.

Quòd Christianus Christiano pluribus rationibus sit proximus, quàm infidelis fideli, aut infideles inter sese esse possunt. CAP. X.

M.

Ræter rationes autem quibus omnis homo omni homini reuera proximus esse demonstratur, sunt & aliæ, quibus peculiariter omnis Christianus omni Christiano est proximus, qualibus nec infideles cum fideli, nec infideles inter se conuenire possunt.

D. Et quæ, precor, sunt istæ rationes?

M. Esse membra eiusdem corporis sub eodem capite: habere eũdem Deum patrem, eandem Ecclesiam matrem, eundem redemptorẽ Christum, eundem viuificatorem Spiritum Sanctum, eandem fidem, eadem Sacramenta, idem pabulum salutis verbum Dei, eundem aduocatum & mediatorem dum peccamus, eandem spem eiusdem vocationis supernæ dum peregrinamur à Domino. Hęc, inquam, omnia dum eadem habemus nos Christiani, vt sanè omnium æquè participes esse possimus an non rectè proximi dicimur? *Rationes ob quas sunt peculiariter proximi inter se homines Christiani.*

D. Rectissimè, iustissimeq́ue ac summis de causis, modò ita sese res habeat.

M. Rem vtique eo modo se habere ex scripturis demonstratur. Nam Apostolus scribit, vt Ephesij dignè ambulent vocatione qua vocati sunt in hunc modum, Obsecro vos fratres, &c. vt dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate, & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate, soliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis. Ecce mentionem cum dilectionis qua proximus debet proximum diligere, tum vnitatis conseruandæ in colligatione pacis. Vnum, inquit, corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ. Vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, & pater omniũ, qui super omnes, & per omnia & in omnibus nobis. Cur, precor, tam cordialiter inducit hæc Apostolus? An aliam ob causam, quàm quia omnem Christianum omni Christiano proximum faciũt, alia ratione quàm antea proximi erãt, habeãtq́; per hoc velut viuum quoddam & efficax incitamentũ peculiaris dilectionis, & vnitatis seruãdæ inter se Christiani. Dicit etenim, Vnũ corpus, supple, est, cuius omnes vos qui Christum induistis membra estis: Chri- *Ephes. 4.* *Ephes. 1.*

 stus

Christiani inter se proximi sunt haud secus atque mēbra eiusdē corporis.

1.Cor.12.

stus verò caput, sicut dicitur: Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam. Nec ibi sistit, sed addit, Vnus spiritus, supple est, quo viuificantur & sanctificantur quotquot sub Christo viuunt & iusti existunt. Nō enim alio spiritu viuit in Christo, ac iustus est, nobilis, alio ignobilis, alio diues, alio pauper, alio præsul, alio Leuita: sed vnus atque idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sicut enim corpus vnum est, & membra habet multa: omnia autem membra corporis cùm sint multa, vnum tantū corpus sunt, ita & Christus. Etenim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus, siue Iudæi, siue gentiles, siue serui, siue liberi, & omnes in eodē spiritu potati sumus. Nam & corpus non est vnum membrum, sed multa. Et subdens ibidem Apostolus iucundissima lectu de harmonia, sympathia, concordia, solicitudine membrorum inter se eiusdem corporis, tandem subsumit, vos autem estis corpus Christi, & membra de membro. Ex quo inferendum restat, Ergo omnes vos inter vos proximi. Quid enim adeo propinquum alteri atque membrum membro in eodem corpore? Quę quot sunt, eodem sunt spiritu: quod quærunt, ad communem quærunt vtilitatem. Diximus quidem suprà, Omnem hominem omni homini natura proximum esse, quòd habeant omnes eandem specie viuificantem animam: multò igitur magis sunt proximi inter se Christiani, qui quod sunt in Christo eodem sunt spiritu: eodem, dico, secundum numerum, nedum secundum speciem: haud secus atque membra eiusdem corporis viuificantur spiritu eodem secundum numerum. Quod procul dubio multò maiorem adfert propinquitatem, quàm habere naturam specie eandem.

Boni Christiani tam sunt proximi inter se, quàm quæ viuificātur ab eadē anima.

D. At nō omnes Christiani viuificātur Spiritu Christi.

M. Hoc licet verum sit: nemo tamen Christianus de alijs sic

ſic iudicare debet, quàm diu Sacramento, confeſſione, conſenſu manent in gremio matris Eccleſiæ: ſicut docuimus libr. 2. Tractat. de Eccleſia. Eſſet enim huiuſmodi iudicium temerarium ac vſurpatum, de quibus iudicijs vitandis diximus hoc libro tract. 3. Fingamus autem quòd confiteatur quiſpiam ſe crimino ſum eſſe, aut idipſum per Prælati iudicium, vel facti euidentiam notoriè conſtet, nunquid poteſt talis omni die, & omni hora, imò omni momento reſipiſcere & fieri quod in Chriſto eſſe debebat, mox particeps omniũ beneficiorum quæ ſunt à Chriſto, fortaſſis multò magis quàm tu? Ethnicus natura capax nobiſcum æternæ felicitatis, manet ſemper nobis proximus, etiamſi quàm maximè alienus ſit ab illo fine per infidelitatem ſuam. Multò igitur magis Chriſtianus ſemper proximus erit, etiamſi per peccatum ſpiritu Chriſti careat. Poteſt enim vel omni momento per fidem cum pœnitudine ac mutatione ánimi eſſe in Chriſto quod ſumus omnes. Progreditur autem Apoſtolus dicens: Sicut vocati eſtis in vna ſpe vocationis veſtræ. Non enim hîc Chriſtianus aliud brauium expectat ſuæ vocationis, aliud verò ille: neque hîc alium Dominum habet, alium ille: ſed omnibus ex æquo factus eſt dominus, vnus Ieſus Chriſtus: nec iſte alia doctrina fidei alióue baptiſmo Saluator quàm ille: ſed vna fides, & vnum eſt baptiſma omnium.

Omnes Chriſtiani conſerui ſunt eiuſdẽ domini, & cohæredes eiuſdẽ felicitatis per eandem Religionem.

D. At eiuſmodi non natura, ſed accidente proximum faciunt.

M. Qui ſyncerè Baptiſmum ſuſcepit, & credit fide per dilectionem operante, ſpem nactus quæ non confundit, is iam eſt noua creatura in Deo, & non accidente duntaxat: ſed & natura tibi proximus, qua non ſunt inter ſe proximi infideles. Hinc ſubdit Apoſtolus: Vnus Deus & Pater omnium: omnium, inquam, qui in Chriſto viuũt:

Baptiſma & fides natura proximũ faciunt.

non enim est mortuorum Deus, sed viuentium: adeo vt infideles & idololatræ meritò vereque ἄθεοι appellentur. Gentium quidem sicut & reliquarum creaturarum est Deus conditor; nō autem pater: nisi hactenus quòd inter alia solum hominem condiderit ad imaginem suam. At Christianorum reuera Deus pater est regeneratione, qua gignuntur ei per baptismum ex vtero matris Ecclesiæ: adeò vt verè clamemus ad Deum abba pater: ipso Spiritu Sancto testimonium reddente spiritui nostro, quòd sumus filij Dei. Propter quod & Ioannes dicit, Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus: non solùm nominemur, sed & simus: nec simus quidem clanculùm, sed & manifesta appellatione nominemur tales. Legite, inquit August. Apostolum, & videte quia fratres quando dicit Apostolus sine aliquo additamento, non vult intelligere nisi Christianos. Non est autem subiectus, inquit, frater aut soror huiusmodi: cùm diceret de coniugio. Fratrem & sororem dixit Christianum vel Christianam. Iterum dicit: Tu autem quid iudicas fratrem tuum, aut tu quid spernis fratrem tuum? Et alio loco, Vos, inquit, iniquitatem facitis & fraudatis, & hoc fratribus. Quem loquendi morem seruauit Apostolus: quia sic oportet secundum veritatem, secundum quam nec gentes, nec Iudæos, fratres nostros appellare possumus. Quid tibi nunc videtur? Nónne graphicè & admirandis schematibus depingit Scriptura eam proximitatem (vt ita loquar) quæ peculiariter est inter Christianos: nō autem inter alienos à fide?

Rom. 8.
August. in Psalm. 32.
1. Cor. 7.
Rom. 14.
1. Cor. 6.

D. Depingit sanè & maiori mysterio quàm putaram.

M. Quòd autem sit vna cōmunis mater omnium Christi fidelium, cuius fœtu nascimur, cuius lacte nutrimur, cuius sinu fouemur; vt inquit Cyprianus, nempe Ecclesia catholica, habes apud Paulum dicentem: Illa autem

Galat. 4.

quæ

quæ sursum est Hierusalem, libera est, quæ est mater nostra. Declarauimus autem istud abundè libr. 2. Tract. 8. Adhęc, quòd sit vnus mediator inter Deum & hominé, vnus redemptor omnium, qui suo solius sanguine redemit nos omnes ab eadem massa perditionis, eadem seruitute, eadem morte in eandem adoptionem filiorum, in eandem libertatem, in eandem denique salutem, multò clariùs exprimitur per omnem Scripturam, quàm vt demonstratione egeat nostra, nosque de ea re copiosè diximus Tractatu 3. libr. 2. Est autem & alia quædam ratio arctissimæ propinquitatis inter patrem & filium, fratres item & sorores eorũdem parentum, qua reuera proximi sunt inter sese, communicantes in eodem sanguine & eisdem visceribus. Inter reliquos verò cognatos vsque septimum aut remotiorem gradum, non inuenitur ratione sanguinis nisi propinquitas quædam, & ea, inter nepotes, quidem maior, inter pronepotes verò minor, inter abnepotes minima: quòd illi viciniùs communicent in eisdem visceribus quàm isti. Qui autem ęquè communicant & in eadem natura, & in eadem fide, & in eisdem visceribus, & in eodem spiritu Dei intus viuificante, & in eadem mortalitate, eademque gloria Dei, ij denique quàm numerosissimis rationibus inter se proximi esse dicuntur.

D. Et sanè soli proximi, vt apparet: nam omnes alij fieri possunt proximiores, primo per spiritum sanctificationis, deinde per gloriam beatitudinis. ergo necdum proximi erant.

M. Non consequitur quòd infers. Satis enim est ad hoc, vt quis tibi veraciter proximus sit, quòd vel vna re adeo tibi propinquus existat, vt eadem propinquior fieri nequeat, nimirum aut natura, aut sanguine, aut regeneratione, aut spiritu sanctificante, aut beatitudinis gloria: *Satis est vna re proximũ esse.*

quod-

quodlibet enim illorum est basis siue fundamẽtum eius, quæ est, aut esse potest, mutuæ beneuolentiæ, mutuæq; fruitionis in Domino. Quòd si duabus aut tribus, aut pluribus rebus adeo est propinquus, vt secundũ easdem propinquior fieri nequeat, iam multoties multisque de causis est proximus: propriè tamen proximior dici non potest, nisi hoc sensu, quia pluribus rationibus proximus. Nunc enim non magis homo cum illo quàm antea, licet nunc non solùm illi consors natura sit, sed & gratia & sanctificatione, & tandem beatitudine cum ambo in cælis erunt.

Condemnatos ad pœnas infernales non esse annumerandos inter proximos. CAP. XI.

D. SI peccatores, si hæretici, si infideles annumerandi sunt inter proximos, quos oportet diligere sicut nosmetipsos. ergo & condemnati ad pœnas infernales erunt proximi nostri, & tãquam proximi diligendi.

M. Quare hoc?

D. Quia natura nobis fratres sunt, natura nobiscũ communicantes in illo principio, ex quo, & per quod, & in quo sunt omnia: natura beatitudinis nobiscum capaces, sicut & cæteri peccatores terræ.

M. Vtique fuerunt illi tales ab initio: quare & ab initio diligendi vt proximi: nũc verò postquam malitia & obstinatio eorum, maculæ item & rugæ, ac cicatrices ex peccatis relictæ, ipsis in naturam conuersa sunt, idque definito Dei iudicio, quo sunt condemnati vt deinceps perpetuo & in ęternũ maneant, quod vsq; ad articulum iudicij diuini obstinata sua volũtate esse voluerunt, malitia, obstinatione, maculis, cicatricibus exinde insidẽtibus in visceribus eorũ, immobiliter, haud secus atque ipsa natura.

Dammatis versa malitia eorũ in naturam.

tura. Sicut enim secundum Physicos, Habitus boni ac mali vertitur nonnunquã nimia assiduitate in naturam: ita malitia reproborum post nimiam obstinationem cõuertitur tandem ipsis in naturam: adeo vt amplius dici non poterunt nobiscũ Dei ciúsque beatitudinis capaces secundum naturam, sicut & cæteri peccatores terræ, in quibus adhuc separabilis est malitia à natura. Quapropter non omnino vera erat assumptio tua. Verùm id si minus penetret acies mentis tuæ, saltem hoc perpende Deum à nobis amandũ esse super omnia, præ omnibus, & in omnibus viribus nostris. Amantium autem debet cor vnum esse, & anima vna. Non licet igitur vt affectus noster discordet vnquam à voluntate Dei, vt quos ille proiecerit procul ab amore suo, à societate sua, à beneuolentijs ac beatitudine sua, nos eosdem ad talia ampliùs amemus. Frequens est in Repub. vt princeps quempiam iusto iudicio exterminet à ciuitate in furcam aut exilium perpetuum. Et exterminatus ille nónne exinde carere debet omnibus priuilegijs, beneuolentijs, amicitijs, consuetudinibus, quibus antea in ciuitate gaudebat? Nónne & reliqui conciues post tale iudicium, exonerati sunt & à societate, & à beneuolentijs atque amicitijs, quas antea illi debebant, optimeq́; faciunt, conformando se iusto principis sui iudicio: offenderent autem grauiter, si exinde in contubernium suum reciperét talem, tamq́ue sceleratum hominem iusto principis sui iudicio in exiliũ abactum?

Damnati nõ amplius nobis natura proximi sunt.

Damnati iudicio Dei reiecti sunt ab amicitijs nostris.

Simile.

D. Haud dubiè.

M. Multò igitur magis nos nunc absoluti sumus ab obligatione impendendi quicquam dilectionis ac beneuolentiæ ijs quos constat per iudicium Altissimi & Omnipotentis Dei æternaliter condemnatos esse. Cui iudicio nos meritò imò necessariò conformare debemus tãquam

ab omni iniustitia alienissimo. Nã & oramus, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Quapropter etiamsi maneat in damnatis natura quam prius habuerunt, sintque ea nobis proximi, nunc æquè atque prius: tamen nunc Dei iudicio ab omni beneficentia beneuolentiaque abscissi sunt & prouecti in æternum & irrecuperabiliter, malitia eorum sic demerente.

D. Etiam Iudæi & Saraceni, & quicunque non credunt in Christum condemnati sunt, dicente Saluatore: Qui non credit iam condemnatus est.

Ioan.3.

M. Non dixit Saluator, Iam condemnatus est: sed nec verè sic dicere potuisset. Nondum enim super quoquam infidelium aut delinquentium, dum adhuc viuit in terris, prolata est condemnationis sententia. Quod clarissimè insinuat Dominus Marc. vlt. dicens: Qui verò non crediderit, condemnabitur, per verbum futuri temporis, nempe si in sua infidelitate permanserit. At dixit Saluator Ioan.3. Qui non credit iam iudicatus est, nimirum iudicio interlocutorio, qualia multa interlocutus est Christus in terris. Distinguunt Iurisperiti eleganter ac verè inter sententiam definitiuam & interlocutoriam: quòd illa pronuncietur super principali, eaque pronunciata iudex vltrà causam pertractare non potest: persunctus enim est officio suo: Ista verò datur super incidente aliquo circa modum aut ordinem procedendi, aut circa iudicis competentiam vel incompetentiam, vt Iurisperiti loquuntur. Quærunt quidem infideles ius sibi dici felicitatis obtinendæ, alij à Ioue, alij à Sole, alij à Saturno, alij à Venere, alij ab alio quopiam. Verùm Christus suâ interlocutoria sententia, quam diximus Ioan.3. declarauit vniuersos illos putatiuos deos, esse incompetentes iudices in causa salutis obtinendæ. Vni verò filio, quem misit Pater, competere iusti iurisque dicendi in hac parte potesta-

Infideles iã sunt iudicati, sed nõdum condemnati.

Differẽtia inter sententiã interlocutoriã & principalẽ.

testatem, ab illo & per illum duntaxat quærendam esse animarum corporumq; salutem. Omne enim iudicium Deus pater dedit filio, dataque est illi omnis potestas in cælo & in terra. Itaque qui non crediderit in filium iam iudicatus est: postea autem condemnabitur, vt planè excidat ab omni actione & spe salutis recuperandæ. Quærunt insuper Iudæi iustitiam & felicitatem per legem Moysi, quęrũt et Gręci per bona opera naturę: atquęrũt vtrique indebitè modo & ordine quibus inueniri nõ potest, super quo iam interlocutum est per Apostolũ Christi, Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro. Itẽ, Si enim per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est. Adhæc contendunt hæreticorum alij naturam sibi sufficere, vt peccatum vitent, ac iusti fiant: alij contrà volũt naturam nihil efficere: sed omnia in omnibus præstare Christum: alij omnia vni fidei tribuunt, alij alia confingunt. At interlocutum est cõtra tales per Christum dicentem: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in regnum Dei. Item, Sine me nihil potestis facere. Et per diuum Iacobum asserentem, Quòd sicut corpus sine spiritu mortuum est, sic fides sine operibus mortua est. Est, dico, interlocutũ (quoniam si sic procedere pergatis, causa excidistis, condemnabimini) ne quis exinde ignorãtiam prætendat. Itaque qui permãserint sine fide, sine baptismo, sine bonis operibus, aut in grauibus peccatis, ne semel audiendi erunt postea coram tribunali Altissimi in principali actione, quam habent ad summum bonum, partim ex creatione, potissimùm autem ex redemptione per Christum interposita, Et certè in forma iudicij extremi quam describit Matth. 25. cap. sui Euangelij, non inuenies vllam fieri mentionem, aut disceptationem super perfidia infideliũ, super erroribus hæreticorum, super criminibus ac sceleribus

Ioan. 5.
Matth. 28.
Rom. 3.
Galat. 2.
Ioan. 3.
Ioan. 15.
Iacob. 2.

ribus malorum Christianorum: eò quòd antea prædefinitum erat per iudicia interlocutoria Prophetarũ, Christi, Apostolorũ: prout luce clariùs patet in legitimis instrumentis tam veteris quàm nouæ legis. Hinc & Christus dicit, Non enim misit Deus filium in mundum (per incarnationem) vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui nihilominus interlocutus est, tum per semetipsum, tum per Apostolos suos, aliosq́ue Apostolicos viros super omnibus quæ aut ordinem vitiant quo quæritur, aut incompetentiã habent eius per quem quæritur salus. Nullus ergo mortalium quantumcunq; fuerit malus perfidus, vel sceleratus, debet dici aut condemnatus esse aut excidisse penitus à causa & spe salutis quàm diu in corpore viuit. Omnes itaque inter proximos meritò annumerandi, & charitate diligendi, donec constiterit, eos definitiuo iudicio ad æternam damnationem condemnatos esse. Quod quia constat de ijs qui manifestè in sua infidelitate, aut hæresi, aut alia quapiam malitia moriuntur: ideo illos nec amamus post mortem, nec oramus pro illis, neque vlla pietatis beneficia ipsis impendimus. Rursum, quia hoc non constat de Christianis Christianè, siue (vt Scriptura loquitũr) cum pietate dormitionem accipientibus: ideo illos & diligimus post mortem sicut ante mortem, & officia vel pietatis vel venerationis affectuosè eis impendimus. Venerationis quidem officia ijs, quos in thronum gloriæ Dei receptos constat, vel Scripturarũ testimonio vel matris Ecclesiæ. Quæ perspecta habens aliorum martyria, aliorum verò virtutes & miracula quibus claruerunt testatur nobis tales translatos esse ad thronum Christi. Pietatis verò ijs quos non constat eò translatos esse: acceperunt tamen dormitionẽ cũ pietate, hoc est, Christianè mortui sunt. Quemadmodũ ex Scripturis sacris, & antiquissima traditione

Ioan. 3.

Nemo mortaliũ est cõdemnatus quàm diu viuit.

Infideles et hæretici nobis proximi sunt vsq; ad mortẽ non autem post mortem.

ditione monstrauimus libr.2.Tract. 4. Quos profectò quoniam sectarij huius temporis secludunt à dilectione sua, conuincuntur non diligere omnem proximũ. Quia non illos fratres quos Deus diuinis dignos habet honoribus, neque alios morientes cum pietate, quos tamẽ metus est, post mortem nostro auxilio indigere, neque Ecclesiam Christi communem omnium Christi fidelium matrem, neque veteris prosapiæ orthodoxos homines: qui tamen omnes quàm plurimis rationibus nobis proximi sunt. Et certè si procederet inductio nostra, concluderemus bono argumento, illos non diligere nisi seipsos. Nam quos maximè videntur dilgere suæ sectæ complices, eos non diligunt: nisi quia sperant in multitudine talium posse tandem confirmari conceptam animi sui perfidiam: quod reuera est non alios, sed in alijs seipsos diligere. Vt imox incipiemus declarare. *Sectarij nõ diligũt tan quã proximos ne minimã quidẽ partem hominum.*

An Angeli in cælis sint computandi inter proximos nostros. CAP. XII.

M. SVnt vtique Angeli sancti rationales creaturæ sicuti & nos, tam ad imaginem Dei formati quàm nos, tamque illius capaces quàm nos, ne dicam multò magis atque nos, nobiscum perpetuo fruituri societate mutua in perenni æternæ beatitudinis gaudio, docente Saluatore, quòd homines erunt in resurrectione sicut Angeli in cælis. *Angeli boni sunt proximi nostri* *Luc.20.*

D. Verùm an vspiam Scriptura appellet Angelos proximos nostros?

M. Apocal.22. cùm Ioãnes Apostolus vellet adorare Angelum reuelantem sibi mysteria: respondit Angelus, Vide ne feceris. Conseruus enim tuus sum, & confratrum tuorum Prophetarum, & eorum qui seruant verba Prophetiæ libri huius. Ecce recusat Angelus adorationem

Ioannis, eò quòd conseruus noster sit, habens eundem Deum, eundemque Christum communem nobiscum dominum. Nam Deus pater Christum constituit, teste Paulo, super omnem principatum, & potestatem, & virtutem, & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro. Et omnia subiecit sub pedibus eius. Diuus Augustinus ex parabola Christi Luc. 10. ratiocinatur in hunc modum: Si, inquit, vel cui præbendum est, vel à quo nobis præbendum est officium misericordiæ, rectè proximus dicitur: manifestum est hoc præcepto quo iubemur diligere proximum, etiam sanctos Angelos cõtineri, à quibus nobis tanta misericordiæ officia impenduntur, quanta multis diuinarum Scripturarum locis animaduertere facile est. Hæc ille. Et certè dum diuina scrutamur eloquia, inuenimus & nũc miram esse inter Angelos & nos mutuæ beneuolentiæ communicationem, & postea multò fore maiorem æternæ societatis communem fruitionem: merito ergo inter proximos computandi. Nunc temporis mittũtur passim Angeli in ministeriũ propter eos qui hæreditatem capient salutis, ad Hebr. 1. Nunc orant Deũ & exorant pro nobis, Zachar. 1. Nunc nostras orationes, studiosè offerunt, & offerendo cõmendatiores reddunt, Tob. 12. & Apocal. 7. Nũc curam nostri gerunt, Matth. 18. Habentes mandatum vt custodiant nos in omnibus vijs nostris, Psal. 90. Nunc quoque ipsi Angeli vicissim gaudium accipiunt ex cõuersionibus ac pœnitentijs nostris, Luc. 15. Venerationem insuper ac cultum, vt patet ex factis Abrahæ, Loth, Iacob, Dauidis, Ioannis Euangelistæ ac aliorum. Post hanc verò vitam, qui digni habebimur futuro seculo, erimus omnes, teste Christo, sicut Angeli in cælis. Nec erimus solùm sicut illi: sed & videbimus eum sicuti est, haud secus atq; Angeli eius. Quod plus

Ephes. 1.

August. lib. 1. de doctr. Christ. cap. 30.

Inter Angelos & homines est mutua beneuolentia.

Post hanc vitam erit cõmunis societatis fruitio inter Angelos & homines.

plus est, astabimus cum illis ante thronum gloriæ Dei & *Luc. 1.*
agni, sicut & nunc astant ante eundem thronum patres
ac fratres ac nostri, qui hinc migrarunt, dicente Ioanne:
Post hæc vidi turbam magnam quam dinumerare nemo *Apoc. 7.*
poterat, ex omnibus gentibus, & tribubus, & populis, &
linguis, stantes ante thronum, & in cōspectu agni, amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum, & exclamabant voce magna, dicentes: Salus Deo nostro qui sedet super thronum, & agno. Et omnes Angeli stabant in circuitu throni, &c. Ecce quanta societas Angelorum nobiscum, quanta communis fruitio in Domino: idque in throno gloriǫ magni Dei. Et ea sane ratione diligendi sicut nos propter mutuam beneuolentiam: venerandi autem & colendi super nos, & omne id quod in corruptibili hoc mundo præcellit, & dignum habetur honore, propter eminentiā status et gloriǫ. Habes qui inter proximos computandi sint qui non. Nunc porrò inquiramus de qua dilectione loquatur præceptum.

Quòd non præcipiatur hic nisi dilectio amicitiæ, & quæ sit illa. CAP. XIII.

M. Quid differentiǫ sit inter diligere & amare antea diximus. Nunc verò paulò fusiùs scrutari debemus, an præceptum hoc mandet de alia quàm amicitiæ dilectione, & quæ sit illa.

D. Præceptum videtur loqui indistinctè, absque specificatione huius vel alterius amoris.

M. Hoc quidem verum est. Attamen ex ipsis præcepti verbis licet demonstrare, tantummodo sermonem esse de amore amicitiæ. Dicit enim, Diliges proximum: non itaque rem, sed personam proximi, nec alia de causa, quàm quia proximus est. Non quia tibi vtilis aut voluptati: neque propter te, vt tu sis eius dilectionis finis: sed sicut te-

Dilectio præcepta qualis.

ipſum, vt tuus de teipſo amor exemplar tibi ſit diligendi proximum tuum, benenolus inſuper, ac beneficus exiſtas in illũ, ſicut es erga temetipſum: quod eſt reuera diligere proximum amore amicitiæ.

D. Sic vtique apparet. Nam teſte Cicerone, Amicitia eſt volũtas erga aliquem, rerum bonarum, illiùs ipſius cauſa quem diligit, cum eius pari voluntate.

Cic. lib. 2. de Diuin.

M. Igitur, qui diligit ſeruum ſuum, quia vtiliter ſeruit: aut diuitem, quia crebrò inuitat ad epulas: aut nymphã, quia ſuauiter oblectat voluptatibus, nulla alia ratione, neutiquã diligit amore amicitiæ, aut eo modo quo præcipitur.

Qui diligit alium propter ſe nõ implet mandatũ ſecundum charitatis.

D. Imò nec diligit quidem illos, ſed tantummodo ſeipſum, ſuumque commodum aut voluptatem quam capit ex illis. Non enim bene vult illis, ſed ſibiipſi ex illis.

M. Optimè. Et ſanè eam ob cauſam, voluerunt priſci Sapientes ſecluſas eſſe à nomine amicitiæ, omnes voluptuarias, omneſque inſtabiles dilectiones, etiam eas, quæ vtilitatis cauſa fiunt. Speciem enim habent amicitiæ, veritatem autem non habent. Nam ſi ceſſent illecebræ aut cõmodum, quod captabatur ex te, ceſſat & dilectio: & vertente ſe fortuna, auertitur à te affectio, dicente Eccleſiaſtico, Eſt amicus ſecundum tempus ſuum, & nõ permanebit in die tribulationis. Item, Eſt amicus ſocius menſę, & non permanebit in die neceſſitatis.

Eccleſ 6. Ibidem.

D. De cuiuſmodi amicis pereleganter dixit Naſo poëta,

Donec eris felix multos numerabis amicos,
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

M. Dum autem veterum Sophorum, potiſſimùm verò diuini illius Platonis ſcripta attendimus, licet ſic definire veram amicitiam, Amicitia eſt honeſta, ac ſuauis, perpetuaque voluntatis communio, cuius finis eſt vita vna, ſiue conſors viuendi ſocietas, principium, cognatio, ne-

Definitio amicitiæ.

dum

dum amor. Dixi, Honesta, vt exclusa intelligas improborum contubernia, lasciuorumque congressus, & omnem vtilitatis causa cõmunionem. Dixi, Suauis, quia vbi amarulentia, aut impetus, ibi non valet diu subsistere amicitia. Dixi, Perpetua, quia leues inconstantium hominum beneuolentiæ etiam honestæ, nequaquam merentur veræ amicitiæ nomen. Dixi, Voluntatis, ne artium, opinionum, rerum, corporumque communionem posse rationem habere amicitiæ arbitreris: nisi sit & animorum & volũtatum. Nam vbi idem est velle & idem nolle, ibi demum constans veraque est amicitia. Dixi, Communem, vt basim amicitiæ scias esse beneuolentiæ vicissitudinem. Principium autem quo communionis huiusce excitatur desiderium est cognatio, seu propriùs, coniũctio secundum naturam, naturæque principium ac finem. Vt qui naturæ consortes, ex eodem pendent in vnum, meritò debeant impendere sibi mutuo, & voluntatum, & omnium denique rerum communionem. Iuxta illud: Amicorum omnia sunt communia. Cuius communionis fouendæ quasi medium est amor. Cùm autem sit amor pulchri affectio, amicitiaque ab amore & ducatur pariter & dicatur, necesse est eos qui amici futuri sunt pulchros esse: pulchros, inquam, animo, vt scilicet non ferantur nisi affectionibus debitè ordinatis, & quò oportet, & quantum oportet, & per ea per quæ oportet. Nam qui pulchrum corpus amant, non hominem: sed ea quæ sunt hominis amant. Homo enim animus est, corpus verò, hominis instrumentum secundum Platonem vtentem tropo, quo & Scriptura vtitur dicens: Hodie mecum eris in paradiso, Atque huc sanè tendit præceptio Euangelica, Diliges proximum tuum sicut teipsum: vt tandem sit inter nos Christianos vera synceraque amicitia, habens honestam suauemque perpetuæ voluntatis communionem, *Luc.23.*

qualem ex lumine naturæ sciuit describere Plato homo ethnicus: meritò tamen eam ob causam & similia diuinus cognominatus. Dictat enim & præcipit Physica ratio, vt vinculum talis amicitiæ, mutuęque dilectionis inter eos sit qui natura consortes, nec fine distant, nec principio. Multò autem iustiùs præcipit hoc ipsum fidelibus lex Dei, eò quòd credentibus æquè datum est participes fieri redemptionis, quæ est per Christum, vitæ insuper quæ secundum Deum est, vitæ denique æternæ, quæ habet prorsus omnium communionem cum suauissima perpetuæ societatis fruitione. Qualia vt potiori cōiūctionis ratione viuūt, ita & maioris dilectionis, puriorisque amicitiæ meritò causa esse debent. Quam ob causam hoc præceptum constringit magis, & ad maiorem inter se dilectionem homines Christianos fidei radijs illustratos quàm ethnicos, vti mox dicemus. Non tamen ad hoc cōstringit, vt alium Christianum aut quempiam proximum ames tantum, quantum teipsum, aut tanto labore ac studio quæres illi successum rerum, ac tibi ipsi.

Dilectio proximi est iuris naturæ & diuini, magis cō stringens Christianos quàm ethnicos.

Quousque se extendat particula præcepti, Sicut teipsum. CAP. XIIII.

D. QVousque igitur extendit se illa particula, Sicut teipsum?

M. Vox, sicut, non quantitatis, sed similitudinis significationem habet: est enim aduerbium similitudinis, & hæc significatio illi propria est & germana. Itaque, sicut teipsum, est, ac si diceret, eo modo quo teipsum: non autem quantum teipsum. Quia conuenit ordini naturæ, amoris insuper charitatis (de qua scriptū est, Ordinauit in me charitatem) vt plus diligā me quàm proximum meum. Attamen modus dilectionis proximi est dilectio tuiipsius, vt similiter illum diligas sicut teipsum.

Vox, Sicut nō quantitatis, sed qualitatis significationem habet.

Cantic. 2.

sum. Te quidem sic diligis, vt velis tibi bene esse, teque optes eò posse venire felicitatis ac perfectionis ad quam creatus es. Pręcipitur ergo vt sic diligas et proxmũ. Quòd autem propterea non obligaris procurare proximo copiam rerum vel honorum, sicut tibi ipsi procuras, ex eo patet: multis enim malè est per rerum copiam, multis optimè per rerum inopiam, multis latuisse faustum, multis eminuisse super alios admodum infelix. Meliùs erat Diogeni Cynico per arctum inanis dolij habitaculum, quàm Alexandro magno per ingentes thesauros, & imperium mundi. Meliùs item Ioanni Baptistæ in deserto per escam locustarum, quàm Herodi in atrio regio per varium epularum apparatum. Nã & Lazarum subuexere paupertas et patientia ad sinum Abrahæ, diuitem verò Epulonem demerserunt opes & luxus ad infernum.

D. An igitur sufficiat præcepto, beneuolum esse erga proximum?

M. Minimè: quia oportet & beneficum esse pro loco & tempore. Exhibitio enim operis probatio est veræ dilectionis. Diuus Ioannes Apostolus loquens de dilectione proximi, sic respondet ad tuam quæstionem, Filioli mei non diligamus verbo neque lingua, sed opere & veritate. Non sufficit itaque ad impletionem præcepti, vt affectu diligas, benefacere cogites, atque sermone promittas, quod est diligere verbo & lingua, nisi simul & opere diligas & veritate, hoc est, præstes ex dilectione tãtum proximo, quantũ officiũ Christianę pietatis requirit. Exempli gratia, Eget proximus tuus cibo quo tu abundas, debes itaque illi de tuo cibo communicare, quantum satis est necessitati eius. Si enim nihil porrexeris, non diligis opere. Si verò vales, & non porrexeris tantum, quantum necessitas illius requirit, non diligis veritate. Siquidem Apostolus Ioannes terribiliter intonat dicens: Qui ha-

Non satis est præcepto, beneuolũ esse erga proximum.
1. Ioan. 3.
Diligere aliquẽ opere & veritate.
Ibidem.

buerit substantiã huius mundi, & viderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Quasi diceret, Neutiquam manet in eo. Vera enim charitas ociosa esse non potest. Si enim est, operatur, sin autem, vtique non est. Simili modo & diuus Iacobus nos instruit dicẽs: Si frater aut soror nudi sint, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis, illis, Ite in pace, calefacimini & saturamini: non dederitis autem eis quæ necessaria sunt corpori: quid proderit? aut quæ ibi charitas, quàm labiorũ? Optat quidem bene, & dicit perbenignè: at nihil impendit de eo, quod habet: non igitur amat, nisi lingua & verbo, quod non est aliud, quàm simulare amorẽ quem non habet. Opere oportet implere officium dilectionis simul & veritate.

Vera charitas ociosa esse nõ potest.

Iacob. 2.

D. An veritas aut falsitas in opere dilectionis?

M. Omnino. Quemadmodum enim sermo est sine veritate, quoties vocum significatio discrepat aut à rebus significatis: vt cùm dicitur quod non est, aut à mente annunciantis: vt cùm foris aliud sonat in ore, aliud intus latet in meditatione cordis. Ita & operatio est sine veritate, quando non est debitè moderata ratione inter tale obiectum & potentiam. Vt cùm quis credit verbo Dei, sed non alia cõstantia quàm verbo hominis, aut amat redemptorem Christum: at non alia affectione quàm hominẽ, aut diligit proximum suum etiam operis cuiusdam exhibitione: verùm non vti oportet, pro illius indigentia suaque abundantia. Verbi gratia, Vir admodum opulentus certum habet egestati istius miserrimæ creaturę non posse sufficere ne libram quidem grossorum, nihilominus non nisi stipem donat, is profectò quanquam diligat affectu & opere: non tamen diligit veritate: quia opus, quo diligit non habet debitam proportionem ad copiam re-

In opere dilectionis debet esse veritas.

rum donātis, & tātam inopiam accipientis. Quanquam enim non obligeris hoc præcepto dilectionis teipsum impendere alijs iuuandis, ditandis, euehendis quantum tibi ac tuis: debes tamen subuenire omni proximo necessitatem patienti in eo in quo tibi proximus est: idq; opere proportionato illius indigentiæ simul & tuis facultatibus. Natura tibi proximus est, & eget his quæ conseruandæ naturæ necessaria sunt, debes quantum poteris contribuere, quo subleuetur illa naturæ ipsius necessitas. Christianismo tibi proximus est, & incidit in necessitatem habendi ea quæ Christiano homini secundum Euāgelium necessaria sunt, debes vel per temetipsum, vel per ministrū Ecclesiæ, eius in hac parte necessitati subuenire. Sāguine tibi proximus est, vtpote pater tuus, aut mater tua, aut germanus frater, & eget eo quod cōsanguineorum est impendere consanguineis, nimirum consilio auxilioq́ue tuo in fœdere, pace, contractu aut ineundis aut rescindendis, in curatione funeris, in executione testamenti, in tutela vxoris ac prolium, debes hæc illi quantum sufficis, impendere. Singulis enim, teste Aristotele, propria & congruentia sunt attribuenda, vt homo diligatur ad id quod hominis est: Christianus ad id quod est muneris Christiani: consanguineus ad id quod conuenit secundum sanguinis principium.

Omni proximo subueniendum in eo quo proximus est.

D. Mendicantes ostiatim & veste egent & cibo & omnibus ferè alijs: his ergo petentibus propter Deum, si tantummodo stipem porrexero aut frustum panis, & non tantum quantum toti egestati tollendæ satis est, an offendo contra mandatum dilectionis proximi?

M. Minimè. Mendici enim vt indesinenter circumeunt petentes à singulis, ita symbolo, hoc est, collatione iuuandi sunt. Et valet plærunque hoc genus indigentium multò meliùs, accipiendo à singulis minimum quid, quàm

Mendici sunt symbolo seu collatione iuuandi.

opifices in ſudore vultus ſui per diem perque noctem laborando. Nos hactenus de illis locuti ſumus qui verè patiuntur neceſſitatem, ſecuti regulam Apoſtoli Ioannis, quam loco epilogi repeto, Qui habuerit, inquit, ſubſtantiã huius mundi, & viderit fratrẽ ſuũ neceſſitatẽ habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo? quomodo poterit dici dilexiſſe opere & veritate? An nõ optaret quiſq; in tali neceſſitate ſibi ab alijs benefieri? Optaret vtiq;. Diligat ergo proximũ ſuũ in ea neceſſitate ſicut ſeipſum diligeret cõſtitutus in eadẽ, Tu autẽ quid repetendũ putas poſt clauſulã, Sicut teipſum?

D. Verbum diligis, ſecundum formam conſtructionis Grammaticæ.

M. Quid ſi perditè diligas teipſum? Nunquid & eo modo diliges proximum tuum? Quid taces? Nihil hîc cunctandum ob eam obiectiunculam. Præcepta enim non dantur niſi de actibus virtutum. Itaque intelligi debet prçceptum de ea dilectione, qua te debitè & ſecundum virtutem diligis: nam quòd fit non bene aut ſemiplenè, quaſi non eſſet, reijcitur, vt in omni prætorio, ita & in doctrina Euangelica. De Iudæis dicit Chriſtus: Videntes non vident, & audientes non audiunt. Ad Apoſtolos verò dicit, Veſtri autem beati oculi, quia vident, & aures, quia audiunt. Iſti enim ſicut oculis & auribus: ita & intus iudicio & affectu audiebant & videbant: illi verò minimè: ſed tantummodo organo ſenſus, interim malitia ſubuertente iudicium cordis. Dicit inſuper in materia dilectionis, Qui amat animam ſuam (nempe ſolùm humano modo ad felicitatem aliquam huius mundi, quod eſt ſemiplenè amare: potiſſimum publicato Euangelio) perdet eam. Et qui odit animã ſuam in hoc mundo (hoc eſt, qui negligit & poſthabet hîc vitam ſuam mortalem præ illa quæ offertur in Euangelio)

Intelligendũ præceptũ de dilectione qua diligis te debitè & secũdũ virtutem.

Matth. 13.

Ibidem.

Ioan. 12.

in

in vitam æternam custodit eam. Simili paradoxo dicens & illud, Qui non odit patrem suum & matrem,&c. adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus. Itaque diliges proximum tuum sicut teipsum: diliges, inquam, debitè & secundum virtutem, ea scilicet dilectione, quæ reuera est dilectio, & non potiùs odium ac perditio tuiipsius. *Luc. 14.*

Non omnes proximos æqualiter esse diligendos. CAP. XV.

M. SI vna coniunctio faciens quempiam tibi reuera proximum, vera est sufficiensque causa, cur debeas illum diligere sicut teipsum, meritò plures tales coniūctiones maioris dilectionis causa erūt. Vbi enim concurrunt plures diligendi causæ, ibi conuenit propensiorem ardentioremq; esse in diligendo. Atque hinc rectè colligimus Christifideles debere plus diligere conparticipes gratiæ in Christo, quàm illos qui foris sunt, aut hostes agūt Christi & Religionis eius: quòd illi non solùm generatione, sed & regeneratione proximi existant. Quam collectionem veram demonstrat illud Apostoli: Ergo dū tēpus habemus, operemur bonū ad omnes, maximè autē ad domesticos fidei. Nam quid opus erat illa cōparatione, Maximè autē ad domesticos fidei, si nō debeat esse maior beneficētia, ac proinde maior dilectio ad cōparticipes gratię Euāgelicę, quàm ad atheos aut antichristos, aut sine fide homines? At pergat ratiocinatio. Itaque & illi qui tibi proximi sunt ea coniunctione quæ coniunctos magis vnum facit, magis erunt diligēdi, vt sunt pater, mater, filius, frater, vxor, alijque sanctitate illustres, aut gloria beatitudinis sublimes, ipsa coniunctionis qualitate id exigente. Etenim pater est proximum principium naturæ tuæ, filius aliquid tui, vxor verò vna caro tecum, homines autem sancti vnus spiritus sunt

Christianus magis diligendus q̃ infidelis.

Galat. 6.

Pater, mater, ac proles magis diligēdi quàm extranei.

ſunt cum Deo, glorificati denique toti in Deo, ex quo & tu vt totus pendes, ita in ipſum totus tēdere debes. Quorum vnum breuitatis cauſa tibi demonſtrabo, vt de ſimilibus occurrente Scriptura ſimiliter ratiocineris. Apoſtolus docet in hunc modum: Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam (& non tantummodo ſicut teipſum) & tradidit ſemetipſum pro ea. Subdit, Ita & viri debent diligere vxores ſuas vt corpora ſua. Qui ſuam vxorem diligit, ſeipſum diligit (nedum proximū). Nemo enim carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit & fouet eam. Cæterùm etiam hoc te debeo admonere, quòd neutiquam oporteat omnibus eadem impendere ex dilectione quæ hîc pręcipitur, ſed ſingulis ſingula iuxta perſonarum qualitatem, exigentiam inſuper coniunctionis, ac virium tuarum facultates: nimirum parentibus honorem, domeſticis curam, coniugibus amabilem ſocietatem tanquam cohæredibus gratiæ vitæ, pauperibus eleemoſynam, errantibus inſtructionem, peccātibus correptionem cum deprecatione, Præpoſitis Eccleſiæ & magiſtratibus obedientiam cum veneratione, dominis honorem, ac tributum, ſubditis gubernationem & diſciplinam. Quæ ſi per ſingula velim demonſtrationibus proſequi, modum excedam. Sed nec opus videtur: quia habent peculiares præceptiones in ſcripturis, quodque ſuo loco. Tu igitur quæ indicamus loca inſpice, & quod tum tibi defuerit ex Scholaſtica Theologia pete.

Ephes. 5. *Vxor magis diligenda quàm alieni.* *Ex dilectione nō omnibus eadem impēdēda, ſed ſingulis ſingula.* *Exod. 20. 1. Tim. 5. 1. Pet. 3. Tob. 4. Matth. 18. Heb. 13. Rom. 13.*

D. Faciam. Cæterùm quo tādem colligemus indicio nos vtcunque obſeruaſſe hoc mandatum?

M. Huius duas regulas habemus in Scripturis ſacris, quarū prior eſt, Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri feceris. Altera eſt, Omnia quæcunque vultis (vultis, inquam, voluntate debita ratione moderata) vt faciant vobis homines, & vos facite illis. Quas regulas

Quibus indicijs colligemus nos impleuiſſe hoc mandatum. *Tob. 4. Matth. 7.*

gulas qui obseruat ex corde per dilectionem non fictam, is reuera diligit proximum sicut seipsum, implens hoc secundum pręceptum charitatis, adeo debitè, vt & Dominus illi vitam promittat, dicendo: Hoc fac & viues.

Secundum mandatum charitatis, simili forma fuisse in veteri lege datum, qua in noua. CAP. XVI.

D. NVsquam in lege inuenitur scriptum, Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Cur igitur testatur Euangelium, in lege sic scriptum esse?

M. Imò Leuitici 19. legimus, Diliges amicum tuum sicut teipsum.

D. At aliud significat vox Amicus, aliud vox Proximus: alio item sumus amici, alio proximi. *Aliud significat amicus, aliud proximus.*

M. Optimè. Nam affectu sumus amici, natura verò proximi, etiamsi desit affectus. Interim certissimum habe, in lege ea forma dictum esse qua in Euangelio. Quia Domino interrogante, In lege quid scriptum est? quomodo legis? Atque Legisperito respondente inter alia, Diliges proximum tuũ sicut teipsum, approbauit Dominus responsionem eius dicens: Rectè respondisti. Rursum Dominus interrogatus quod esset mandatum magnum in lege dixit inter alia: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Igitur legerũt Leuitici 19. tum temporis proximum tuum, vbi nos legimus amicum tuũ, aut aliqua alia parte legis quæ non peruenit ad nos, sic scriptum fuerat. At illud prius multò est verisimilius, eò quòd vox Hebræa רעה qua vtitur textus. Leuiti. 19. significat tam proximnm quàm amicum. Et subinde vertitur ab interprete proximus, etiam eodem capite. Adhæc diuus August. citans idem caput Leuitici 19. legit, Diliges proximũ tuum sicut teipsum, pro diliges amicum tuum, &c. *Luc. 10.* *Matth. 22.*

D. Nihilominus Matth. 5. dicit Saluator: Audisti quia di-

ctum

De illo, Diliges amicũ tuũ, et odio habebis inimicũ. M.

ctum est antiquis, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicũ tuũ, quasi tẽpore legis, inter homines amicus fuisset dilectione: inimicus vero odio prosequendus. Caue scripturis imponas falsum: non enim adiecit Dominus illam vocem, Antiquis neque vsquam praecipitur in lege, vt odio habeas inimicum. Sed inquit Dominus, Audistis quia dictum est, scilicet inter vos. Celebri namque prouerbio passim Iudaeis in ore erat, Diligẽs amicum tuum, odio habebis inimicum tuum: idque vel eo quòd Moyses annumerasset ruinam inimicorum inter caeteras benedictiones obseruatae legis dicens; Dabit Dominus inimicos tuos, qui consurgent aduersum te, corruentes in conspectu vestro. Per vnam viam venient contra te, & per septem fugient à facie tua. Vel ex aliqua alia persuasione, vt animatiores fierent contra hostes. At Dominus qui venerat implere legem, corrigit malum illud dictum hoc modo, Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus & calumniantibus vos. Praecipiẽs tria ad maiorem illucidationem praecepti charitatis: nempe vt inimicis dilectionem, osoribus beneficium, calumniantibus impendamus orationem, etiam eo ipso tempore, dum contra nos inimicitias, odium, vel persecutionẽ exercent. Cuius mandati haec datur ratio: quia oportet magis attendere naturam proximi, quàm accidentes illas qualitates inimicitiae, odij, persecutionis. Illa manet, illa tibi consors est, & tecum capax eiusdem felicitatis, tantum abest vt illa sit tibi contrarius, quomodo naturalem quandam inter se repugnantiam habent aqua & ignis, ouis ac lupus. Istae verò affectiones peruersae pro voluntate mutantur nisi eas in naturã verti contingat. Quo facto, vt fit in damnatis, reijciendi sunt & amici & inimici à dilectionibus nostris haud secus atque lupi ab amicitia

Deut. 28.

Luc. 6.

Praecipit Christus tria circa dilectionẽ proximi.

Naturam proximi diligere oportet, nõ qualitates malarũ affectionum.

citia ouium reijciuntur. Qui dixit, Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitierit, potum da illi: nequaquam dixisset, Si necem parat tibi inimicus gladium illi porrige, aut propositum eius conforta. Quare? quia natura hominum semper est amanda, vitia verò hominum deploranda, odienda, corripiẽda. Itaque, Dilige inimicũ: quia tam veraciter tibi est proximus, quàm amicus tuus, & ciba illum dum eget, quia proximus est natura. Ora insuper pro ipso, vt Deo tuo lucrifacias quã redemit Christus, sanctificauit Spiritus Sanctus animã eius. Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput eius: quibus scilicet tãdem incalescet cor eius veræ charitatis flammulis. Noli vinci à malo: sed vince in bono malum. Addit autem Saluator, Vt sitis filij Patris vestri qui in cælis est. Qui solem suũ oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: in huiusmodi communibus ac necessarijs beneficijs præstandis, nullo habito respectu affectionum, quibus homines intus aut bene aut malè affecti sunt: sed tantummodo naturæ, qua dum sunt, factura eius existunt. Vt sitis, inquam, filij Patris vestri: nõ naturã duntaxat illi consortes: sed & moribus & actione persimiles. Quales peculiari tropo filij Patris sui dicũtur: eò quòd in se repræsentent & naturam & viscera ac morum honestatem, quæ in Patre conspiciũtur, quàm proximè totum quod Patris est, in se exprimentes. Si enim diligitis, inquit Dominus, qui vos diligunt, quam mercedẽ habebitis? Quasi diceret, Nullã nisi mũdi huius. At mũdus transit, & cõcupiscentia eius. Et vbi tũ remuneratio vestra? Nónne & publicani hoc faciũt, quos certũ est perire, nulla pro tali dilectione accepta remuneratione? Et si salutaueritis fratres vestros tantũ, quid ampliùs facitis? Nónne & ethnici hoc faciũt? Nihil sanè dignũ nomine Christiano, nihil paternis affectionibus simile feceritis,

Prouer. 15. Rom. 12. Rom. 12. Ibidem. Matth. 5. Matth. 5.

tis,

tis, si hoc tantum facitis, quod & ethnici, & publicani, & omnes omnium hominum nationes faciunt. Vos ergo renati, redempti, cælestibusque muneribus reformati, estote perfecti, scilicet in norma dilectionis prosequenda, sicut & pater vester cælestis perfectus est. Quam perfectionem ferè sustulerant Iudæi suo malo, sed trito prouerbio, Diliges amicum, odio habebis inimicum. Hominum namque alios diligere, alios odio habere imperfectionis est. At diligere omnes eam perfectionē imitatur, quā est cernere in opere Dei, cumulantis sua beneficia in bonos simul & malos.

De eo quod dictum est, Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos. CAP. XVII.

M. Saluator noster Ioan. 13. Mandatum, inquit, nouum do vobis, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Rursum Ioan. 15. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos: admodum seriò inculcans hanc præceptionem, velut eximium quid, antea non auditum.

D. Nónne in lege scriptum erat, Diliges proximū tuum sicut teipsum; prout hucusque me docuisti? Cur igitur nouum appellatur quod tam vetus esse conuincitur?

Præceptū Christi dicitur nouū: quia nouum facit.

M. Dicimus medicinam sanam, quia sanitatem in corpora male affecta inducit. Mortem item pallidam, quòd membra efficiat pallida. Timorem gelidum, vinum audax simili figura. Qua & hoc loco dicitur mandatum charitatis nouum, non quòd recens datum sit: sed quia noxia vetustate pulsa, totū hominem innouat, vt sit noua creatura in Deo: & renouetur interior homo de die in diem, etiamsi is qui foris est corrumpatur. Et reuera qui afficitur erga proximum suum, quomodo erat affectus erga suos Christus, nouus homo efficitur, nouus

2. Cor. 4.

intus

intus in corde, nouus foris in conuersatione, totus alius quàm antea erat, totus azymus, totus Christianus, nihil spirans præter spiracula vitæ, nihil quærens præter ea quæ Dei sunt & aliorum. At istud licet bene sit ac mysticè dictum secundũ diuum August. atque alios vetustissimos patres: tamen longè veriùs conformiùsque textui dixeris, ideo vocari nouum mandatum: quia nunqam antea datum. Antea quidem præceptum erat, Diliges proximum tuũ sicut teipsum: verùm à Christo præcipitur, Diligite inuicem sicut dilexi vos. Dilectionis quæ antea præcipiebatur exẽplar erat dilectio suiipsius: dilectionis verò per Christum præceptæ exemplar est dilectio, qua Christus dilexit nos. Illa sequitur formam iuris naturalis: quia amicabilia quæ sunt ad alterum naturaliter surgunt ex amicabilibus quæ sunt ad seipsum secundum Philosophos. Ista verò ordinem ingreditur rerum supernaturalium. Nam Christus dilexit nos diuinæ, affectu plus quàm naturali vel humano purè gratis, purè spiritualiter, purè propter Deum nostramque salutem, purè ad omnium quæ habuit cõmunionem: adeo quòd sanguinem cordis poneret pro nobis, non spectando aliud, quàm vt nos secum vnum faceret cum Deo. Quẽadmodum pulcherrimè explicatur, Ioan. 17. Vt omnes, inquit, vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint. Rursum, Et ego claritatẽ quam dedisti mihi dedi eis, vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Præcipit ergo vt Euangelicæ philosophiæ discipuli, ita se mutuo diligant, sicut ipse dilexit nos.

Secundo dicitur nouũ: quia nunquam antea datum.

Christiani debent se mutuò diligere sicut diligũtur à Christo.

D. Siccíne præcepit? Et quotusquisque saluus erit? Aut vbi sunt qui omnia, qui sanguinem cordis vel animam ponunt pro proximis suis?

M. Rursum tibi hoc loco perpendendum, quòd vox, sicut, non quantitatis, sed similitudinis significationem habet.

Sicut, similitudinis nõ quantitatis significatione habet

Kk

habet. Non enim præcipitur à Christo, vt tantum diligamus nos mutuo quantum Christus dilexit nos: sed vt simili modo nos diligamus: nempe diuinè, spiritualiter, prorsus gratuito, non ob sanguinis odorem, non commodi vel relationis gratia, sed tantummodo hoc spectando, vt sint vnum nobiscum in Deo & Christo filio eius, nosque illis impendamus quantum commodè pro loco ac tempore, nostrisque facultatibus possumus, ad eum finem vt sint, quod eos esse oportet, in Christo, hoc est, vt verè Christianè diligamus quoscũque diligimus. Repetit autem Dominus hoc suum mandatum Ioan. 15. dicens: Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Quasi diceret, Nunc à me datur vobis hoc mandatum, quod ante me datum est nunquam, sicuti nec dari potuit. Siquidem exemplar primum exhibendum, ac deinde quod ad eius imitationẽ fieri debet præcipiendum. Atque eam ob causam non dedit hoc mandatũ, nisi cùm accessurus esset ad mortem, iam iam positurus animam suam pro amicis suis. Augustinus verò intelligit quasi per emphasim dictum, hoc est præceptum meum. Ac si diceret, Hoc in primis, hoc præ omnibus cordibus vestris impressum cupio, tanquam non sit vllum aliud mandatum. Etenim vnum hoc sufficit, vnoque isto obseruato, sunt obseruata omnia: ne multitudine præceptorum onerosum habeatur Euangelium.

D. Cæterùm an nos similiter pro nobis mutuo debeamus animas nostras ponere?

M. Omnino. Si officium susceptum, si necessitas Ecclesiæ, si fidei confitendæ, vel scandali præcauendi occasio sic postulāt. Nam Apostolus Christi Ioãnes expressè docet, Quoniam ille animam suã posuit pro nobis, & nos pro fratribus debemus animam (hoc est, vitam qua corporaliter viuimus) ponere. Sicuti & innumera agmina

Quando Christianus pro Christianis animã suã ponere debet.

san-

ſanctorum ſuas vitas, depoſuerunt pro fratribus. Non vtique vt illis ſanguinis ſui effuſione ſalutem pararent: hoc enim ad vnum ſpectat mediatorem generis humani Chriſtum, qui eſt vitis vera cunctis palmitibus ſuccum præbens & fructum, ſine quo nec ſancti Martyres quicquam facere potuerunt. Vnde diuus Auguſt. tractans hunc locum Ioannis dicit, Etſi fratres pro fratribus moriamur: tamen in peccatorum fraternorum remiſſionem nullius ſanguis Martyris funditur, quod fecit Chriſtus pro nobis: neque in hoc quid imitaremur, ſed quid congratularemur contulit nobis. Hæc Auguſt. Nunquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Quinimo, vt Ioannes Apoſtolus inquit, Aduocatum habemus apud Patrem Ieſum Chriſtum iuſtum: & ipſe eſt propitiatio pro peccatis noſtris: non pro noſtris autem tantùm, ſed etiam pro totius mundi. Nihil defuit paſſionibus Chriſti: dixit enim, Conſummatum eſt: quicquid ſcilicet pertinet ad myſterium redemptionis generis humani. Nullius hominis ſanguis fundendus reſtat in pretium pro animabus fratrum redimendis. Reſtat quidem vt olim tempore Apoſtolorum, ita & nunc aliquid afflictionum & preſſurarum Chriſti, quas ipſe adhuc ferre debet, non vtique in ſuo corpore nato ex virgine Maria: ſed in corpore ſuo myſtico, quod eſt Eccleſia: vt tulit in diuo Petro, Paulo, Stephano, Laurentio, alijſque Martyribus. Quales paſſiones licet in carne Martyrum conſummatæ ſint: rectè tamē Chriſti dicuntur eo loquendi tropo, quo afflictio membri dicitur eſſe capitis dirigentis membrum. Quo & illud dictum eſt, Saule Saule quid me perſequeris? Quaſi diceret, Perſecutionem qua membra mea malè tractas, in me committis. Et illud, Amen dico vobis, quàm diu feciſtis vni de his fratribus meis minimis, mihi feciſtis. Hinc Apoſtolus

Auguſt. ſuper Ioan. Tract. 84.

1. Cor. 1.

1. Ioan. 2.

Ioan. 19.

Quomodo homo impleat quæ deſunt paſſionū Chriſti.

Act. 9.

Matth. 25.

Collos.1. pro fide affectus, Adimpleo, inquit, ea quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro corpore eius quod est Ecclesia. In carne enim mea sustineo, quod in membris Christi tolerandum restat. Sicut & alij Christiani sustinere debent quisque pro modulo suo, potissimùm qui præsunt aut docendi prouinciam suscipiunt. Non enim

1.Pet.2. passus est pro nobis Christus, vt nos nihil patiamur: quin potius vt sequamur, teste Petro, vestigia eius.

Qua ratione dicatur pro alijs esse, quod patiuntur sancti Dei homines.

D. At nos quomodo patimur aut pati debemus pro fratribus, imò pro corpore Christi quod est Ecclesia?

M. Nónne quod facio aut patior in causa communi quæ mea est et alterius, vt simul illum adiuuem, illũ confortẽ, illũ ad felicẽ susceptæ causæ finẽ perducẽ, pro illo facio?

D. Vtique.

In Symbolo M. Alioqui vbi illud, Sanctorum communio? Et illud:

Psal.118. Particeps ego sum omnium timentium te? Et illud: Op-

Rom.9. tabam ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis? Si omnia benefacta, omnia gloriosa certamina, vulnera, aliaque merita Sanctorum cedunt in communem vtilitatem membrorum corporis Christi: multò maximè ea confessio fidei, quæ sub tormentis velut lux quædam eximia fulget, constantiaque animi, qua gladios, vndas, rogos, & quicquid potest terribilius excogitare tyrannus, sustinent potiùs vel sexcentis vicibus, quàm latum culmũ à Christo vel Euangelio eius declinent. Et mundum, & charos amicos, & vitam propriã, & omnia posthabentes, quò se multosque fratres secum Christo lucrifaciant. Qualia profectò admirandam vim habent exempli & beneficentiæ in communitate fidelium. De exemplo quidem habes 2. Machab. 6. cap. Nã Eleazarus vnus de primoribus scribarum vir ætate prouectus & vultu decorus, cùm manus incircuncisorum hominum euadere potuisset vel modica simulatione, sic inquit, Nõ enim

ætate

ætate nostra dignum est, fingere, vt multi adolescentium arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarũ, & ipsi propter meam simulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam atq; execrationem meæ senectutis conquiram. Nam etsi in præsenti tempore supplicijs hominum eripiar: sed manum Omnipotentis nec viuus nec defunctus effugiam. Quamobrem fortiter vitam excedendo, senectute quidem dignus apparebo, adolescentibus autem exemplum forte relinquam, si prõpto animo ac fortiter pro grauissimis ac sanctissimis legibus honesta morte perfungar. De beneficentia certum est. Nam vt fidæ historiæ tradunt, Sancti sæpe multò plures lucrifecerunt Christo moriendo fortiter pro fide, quàm antea exemplariter viuendo. Si impijs cessit ad lucrum & benedictionem habere secum habitantes sanctos Dei homines, vt cessit (Nam Deus benedixit domui Labã propter patriarcham Iacob: & domui Putipharis propter castitatis speculum Ioseph. Dicens insuper de Sodomis & Gomorrhæis, Non delebo eos, inquit, propter decem iustos si inuenti fuerint inter eos). Nónne magis cedere debet pijs ad exemplum, ad benedictionem, ad inflammationem eximia illa virtus confratrum, qua vitam malunt deponere, quàm non facere quod Christiani est officij? Atque hinc est quod Apostolus asserit suas afflictiones quas patiebatur in carne sua esse pro corpore Christi, quod est Ecclesia: quia cedunt in communem vtilitatem Ecclesiæ, incitando illam, adiuuando, roborando, ditando denique ipsam sanctissimarũ actionum & tolerantiarum vberrimis meritis. Habet itaque charitas erga proximum sua incrementa ac gradus, quorum primus est, Diligere proximum sicut teipsum. Secundus, Diligere proximum sicut Christus dilexit nos. Tertius, Sic affe-

Prodest impijs habere pios secum habitantes.
Genes. 30.
Genes. 39.
Genes. 18.

Dilectio proximi habet sua incremẽta et gradus.

ctum esse amore erga fratres, vt velis omnia tuã tam illis quos diligis, quàm tibi communia esse. Quo gradu cœperunt sese diligere Christiani post datum Spiritum Sanctum, Act.2. & 4. cap. Quartus ac supremus gradus charitatis est, ponere animam suam pro fratribus suis, dicente Saluatore: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Nam qui impendit Christianè amicis suis non solùm quod habet, quodque potest: verùm etiam hoc ipsum quod est, nimirum animam suã ac vitam: is profectò summum perfectæ dilectionis symbolum exhibuit.

Ioan.15.

Elenchus capitum Tractatus DVODECIMI.

Quid

Tractatus duodecimus.

Quid differentiæ sit inter consilium ac præceptum, & de varia significatione vocis consilium. CAP. I.

M. HEremne, an diuersum significant consilium & præceptum, consulo & præcipio?

D. Longè diuersum. Nam præceptum stringit obligatione: consilium verò in beneplaciti libertate relinquit.

M. Quàm optimè. Siquidem teste Ambrosio, Consilium inuitat voluntarios, præceptum verò astringit etiam inuitos. Vbi præceptum est, ibi lex, vbi consilium, ibi gratia. Præceptum vt ad naturam reuocet, consilium vt ad gratiam prouocet. Quibus astipulatur Hieronymus in hunc modum differens: Vbi consilium datur, offerentis arbitrium est: vbi præceptum, necessitas est seruientis. Sed maioris, inquit, est mercedis quod non cogitur sed offertur. Consilium qui libenter audierit & fecerit maiorem habet gloriam. At præceptum qui non impleuerit, nisi pœnitentia subuenerit, pœnam euadere nō poterit. Neque fit præceptio, nisi in eum qui præcipientis auctoritati subijcitur. Consilium verò & quibusuis datur, & datum faciendi necessitatem non imponit. Virgo quippe si nupserit, non peccat, secūdum Apostolum. At coniunx si vsum sui ad alienum virum transferat, valde offendit propter præceptum, Non mœchaberis. Dic igitur, vox Consilium quid propriè significat?

Ambros. lib. 10. epist. 82. Idem lib. de viduis. Hieron. lib. 1. contra Iouin. & ad Eustochiū de custodia virginitatis. August. sermo. 61. de tempore.

D. Vox illa vt diuersis characteribus pingitur, ita & diuersas sortitur significationes. Cùm enim scribitur per c, significat idem quod cœtus siue conuentus procerum, aut aliorum consultandi gratia coëuntium. Sic dictum à con-

Vox consilii diuersimodè scripta diuersa significat.

concalando, hoc est, conuocando: vel à consilio siue cõsensu, vt Festus opinatur. Cuius generis cõcilia legũtur inter Ethnicos celebrata, quoties ardua communiaque rerum publicarum negocia id exigebant, dicente Cæsare: Quibus de causis concilio conuocato de summa rerum deliberare incepit.

M. Leguntur & inter Christianos in arduis negocijs Ecclesiæ quàm creberrimè habita istiusmodi concilia. Quæ Græcè Synodi, Latinè verò conuentus Patrum appellantur. Idque potissimùm à temporibus Constantini Magni dantis Christianis liberam conueniendi facultatem, qualem antea sęuientibus persecutionibus nũquàm habuerant. De quibus sanè cõcilijs Ecclesiæ, potissimùm ijs quæ primaria sunt, scribit diuus Gregorius in hunc modum: Sicut sancti Euangelij quatuor libros, sic quatuor concilia suscipere & venerari me fateor: Nicęnum scilicet, in quo peruersum Arij dogma destruitur: Constantinopolitanum quoque, in quo Eunomij & Macedonij error conuincitur: Ephesinum etiam primum, in quo Nestorij impietas iudicatur. Chalcedonense verò, in quo Euthicetis Dioscorique prauitas reprobatur, tota deuotione complector, integerrima approbatione custodio. Quia in his velut in quadrato lapide, sanctæ fidei structura consurgit. Subdit, Cunctas verò quas præfata veneranda concilia personas respuũt, respuo: quas venerantur, amplector. Quia dum vniuersali sunt consensu constituta, se & non illa destruit quisquis præsumit aut soluere quos ligant, aut ligare, quos absoluũt. Quisquis ergo aliud sapit, anathema sit. Quisquis verò prædictarum Synodorum fidem tenet, pax ei sit à Deo patre per Iesum Christum filium eius. Hęc ille libr. 1. epist. cap. 24. scribens Ioanni Constantinopolitano & quibusdam alijs. Sunt autem & alia à patribus habita venerandæ au-

Conciliũ et Synodus idẽ significant.

Cuius sint auctoritatis quatuor Ecclesiæ cõcilia.

Oecumenica concilia. ctoritatis concilia. Nunc Oecumenica, hoc est, vniuersalia, quòd ad illa ex omni parte orbis Christiani patres conuocentur, tractandi gratia quę vniuersam Ecclesiam concernunt : nunc Prouincialia, in quibus ab vnius prouinciæ episcopis & clero negocia suæ diœcesis pertractantur. *Prouincialia cōcilia.*

D. Cæterùm, an eiusmodi concilia Ecclesiæ vniuersalia vel particularia vllum exemplar aut imaginem habeant in Scripturis aut factis Apostolicis?

M. Omnino. Vniuersalia quidem Actorū decimo quinto, vbi narrat Lucas, quòd audita relatione Pauli & Barnabæ venientium ex Antiochia, ac aliorum ex alijs qui diuersam partem sustinebant, Conuenerunt Apostoli & Seniores videre de verbo hoc, nēpe an oporteat circuncidere gentes, & præcipere eis obseruare legalia, pręsidentibus in eo cōcilio archiapostolo Petro, & fratre Domini Iacobo Episcopo Hierosolymitano. Prouincialia verò Actorum decimo nono, vbi narratur, ꝙ Paulus Apostolus, conuocatis Ephesi his, qui maiores natu Ecclesiæ erant, fecit Synodum eius prouinciæ, cui & ipsemet pręsedit. Vtique ergo est inuenire in scripturis formam tam vniuersalium conciliorum quàm prouincialium. Quæ quanta polleant auctoritate, quantaque veneratione ipsorum decreta suscipi debeāt, facilè conuincit cui studio est contexere demonstrationem ex Scripturis, quas hîc subijcio, Ecclesia columna est & firmamentum veritatis. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Quodcunque ligaueritis super terram, erit ligatum & in cælo. Cùm autem pertransirent Paulus & Timotheus ciuitates, tradebant eis custodire dogmata, quæ erant decreta ab Apostolis & senioribus, qui erant Hierosolymis. An quæso vspiam possit aut pleniùs coire, aut viuaciùs, aut potentiùs Ecclesia, quàm in vniuersalibus con-

Concilia tā vniuersalia ꝙ prouincialia habent exēplar in Scripturis.

1. Tim. 3.

Matth. 18.

Ibidem.

concilijs? An non summæ dementiæ foret nolle obseruare decreta conciliorum Ecclesiæ, cùm Paulus & Timotheus per ciuitates docuerint, retinenda ea quæ tum temporis ab Apostolis & senioribus in publicis conuentibus communi deliberatione decreta fuerãt? Verùm quia isto loco non sumus pertractaturi de hoc genere conciliorũ, ideo hæc de illis prægustatio sufficiat, nosque ad institutum reuertamur.

D. Cùm verò scribitur vox Consiliũ per s, definitur à Cicerone, aliquid faciendi nõ faciendíue excogitata ratio. Quoties enim, teste Aristotele, per plura aliquid fieri potest, consilio inquiritur per quod facilime & optimè fiat. *Vox consilium per s. quid significet.*

M. Et id sanè optimè. Nam consiliũ nõ aliud, est, quàm ratiocinatio, inquisitio, ratio siue sententia prosequendi id inter plura, quod aptiùs expeditiusque ad præconceptum finem videtur. Et surgit aliquando in mente agentis, iuxta illud, Mens cordati hominis sedes est consilij. Hinc Ioseph ad fratres suos, Non vestro, inquit, cõsilio, sed Dei voluntate huc missus sum. Diciturque tam in malo quàm bono. Nam Dauid rogat, Infatua quęso Domine consilium Architophel: eò quòd peruersissimum esset. Estque in prouerbio, Malum consilium consultori pessimum. Iudę autẽ Machabæo incidit, ait Scriptura, consilium bonum, vt destrueret altare à gentibus pollutum. *Genes. 45.* *2. Reg. 15.* *1. Mach. 4.*

De quibus danda quærendaque sint consilia Euangelica. CAP. II.

M.
Oc autem loco in primis scire debes, nec quæri, nec dari consilium de ipso fine, vt finis est, eò quòd fines principiorum rationem habeãt. Principiorum autem non fit inquisitio: sed velut *De fine nõ quæritur consilium.*

lut certa in mente agentis præconstituta manent. At consilium inquisitio quædam rationis est. Quis enim prudens vnquam consilio inquirit, num Deo sit adhærendum: cùm is sit finis ac scopus quò certo tendimus omnes, dicente Propheta in persona Ecclesiæ: Mihi adhærere Deo bonum est. Idque absolutè, citra omnem comparationem. Quasi diceret, Hoc vnum, hoc semper, hoc in primis, & præ omnibus est optandum. Quia ecce qui elongant se à te peribunt. Cæterùm de medijs quibus ad finem peruenitur, dat accipitque consilium vir prudens. Non tamen de quibusuis medijs: quia nō de ijs quæ certo determinata sunt, aut natura, aut pręcepto, aut necessitate. Quis enim consilio inquirit, num cibo vti aut potu debeat: vel parentes colere: vel mortem euadere. Cùm primum natura, secundum præcepto, tertium necessitate certò determinatum existat?

Psalm. 72.

De medijs ad finē datur cōsiliū.

D. Nónne Iudæi compuncti corde ex sermone Petri, quærebant consiliū super eo, quod certissima lege Euangelica definitum erat, dicētes: Viri fratres quid faciemus?

Act. 2.

M. Lex suscipiendi Baptismi tūc quidē data erat Ioan. 3. verùm necdum sufficienter inter alios promulgata, vt omnibus cōstaret lauacrum salutaris ablutionis esse medium necessarium salutis inueniendæ. Quapropter rectè quærebant illi consilium, dabatque illis Petrus, dicens: Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisque vestrum in nomine Iesu Christi in remissionem peccatorum vestrorū. Sicut & Ioannes Baptista dedit consilium militibus, super ea re de qua secundum legem nihil erat dubitandum.

Act. 2.

Cōsilia Euāgelica non dantur de rebus minimis seu indifferentibus.

D. Cur igitur dabat?

M. Quia militaris conscientia larga, corrupta, cæca, plærumque etiam expressè prohibita inter licita aut indifferentia cōputare solet. Adhæc non dantur consilia Euangelica

gelica

gelica de illis quæ minuta sunt, seu prorsus talia, vt siue sic, siue aliter fiant perinde æstimatur à Deo. Qualia nũc tempore Euangelij sunt comedere vel non comedere suillas carnes, lotis vel illotis manibus manducare, edere de idolothytis, hãc aut aliam exercere artem mechanicã, conciuem vel exteram in vxorem ducere, hac vel illa indui tunica. De quibus non magnopere curat Euangelium præscribere cõsilia: sed de eiusmodi pronũciat Apostolus certas quasdam doctrinas, quas præ oculis habere oportet, dicens: Is qui manducat, non manducantem nõ spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet. Et alibi, Omnia quidem mũda sunt: sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. Nam si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Rursum, Siue ergo manducatis, siue bibitis, siue aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. In illis itaque quæ nec lege, nec præceptione, nec propriæ volũtatis voto, nec vlla à patribus recepta cõsuetudine vetita aut in alterã partem determinata existunt, neque multum momenti habent ad salutem, sic an secus fiant, oportet permittere secundum Paulum, vt vnusquisque in suo sensu abundet. Qualitercunq; enim facit, rectè facit, dũmodo in gloriam Dei dirigat quod facit, neminemq; scãdalizet, nec aliũ non facientẽ propterea iudicet. Quas tres cõditiones Apostolus in talibus diligenter obseruandas mandat locis præallegatis. Sunt autem præter iam dicta & alia quædam media salutis inueniendę, quę licet in neutram partem sint definita, mirè tamen conducunt atque expeditum faciunt, vt totus Deo diuinisq́ue rebus inhæreas, nempe virginea castitas, cœlibatus, abdicatio rerum, vt nudus nudum sequaris Christum, fraterna possessionum tuarum communicatio, recessus ab hominum consuetudine amore

Rom.14.

1.Cor.8.

1.Cor.10.

Rom.14.

Consilia Euãgelica de quibus sint data.

veri-

veritatis contemplandæ, submissio suiipsius sub alterius potestate vicẽ Dei gerentis, dimissis omnibus soli Euangelio annunciando intendere, carnem mortificare abstinentijs certóue ciborum delectu, & eius eminentiæ alia. Quanquam enim connubium, res item temporales, & munia functionum potestas insuper propriæ voluntatis, suarumque rerum ad suas vtilitates vsus: adhæc edere & bibere quiduis cũ moderamine rationis, nihil repugnẽt Euãgelio Christi, imò in eo laudem ac meritũ habeant, dum secundum virtutem pertractantur, adferunt tamen secum multam solicitudinem, variasque distractiones, & perturbationes, sed & frenum laxant inquietæ carni, malarumque insuper concupiscentiarum ignem nutriunt, haud secus atq; arida ligna focum, ingerentes vndequaque multifariam tentationem donec abstrahant, abstractumque illaqueant atque perdant. Hinc Apostolus,
1.Tim.6. Qui volunt, inquit diuites fieri, incidunt in tentationẽ, & in laqueum diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionẽ.
1.Cor.7. Rursum, Tribulationem tamen carnis habebunt eiusmodi, loquens de virginibus nubentibus. Et Dominus ad
Luc.10. Martham, Martha, inquit, Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium. Non obstante eo, quòd mulier sancta pientissimè occupata esset in ministerio Domini & discipulorũ eius. Alia verò testimonia, quæ hîc citari possent, prudens sciensque omitto. Vt igitur amputentur à nobis fomenta malorum, solicitudo insuper & distractio, sitque ad manum subsidiarium medium virtutis expeditè colendæ, dedit nobis ipse misericordiarũ Dominus in verbo suo diuino quædam expressa cõsilia, quibus inuitat, suadet & hortatur, studio indefesso prosequenda, ea quæ suprà commemorauimus. Addẽs magnificas promissiones ijs, qui eiusmodi suis

di suis consilijs auscultant:ne quis arbitretur non quàm gratissimum fore Deo suo, si in illis se fortiter exerceat. De quibus nunc demonstrationes singulatim auspicabimur. Et quidem primò de Virginitate, cœlibatu & Viduitate. Secundò de Paupertate Euangelica. Tertiò de Submissione suiipsius sub obedientiam alterius. Quibus subijciendum erat de abstinentijs, ciborumque delectu consultis ad corporis mortificationem, & de illa profusissima rerum tuarum largitione in pauperes vt thesaurum tibi reconditum habeas in cęlis. Verùm commodior de illis agendi locus erit libro sexto tractatu de virtutibus Euangelicis. Tu autem attentus esto, neque chartæ aut calamo parcas. Iam enim de preciosissimis margaritis Euangelicis inter nos ratiocinatio erit.

De verbis Apostoli quibus consulit virginibus, innuptis, ac viduis vt sic permaneant. CAP. III.

M. DE quibus, inquit Apostolus, scripsistis mihi, ô Corinthij, hoc respondeo: Bonum est homini mulierem nō tangere. Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Rursum, Dico non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego. Tertiò, De virginibus præceptum Domini non habeo, consilium autem do tanquam misericordiam consecutus à Domino, vt sim fidelis. Existimo ergo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse. Consuluistis me scriptis vestris super connubio, virginitate, ac cœlibe vita: ecce loco cōsilij verè Euangelici vobis rescribo, Bonum esse homini mulierem non tangere, hoc est, prorsus abstinere à congressibus carnis. Et id quidem dico bonum homini citra exceptionem ætatis aut personæ. Ergo cuiuis mortalium bo-

1. Cor. 7. Cōsilia Virginitatis et cōtinentiæ, quibus scripturis data sint.

bonum: nõ vtiq; soli sacerdoti, sicut quidã, teste Theophylacto, nugantur. Et quidem bonũ absolutè, hoc est, tale bonum, quod per se est appetibile ratione virtutis ac honestatis & eminentiæ quas in se continet. Non autem ratione alterius, vt connubium & vsus eius, quæ vt inter bona connumerentur aliunde cohonestari debent, nempe Sacramento, fide, & prole, vel incontinentiæ vitandæ causa. Ne autem ex istis ea constantia pronunciatis per Apostolum, existimarent Corinthij, aut soluenda connubia, aut à maritalibus commercijs abstinendum, mox subiungit per aduersatiuam particulam, Propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquæque suum virum habeat. Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro. Quasi diceret: Quanquam Virginitas eximia quædam res est, admodum cæteris præeligenda: tamen ipsa coniugia, ipsaque coniugum commercia vtique licita sunt, etiam tempore Euangelij, vel solius fornicationis vitandæ gratia. Rursum, quanquam ad ineunda connubia nullo debito, nulláue necessitate obligetur homo (quia bonum est homini mulierem non tangere) tamen quisquis contrahit matrimonium, vendit libertatem, debitorque alterius efficitur. Nam mulier post connubium potestatem sui corporis non habet, sed vir. Similiter autem & vir potestatem sui corporis non habet, sed mulier. Nolite igitur fraudare inuicem, nisi forte ex consensu ad tempus, vt vacetis orationi, & iterum reuertimini in idipsum: ne tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Cui subnectit. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperiũ. Ac si diceret, Tantum abest, vt priori illa mea sententia velim præiudicare congressibus matrimonialibus, vt ordinem vobis post orationem reuertendum in idipsum. Non quidem quòd id præcipiam (nam multi

sanctissi-

sanctissimi coniuges ex mutuo consensu perpetuò abstinent à congressibus carnis, cum pudicitiæ amore tum orationum causa) sed cócedo, vt fiat regressio in idipsum propter quorandam incontinentiam, ne detur Sathanæ tentandi vos occasio. Quæ si non obstaret, profectò vellem, quantum in me est, omnes homines esse sicut meipsum. Sed vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidé sic, alius verò sic. Quo loco obseruabis quòd Apostolus non dedignatur se in medium proferre, quò magis persuadeat sanctam continentiá. Quod sanè quoties facit, reuera arduú quid & excellés proponit. Hucusque, fili, velut in genere egit Apostolus de continentia & coniugio. Exinde autem in specie, & quidem nominatim agit de cœlibatu, de viduitate, & de virginitate, intexens de cóiugij indissolubilitate, nisi fortè ob irrecuperabilem disparitatem cultus. Quod vnum missum faciemus, de reliquis qua poterimus diligentia pertractaturi.

D. At quàm bonum homini mulierem nó tangere, cùm dicat conditor Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi? *Genes. 2.*

M. Expecta paulisper. Postea oportunior obijciédi hæc & huiusmodi locus erit. Apostolus verò quod cœperat, prosequitur in hunc modum, Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis, si sic permáserint, sicut & ego. Quòd si non se continent, nubant. Meliùs est enim nubere q̃ vri. Rursum hîc obserua, qua constantia consulat Paulus cœlibatú & vidualé continentiá. Per nó nuptos enim intelligit cœlibes, etiásí aliquádo parú virginea fuerint méte. Per viduos verò quosq; à matrimonio verè cótinétes. Quámq; claro sermone cóputet cœlibatú & viduitaté inter ea quæ sunt simpliciter bona, per se expetibilia. Probans interim coniugium, vbi est incontinentię

 pericu-

periculum. Addit enim, Quòd si non se continent, nubant. Meliùs est enim nubere quàm vri.

D. At homines sumus omnes, tentamur omnes cõcupiscentijs, quod est vri, igitur singulis meliùs est nubere, quàm sine coniugio permanere.

M. Haudquaquam idem sunt tentari & vri. Quod enim vritur, detrimentum accipit ab igne, iamque concupiscẽtiæ flammulis crematur. Tentatio autem vt oppugnat in carne contra carnem militantem: ita & in carne suamipsius carnem vincentem probatum reddit atq; coronat. Dum surgit motus in carne, vel cogitatio mali in mente, tentatio est. Cæterùm adustio tũ primùm dicitur, quando tentatio trahit in consensum peccati. Sensijt vtique Paulus stimulos seu tentationem carnis. Non tamen vrebatur. Neque ob id sibi conuolandum ad nuptias putauit: quin potius ad orationem, qua tertiò, hoc est, instanter orauit Dominum, eiusque beneficio victoriam inuenit, nihil vstus, nihilque læsus in conscientia. At si raperis libidinibus in consensum, teque adurit concupiscentiæ ardor, coniunx fias. Meliùs est enim inire connubium à Deo institutum, quàm scortationibus, alióue genere libidinum vri, quæ nunquam non fuere prohibita. Vri semper malum est, tentari verò neque malum per se, neque bonum: sed bonum vincentibus, malum verò efficitur succumbentibus.

Quid sit vri.

2. Cor. 12.

Tentari neque bonũ, neq; malũ.

D. Itaque abusiua est comparatio qua vtitur Apostolus?

M. Esto. Nam tales comparationes sunt admodum familiares Scripturis sacris. Vt ibi, Meliùs est mihi (Ionæ fugienti à facie Domini) mori quàm viuere. Et illic, Expedit ei, nempe scandalizanti pusillos, vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & demergatur in profundũ maris. Neque enim Ionæ bonum erat mori, neque scandalizanti bonum est demergi in mare: sed vtrique idipsum

Ionæ 4.

Matth. 18.

bonum dicitur comparatione deterioris quod euitatur. Vt cùm dicimus, Meliùs est proijcere merces in mare, quàm naufragium pati: aut, Meliùs est habere vnum pedem quàm nullum. Sic cùm occurrunt duo nempe vri et nubere, istud certè præeligendum tibi quia licitum est, quò vites illud quod nunquam licere potest, semperque nocet. Progreditur porrò Apostolus ad cõsilium seruandæ virginitatis, quæ cæteris præeminet, & inter homines Angelicæ excellentiæ gloriam habet, dicens: De virginibus autem præceptum Domini non habeo (Dominus quippe nihil præceperat de virginitate aut seruanda, aut in nuptias cõmutanda: tântummodo id dixerat, Qui potest capere, capiat) consilium autem do. Non quidem vt priuatus quispiam, sed tanquam is qui misericordia Dei accitus sum ad Apostolatum, vt sim fidelis, vtique in dispensandis scientijs & mysterijs eius. Existimo enim hoc (nempe dare vobis expressum consilium super hac re) bonum esse propter instantem necessitatem, scilicet persecutionum, tribulationum, dolorum, curarum, solicitudinum. Et quale est illud consilium? Quoniam bonum est homini sic esse, nẽpe vt virgines sunt, in ea scilicet pudicitia quæ nullam vnquam admisit sui corruptionem. De hoc consilium siue sententiã meam libera voce pronuncio, quoniam simpliciter bonum est homini sic esse. Ne autem hæc dicendo videatur aut virginibus necessitatem imponere, aut contractis nuptijs velle derogare, mox subiungit, Alligatus es vxori, ne quere solutionem. Solutus es ab vxore, (vel quia nondum duxisti, vel quia morte coniugis libertatem nactus es) noli quærere vxorem. Nam vt liberis suadeo perennem castitatem, ita cõiugatis non permitto coniugij dissolutionem, sicuti nec permittere possum. Quod enim Deus coniunxit, homo non separet. Si autem acceperis vxorem, non peccasti, & si nupse-

Consilium virginitatis seruandæ.

si nupserit virgo, non peccauit. Tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Non peccat cœlebs, nō peccat virgo, neque (vt infrà dicit) peccat vidua, si coniugium ineant. Attamen tribulationem carnis, siue secundum carnem habebunt eiusmodi per coniugium ad quod conuolarunt. Quid possit aut clarius dici, aut cōformiùs communi orthodoxæ Ecclesiæ?

D. Nunquid cœlibes maiorem subinde tentationem carnis sustinent, quàm qui matrimonio iuncti sunt, ipso vsu coniugij præstante refrigerium æstuanti concupiscentiæ?

M. Quæ sunt secundum inclinationem naturæ non minuūt naturalem affectionem, sed vsu suo magis accendunt. Neque cessarent in eiusmodi ardores volendi, nisi deficerent vires agendi: quinimo nec tunc quidem. At Apostolus per tribulationem carnis nō intellexit lubricas illas tentationes carnalis concupiscentiæ, quibus vel extra coniugium vexantur cœlibes: sed labores, sed pressuras, sed angustias, curas, solicitudines, quales plurimas, ne dicam, sexcentas secum adfert coniugium, tum coniugis tum prolium causa. Adeo vt somnum auferant ab oculis, vires prosternant, rugasque obducant, & in florida adhuc ætate aridum ac quasi decrepitum plærunq; reddant. Pergit autem Apostolus post pauca in explicandis causis dati sui consilij, ac dicit, Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui sine vxore est, solicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ Domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. Porrò hoc ad vtilitatē vestrā dico, nō vt laqueū vobis inijciā, id est, non vt vos cogam, teste Augustino,

Quid intelligat Apostolus per tribulationem carnis.

sed

ſed vt prouocem ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat, ſine impedimento Dominum obſecrandi. Hucuſque Apoſtolus adeo plano diſertoque ſermone, vt nihil putem addendum.

D. Eſt tamen quod mihi remoram facit. Nam quæ ſunt iſta, quæ Dei eſſe dicit, cùm inquit, Innupta & virgo cogitat quæ Dei ſunt?

M. Explicat id fuſè alio loco dicens: Quæcunque ſunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iuſta, quæcunque ſancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ. Adde, quæ vitæ, quæ incorruptionis, quæ Angelicæ nobilitatis, quæ beatudinis, quæ æternæ vnionis cum eo qui ſemper eſt, omniaque poteſt, omnia habet, omnia præſtat. Cętera tu ipſe adiunge. Verùm obſerua quòd dicit, Vt ſit ſancta & corpore & ſpiritu. Corpore, inquit, non autem membro. Membrum enim corporis pars eſt, corpus verò omnium compago membrorum intelligitur. Itaque vt ſit ſancta corpore, hoc eſt, omnibus membris. Non reſonet lingua niſi puritatis ſermonem, nō feſtinet pes niſi à turpium cōſortio, nulla lubricitas in oculis, nulla in manibus, nulla ſit in meditatione cordis. Illud quoque debes inſculpere memoriæ tuæ, quòd aſſerit honeſtum eſſe ſeruare virginitatem aut cœlibem vitam, quòdque præbeat facultatem indiuulſè adhærendi Domino in oratione, alijſque pijs meditationibus. An non igitur valdè decorum, vt ſacerdotes qui precationibus miniſterijſque diuinis peragendis pro populo dedicati ſunt, virginitatis aut ſaltem cœlibatus ſeruent ſtatum. Vis nunc vt tibi ſummatim repetam cauſas dati cōſilij per Apoſtolum? Phil. 4.

D. Admodum.

M. Prima eſt, Quia bonum eſt homini ſic eſſe. Secunda, Quia hoc exortem facit à quàm plurimis torſionibus, *Cauſæ dati conſilij per Apoſtolū.*

angustijs,tribulationibus. Tertia, Quia virgo aut cœlebs vnica duntaxat tanguntur cura, nempe, quomodo placeăt Deo, vtque sancti sint & corpore & mente, cùm interim vtentes coniugio nec mente valeant, nec corpore esse sancti, id est, mundi & separati ab actibus impuritatis. Quarta, Quia cœlibatus, potissimùm virginitas præbet facultatem sine impedimento precandi Dominum, à qua coniugati longè absunt, hinc vxore querula, illinc liberis petacibus, istinc habendi solicitudine quod sibi alijsque alendis satis sit, inde quod reliquum est iuxta appetentiã carnis, in diuersum rapientibus. Quinta, Quòd status ille per se honestamĕtum quoddam habeat. Sexta, Quòd ipsemet Apostolus Paulus eum statum tanquam Euangelio magis conformem amplexus sit. Igitur (sic enim infert ex his alijsque Apostolus) qui matrimonio iungit virginem suam, benefacit: qui non iungit, meliùs facit. Et, Beatior erit vidua si sic permanserit, secundum meum consilium qui Apostolus Christi sum. Quæ certè omnia vt pressiùs menti insideant tanquam consulta Dei, subnectit in fine capitis velut inuictum robur doctrinæ suæ, ac dicit, Puto quòd & ergo spiritum Dei habeam: vt scilicet quæ Dei sunt aptè consulem.

De quibusdam difficultatibus circa verba Apostoli. CAP. IIII.

D. SVnt circa hunc textum Apostoli, quæ non sinunt cogitationem meam quiescere.

M. Gradatim itaq; ac ordine propone singula.

D. Primum, Qua ratione dicit Apostolus, Bonum est homini mulierĕ nõ tangere, cùm dixerit Deus, Non est bonum hominem esse solum, faciamus ei adiutorium simile sibi?

Explicatio illius, nõ est bonũ hominĕ esse solũ

M. Aliud conditor Deus, aliud spectabat Euangelij prędicator Paulus. Cùm sic diceret Deus, replenda erat terra ho-

ra hominibus. Cùm sic diceret Paulus, replendum restabat cælum animabus sanctis. Deus vt perficeret, quod cœperat condere, genus humanum, tum necdum consummatum, noluit hominem esse solum, hoc est vnius sexus: sed vt posset propagare naturã, dedit Adæ adiutorium, naturà quidem simile sibi, sexu verò dissimile. Enimuero tum demum vnumquodque in suo genere dicitur perfectum, cùm potest generare sibi simile. Apostolus verò cùm iam cæli patefacti essent, hominumque genus sufficienter multiplicatum, vt ruina Angelorũ citiùs instauraretur, docuit continere à congressibus carnis, quò hîc inciperemus esse similes Angelicis spiritibus, quibus perpetuò posse associari in cælis, per Christũ iam donatum fuerat. Nec tamen id præcipit, sed consulit: & quidem ijs duntaxat qui voluntarij sunt.

D. At subiunxit Deus suis verbis mandatũ, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram, quæ non repletur sine congressu maritali. Malè igitur docet Paulus: Bonum esse homini mulierem non tangere. Aut certè verba eius aliam quàm dictum est, accipiunt intelligentiam.

M. Verba illa Genes. 1. & 9. cap. non sunt præcipientis, sed dantis facultatem propagandi naturam. Sicut & illa, Dominamini piscibus maris, & volatilibus cęli, sunt donantis imperium super omnia animantia mundi. An peccent, qui non exercent imperium super lupos, aut tigrides, aut serpentes, aut super grandia cete maris? Verbis Imperatiui modi aliquãdo iubemus, vt ibi, Voca operarios, & redde illis mercedem. Aliquando damus facultatem, vt ibi, Hoc facite in meam commemorationem. Et ibi, Crescite & multiplicamini. Aliquando damus consilium, vt ibi, Sine vxore es, noli quęrere vxorem. Aliquando indulgemus, vt ibi, Iterum reuertimini in idipsum.

An sit præceptũ, Crescite et multiplicamini

Matth. 20.
Luc. 22.
Genes. 1. 9.
1. Cor. 7.
Ibidem.

2.Tim.4. Aliquando hortamur, vt ibi, Prædica verbum, insta opportunè importunè, argue, &c. Esto autem sit præceptiuè dictum, Crescite & multiplicamini. At præcepta iuris naturæ, non antea, non magis, aut diutiùs obligant, quàm ipsamet natura. Vti demonstrauimus Tractat. 10. cap. 5. Natura autem non obligat ad generandum nisi quantū satis est propagationi. Vbi autem illa sufficienter est facta, & eidem adhuc insistunt, quātum satis est, multi alij bene spontanei, vt insistebant tempore Euangelij, & insistunt in hodiernum vsque diem, cessat tum obligare ius naturæ, quare & ipsum præceptum iuris naturę expressum. Quid verò mirum si statu rerū mutato, mutentur præcepta? Alius status erat hominum ante Euangelium, alius est sub Euangelio. Alia insuper tunc hominum distantia à consortio cælestium quàm nunc, ideoq; plurima quæ olim licita fuerunt, vt pluralitas vxorum, libellus repudij, circuncisio, ritus agni Paschalis, nunc planè illicita sunt. Multa etiam nunc licita sunt, vt cœlibatus, vt negotiatio in die Sabbathi, vt sacer Baptismus, vt cōmunio corporis & sanguinis Domini, quæ olim in populo Iudaico nullum habuere vsūm, sed nec habere potuerunt. Hinc diuus Hieronymus, Pro conditione, inquit, temporum alij, illi (scilicet patres veteris legis) subiacuerunt sententię, alij nos in quos fines seculorum decurrerunt. Quàm diu lex illa permansit, Crescite & multiplicamini. Et, Maledicta sterilis quæ non parit semen in Israël, nubebant omnes, & nubebantur, & derelictis parentibus fiebant vna caro. Quando verò vox illa pertonuit, Tempus breuiatum est. Reliquum est, vt qui habent vxores, sic sint quasi non habeant. Et, Qui sine vxore est, cogitat quæ Dei sunt, quomodo placeat Deo, aliter scilicet res sese habet.

Hieron. cōtra Heluidium.

D. Deinde illud, Vnusquisque suam vxorem habeat, & vna-

vnaquæque suum virum, est'ne vniuersaliter, & præcipiendo dictum ab Apostolo, quasi constituente, vt singuli ineant coniugium, rem tutam, imbecillitatemque nostram adiuuantem, ne Ecclesia Dei libidinibus fœdetur? *Explicatio illius, vnusquisque suã vxorem habeat.*

M. Quantum terra à cælo, tantum hoc distat à mente Apostoli, prout luculenter demonstrãt tum phrasis orationis. (Nam dictum hoc, habere suam coniugẽ ad vsum refertur eius quæ tibi legitima vxor facta est: nõ autem ad contractum quo tandem tibi vxor fiat. Alioqui dicendum fuisset, Propter fornicationem autem vnusquisque aliquam habeat vxorem, & vnaquæque aliquem habeat virum: nunc verò dicit, Vnusquisque suam vxorem habeat, hoc est, vtatur ea quæ iam per præeuntem cõtractum sua facta est) tũ scopus totius capitis, qui est, quòd sancta virginitas, & sacer cœlibatus præferri debeant cõnubijs & vniuersis moderatis eorum vsibus, tum deniq; ea quæ mox sequuntur. In quibus seipsum speculũ continentiæ proponit dicens: Volo autem vos omnes esse sicut meipsum.

D. Fortassis Paulus tum temporis coniunx erat, Deoq; sub coniugali continentia militabat.

M. Non fit hoc verisimile. Nam iteratò subdit, Dico autem non nuptis ac viduis, bonum est illis, si sic permanserint, nempe sine coniugio & vsu eius, sicut & ego, expressè se annumerans inter cœlibes. Quòd si se non continent, nubant, hoc est, conuolent ad coniugium. Vt certò certius sit Paulum tum temporis fuisse sine vxore: etiamsi non vsque adeo certum existat de perpetua ipsius virginitate, sicuti nusquam se inter virgines cõnumerat. Licet Ambrosius dicat, Exceptis Ioanne & Paulo omnes Apostoli fuerunt coniugati. At inquiramus num coniunx tunc temporis fuit. Si fuit, aut prosus tum abstinebat *Paulus erat sine vxore.* *Ambros. in cap. 11. 2. ad Corinth.*

 nebat

nebat à congressu vxoris, aut moderatè vtebatur coniugio, quia vir sanctus erat. At neutrum verè dici potest: igitur tunc sine coniugio erat.

D. Cur non posterius?

M. An precor bonum non nuptis ac viduis sic permanere in moderato congressu carnis extra matrimonium, sicut Paulus mansit in matrimonio? Absit vt hoc voluerit Apostolus Christi. Scelus enim est, extra matrimonium matrimonialiter viuere. Ideoque subdit, Quòd si non se continent in eo statu, nubant.

D. Cur non priùs?

M. Quia non erat consulendum non nuptis ac viduis, sed præcipiendum vt contineant quamdiu tales sunt, sicuti & mandatum Dei idipsum præcipit. Verùm consulendum erat eisdem quòd sic permanerent, nempe non nuptæ aut viduæ, sanctè colentes cœlibatum, sicut ipse Paulus in cœlibatu persistebat.

Obiectio.

D. Quorsum igitur alio loco dicit, Rogo & te Germana compar, hoc est, coniunx, adiuua illas: si vxorem nullam habuit?

Phil 4.

M. Chrysostomus & Theophylactus vetustissimi auctores, vterque Græcus, & in Scripturis explicandis oculatissimus, citant hunc locum non fœminino genere, vt tu Germana compar: sed masculino genere Germane compar, referentes ad virum qui iam germanus frater erat in fide, ducens simul cum Paulo iugum Domini: ideoque compar siue coniunx. Certè Theophylactus dicit, Nonnulli hîc in errorem inducti aiunt Paulum hîc propriam coniugem adhortari & precari: verùm enimuero hoc esse haudquaquā potest. Vt enim, inquit, alia prætermittam, si suam vxorem intelligere voluisset, debuisset dicere genere fœminino γνησία σύζυγε, id est, Germana coniunx. Dicit insuper Oecumenius, & ipse inter Græcos interpretes

Dilutio.

Theoph. in 4. cap. ad Philip.

Oecumenius in 4. cap. ad Philip.

per-

percelebris auctor & vetustus. Ex hoc loco quidam suspicati sunt, vxorem habere Paulum, & huic scribere: sed insulsum est hoc. Quale enim esset, si Philippis eam hospitem & aduenam reliquisset, & neque Tharsi vnde oriundus erat, neque Hierusalem vbi nutritus? Sed dicimus, quòd vel maritus alterius fuit ex duabus illis quarum fecerat mentionem vel certè nomen proprium. Probatus autem fuit quidam, cui etiã quas dixerat commendat. Hæc ille. Quod itaque alij rethoricantur hoc loco, quasi ad vxorem locutus sit Paulus, eò quòd secundum Atticum morem possent Græca & fœminino genere accipi, vt σύζυγε γνήσιε coniūx syncera siue germana (Nam σύζυγοι Græcis à iugo pariter ducẽdo dicũtur) pro alieno & insulso habere debes. Non enim tale quid tã acriter fuisset reprehẽsum à Grçcis auctoribus proprietatis illius linguę sciẽtissimis, si vlla ratione cõstare posset cũ veritate, & ipsius Apostoli dicto. 1. ad Corinth. 7. vbi se inter cœlibes annumerat. Sed & diuus Hieronymus legit hunc locum masculino genere, referens ad quendam nomine Germanum: si tamen illi verè sunt Hieronymi cõmentarij. Sic & diuus Ambrosius legit masculino genere. Imò beatus Hieronymus ad Eustochium, Non sunt, inquit, audiendi, qui Paulum vxorem habuisse confingunt. Cùm de continentia differens & suadens perpetuam castitatem, intulerit, Volo autem omnes homines esse sicut meipsum. Notanda certè contra temerarios, sententia Hieronymi.

Hieron. in 4. ca. epist. ad Philip.

D. Tertiò cuperem intelligere quousque se extendant secundum Paulum hæ voces Virgo, Innupta, Vidua. Si enim virginem intelligit eam esse, quæ velo votóue Deo sacra est, quomodo ergo dicit, Virgo si nubat nõ peccat. Si verò per virginem quamque viro incognitam, quæ erit differentia inter virginem & innuptã siue cœlibem?

Quid propriè intelligatur per has voces, virgo, innupta, vidua.

Virgi-

M. Virginis diffinitio est, secundum Hieronymum, & mente & corpore incorruptam esse. Nam etsi corpus nulla labe fuerit maculatum, non constat tamen pudicitiæ ratio, si animus incestus est, nec illibata castitas videri potest, vbi conscientiam cupiditas coinquinauit. Cœlebs verò siue innuptus dicitur, qui vel semper fuit, vel nunc est sine coniugio, & ab amplexibus amore continentiæ abstinet. Dignus secundum Hieron. ac alios eo nomine, quòd in carne cælestium siue cælo dignam vitam agat. Quamuis enim apud auctores literaturæ sæcularis Quintilianum ac consimiles, cœlebs oppositione quadam relatiua sese habeat ad coniugatum, & dicatur cœlebs quicunque coniunx non est, etiamsi more lenonum & perditissimorum nepotum luxuriosè viuat: tamen Patribus Hiero. Aug. Ambros. et vniuersis Tractatoribus Theologicis, nemo dicitur cœlebs, nisi extra matrimoniũ, reuera & ex animo pudicitiæ amore nunc contineat, qualis qualis antea fuerit. Non enim qui impuram vitam agũt, nefarijsq; libidinibus coinquinantur, vitã cælestibus consimilem agunt. Quare nec cœlibes dici merentur, etiamsi coniugio careant. Porrò vox vidua expositione non eget, notam enim significationem habet. Vt autem virginum aliæ sunt voto velóue ad perpetuam virginitatem obstrictæ, aliæ libero studio amoreque virtutis tales permanent. Sic cœlibum, sic & viduarum alię voto aut consecratione sunt tales, aliæ verò in sua adhuc libertate retinent permanere vel non permanere quales sunt. Et quanquam de vtrisque in sacris literis magna pertractatio fiat: tamen Apostolus hoc loco ad velatas vo tóue astrictas virgines aut viduas haudquaquam suum consilium dirigit. Quis enim consulit apprehẽdendum, quòd iam apprehensum est? Eiusmodi enim virgines ac viduæ iam apprehenderunt consilium Domini, seque in illo

Virgo.

Cœlebs.

Vidua.

Virginũ viduarũq; varia cõditio.

illo propriæ voluntatis voto confirmauerunt. Præcipiendum itaque illis est magis quàm consulendum, vt sic permaneāt. De quo mox fusiùs dicemus. Sed vtitur Apostolus dictis vocibus virgo, vidua, Innupta siue cœlebs in sua generalitate, vt virgines dicantur omnes vtriusque sexus, qui se integros ab actibus Venereis et incorruptos seruarunt. Vidui omnes vtriusque sexus, qui transacto coniugio, exinde continent. Cœlibes deniq; ac innupti, quicūq; nūc cōtinēt à cōmercio carnis, nedū à cōnubio, quales quales antea fuerint. Omnes siquidem eiusmodi hortatur Apostolus, vt quod sunt perpetuò esse velint.

D. An verò salaces fœminas, quibus nihil priùs est in votis quàm nubere, matres fieri, & voluptatem carnis, licitis tamen medijs, experiri, Apostolus hoc loco appellat virgines, aut viduas, vel cœlibes?

M. Prima quidem facie apparet sic. Dicit enim, Quòd si non continent, nubant. Meliùs enim est nubere, quàm vri. Et, Virgo si nupserit, non peccat. Verùm si rem propiùs inspicias, longè diuersum inuenies. Qua enim ratione diceret Apostolus de talibus, Bonum est illis, si sic permanserint? An conueniebat adhortari procaces, vt permanerent ita: foris speciem continentia, intus habentes nubendi studium, vt nec mente sint quod dicuntur, nec corpore quod imprimis esse quærunt? Non vtique illa est virginitas aut viduitas quas præco Euangelicus commēdat. Animus sedes est virtutis, nō corporis membra. Nec quæuis virtus, sed quæ eximia est ac præcellens diuinis suadetur consilijs. Qui ergo circūferunt in animo, non quidem syncerum studium reuera continendi, sed magis nuptias illas meditantur, illas ambiunt & somniant, ij indigni sunt nominibus virginum, viduarum, aut cœlibum. Licet enim carnem non commaculent illicitè, nihil tamen habent harum virtutum in animo, ac proin-

proinde non habent, quas nisi animo habere non possunt.

D. Ad illud autem, Quòd si se non continent, nubant.

Obiectio. Ergo Apostolo computantur inter virgines ac viduas etiam eæ quæ salaces sunt.

M. Dictum hoc non sic est accipiendum, quasi Paulus

Solutio. istiusmodi reputet dignas nominibus virginum vel viduarum. Sed docet, si quæ incipiant degenerare ab eo quod fuerunt, nec reuera ampliùs continent, vt verè sint quales esse creduntur, nubant potiùs, quàm concupiscentiarum incendio pereant. Itaque, vt tandem finiam, consulit Apostolus, vt omnis vtriusque sexus, qui adhuc mente & corpore manet alienus à voluptatibus carnis, quod est virginem esse, permaneat talis in æternum, propter rationes superiùs expressas. Item quòd omnis vtriusque sexus, qui soluto matrimonio cœpit mente & côuersatione esse viduitati addictus, sic exinde maneat in æternum. Tertiò, qui mente & opere hactenus detractarunt iugum matrimonij, propter libertatem seruiendi Domino: etiamsi animus aliquando fuerit victus, caroque per infirmitatem corrupta, nihilominus exinde permaneant sic, cœlibatum potiùs quàm connubium amplectentes. Quia & victum postea vincere vincentem se, gloriosum habet triumphum. Quæ sanè consilia haudquaquam perfunctoriè ab Apostolo data sunt, sed sedulò, sed neruosis rationibus adiunctis, multaque repetitione. Principio enim dicit, Bonum est homini mulierem non tangere. Deinde, Volo omnes homines esse, sicut meipsum. Tertiò, Bonum est illis, si sic permanserint, sicut & ego. Quartò, Quandoquidē honestū est sic permanere, & facultatem præbet sine impedimento obsecrandi Dominum. Denique, Beatior erit vidua, si sic permanserit. Addendo omnibus, Puto autem quòd & ego spiritum

Christi habeam. Qualem inculcationem qui leuem existimat, nescio quid non eleuabit siue extenuabit.

D. Vnum autem, An quæuis pollutio carnis interimat decus virginitatis?

Non omnis pollutio carnis tollit virginitatem.

M. Non corpus animo, sed corpore vtitur animus. Ideoque si animo non defuerit ars studiumque continendi, etiamsi maculetur corpus vel somno, vel stupratoris violentia, non propterea interrumpi censebitur gloria meritumque virginitatis. Vnde illustris virgo Lucia, O tyranne, inquit, castitas mihi duplicabitur, si me contra meam voluntatem violari feceris. Mens est quæ peccat, si indebitę libidinis fructum complectitur. Mens est quę victoriæ laudem possidet, si cauerit. In hac virtus, in hac vitium, in hac totum bonæ malæ'ue actionis meritum.

Quid ipsemet Christus de virginitate ac cœlibatu tradat. CAP. V.

D. CAeterùm nihílne tradidit Christus de prædictis consilijs virginitatis aut cœlibatus?

Sententia Christi de perpetua cõtinentia. Matth.19.

M. Saluator noster postquam disseruisset multa pertinentia ad repurgandam, instaurandamque primæuam coniugij institutionem, docens non posse coniugium vlla ex causa diuortium admittere, nisi ob fornicationem, dicunt ei discipuli ipsius, Domine si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere, hoc est, contrahere matrimonium. Volentes, vt apparet, ex verbis Domini inferre admodum graue esse pondus vxorum, si excepta vna fornicationis causa, eam dimittere nõ licet. Quid enim si temulenta fuerit, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si gulosa, si vaga, si iurgatrix, si maledica, tenenda erit istiusmodi? Si tenenda, certè satiùs leuiúsque fuerit nunquam inijsse cõnubium, & certare cum naturalibus concupiscentijs potiùs, quàm inquieto

Hieron. in cõmẽtarijs super Mattheum.

malo indissolubiliter alligatum manere. Quibus respondit Dominus, Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. Quasi diceret, Vtique expeditiùs esset non contrahere matrimonium, vt dicitis. Cæterùm non omnes capaces sunt eius sententiæ.

D. Quam ob causam? An non satis procliue erat intelligere quod dictum fuerat ab Apostolis? Nónne & olim Vestales virgines, Palladisque sacerdotes continuerunt?

M. Rationem sui dicti Dominus luculenter indicat, cùm dicit, Sed quibus datum est. Non autem omnibus datum esse testantur verba Apostoli dicentis: Vnusquisque donum suum habet, alius quidem sic, nempe vt virgo aut cœlebs permaneat: alius verò sic, scilicet vt moderato vsu carnis immaculati thori sanctiones custodiat. Vt certum sit sine munere Dei neminē posse verè virginem aut continentem esse.

D. Quid igitur dicemus de virginibus Vestalibus?

M. De illis iam audies, Quis, inquit diuus Ambros. humano possit ingenio comprehendere (veram scilicet virginitatem) quam nec natura suis inclusit legibus? Aut quis naturali voce complecti, quod supra vsum naturæ sit? E cælo accersiuit (virgo de qua loquitur) quod imitaretur in terris. Nec immeritò viuendi sibi vsum quæsiuit è cælo, quæ sponsum sibi inuenit in cælo. Subdens ibidem de virginibus Vestalibus in hunc modum: Quis mihi prætendit Vestæ virgines, & Palladis sacerdotes? Qualis ista est non morum pudicitia, sed annorum, quæ non perpetuitate, sed ætate præscribitur? Petulantior est talis integritas, cuius corruptela seniori seruatur ætati. Ipsi docent virgines suas non debere perseuerare, nec posse, qui virginitati finem dederunt. Qualis autem est illa religio, vbi pudicæ adolescentes iubentur esse, impudicę anus? Hæc Ambros. Non itaque possederunt Vestales virgi-

Ambros. lib. 1. de virginibus.

virgines, aut Palladis sacerdotes veram virginitatem, sed specimen aut veriùs fucum quēdam simulatæ pudicitiæ. Quia non mente, sed nec corpore nisi ad tempus virgines fuerunt.

D. Igitur inter Gentiles, an nulla omnino fuerit vera virginitas?

M. Profectò nemo prudens id asseuerauerit, potissimùm cùm non sit veri dissimile Sibyllas Erythræam atque Cumanam, reliquasque octo reuera virgines fuisse, idque amore virtutis studioque contemplationis. Quarum, inquit Hieronymus, insigne virginitatis est, & virginitatis præmium diuinatio. Verùm tales quemadmodum non fuerunt vates siue Prophetissæ mysteriorum fidei absq; munere gratię diuinæ: ita nec virgines. Tam enim virginitas quàm prophetia donū Dei esse cognoscitur. Vtq; illa, ita & ista Dei munificentia inter gentes effundi potuit. Vox autem, Capiunt, hoc loco non idem est atque intelligunt, sicut argumentum tuum videtur vrgere: sed idem ac si diceretur, capaces sunt. Quomodo locus dicitur capax eius quod infertur, si tam est spaciosus vt recipiat. Non itaque capiunt verbum istud, idem est, ac si diceretur, Non omnes eius sententiæ capaces sunt. Quia affectibus præpeditis, consilio diuino nullus in cordibus ipsorum relinquitur locus. Dicens autem Saluator: Non omnes capiunt, sermone particulari, innuit aliquos capere. Sicut bene apprehenderunt olim verbum istud: Elias, Eliseus, Iosue, Ioannes Baptista, virgo Maria, ipsemet Christus, plurimique postea apprehensuri erant, vt sanè tum clarè prę sciuit Christus. Ideoque subdit, Sunt enim eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt. Et sunt eunuchi, qui facti sunt ab hominibus. Et sunt eunuchi, qui seipsos castrarunt propter regnum cęlorum, id est, sponte propria priuarunt se contrahendi libertate. Non vti-

Inter Gentiles potuit vera esse virginitas.

De sensu illius, Non omnes capiūt verbū istud.

Matth. 19.

De eunuchis Euangelicis.

que verendorum exectione (maledictum enim hoc) sed aut voto, aut sui additione ad eum statum qui nō compatitur secum generandi vsum. De quo mox plura dicemus. Primus quidem fit capax cœlibatus natura, secundus violentia, tertius verò sponte propria, eligens sic viuere propter regnum Dei. Illos duorum priorum ordinum potest patientiæ meritum, non autem continentiæ gloria claros efficere. Istos verò tertij ordinis vel illustrissimos reddit virginitatis splendor. Ne autem exactum siue imperatum videretur eiusmodi continentiæ genus, addit Saluator: Qui potest capere, capiat. Quæ vox, teste Hieronymo, est adhortantis, & milites suos ad pudicitiæ præmium concitantis. Qui potest capere, capiat: qui potest pugnare, pugnet, superet ac triũphet. Non equidem cogo quenquam, sed tantummodo hortor, liberum relinquens cunctis, vt si possint ingredi arduam illam perpetuæ continentiæ viam, ingrediantur. Nuptias vtique probo: at continentiam velut magis expedientem præfero. Quam quidam sic amarunt propter regnũ Dei, vt se velut spadones effecerint, reddentes se haud secus inidoneos, quàm si execti essent, quod quidē qui potest capere, moneo, hortor, consulo vt capiat, quia expedientius est. Hæc Christus dominus. A cuius sententia ne transuersum quidem digitum discessit Paulus in sua priori epistola ad Corinthios cap. 7.

Hieron. in cap. 19. Matth.

D. *Obiectio.* Christus nullam facit virginum, viduarumque & innuptarum distinctam mentionē: discrepat igitur à Christo Apostolus.

M. *Solutio.* Quod verbo vno sentētiosè dixerat Christus, totum id fusè ac distinctim postea explicat Paulus, boni hypodidascali munus adimplens. In quo, ne non attigisse sensum magistri sui putetur, addit, Puto quòd & ego spiritum Dei habeam. Illud enim Christi, Sunt eunuchi, qui

se

se castrarunt propter regnum Dei, vtique dictum est de virginibus, & de viduis, & de alijs cœlebibus. Nã vt illi qui statim ab initio dum adhuc mente ac carne incontaminati existunt, adimũt sibi potestatem deserendi illam carnis suæ incorruptionem, reuera virgines sunt. Ita qui statim à coniuge defuncto præscindunt sibi potestatem conuolandi ad secundas nuptias, haud dubiè inter viduas sunt annumerandi. Sic cœlibes habendi, qui post aliqualem aut mentis corruptionem aut carnis, tandem se voto astringunt ad perpetuam vlteriorem continentiam, quod est verè cœlibem esse. Atque omnes isti castrant se propter regnum Dei, alij quidem citiùs, alij verò tardiùs: omnes tamen vlterioris voluptatis capiendæ sibi potestatem præscindunt, quod est seipsum castrare, quodque capiendum hortatur Christus eos, qui capere possunt, omnesque sic permanent, nempe aut virgines, aut viduæ, aut cœlibes, quod singulare & eximiũ quoddam bonum existimat Apostolus. An itaque discrepant Christus & discipulus eius?

D. Vt video, minimè. Sed Christus sententiosè locutus est, vt auctor: Paulus verò fusiùs vt commentator.

M. Vterque verò idem, vterque hoc ipsum quod vsque nunc docet vbique Ecclesia catholica.

Cœlibatũ ac viduitatem, imprimis autem virginitatem habere magnificam promissionem in scripturis. CAP. VI.

D. AN precor habeat vllam promissionem in verbo Dei non ducere vxorem, seque virginem custodire, aut viduam?

M. Habet sanè, & admodum magnificam. Nam cùm dicerent Apostoli, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Respondit Dominus inter alia, Omnis qui reliquerit domum vel fratres *Matth. 19. Promißio facta cõtinẽtibus per Christum.*

 aut

aut sorores, aut patrem aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Profectò relinquere domum, fratres, sorores, patrem ac matrẽ, propter Christum, haud dubiè arduum est: attamen non tanti momenti quin idipsum passim fiat propter vxorem falsum

Genes. 2. perituræ carnis oblectamentum. Dicente Scriptura: Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Relinquere verò vxorem quæ tecum vna caro efficitur. Item filios, qui aliquid tui sunt, vel agros, sine quibus neque tibi prospectum erit, neque tuis, hoc in primis magnum, hoc multo maximè centuplo, vitæq; æternæ retributione præmiandum. An non magnifica promissio addicere pro spontanea dimissione coniugij quod centuplo melius est, & insuper vitam æternam?

D. At loquitur ibi Saluator de vxore quam habes, quid igitur hoc ad encomium virginitatis?

M. Et de ducta & de ducenda vxore sermo est. Qui enim dimiserit ducendam, castrando se propter regnum Dei, quò indiuulsiùs adhæreat Deo virgo aut cœlebs potiùs, quàm compedibus matrimonij in diuersum trahatur, is centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Qui etiam dimiserit ductam, malens rectè confitendo Christum, separari ab illa, quàm diffitendo adhærere ei, vt fit tempore martyrij, cuius est inuenire illustre exemplum in diuo Adriano martyre & vxore eius. Vtque fit casu quo illa nollet cohabitare sine contumelia creatoris, aut liberum consensum præbuerit sic seruiendi Deo, super quibus nos instruit Paulus primæ ad Corinth. 7. etiam talis centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Cæterùm si hæc tibi longiùs petita esse videatur, properemus ad Euangelicum illum Prophetam Esaiam, qui luce clariùs exprimit, quantum promiserit Deus Eunuchis

chis Euangelicis dicens: Et non dicat eunuchus, Ecce ego lignum aridum. Quia hęc dicit Dominus eunuchis, Qui custodierint sabbatha mea (hoc est, ea quibus verè requiescit in me spiritus hominis à solicitudinibus, ac curis, & voluptatibus mundi & carnis) & elegerint quæ volui (siue vt alius interpres habet, quę mihi placent. Elegerint autem quod fit libera voluntate: nam consulta eligere liberum, pręcepta verò exequi non liberum sed necessarium est) & tenuerint fœdus meum (nam virginitas consulta, nisi decoretur obedientia mandatorum Dei, reputabitur quasi nulla) dabo eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filijs & filiabus. Nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Ecce promissionem permagnificam sanè. Et ne mihi adhibuisse fidem pœniteat, hunc locum tractans diuus Augustinus interrogat, sibique respondet ad hunc modum: De quibus eunuchis loquitur Dominus per Esaiam Prophetã, nisi de ijs qui seipsos castrarunt propter regnũ cælorum. Firmis deinde rationibus demonstrans, non loqui Prophetam de eunuchis diuitum ac regum, sic natis, aut exactione hominum factis. Quos ardens Poëta describens, ait.

Esa. 56.
Promißio facta continētibus in Esaia.
De loco et nomine quibus honorãtur virgines in cœlis
Aug. lib. de sancta virginitate cap. 24.

Nec non infelix ferro truncata iuuentus,
Atque execta virum.

Nam talium cœlibatus si coniugio adæquetur, est quòd gaudeãt. Illis autem dat Deus in domo sua locum, & nomen melius quàm reliquis filijs ac filiabus regenerationis. Habẽt sanè & coniugati locũ suũ in regno Dei. At eunuchis Euangelicis promittitur locus sublimior, nomenque melius præ alijs filijs regenerationis. Et quidẽ nomen sempiternũ quod nõ peribit, vt perpetuò aut virgines Dei, aut simili aliqua decoris appellatione sublimes existãt in curia cęlesti. Vnde porrò, vnde procul nõ

solùm congressus matrimoniales, sed & coniugij nominatio. Nam qui digni habebuntur seculo illo, & resurrectione ex mortuis, neque nubent, neque ducent vxores, æquales enim angelis sunt. Cæterùm August. æternum nomen, inquit, de quo Propheta loquitur, quicquid illud est, non erit spadonibus Dei cum alijs commune. Nam ideo fortassis & nomen dictum est, quòd eos, quibus datur, distinguit ab alijs. Vis autem scire nomen, locum, functionem, quibus præ alijs gaudebunt virgines in cælis, lege quam scribit Apocalypsim virgo Ioannes,

Luc.20.

Ecce, inquit, agnus stabat supra montem Sion, & cum eo centum quadraginta quatuor milia, habentes nomen eius (scilicet agni) & nomen patris eius scriptum in frontibus suis. Frons vtique sedes pudoris est, fronsque palam ac primò obijcitur obtutibus aliorum ad notitiam, & eam ob causam frontibus inscripta habebunt virgines nomina Dei & agni Christi, vt clarè, vt palàm, & quidem primo obtutu constet eas semper diuinè pudibundas fuisse, vnique Deo ac Christo suæ integritatis pudicitiam perenni contemplatione dedicantes. Omnes quidem sancti signum habebunt in frontibus suis. At solis virginibus datum est, & Dei & agni immaculati nomen circumferre in frontibus suis, ad peculiarem tantæ virtutis prærogatiuam. Stant autem cum agno in monte Sion, in signum quòd de valle rerum mutabilium suauiumq; secundum carnem, ad ascendentem sursum & eleuatam contemplationem rerum cælestium animos suos elõgarunt. Cantabant verò quasi canticum nouũ ante sedem, & ante quatuor animalia, & seniores. Et nemo poterat discere canticum, nisi illa centum quadraginta quatuor milia, qui empti sunt de terra. Ecce peculiarem functionem quam solæ virgines habent in triũpho gloriæ Dei. Si verò nunc quæras, quod sit illud canticum nouum.

Apocal.14

Virgines cur nomina Dei & agni frontibus inscripta habẽt.

De cantico nouo quod decãtãt virgines ante thronum Dei.

D. Profe-

D. Profectò hoc ipſum interrogaturus eram.

M. Reſpondeo. Vbi id nobis expreſſerit Ioannes Apoſtolus, exprimam & ego tibi. Interim certum habe officij virginalium agminum eſſe, decantare Deo in gloria cæleſti, quoddam canticum nouum, quod nemo aliorum canere poteſt. Quod autem hæc ſpeciatim dicta ſunt de virginibus, patet ex eo quod ſequitur: nam ſubdit Ioannes, Hi ſunt qui cum mulieribus non ſunt coinquinati, virgines enim ſunt. Hi ſequuntur agnum quocunq; ierit. Vides applicationem ad virgines. Vides & nomẽ melius, quo gaudent præ cęteris. Virginitas quippe vt non tollitur, ſed conſummatur accedente gloria, ita & virginis nomenclatura in æternum ſtabit, velut ſignaculum illibatæ incorruptionis in corpore, inuiolatæque puritatis in mente. Quid enim aliud eſt in corruptibili carne incorruptionis perpetuæ meditatio, quàm portio Angelica, quàm Seraphicæ functionis inchoatio. Si plus lubet audire de loco illo virginum, Hi, inquit, ſequuntur agnum quocunque ierit, velut indiuulſi à tergo eius. Gradiebatur agnus in mundo itinere virginali, ſequũtur & illi. Amplectebatur agnus adhærere Deo præ alijs omnibus, ſequuntur & illi. Voluit agnus eſſe Nazaręus, hoc eſt, Deo conſecratus, ſequuntur & illi, conſecrantes ſe Deo per votum, aut velum. Agnus ex virgine ortus in virginali coniugio, non tamẽ ipſe fructus coniugij, permanſit virgo in æuum, etiam illi, licet non proceſſerint ex virgineis viſceribus, vt agnus: attamen ſequuntur quo proceſſit, nempe vt ſe quoq; mente & corpore incorruptos offerant Deo immaculatum ſacrificium quomodo fecerat & ille. Proceſſit agnus ad dexteram virtutis & gloriæ Dei, ſequuntur & illi incorruptione gloriaque proximi agno, comitãdique ſtudio indiuulſi. Vti ſolent proceres præ alijs proximè Imperatoriam Regiámue

maieſtatem circũſtare, ad illius ſuæque nobilitatis gloriã omnibus prælucentem. Quare, inquit Hieronymus, vocat eas emptas primitias Deo & agno, niſi quia viduæ & in matrimonio continentes erunt poſt primitias, id eſt, in ſecundo ac tertio ordine. Ne autem videar peregrinum quid te docuiſſe, lege Auguſt. de ſancta virginitate 24. & 25. cap. lege diuum Hieronymum aduerſus Iouiuianum libr. 1. Et Cyprianum tractatu de habitu virginum. Primaſium inſuper atque Anſbertum ſcriptores illuſtres & vetuſtos. Nam omnes iſti eo modo quo nos, ſed fuſiùs, hanc Apocalypſim Ioannis interpretati ſunt.

Tertia promißio facta continentibus. Vt autem hoc addã, Nónne Dominus noſter Ieſus Euãgelio ſuo promittit conſpectũ Dei ſpeciatim ijs qui ſunt mundo corde, dicens: Beati mundo corde, quoniam ipſi Deum videbunt? Certè vt ſpeculum ſi fuerit mundum

Matth. 5. accipit imaginem eius quod opponitur, non autem ſi fuerit commaculatum. Sic & anima ſi puritate nitet faciem Dei, & ſcripturarum ac reuelationum ſcientiam ſuſcipit, & quo nitet magis eo ſuſcipit expreſſiùs.

D. Mundicia de qua ibi loquitur Chriſtus, nónne in puritate à ſordibus peccatorum conſiſtit?

M. Eſto. Conſiſtit enim in eiuſmodi emaculatione, verùm non ſolùm in illa. Nam & congreſſus matrimoniales, & ipſa membra verenda turpitudinem ſuam habent,

Exod. 20. dicente Scriptura: Ne reueletur turpitudo tua. Nec potuerunt tempore legis ſacerdotes aſſiſtere altari, aut edere de panibus ſanctificatis, niſi mundi ab vxoribus, dicente

1. Reg. 21. Abimelech ad Dauidem: Si mundi ſunt pueri, & maximè à mulieribus (id eſt, à pollutione, quæ contrahitur congreſſu mulieris, etiamſi vxor ſit) licet. Exhalationes enim quæ ſurgunt de voluptatibus carnis, vel in actu coniugij bene moderato, inficiunt aliquo vſque animam, haud ſecus atque nubiferus vapor aërem, aut ſpeculũ anhelitus

tus expirantis in ipsum. Non quòd animam semper peccatricem reddant, sed carnalem, sed animalem, sed ita nubilam vaporosis oblectamentis carnis, vt lumen solis, hoc est, iustitiæ radios suscipere nequeat pro eo tempore. Hinc illud Scripturæ: Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Quia concupiscentię exhalationes surgentes de carne ac sanguine, nec partem, nec locum habent, vbi cernitur Deus in decore gloriæ suæ. Antea exuta quę sunt eiusmodi, antea expurgata oportet. Non enim intrabit in eam ciuitatem aliquid coinquinatũ, aut abominationem faciens. Ideoque in resurrectione neque nubent neque ducent vxores, sed erunt sicut Angeli Dei. Nuptiæ enim motusque carnis, & omnis voluptuaria operatio impeditiua est contemplationis diuinæ, sicut imbriferæ nubes nostrum solis impediunt conspectum. Quam vnam ob causam coniugati quamlibet sancti non videbũt Deũ facie ad faciẽ, nisi depurati à talibus, cœperint esse dispositi tũ corde, tũ corpore vt virgines, imò vt Angeli Dei in cælis agami vt illi, prorsus alieni à congressibus carnis, atque illi, toti spirituales sicut illi. Itaq; mundicia à peccatis non sufficit ad hoc vt contẽpleris Deũ facie ad faciẽ, nisi adsit & castimoniæ puritas, de qua diximus. Quoniã autem absolutè dixit Saluator: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, ostendens cordis mundiciam causam esse videndi Deum. Consequitur luculenter pleniorem mundiciam cordis, causam esse plenioris visionis diuinæ. Si enim res, quia colorata, ideo est visibilis: aut quia odorifera, ideo est olfactibilis. Magis itaque colorata, aut odorifera magis visibilis, aut olfactibilis erit. Prærogatiuam ergo in spectando Deo & gloria maiestatis eius habebit præ omnibus sancta vereq; Euangelica virginitas. Secundam illam verò vidualis continentia, & cœlibatus. Exinde coniugalis castitas. Quæ tamen

1. Cor. 15.

Apocal. 21.

& idipſum quod caſtè tractauit poſthabere debebit priuſ quam in conſpectum ſancti ſanctorum prodeat. O virginum decus, ô immortalium ſpirituum inter mortales homines gloriam, quàm fœlix qui te poſsidet, quàm excors, qui te perituris nuptijs commutat, quàm ineptus, qui ſine te tui appellatione celebris eſſe ſtudet, vt ſtudent multi de clero, multæ etiam ſub velamine ſacro, nihil minus quàm in te propenſi, nihil ſæpe magis, quàm à te alieniſſimi. Quod probè intelligentes olim Martialis Chriſti diſcipulus, & Clemens Apoſtolorum comes, multa ſcripſerunt in laudem ſanctæ virginitatis, ille epiſtola ſua ad Toloſanos, iſte libro in hoc edito. Poſt hos Ignatius martyr, & Ioannis Apoſtoli auditor. Poſt hunc Tertullianus, deinde Euſebius, exinde ſanctus Cyprianus edidêre libros ſiue tractatus ad encomium virginitatis. Sicut & diuus Athanaſius, diuus Baſilius, diuus Ambroſius, diuus Auguſtinus, diuus Hieronymus plurima ſcripſerũt in laudem & defenſionem ſanctę virginitatis & viduitatis. Accuratiſſimè autem Hieronymus cõtra latratus Heluidij & Iouiniani nihil præter impuritatem eructantiũ.

Nominantur qui ſcripſerunt in laudẽ virginitatis.

D. Quid autem ſi omnes virgines fiant quomodo ſtabit genus humanum?

M. Noli metuere ne omnes virgines fiant. Difficilis res eſt virginitas, & ideo rara, quia difficilis. Multi vocati, pauci verò electi. Si omnes virgines eſſe poſſent, nũquam Dominus dixiſſet, ſub hac forma, Qui poteſt capere capiat. Nec Apoſtolus in ſuadendo quaſi trepidaſſet, dicens: De virginibus præceptum Domini non habeo, conſiliũ autem do, tanquam miſericordiam conſecutus. Vis autem audire quid ad tuam quæſtionem reſpondeat Auguſtinus meo iudicio admodum verè ac piè? Vtinam, inquit, omnes hoc vellent (nempe virgines permanere) duntaxat in charitate de corde puro, & cõſcientia bona, & fide nõ ficta:

Matth.20.

ficta: multò citiùs ciuitas Dei compleretur, & acceleraretur terminus seculi. Quid enim aliud hortari apparet Apostolum vbi ait, cùm inde loqueretur, Vellem omnes esse sicut meipsum? Hæc August. de bono coniug. contra Iouinianum. 1. Cor. 7.

Qualia quantaque exempla sanctæ virginitatis, ac cœlibatus proponant nobis Scripturæ sanctæ. CAP. VII.

M. Habent nescio quid viuidiùs ad docendū exempla magis, quàm præcepta. Vt enim erudiunt ista, ita rapiunt, animosque impellūt illa, haud aliter atque calcaria equum. *Exēpla magis rapiunt q̄ præcepta*

D. Non immeritò. Siquidem facile imitatu arbitramur, quod palam & à multis factum cernitur. Vtile quoque ac religiosum, quod hereditario quodam paternæ virtutis vsu celebre esse constat.

M. In medium itaque adducam præclara virorum, mulierumque illustrium exempla, qui se sua sponte castrarūt propter regnum Dei: sumpto exordio à virginitate, quæ quantum cæteris astris sol, tantum ipsa omnibus alijs præeminet pudicitijs. Christus dominus & redemptor noster, dux & antesignanus Religionis quam profitemur, de virgine natus, virgo fuit, virgoque permansit, ac permanet in æternum. Volens cùm iam virilis ætatis esset vita exprimere non illud legis, Crescite & multiplicamini, sed nouum illud nouæ legis, Bonum est homini mulierem non tangere, quò huius, non illius post se exemplum relinqueret. An verò erret? An ridendum committit, qui sibi Saluatoris sui vestigijs insistendum credit? *Christus virgo.*

D. Christus Deus erat & homo, potuitque omnia perficere quæ voluit. Nec omnis illius actio sequēda: sed alia in eo miranda, alia sunt imitanda.

M. Non

M. Non dixi debere nos imitari illius virginitatem: sed si imiteris, quis culpabit, imò quis nō laudabit in te, quod in illo laudāt omnes, celebrant vniuersi? Vt autē missum faciamus de Christo, Maria mater eius, tantūmodo homo erat vt nos, sexu fœmina, annis puber, viroq; matura, vt cæterę filiæ hominū, carne & sanguine vestita, vt omnes. Attamē virgo fuit, virgoq; permāsit toto tēpore vitę suæ. Nam ea ætate, qua solet in alijs petulantior esse caro, dixit ad Angelum Gabrielem nunciantem virginei partus conceptionem, Quomodo fiet istud (nēpe quod nuncias) quoniam virum non cognosco. Virgo itaque fuit eo vsque. Virgo insuper post conceptionē cùm iam grauida esset, dicente Angelo ad Ioseph: Quod natum est in ea de Spiritu Sancto est. Qui neutiquam violat, sed sanctificat virginitatem. Virgo præterea vsque post partum, teste Matthæo dicente: Et non cognouit eam, Ioseph, donec peperit filium suum primogenitum. Virgo denique à partu, & vsq; in sempiternum. Siquidem responderat Angelo, Quoniam virum non cognosco, nullo scilicet qui est, vel poterit esse cognoscendi modo, nō carne, non affectu, non proposito aut voluntate, non cogitatione, qua cogitarem aut proponerē me aliquādo id facturam. Etenim particula, Non pręcedens verbum cognosco negat prorsus omnem cognoscendi modum respicientem carnis officium. Ex quo licet colligere, vti collegerunt Patres, & tota catholica Ecclesia, Mariam voto disposuisse, perpetuò se mansuram mente & corpore incorruptam, prout inferiùs latiùs probabimus.

Maria virgo perpetua.

Luc. 1.

Matth. 1.

Ibidem.

D. Veruntamen ex Phrasi textus illius, Et non cognouit eam donec peperit filium suum primogenitum, videtur consequi, quòd postea cognouerit, posteaque habuerit secundò vel tertiò genitos. Quale etiam de ea approbare videtur is locus, qui de fratribus & sororibus Iesu men-

mentionem facit.

M. Fumi sunt Heluidiani quæ proponis, quos discussimus excussimusque procul libr. 2. harum Demonstrationum cap. 9. tractat. 2. meministíne?

D. Iam redit in mentem, nec opus est repetitione. Cæterùm Virginem Deiparam, cui se infudit, teste Hieronymo, gratiarum plenitudo, quis imitãdam cogitabit, quis imitari poterit etiamsi cogitet.

M. Lege & relege omnia volumina eloquiorum Dei, nõ inuenies vspiam sic præuentam, sicq; munitam fuisse Mariam gratijs Dei, vt labi nequierit, aut mater fieri ordine naturæ, ne velle quidem potuerit. Non enim ad Angelum nunciantem dixit, Quomodo fiet istud, quoniam gratia Dei non sinit me cognoscere virum, etiamsi velim. Nec vicissim Angelus respondit, Omnipotens Deus tollet à te quod omnibus naturale est: sed inquit, Virtus Altissimi obumbrabit tibi, ne sit æstus in concipiendo, néue integritatis læsio in pariendo, quemadmodum vmbra frondium solet ab æstu solis protegere eos, qui se sub tegmine ramosæ arboris continent. Gratia Dei adiuuans Mariã in pudicitia & proposito virginitatis suæ, plenissima sufficientissimaque fuit: attamen ipsa vouit, ipsa in se seruauit perpetuæ virginitatis constantiam, ipsa se continuit ab omni concubitu omnique voluntate cognoscendi virum, vtique per gratiam Dei: Non enim gratia Dei continuit illam sine ipsa, sed adiuuit, sed obumbrauit vt maneret in integritate sua, ipsa. Adeoque studiosè & indefessè gratia Dei vsa est, vt vocetur intacta, alma, perpetua virgo. Gratia itaque Dei adiuuante imitari poterunt reliqui homines, quod ipsa homo gratia Dei incepit, gratiaque Dei adiuuante perfecit, nempe hoc quòd mente carneque incorrupta manserit (nam quòd peperit virgo singulare priuilegium est causa mysterij, nec ab

ab alijs exigitur). Si autem imiteris munere Dei auxiliante, quis dixerit vanum, & nõ potius valdè eximium? An quod in illa tam fuit gratum Deo, vt attraxerit filium Altissimi de solio gloriæ in vterum virgineæ pudicitiæ suæ, id in nobis displicebit, aut nullius meriti erit? O maledicentiam intolerabilem, ô detestanda malarum mentium spiracula. At pergamus. Virgo fuit in finem vsque gloriosissimus ille præcursor Domini Ioannes Baptista, quo non surrexit maior inter natos mulierũ, qui & plus quàm Propheta à Domino appellatus est. Adhæc virgo fuit & permãsit Ioannes Euangelista, Hieronymo, Epiphanio, Ambrosio, Oecumenio totaque Ecclesia sic attestantibus. Cui virgini virgo Dominus virginẽ matrem in cruce commendauit, qui & supra pectus Domini in cœna recubuit. Virgo item fuit Abel, virgo Melchisedech, virgo Elias, virgo Eliseus, virgo Hieremias, virgo Daniel & filij Prophetarum. Vt referunt Ignatius martyr & Hieronymus: ille in epistola sua ad Philadelfenses iste agens contra Heluidium & Iouinianum. Virgines fuerunt filij Zebedæi, vti affirmat Epiphanius contra Valesios. Virgines aut continentes alij Apostoli. Virgo diuus Paulus (vt videntur Epiphanius & Ambrosius asseuerare) aut saltem continens post Apostolatum, quod omnino est extra controuersiam. Virgines filiæ Philippi de quibus in Actis Apostolorum, & Eusebio fit mentio. Virgines Timotheus, Titus, Clemens, teste Ignatio in epistola præallegata. Virgo aut continens Marcus Euangelista. Et examina illa sanctorum Heremitarum ab eo docta in terra Aegypti, de quibus tam admiranda refert Philo Iudæus, & Eusebius libro secundo suæ hystoriæ. Hîc si pergam recensere tibi Patrum scripta, aut quæ vsu publico comprobata habemus, annumerabimus myriades & agmina infinitæ multitudinis virginũ cœlibumq; vtrius-

Ioãnes Baptista virgo fuit.

Multi in Scripturis clari floruerunt virginitate.

Philo libr. quẽ de vita theoretica supplicum intitulauit. Euseb. lib. 2. cap. 17.

vtriusque sexus, qui se castrarunt propter regnum Dei. Nam si Ioannes Apostolus per Apocalypsim vidit stantes ante thronum Dei & agni centum quadraginta quatuor millia eorum, qui cum mulieribus non sunt coinquinati, sed virgines permanserunt sequentes agnũ quocunque ierit, ex solis tribubus filiorum Israël, quanta credendum est esse agmina eorum, qui ex gentibus toto terrarum orbe, Deo & Christo suam virginitatem conseruarunt? In iudicijs forensibus quæ notoria sunt, proponi quidem possunt, probari autem nõ debent, eò quòd omnibus certa omnibusque manifesta sunt. At de beata Agneta, beata Cecilia, beata Catharina, beata Agatha, beato Martino, diuo Antonio, diuo Nicolao, & sexcentis alijs reuera notorium est, quòd virginitatem suã cum sanctimonia vitæ Deo seruarunt & consecrarunt. Etenim ideo celebres sunt, ideoque festis ac statuis decorantur toto Christiano terrarum orbe. Illis itaque probandis insistere, quid aliud est quàm acta agere, operamque ludere? *Apocal. 14*

D. Cæterùm, quibus præsidijs hoc tam pręcellens virtutum decus prosequi tutarique in se potuerunt? Vt non modò eius quod fuerit, sed & illius, qua scilicet ratione perstiterit tuta floridaq; in multis virginitas, exemplum habeamus.

M. Præsidia quibus tutatus est Ioãnes Baptista suam virginitatem, fuerunt secessus, abstinentia, cilicium, zona pellicea, contemplandi, orandique studium nunquam intermissum, vt licet legere Matth. 3. 11. Præsidia quibus vsa est diua virgo Maria, fuêre solitudo, meditatio, lectio sacra, ieiunium; precatio, domi sedulitas, foris modestia, vbique pudor, vbique puritatis amor. Prodire quippe domo nescia erat, nisi religionis causa. Esse verò foris absque festinatione inconsueta. Alienis intenta nunquam, nisi *Virginitas quibus præsidijs sit tutanda.*

nisi ob pietatem, vt cùm ministraret cognatę ferenti vterum in senectute sua. Factorum mysteriorumque Dei obseruatrix assidua, conferens ea in corde suo, & inter sese, & cum vaticinijs Prophetarum, & cum omnipotēte bonitate Dei. Istiusmodi namque commemorat diuus Ambrosius fuisse in virgine Maria velut tutamenta virginitatis suæ, dicens: Talem hanc Euangelista, talem Angelus reperit, talem Spiritus Sanctus elegit. Quæ denique præsidia suæ virginitatis electissima virgo Asella nomine elegerit, diuus Hieronymus edisserit dicens: Ab anno duodecimo ætatis suæ vnius cellulæ clausa angustijs, latitudine Paradisi fruebatur. Idem terræ solum & orationis locus ei extitit & quietis. Cùm eam non vescendi desiderium, sed humana conditio traheret, pane & sale, & frigida aqua concitabat magis esuriem quàm restinguebat. Per omnem annum iugi ieiunio pascebatur, biduo triduoque sic permanens. Veste fusciori monachę contenta, ita se intra cubiculi secreta custodiuit, vt nunquam pedem suum proferret in publicum, nūquam viri agnosceret colloquium. Adeo assidua in oratione vt duricies de genibus camelorum in sancto illo corpusculo præ orandi frequentia occalluerit. Hæc & similia de sancta illa virgine Hieronymus. Seruatæ verò viduitatis quàm insignia exempla ministret nobis Scriptura vtriusque Testamenti, nunc audiamus. Iudith vxor Manasses de tribu Ruben, mortuo viro suo mansit vidua vsque ad diem obitus, his adminiculis ad tutelam suæ viduitatis vtens, Clausa, dicit textus, morabatur in superiori cubiculo domus suæ cum puellis suis. Et habens super lumbos suos cilicium, ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ, præter sabbatha, & neomenias, & festa domus Israël. O eximia munia munimentaque amabilis Deo viduitatis. In qua quoniam sanctè ac fortiter perstitit vicerunt fœmineæ

Ambros. lib. 2. de virginibus, & alijs locis.

Hieron. ad Marcellam

Exempla insignia seruatæ viduitatis.

Iudith. 8.

mineæ eius manus exercitum mundo terribilem, referen tes de medijs hostibus caput Holofernis, ad communem totius gentis Iudaicæ salutem. Huic licet addere insignis pudicitiæ fœminam Noëmi, quę mortuo viro suo, quoniam post alterum non abijt, digna inuenta est, vt ex nuru sua Moabitide suscitaretur virga Iesse, de qua natus est Christus. Euangelium denique Lucæ edisserens de Anna prophetissa filia Phanuel de tribu Aser, dicit, Quòd vidua fuerit vsque ad annos octoginta quatuor. Quæ non discedebat de templo, ieiunijs & obsecrationibus seruiens die & nocte. Quam ob causam & ipsa meruit præ alijs videre & agnoscere Saluatorem nostrum in infantia carnis suæ. Tu autem obserua hîc veræ viduitatis arma, nedum exempla. Cætera autem Scripturarum exempla prætermitto, sufficiunt enim hæc. Quæ tibi explicata volui, vt in ipsis velut viuis formulis spectes pręcipua munimina sanctę virginitatis ac viduitatis esse, solitudinem, ieiuniũ, sedulitatem, orationem, rerumque cęlestiũ meditationem, habitú deniq; sobrium ac humilem, qui magis Dei oculos quàm hominũ oblectet. Nam Ruth. 4. Luc. 2.

Ocia si tollas periêre Cupidinis arcus. Sic
Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Neque mens verè intenta diuinis, illecebras recipit carnis. Feruens quoque oratio facile impetrat gratiæ, sine qua nemo virgo est aut vidua, subsidium. Vbi crapula, vbi ocium omnium malorũ ferax, vbi purpurissum, cerussa, muscus, vnguentum, capillatura, gemmarum vestiumq; luxus, ibi ignis & fomentum libidinum, neque diu ibi subsistere potest virginalis aut vidualis pudicitiæ radix. Quidam functione Ecclesiastica percelebris rogãs me, Cur, inquit, adeo exagitor stimulis carnis præ cęteris hominum? Cui ego, Precor domine, ne tam admiratiuè roges de quo nihil est mirandum. Tu tibi tuisque fun-

ctionibus totus dees: Sacerdos preces horarias non persoluis, sacra non facis, nec te magis mysterijs ministerijsque diuinis impendis, quàm si homo laicus esses. Adhæc nunquam abstines. An mirum quòd tali subtrahat sua munera Deus, tandemque procul abijciat? Nónne sic factum de seruo nequam & pigro testatur Dominus? Igitur ô generose domine, imple officium cui obstringeris, ocium vita & crapulas, Deoque supplex esto, & tum, nisi gratia Altissimi te inuictum redderit contra impugnationes carnis, ipse iniqui consilij reus ero.

De illo Scripturæ, Nemo potest continens esse, nisi Deus dederit. CAP. VIII.

D. NOn'ne virginalis continentia venit inter dona Dei annumeranda?

M. Et virginalem, & vidualem, & coniugalem continentias, dona Dei esse certò citra omnem ambiguitatem credimus. Dicit enim Deus per os Sapientis: Non possem esse cótinens, nisi Deus det: Plano quidem id & vniuersali sermone. Volens significare, hominem, in quocunque fuerit statu, non posse continere, nisi Deus dederit, neque ante coniugium, neque in cóiugio, neque post coniugium. Cui probè consonat sermo Apostoli dicentis: Sed vnusquisque propriū donum habet ex Deo: alius quidem sic (nempe vt integram incorrupti corporis castitatem seruet, vel post solutum connubium exinde prorsus contineat) alius verò sic (nempe vt sanctiones matrimonij inoffensè custodiens nullam incontinentiæ maculam admittat. Ex quibus verbis Apostoli tradidere Patres, & virginalem & vidualem, & cóiugalem pudicitias reuera dona Dei esse.

Virginalis, vidualis, cōiugalis cōtinentiæ dona Dei sunt Sap. 8.

August. Theophy. Oecumen.

D. Si autem dona Dei sunt, igitur non habet ea in sua potestate homo.

M. Valdè

M. Valdè indebitè & præter artem colligis. Dona enim dici nequeunt, nisi vbi donata fuerint. Vbi autem donata sunt, iam vti illis vel non vti, eius, qui dono accepit, efficitur. An ob aliud, quàm vsum & vtilitatem donatarij dentur munera? Dicit Poëta.

Quo mihi diuitiæ, si non conceditur vti?

Dicam & ego,

Quo Deus omnipotens, si non concesseris vti,
Munera largiris?

D. Non vtique de hoc, an donatis muneribus Dei vti liceat: sed de illo ambigimus, an dētur è cælo singulis munera instituto vitæ suæ Christianè peragendo necessaria. *An singuli habeāt sua dona à Deo*

M. Apostolus constanter pronunciat in hunc modum, Vnusquisq; proprium donum habet ex Deo. Ex Deo, inquit, ne putetur ex naturæ suæ qualitate habere. Et vnusquisque, non tantùm vnus aut alter, nec sanè vnusquisq; omnium hominum, sed eorum qui mystico corpori Christi Sacramento insiti sunt, hoc est, Christianorum (de illis enim erat sermo) habet donum, & quidem proprium donum, hoc est, suum, sibi à Deo ad vsum salutis in Christianismo deputatum: ne putemus vnū atque idem habere omnes. Varia enim sunt dona Spiritus Sancti, qui distribuit singulis prout vult, vti docet cap. 12. eiusdem epistolæ.

D. Eiusmodi verò dona quando dantur, dum nascimur ex vtero materno? An dum renascimur ex fronte sacro? An alio tempore? *Quando dentur dona Dei.*

M. Id Deus posuit in sua potestate, & inter mysteria abditum à nobis esse voluit. Nam si Spiritus Sanctus distribuit munera sua prout vult, etiam distribuit ea quando vult, & medijs quibus vult. Christo & intemeratæ matri eius, Hieremiæ item & Ioanni Baptistæ creditur eximium illud munus perpetuæ continentiæ donatum in

ſua natiuitate, dum in vteris maternis ſanctificabantur. Alijs in Baptiſmo dari poteſt, alijs alio tempore, dum conuenit aut opus eſſe incipit, videlicet dum ipſa functio egens dono ſubſidiario Chriſtianè apprehenditur. Siquidem ideo munera dãtur è cælo, vt ſubſidio ſint rebus Euangelicis Euangelicè peragendis. Aut dum homo virium ſuarum infirmitate animaduerſa incipit ſupplex deuotiſque precibus implorare diuinæ miſerationis auxilium. Itaque dona Dei ſubſidiaria ad peragendum debitè certum genus vitæ Euangelio comprobatum, dantur aliquando præueniendo, aliquando in ipſa aſſumptione ſtatus, aliquando poſtea dum virium ſuarum infirmitate explorata cœperit homo Deo ſupplex eſſe. Tanta autem eſt Dei erga nos munificẽtia propter Chriſtum vt nulli homini Chriſtiano deſit vlla gratia neceſſaria ad peragendam debitè functionem Euangelio Chriſti comprobatam, dummodo ipſe non defuerit ſibi.

Nemo Chriſtianus relinquitur ſine donis Dei neceſſarijs.

D. At quibus iſtud ſcripturis ſtabiliri poterit?

M. In exordio epiſtolæ prioris ad Corinthios, in qua hęc materia peculiariter tractatur, Gratias ago, inquit Apoſtolus, Deo meo ſemper, in gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu. Quia in omnibus diuites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis, ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia, expectantibus reuelationem domini noſtri Ieſu Chriſti. Libet autem hîc quærere, verúmne an falſum dixerit hoc loco Apoſtolus. Si verum, quod omnino fatendum eſt, ergo ita eſt locupletata fidelium Eccleſia per Chriſtum, vt nemini quicquam in gratijs ac donis ad vllum Euangelicum genus vitæ Euangelicè peragendum, deſit, deſit, inquam, ex parte Dei. Nam qui ſua culpa æger eſt aut egenus, ipſe ſibimetipſi imputet. Si enim cuipiã deeſt, adeo vt nec habeat, nec habere poſſit, etiã ſi

faciat

faciat quod in se est iuxta traditionem Euangelicam, is qua ratione dicetur diues effectus in omnibus per Christum, & nõ potiùs pauper & inops derelictus? Aut quomodo verum, quòd nihil ei desit in vlla gratia, cùm non habeat, sed nec habere possit, ne per supplicationem quidem, donum Dei, quo cõtineat post votum aut nuptias, vti oportet? An diues, qui eget necessarijs? An dicendum nihil illi deesse, qui necdum habet, quo carere non potest? Vt nuptiæ, ita & virginitas, ita & vidualis continentia comprobantur doctrina Christi, quod plus est, laudantur istæ atque suadentur. Si igitur Christifidelibus desint dona Dei, sine quibus impleri nequit, quod status illi requirunt, non iam homo, sed Christus culpãdus erit, docens seruandum quod viribus maius est, non addens simul gratiarum dona, quibus seruari possit. Inuenitur'q; Apostolus falsus testis dicens: Quemadmodum testimonium Christi confirmatum est in vobis, ita vt nihil vobis desit in vlla gratia. Testimonium quidẽ Christi est, Non relinquam vos orphanos. Et illud, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. Item illud, Nunquid obliuisci potest mulier infantem suum, vt non misereatur filio vteri sui? Etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliuiscar tui. An non valdè orphanus, Christoque suo destitutus, & quasi in obliuionẽ datus, qui in conditione vitæ probata aut consulta per Christum, caret necessario auxilio Christi? *Ioan. 14.* *Matth. 28.* *Esai. 49.*

D. Fortassis meritò caret, sua culpa sic exigente. Mirum quidem si non dentur promissa munera dignis. At quid mirum si negentur indignis, quales sunt multi?

M. Proh dolor, nimium multi. Eamq; ob causam in præmissis tetigi tria hoc loco obseruatu perquam necessaria. Quorum primum est, vt homo muneribus Dei iuuandus, sit insitus in corpus Christi fide vel fidei Sacramen- *Tria obseruanda.*

to. Quomodo enim recipiet gratiarum influxum à capite quod nulla compagine est coaptatum in corpore? Et ideo locutus sum in præmissis de homine Christiano, nõ autem de quouis homine. Quemadmodum & Paulus scribens Corinthijs ad Christum conuersis dicit, Vt nihil vobis desit in vlla gratia: vobis, inquam, qui in Christum credidistis. Nam qui extra Christum manet, conclusus in massa perditionis, quid mirum si multis, imò si non omnibus gratuitis donis Dei indigeat, cùm per ipsum Christum, & in ipso sint omnia? Secundũ est, quòd ipsum genus vitæ vel susceptum vel suscipiendum sit Euangelio Christi comprobatum, vt sunt comprobata virginitas, cœlibatus, sacerdotium, coniugium, abdicatio proprij, vsus rerum in communi, suijpsius sub alterius obedientia submissio, & eius generis multa alia. Non enim futilibus aut reprobatis generibus vitæ aptat sua munera Deus. Tertium est, quòd homo non desit ipse sibi, neque in suscipiendo, neque in prosequendo quod susceptum erat, hoc est, vt faciat homo quãtum in se est, quò Christianè ac dignè probatum aliquod vitæ genus suscipiat, atque susceptum exinde prosequatur simili modo. Sunt qui præproperè & inconsultò, aut illotis (quod aiunt) manibus, statum perpetuæ continentiæ, onus suis viribus impar apprehendunt, non magis de Christo auxilioque diuino cogitantes, quàm si non essent Christiani homines. Ii certè sibimetipsis desunt, non vtentes, sicuti deberent, illuminatione fidei semel desuper accepta. Sunt præterea, qui postquam bona fide, animoq; Christiano apprehenderunt, exinde decidunt, irreligiosè & oscitanter, ne dicam, sceleratè viuentes. Et isti sanè non solùm desunt sibi, sed & muneribus diuinis obstacula ponunt, dum officium negligunt, ociaque quærunt, aut luxui indulgent, quibus velut armatura quadam caro potens

Causæ ob quas desunt multis munera Dei.

tens efficitur aduersus spiritum, etiam gratijs Dei adiutum. Qui autem hostem suum armat, quid aliud quàm superari quærit? Non auditis, inquit Cyrillus, ex diuinis scripturis, quia certamen est inter homines, carni aduersus spiritum, & spiritus aduersum carnem? Et nescitis, quia si carnem solam nutriatis, & ipsam frequenti mollitie, ac iugi delitiarum fluxu foueatis, insolescet necessariò aduersus spiritum, ac fortior illo efficietur? Quod si fiat sine dubio eum in ditionem suam redactum suis coget legibus ac vitijs obedire. Si verò ad Ecclesiã frequenter veniens aurem literis diuinis admoueas, explanationem cælestium mandatorum capias, sicut cibis & delitijs caro, ita spiritus verbis diuinis conualescet, ac sensibus & cupiditatibus robustior effectus carnẽ sibi parere coget, ac suis legibus obsequi. Nutrimenta igitur spiritus sunt diuina lectio, orationes assiduæ, sermo doctrinæ. His alitur cibis, his conualescit, his victor efficitur. Quod quia non facitis, nolite conqueri de infirmitate carnis, nolite dicere, Quia volumus, sed nõ possumus, Voluimus continenter viuere, sed carnis fragilitate decipimur, & impugnamur stimulis eius. Tu das stimulos carni tuæ, tu eam aduersus spiritum tuum armas, & potentem facis, cùm eam carnibus satias, vino nimio inundas, omni mollitie palpas, & illecebris nutris. An nescitis, quia non potest ædificium istud Ecclesiæ ex leprosis lapidibus construi? &c. Hæc ille. Precor autem, si adsit auxiliator in bello ferre suppetias paratus, at tu ipse arma proijcis, tu tempore excubiarum, aut insurgente prẹlio aliena pertractas: nunquid hîc dicere poteris, perij auxilij defectu? Non arbitror. Sed magis dicere debes, perij mea culpa, quia quod in me erat facere nolui, & ipse mihi turpiter defui. Sunt tertiò, qui licet sentiant virium suarum imbecillitatem, fomitis insuper potentiam, ac stimulos lapsusque

Cyrill. lib. 9. super Leuiticum.

carnis: tamen non magis supplices fiunt Deo gratiarum donatori per orationes, quàm si opus non esset in eiusmodi certaminibus vllo gratiarum Dei subsidio. Et ij sibi desunt non implorantes, quod possunt & debent, diuini muneris auxilium. Oportet enim imitari Apostolum orando Dominum instanter pro subsidio, dum ten-
2. Cor. 12. tationes carnis insurgunt, quemadmodum dicit, Ter, hoc est, instanter Dominum rogaui, vt discederet à me, scilicet stimulus carnis. Et dixit mihi, Sufficit tibi gratia mea. Ecce vbi fit oratio ad Deum, ibi mox sufficiens di-
Iacob. 1. uinæ opis auxilium adest. Dicit Iacobus, Si quis vestrum indiget sapiētia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluēter, & non improperat, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans. Dicam & ego nuptiatoribus istis, qui semper causantur carnis suæ infirmitatē, Si quis vestrum eget dono continētię, postulet à Deo, & dabitur ei. Dat enim Deus omnibus affluenter, & non improperat. Dat certè, sed præeunte oratione. Quod satis demonstrat or-
Matth. 7. do verborum Saluatoris dicentis: Petite, & accipietis, quærite & inuenietis: quasi petere, donum, quærere,
Marc. 14. debeat præcedere inuētionem. Et alibi, Vigilate, inquit, & orate, ne intretis in tentationem. Ecce vt vincas tentationē vult præcedere orationē. Sūt deniq; qui adeo sordibus peccatorū, & perituris rerū mūdi amoribus repleti sunt, vt nihil sint minus, q̃ munerū Dei capaces. Et hi sibi desunt, non conuertentes se ad debitā pœnitentiam, qua emaculent quod gratiarum receptacula præoccupat. Concurrentibus itaque ex parte hominis prædictis, nempe, quòd Christianus existat, sedulò sua prece ad ostium, quod Christus est, pulsans, nec sibi in his quæ potest, deest, dicimus, tantas esse diuitias bonitatis diuinæ, tamq́ue locupletatam fidelium Ecclesiam per Christum gratijs ac donis Dei, vt nemo dixerit sermone veri-
tatis,

tatis, perplexus sum, aut labyrinthum incidi, aut quasi lupum auribus teneo. Quodcunque enim genus vitæ ingressus fuerit, poterit illud Christo auxiliante perficecere, dicente Scriptura: Hoc pro certo habet omnis, qui te colit, hoc est, omnis fidelis, quia vita eius si in probatione fuerit, coronabitur: & si in tribulatione fuerit, liberabitur: & si in corruptione fuerit, ad misericordiam venire licebit. Itaque qui corrupto animo inijt coniugium, aut irreligiosè vouit virginitatem, vitámue monasticam, neutrum tamen facturus, nisi à Christo fuisset comprobatum: Rursum, qui rem bene ac religiosè inceptam postea deseruit prolapsus in turpitudinem contrariam, non debet quasi perplexus esse, vt causetur se nec posse retinere eum statum, nec dimittere sine peccato, quemadmodum impuri sacerdotes monachi insuper & nonnæ subinde causantur. Quoniam si pœnitudine conuersus supplex fiat Deo, ad misericordiam ei venire licebit. Si autem ad misericordiam, ergo & ad donum Dei, quo inoffensè eundem statum pertranseat, modò ipse non defuerit sibi. Alioquin insufficiēter redemisset Christus genus humanum de captiuitate & impotentia in qua antea fuerat.

Tob. 3. *Notanda sententia homini Christiano.*

D. Nónne offenso Deo mox recedunt à nobis gratuita munera eius?

Offenso Deo, nō statim recedūt dona Dei.

M. Nequaquam. Sine pœnitētia, inquit Apostolus, sunt dona & vocatio Dei. Hoc est, non ducitur Deus pœnitudine super donis suis: vt mox vbi peccant homines, illa reuocet.

Rom. 11.

D. Euangelium tamen apertè dicit de seruo, qui non bene fuerat vsus talento sibi concredito, Tollite ab eo talentum, & date ei, qui habet decem talenta.

Matth. 25.

M. Exprimit ibi Christus formam quandam iudicij diffinitiui, quod dabit super animabus fidelium, vel in die mortis, vel in consummatione sæculi. Quàm diu autem

peregrinamur in carne ſub vexillo dominicæ crucis, tam diu expectat nos miſericordiarũ Dominus ad pœnitentiam, ſecundum diuitias bonitatis ſuæ, patientiæ & longanimitatis, vt habet Paulus ad Romanos cap. 2. Venit enim Chriſtus in hunc mundum, quærere, & ſaluum facere quod perierat. Eſt autem & illud diligenter aduertẽdum, quòd ſicut virtutes habituales, & actus vitij cõtrarij non directè inter ſe contrariantur, nec ſe mutuo expellunt. Vna enim detentio auara virtutem liberalitatis non tollit, neque vna veneris contrectatio virtutem continentiæ expellit. Quare nec donum Dei, actus vnus contrarius abigit: quia dona Dei ſunt quaſi habitualia ſubſidia ad functiones Euangelicas Euangelicè perficiendas data. Actus actibus, & virtutes habitualibus vitijs cõtrariantur. Veneris itaque congreſſus vſum quidem impedit tam virtutis continentiæ quàm doni diuini, non autem illa extinguit, niſi aſſiduitate ſui, aut nimia fortè exuberantia.

Luc. 27.

Actus vnus Venereus nõ expellit donũ continentiæ.

D. Et virginitas, nónne vel vnico cõgreſſu carnis perditur?

M. Perditur ſanè ipſa incorruptio ſiue integritas mentis & corporis, in quibus ratio virginitatis conſiſtit, vt amplius dici nequeat alma, intacta, intemerata, aut reuera virgo, quæ ſua ſponte ſemel veneream voluptatem experta eſt. At ſecus ſe res habet de ipſa virtute continentiæ & dono eius. Quandoquidem & nupti, etiam inter moderatos amplexus coniugales, & viduæ poſt vſum coniugij, virtutem, donumque continentiæ retinent, haudquaquam virginitatẽ. Habitus virtutum ex multis actibus præuijs generantur, quare nec perduntur: niſi multiplicatis actibus contrarijs. Quærit autem diuus Auguſtinus, Nunquid impij dona Dei habẽt? Sibique reſpondet, Habent vtique per eum, qui illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

Virginitas perditur vno cõgreſſu carnis, nõ autẽ cõtinẽtiæ virtus aut donum.

Vota

Vota castitatis licita esse & sancta, etiamsi ipsa castitas donum Dei existat. CAP. IX.

D. Nemo potest continens esse ex suis solius viribus, vti superiùs probatum est.

M. Esto.

D. Temerariè igitur faciunt, qui se voto obstringunt perpetuæ castitati.

M. Non consequitur, quod infers. Quanquam enim ex suis solius viribus continens esse nemo possit: omnes tamen tales esse possunt diuino auxilio accedente. Id enim reuera dicimur posse, quod amicorũ auxilio possumus, secundum Aristotelem veteris philosophiæ antistitem. Rursum, id dicimur posse, etiam in fidei & salutis nostræ negotijs, quod Dei munere, Deoque adiuuante possumus, secundum Paulum traditionis Euangelicę Apostolum. Nam dicit, Omnia possum in eo qui me confortat. Neque dixit Sapiens: Nemo potest continens esse absoluto sermone, sed cum hac conditione, Nisi Deus dederit, quasi diceret potest vtique homo, si Deus dederit. Quid obsecro magis extra vires nostras, aut magis est in donis Dei, quàm credere, siue Deo fidem seruare religionis? Et tamen profitemur sacramentaliter in Baptismo, nos perpetuò adhęsuros Deo per fidem, secũdum Euangelium Christi. An temeraria sit sacramentalis professio religionis Christianæ, eã ob causam, quòd dicit Apostolus: Gratia enim estis saluati per fidẽ: & hoc nõ ex vobis. Dei enim donũ est, nõ ex operibus, vt ne quis glorietur.

Philip.4.
Sap.8.
Probatur à simili nos posse vouere continentiã, etiamsi donum Dei est.
Ephes.2.

D. Absit.

M. Tamen & fides, & perseuerantia in fide, & omnis totius religionis obseruatio, donũ Dei est, quod nemo habet, nisi illo misericorditer donante. Itaque à simili, nequaquam temerarium erit vouere castitatem, licet eadem

Castitas matrimonialis donũ Dei. sit donum Dei. Nónne & matrimonialis pudicitia donum Dei est, quod nisi precibus impetrent á Deo, non habent coniugati?

D. Omnino, vti iam probatum est.

M. An eam ob causam dicemus, impium esse, innectere sese inseparabili iugo cum vxore, quòd nescis si donum continendi te cum vna, tecum sit perseueraturum? An ideo opinabimur licere separare quod Deus coniunxit, quia inardescit libido in eam, quæ non est propria vxor? Vides, fili, ad quæ monstra ducit impura dogmatizatio hominum, qui dum prohibent continentiam vouere, etiam prohibent nubere: dumque soluunt vota, etiam coniugia solui posse, admittere debent: nam eadem in vtrisque est ratio. Sicut enim cõtinentia donum Dei est, ita & coniugalem castitatem inter dona Dei referre nos oportet. Sed hæc docent non aliam ob causam, quàm vt libido sua insolens freni vbique inueniat nefarij operis libertatem. Nos fatemur cũ Apostolo Paulo, quòd vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Sed & hoc simul fatemur neminem vnquam corde bono, & ob finem honestum suscepisse statum vllum probatũ in Euangelio, cui desit necessarium auxilium Dei: modo non desit ipse sibi, hoc est, modò faciat quantum in se est, & Christo verè supplex fiat. Adhæc fatemur cũ Apostolo, quòd meliùs est nubere quàm vri. Nihilominus etiam confitemur cum Propheta, reddendum esse Deo, quod illi voto promissum est. Nam loquitur Apostolus de ijs qui potestatem corporis sui habent, nullo vinculo Sacramenti, aut voti, aut naturæ ligati. Alioqui posset & maritus cogitare de libello repudij, dicens: Meliùs est mihi ducere in vxorem hãc quam amo, dimissa mea, quàm assiduè vrentis ignis sustinere æstũ. Quod tamen si fieret manifestè esset contra Euangelium

Matrimonia non propterea debent irrita esse, quia castitas matrimonij est donũ Dei.

1. Cor. 7.

Vnusquisq; propriũ donũ habet.

Nemini deest necessariũ auxiliũ Dei, modò sibi nõ desit

1. Cor. 7.

Melius est nubere q̃ vri, his qui liberi sunt.

Vota emissa reddere oportet.

gelium Christi dicentis: Quod Deus coniunxit, homo non separet, & contra doctrinam Pauli asserentis, His autem qui matrimonio iuncti sunt, præcipio, non ego, sed Dominus, vxorem à viro non discedere. Et vir vxorem non dimittat. Vt ergo liberis hominibus, meliùs est nubere, quàm vri, ita ijs qui voto astricti sunt, meliùs est reddere, quod sacrosanctè promiserunt, quàm nubere. Si post votum vrget impetus petulantis naturæ, confugere oportet, vt antea diximus, ad orationem Dei, sicut ipse Paulus fecit, dicens: Ter Dominum rogaui, vt discederet à me, scilicet, stimulus carnis. Siquidem vt alijs, ita & Apostolo suo permittit Christus pugnam carnis, vt sit & vnde coronet strenuum, & vnde humiliet miraculis clarum, ne infletur. Nunquam tamen vllum militem, qui sibi non deest, deseruit Deus, dicens ad Apostolum, Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Verùm de his latiùs in tractatu de cœlibatu sacerdotum.

Matth 5. 19. *1. Cor. 7.* *2. Cor. 12.*

D. Interim cupio edoceri num nuperum sit & recens inuentum sese voto, virginitati aut viduitati astringere.

M. Nuperum esset? Quinimo tam est vetustum quàm ipsum Euangelium, tamque constanter hucusque productum ab incunabulis Ecclesiæ, quàm vlla doctrina fidei. Nolo mihi credas, rem Scripturis sacris, deinde & succedentium sibi patrum attestationibus demonstrabo. Enimuero Apostolus informans Timotheum episcopum sic inquit, Adolescentiores autem viduas deuita. Cùm enim luxuriatę fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Quo loco fides accipitur pro constantia animi in præstando quod antea promiseras. Vt sit sensus, Fidem primam irritam fecerunt, id est, constantiam & fidelitatem, quam debebát voto suo, siue spõsioni semel emissæ

Mos vouendi castitatem peruetustus esse scripturis probatur.

1. Timot. 5.

in

in Ecclesia super viduitate exinde seruanda. Nam viduę, quæ tũ tẽporis recipiebantur in tutelam Ecclesiæ, alendæ sumptibus Ecclesiæ, voto suam viduitatem Deo cõsecrabant. Vt autem certò certius constet hunc esse germanum sensum verborum Apostoli, ipsum Concilium Carthaginense quartum decretorum suorum capite vltimo explicat verba Apostoli sicuti nos, sed fusiùs, dicẽs: Vt si quæ viduæ quantumlibet adhuc in minoribus annis positæ, & matura ætate; à viro relictę se deuouerunt Domino, & veste laicali abiecta, sub testimonio Episcopi & Ecclesiæ religioso habitu apparuerint, postea verò ad nuptias seculares transierunt, secundum Apostolum damnationem habebũt, quoniam fidem castitatis, quam Domino vouerunt, irritam facere ausæ sunt. Subdit, De talibus ait Apostolus, Quum luxuriatæ fuerint, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Hucusque Concilium Carthaginense quartum. Sed & Concilium Toletanum quartum cap. 55. sic habet, Duo sunt genera viduarum, seculares & sanctimonialis, Seculares viduæ sunt, quæ adhuc disponentes nubere, laicalem habitum non deposuerunt. Sanctimoniales sunt, quæ iam mutato habitu seculari, sub religioso cultu in conspectu sacerdotis & Ecclesiæ apparuerunt. Hæ si ad nuptias transierint iuxta Apostolũ, nõ sine damnatione erunt, quia se primùm Deo vouentes, postea castitatis propositum abiecerunt. Hæc Concilium Toletanum quartum. Adhæc diuus August. lib. de bono viduitatis cap. 9. & 10. dicit, Voto à virginibus vel viduis emisso, iam non solùm non capessere nuptias, sed etiam si non nubant, nubere velle damnabile est. Nam vt hoc demonstraret Apostolus, non ait, cùm in delitijs egerint, in Christo nubunt: sed, nubere volunt: habentes, inquit, damnationem, quoniam primam fidem irritam fece-

Concilium Carthaginẽse.

Concilium Toletanũ.

fecerunt: etsi non nubendo, sed tamen volendo: nō quia ipsæ nuptiæ vel talium damnandæ iudicantur, sed damnatur propositi fraus, dānatur fracta voti fides, damnatur non susceptio boni inferioris, sed ruina à bono superiori. Hucusque Augustinus. Simili modo intellexerunt eadem verba Apostoli diuus Hieronymus, & reliqui Patres quotquot dictum locum interpretati sunt. Itaque non dubitandum, quin ibi fides accipiatur pro fidelitate seruanda in promissis ac votis. Secundò non dubitandum, quin tum temporis plæræque viduæ voto se astringebant perpetuæ viduitati vt sanctimoniales essent mutato habitu. Quātum verò ad virginitatem spectat, verba quibus virgo Maria respondit Angelo satis luculenter innuunt, quòd ipsa suam virginitatem antea Deo dedicauerat, ait enim, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? Quod profectò (inquit August.) non diceret, nisi Deo virginem se ante vouisset. Nō enim dubitat de facto, sed modum requirit & ordinem. Nec enim quærit an fiet istud, sed quomodo fiet. Quasi diceret, inquit Bernardus, Cùm sciat dominus meus testis conscientiæ meæ, votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum, qua lege, quo ordine placebit ei, vt fiat istud? Si oportuerit me infringere votum vt pariam talem filium, & gaudeo de filio, & doleo de proposito, fiat tamen voluntas eius. Hucusque Bernardus. Sed & venerabilis Beda tractans eadem verba Euāgelij, Propositum suæ mētis, inquit, reuerēter exposuit Maria, vitam videlicet virginalem se ducere decreuisse. Quæ quia prima fœminarum tantæ se virtuti mancipare curauit, iure singulari prę cęteris fœminis beatitate meruit excellere. Vides quo acumine perspexerunt sancti patres rēsponsionem Marię ad Angelū plus aliquid significare, quàm, Actu non cognosco virum: id enim videbat Angelus: aut, quàm hucusque

August. lib. de sancta virginitate cap. 4.

Bernardus Homil. 4. super Euangel. Missus est, &c.

usque nō cognoui virum: nam potuisset Maria post discessum Angeli nubere viro, & cognoscere eundem, eaque cognitione concipere, sicut Sara & Anna vxor Phanuel post annunciatum fœtum cognouerunt viros suos, & ea cognitione conceperunt, adeo vt nihil fuerit opus dicere, Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco. Quapropter dicendum est, quòd Maria intellexit suum responsum secundum plenitudinem significationis, quasi dixisset, Equidem Angele Dei, eo sum animo, eoque sum proposito ac vóto, vt disposuerim non cognoscere virum, nullo sanè tempore, nulloque modo: adeo vt meritò debeam interrogare, Si Deus me filium parere voluerit, quomodo id fiet? An per cognitionem viri contra animi votum, an alio quopiam modo. Hæc ex Scripturis. Ex fidis autem historijs ac scriptis Patrum eadem luculenter cōstant. Nam Epiphanius contra hæresim vocantium se Apostolicos refert hoc modo, Tradiderunt sancti Dei Apostoli, peccatum esse post decretam virginitatem, ad nuptias conuerti. Igitur illi & comprobauerunt vota virginitatis seruandæ, & reprobauerunt nuptias quæ post decretam virginitatem contrahuntur. Et Basilius libro de virginitate adulteros vocat eos qui prætextu nuptiarum Deo dicatas virgines sibi copulant, inquiens: Nullus seruus ad id impietatis erumpat, vt spōsam Domini contingere audeat. Nullus adeo insanus, ac sacrilegus sit, vt immaculatam hostiam impudicis manibus tractet. Nemo in tantum audaciæ temeritatisq; prosiliat, vt huiusmodi vltionem sacrilegis impendere considerans, non vasa inanima ex auri argentique materia elaborata, sed animata ipsa, & viua donaria, latronis more profanis manibus temerare, atq; incestare præsumat. Imò verò nullus adeo impius, atrox, impurusque sit, vt non inanimata tēpli vasa, sed ipsum Domini templum, virgi-

Mos vouēdi castitatē probatur ex Patribus.

Epiphanius.

Basilius.

virgineum scilicet corpus, ipsamque omnium prætiosissimam animam in templo Dei, sacratissimi donarij vice locatam libidinis facibus barbarica immanitate succendat. Et paulò pòst, Si autem qui dimissam à mortali viro ducit, adulter atque impius est: qui immortalis viri sponsam nunquam dimissam violare præsumit, multo profectò funestiùs adulter atque impius erit. Et Hieronymus aduersus Iouinianum libr. 1. Si nupserit, inquit, virgo, non peccauit. Non illa virgo, quæ se semel Dei cultui dedicauit. Harum enim si qua nupserit, habebit damnationem, quia primam fidem irritã fecit. Si autem hoc de viduis dictũ obiecerit, quantò magis de virginibus præualebit: cùm etiam his non liceat, quibus aliquando licuit? Virgines enim quę post consecrationem nupserint, non tam adulteræ sunt quàm incestæ. Cui contemporaneus diuus Ambrosius sic scribit, Meliùs est nubere quàm vri. Hoc dictum ad non pollicitam pertinet, ad nondum velatam. Cæterùm quæ se spopondit Christo, & sanctum velamen accepit: iam nupsit, iam immortali iuncta est viro. Et iam si voluerit nubere, communi lege coniugij adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Si hoc ita est, quid de illa dicendum est, quæ occulta & furtiua turpitudine constupratur, & fingit se esse quod non est? Habitu virgo, facto non virgo. Bis adultera, & in actu, & in aspectu. Idem Ambrosius alio loco mirum in modum extollit beatam Theclam virginem & martyrem, quòd duplex fuerat certamen professa & castitatis & religionis. Sed & Eusebius in historia sua Ecclesiastica scribit, quòd erat apud Alexandriã Dorothea quædam satis nobili orta familia, ingentibus diuitijs & propinquis nobilibus pollens. Cui formæ & decoris gloria tanta fuit, vt mirum ac speciale in ea Dei figmentum crederetur. Sed illa quæ religione animi & honestate vitæ

Hieronymus.

Ambros. ad virg. laps. cap. 5.

Ambro. lib. 2. de virginibus.

Euf. lib. 8. cap. 17.

pulchrior quàm vultu corporis esse studeret, æquissimo mentis iudicio, quod pulchrum & decorum inter homines videbatur, id potiùs Deo cõsecrare, quàm vsui humano statuit indulgere, vt virgo Deo sacrata persisteret. Cùm verò postea à Maximino Cæsare ad stuprum interpellaretur, Aequè nefas sibi esse, respondit, templum corporis sui quod semel Deo consecrauerat, idolorum cultu ac libidinis contagione polluere. Ecce virgo martyr tantum nefas putat esse virginitatem semel Deo cõsecratam polluere, quantum nefas est post Baptismum se idololatriæ cultui impendere. Adhæc refert Sozomenus in histor. Ecclesi. Tripar. hoc modo, Igitur Imperator (Iouinianus, siue, vt alij legunt Iouianus Iuliani successor) tunc etiam Secundo nomine præfecturam gubernanti prętoriam legem dedit, vt capitali sententia plecterentur qui vel sacram virginem nuptiali thoro violare auderet, vel impudico aspectu aspiceret, ne dicam, abripere fortè tentaret. Quam legem ideo posuit eò quòd Iuliani temporibus quidam huiusmodi virgines vxores ducere ausi fuerant. Hactenus de consilio Euãgelico castitatis seruandæ.

Sozom. lib. 7. cap. 4.

Quæ sit paupertas ad quam nos hortatur Euangelium. CAP. X.

M. PRogrediamur nunc porrò ad consilium Euangelicum Paupertatis eligendæ.

D. Paupertatis? Pauper vbique iacet. Et,

Horatius ad Mæcenatē.

Impiger extremos currit mercator ad Indos
Per mare pauperiē fugiēs, per saxa, per ignes.

Et hanc eligendam suadet Euangelium?

M. Suadet multifariam, & quidem viuis apertisq́ue cùm rationibus, tum exemplis, tam Christi, quàm Apostolorum, milliumq́; hominum eorum vestigia insequentiũ.

D. At magnũ pauperies opprobrium, inquit quidam.

M. Quin

M. Quin missa faciamus isthæc profanorum hominum dicta. Nos filij sanctorum sumus, alumni traditionis diuinæ, qua erudimur in aliam vitam, quam simul cum felicitate perfecta repositã habemus in cælis. Actionis quidem humanæ vtique finis est felicitas. Omnis enim omnium hominum labor ac studium in eo est, vt sit sibi bene: nemo quippe ad malum respiciens operatur. Iuxta finium autem diuersitatem diuersa datur de medijs institutio, præceptio, aut cõsultatio. Qui opinati sunt finem hominis, hoc est, felicitatem cõsistere in diuitijs contemptim docuerunt de paupertate. Qui verò in voluptatibus eam consistere voluerunt, sanctæ virginitati, & cœlibatui, & abstinentijs mirum in modũ detraxerunt. Qui autem in virtute illam collocarunt, vt Stoici cæteris paulò cordatiùs philosophantes, ij sanè laudibus celebrauerunt quicquid virtuti colendæ subsidio esse considerabant. Cæterùm, quia & ipsi vim præcipuaque membra veræ virtutis ignorabant, & qualis foret consummatio eius, per felicitatem quæ saluum facit totum hominem, intus & foris, & quaqua versum in beatitudine æterna. Ideo de paupertate, & humilitate, de pudicitijs, de abstinentijs, de dilectione, de pœnitudine qua mentem in melius commutamus: & (vt vt semel dicã) de officijs hominis tendentis in Deum veræ pietatis felicitatisque principium ac finem, imperitiùs ineptiusque disseruerunt quàm oportuit, vibrantes enses suarum disputationum velut in tenebris, & reuera vix feliciùs iudicantes de predictis quàm cæci de coloribus. Itaque & illis dimissis, inquiramus quid filius Dei, quid spiritus veritatis, qui è cælis venerunt, vbi vera possidetur felicitas, quid eorum Apostoli docuerũt de paupertate Euangelicè prosequenda. Sicut suprà demonstrauimus quid per ipsos doctum sit de virginitate ac cœlibe vita. In primis autem obserua-

Finis actionis humanæ felicitas.

Paupertas duplex.

re debes, variam esse paupertatem. Est enim paupertas quam pateris, est quam eligis. Illam parit vel necessitas, vel rerum indigentia contra voluntatis affectũ. In istam te inducit volentem spiritus fidei religioso quodã amore commutandi caduca æternis, terrena cælestibus. Illa pœnã peccati est, ista vehiculum ad portum felicitatis. Illa qui stringitur miser est, quia patitur, nec eluctari potest quanquam conetur. Istam vel fugientem sequitur homo pius spontanea deuotione, & dimittere non vult, nec rogatus quidem vel impulsus. Illa inter media seu indifferentia, ista verò inter eximia bona Euangelica est collocanda. Quam Baptista fortiter inchoauit, Christus insigniter verbo factoque commendauit, Spiritus autem Dei mox post primum illapsum visibilem in corda hominum consummauit, ac velut in politiam quandam digessit, ad ipsam millibus Christifidelium conuersis, quam rectè spontaneam, fidelem, Euangelicam appellamus. Nam si voluntaria non est, vt non sunt communes indigentium paupertates, pertractatio eius non hoc loco fieri debet, sed alio quopiam, vbi agitur de miserijs cæterisque mundi malis, dum sic visum est superis fortiter perferendis. Si verò voluntaria est, non tamen fidelis ac Euangelica, hoc est, propter fidem Christi & Euangelij prædicationem, aut saltem ob spem Euangelicæ salutis prælecta, certè parum habet, vnde admodum commendari debeat. Quid enim paupertas Diogenis, aut Cratis Thebani, aut aliorum similis propositi, quid, inquam, boni ipsis peperit, præter admirationem quandam inter homines, & philosophandi commoditatem? At quam nos spiritu fidei apprehendimus secundum formam quam duces religionis nostrę præmonstrarũt, ea demum & viam veræ philosophiæ colendæ struit, & centuplum pro dimissis rebus accipit, & omnia mundi bona possidet, insuper

Sola paupertas voluntaria cõputatur inter cõsilia Euãgelica.

per

per & ius ad regnum Dei tribuit, eaq; omnia in hoc seculo. Superaddens denique in futuro seculo vitam æternam, cuius nunc demonstrationem exordiemur.

Voluntariam paupertatem mundo illatam esse simul cum ipso Euangelio salutis. CAP. XI.

M. PRincipio autem, nisi paupertas quam spontaneam, fidelem, Euangelicam dicimus, permagnam haberet vim virtutis colendæ, & mirè expeditam faceret philosophiam Euãgelicam, profectò non esset illata mundo simul cum Euangelio salutis. Ioannes præcursor Domini, & primus prædicator Euãgelij, ipse dimissis omnibus factus est incola deserti, contentus locustis & melle syluestri pro esca, & cilicio de pilis camelorum pro vestimento, prædicans regnum Dei, & dicens: Qui habet duas tunicas, det nõ habenti. Post hunc venit filius Dei dicens: Vulpes foueas habét, & volucres cæli nidos: Filius autem hominis non habet, vbi caput suum reclinet. Et ipse prædicãs regnum Dei dixit, Omnis ex vobis qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Vnde & adolescenti dixit, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quę habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Post Filium verò missus est Spiritus Sanctus visibiliter in specie flammularum, et ita ignifecit pectora credentium, vt dicat Scriptura: Omnes etiam qui credebant erant pariter, & habebant omnia communia. Possessiones & substantias vendebant, & diuidebant illa omnibus, prout cuiq; opus erat. Rursum, Multitudinis autem credentiũ erat cor vnum, & anima vna. Nec quisquam eorum quæ possidebat aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia cõmunia. Subiungit, Quotquot enim possessores agrorum aut domorum erant, vendentes afferebant precia

Paupertas Euangelica simul cum Euangelio mũdo illata est.

Matth. 3. Marc. 1.

Luc. 3.

Matth. 8.

Luc. 14.

Matth. 19.

Act. 2.

Act. 4.

eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum: Diuidebatur autem singulis, prout cuique opus erat. Et istud quidem tum temporis, cùm esset multitudo credentium aucta in millibus, vt ex eisdem Actis patet.
Matth.19. Adhæc duces fidei intonant constanter, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te, Christũ dominum nostrum, nudum nudi: non tantùm retia nostra, & nauiculas quæ habemus, sed omnia quæ mundi sunt, & acquiri à nobis possint relinquentes. Potissimùm autem
Philip.3. filius accrescens Paulus Apostolus: Existimo, inquit, omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Iesu Christi domini mei, propter quem omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam. Nec est in Ecclesiam hoc genus vitę sine certa eaque amplissima promissione Dei introductum. Enimuero Saluator
Matth.19. ab Apostolis interrogatus, Ecce nos reliquimus omnia,
Promißio Euangelica pro suscepta paupertate. & secuti sumus te, quid ergo erit nobis? Respõdit, Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me: & omnis (non solùm vos) qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros (nota disiunctiuam particulam: nam qui vel vnum dimiserit, quantò magis qui vniuersa) propter nomen
Marc.10. meum (Marcus, propter me & Euãgelium) centuplum accipiet. Marcus, Centies tantum nunc in tempore hoc domos, & fratres, & sorores, & matres, & filios, & agros cum persecutionibus, & in futuro seculo vitã æternam. Quod ipsum Matthæus dixerat, Centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.

Quid sit illud centuplum quod eligentibus paupertatem Euangelicam repromittitur. CAP. XII.

D.
Ertè irrefragabilis est, quam ex verbo Dei promis, commendatio paupertatis Euangelicæ. Cæterùm quid est, & quale illud centuplum, quod

quod ei repromittitur?

M. Iam audisti ex Marco. Est enim centies tantum. Vis autem expresse nominem, & exinde verbo Dei demonstrem?

D. Obsecro.

M. Est ius siue actio ad ipsum regnũ cælorum, cum suauissima affluẽtia rerum in hoc mundo, quantum cupis, ac satis est, illi virtuti colendæ, cum qua & nascitur & consummatur omnibus expectanda felicitas. Quod sic demonstramus. Saluator noster cùm se ad docendum in monte composuisset, aperiens os suum dixit: Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Eandemque doctrinam in campestribus siue plano loco iterum repetens sub his verbis, Beati, inquit, pauperes, quia vestrum est regnum Dei, voce illa, spiritu, prętermissa. Verùm cùm & Lucę Euangelium sit à Spiritu Sancto profectum, nec in illo docetur nisi quod à spiritu surgit, spiritu souetur, spiritu perficitur. Igitur si vera est hæc doctrina Christi, vtique per paupertatem spiritu fidei apprehensam acquiritur verum ius, solidaque actio ad omne illud, quod nomine regni cælorũ, aut regni Dei intelligitur. Cuius postea dabitur possessio realis (vt Iurisperiti loquuntur) cùm per sententiam sedentis pro tribunali super sedem maiestatis suæ dicetur, Venite benedicti Patris mei, possidete paratũ vobis regnum à constitutione mundi. Ius autem ad tantum regnum an non centies melius est omni auro, omnibusque possessionibus, quæ hic dimitti possunt? Arbitror quòd sic, nec quenquam contrariæ esse opinionis certum habeo.

Illius centupli, quo remuneratur paupertas Euãgelica, explicatio.

Matth. 5.

Luc. 6.

Per paupertatẽ Euãgelicam acquiritur ius in regnũ Dei.

Matth. 25.

D. Putant plærique Matth. 5. sermonem esse de humilitate, non autem de rerum indigentia.

An illud, Beati pauperes spiritu sit dictũ de humilitate.

M. Humilitas quidem parens est & nutrix, indiuiduaque comes paupertatis Euangelicæ. At sermo Christi est de

paupertate. quæ diuitijs opponitur. Quod manifestiùs liquet ex Luca, dicit enim simpliciter, Beati pauperes siue mendici, vt Græcus textus interpretari potest. Et mox subdit horrenda quædam, Væ, aptata contrarijs eorum, quibus antea beatitudines coniunxerat, dicens: Vę vobis
Luc. 6. diuitibus, qui habetis consolationem vestram. Væ qui saturati estis, &c. Et quid opus erat Matthæum dicere, Beati pauperes, & nō potiùs, Beati humiles spiritu, si nihil peculiariter dictum voluit de paupertate diuitijs opposita? Ne autem de omni tali locutus videretur, addidit vocem, spiritu, quo constaret Christum tantummodo locutum de ea paupertate, quæ spiritu fidei suggerente eligitur, partim humiliationis, partim salutiferæ commutationis causa, quo te æques minimis, imò omnibus minorem facias, atque pro onerosis diuitijs, quod centupliciter huberiùs suauiúsque possidetur, obtineas. Voluit namque Christus communem falsamq; cùm vulgi, tum Philosophorum opinionem nouis cælestis suæ doctrinæ paradoxis penitus eneruare, docendo veraciter inesse beatitudinem paupertati, luctui, patientiæ, modò spiritu Euangelico apprehendantur (Nam vox, spiritu, ad singulas beatitudines repeti debet) quibus illi non nisi miseriam & infelicitatem attribuebant, quemadmodum certè ferè nihil aliud habent spiritu Dei secluso, dicente
1. Cor. 15. Apostolo: Si in hac vita tantùm, in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. At carere rebus mundi non necessitate, non infortunio, non natura, sed spiritu propriæ voluntatis per fidem, hoc beatū prædicat Christus, beatum, inquam, quoniam talium est regnum cælorum. Nō vtique erit, sed nunc illorum est, nunc enim in illud verum ius habent, quomodo crebrò ius habetur in rem ante actualem possessionem eius. Qualis sensus reuera est vt genuinus literæ, ita consonus

per omnia & vitæ, & reliquæ doctrinæ tã Christi quàm Apostolorum, omniumque qui primitijs Spiritus sancti in die Pentecostes ac postea decorati fuerunt. Nec tantummodo acquiritur pro dimissis bonis temporalibus præfatum ius ad regnum Dei, sed simul etiam suauissima quædam affluentia rerum huius mundi, quousque cupis, & satis est virtuti Euangelicè colẽdæ, vti diximus. Habet enim textus Euangelij secundum Marcum, Amẽ dico vobis, Nemo est qui reliquerit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem aut matrem, aut filios, aut agros, propter me, & propter Euangelium, qui non accipiat centies tantum in tempore hoc domos, & fratres, & sorores, matres & filios, & agros.

De affluentia rerum quã accipit paupertas Euangelica in hoc mundo.

D. Etiamsi ad ipsos non pertineant?

M. Neq; vnquam pertinuerint, aut iure naturæ, aut iure gentium, aut successionis lege, aut vlla ciuilium constitutionum obligatione.

D. Quomodo igitur accipiunt? Imò quomodo habent, quod ipsorum non est?

M. Habent ad vsum, non ad opes, aut proprietatem possessionis, accipiuntque spontanea donatione aliorum, qua affluunt eis sufficientissimè per flumina charitatis. Sic disponente Spiritu Sancto, qui vnus singulorũ corda tangit, dirigit, patefacit ad singula cõmembra mystici corporis, haud secus atque vnus spiritus vitalis singulorum membrorum vires, opes, officia conuertit in vsum aliarum partium eiusdem corporis, quantum cuiq; opus est, & sufficit.

D. At quomodo accipiunt centum domos pro vna, aut centum agros pro vno, aut centum matres pro vna? Id necdum intelligo.

M. Nec hoc dicit Christus. Sed inquit, centies tantum, domos, agros, fratres scilicet accipiũt, hoc est, cẽties tãtum

vtilitatis ac beneficij accipiunt ex domibus agrisque alienis, ex fratribus, sororibus, matribusque non suis, quantum ex proprijs accipere potuissent. Omnium enim domus eis apertæ sunt, omnium agri ipsis fructificant, omnesque piè fideles officia plus quàm paterna, aut fraterna, aut materna in eos congerunt & accumulant. Adhęc tam habent singulos comparticipes fidei pro fratribus, quàm si de eisdem visceribus geniti forent, sicuti sunt per eadem viscera vnius Christi, eiusdemque Spiritus Sancti, noua creatura in Deo. Habent insuper vniuersos qui regendi docendíue in Ecclesia munia subeunt, tam pro colendis patribus quàm si de ipsis viuendi initium sumpsissent, sicut & sumpserũt, loquendo de vita Euangelica, qua Deiformes efficimur. Vnde Apostolus Corinthijs confidenter scribit. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. Nam in Christo Iesu, per Euangelium ego vos genui. Omnes denique quibus ipsi aliquod incrementum gratiæ Euangelicæ impartiti sunt, vt proprios filios amplectuntur, vti liquet ex eo quod Galatis scribit, Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. Quales appellationes Euangelicæ cognationis passim per omnem Scripturam sacram obuiæ sunt. Vt autem pergamus, legistíne qua magnitudine spiritus Paulus ad Corinthios loquitur? Quasi tristes, inquit, semper autem gaudentes: sicut egentes, multos autem locupletantes: tanquam nihil habentes, & omnia possidentes.

1.Cor.4.

Galat.4.

2.Cor.6.

D. Legi frequenter, & non sine magna admiratione.

M. Ibi explicat dulcedinem diuitemq; remunerationem paupertatis Euangelicę. Quasi diceret, Nos qui nudi nudum sectamur Christum, videmur quidem mundi hominibus instar mendicantium egére rebus: at locupletes reddimus quàm plurimos, non solùm bonis spirituali-

Quomodo dulcedo & remuneratio pauper.

bus

bus, sed & temporalibus. Quis enim pauperum in Hierusalem subleuauit inopiam? Nónne ego? Quis autem peperit Ecclesiæ diuitias, quibus opulenter sustentat ministros suos, nónne sancta illa primorum credentium paupertas? Nam & tum temporis cùm nihil videbantur habere Apostoli, possidebant omnia.

tatis Euangelicæ explicatur in epistola ad Corinth.

D. Falsò itaque dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia. Nam omnia possidere, omniaque relinquere ex diametro sibi repugnant.

M. Neque falsò dixêre duces fidei, neque inter duo illa, vti arbitraris, est repugnantia. Quæ enim ad nutum inseruiunt nobis, rectè possidere dicimur. Quãdoquidem possidere est in posse, hoc est, in potestate sua habere. Aliud possidere, aliud est rem tãquam suam, sibiq; propriam habere. Quam differẽtiam Cicero linguæ Latinę parẽs insinuauit dicens: Sua esse omnia, atque à se possideri sicut propria volunt Philosophi. In monastica omnis professus omnia quæ monasterij sunt possidet, nihil tamen suum habet, quia omnibus per votum renunciauit. Omnia ergo possidebant Apostoli, quia de omnibus quantum libuit in sua potestate habebant, idque per spõtaneam piamque aliorum communicationem. Omnia nihilominus dimiserãt, quia omnium rerum dominium & proprietatem à se abdicauerant, habentes rursum quæ aliorum sunt adeo ad nutum, vt nihil eis defuerit, imò vt dicat Apostolus, Testimonium enim perhibeo. vobis (Galatis) quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis, & dedissetis mihi. Illi autẽ hoc facturi, an pecunijs, an alijs bonis pepercissent erga Apostolum? Sed nec possunt magis volupe esse opes diuitibus, quàm homini sancto sua paupertas voluntaria. Hinc Apostolus, Quasi tristes (scilicet iudicamur à cæteris) semper autem gaudentes. Non enim aliâs lætamur, & aliâs mœremus, sed semper gerimus

Quid sit omnia possidere.

Gal. 4.

mus intus merum gaudium Spiritus Sancti. Quale est virtuti proprium, habens in se prægustationem eius dulcedinis quæ in cælis est, finemque nescit. Atque hæc cui coniunctim accrescunt in tempore isto pro ijs quæ dimisit, nónne tibi centies tantum accepisse videtur?

D. Omnino. Verùm adiecit Marcus, Cum persecutionibus. Vbi autem persecutio, ibi amaritudo, ibi & dolorum pondus.

M. Virtus in infirmitate perficitur. Virtus sub aduersitatibus, vt palma sub onere, crescit. Virtus sola verum de se gaudium gignit. Igitur quicquid virtutem exacuit, fouet, perficit, hoc accumulat & gaudium cordis, sit persecutio, pauperies, ægritudo, sint enses, vndę, sartagines, aut qualecunque velis. Nónne Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati? Gaudentes, inquit, ea ratione, quia digni erant pro nomine Iesu pati. Non enim ignorabant donum Dei esse pro Christo pati. Secũdum Paulum dicentem: In nullo terreamini ab aduersarijs, quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, & hoc à Deo. Quia vobis donatum est, pro Christo non solùm vt in eum credatis, sed vt etiam pro illo patiamini. Itaque gaudebant de munere causam salutis adferente, certi neminem posse lædi, nisi à seipso: certi nihil posse separare à charitate Dei quæ in Christo siue per Christũ est, præter vnam propriæ volũtatis auersionem: certi denique de promissione quam antea audiuerant, Gaudete in illa die, & exultate, ecce enim merces vestra, multa est in cælo. Sentientes simul in semetipsis cum Paulo, quòd licet is qui foris noster homo corrumpatur: tamen is qui intus est renouatur de die in diem. O si fide bene persuasam haberemus sententiam illam Pauli, qua dicit, Id quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis

Marginalia: 2.Cor.12. — *Quicquid auget virtutẽ, auget et gaudium cordis.* — Act.5. — Philip.1. — *Donũ Dei est pro Christo pati.* — Rom.8. — Luc.6. — *Gaudiũ spiritus foris affligi propter veritatem.* — 2.Cor.4. — Ibidem.

nis nostræ, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, Deus bone, quanta dulcedine & nostrum interiorem hominem perfunderent pauperies, tribulatio, ægritudo, mors denique ipsa. Profectò velut nouo electoque musto inebriarent corda nostra, Non contemplantibus nobis, vt inquit, quæ videntur, *Ibidem.* sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt: quæ autem non videntur, æterna sunt. Cæterùm præoccupatus affectus noster succo rerum præsentium carnaliumque voluptatum, quæ Dei sunt non percipit, neque enim potest. Gaudium spiritus ei in tristitiam ac tædium conuertitur, haud secus atque febricitantibus dulcedo vini in amaritudinem.

D. Rogo autem quale potest adferre gaudium aut dulcedinẽ tenuiter victitare, duriter cubare, inopia inediaq; premi, qualia pauperibus Euangelicis primitiuæ Ecclesiæ quotidiana fuêre?

Qua ratione paupertas quæ foris est generet intus in corde gaudium.

M. Quemadmodum venter satur super omnibus cibis nauseat, ita bene vacuatus stomachus vel solo pane & aqua delitiatur, subinde magis, quàm si super regijs lautitijs quispiam epulo potest. Post longa quippe ieiunia post feruorem aut orandi, aut quid peragendi in opere Dei, quicquid apponitur delitiæ sunt, sapit beta, sapit faba, sapit ater mucidusque panis. Nec dissimiliter, vt ijs qui dietim somno indulgent omnis lectus est insuauis, neque vllum ceruical satis sub capite aptatum: ita ijs qui naturæ per vigilias vim faciunt, omnis locus pro suaui lecto est, cubant commodè super terram, suauiter super scamna & saxa. Prout miles post productas excubias stertit profundum altumque, etiam quouis in loco. Et vnde gaudium? nónne ex eo quòd voti compos efficeris? Cur opes titillant animum? nónne quia, & vsui sunt ad finem quo tendis? Itaque qui fit voti sui compos perue-

niendo ad desideratas propter Christum inopiã, famem, nuditatem, cur obsecro nõ gauderet habens quod vult, quodq; quærit, & quo sibi quàm optimè esse secundum spem promissæ salutis arbitratur? Verè igitur Paulus dixit de se, ac alijs Euangelicæ paupertatis sectatoribus, Quasi tristes, semper autem gaudentes. Verè & Lucas de

Act.5. cæsis Apostolis asserit, Ibant gaudentes à conspectu concilij, quia digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Nec alienum haberi debet, quod inserit Christus discipulorum auribus, nempe sub maledictis & persecutionibus gaudendum atque exultandum, eò quòd eorum merces copiosa est in cælis. Hucusque de promissione Dei quam repositã habent, qui propter Christum & Euangelium sua bona dimiserunt, sponte sua propria paupertatem eligentes. Nunc autem demõstrandum restat, num vna tantum, an varia sit paupertas Euangelica, quod modò facere tentabimus.

Paupertatem Euangelicam non vnius generis esse, sed variam. CAP. XIII.

M. *Vario modo fit dimissio rerum propter Christum.*

Renunciatio siue dimissio rerum temporalium propter Christum fit multifariam. Primò nudè relinquendo absque vlla de illis dispositione. Quomodo Apostoli relictis omnibus secuti sunt Iesum. Luc.5. ac alijs locis. Secundò relinquendo certo quodam modo. Et hoc iterum bifariam, vel vendendo quæ habes, vt distribuas pauperibus. De quo modo inquit Saluator ad adolescentem. Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me. Matth.19. Vel conferendo omnia in commu nem vsum dimissa proprietate, vt iam non sint amplius tua solius, sed omnium, omniumque vsibus inseruiant, quodque superest ad sinum pauperum recurrat. Prout

factum est post acceptum Spiritum Sanctũ, Act. 2. & 4. Et certè permanet praxis horum modorum in Ecclesia Christi in hodiernum vsque diem, tum in conuentibus monasticis, tum extra tales conuentus. Olim ante tempora Basilij Magni crebriùs extra monasticam professionem, & citra votum, vel Euangelij annunciandi causa, vel virtutis absque remora colendæ, nunc magis in monasterijs, & ferè non sine voto. Vtroque tamen modo, & sine voto, & cum voto fieri potest. Verùm quô fiat admodum Euangelicè atque vtiliter, necesse est vt sibi cõiunctum habeat & illud, Multitudinis autem credentium erat cor vnum, & anima vna. Cor, inquam, vnum, hoc est, studium commune, quo idem quærebant omnes, idem volebant, eodemque tendebant. Anima insuper vna, vt nemo sibi viueret, sed quisque quod erat, quod habuit, quod potuit, omnium existimabat esse.

D. Cui obsecro horum modorũ plus inest perfectionis?

M. Non facile id dixerim ego: at tibi quid apparet?

D. Quòd perfectius agant ij qui in secundo aut tertio ordine sunt. Quoniam non solum ipsi toti aduolant ad studium pietatis, verùm etiam disponunt, vt omnia sua quę relinquunt eidem inseruiant pietati, quod magnum momentum habet.

M. Valde lepidè dixit Terentius, Pecuniam in loco negligere, interdum magnum est lucrum. Haud dissimili modo, nonnunquam vel summæ pietatis est, negligere quod per se pium videtur, intuitu maioris pietatis exercendæ. Domine, inquit, quidam, permitte mihi primum ire, & sepelire patrem meũ. Sepelire verò patrem an non pium? Dicit tamen Saluator: Sine vt mortui sepeliãt mortuos suos: tu autem me sequere. Et alter ait, Sequar te Domine, sed permitte mihi primum renũciare (nota renunciare) his quæ domi sunt. Ait ad illum Iesus, Nemo mit-

Pientißimũ est piũ maioris pietatis causa negligere. Luc. 9.

mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Etiam pia contrectatio bonorum mundi remoratur animum, & nonnihil habet periculi. Cuius euidens inuenitur exemplum in redargutione qua Christus
Luc.10. monuit Martham dicens: Martha Martha solicita es, & turbaris erga plurima. Porrò, vnum est necessarium. Itaque Apostoli aspicientes in Euangelium Christi, habebant bona huius mũdi vt stercora, præ magnitudine eorum quæ offerebat Christus, imò tanquam detrimenta. Vnde proijciẽtes ea, ab ipsis velut de compedibus exiliebant ad Christum, intra se cogitantes, Valeant quæ inter nos & Christũ dissidium volũt, tractent mundani mũdi bona, nobis in Christo domino multò huberior fructus erit. Profectò dimissio rerum temporalium, hoc modo, hacque contemplatione facta, vti valde est conformis factis Apostolicis, ita plurimum perfectionis habet, mereque Euangelica, nedum heroica reputari debet. Quod tibi explicatum volui, ne modum quo Apostoli reliquerunt bona mundi inter cæteros infimum locum habere putares. Quis autem inter sectatores Christi paupertatis Euangelicę cacumen propiùs attigerit, solus ille iudicare potest, qui renes scrutatur & corda. Nam quo quisq; in dimittendis rebus puriori fide, ardentiorique charitate fertur, plus fiduciæ habens in promissionibus verbi
Marc.10. diuini, eò gratiùs Deo virtutis suæ sacrificiũ offert. Multi autem primi erunt nouissimi, & nouissimi primi. Quã coronidem subiecit Christus, postquam in hac materia plenè respondisset Apostolis. Quasi diceret, Multi nunc primi in hac virtute apprehendenda, erunt pòstea nouissimi. Vt Iudas cui postea adeo insedit habendi sitis, vt dominum suum, seruatorem suum, Deum suum triginta argenteis, tantilli scilicet lucelli causa venderet. Vtque Ananias & Sapphira, qui veluti præcipuo feruore ad con-

Quomodo nouißimi fiant primi, et primi nouißimi.

Matth.26.

consilium paupertatis aduolantes, mox longè vltra nouissimos exterminati sunt, propter fœdum suum mendacium. Et multi nouissimi erunt primi. Quia multi adhuc hærent depressi onere cùm infidelitatis, tum cupiditatum suarum, qui tamen reliquos vsq; ad primum gradum huius perfectionis præteruolabunt. Vti fecerunt, quorum tetigit corda Spiritus Sanctus in die Pentecostes, feceruntque postea in Aegypto Heremitę, quos Philo Iudæus vocat θεραπευτὰς καὶ θεραπευτρίδας, hoc est, cultores & cultrices, libro de vita contemplatiua. Qui non solùm dimissis rebus, sed & mundo, & hominum consuetudine, secesserunt, habitantes seorsum in prædijs extra vrbes, aliquando procul in solitudinibus, in montibus, atque speluncis, & in cauernis terræ. Alij solis fructibus folijsque arboreis famem nuditatemque refocillantes. Alij non nisi herbarum radicibus sustentantes naturam. Omnibus potus vnus erat aqua. Plurimis verò aliquid cocti sumpsisse (vti fidæ historiæ testantur) luxuriæ deputabatur. Adeo vt non solùm bona temporalia, sed & naturæ necessaria, quantum possibile erat, deseruisse videantur. Et certè hos quis non inter primos huius perfectionis sectatores annumerabit? Rursum, multi primi erunt nouissimi, quia multi feruenter incipientes, postea vix aliquid de hac virtute retinebũt. Vt apostatæ, & qui in monastica, resplendent tandem mundi apparatu, non minus quàm purpurati in principum aulis. Et multi nouissimi, hoc est, aut tardè, aut tepidè incipientes, succrescente paulatim ardore charitatis tandem enitentur ad summũ. Denique multi primi hîc inter homines secundum quandam apparentiam, reijcientur aut inter aut vltra nouissimos, cùm veniens Dominus illuminabit abscondita tenebrarum, & consilia cordium, reddens vnicuique secundum opera sua. Multique rursum, homi-

num iudicio nunc nouissimi, tunc iudicabuntur fuisse in hac perfectione præcipui. Qui sensus, & plures alij in dicta coronide Saluatoris veraciter secundum literam continentur.

De verbis Lucæ in Actis Apostolorum, Nemo quicquam ex eo quod possidebat aliquid suum esse dicebat. CAP. XIIII.

M. T autem perspicias magnitudinem simul & rationem perfectionis, quæ est in ea paupertate Euágelica, qua nemo dicit aliquid suum esse, sed omnia in cõmuni cum alijs possidet diuus Augustinus sic inquit, Legimus in libro qui Apostolorum actibus adscribitur, tantam sub memoratis viris deuotionem plebis fuisse, ita populi Christiani floruisse primitias, vt post acceptam fidem nemo domum propriá sibi defenderet, & nemo suum aliquid vendicaret, sed iure fraternitatis essent illis cuncta communia, scilicet vt qui eodem consortio religionis tenebantur, eodem consortio fruerentur & vitæ, hoc est, vt quibus erat vna fides, esset vna substantia, & quibus erat communis Christus communis esset, & sumptus. Nefas enim putabant religiosi viri eum sibi participem non asciscere in substantia, qui particeps erat in gratia. Atque ideo charitate fraternitatis omnibus communiter vtebantur, quia maior est fraternitas Christi, quàm sanguinis. Sanguinis enim fraternitas similitudinem tantummodo corporis refert, Christi autem fraternitas vnanimitatem cordis animæque demonstrat. Sicut scriptum est, Erat autem credentium cor vnum, atq; anima vna. Verè ergo frater ille est, qui tã corpore, quàm vnanimitate germanus est: veriùs, inquam, frater est, cuius idem spiritus & voluntas in fratre est. Melior ergo est, sicut dixi fraternitate sanguinis, Christi fraternitas, quoniam interdum illa sibi inimica

Aug. serm. 25. de verbis Apostoli.

est. Illa inter se communia cum æmulatione diuidit, hæc etiam cum gratulatione communicat. Illa in consortio sæpe despicit germanos, hæc assumit frequenter alienos. Tanta ergo, sicut dixi, illo in tempore Christianæ plebis deuotio fuit, vt nemo domum suam diceret, nemo proprium aliquid vendicaret, sicut ait sanctus Lucas dicens: Nemo quicquam ex eo quod possidebat, suũ proprium esse dicebat. Non enim, inquam, erat quispiam egens inter ipsos. Beata igitur plebs, quæ dum plures in Christo habet diuites, nullum in seculo habet indigẽtem, & quæ dum æternas cogitat diuitias, à fratribus temporalem repulit paupertatem. Vendebant enim, sicut ait Scriptura, prædia, & domos suas, & prætia venditorum ante pedes Apostolorum ponebant, vt erogaretur prout cuiq; opus erat. Videte sanctorum virorum fidem, quemadmodum propter Christum toto se expoliebant patrimonio, & nihil sibi reliqui faciebant: Non enim verebantur ne esurirent ipsi, dum timebant ne alius esuriret. Hæc igitur sub Apostolis fuit plebis deuotio. Modò quid simile reperimus? Et certè Christus in nobis, idem quidem Christus, sed non idem animus in nobis. Eadem plebis fides, sed non in plebe est ipsa largitio. Hæc Augustinus. Quem quidem sermonem alij attribuunt beato Ambrosio: vtrius autẽ sit, doctè profectò & cordatè enucleat vim & rationẽ perfectionis, quam retinet ibi expressa, ibiq; inchoata possessio rerum in communi.

Quid censendum de illis qui volunt omnia omnium Christifidelium bona cunctis esse communia. CAP. XV.

D. CVr igitur reprehẽsione dignos iudicamus eos, qui asserũt Christianis debere omnia esse communia prorsus abdicata proprietate rerum?

M. Cur? Quia aliud euangelizant quàm euan-

 geliza-

Dicere Christianis debere omnia esse communia hæresis est.

gelizatum est ab initio. Siquidem dicta factaque Christi & Apostolorum vt docent bonum esse ac sanctum, multumque expediens, cùm ad functionem Euangelicam, tum ad virtutem expeditè colendã, si beneuoli sua sponte conferant in commune omnia quæ habent, nihil sibi proprium reseruantes, ita nusquam prohibent, ne Christianus sua sibi ad propriũ vsum reseruet. At Anabaptistæ, & olim Adamitæ, atque Apostolici contendunt hominem non posse esse Christianum, vereque pium, nisi renunciet priùs omni proprietati rerum.

D. *Obiectio. Luc. 14.*

Idem quoque docere videtur Christus inquiens: Omnis ex vobis, qui non renunciat omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.

M. *Solutio. Ioan. 17. Luc. 10. Marc. 16.*

Hoc loco notandum, Saluatorem non dicere, Omnis simpliciter, sed, Omnis ex vobis, ad hoc scilicet delectis vt mecum sitis, & ante faciem meam præcedatis in omnẽ ciuitatem, postea mittendi in omnem mundi partẽ. Omnis, inquit, ex vobis, qui non renunciat, id est, supremũ vale dicit, omnibus quę possidet, non potest meus esse discipulus. Talis vtique discipulus, quales vos duodecim vosque septuaginta duo estis, quos mihi peculiariter ex omnibus auditoribus meis delegi. Et in hoc induxit ibid[illegible] Saluator duas parabolas, quibus persuadet, nemine[illegible] posse esse discipulum Apostolicæ functionis, vt def[illegible] mandata mea per vniuersum orbem, nisi priùs supre[illegible]m vale dixerit prorsus omnibus, quò sit expeditus. Vide quæso, quàm viuis rationibus solidisque scripturis doceat beatus Chrysostomus hæc & eiusmodi nõ omnibus imperata esse, sed solis Apostolis, & discipulis, & neque illis in omne, sed ad præscriptũ & determinatum tempus. Verbis illius vtor. Tu perlege tractatũ eius ad Priscillam & Aquilam de colendis sacerdotibus. Non ergo mandatum imponit Christianis in vniuersum, sed

præ

præmonet duntaxat Apostolos & discipulos, quid ipsis facto opus erit. Alioqui Apostolus Paulus loquens de Episcopis ordinandis per ciuitates, non diceret, Oportet Episcopum domui suæ bene præpositum esse, hospitalem, &c. Nota domui suę. Ergo Christianus habet domum propriam, & factus Episcopus non iubetur illi renunciare, sed vt eidem sit bene præpositus. *1. Timot. 3.* *Ab initio multi Christiani habuerunt proprium.*

D. Erant tamen omnes qui credebant pariter, vt Lucas refert Act. 2. & habebant omnia communia. Dicens ille omnes & omnia nullam personam, nihil etiã rei proprię exclusisse videtur. *Obiectio.*

M. Vtique sic est: nequaquam tamen consequitur, Omnes tunc temporis sic faciebãt, ergo postea, vel etiam tum temporis sic factum oportuit. Tunc erant primitiæ Spiritus Sancti, & flammulæ illæ cælitus delapsæ tantum impresserãt feruorem mentibus credentiũ, vt nõ solùm susciperent communia fidei præcepta, verùm etiam contenderent singuli ad primos illos perfectionis gradus, quos appellamus consilia Euangelica. Nihil tamen, neque illis datum fuit in præcepto de hac communi rerum possessione, neque nobis. Quin potius cap. sequenti Act. 5. inquit Petrus ad Ananiam, Nónne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat potestate? Manens manebat Ananiæ, & venundatum in illius erat potestate, ergo non oportuit renunciatum ante Christianismum: nam Ananias iam Christianus erat. Sed & hoc constat ex Actis Apostolorum, non prorsus omnes in nascente Ecclesia renunciasse omnibus quæ possidebant, quia Simon coriarius in Ioppe Christianus retinuit domum suam, fuitque Petrus in domo ipsius hospitio susceptus. Et Lydia purpuraria ciuitatis Thyatirorum cum tota dómo sua baptizata Philippis, domum propriam habuit dicens: Si iudicastis me fidelem Domino esse, introite in *Solutio.* *Act. 10.* *Act. 16.*

Exẽpla imitari bonũ, sed nõ necessarium. domũ meam, & manete. In meam, inquit, domũ intrate, ergo propriam habebat. Neque exemplis iudicandum est, sed legibus, vti eleganter iuxta ac verè dixit Iurisconsultus. Non enim exempla, sed leges viuendi necessitatem imponunt. Multarum perfectionum habemus exẽpla in Christo, deinde in Apostolis, postea in electis illis militibus primitiuæ Ecclesiæ, quos imitari res magna est, & eximium perfectionis studium. Porrò non imitari culpam nullam habet, eò quòd non sint constituta sub pręcepto, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, inquit Saluator, hoc necessitatis. Nam sine obseruatione mandatorum, vita esse non potest. Verùm, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & veni, sequere me, & habebis thesaurũ in cælo. Non quidẽ hoc necessitatis, sed supererogationis. *Marc.10.*

D. Contendunt tamen nonnulli & illud habere vim præcepti.

M. Sed imperitè, ne dicam, impiè. Siquidem modus loquendi sub conditione, finis insuper ob quem dicit, Vende omnia, & da pauperibus, nempe vt sis perfectus, & thesaurum habeas in cælo, luculenter demonstrant, per modum consilij dictum esse. Non enim dantur pręcepta sub conditione, potissimùm cuiusdam perfectionis, aut sub spe præmij accessorij, quale est thesaurus in cælo, vt faciendi non faciendíue arbitrium penes subditum permaneat: sed enunciatiuo sermone, atque de eo quod necessario esse debes, videlicet cultor Dei, æquus, pudicus, non fur, non mœchus, non testis iniquus. *Nõ præceptũ datur, sed cõsiliũ, Matth. 19.*

D. Attamen illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, sub conditione dictum est.

M. Ideoque propriè non est mandatum, sed instructio doctrinaque, necessario quidem apprehendẽda propter necessitatem finis: eo quòd sine vita nemo esse potest, quod

quod esse debet. At velle perfectionis gradu cæteros præire, aut habere amplius quid quàm vitam, nempe thesaurum, in arbitrio manet auditoris: sine illo enim esse potest quod esse debet. Lege homil. Chrysost. in Priscillam & Aquilā, & me vera Patribusque consentanea docere videbis. Sed & Saluator eodem penitus loco commemorat inter præcepta necessariò obseruanda, Non furtum facies. Præceptum autem furti præsupponit dominia & proprietatem rerum legitima esse. Nam furari, est alienum auferre, suumque facere, inuito domino. Adhæc verbis venditionis & donationis vtitur. Quid autem vendere? Nónne tuum ad alterius transferre dominium, suscepto ab illo precio? Item dare pauperibus an aliud est, quàm pietatis studio efficere, vt quod tuū erat, nunc sit alterius indigentis? Omnia igitur hæc vt improbant violationem dominij in rem tuam, ita approbant vēditiones, emptiones, donationes: At vēditio, emptio, donatio esse nequeunt, vbi non subsistunt legitimè meū & tuum, propriaque possessio rerum. Adeo vt nulla valeat ratione dici, verbis Saluatoris vetitum esse, ne quis rem in suo retineat dominio, sibique propriam habeat. Vbi vnquam requisiuit Dominus viua illa membra doctrinæ suæ Euangelicæ, Martham, Lazarum, Magdalenam, Iosephum decurionem, Regulum, Centurionem, Nicodemum, vt sua omnia venderent darentque pauperibus? Quinimo paralytico curato dixit, Tolle lectum tuum, & vade in domum tuam. Permittens ei suum lectum, suamque domum: tamen is vt foris, ita intus curatus ad Euangelicam societatem iam tum pertinebat: nam & remissionem peccatorum suorum tum simul acceperat. Sunt autem qui alia ratione circa dicta verba Saluatoris Ecclesiæ negotium facessunt, contendentes per ea præcipi non quidem actualem rerum abdicationem, sed ha-

Christus approbauit proprietatem rerum.

Matth. 19.

Matth. 9.

habitualem, hoc est, promptitudinem animi ad dimittendum omnia, vbi persecutio, aut fidei confessio, aut necessitas, publicáue religionis vtilitas id postulauerint. Verùm hoc serpentinum caput aliâs comminuemus, huc enim non pertinet. Nā qui volunt omnia omnibus Christifidelibus esse communia, statuunt actu vendenda esse dandaque indigentibus, neminemque verum Christianum posse dicere, Hoc meum est, hoc tuum, sed debere omnia omnibus communia esse. Quod tamē nusquam docet Scriptura noui aut veteris Testaméti, quin potiùs mille pene locis cōtrarium, vti partim ex his quæ induxi liquet, pleniùs autem ex demonstrationibus quas Tract. 7. cap. 6. fecimus. Meministíne?

D. Memini.

M. Igitur Anabaptistæ, Adamitę, & Apostolici sunt hęretici, annunciantes aliud Euāgelium, quàm annunciatum est ab initio. Qui verò sua sponte vtuntur rebus cōmuniter ob pietatem expeditiùs colendam, nec interim improbant alios res proprias possidentes, sunt orthodoxi, & veri Euangelicæ traditionis sectatores. Illi sub falsa specie pietatis callidè quærunt de alienis sudoribus suauiter viuere, isti verò adeò pietatem colunt, vt etiam spōtè contribuant sua illi confundunt, imò subuertūt vniuersa iura: isti nihil contradicunt, neque iuri gentium, neq; vlli legū cōstitutioni. Approbāt enim possessionū proprietatē, sicuti eandē approbāt scripturę vtriusq; Testamenti. Interim simul docent, & per naturam, & per Euangelium licere beneuolis sua sponte inter sese viuere communiter, atque hoc ipsum non solùm licere, sed & consultum esse tum à Christo, tum à Spiritu sancto velut eximium quoddam opus perfectionis. Augustinus in libro de hæresibus, Apostolici, inquit, sunt qui se isto nomine arrogantissimè vocauerunt, eò quòd in suam com-

Viuūt Anabaptistæ in cōmuni sicut religiosi: sed illi hæreticè, isti catholicè.

August. ad Quoduult deum.

communionem non reciperent vtentes coniugibus, & res proprias possidentes, quales habet Ecclesia Catholica & monachos & monachas, & clericos plurimos. Sed ideo isti hæretici sunt, quoniam se ab Ecclesia separátes, nullam spem putant eos habere, qui vtuntur his rebus, quibus ipsi carent. Hæc August.

De laudibus quas habet in scripturis spontanea possessio rerum in communi. CAP. XVI.

M. COmmunis rerũ possessio inter beneuolos principio nihil prorsus in se continet, vnde meritò culpari posset. Nihil enim pugnat aduersus ius gentium, nihil contra ius ciuile, vt patet ex his quæ dicta sunt Tract. 7. cap. 6. Nihil etiam continet seruile aut coactionis, quia procedit de spontanea vniuscuiusque voluntate: nihil ociosum, fit enim intuitu pietatis expeditiùs colédæ. Deinde habet vnde toti mundo præclara & venerabilis esse debeat. Est enim veraciter secundum naturam optimè dispositam, qualis fuit tempore innocentiæ, & qualis erit rursus in cælo. Et insuper ad amussim conformis Euangelio Christi, vt est videre Act. 2. & 4. cap. Est expedita properatio ad perfectioné, vt patet ex verbis & factis Christi & Apostolorum eius. Est mutatio melioris pro eo quod bonum est, aut saltem non malum. Nam meum & tuum nõ sunt mala, etiamsi nonnunquam sint à malo, & non raró malorum & dissidiorum causa. Est reditio ad primitias Spiritus Sancti, qui mox vt datus fuit, in primis velut eximiũ quiddã docuit viuere in cõmuni. Est præludiũ eius societatis quæ expectatur post hanc vitã in cælis. Siquidé in cęlis regnũ commune est vniuersis Sanctis, prout claré insinuat Saluator Matt. 25. Venite benedicti Patris mei, possidete paratũ vobis regnũ à constitutione mũdi. Multi benedicti,

Vnde commendetur possessio rerũ in communi.

 re-

regnũ vnũ:tamen possidete illud omnes, quia omnibus paratũ est vnũ, vt possideatis illud vnanimiter. Et quibus cõmunis est Deus, & Christus dominus, illis quomodo poterũt nõ omnia esse cõmunia? Est deniq; status quidã firmans hominẽ in vno, ne amplius circũambulet in circuitu. Nam sicut impij secundũ Prophetã ambulãt in circuitu, sic & cupidi rerũ mundi huius laborãt quasi in circulo siue circumitione semper quęrẽtes, & nunquã peruenientes ad id quod est propriũ diuitiarũ, nimirũ suis contentum esse secundum Ciceronem. Nunc hoc quærunt, nunc illud, post illud quoque aliud, nec interim minuitur sitis quærendi. Quia omne quod habent sperato minus apparet. Porrò qui Euangelicè habent omnia communiter, sibi imponũt statum, vt deinceps pręter cælestia nihil quærant in terris, apprehendentes praxim illius dicti Apostolici, Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Nihil sibi de suis, nihil de aliorum rebus petentes præter subuentionem necessitatis. Vltra quam si quid inter eos superest, hoc continuò ad manus indigentium abit. Nam si inter illos qui viuũt communiter, singuli quidem renuncient proprietati possessionum, sit tamen commune studium omnium augere rem supra modum, vt apud singulos maneat professio paupertatis Euangelicæ, apud communitatem verò ipsorum sint Crœsi diuitiæ, nec minus quàm Euclionis auaritia, certè non est hæc Euangelica illa, de qua loquimur communio rerum.

Psalm 11.
Auari laborant in circulo.
1.Timot.6.
Quorundã possessio in cõmuni parũ laudãda.

D. Tamen istud perquàm frequens est in multis conuentibus nostræ prouinciæ.

M. Ideoque versi sunt in prædam, facti esca nobilium & laicorum. Iuxta illud: Quod non habet Christus, rapit fiscus. Ad mulos trãsit & equos, aut his peiores sycophantas, quod in vsum pietatis sancta pepererat religio. Vindex

dex manus Domini eſt, monaſticos religioſos non infrequenter dura premi neceſſitate ſub potentibus prælatis, etiã inter ampliſſimas ſuas poſſeſſionũ opes. Quia dum haberent abundè, maluerunt theſaurizare ad copiam, quàm indigentium ſubuenire inopiæ. Quod vidimus teſtamur. Valeant iſti, tam enim nõ ſunt pauperes, vt ridiculam reddant paupertatem Euangelicã. De illis agimus, quibus Chriſtus quærendus primum eſt, poſt Chriſtum virtus, reſpectus verò ad tranſitoria mundi vix vltimum locum ſibi vendicat. Quibus quod habent ſeruit ad vſum, ſecũdum rationem & ſobrietatem, adeo vt nullus ad luxum, nullus non habeat ad ſufficiẽtiam. Quod verò ſupereſt, ad ſinum recurrit pietatis. Quicquid de contemptu rerum prædicat Euangelium, in hoc profectò genere vitæ, quàm pulcherrimè ſeſe demonſtrat. Quicquid de vera pietate, nuſquam adeſt huberiùs. Fieri enim non poteſt, vt qui tam amicè communicant bona ſua temporalia, quæ vſu conſumuntur, non communicent multò ſtudioſiùs ſua bona ſpiritualia, videlicet doctrinam fidei, adhortationem, orationem, fructum bonorum operum, gaudium in proſperis, ſubuentionem in aduerſis, & omnem affectum cordis, quæ vſu conſumi non poſſunt: ſed quo communicantur liberaliùs, eò fiunt & huberiora in ſe, & hero ſuo vtiliora. Quàm igitur bonum, & quàm iucundum habitare fratres hoc pacto in vnum. O quàm deſideraui ego frequenter (vt ipſe noſti) ſic viuere in communi cum aliquot doctis & pijs ſacerdotibus, meditando perpetuò in ſcripturis, non tã diſcendis, quàm vita exprimendis, citra votum & diſtincti habitus obſeruationem, quàmdiu vnicuique voluntas bene prompta & ſpontanea foret. Qualiter olim ſimul vixiſſe plurimos ſacerdotes non dubito. Sed neſcio quis cacodæmon ſemper impediuit ne eſſet in operis exe

cutio-

cutione, quod multo fuit tempore in voto. Credo me planè indignum incepto tam sancto, tamque verè Euangelico. Valde enim purgatos oportet in quibus Spiritus Dei operabitur tam eximia sua futuræ vitæ preludia. Necdum tamen diffido, quin Deo dante fiat aliquando, & tum temporis, tu fili mecum vnus eris, seu potiùs ego tecum: noui enim quàm ardeat intus in corde tuo pietatis studium.

De erroribus illorum qui æquant, aut præferunt diuitias paupertati. CAP. XVII.

M. Aput vnum portentosi dogmatis circa paupertatem Euangelicam præcidimus, Verùm alia ex parte aliud succrescit plus habens veneni, magisque difforme errorum varietate. Nam quidā diuitias paupertati æquant, vt Iulianus. Alij præferunt, vt Vigilantius. Alij contendunt Euangelium nec præcipere, nec consulere à facultatibus discedendum si non eripiantur, sicut nec præcipit aut consulit res suas in commune conferre, vti illi qui se nostro æuo vocarunt Protestantes, haud multum distantes ab errore illorum, qui tempore Thomæ Aquinatis dogmatizabant in scripturis ne laudari quidem paupertatem actualem: sed tantū modo habitualem, qua diuitijs, etiamsi affluant, cor non apponitur: qua qui possident, tanquam non possidentes sunt. At omnibus his faucibus inferni obijciendum est. quod obijcit impetuoso Vigilantio diuus Hieronymus, nimirum illud Saluatoris, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quę habes, & da pauperibus, & veni sequere me, & habebis thesaurum in cælo. Rogo enim si melius, aut æquè benefaciunt, qui vtuntur rebus suis, & paulatim fructus possessionum pauperibus diuidunt, quàm qui possessionibus venundatis simul omnia largiuntur, cur

Varius error nolentiū diuitijs præferre paupertatem.

Psalm.61.
1.Cor.7.

Exponitur illud, Si vis perfectus esse, &c.

cur æterna Dei sapientia fecit hanc necessariam consequentiam, Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus? Omnis siquidem facta illatio pêr coniunctionem, Si, est necessaria. Omnis autem sermo indefinitus valet vniuersalê in disciplinis tradendis. Itaque vende quę habes, & da pauperibus, idem est, ac si diceret, vende omnia quæ tua sunt, omniumque preciũ pauperibus distribue, vt à compedibus liber expeditè efficiaris nobis vita & functione similis. Nemo inter nos aliquid possidet, omnes omnibus mundi bonis renũciauimus, vnicè sectamur, vnicè tractamus, quæ regni Dei sunt, quod nunc appropinquauit, nos prorsus quoad necessaria vitæ diuinę prouidentię committentes. Quod certè est præcellentis cuiusdam perfectionis, vltra communem vitam credentium consistentem in obseruatione mandatorum Dei. Cuius perfectionis, quam tibi deesse video, si particeps esse quæris, veni nudus & exutus facultatibus tuis, & sequere me, simili modo quo isti qui mecum sunt. Paupertas expeditum facit, paupertas virtuti præparat, paupertas contra tyrannos & aduersitates armat, paupertas ad ea quæ regni Dei sunt anhelũ reddit, totumque hominem diuinæ prouidentiæ fide fiduciaque velut funibus quibusdam alligatum tenet. Hanc nos cultores aduenientis regni Dei, præ regno mundi toti sectamur. In hac te nos sequi oportet, si vis perfectus esse. Quicunque igitur aut æquant aut præferunt diuitias paupertati duces errorum sunt subuertentes doctrinam veritatis, ne suis facultatibus addicti, à perfectione Euangelica longiùs abesse videantur, potissimùm quos vltimo & penultimo loco induximus. Non veniat igitur anima tua in consilium eorum. Non enim tantummodo dixit, Vende quæ habes, sed vade & vende, Quo significatur propediem & citra moram faciendum quod consuluit.

luit. Putant quidem illi satis esse paratum habere animũ vendendi dum tempus, locus, aut fidei confessio postulauerint. At cõtrà, Nunc, inquit, pede tuo adhuc stante vade, & vende, vtroque verbo imperiũ præsentis temporis habente. Atque illam fuisse Saluatoris sententiam probè intellexerunt Apostoli actu dimittentes omnia. Intellexerũt & primitiæ credentium in die Pentecostes,
Act. 2. de quibus scribitur: Possessiones & substãtias vendebãt, & diuidebant illa omnibus, prout cuique opus erat. Rur
Act. 4. sum, Quotquot possessores agrorum aut domorũ erãt, vendentes afferebant pretia eorum quæ vendebant, & ponebant ante pedes Apostolorum. Vendebant, inquit, diuidebant, adferebant pretia ad pedes Apostolorum. Hæc ad habitum bonę voluntatis pertinent, an ad operis executionem?

D. Arbitror ad operis executionem.

M. Arbitraris? Quin potiùs certo certiùs habe. Iuncta est historica narratio eorum qui sic fecerunt, cum doctri na qua ita faciendum edocuerat Christus, quæ duo te fallere non possunt. Sic autem fecisse ex inspiratione Spiritus Sancti, idque recens post primum illapsum eius, & adhuc sub ipsa Apostolorum gubernatione, an non maioris virtutis ac meriti esse debet, quàm retentis facul-
Act. 5. tatibus, in bono pioq; earum vsu persistere? Vindex Dei manus exterminio damnauit Ananiam & Sapphiram vxorem eius, eò quòd hanc Euangelicæ paupertatis sophiam fraude aspergerent, mentientes Spiritui Sancto. Vbi ergo parebunt, aut quæ damnatio illorum, qui non solùm mendaciter, sed superbè, sed malitiosè, confictis confutisque argumentis, eam prorsus subuertere nituntur? Illi duntaxat partem de pretio fraudabant, metuentes forte ne res non haberet successum. At isti toti in hoc sunt, vt Apostolicum vitæ genus, quod pro sua cupiditate

tate auersantur, penitus aboleant. Adeo vt deinceps nemo laudet, nemo promoueat, nemo denique sectetur. Reddat illis Deus secundum mensuram malitiæ retributionem in sinu ipsorum.

D. Quid autem dicemus ad has Scripturas, Propter inopiam multi deliquerunt. Item, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, & alias eiuscemodi? Ecclef.27. Prouer.30.

M. Quod loquuntur de paupertate communi, qua premitur homo nolens, qualis & inter gentes est. Nos autẽ hucusque disseruimus de spontanea, fideli, Euangelica paupertate, quam Christus omnibus prætulit velut commodum vehiculum perfectionis Euangelicæ.

D. Quid ad istas, quæ admodum contemptim paupertatem eleuant, videlicet, Etiam proximo suo pauper odiosus erit. Item, Fratres omnes pauperis oderunt eum. Itẽ, Sicut abominatio est superbo humilitas, sic & execratio diuitis pauper? Prouer.14. Prouer.19. Ecclef.13.

M. Quòd loquuntur de paupertate secundum communem vecordium insensatorumque hominum æstimationem, quòdque longè aliud est iudicium Dei, & eorum qui spiritu Dei nobilitati sunt, dicente Psalmista: Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. Et alibi, Factus est Dominus refugium doch, hoc est, pauperi, contrito, & confracto. Valde disertè Iesus filius Sirach, Est homo, inquit marcidus, egens recuperatione, plus deficiens virtute, & abundans paupertate, & oculus Dei respexit illum in bono, & erexit eum ab humilitate ipsius, & exaltauit caput eius, & mirati sunt in illo multi, & honorauerunt Deũ. Communis etiam paupertas quamlibet misera & contempta, si per fidem & patientiam animo infracto, cum gratiarum actione à Domino suscipiatur, habet permagnum meritum apud Deum. Nónne Lazarus mendicus vlceribus plenus, iacens famelicus ante ianuam diuitis Psalm.67. Ecclef.11. Luc.16.

epu-

epulonis, desertus, contemptus, cui ne de micis quidem cadentibus ex mensa diuitis dabatur, nónne, dico, hîc talis misericordiarum Domino curæ fuit, & ab illo remunerationem accepit? Sic enim describit Lucas, Factum est autem vt moreretur mendicus, nempe Lazarus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Ostendere autem hoc loco innumeris scripturis & exemplis propensionem beneficentiæ diuinæ qua eiusmodi paupertates fouet atque remunerat, profectò non foret operosum. Verùm quia non est huius instituti ad reliqua consilia Euangelica exinde properabimus.

De obedientia quid sit, & quò propriè relationem habeat. CAP. XVIII.

M. *Obedientia felicitatis mater.* Greg. lib. 35 Moral. cap. 12.

PRouerbium erat inter priscos, obedientia felicitatis mater. A fabulosis quidem figmentis poëtarum sumptum, attamen verissimum. Nã teste Gregorio, Obedientia sola virtus est, quę virtutes cæteras menti inserit, insertasque custodit. Virtus autem felicitatis possessio est. Rursum, Obedientia meritum fidei habet: quæ enim fides præmõstrat, ea exequitur. Ipsa igitur est felicitatis acquisitio, cuius illa prę monstratio erat. Tertiò, Obedientia inferiora superioribus connectit, & quæ horum sunt, illorum facit. Nam bene morigerum esse progenitoribus suis, item naturæ, in primis autem Deo, participem facit felicitatis paternę, felicitatis naturalis, felicitatis denique diuinæ. Sed & politicæ felicitatis alumni permanent, qui gubernationi primatum per obedientiam consentiunt. Immorigeri verò, quicunque illi fuerint, omnes tandem excidunt à felicitate eius, cui per obedientiam subesse noluerunt. Filium rebellem patri leges exhæredẽ definiunt. Et qui naturæ inobediẽs, ipsam suis prauis affectibus parere cogit, haud diu

diu inter naturalia bona ſuauiter viuit. Vt enim ſobrietas ſanitatis mater eſt, ita plures crapula q̃ gladius necat. Et effuſa libido quos non reddit miſeros, egenos, cadaueroſos, vel inter ipſa naturæ bona? De inobedientia autem contra Deum ſcriptum eſt, Quòd retributio eius erit in flamma ignis, dantis vindictam ijs, qui non nouerunt Deum, & qui non obedierunt Euangelio domini noſtri Ieſu Chriſti. (illud eſt infideliú, iſtud verò Chriſtianorum non obedientium) Qui pœnas dabunt in interitu æternas à facie Domini, & à gloria virtutis eius: cùm venerit glorificari in ſanctis ſuis, & admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. Vidéſne quàm excidunt omnes inobedientes Euangelio à gloria felicitatis Chriſti, ipſo dicente, Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis? Quam ego non tradidi iniquitatem veſtra voluntate quæſiſtis: quam tradidi Euangelio meo iuſtitiam, per inobedientiam deſpexiſtis: diſcedite nunc à me, quia nõ eſt talibus pars vlla mecum in regno Patris mei. Verùm, Qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum. Ipſe mecum vnus erit (infelicitate mea) ſicut & ego cum Patre vnum ſum, in gloria eius: quod voluntatem ipſius perfecerim. Cæterùm vt à vocis interpretatione exordium ſumamus, Quid obedire?

2. Theſſ. 1. *Luc. 13.* *Matth. 7.* *Ioan. 17.*

Quid ſit obedire.

D. Obtemperare, auſcultare, obſequi, aurem mentemq; præbere.

M. Hæc autem quò relationem habent, ad imperiúmue poteſtatem habentis, an etiam ad alia?

Quò relationẽ habeat obedientia.

D. Puto ad iuſſum eius qui vel natura, vt Deus, et Pater: vel gubernatione, ſuperior eſt, vt præpoſitus & magiſtratus.

M. Nónne melioris obedientiæ filius eſt, qui dicto obedit, & ad nutum obſequitur?

D. Sic apparet.

M. Rursum, Tractus siue impulsio suauiórne est, an spótanea accessio?

D. Vtiq; accessio, et illa quò magis volútaria, eò suauior.

M. Igitur inferiores quo magis præueniunt maiorum imperia, solo nutu vel signo voluntatis eorum contenti, eò purior est ipsorum obedientia, plus habens dulcedinis, & vim maiorem vniendi cum superioribus, vt fiat quod dicitur, Obedientia felicitatis mater. Videtur ergo relationem habere ad omnia, quibus superiorum placita, nedum iussa innotescunt. Placent autem maioribus & quæ docent, & quæ consulunt, & quæ mouent, & ad quæ inuitant plærumque magis, quàm quæ per imperiū iubent. Filij Israël cùm ad obediendū bene spontanei essent, Omnia, inquiūt, quæ locutus est Dominus faciemus, & erimus obediétes. Non tantū ea, quę iubet imperando, faciemus: sed omnia quæ locutus est, hoc est, quęcūq; sibi beneplacita fore vel verbo significauerit. Scripserat certè tū téporis Moyses in volumine legis vniuersos sermones Domini, iussa eius, monitiones eius, consilia, documenta. Nec expectauit Abrahā imperiū vt obediret, sed satis erat innotuisse sibi quoquo modo beneplacitum domini Dei sui. Neque per imperium dictum fuit, Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & veni in terram, quam monstrauero tibi: sed per insinuationem siue inuitationem, qua Deus auribus Abrahæ insinuauit, quid sibi bene gratum in eiusmodi foret. Quantulum enim esset, aut cur magna laude dignum, acquiescere omnipotéti Deo de cælo per expressum imperium iubenti? Quísue adeo est barbarus, vt numini prodigiosè è nubibus imperanti non pareat?

Obedientia relationem habet ad omnia, quibus superiorū volūtas innotescit.

Exod. 24.

Genes. 12.

D. Tamen verba imperatiui modi sunt, quibus dicitur: Egredere de cognatione tua, veni in terram, quam monstrauero

Obiectio.

ſtrauero tibi, tolle filium tuum, & offer mihi in holocau ſtum, &c. Sed & ipſe textus vtitur verbo præcipiendi dicẽs. Egreſſus eſt itaq; Abraham, ſicut præceperat ei Dominus.

M. Eſto. At vtentes verbis eius modi non ſemper imperamus: ſed aliquando inuitamus, nonnunquam conſulimus, aut adhortamur, vti ſuprà ex Scripturis tibi demonſtratum meminiſſe debes. Nec verbum præcipere, eſt propriè per auctoritatem imperare: ſed potiùs anticipare, præoccupare, præmonere, inſtruere, docere. Vnde & artium magiſtri vocantur præceptores, & eorum documenta præcepta. Quemadmodum etiam Apoſtoli ac Iudæi, qui à Chriſto doctrinam fidei ſuſceperunt, vocãt ipſum præceptorem ſuum, eiuſque ſalutares doctrinæ rectè Euangelica præcepta appellantur. Ad hæc, quando dixit Saluator ad Petrum & Andræam, Venite poſt me, & faciam vos fieri piſcatores hominum. Non vtique per imperium dixit. Enimuerò veniens Ieſus de deſerto, vbi quadraginta diebus ac noctibus in oratione Dei latuerat incognitus omnibus, nullamque vllius poteſtatis ſpeciem præ ſe ferens, quomodo imperaſſet piſcantibus caſu repertis? Aut illi qua ratione perſuaſum habuiſſent, ſe homini illi ad obediendum ſubiectos eſſe? Non igitur imperij erat quod dixit, Venite poſt me, ſed inuitantis. Illi tamen videntes totum habitum inuitantis eſſe hominis Dei, per omnia ad functionem virtutis compoſiti, relictis omnibus quàm promptiſſimè obedierunt vocanti. Præterea obedientia illa Rechabitarum ſcripturis non parum commendata, qua obtemperabant patri ſuo Ionadab filio Rechab in iſtis, Non bibetis vinum vos & filij veſtri vſque in ſempiternum. Et domum non ædificabitis, & ſementem non ſeretis, & vineas non plantabitis, nec habebitis. Nequaquam reſpiciebat iſtiuſmo-

Solutio.

Verba imperatiui modi nõ ſolùm habẽt imperãdi ſignificationem.

Matth. 4.

Ierem. 35.

di velut imperata à Patre (ſiquidem pater talia imperare non poteſt, quòd patriam poteſtate longè excedant) ſed velut ea, quæ piè à pio patre præcepta, hoc eſt, docta erant, rectéque conſulta, tanquam multum momenti ad colendam pietatem habentia. Hæc autem omnia ideo induxi, vt tandem videre valeas, quæ ſit natura illius obedientiæ quam inter conſilia Euangelica annumerare oportet.

De diuiſione obedientiæ in diuerſas partes quaſi ſpecificè diſtantes. CAP. XIX.

M. Vemadmodum omnem diſciplinam domeſticam, ſcholarem, politicam, item luminis quod intus ſingulis inditum eſt directionem multipliciter partiri licet in ea quæ per imperium iubentur aut vetantur, & in decreta ſiue conſulta (vnde & Senatuſconſulta, plebiſcita, & id genus alia) inſuper in doctrinas, poſitiones, exhortationes, redargutiones, qualia etiam, & quidem magis propriè, recepta dicuntur.

Prima diuiſio obedientiæ. Ita & obedientia multifariam partienda eſt. Primò in obedientiam naturæ, & obedientiam fidei. Illa ſequitur lumen inditum naturæ: in hominibus quidem lumen vultus Dei ſignati ſuper nos, hoc eſt, lumen rationis: in reliquis verò creaturis inſtinctum naturalem. Hæc autē ſequitur directionē fidei, quam Paulus vocat obeditionem fidei, dicens: Reuelationē myſterij temporibus ęternis taciti nunc patefactam eſſe in obeditionem fidei. Secundò in obedientiam neceſſariam, nempe à lege vel natura impoſitam, & obedientiam liberam, quam ſponte propria eligis cauſa virtutis circumſpectiùs perſeuerantiuſque colendæ. Illa reſpicit præcepta per imperium iuſſa, iſta omnia quibus placita Dei vel ſuperioris quoquo modo innoteſcunt. Non quòd omnibus obſtringeris,

Pſalm. 4.

Rom. 16.

ſed

sed quòd te illis sponte propria obstrictum velis salutis causa. De necessaria obedientia intelligitur illud: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, hoc est, ea quæ iussione imposita sunt, quorum si vel vnum per inobedientiam prætermiseris, factus es omnium reus secundum Iacobũ Apostolum. De libera verò dictum est, Sequuntur agnũ quocunque ierit, hoc est, quocunque præcesserit beneplacitum agni, eò toti, & quàm obedientissimè conuolant virginea illa agmina, de quibus ibi sermo est. Et illud, Meus cibus est, vt faciam voluntatẽ eius, qui me misit, vt perficiã opus eius. Hoc est, tã sapit mihi tamque reficit me, implere quęcũq; placita sunt ac grata Patri, quàm famelicum reficere potest bene parata esca. Rursum autẽ obeditionũ quæ Deo aut superioribus impẽduntur, alia est seruitutis, qua quidem ira iubentis cauetur, sed obedientis conditio nihilo melior redditur. Quam secundũ Scripturam licet inertem, inutilem atque seruilem appellare. Cuius descriptio habetur Luc.17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus quod debuimus facere, fecimus. Nam facere duntaxat opus imperatum, quid est prẹter necessitatis debitum exhibere? Quid vltra præstat, quàm animata inanimataque omnia? Quibus satis est pro impletis obsequijs, esse quod sunt, & interteneri in rerum ordine quomodo intertenentur, nihil eis ob hoc amplioris gratiæ aut remunerationis debetur, vt pleniùs tibi ostendimus in primo tractatu huius libri. Alia est charitatis iuxta formam loquendi quam Apostolus Petrus obseruat dicens: Animas vestras castificantes in obedientia charitatis, pulchrè eam ipsam sequestrans ab inerti & seruili obedientia, quæ habenti inutilis manet. Nam quæ charitatis est, gratia & remuneratione omnipotentis Dei digna habetur. Si quæris causam diuersitatis, hæc est, Quoniam non so-

Matth.19. *Iacob.2.* *Apoc.14.* *Ioan.4.* *Necessariæ obedientiæ subdiuisio.* *1.Pet.1.*

lùm facit opus imperatum, sed sic, eoque modo & affe-
Aliud est facere opus imperatū, aliud facere voluntatē Patris. ctu obtemperat, vt faciendo opus, volútatem Patris qui in cælis est simul adimpleat: vtque affectu paterno iubentis respondeat correlatiuus affectus filialis obsequentis. Quod vnum successione in felicitatem ac hæreditatem paternam dignum iudicatur, secundum omnia iura, etiā secundum ius verbo Dei expressum, dicente Saluatore:
Matth.7. Non omnis qui dicit mihi, Domine domine, intrabit in regnum cęlorum: sed qui facit voluntatē Patris, vt Patris est, & à Patre procedit, quod nō fit, nisi correlatiuo affectu filiali. Præsidebat Deus olim Israëlitico populo tanquam dominus, imperio quodam dominatiuo, ac lege, quæ secundum Apostolum iram operatur, dicens:
Rom.4. Ego dominus Deus tuus (qua phrasi plena est Scriptura veteris Testamenti) illique largiebatur bona terræ, & fœcunditatē in vxoribus ac gregibus, veluti stipendia quædā temporalia, qualia seruis conductitijs à Dominis dari solent. At renatis in Christo, nunc tempore gratiæ pręsidet tanquā Pater, gubernans eos paterno affectu, vt filios suos atque hæredes, cohæredes autem Christi. Et eā ob causam ab eisdē renatis debet impleri voluntas ipsius, velut eius qui pater est, affectu scilicet & amore erga eum tanquam patrem. Quod vtique est obedire obeditione
1.Pet.1. quam Petrus appellat charitatis. Zacharias verò prophe-
Luc.1. tando vocat seruitutem, qua seruimus Deo in sanctitate & iustitia, quas qualitates promeruit Christus his, qui in suo sanguine renati sunt, vt sancta grataque obeditione Deo patri obediant tanquam filij. Hæc de priori genere
Liberæ obedientiæ subdiuisio. obedientiæ quam necessariam appellamus. De posteriore verò genere, quam obedientiam liberam vocamus, hoc habe, quòd & ipsa subdiuiditur in eam quæ semper manet in arbitrij libertate, & eam quæ spontaneo tuo voto tibi in præceptum commutatur. Illa promptè imples

quæ-

quęcunque Deus pater,aut alius pro Deo legatione fungens annunciat, etiamsi nec lege ad ea obstrictus fueris, nec natura. De qua dicitur, Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi. Hoc est, mox, atque promptè obediuit, vbi placita mea peruenerunt vel ad alteram duntaxat aurium eius. Qua phrasi significatur paratissima summeque obuia obedientia: adeò vt non expectetur donec pręcipiendo pręceptum fuerit, aut ita pœnis ac comminationibus iussum, vt ambæ tinniant audientium aures. Cui simile est secundum phrasim Scripturæ, Audire vocem domini, item audire verbũ Dei, dicente Zacharia: Erit hoc, si auditu audieritis vocẽ domini Dei vestri. Dicẽte etiam Domino ad Apostolos, Vestri autem beati oculi, quia vidẽt, & aures vestrę, quia audiunt. Ideo sanè beatæ aures vestrę, quia sufficit vobis audisse doctrinam salutarem: ideo beati oculi, quia sufficit vidisse mirabilia Dei, vt obsecundantes sitis ad omnia corde bono atque perfecto. Etenim vt Pater meus dixit, Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene cõplacui, ipsum audite, ita facitis, suscipientes obuia obedientia quæcunque annuncio Patri vestro, qui in cælis est, grata esse, non expectatis vllis iussionibus ac minis more seruorum: satis enim vobis, vt beneuolis filijs, est, quòd is qui intus amoris affectus signo aliquo excitetur. Quandoquidem filius vt aliquid patris est, ita vocem patris tanquam vocem patris agnoscit, illique ea ratione auscultat. Hinc illud, Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Ecce inter audire & non audire verbum Dei, vnam hanc differentiam ponit, esse vel non esse ex Deo. Quod vnum rursum distinguit inter filios & alienigenas. Nam alienigenarum est, ex iussionibus & imperijs pendere eorum, quibus subduntur: filiorum verò est esse ex patre, hoc est, natu-

Psalm. 17.
Zach. 6.
Matth. 13.
Matth. 17.
Ioan. 8.

ram ex ipso habere. Atque hi sanè significantur per terram bonam in quā semen cecidit, quia corde bono & optimo audientes verbum, retinent, & fructum afferunt in patientia. Dicit autem corde bono & optimo, vt etiam inter hos incipientium, & proficientium distinctionem subindicet. Magna profectò differentia est inter audire verbum Dei, & facere præcepta eius. Illud propriè non nisi beneuolorum est & proficientium: hoc etiam seruorum & carnalium, qui oderunt quidem peccatum, sed solùm formidine pœnę, non virtutis amore. Inter illos porrò nonnullis timoratis, ne hoc quidem satis est, quòd pro suo arbitrio propriam voluntatem captiuent in obsequium verbi Dei, quin hoc ipsum etiam alterius iudicio vicem Dei gerentis faciunt, quo circũspectiùs perficiant, quod facere statuerunt, alterius obedientiæ seipsos per omnia subijcientes. Quale in scripturis vocatur adhærere alicui, aut discipulum agere. Quomodo filius prodigus redactus ad extremam necessitatem, adhæsit vni ciuium regionis illius. Quomodo & Dionysius Areopagita, & mulier nomine Damaris, & alij cum eo credentes adhæserunt Paulō. Quomodo & Ioannis Baptistæ discipuli adhæserunt ipsi, in omnibus audientes vocem eius. Vtrũque autem horum fit libera voluntate, & quàm diu placet. Posterior verò liberarum obeditionum tũc incipit, quando homo non solùm dimittit quæ mũdi sunt, sed & seipsum abnegat, ac prorsus Deo velut holocaustum consecrat. Prout fecerunt Apostoli & infiniti alij post Apostolos, prout etiam faciunt nũc monasticæ perfectionis candidati, per abnegationem propriæ voluntatis, immobili decreto animi firmatam, dum profitendo atque vouendo vertunt sibi consilium in præceptum. Quo facto non amplius integrum est pedem retrahere, aut retrorsum respicere, propter Scripturam, Vouete & reddite,

Luc. 8. (margin: beside "ram bonam")
Luc. 15. (margin: beside "re alicui")
Act. 17. (margin: beside "gus redactus")
De libera obedientia ad quā nos voto obstringimus. (margin)
Psalm. 75. (margin: beside "aut retrorsum")

reddite. Quia tamen non alia obligatione post votum astringuntur, quàm ea cui ipsi sua sponte se vouendo alligauerunt, etiam talis obedientia inter liberas annumeranda est, quòd ex radice liberæ volũtatis ortum habeat. Vt autem velut epilogo concludam, habes ex præmissis partitionibus obedientiæ differentias, nempe obedientiam naturæ, & obedientiam fidei: obedientiam necessariam, & obedientiam liberam: obedientiam seruilem, & obedientiam filialem: obedientiam denique seruitutis & obedientiam charitatis. Quæ vt ex verbo Dei collectæ sunt, ita eidem intelligendo non parum lucis adferunt.

D. At distantiam harum differentiarum needum plenè assequor.

M. Quantum lumen naturæ & lumen fidei, tantum distant obedientia naturæ & obediẽtia fidei. Illa ordinem limitesque naturæ non egreditur: ista verò vltrà conscendens debitè submittit hominem verbo quod locutus est ipse Deus, vel per semetipsum, vt fecit circa nascẽtis mundi exordiũ, vel per Prophetas, vt fecit olim multifariam multisque modis: vel per filium suum quem constituit hæredem vniuersorum, vt fecit nouissimè diebus istis. Heb. 1. Quantum insuper præceptum & consilium siue doctrina, tantum distant obedientia necessaria & obedientia libera. Illa enim si violetur reum facit damnationis: ista verò violata dũtaxat minus bonum minusq; perfectum constituit: nisi quatenus voto fuerit confirmata. Adhæc quantum timor & amor, tantum distant seruilis & filialis obedientiæ. Denique quantum distant animatum & inanimatum, fides sine charitate, & fides per dilectionem operans, tantum differt obedientia seruitutis & obedientia charitatis. Illa ad salutem consequendã ferè nihil confert, hæc pene sola in eam regnumque Dei introducit. De liberis autem obedientijs, quas ipsas filiales ac charita

tis esse oportet, alioquin ad meritum inefficaces, quomodo inter consilia Euangelica annumerentur exinde disseremus. Postea adiecturi de gradibus obedientiæ, qui surgunt tam ex parte eius cui obediendum, quàm ex parte ipsius obedientis.

Obedientia quæ annumeratur inter consilia Euangelica quibus sit scripturis demonstranda. CAP. XX.

M. Dionys. de diuinis nominibus cap. 4. Dionysius Areopagita Pauli discipulus docet diuinum amorem ecstasim facere, hoc est, amatorem sic extra se rapere, vt non sinat eum suiipsius esse, sed eius quem amat. Vnitiuus enim est amor, nec cessat, donec effecerit inter amantem & amatum vnum velle, & vnum nolle, cor vnum, & animam vnam, quò tandè cum Apostolo dicat, Viuo autem, iam *Gal. 2.* non ego: viuit verò in me Christus. Cuius affectu & arbitrio perinde feror, ac si ipse non haberem affectum aut arbitrium. Quæ licet habeam, tamen amore rapiente, illius, quem amo, fiunt, illiusque esse volo, nonnunquam firmo immobiliq; animi decreto. At inquiés, Quorsum hæc? Vt tertij consilij Euangelici rationem, quod est obedire vsque ad plenam suiipsius abnegationem, à fonte (quod aiunt) tibi aperiam. Fons etenim talis obedientiæ est amor ecstaticus, quo velut liquescit anima in Deum, cunctis quibus eximiè colitur Deus conglutinata. Diximus de voluptatibus carnis abdicãdis per continentiam,

Obedire Deo vsque ad perfectã sui ipsius abnegationẽ est cõsilij Euã gelici.

1 Cor. 7. Quoniam qui cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Diximus prætera de bonis externis posthabendis per spõtaneam pau-
Matth. 19. pertatem, Quia facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum cælorũ. Nunc autem dicemus de abrenunciatione propriæ voluntatis quæ fit, tum per obedientiam fidei & charitatis, tum per

eã quę libera eſt, vel omnino, vel ſaltem in radice voluntatis ſpontaneè vouentis perfectam obedientiam. Quali votiua promiſſione accedente, tunc demum fit plena ſuiipſius abnegatio. Chriſtus dominus inuitans diſcipulos ſalutari ſuo conſilio ad ſummam perfectionis, dicit: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & ſequatur me. Abneget, inquit, ſemetipſum, non ſua aut ſuos tantum, ſed ſemetipſum, hoc eſt, propriam arbitrij ſui voluntatem: qua nihil homini æquè proprium, nihil intimiùs, nihil poteſt eſſe amabiliùs. Per hanc brutis animantibus præſtat, per hanc frui & vti valet, per hanc ſui ipſius potens ſuarum actionum dominus conſtituitur: vt agendo bene, laudem mereatur: malè autem vituperio ac punitione dignus habeatur. Quapropter rectè ſeipſum abnegaſſe dicitur, quicunque arbitrij ſui libertatem ſibi adimit, ſtatuens nihil deinceps pro ſua voluntate gerere: ſed in omnibus dicere cum Chriſto, Veruntamen Pater non mea voluntas, ſed tua fiat. Atque ex animo precari. Fiat voluntas tua, ſicut in cælo & in terra. Nam in cælo nulla eſt differentia inter iuſſa Dei, & placita eius: nullaque differentia obeditionum in animabus ſanctis: ſed in omnibus tam obuia tamque amabilis quàm naturæ vis & dilectionis plenitudo præſtarę poteſt. Ne autem iſtã, de qua loquitur, ſuiipſius abnegationem putet quis pertinere duntaxat ad actiones perſonales, aut domeſticas, aut ciuiles, in quibus non retinent ſuam voluntatem ſerui ſub dominis, aut paruuli ſub tutoribus & pædagogis, ſed ad altiùs quid proſpectet vniuſcuiuſq; cogitatio, ideo adiecit, Et tollat crucem: non quidem meam, ſed ſuam crucem, hoc eſt, aduerſitatem ſibi ſuperuenientem propter ſtudium virtutis, æquanimiter ferat: non tamen ſiſtendo ibi, ſed & ſequatur mę per arduam atque anguſtam illam puræ obedientiæ viam, pede inoffenſo animoq;

Conſilium perfectæ obedientiæ exprimitur
Matth. 16.
Luc. 22.
Matth. 6.

moque infracto, etiamsi minæ occurrant, & persecutiones, & flagella, quantumuis amara aut probrosa. Nam ego hac via, atque his exercitamentis præcedo vos versus portum salutis, factus obediens Patri vsque ad mortem, mortem autem crucis. Vis autem nunc scire, qualiter abnegauerit seipsum filius Dei, vt æternum Patris sui beneplacitum adimpleret? Qui cùm in forma Dei esset, inquit Apostolus, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum, factus obediẽs vsque ad mortem, mortem autem crucis. Igitur abnegatio qua Christus semetipsum abnegauit facta est cum ipsius exinanitione, summaque obedientia vsque ad probrosissimum supplicium mortis: adeò quòd nusquam deflecteret à beneplacito Patris, sed semper constans, semperque immobilis obsequutione persisteret. Dicit enim, Non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Neque descendi de cælo vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Qualia, & plura similis formę, quis, obsecro, referat ad ea quę per imperium iussa sunt, & non potiùs ad beneplacita Patris, paterno affectu desiderantis siue amantis tale quid in filio? Nam ideo Deum passim nominat Patrem, passim suam obedientiam cum voluntate Dei, vt pater est, componẽs, ne nos inter Deum & Christum imperatiuum quid somniemus, quale est inter dominos & seruos, inter iussa illorum, & obsecutionem istorum: sed quod dulcedine duarum voluntatum suauiter coëuntium festiuum atque amœnum est. Quale est inter beneuolam propensamque Patris voluntatem, & obuium redamantis filij obsequium, nihil sibi ob amoris magnitudinem de suo arbitrio relinquentis. Quale etiã esse debet in omnibus, qui

Philip. 2.
Obedientia qua se Christus abnegauit.
Ioan. 5.
Ioan. 6.

qui imitatione Christi sectantur eam perfectionem obedientiæ quæ est consilij Euangelici, ad quam inuitat Christus loco præallegato, dicés: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Adiungens ibidem, Qui enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam (hoc est, conteret omnes affectiones viuendi, quæ diuinis placitis exequendis remoram præstát). Qui autem perdiderit (hoc pacto) animam suam propter me, inueniet eam. Quid enim prodest homini si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suæ detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationẽ pro anima sua? Filius enim hominis venturus est in gloria Patris sui cũ Angelis suis, & tunc reddet vnicuique secundum opera sua. Quibus velut calcaribus incitat suos ad consiliũ abnegationis suiipsius fortiter subeundum.

D. Putabam ego verba illa Christi habere vim præcepti, & ad vniuersos pertinere Christifideles.

M. Forma dicendi sub conditione declarat non dicta esse per modum iussionis, sed doctrinæ aut adhortationis. Quæ quidem doctrina quadam tenus omnibus necessaria est, & communis. At in sua plenitudine non proponitur, nisi per modũ consilij & inuitationis, ijs qui spontanei sunt ad ardua illa perfectionis Euangelicæ cacumina superanda.

D. Quo vsque igitur ad omnes, & quo vsque ad perfectionis studiosos?

M. Amans, vt diximus, non remanet suiipsius, sed amati. Debet ergo quisque seipsum abnegare, animamq; suam odisse, quatenus id requirunt alia amati iussa, quæ præcipiendo præcepit. Alioqui suffunditur frigida, rumpiturque amor. Est quidã gradus diuini amoris, quo Deus diligitur propter se, & super omnia, quo certè minor esse non

ſe non poteſt. Quem vt attingas, omnia tibi & cuilibet abneganda ſunt quouſque impugnant hũc amoris gradum. Qui enim amat patrem aut matrem plus quàm me, non eſt me dignus. & qui amat filium aut filiam ſuper me, non eſt me dignus. Rurſum, Qui non exſpoliat ſeipſum veterem Adam, qui eſt de terra terrenus, & induit nouum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt, vt Chriſtus, de cælo cæleſtis. Tertiò qui non curat ablui & ſanctificari, & iuſtificari in nomine domini noſtri Ieſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri, ab illis ſceleratis & monſtroſis malis, quæ enumerat Apoſtolus, 1. ad Cor. 6. Item in quo adhuc regnat peccatum per opera carnis, quę enumerantur ad Gal. 5. nec incipit vireſcere in fructum aliquem Spiritus Sancti, de quibus ibidem. Denique qui non habet ſpiritum Chriſti, nec fit filius lucis, ſed manét tenebræ, ac Belial ſiue operarius iniquitatis, hîc non attingit ne infimum quidem gradum præfatæ doctrinæ Chriſti, vt aliquouſque diſcipulus eius fiat. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate? Aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Aut quæ conuentio Chriſti ab Belial? Igitur qui vult venire poſt Chriſtum, debet in primis abnegare quod erat, quouſque Chriſto aut veritati, aut diuinis iuſſionibus aduerſatur. Debet præterea & id quod ſequitur præſtare, nempe, Qui non tollit crucem ſuam, & ſequitur me, non eſt me dignus. Sequitur, inquam, ſaltem hactenus, vt malit cuncta tormentorum genera, & qualiacũque incommoda ſufferre, quàm ad vetuſtatem in Baptiſmo depoſitam redire, quàm nouitatẽ in Chriſto inchoatam non proſequi, quàm vel minimũ contra Dei iuſſa attentare. Porrò proſequi antedictam Chriſti ſententiam ſecundum intenſum ac eminentem charitatis gradum, quem ipſemet præeundo proſecutus eſt, adeò vt etiam in licitis tibi tuum arbitrium deneges, nec

Matth. 10. Colloſſ. 3. 1. Cor. 15. Epheſ. 4. 1. Cor. 15. 1. Cor. 6. Rom. 8. Eph. 5. 2. Cor. 6.

nec vlla carnis repugnantia patiaris animi tui obsequiũ diuelli à placitis Dei, etiamsi tantummodo consulta fuerint: aut vt te sponte offeras ad functionem Euangelij, quam certo certius manet discrimen vitæ: vel ante tribunal tyrannorum prodeas necdum citatus, acclamando, Christianus sum. Quo sanè genere seipsum abnegare, ad summam perfectionem vitæ Euangelicæ pertinet. Nec iniungitur cuipiam, sed velut eximium quid atque præcellens cùm verbo Christi tum exemplo suadetur vniuersis: persuadetur verò fide illustribus, ac præcellenti charitate ardentibus. Et vocatur perfecta obedientia vocis diuinæ siue verbi Dei, longè & quasi genere distans ab ea quæ vocatur præceptorum obedientia, tantummodo imperium & iussiones respiciens. Claruit autem hac prætacta obediẽtia in primis pater Abraham credens, & obediẽs Deo, adeò vt eius placitis posthaberet & patrẽ, & patriam, & omnem cognationem, filium denique vnicum, paratus peregrinari in terra aliena peregrinationem laboriosam & perdifficilem, vsque ad finem vitæ suæ, quemadmodum clarè patet in libro Geneseos per multa capita. Deinde Rechabitæ, de quibus diximus. Filij itidẽ Prophetarum illustres facti sunt in scripturis, quòd abnegata propria voluntate, subderẽt se per omnia obediẽtiæ vnius, qui spiritu prophetico cæteris clarior erat, idque in admiranda rerum indigentia, & vitæ abstinentia, vt legere est, 4. Reg. 4. In nouo autem Testamento ante omnes claruerunt hac perfecta obedientia fidei nostræ duces Apostoli, qui dimissis omnibus, firmiter adhæserunt doctrinæ Saluatoris in omnibus tã consultis quàm iussis, vti liber Lucæ de actis Apostolicis, & fidæ insuper historię vitę singulorum luculenter testantur. Post Apostolos verò eodem genere perfectæ obedientiæ valdè eminuerunt primitiæ credentium, supra quos cecidit igneus ille

Qui potissimũ claruerũt perfecta obedientia.

Abraham.

Rechabitæ.

Filij prophetarum.

Apostoli.

Primitiæ credentiũ. ille Spiritus Sanctus in die Pentecoſtes, de quibus ſcribitur Act. 2. Erant autem perſeuerantes in doctrina Apoſtolorũ, & communicatione, & fractione panis, & orationibus. Nota quòd dicit, In doctrina Apoſtolorum. Itaque in omnibus quæ ab Apoſtolis velut conſona pietati Euangelicæ docebantur, ad omnia admiranda quadam animi promptitudine aduolantes, nihil vltrà cogitantes de rebus, de ſolita agendi libertate, de vita denique conſeruanda. Omnia enim abnegabant, omnia longè Chriſto poſthabebant, inhærentes perfecta obedientia doctrinæ ſuſceptæ. Poſt hos ſurrexerunt ſanctorum

Aganothetæ Martyrum. Martyrum innumeri, qui velut anteſignani et aganothetæ ſpontè proſiliebant ad agones fidei, abnegantes vitam propriam, & prorſus omnia, nedum ſuæ voluntatis libertatem, quo ſanguine teſtimonij ſui & veram religionem illuſtrarent, & falſam obſcurarent, & ſuos inſuper commilitones prçeũdo ad agones ſacros inflammarent. De illis hoc loco non loquor, qui adducti in medium, vt aut negent aut mortem ſubeant, fortiter elegerunt mori magis quàm negare: quia hoc eſt neceſſariæ obedientiæ, dicente Chriſto: Qui negauerit me coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei. *Luc. 12.* Nec illis inferiores fuerunt in hac perfectione luminaria illa magna Confeſſorum, potiſſimùm quos Philo Iudæus, antea autem Apoſtoli (vti Dionyſio placet) θεραπευτὰς καὶ θεραπευτρίδας hoc eſt, cultores & cultrices vocabant. Qui inhęrentes veſtigijs Ioannis Baptiſtę, quo non ſurrexit maior inter natos mulierum, receſſus quærebant in montibus, in ſpeluncis & cauernis terrę, adeoque ſeipſos abnegabant, vt ne ſummis quidem neceſſitatibus naturæ ſatisfacerent, ob intenſum mortificandæ carnis ſtudium, ſolo pane, aut ſolis radicibus herbarum, aliiſue ſylueſtribus fructibus incitantes magis quàm refocillantes famem, quibus

terra

terra pro lecto, solitudo pro paradiso, cilicium, aut aliud magis vile pro indumento erat. Lege precor quæ scribat Philo Iudæus libro de vita contemplatiua: quæ Hieronymus, quæ Athanasius epistola ad solitariã vitam agentes, & libro de vita Antonij heremitæ: quæ alij vetusti illustrium heremitarum mentionem facientes scripsere. Fuitautem & hoc genere abnegationis suiipsius, siue perfectæ obedientiæ mirè illustrata Ecclesia sub diuo Basilio Magno in Græcia, sub diuo Hieronymo in Palestina, sub diuo Augustino in Aphrica, sub diuo Benedicto in Italia, sub diuo Martino in Gallia, sub sancto Dominico in Hispania, & sancto Francisco in Acitio, viris sanctitate & miraculis admodum claris, vt ex illorum scriptis quo ad aliquos, claris item historijs, maximè autẽ ex permanente in hodiernum vsque diem eorum propagine, luce clarius constat. Nam extant monasteria sine numero, in quibus posthabita ea, quæ non ex Patre, sed ex mundo est concupiscentia carnis, concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, firmissimo animi decreto subijciũt se singuli obedientiæ gubernationem tenentis: adeò vt nihil in otio aut negotio, nihil in vsu rerum aut abstinentia, nihil in consuetis peragendis, nihil in nouis inchoandis attentent sine scitu & placito superioris vicem Dei gerentis. Quales profectò meritò vocãdi sunt iuxta Esaiã Sabbathum delicatum, & sanctum Domini gloriosum: eò quòd in ipsis non est facere vias suas, nec inuenitur voluntas propria in eis. Et hi quidem sic per votiuam professionem in conuentibus monasticis pulcherrimè exprimunt Euangelicum perfectæ obedientiæ consilium. Quòd nihilominus faciunt & alij quàmplurimi, singuli seorsum in loco habitationis suæ. Vt fecit beatissima Elizabeth filia regis Hungariæ vxor Lantgrauij Thuringię, multò illustrior virtute & miraculis, quàm sua regia

Perfecta obedientia in monasterijs.

1. Ioan. 2.

Esai. 50.

prosapia esse potuit, obligans se per votum ad præstandam perfectam obedientiam in omnibus quę fidei & religionis sunt M. Conrado. Non sanè ignota est, neq; ab incognitis seculis vel finibus petita historia. Claruit enim hæc sancta mulier innumeris miraculis, vsque ad suscitationem mortuorum, anno. 1230. in Hassia nobis vicina.

De diuersis gradibus obedientiæ ex parte illorum quibus est obediendum. CAP. XXI.

M. NOn'ne homo vt varias habet qualitates, ita variè intelligi ac considerari potest?

D. Omnino. Nam aliquando intelligitur homo vt creatura Dei, subsistens per Deum, & in Deo. Aliquando vt inops & omnium egenus, sicuti reuera in seipso est. Aliquando vt renatus ac filius Dei, redemptus itē & libertate donatus, quales sunt boni Christiani, aliâs quoque alijs modis.

M. Rectè. Iuxta hanc autem considerationis varietatem licebit intelligere varias rationes ac gradus obedientiæ ex parte eorum quibus est obediendum. Nam homo vt creatura debet obedientiam Deo creatori: vtque omniū egens Deo omnium donatori, eodem iure naturæ quo vniuersa tam animata quàm inanimata. Et quidem magis quàm illa: quòd ipse vniuersis sit natura & cognitione multò pręstantior. Quapropter meritò illa non præ-

Deut. 32. stanti improperat Scriptura dicens: Generatio praua atque peruersa, hæccine reddis Domino popule stulte & insipiens? Nunquid non ipse est Pater tuus qui possedit

Esai. 1. te, & fecit, & creauit te? Et illud: Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: Israël autem nō cognouit, & populus meus non intellexit. Cuiusmodi quanquam ad literam pronunciauerit Esaias in populū fidelem Iudæorum, rectè tamē in omnes dicta intelligun tur.

tur. Omnes enim sunt factura & figmentum Dei, omnes alumni eius. Aperit enim manum suam, & implet omne animal benedictione. Deinde homo, vt imago Dei, natura felicitatis æternæ capax debet fortiori ratione obedientiam, vt Deo auctori salutis, ita omnibus quæ Deus salutis causa ordinauit, & proinde in primis Christo & Euangelio eius, post mysterium redemptionis nostræ potenter completum in sanguine ipsius. Ideoque debet se quisque necessariò subijcere Euangelio salutis vbi ei sufficienter annunciatum fuerit. Quia non est in aliquo alio salus. Non est enim aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri: quàm illud gloriosum nomen Iesu Christi, quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore, vt sit ipse iustus, & iustificans eum, qui est ex fide Iesu Christi. Ad quam certè obedientiam tenetur homo tantò strictiùs, quantò vita corporis, salus animarum potior est atque præstantior, neque minus necessaria ad finem creationis nostræ. Porrò homo vt filius Dei, factus iã regeneratione noua creatura in Deo debet Deo obedientiam qualem filius patri, & non solùm qualem creatura creatori, aut mente Dei capax illi cuius imaginem gerit. Quarum illa instinctum naturalem, ista rationis iudicium cõsequitur. Et quidem obedientiã filialẽ tantò honorificentiorẽ amantioremq́;, quantũ præstat Deus homini maiestate, & melioris vitę pater esse cognoscitur. Hinc illud, Præbe fili mi cor tuũ mihi. Rursum illud, Filius honorat patrem: si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? Hoc est, si tu filius meus es, & ego Deus, tuus pater, subdas te mihi amanter, & ex corde, vt honor mihi sit ex te & oblectatio. Honor autẽ patris est summissio filij cum veneratione. Hinc Israëlitis improperatur, Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spre

Psalm. 144

Act. 4.

Rom. 3.

Christianus debet Deo obedientiã filialem.

Prouer. 23.

Malac. 1.

Esa. 1.

uerunt me. Hinc denique comparatio illa, quam profert
Ierem.35. de mandato Domini Ieremias, Israëli ostendés filios Rechabitarum obediuisse patri suo Ionadab filio Rechab in ijs quæ pene contra naturam erant: Israëlem verò non audiuisse vocem Domini loquentis: vocatum insuper non respondisse, licet vt filius primogenitus & prælectus enutritus fuisset à Deo & exaltatus. Ad hæc homo vt est emptus atque redemptus à Christo, non corruptibilibus auro vel argento, sed pretioso ac intimo sanguine redimentis, adeoque vita ipsius: non etiam de temporanea quadam seruitute, sed ab æterna: neque in vllum redimentis commodum, sed ad solius redempti salutem ac felicitatem, debet haud dubiè pro eo redemptori suo Christo specialem aliquam & eximiam obedientiam.

1.Pet.1. Homo debet Christo redemptori obedientiã qualẽ Deo.

D. Quantam, precor, & qualem?

M. Multò sanè maiorem quàm homo homini debere potest: imò tantam ac talem atque adoptatus filius meritò Deo patri adoptanti debet. Ratio est, quia redemptione Christi efficimur filij Dei patris, & hæredes ipsius, cohæredes autem Christi. Neque egent ista probatione, certa enim sunt.

Rom.8.

D. Ac alijs locis abundè satis demonstrata.

M. Gaudeo quòd memineris.

D. Procedat itaque inductio.

M. Præterea homo trãsiens de Iudaismo aut Gentilium idololatria ad gremium Ecclesiæ sanctæ, iamq; in ea est regeneratus concepto semine Spiritus Sancti, haud dissimiliter atque infans in vtero materno, debet ipsi Ecclesiæ obedientiam, qualem filius matri egrediens de vtero ipsius, itaque obedientiam filialem.

Obediendũ Ecclesiæ obedientia filiali.

D. Ergo Christianus talem debet obedientiam Ecclesię, qualem Deo ac Christo.

Apocal.21.

M. Vtique talem: quia sponsa Christi est Ecclesia, & mater

Gal.4.

ter nostra: sed non tantam: quia Christus caput est Ephes. 5.
Ecclesiæ, & saluator corporis eius, quem & Deus dedit caput supra omnem Ecclesiam, in regendo, in viuificando, in prouehendo. Maior ergo obediētia debetur Christo quàm Ecclesiæ: attamen vtrique similis, quia vtrique filialis. Nec tamen quouis affectu filiali, aut in quibusuis negotijs est obediendum Ecclesiæ, sed affectu nouæ illius creaturæ in quam cælitus renatus es, qua & Christianus existis, atque in ijs dūtaxat quæ sanctificationem hominum, & Ecclesiasticam hierarchiam concernunt.

D. Et qua tandem ratione tenemur obedire præpositis Ecclesiæ?

M. Eadem qua Christo, & Ecclesiæ sponsæ eius, quaque filius aut filiafamiliâs illi quem pater & mater præesse voluerunt. Eadem quippe est mādantis & mandatarij auctoritas, dicente Apostolo: Pro Christo legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. Itaq; & Apostolorum functio & nostrorum prçsidentium in Ecclesia non alia quàm Christi auctoritate nititur. Quod & Christi verba significāt, quibus dicit, Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. Quibus insuper nominat præpositos Ecclesiæ potissimùm consessu vnitos, ipsam Ecclesiam, dicens: Si Ecclesiam non audierit sit tibi sicut ethnicus & publicanus. Licet autem eadem sit mandantis & mandatarij auctoritas, est tamen potior in illo quàm in isto. Iuxta illud Aristotelis: Propter quod vnūquodque tale & illud magis. Ideóque in primis Dei ac Christi mandatis, ac deinde pijs hominum constitutionibus est obsequendum. Enimuerò ita est natura comparatum, vt inferiora per superiora regi debeant, per illa subsistere, per illa perfici, vtque media medio quodam modo sese habeant: ad superiora quidem submissiuè, ad inferiora gubernatiuè. Hinc obeditionum quæ superio-

Obediendū præpositis eadē ratione qua Christo & Ecclesiæ.

2. Cor. 5.

Luc. 10.

Matth. 18.

Magis superioribus q̃ medijs obediendũ. ribus debentur illa qua obediendũ est supremo, ex quo, per quod, & in quo sunt omnia, summè & præ omnibus stringit. Qua verò medijs, non ita obligat, quòd medijs non sit obtemperandum, nisi quatenus cum superioribus consentiunt. Proinde cùm aliud rex, aliud iusserit prætor: aliud consul, aliud proconsul, spreto illo huic obtemperandum est. Et cùm aliud natura, aliud mandaret auctor naturę, Abraham laudabiliter contra ius naturę tentauit immolare proprium filium, quia sic præceperat auctor naturę. Cumque aliud iuberent pontifices & magistratus Iudæorum, aliud Deus, iustissimè respondit Petrus, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. *Act.5.* Quemadmodũ enim sol superueniens reliqua astra obscurat, & velut de medio tollit: ita supremorum iussio mediorum potestatem eliminat aliud volẽtium. *Corruptela est obedire æquè aut magis hominũ constitutioni atque mandatis Dei.* Nec inter obedientias, sed magis inter corruptelas est computanda ea, qua æquè aut plus obeditur illis, penes quos minor est imperandi potestas. Quapropter omnes traditiones humanæ, quæ diuinis aduersantur, sunt iniquæ, & de medio tollendæ, nec vlla eis potest impendi nisi præpostera & irrationabilis obedientia. Vnde merito reprehẽsi sunt Scribæ & Pharisæi à Domino dicẽte: *Matth.15.* Quare & vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit, Honora patrem & matrem. &, Qui maledixerit patri vel matri morte moriatur. Vos autem dicitis, Munus quodcunque est ex me, tibi proderit. & non honorificabit patrem suum aut matrem suam, & irritum fecistis mãdatum Dei propter traditionem vestram. Quod est ordini contrarium, & ab omni politia eliminandum. Quoniam autem Ecclesia Catholica adeò per orbem latè est diffusa, vt sub hierarchia sua comprehendat primùm regiones & prouincias, diœceses & parœcias, atque in his varia collegia & monasteria,

nasteria, velut familias quasdam sibi inuicem subordinatas, præfecit singulis singulos ministros verbi & gubernatores sibi inuicem similiter subseruientes. Prouincijs quidem Archiepiscopos, diœcesibus Episcopos ac Præpositos, parœcijs verò pastores Episcopis subsidiarios, collegijs denique Decanos, monasterijs verò patres, in alijs alio nomine appellatos. Multis autem prouincijs Patriarcham, toti denique hierarchiæ, omnibusque simul ordinibus Ecclesiæ vnum, quem summum pontificem appellamus, qui & pastor vniuersalis est, secũdum Scripturam, omnium agnorum ac ouium, Petri successor, Christi vicarius. Vt hoc pacto omnis Ecclesię partitio atque diffusio in ordine constet, ordineque ad vnum principium relata, vna permaneat, citra scissuram ac turbam. Qualis scissura ac turba non potest non esse, quãdo infimi aut subijciuntur supremo medijs prætermissis, aut ad alienam transmittuntur obedientiam, aut aliàs suo Ordinario superiori subtrahuntur. Vt fit per exemptiones (vt vocant) incorporationes, vniones, reseruationes, inhibitiones, dispensationes.

D. Quomodo? Nam de illis paulò explicatiùs audire cupio.

M. Non est huius loci, nec capite vno fieri potest; volumen requirit, quale sedulò meditamur aliquando ad tuã aliorumque vtilitatem edituri inscriptum de Ordine, & quatuor libris distributum. Vnum autem quod vetusti dicere solent superaddam, videlicet, Principium malorum multitudo: principiũ verò bonorum vnio siue vnitas. Quapropter multa nisi ordine recurrant in vnum, diu firmiterque consistere non possunt. Ordine consistunt orbes cęlestes: adeò vt vnum corpus efficere videantur. Ordine membra multa in vnum corpus suauissima quadam harmonia coëunt. Ordine totius vniuersi ma-

china, vnius velut animati corporis formam gerit. Voluit itaque & Christus suam Ecclesiam ordine constare ministrantium & obedientium. Adeo vt populus clero, clerus verò vni subesset primati Ecclesiæ. In clero infimi Archidiacono & sacerdoti, illi Episcopo, Episcopus Archiepiscopo, Archiepiscopus Patriarchæ, ille summo Pontifici, summus autem Pontifex Christo & Deo, populus denique his omnibus: & inter hos speciatim illi, cuius parœciæ connumeratur. Itaque singulis quo maior est eorum prælatura siue præsidendi potestas, eò magis ac solicitiùs ipsis est obediendum: habita semper vnitatis ratione, ne sit schisma in corpore Christi quod est Ecclesia. Est autem & hoc summopere laudandum, vt quisque consentiat cum alijs suæ communitatis, non solùm in doctrina, verùm etiam in moribus vsu receptis: tametsi nonnunquam parum momenti habeant sic an aliter fiāt: tum ne percutiant infirmas pusillorū conscientias, néue cuiquam etiamsi foris sit offendiculo fiant: tum vt vnitas constet & concordia inter fratres, vt idipsum dicant teneantque omnes. Qualia admodum exactè docet Apostolus Corinthios dicens: Si quis viderit eum, qui habet conscientiam, in idolio recumbentem, nónne conscientia eius cùm sit infirma ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua conscientia frater, propter quem Christus mortuus est? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conscientiam eorum infirmam in Christum peccatis. Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non mādúcabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. Deinde Philippenses fratres sermone pleno affectibus dicens: Si qua consolatio in Christo, si quod solatium charitatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis, implete gaudium meū, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idipsum

1. Cor. 8. *Philip. 2.*

idipsum sentientes, nihil per contentionem, neque per inané gloriam, sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed & ea quæ aliorum. Si verò ad aliam commigret quis parœcesim aut diœcesim, etiam illius receptas consuetudines insequi debet, & easdem ob causas. Super quo cùm consuluisset Augustinus Ambrosium Episcopum Mediolanensem respondit ille, Cùm sum Romæ ieiuno in sabbatho, cùm hic sum non ieiuno: Igitur & tu Ecclesię ad quam forte veneris, consuetudinem obserua, si neque tu cuiquam, neque quenquam tibi scandalo esse velis. Quod responsum loco diuini oraculi Augustinus semper habuit: vt ipse testatur in epistola ad Ianuarium. Verùm de his alio loco fusiùs locuti sumus. Hactenus de gradibus obedientiæ qui surgunt ex parte eius cui obediendum est: Nunc verò dicamus aliquantulum de ijs gradibus qui surgunt ex parte obedientis.

Aug. epist. 118.

De gradibus obedientiæ ex parte obedientis CAP. XXII.

M. Collegit diuus Bernardus & alios gradus siue differentias obedientiæ, ex parte eius qui obsequitur, quos tibi hoc loco subijciam, magis illius quàm meis verbis, sed succinctiùs. Primus est obedire voluntariè, iuxta illud: Voluntariè sacrificabo tibi. Quasi diceret, Non expectabo donec minis exactus aut pœnis fuero: quin potiùs, Paratum cor meum Deus, paratum cor meum, vt faciam libenter quæcunq; iusseris. Sola voluntas est quæ totius operis ornat effectum, sine qua nec bene aliquid agitur, etiamsi bonum esse videatur. Ex voluntate itaque suscipienda sunt imperia Prælatorum, & ipsum cor à suis reflexionibus abducendum, donec propria voluntas mactata mandatum diligat imperantis. Secundus gradus obedire simpliciter,

Psalm. 53. *Psalm. 107.*

Psal.17. vt sit verum, In auditu auris obediuit mihi. Quia post vocem Dei, vel vicem Dei gerentis nulla replica, multò minùs autem duplica aut triplica esse debet in mente aut voce subditi querulantis, cur? quare? quam ob rem hoc magis quàm illud? aut nunc potiùs quàm aliàs? vel, cur magis ego quàm ille, qui obligatior est, aut me validior? Prouer.22. vel vt dicit piger, Leo est foris, in medio platearum occidendus sum. Cuiusmodi querulis vocibus abstinendum est, vt voci superioris simpliciter obsecundet voluntas inferioris. Tertius est hilariter, & non quasi ex tristitia 2.Cor.9. aut necessitate. Hilarem enim datorem diligit Deus. Serenitas in vultu, dulcedo in sermone multum decorant obedientiam obsequentis. Vnde & Gentilis ille poëta, Super omnia vultus accessère boni. Contrà nubilosa cõpositio corporis, & facies tenebris obfuscata tristitiæ, deuotionem obediendi ab animo recessisse testantur. Quis autem locus gratæ obediẽtiæ, vbi tristitiæ cernitur ægritudo? Quartus gradus est obsecundare velociter, ac velut Psal.118. festinanti studio. Vt Propheta fecit, dicens: Viam manda Luc.19. torum tuorum cucurri. Et Zacchæus Euangelicus: is enim cùm audisset à Domino, Zacchæe festinans descende, quia hodie in domo tua oportet me manere, festinãs descendit, & excepit illum gaudens. Quam ob causam audire meruit, Quia hodie salus domui huic facta est. Fidelis obediens nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, præripit præcipientem; parat oculos visui, aures auditui, manus operi, itineri pedes, totumque se colligens, vt imperãtis velocissimè colligat voluntatẽ. Quin- Psal.30. tus gradus adimplere viriliter, prout Psalmista ait: Viriliter agite, & confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino, Si tribulatio, aut persecutio resultat, si peccatores tibi laqueum ponunt, si maligni tuum iter impediunt, aut caro resistit, tu obedientiæ viam non deseras

ſeras, ſed dic cum Pſalmiſta: Paratus ſum, & non ſum Pſal.118.
turbatus vt cuſtodiam mandata tua. Iungé igitur veloci-
tati obedientiæ animæ etiam fortitudinem in exequen-
do, & tum decantabis ſecuriùs, Manus peccatoris non Pſal.35.
mouebit me. Sextus gradus, obedire humiliter, vt poſt
hilarem, celerem, fortemque obeditionem tuam, ſit ſem-
per & intus, & foris in voce illud, Serui inutiles ſumus, Luc.17.
quod debuimus facere fecimus. Quantulum enim eſt
præſtitiſſe obedientiunculam illi, cui me meaque omnia
debeo, ſine quo nihil ſum, nihil habeo, nihil valeo, à quo
nihilominus ſpe certa quæ non cõfundit expecto, quod Rom.5.
ipſe eſt, quod habet, quod poteſt (eſt autem omnia, & po
teſt omnia, eritque omnia in omnibus, cum illa quę ma-
la ſunt in nobis expurgata fuerint. Nihil igitur obſe-
quium noſtrum reſpectu bonorum Dei, ſed magna mi-
ſeratio eius eſt, nos in iniquitatibus noſtris conſumptos
non eſſe. Quòdque in humilitate noſtra memor fuerit Tren.3. Pſalm.135.
noſtri, ipſe qui fecit nos. Septimus gradus eſt obedire
perſeueranter, Qui enim perſeuerauerit vſque in finem, Matth.10.
hic ſaluus erit. Non autem qui inceperit, aut aliquouſq; 24.
bonum perduxerit. Quid enim currere prodeſt, & ante
metam deficere, aut deflectere? Nónne per Ezechielem
dixit Dominus, Si auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fe- Ezech.18.
cerit iniquitatem ſecundum omnes abominationes, quas
operari ſolet impius, nunquid viuet? Omnes iuſtitię eius
quas fecerat, non recordabuntur in præuaricatione quá
præuaricatus eſt, & in peccato ſuo quod peccauit, in ipſis
morietur. Sic currite vt comprehendatis, quo tandem di- 1.Cor.9.
cere liceat cum Apoſtolo, Curſum conſummaui, fidem 2.Tim.4.
ſeruaui, in reliquo repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quã
reddet mihi Dominus in illa die, iuſtus iudex. Inter hos
obedientiæ gradus non commemorat Bernardus eam
quam Archiapoſtolus obedientiam charitatis appellat:
&

& quidem cordatè, perpendens eam in singulis debere concurrere. Quocunq; enim gradu obedientiæ fulgeam si charitatem non habuero, nihil sum, nihil mihi prodest, scilicet ad meritum vitæ, & gratiam retributionis diuinę, vt latè deducit Apostolus, 1. ad Corinth. 13.

Quam habeat obedientia promissionem in Scripturis potissimùm libera, quę inter cōsilia annumeratur. CAP. XXIII.

D. AN Scriptura tribuat liberæ atque perfectæ obedientiæ vim aliquam eximiam & specialem bene merendi de Deo?

M. Magnam. Fecit enim huiusmodi obedientia Christum sublimem super omne quod nominari potest, dicente Paulo: Propter quod (nempe, quia factus erat obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis) & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernorum. Fecit præterea Ioannem Baptistam esse plus quàm prophetam, imò Angelū Dei ante faciē Messiæ, ac tantum vt nō surrexerit eo maior inter natos mulierū, vti habes Matth. 11. Fecit & Apostolos iudiciaria potestate eminere super omnes alios, ipso Christo promittente, Amen dico vobis, quòd vos qui secuti estis me (nempe obedientia perfecta, nō aliud quàm hoc vnum repetens, Qui secuti estis me, quasi vnum hoc eos tanta euectione qua sublimandi prædicantur, dignos reddiderit) vos, inquam, qui secuti estis me, in regeneratione, cùm sederit Filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebitis & vos super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël. Ecce perfecta obedientia facit hominem quasi Deum, ac iudicem aliorum cum Christo, eodem sublimatū quo Christus. Nónne Zacchæus natura pusillus, sed obediēdi promptitudine magnus,

Philip. 2. *Quā exaltet hominē obedientia.* *Matth. 19.* *Luc. 19.*

gnus, quia obediuit voci Domini festinans ac gaudens, ideo audiuit à Domino, Quia hodie salus domui huic facta est, eò quòd & ipse filius sit Abrahę? Nónne qui vocatur Abraham, quando fide obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem, nesciens quo iret, & fidei, & omniũ credentiũ pater appellatus est? Cúmque obediret offerre Filium suum vnigenitum, nónne Dominus iurauit per semetipsum ei dicens: Quia fecisti hanc rem, & non pepercisti Filio tuo vnigenito, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenã quæ est in littore maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicētur in semine tuo omnes gentes terrę, quia obedisti voci meę. Insuper Rechabitarum obedientia quàm magnificè remunerata sit latè exponit Ieremias propheta, dicens: Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël, Pro eo quòd obedistis præcepto Ionadab patris vestri, & custodistis omnia mandata eius, & fecistis vniuersa quę pręcepit vobis: propterea hæc dicit Dominus exercituum Deus Israël, Non deficiet vir de stirpe Ionadab filij Rechab, stans in conspectu meo cunctis diebus. Quid autem præstet fidei ac charitatis obedientia, quæ & ipsa inter consilia Euangelica est annumeranda, antea diximus. Ipsa enim & non alia facit hæredem, ciuem, & alumnum regni cælorum, quòd per eam solam impleatur voluntas Dei patris, vt Pater est. Nihil ferè commendatur in Scripturis velut diuina munificentia dignum adeo atque victimæ & holocaustum: attamen melior est obedientia quàm victimæ secundum Scripturam, 1. Reg. 15. Quia vt Gregorius inquit per victimas aliena caro, per obedientiam verò voluntas propria mactatur. Tantò igitur quisque Deum citiùs placat, quātò eius oculos repressa arbitrij sui superbia, gladio præcepti se immolat.

Heb. 10. *Genes. 22.* *Ierem. 35.* *Greg. lib. 35 Moral. ca. 12.*

D. Nón-

D. Nónne Christus victima erat mundum Deo reconcilians? Nónne Propheta ait, Sacrificiũ Deo spiritus contribulatus, addens: Cor contritum & humiliatum Deus non despicies?

M. Vtique.

D. His autem victimis an maior sit obedientia nostra?

M. Nequaquam. Nam & talium victimarum potissima pars, odorque suauissimus est ipsa obedientia. Nã Christus factus obediens vsque ad mortem, post triumphatũ hostem veritatis obtulit se victimam pro mundi vita. Et spiritus contribulatus quid aliud est, quàm obedientiæ per pœnitudinẽ resumptæ feruens ac sacra oblatio? Propheta autem Samuel loquens Sauli regi comparationem facit inter victimas & obedientiam separatim positas, nec respicit ad internas, sed externas victimas, reprehendens Saulem, ꝙ obedientia seposita voluerit placare Deũ mactatis bobus ac alijs de prędacapta, in victimam. Victima enim propriè hostia est, quæ post victoriã dextra victrice immolatur, dicente Ouidio.

Quibus victimis præferatur obedientia.

Victima quæ dextra cecidit victrice vocatur.

Et de huiusmodi victimis loquitur textus. Saul enim rediens victor de cæde Amelechitarum erexit sibi fornicem triumphalem immolaturus victimas pro parta scilicet victoria, dicens ad Samuelem. Tulit de præda populus oues & boues primitias eorum, quæ cæsa sunt, vt immolet domino Deo suo in Galgalis. Et ait Samuel, Núquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potiùs vt obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia quàm victimæ, & auscultare magis quàm offerre adipem arietum. Quoniam quasi peccatum ariolandi est, repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quòd abiecisti sermonem Domini, abiecit te, ne sis rex. Victimæ & holocaustomata grata esse non

possunt,

possunt, nisi quatenus deuoto & obediente animo offeruntur. Iure igitur ipsis præponitur obedientia. Nam etiamsi omnia tua pauperibus dederis, teque ipsum tradideris in martyrium, nisi ea per obedientiam retuleris ad implendam Dei patris voluntatem, non magis grata siue meritoria erunt, quàm si facta fuerint absque charitate, cui intima & indiuidua est sancta obedientia.

D. An omnis obedientia sit cultus Dei pertinens ad religionem?

M. Dicam paucis per distinctioné. Omnis obeditio procedit ex reuerentia qua cultus atque honor impenditur. In quantum igitur procedit ex reuerentia erga Prælatos, continetur quodammodo sub obseruantia. In quantum verò ex reuerentia erga parenté sub pietate. In quantum deniq; ex reuerentia erga Deum Opt. Max. sub religione, pertinens ad deuotionem actum principalem religionis. Quo etiam referenda est obedientia quæ præstatur homini ea ratione, quia legatione fungitur pro Deo in mandando & præsidédo. Obedire autem religiosè Deo & vicem Dei gerentibus, cultus est gratissimus, ac proin de multò laudabilior.

De monastica & eius partibus. CAP. XXIIII.

M. QVoniam auté monastica religio consilijs Euangelicis vita exprimendis potissimùm insistit, ipsa naturam consiliorum redolens, non abs re fuerit hoc loco paululum abstergere calumnias & maledicta, quibus admodú respergitur penéque suffocatur.

D. Optimè. Nam quidam submurmurant in monasterijs reditionem fieri ad infirma & egena mundi elementa, ideoque velut mala submouenda esse.

Malú non est cuius singulæ partes bonæ sunt.

M. An malú esse potest, cuius omnes partes bonæ sunt?

An

An non prorsus Euangelicum, cuius singulæ portiones in Euangelio conscriptæ, laudatæ, consultæ inueniuntur? Sunt autem primariæ partes monastices, continentia, paupertas, obedientia. Quorum si quodque bonum est, miram vim habens præcellentis virtutis Euangelicæ, vt Scripturis antea demonstrauimus, nec repeti debet: meritò duo simul iuncta meliora erunt & efficaciora. Iuxta illud Sapientis: Si duo simul fuerint mutuò fouebuntur. Porrò tribus contextis fit funiculus triplex, qualis iuxta eundem Sapientem difficile rumpitur, fit & holocausti victima omni suauitatis odore gratior. Nam mente virgineus, aut probè continens, & simul spiritu perituris rebus maior, omnia velut stercora despiciens, suique, vt totus sit Dei, abnegator per fidem & charitatem erga Deum: Primum efficitur omni munitione inexpugnabilior, quasi virtus quædam viua in Deo: & quidem virtus armata, si adsint quæ in instituto monastico adesse debent nimirum abstinentia, vigiliæ, ieiunium, psallendique studium, lectio sacra, disciplina, pars nulla temporis vacua sine opere. Cuiusmodi adeo sunt cognata monasticæ, vt sine illis monachus sit hoc ipsum quod corpus sine spiritu, arx sine portis ac propugnaculis, auis implumis, sepulchrum dealbatum. Secundò efficitur holocaustum medullatum Deo, de quo propheta, Holocausta medullata offeram tibi. Inter holocaustum autem & sacrificium hoc interest, quòd omne holocaustum sacrificium est, sed non omne sacrificium holocaustum. In sacrificio pars pecudis, in holocausto verò totum pecus offerri solet. Vnde holocaustum latina lingua totum incensum dicitur. Cùm igitur electum quid de rebus tuis, aut de teipso omnipotenti Deo offers, sacrificium est: cùm verò temetipsum Deo deuoues, offerendo illi quod es, quod habes, quod potes, in primis cor contritum & humiliatum,

Eccles. 4.

Per monasticen fit homo velut virtus armata.

Per monasticen efficitur homo sacrificium medullatū Deo.

Psal. 65.

miliatum, deinde propensam volűtatem ad obediendű, & omnem, quam prçstare vales in opere Dei, functioně, reuera holocaustum est: velut adipe de spiritu fidei et dulcium lachrymarum pinguedine ab ardore cordis intinctű. Hoc autem modo seipsum offert monachus per votum, dum abnegatis quæ mundi sunt, quæ carnis, aut oculorum, quæque ad superbiam vitæ pertinent se obstringit ad ea quibus & spiritus liquescit in Deum, & caro in seruitutem spiritus redigitur, & amor mundi extinguitur, nempe ad continentiam, obedientiam, & paupertatem, iuxta modű monasticæ regulæ in Ecclesia comprobatæ. Efficiturque reuera sacrificium medullatum Deo, dummodo adsit cogitatio bona in opere, & recta intentio in cogitatione ex spiritu fidei ignescentis in corde. Nam de his qui quod bonum est perperam faciunt, nihil loquimur. Olim nomine Nazaræorum appellati seipsos vouebant Deo, quod est super omne votum, vt Origenes inquit. Nam filium offerre, vel filiam, aut pecus, aut prædium, hoc totum extra nos est. Semetipsum Deo offerre, & non alieno labore, sed proprio placere, hoc est perfectiùs, & eminentiùs omnibus votis, quod qui facit, imitator est Christi. Hæc ille. Nazaræus itaque efficitur omnis bonus monachus, id est, sanctus siue consecratus ac separatus Deo, vtique in hoc Christo redemptori suo sociatus. At tu an censes monasticen malã esse?

Quomodo offerat seipsum monachus.

Orig. homil. 24. super Numeros.

D. Minimè. Verùm sic agere, quomodo monachi, num reditio quædam est (vt dicunt) ad infima egenaque elementa?

M. Si quem diximus, videlicet, abstinentia, vigiliæ, ieiunium, orandi psallendiq; studium, lectio sacra, disciplina, pars nulla temporis vacua sine opere Dei, inter egena elementa annumerare oportet, admodum malè docuit Saluator dicens: Quoniam oportet semper orare, & *Luc. 18.*

Ss non

Matth.26. non deficere. Et alibi, Vigilate, & orate ne intretis in ten-
Matth.17. tationem. Rursum, Hoc genus dæmoniorũ nõ eijcitur, nisi per orationem & ieiuniũ. Admodũ malè Apostolus
2.Cor.6. dicens: Exhibeamus nos sicut Dei ministros, in multa pa-
2.Cor.11. tientia, in vigilijs, in ieiunijs, in castitate. Et iterum, In vigilijs multis, in fame & siti, in ieiunijs multis. Admo-
2.Pet.1. dum malè Petrus cùm dicit, Vos autem omnem curam subinferentes, ministrate in fide vestra virtutem: in virtute autem, scientiam. in scientia autem, abstinentiã. Ecce omni cura secundum Petrum subinferenda est abstinentia. Admodum denique malè docuit Iacobus dicẽs:
Iacob.5. Tristatur autem aliquis vestrûm? Oret: Aequo animo? & psallat. Sed quid tempus tero in re certa? An nos, fili, inter infirma & egena computabimus, quæ Christus, & Apostoli eius velut sancta & efficacia virtutis colendæ exercitia nobis proposuêre? Hæc autem cum illis tribus eximijs virtutibus continentia, spontanea paupertate, obedientia verbo Dei consultis, sunt præcipua quæ monachismum constituunt. Quę reliqua sunt, politiam seu disciplinam domesticam concernunt, vt sit inter multos vnio, pax, concordia, sitque virtuti sua laus, quod verò diuersum est iusta vindicatione non careat. Absit igitur, absit, inquam, ab omni cogitatione hominis orthodoxi, vt eiusmodi inter infirma elementa computanda censeat.

Exercitamẽta monastica non sunt annumerãda inter egena elementa.

D. At Paulus nunquid id dicere voluit scribens Galatis
Galat.4. in hunc modum: Nunc autem cùm cognoueritis Deum, imò cogniti sitis à Deo quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis?

M. Nequaquam non enim potuit veritatis doctor aut sui immemor, aut sibi contrarius fieri. Sed loquitur eo loco de Iudaicis ritibus, & typis veteris legis, qui tum aboliti erant propter veritatis præsentiam, tũ mortiferi esse incipiebant

piebant propter falsitatis significationem, figurando futurum quod exhibitū fuerat. Quibus etiamsi per fidem detraxeris significationem, tamen infirma sunt, quia non valent iustificare: & egena, quia non ipsa, sed quæ Christus instituit vasa sunt gratiæ diuinæ in nos Christianos transfundendæ. Quod vt certiùs constet, subdit de certis ritibus Iudaicis, dicens: Dies obseruatis, & menses, & tempora, & annos. Dicta itaque virtutum exercitamenta vti Euangelio docta atque consulta sunt, ita permagnam vim habent & mortificandi carnem, & roborandi spiritum in Deo. Proindeque vbi adsunt, ibi demum valet vigetque vera monastice. Vbi verò desunt, & hostis habet muros, septaque monasterij intrarunt mundus, opes, satellitium carnis, videlicet, ocium, crapula, somnolentia, ibi sanè tam tuta consistit religio, ne dicam, monastice, quàm inter concitatos canes lepusculus, aut inter hostes armatos inermis. Quòd verò dicunt, plus esse palearum in monasterijs quàm tritici, dolenter quidem audimus, sed non ob id conturbamur. Siquidem monastice portio est regni cælorū huius peregrinationis, quod est Ecclesia. At ipsemet Christus comparat hoc regnum cælorū sagenæ missæ in mare, & ex omni genere piscium congreganti bonos & malos. Itidem areę in qua triticum est commixtū paleis. Deinde & Apostolus comparat Ecclesiam magnæ domui, in qua sunt vasa aurea & argentea, sed & lignea & fictilia: & quædam in honorē, quædam autem in cōtumeliam. Igitur quemadmodum Ecclesia, ita & monastice pars eius, dum stabit, bonos habebit & malos, electos & reprobos, perfectos & imperfectos, pœnitentes & impœnitentes. An vllus conuentus puriùs institui, aut accuratiùs custodiri potuit quàm instituit Christus, & custodiuit suum collegiū Apostolorum, ipse præsens, & moderationem eius gerens?

Multum palearum semper erit in societate monastica.

Matth. 13.

Matth. 3.

2. Tim. 2.

D. Certum est quòd non.

M. Attamen in illo conuentu Apostolico fuêre zelo vindictæ succensi, qui dicebant, Domine vis dicamus vt ignis descendat de cælo, & consumat illos? Fuerunt & ambientes primatum, Intrauit enim cogitatio in eos, quis eorum maior esset. Fuerunt insuper murmurantes. Nam videntes discipuli, factum scilicet Magdalenæ, indignati sunt dicentes: Vt quid perditio hęc? Potuit enim istud venundari multò, & dari pauperibus. Fuerunt desertores, fuerunt & perseuerantes. Etenim multi ex discipulis eius audientes, dixerunt, Durus est hic sermo (nempe de manducanda carne filij hominis, & bibendo sanguine eius) & quis potest eum audire? Et abierunt retro, & iam non cum illo ambulabāt. Dixit ergo Iesus ad duodecim, Nunquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus, Domine ad quem ibimus? verba vitæ habes. Et nos credimus & cognouimus quia tu es Christus filius Dei. Respondit ei Iesus, Nónne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Quid peius diabolo? Attamen vnus in conuentu Apostolico diabolus erat. Fuêrunt denique inter eos pœnitentes, & impœnitentes. Nam Iudas post traditum Dominum abiens laqueo se suspendit. Petrus verò post trinam negationem progressus foras fleuit amarè, profluuio lachrymarum diluens quod timiditate quadam commissum fuerat. Sic & cęteri si quid effusione spiritus humani peccarant, ilicò audita meliori informatione Domini, ab illo resiliebant, se indesinenter continentes in disciplina & obedientia ipsius. Quomodo boni religiosi si quid indignum sua professione commiserint, vt contingit, homines enim sunt, id mox vel lachrymis, vel monastica disciplina expiatum curant. Quid autem si persistant quidam in malitia sua obstinati, sicut perstitit Iudas vnus de duodecim? Quid si re-

Fuerūt paleæ in conuentu Apostolico. *Luc. 9.* *Ibidem.* *Matth. 26.* *Ioan. 6.* *Matth. 27.* *Matth. 26.*

si retrorsum abeant lapsi in apostasiam, quemadmodum abierunt illi, de quibus Ioannes scribit dicens: Ex hoc multi discipulorum eius abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant? Nunquid propterea execrāda sunt monasteria, cùm tamen eam ob causam nemo execratione dignum censeat collegium Apostolicum & discipulorum? Si ergo in illo sanctissimo conuentu fuêre omnes istiusmodi differentiæ bonorum, malorum, fortium infirmorum, pœnitentium impœnitentium, abeuntiū persistentium, meritò non debemus conturbari videntes domum monasticam omnino non esse sine ligneis & fictilibus vasis, hoc est, imperfectis personis: imò etiā si videamus nō esse sine vasis in contumeliam paratis, hoc est, sine ijs qui enormiter mali alijs scandalo existūt. Neque in hac peregrinatione sperādū, ꝙ area monasterij erit vnquā sine paleis, hoc enim tantūmodo fiet in cōsummatione seculi. Nā tunc exibūt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis. Tunc permundabit Dominus aream suam, & congregabit triticum in horreum suum, paleas autem comburet igni inextinguibili. Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur, & vnus relinquetur. Duo in lecto: vnus assumetur, & vnus relinquetur. Vbi per lectum quietem intelligere voluit, secundum Augustinum, non se miscentium turbis, aut tumultui generis humani: sed in otio seruientium Deo, vt faciūt monachi vitæ contemplatiuæ dediti. De illis enim ibidem loquitur August. Et sanè etiam inde vnus assumetur, & vnus relinquetur. Quanquam autem fieri nequeat vt non sint paleæ in monasterijs. modis tamen omnibus satagendum, vt sint tam paucæ, tam penè nullæ quàm fieri potest, gratiā Dei adiuuante. Neque suscepta monastica professione, ob id statim perfectus efficitur aliquis. Nam monasticè non est perfectio Euangelica,

Ioan.6.

Matth.13.

In cōsummatione seculi fiet plena separatio malorum à bonis.

Matth.3.

Matth.24.

ſed via, ac ſtudium ſeu aptum medium enitendi eo, in quo inuenitur perfectio Euangelica; nempe ad eminentem gradum charitatis, qua mens liqueſcit in Deum ſyncerè & vnicè amatum. In quo ſanè ſtudio omnibus religioſis perſiſtendũ eſt, ne retrocedant, néue ad dextrã vel ſiniſtram declinẽt. Et hinc vocatur monaſtica vita ſtatus perfectionis, non quidẽ adeptæ, ſed quærendæ per media ad hoc apta ſecundum Euangelium. Cuius ſi exactã demonſtrationem velis habere, perpende verba Apoſtoli ad Philipp. 3. cap. Non quòd iam, inquit, acceperim, aut iam perfectus ſim (tamen Apoſtolus erat, quod eſt multò excellentiùs quàm monachum eſſe) ſequor autẽ, ſi quo modo comprehendam, in quo & comprehenſus ſum à Chriſto Ieſu. Fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe. Vnum autem, quæ quidem retro ſunt obliuiſcens, ad ea quę ſunt priora (hoc eſt, potiora) extendens meipſum, ad deſtinatum proſequor, ad brauium ſupernæ vocationis Dei in Chriſto Ieſu. Quicunque ergo perfecti ſumus hoc ſentiamus. Ex qua ſententia Apoſtoli liquet, quòd religioſorum & epiſcoporum conditio non ſit habenda pro Euangelica perfectione, ſed pro ſtatu quodam tendendi ad perfectionem, hoc eſt, per firmum animi decretum perſiſtendi in vno illo, nempe, vt ijs qui retro ſunt prorſus in obliuionem datis continuò ſe extendant toto ſcilicet conamine ad priora, hoc eſt, ea quæ ſecundum functionem aut profeſſionis præ manibus eſſe debẽt, & dimiſſis longè potiora ſunt. Quod eſt tendere ad perfectionem, donec deſtinatum ſupernæ vocationis attigerint. Vbi cõtrectatio rerum temporalium, ibi diſtractio charitatis: vbi cura earundem rerum, ibi plærunque diligendi interruptio: vbi autem magna cupiditas, ibi demum nulla eſt charitas. Rurſum, vbi oblectatio quæritur carnis, ibi venenum paratur charitati, ac

proinde crescente illa, decrescit puritatis amor: efferuescente autem illa in libidinem nulla prorsus manet Dei dilectio. Tertiò, qui suo se confidit arbitrio nititur baculo arundineo. Nam lubrica est & cæca, atque in malum prona ferè omnis hominum cogitatio. Itaque quo quisque hæc firmiùs per votum abnegauerit, magisque in obliuionem dederit, extendendo se ad potiora illa, quæ monastices sunt propria, eò propiùs ad ipsam Euangelicã perfectionem accedit, qualis consistit in puritate & abundantia dilectionis Dei & proximi.

D. Nonne & nos ad eãdem perfectionem niti possumus vel extra monasticen?

M. Possumus: sed certiùs ibi, vbi plura concurrunt adminicula, & pauciora sunt impedimenta, vbi si tuæ curæ immemor fias, alij tui curam gerunt, alij pro te vigilant, alij tua onera tecũ portãt, sicut scriptũ est, Alter alterius onera portate: te exemplis inuitant, oratione impellunt, officio deliniunt, vbi ipsi in te, & tu in illis inuicem consolamini per eam quæ in singulis est fidem, quemadmodum Paulus Romanis scribens, optat simul consolari in eis per eam quæ inuicem est fidem illorum & suam. Rom. 1.

Puram monasticen non debere insimulari hypocriseos aut seruitutis introductæ contra libertatem Euangelicam.

CAP. XXV.

D. Dicunt præterea monasticen plus habere hypocriseos quàm puræ religionis, & velut in seruitutem quandam ab Euangelica libertate retrahere.

M. Siccine dicunt? Et quam precor ob causam?

D. Quòd color, cõpositio, materia distincti habitus, secessus item, viuendiq; singularitas excogitata videantur popularis existimationis captandæ causa.

M. Quæ est istæc dementia, ne dicam, malitia sic iudicantium?

tium? Quid enim æquè conducit vel vnanimitati fouendæ, de qua Act. 2. cap. vel concordiæ fraternæ stabiliendæ, de qua Psalm. 132. atque communis omnium habitus informis, vnicolor, vnius pretij & materiæ, non inuentus ab vtente, sed à patribus acceptus, communis insuper mensa, fercula eadem, eisdem vasis illata, eodemque iure perfusa? Nónne patresfamiliâs, & heriles domini, quibus cor est in pectore, eiusmodi medijs propulsare studēt extra suam familiam omnem offensionis & dissidiorum ansam? Elegit sibi præcursor Domini secessum à populo, & sylvestrium partium loca horrida pro habitaculo, cilicium de pilis camelorum pro vestitu, locustas & mel sylvestre pro esca. Elegerunt similia Elias Thesbites, & Iudith victoriosa sanctitate bellatrix, nec non vetusti illi monachi solitudinis Aegypti, & qui, teste Apostolo, circumierunt in melotis in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mūdus, in solitudinibus errantes, in mōtibus & speluncis, & in cauernis terræ. Sed & Christus habuit singularem vestem desuper contextam per totum. Nequaquam igitur talium electio aut vsus hypocrisis iudicari debet: nam illi fuere per hæc toti mundo sanctitate venerabiles. Quòd autem ante annos mille centum aut ducentos ac vltra fuerit distinctus habitus monachorū & sanctimonialium à communi habitu laicali, viduarū insuper ac virginū Deo dicatarū à cōmuni habitu fœmineo, patet ex Epist. 199. August. ad Ediciam. Item ex Epist. diui Amb. 36. ad Sabinū Episcopum vbi sermonem facit de Paulino monacho facto. Patet quoque ex regula diui Benedicti ante annos mille conscripta. Denique ex Dionysio Areopagita libr. de Eccles. Hierarch. cap. 6. vbi dicit, quòd sacerdos profitentem monachum tondet, exutumq; veste omni, aliam induit. Exterminare quidem faciem vt videaris hominibus

Monasticus habitus sua vniformitate valde concordiæ seruandæ cōuenit.

Matth. 3.
4. Reg. 1.
Iudith. 8.
Heb. 11.
Ioan. 19.

bus ieiunans: aut orare in angulis platearum, vt deuotulus appareas: aut tuba canere ante eleemosynā tuam, reuera hypocrisim habent, sic docente Christo Matth. 6. cap. Verùm hæc longè minùs conueniunt monasticis personis, quàm alijs de populo. Illi enim inter se, & intus in suis monasterijs, imò sæpè in solitudinibus, & clausis super se ostijs, magisq; nocturno tempore quàm diurno hæc pertractant, idque iuxta constitutionem patrum insequentium eas ipsas cautelas quas Christus vitandæ hypocriseos causa eodem capite docet. Ieiunijs autem & orationibus, & eleemosynis se indesinenter exercere (modò absit captandæ gloriæ studium) tam non pertinet ad hypocrisim, vt nihil æquè diuinis adhortationibus per omnem scripturam inculcetur. Imò Angelus de cælo veniens ad vtrumque Tobiam dixit, Bona est oratio cum ieiunio & eleemosyna magis quàm thesauri auri reconditi. Sunt enim tria hæc igne dilectionis succensa, velut currus igneus Eliæ. Ieiunia leuant, eleemosynæ portant, orationes verò anhelis suis desiderijs sursum trahunt. Nec possunt mala esse à quocunque fiant, nisi quatenus malo animo facta fuerint. At animus solius Dei iudicio relinquitur. Nam teste Scriptura, Homo videt ea quę parent, Dominus autem intuetur cor. Qui itaque culpant in monasticis personis quæ per se bona sunt, & mala esse non possunt, nisi malo fiant animo, ijs obijciendum est illud Apostoli, Nolite ante tempus iudicare: quoadusq; veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium. Siquidem probare vel improbare factum ante plenam ipsius cognitionem est ante tēpus iudicare. Et illud, Tu quis es, qui iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit: stabit autem. potens est enim Deus statuere illum. An non tui comparatione alienus seruus est, qui seculo abnegato se

Tob.12. 1. Reg.16. 1. Cor.4. Rom.14.

totum diuinis mancipauit seruitijs? Cæterùm, de huiusmodi temerarijs iudicijs, & quid sit hypocrisis, adhęc an omnis qui aliud foris apparet, aliud intus existit sit censendus hypocrita, fusè & dilucidè disseruimus suprà tract.8.cap.3.4.10.

D. Memini. Verùm num seruile sit, & impotentis animi, semper ex alterius pendere arbitrio, velis nolis: vt pendet monastieis institutis obstricti?

M. Id si fiat aut legis aut naturę necessitate, sub imperio eius qui suā vnius vtilitatē spectat, sanè miserū ac miserandū est, nedū seruile. At spōte propria velle subesse beneplacito patris Dei, cuius essentia bonitas, cuius directio virtus, cuius amor nostra est salus, id profectò summę perfectissimęq́; libertatis exordiū habet. Iuxta illud Agathæ, Summa ingenuitas ista est, in qua Christi seruitus cōprobatur. Quid enim libertas, nónne facultas agēdi quod velis, tuis insuper teq́ue ipso vtēdi ad tuā vtilitatē quomodo velis?

Monastica obedientia nihil habet seruilitatis.

Quid libertas.

D. Vtique.

M. Seruitus autem, an aliud, quàm non posse quod velis? Quàm operis opibusq́ue tuis nihil tibi posse lucrifacere, sed tantummodo alteri?

Quid seruitus.

D. Sic apparet.

M. Igitur, qui sponte obsequitur diuino beneplacito, nec vult aliud, habens potestatem faciendi fructum in opere salutis quomodo velit, is verè liber est ea libertate qua nos liberauit Christus. Qualis libertas neque præsidentiam Dei patris, neque gubernationem filij, aut vicem eius gerentis, neque seruitutem iustitiæ vllo modo excludit, non valens ne momentū quidem sine illis subsistere. Nam seruitus iustitiæ ac Dei, ipsa demum libertas Euangelica est. An nescitis, inquit Apostolus, quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum, serui estis eius cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad ju-

Galat.4.

Libertas Euāgelica.

Rom.6.

iustitiam? Gratias autem Deo, quòd fuistis serui peccati, obedistis autem ex corde, in eam formam doctrinæ in quam traditi estis. Liberati autem à peccato, serui autem facti estis iustitiæ. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestrę. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire immunditię & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitię in sanctificationem. Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitię. Quē ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorū mors. Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti estis Deo: habetis fructū vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Itaque libertas Euāgelica vt liberum reddit à peccatis, ita seruum facit Dei, requirens obeditionem ex corde, in eam formā doctrinæ, in quā traditi sumus. Requirit etiā, vt exhibeamus mēbra nostra seruire iustitiæ in sanctificationē, sicut antea exhibueramus eadē mēbra nostra seruire iniquitati ad iniquitatē. Quicquid igitur promouet, aut fouet, aut perficit seruitutē Dei & iustitiæ, ac mēbra cogit in obsequiū Christi, id promouet, fouet, perficit libertatē Euāgelicā, qua nos donauit Christus. Promouent autem in primis ac perficiunt seruitutem Dei & iustitiæ, ea quæ monastices propria esse ostendimus. Omnia enim illius instituta in hoc data sunt, vt cogant membra seruire iustitiæ in sanctificationem, vt carnem subijciant spiritui, spiritum verò Christo ac Deo: illam mortificando, hunc roborando, & charismatibus Spiritus Sancti fœcundando. Quibus abluitur mens à peccatis, iustificatur insuper, & sanctificatur. Quibus & consors redditur homo diuinæ naturæ, vt sit verè ingenuus & illustris summa quadam nobilitate, qualis à patre luminum est, habens hîc fructū suum in sanctificationem, hoc est, actionum suarum merita, quibus gratior Deo atque in se sanctior

Quæ requirātur ad libertatem Euāgelicā.

Libertas Euāgelica in primis fouetur in monastica.

ctior redditur, finem verò vitam æternã. Cuius quidem libertatis gustus ab omnibus pijs in Ecclesia habetur, cuius incrementum in monastica quæritur, cuius consummatio in cęlis per beatitudinem æternam possidetur.

D. Ex prædicta sententia Apostoli satis liquet, seruire Deo & iustitiæ, carnemque cogere in obsequium spiritus, partes esse libertatis Euangelicæ. At quid pertinet eó obstrictum esse illi qui ipse homo est, vt tu: ipse peccator atque tu: ipse fortassis magis procul ab obedientia Dei quàm tu, vt sunt obstricti omnes monachi?

M. Esto, sit talis qui monasterio præest: attamen vicarius Christi est, & legatione pro Deo fungitur, eaque ratione superior. Itaque vt Deus, diuinaque præsidet auctoritate, iuxta illud: Ego dixi, Dij estis, & filij excelsi omnes (nam sermo ibidem dirigitur ad iudices, & gubernatores populi). Eadem quippe potestas est: qua Deus, qua Christus, & qua præpositus in Ecclesia aut monasterijs gregi dominico præsidet: sed non in singulis est modo eodem. In Deo etenim est per potentiam: in Christo donatione Patris: in præpositis verò vicaria Christi commissione. Quapropter erga Deum ac Christum obedientia est, qua cœnobita Priori suo vicem Dei gerenti, & ea sanè ratione obsequitur. E diuerso autem erga Deum inobedientia, qua tali obstrepit.

D. Quid si mandet Abbas quod contra Deum est?

Quousque debeat monachus obedire.

M. Huic, vt antea diximus, respondendum illud Petri, Obedire Deo magis oportet quàm hominibus.

D. Quid si aliena à regula præcipiat?

Bernardus de præcepto & dispensatione

M. Hîc retinenda sententia diui Bernardi, qua dicit, Potestas imperantis nequit se extendere, nisi quatenus attigerit votum profitentis. Qua & dicit, Obediendi modus tenor professionis. Et illud, Prælati iussio vel prohibitio non prætereat terminos professionis. Vota mea, in-

quit,

quit, nec audiat sine mea voluntate, neque minuat sine certa necessitate, quæ legem non habet, & ob hoc excusat dispensationem. Cæterùm subiectus religiosus eiusmodi obedientiam quæ voti finibus cohibetur nouerit esse imperfectam. Nam perfecta obedientia legem nescit, terminis non arctatur, nec contenta angustijs professionis largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis, & ad omne opus quod iniungitur spontanea vigore liberalis alacrisque animi modum non considerans in infinitam libertatem extenditur. Nimirum vt perficere velit quicquid potest, & nonnunquam vltra quam potest, vt is sit terminus obedientiæ, qui & vitæ. Cuiusmodi obedientiæ supremum gradum nobis commendat vnigeniti Dei exemplum, qui factus est Patri obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Hæc ex Bernardo.

D. Quid si imperet superior planè indifferentia, quæ siue fiant, siue non fiant perinde est?

M. Quoniam in superiore residet maiestas fungentis legatione pro Deo, nõ potest obediendi promptitudo, ne in talibus quidem esse indifferens, etiamsi indifferentia sint quæ præcipiuntur. Nam induit religionis speciem, si præstetur ea ratione quòd à viro Dei, Dei vicem geren te iussa fuerat: iam enim Dei causa præstita est, Deus autem nihil sui causa factum relinquit irremuneratũ. Profectò pomum vnum in medio paradysi res minimi momenti erat: tamen postquam minimis edicto vetitum esset, gustus eius per inobedientiam factus, est mortis & exilij plaga in præsentem vsque diem. Spreuit principiò 4. Reg. 5.
Naaman Syrus velut rem nihili lauare se in Iordanis flumine: at vbi audiuisset à domesticis suis, Pater si rem grandem dixisset tibi propheta, certè facere debueras: quantò magis, quia nũc dixit, Lauare, & mundaberis, tum per obedientiam lauit iuxta dictum prophetæ,

& restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, atque mundatus est. Nihil itaque quantumcunque exiguum super quo cadit beneplacitum aut iussio Dei, velut indifferens, aut parui momenti æstimari debet. Iussio autem superioris rectè præcipientis quodãmodo Dei iussio est. Secundum illud, Qui vos audit, me audit: qui me audit, audit eum qui misit me.

De veneranda monastices antiquitate. CAP. XXVI.

D.

M.

Quæ serie viguerit monastica religio ab hinc usq; ad tempora Apostolorum.

Vdent nonnulli & dicunt, monasticen nuperam esse, & humana inuentione excogitatam. Certè nuperrima est istiusmodi pessimorum hominum maledicẽtia. Eadem quippe monastica religio quæ nunc est, fuit ante annos trecentos, vti clariùs est videre in scriptis Thomæ, Bonauenturæ, Alexandri, & aliorum qui tum temporis claruerunt, & hoc genus vitæ non tantùm scriptis, sed & vita optimum esse docuerunt. Eadem fuit ante annos quingentos cùm floreret diuus Bernardus Abbas Clareuallensis in Burgũdia mirificus illustrator eius. Cuius illustratio extẽdit velut palmites suos innumera monasteria per Galliam, Italiam, Germaniam, Angliam, viuente adhuc sancto illo Malachia Episcopo Hiberniæ viro monastici propositi tenacissimo. Vlteriùs eadem fuit ante annos mille, cùm exurgeret velut lilium inter spinas diuus Benedictus admirãda sanctitate illustris. In cuius regula vouenda proponuntur continentia, paupertas, obedientia cum stabilitate loci, haud secus atque nunc tria illa vota in omni monastica fiunt. Manentque innumera monasteria eius instituti per omnem tractum orbis Christiani, alia extructa ab annis mille, alia à nongentis, alia ab octingentis, alia his vetustiora, alia recentiora. Ex quibus prodierunt Sedis Apostolicæ pontifices decem & octo, Cardinales ducen-

ducenti, Archiepiſcopi in diuerſis locis mille ſexcenti, Epiſcopi verò fermè quatuor millia. Ex quibus & catalogo ſanctorum feruntur aſſcripti ob ſanctitatem & miraculorum operationē pluſquam quindecim millia religioſorum hominum. O benedictam monaſticen, quæ tanta ſobole ditas Eccleſiam, tam claris luminibus pietatis illuſtras. Ad hæc viguit monaſtice in Italia ante tempora diui Ambroſij, qui claruit circa annum Domini. 380. Quoniam, vt ipſe refert, Euſebius Vercellenſis Epiſcopus illam primus in occidentis partibus cum cleri diſciplina coniunxit, videlicet eoſdem habens clericos & monachos. Viguit & in Gallia, quando vixit illuſtris ille Martinus Turonenſis Epiſcopus, quo vix fuit alius ſecundū Apoſtolos ſanctitate & miraculis clarior, qui ipſemet monaſticè vixit cū lxxx. fratribus eidem propoſito addictiſſimis, ante annos mille centum & ſeptuaginta. Præterea diuus Hieronymus propoſitum monachorum arripiens circiter annum Domini plus minus 402. Aegyptum & Orientem petijt, quòd illis in locis magis vigeret monaſtica inſtitutio. Caſſianus quoque florēs ante annos mille centum, quatuor egregios libros de monachorum inſtitutis ſcripſit. Sed & Chryſoſtomus eò vetuſtior tribus libris editis monaſticæ vitæ calumniatoribus quàm efficaciſſimè reſpōdet. Inſuper Ruffinus regulam Baſilij Latinam fecit, ſub qua militant ferè vniuerſi monachi Oriētales. Refert & Euſebius de Valente Imperatore, quòd data lege iuſſerit monachos militare, nolentes fuſtibus interfici. Igitur debuit tum temporis admodum numeroſa fuiſſe monachorum propago. Si verò non erat, quid opus fuit edicto Imperatorio illos ad militiam armatam cogere? Aut quorſum illi magis mori, Vt dicit, eligebāt, quàm militare, ſi nullum habuit decorem virtutis ſupra communem Chriſtianiſmum monachatus? Refert & Sozome-

Lib.1. hist. Ecclef. Tripart. cap. 11.

zomenus Græcus historiographus, ex quo partim collecta est tripartita historia de monastica philosophia in hunc modum, Siue Aegytij siue alij quidam huic ab initio philosophiæ præfuerunt: illud tamen apud omnes constat, quia ad suam reuerentiam atque perfectionem, moribus exercitationibusque decentibus, hanc conuersationem vsque perduxit D. Antonius maximus monachorum, quem tunc in desertis Aegypti morantem propter gloriam virtutis eius Imperator Constantinus amicum fecerat, literis honorabat, & vt pro quibus vellet ei rescriberet, expetebat. Refert quoque Sozomenus lib.8. hist. Tripart. cap.1. quòd Paulus de Libya in Schyti, non pauciores quingentis monachos secum habuerit. In fine eiusdem capitis narrans in hunc modum, Multi apud Palæstinam & Syriam atque Persas fuêre monachorum, quorum si vel nomina conscribere quispiam voluerit, multos libros implebit. Et hæc quidem temporibus Valentis imperantis circa annum Domini 360. quibus vt valde viguit monasticè, ita supra modum affligebantur per eundem Valentem, quotquot monastico instituto deditì erant. Adhæc vt refert Nicephorus in sua historia Ecclesiastica, imperantibus Constantio & Constante, post mortem patris sui Constantini magni: illo, in Oriente, isto in Occidente, extiterunt in Thebaide septies mille monachi, & quidem admodum celebres. De quibus si plura memoratu digna scire desideras, dictas historias atque alias diligenter perlege. Nos interim ad ipsa tempora Apostolorum demonstrationem extendemus: vt & tum viguisse monasticen liquidè constare valeat. Dionysius Areopagita primùm Pauli discipulus, deinde Galliarum Apostolus, quo nemo traditionis Apostolicæ callentior esse potuit, graphicè depingit libro suo Hierarch. Ecclef. cap. 6. cum mysteria monasticæ con-

Viguit monastica religio tẽporibus Apostolorum

consummationis, tum diuinam appellationem, qua illos dignati sunt duces siue præceptores fidei nostræ Apostoli, dicens: Porrò initiandorũ omniũ excellentior ac sublimior ordo, monachorum est sancta distinctio. Subdens post paucula, Vnde sancti præceptores (quo nomine intelligit Apostolos) diuinis eos appellationibus sunt prosecuti: partim therapeutas, id est, cultores, à syncero Dei famulatu ac cultu: partim monachos, ab indiuidua & singulari vita appellantes, vt quæ illos sanctis diuisibilium complicationibus, in diuinam & Deo gratã monadem perfectionemq; promoueat. Et postea, de mysterio quo initiantur sic ait, Stat quidem sacerdos ante altare, monasticam imprecationem psallens. Ille autem (initiandus scilicet) post sacerdotem astat, non vtrumque ponens genu, non alterum, non habens imposita sacra eloquia capiti: verùm solũ sacerdoti astãs mysticam super illum inuocationem prosequenti. Ea verò finita, sacerdos ad eum accedens, interrogat primum, an renunciet diuisibilibus omnibus (id est, ijs quibus à Deo plærumq; diuidimur) non solùm vitis, verùm imaginibus ac phantasijs. Deinde exponit illi perfectissimam vitam, illud apertè contestãs, oportere illum medio longè antecellere (obserua hîc monasticen requirere perfectionem vltra cõmunem Christianismum) Vbi verò ille ista omnia intentè promiserit (ecce votum siue professionem) consignãs eum crucis signo sacerdos tondet (vide rasuram monasticam temporibus Apostolorum vsitatam) trinas diuinæ beatitudinis personas inclamans (ne putes Deo nõn gratam esse eiusmodi cæremoniam) exutumque veste omni aliam induit (ecce distinctum habitum in monachis) & cum sanctis alijs (hoc est, cum alijs simili modo consecratis, tale enim sanctum secundum Scripturam vocatur) qui astant viris, ipsum salutãs (velut vnum ex illis) diuinorum mysterio-

rum participem facit. Hæc Dionysius cùm adhuc quidam Apostolorum viuerent. Quæ si contuleris cũ professionibus monasticis nostri temporis, videbis illa mysteria monasticæ inchoationis, à nostris neutiquam aliena esse. Ne autem & illud prætermittã. Philo Iudæus Alexandrinus, qui Romæ Apostolum Petrum vidit, & librum de prima Marci Euangelistæ apud Alexandriam scribẽs Ecclesia, in nostrorũ (potissimùm qui circa Alexandriam colebant monasticen) laude versatus est, non solùm eos ibi, sed in multis quoque prouincijs esse memorans, & habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet inquit Hieronymus, talem primùm Christo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur & cupiunt, vt nihil cuiusquam proprium sit, nullus inter eos diues, nullus pauper. Patrimonia egentibus diuiduntur, orationi vacatur & psalmis, doctrinæ quoque & cõtinentiæ. Quales & Lucas refert primùm Hierosolymæ fuisse credẽtes. Sed nec hoc silentio prætereundum, quòd sicut reliqua præcellentia Religionis Christianæ, in lege figuris, ac vaticinijs præsignata fuêre: ita & monastice tum temporis est præformata in Nazaræis, in Rechabitis, in filijs Prophetarum, de quibus antea diximus. Videtur autem & Dauid cœnobitarum, quos probat Ecclesia, vitam & ipsum pene nomen in spiritu præuidisse cùm diceret, Ecce quàm bonum & quàm iucundum habitare fratres in vnum. Nec id solùm mihi visum est, sed & Augustino interpretanti eundem psalmum. Dicit enim, Ista verba psalterij (nempe, Ecce quàm bonum, &c.) iste dulcis sonus, ista suauis melodia, tam in cantico quàm intellectu etiam monasteria peperit. Ad hunc sonum excitati sunt fratres, qui habitare in vnum concupierunt. Iste versus fuit tuba ipsorum. Sonuit per orbem terrarum, & qui diuisi erant, congregati sunt in

Hieron. de Eccles. script.

August. in psalm. 132.

vnum.

vnum. Et monachi appellati sunt, vt subiungit dicens: Quare ergo & nos non appellemus monachos, cùm dicit Psalmus, Ecce quàm bonum & quam iucundum habitare fratres in vnum? μόνος enim vnus dicitur. Et non vnus quomodocunque, nam & in turba est vnus, sed vnà cum multis dici potest: μόνος non potest, id est, solus: μόνος enim vnus solus est. Qui ergo sic viuunt in vnum, vt vnum hominem faciant, vt sit illis verè quomodo scriptum est, vna anima, & vnum cor: multa corpora, sed nõ multæ animæ: multa corpora, sed non multa corda, rectè dicitur μόνος, id est, vnus solus. Hæc Augustinus. Quę adieci, ne existimes, sicut & ego aliquando insipienter existimaui, nomen monachus ad solos Anachoretas & solitarios heremitas reijciendum esse. Adeo autem vnum sunt, vnumque fiunt boni religiosi vnius monasterij, etiamsi vrbes inhabitent, vt non aliter, atque solent Germani fratres, semper habeant & in mente, & in ore fraternitatis appellationem, simul & amorem. Quæ appellatio etsi omnibus Christifidelibus conueniat, illis tamẽ est peculiarior, quòd loco & instituto, habitu & animo peculiariùs vniti sunt. Videtur insuper & Moyses ad hos respexisse cùm Leui benedicens diceret, Qui dixit patri suo & matri suæ, Nescio vos: & fratribus suis, Ignoro vos: & nescierunt filios suos. Vniformiter loquens cum illo Matthæi, Qui amat patrem aut matrem plus quàm me, non est me dignus. &, qui amat filium aut filiam super me, non est me dignus.

Interpretatio vocabuli monachus.

Deut. 33.

Matth. 10.

D. At putabam ego id Matthæi generatim dictũ ad omnes Christifideles.

M. Quadam quidem tenus, nempe quantum præceptũ Dei & fidei confessio requirũt, pertinet ad omnes. Quadam verò tenus, nempe vt eminentem illũ gradum perfectæ charitatis comprehendas, quo sic adhæremus Deo,

vt nec ad licita sit respectus retrorsum, pertinet ad statū perfectionis, qualem apprehenderunt monasticæ vitæ, aut contemplationibus, aut functioni Euangelicæ addicti.

Elenchus capitum Tractatus Decimi tertij.

Tra-

Tractatus decimus tertius de permissionibvs divinis.

Quid voces permittere, indulgere, & dispensare significent. CAP. I.

M. Cosmocrator Deus ne in se possit vllo specimine retorqueri quod ipse improperat pastoribus Israëlitici populi per Ezechielem dicens: Imperabatis cum austeritate, & cũ potentia. Quod infirmum fuit non consolidastis, & quod confractum non alligastis: sapientissimè hominum genus gubernandum duxit, non solùm præceptis & consilijs, sed & permissionibus. Quibus sanè multa aut tolerat, aut concedit, aut indulget, aut de seueritate remittendo dispensat aliter quàm ius commune requirit. De quibus nunc paucula dicemus. Verùm quoniam luculentior est omnis institutio quæ à vocum explicatione procedit, dic quid hæ voces permitto, indulgeo, dispenso significent. *Ezech.34.*

D. Vox permitto variam habet significationem.

M. Quin dicito quàm variam.

D. Aliquando significat transmittere, dicente Columella, Hoc genus casei potest etiam trans mare permitti. Aliquando incitare, Magister equitum, inquit Liuius, Romanus infesta cuspide ita permisit equũ, vt vno ictu exanimem equo præcipitaret. Aliquãdo dedere. Nam idem, Omissis, inquit, ira & spe fallacibus auctoribus nos ipsos, nostraque omnia cognitæ permittimus fidei, scilicet aduersariorum. Aliquando autem, & quidem sæpius significat concedere, tolerare, sinere, non impedire. *Quid significet permittere.*

M. Hæc sanè significatio huc demum pertinet. Siquidẽ hoc modo permittit Deus, permittit homo, permittit lex diuina, permittit lex humana. Deus sanè tametsi prohibue-

hibuerit mala, præceperit bona, consuluerit meliora: multa tamen misericorditer, plura longanimiter, nonnulla ægrè, & non sine magna indignatione permittit: mala quidem omnia quæ fiunt tolerando, minora autem bona concedendo: inter prohibita verò nonnulla indulgendo, ne damnabiliter fiant, alia dispẽsatione sua licita reddendo. Et certè totum hoc, haud secus atque benignus pater, ne si omnia ad gnomonem perfectæ iustitiæ exigeret, hominem quem cæli capacem condiderat, nimia seueritate in barathrum damnationis præcipitem daret.

Prouer.30. Qui enim vehementer emũgit, elicit sanguinem: & qui

Esai.42. nimium onerat mulam, perdit bestiam suam. Si Deus calamum quassatum ipse vlterius seueritate contereret, aut linum fumigans, dũ adhuc enitentis flammulę lux quædam speratur, extingueret, vbi miserationes eius? Vbi

Sap.15. quod dicit Sapiens: Tu autem Deus noster, suauis & verus es, patiens et in misericordia disponens omnia? Quid indulgere?

Quid significet indulgere.

D. Valla, Indulgere, inquit, est concedere, & (vt sic dicã) obsequenter, & quasi delicatè tribuere.

M. Optimè ille. Significat enim peramantem & facilem concessionem: verùm nõ semper accipitur in malam partem, vt culpandus sit qui indulget, licet propriè non indulgeamus nisi mala, potissimùm in Scripturis sacris, vt infrà patebit. At nihilne interest inter indulgere & ignoscere?

D. Ignoscimus post factum, indulgemus ante factũ, concedendo vt fiat citra offensionem nostram, potissimùm enormem atque grauem.

M. Hinc Apostolus, Hoc autem dico secundum indul-

1.Cor.7. gentiam, non secundum imperium.

Quid significet dispensare.

D. Dispensare verò propriè est distribuere, quomodo à natura alendis seminibus de cælo imbres dispensantur, hoc

hoc eſt, diſtribuuntur.

M. Quemadmodum etiam paſtores in Eccleſia, & in familia œconomi res communes ad ſingulorũ vſus & vtilitates diſtribuunt, hinc diſpenſatores vocati, dicente Apoſtolo. Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Significat nihilominus & poteſtatem facere agendi quod ſecundum legem communem vetitum erat. Qua ſignificatione dictum eſt à Seneca, Nunc in petulantiam & audaciam erumpet malè diſpenſata libertas. Qua eadem ſignificatione dicitur diſpenſatio eſſe quædam iuris relaxatio. Sunt autem & indulgentiæ & diſpenſationes, ſecũdum nouiſſimũ diſpenſandi modum, permiſſiones quædam. Sed quia peculiarem quendam permittendi modum obtinent, ideo primò de communibus permiſſionibus: deinde de illis quæ concedendo, indulgendo, aut diſpenſando fiunt in ſequentibus dicemus. *1. Cor. 4.*

Quomodo Deus cùm ſit ſummè bonus mala fieri permittat. CAP. II.

M. PRincipio Deus permittit fieri mala, id eſt, peccata, imò omnia mala quæ fiunt, quantumuis enormia, aut ſcelerata, Deo permittente fiunt, nec omnino fieri poſſent, ipſo non permittente. Non enim fit aliquid, niſi quod Omnipotens ſic fieri velit, vel ſinendo vt fiat, ſicut mala: vel ipſe faciendo, vt bona. *Auguſt. in Ench. cap. 95.*

D. At ſi mala ſunt, cur Deus fieri permittit?

M. Cur? Certè ideo, quia bonus, nolens detrahere quã in creatione rerũ dederat arbitrij libertatem. Siquidem Deus ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui, ponens ante eum aquam & ignem, vitam & mortem, bonum & malum, vt ad quod vellet *Cur Deus permittat fieri mala. Eccleſ. 15.*

porrigeret manum.

D. Attamen in cælis, vbi nulla fiunt aut permittuntur mala, eadem est arbitrij libertas quæ hîc.

M. In cælis quidem manet in nobis eadem arbitrij libertas quæ fuit antea: sed lõgè aliter ibi disposita quàm hîc. Ibi inflexibilis erit ad malum propter consummatam beatitudinem, ad æternum bene actæ virtutis præmium. Hîc verò ad vtrumlibet flexibilis manet, vt gloriosior sit pugna, & ex teipso quodammodo surgat futuræ coronationis meritũ. De quo aliâs dicendi oportunior locus erit. Quia verò Deus est benignus, longanimis, patiens, cupiens omnes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire: ideo tolerat iniquitates hominum postquam commissæ sunt, nec statim adhibet vltionis iudicium: sed expectat patienter etiam multò tempore ad pœnitentiam, vt habes ad Rom. 2. cap. ne debeat per seueritatem perdere, quos per bonitatem condiderat. Tertiò autem quia omnipotens, omnisciens, omnitenens, qui omnia quæcunq; voluit fecit, portans omnia verbo virtutis suæ, omnium præscius antequam fiant, intuens omnia dũ fiunt: adeo vt nec passer cadat in terram sine eo, nec folium de arboribus, nec capillus de capitibus nostris. Ideo & malorum quæ fiunt nihil potest sine scitu & permissu fieri Dei patris, volentis omnia quousque bona sunt, permittentis omnia, quousque mala. Vt illa velit & operetur, ista autem non nisi sinat & toleret.

1.Timot.2. *Psal.113.& 134.* *Matth.10.*

D. Nónne mala sunt & fiunt inter homines?

M. Vtique, & quidem multa nimis.

Mala non fiunt Deo auctore. *Rom.11.*

D. Ergo sunt à Deo, & per Deum, quoniam ex ipso & per ipsum sunt omnia.

M. Ens, bonum, & verum conuertibiliter dicuntur: vt quantum habeat quodque de ente, tantum de bono & vero. Et è contrario, quantum de bono & vero, tantum de

de ente. Omnia itaque mala quantum habent de entitate (vt ita dicam) hoc eſt, de natura rerũ, tantum ſunt bona, & à bono Deo auctore ac volente. Cùm enim, teſte Auguſt. Deo auctore dicitur, ipſo volente dicitur. Quantum verò participant de non ente, hoc eſt, de malitia, aut defectione, aut priuatione, in tantùm non ſunt à Deo auctore ac volente. Non enim eſt Deus cauſa qua homo malus fiat aut deterior: ſed ipſemet homo ſua mala voluntate deficiens ab eo quod attactum in operatione oportuit, Deo patienter idipſum permittente. Quemadmodum vna illa Ioannis Euangeliſtæ ſententia demonſtrari poteſt, qua dicit: Omnia per ipſum (ſcilicet Deũ Verbum) facta ſunt. Quia omnium quę ſunt, & in quãtum ſunt ipſe auctor eſt. Sunt autem omnia, quatenus bona: quatenus verò mala, non ſunt. Ideoque ſubdit, Et ſine ipſo factum eſt nihil, hoc eſt, malum ſiue peccatũ, quatenus malum eſt. Quatenus enim malum vel peccatũ, eatenus nihil eſt. Neque dixit Ioannes, Ex ipſo, aut per ipſum factum eſt nihil: ſed, Sine ipſo, hoc eſt, abſque eius volũtate aut operatione. Bona igitur ſunt à Deo volente & operante: mala verò, hoc eſt, peccata ſine ipſo: quia ſine ipſius volũtate, operatione, vel cooperatione fiunt.

Auguſt. 83. quæſt. q. 3.

Ioan. 1.

D. Nunquid verè dicitur, quòd omnia quæ fiunt, aut Deo volente, aut Deo nolente fiunt?

M. Nequaquam: fiunt enim mala. Quapropter illo conceſſo concedendum reſtaret, Deus malorum auctor eſt, quod nulla ratione cõcedi poteſt. Iſto verò admiſſo, reſtaret admittendum, Deus non omnipotens eſt: eò quòd ipſo nolente & inuito mala fiant à praua humanæ voluntatis cupiditate. Neutrum itaque concedendum eſt. Neque enim Deo volente, neque Deo nolente fiunt mala: ſed dicendum eſt, quòd Deo nõ volente fiant mala, quę fiunt: nempe per negationem voluntatis diuinæ operan-

Neq; volente neq; nolente Deo mala fiunt: ſed Deo nõ volente.

tis vel cooperantis, atque etiam citra positionem contrariæ eius voluntatis, qua nollet malũ fieri dũ fit. Tantummodo enim permissiuè sinit absque hoc quod velit vel nolit fieri.

D. Nunc rursum interrogandi datur occasio, Mala fieri bonúmue sit an malum?

M. Haud dubiè malum. Vt enim malum est defectus siue priuatio: ita facere malũ est deficere: deficere, inquam, à regula rectæ rationis, à fine quo tendendum, à præscripto ordinationis diuinæ: quod vtique malum est. Fieri itaque mala malum dici debet. Præterea deficere est tendere ad non esse, sicuti ad oculum cernimus in lumine, in igne, in animalium vita, in aqua & aëre deficientibus. Quantum enim deficiunt, tantum ad non esse tendunt. Mala itaque fieri, quemadmodum deliquia fieri aut defectiones, malum est: non tamen sic malum, quin aliquid boni plærunque in se contineat. (Quod enim ex toto malum est, seipsum destruit, nec subsistere potest) Quin etiam aliquibus aut certa aliqua contemplatione sit bonum, dicente Augustino: Quamuis ea quæ mala sunt, in quantum mala sunt, non sint bona: tamen vt nõ solùm bona, sed etiam sint & mala, bonum est. Nam nisi esset hoc bonum, vt essent & mala, nullo modo sinerentur ab omnipotente bono. Cui proculdubiò quàm facilè est quod vult facere, tam facilè est quod non vult esse, non sinere. Quod certè tu ea ratione dictum intelliges. Quia ex malis quæ fiunt, Deus bona elicit. Deus enim omnipotens, rerum cui summa potestas, cùm summè bonus sit, nullo modo sineret mali esse aliquid in operibus suis, nisi vsque adeo esset omnipotens & bonus, vt benefaceret etiam de malo. Hinc illud Apostoli, Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, ijs qui secundum propositum vocati sunt sancti. Quid æquè vtile generi

August. in Ench. cap. 96.

Aug. codẽ lib. cap. 11.

Rom. 8.

neri humano atque Christum vendi à Iuda, postulari ad crucis supplicium à Iudæis, adiudicari à Pilato? Attamen idipsum vt factum fuit ab illis sceleratissimũ erat. Et congressio Iudæ cum Thamar nuru sua in biuio, an aliud quàm scortatio erat, vt de incestu taceamus: quia ignorabat nurũ esse? Attamen ex illa natus est Phares, ex quo lineam genealogiæ duxit Saluator mundi Christus. Ad hæc quæ ab infidelibus fideles, aut ab hæreticis perferunt orthodoxi, an non apprimè mala sunt, vt fiunt ab illis? Veruntamen prosunt mirum in modum ijs quibus fiunt: vel ad delenda peccata, vel ad exercendam probandamq́ue iustitiam, vel ad demonstrandam miseriam huius vitæ, vel ad incrementum meriti, vel quintò ad relinquendum alijs pulchrum præclaræ virtutis exemplũ. Quemadmodum aduersitas, miseria, ægritudo, & cætera eius generis vitæ incommoda, quæ hominibus mala dicuntur, vt exercent virtutem eius qui eiusmodi malis inuoluitur, ita alijs præclarum exemplum relinquunt. Vt est videre in Iob, in Tobia, in Lazaro mendico, in Apostolis, in Martyribus, in Confessoribus, & in ipsomet Christo. De quo scribit Petrus, Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Nec hoc prętermittendum puto, quòd mala quæ facit homo, subinde sibi valde fiũt vtilia, ipso misericordiarum domino sic disponente, vt inde efficiatur cautior, humilior, circunspectior. Quemadmodum est videre in Petro Archiapostolo, qui ob negatum antea Christum, adeò profuse toto tempore vitæ suę fleuit, vt flumina lachrymarum velut aratiunculas in facie eius fecisse perhibeantur. Deinde in filio prodigo, quem error & luxuriosa profusio rerum reddidêre postea humilimũ optimeq́ue patri suo morigerum. Denique in Publicano, quem infame malum, quo Publicanus erat fecit in oratio-

Gene∫.38.

1. Pet.2.

Luc.15.

Luc.18.

oratione ſuppliciſſimum, ac proinde gratia Dei iuſtificatum.

D. Sequitúrne, Hoc malè perpetratum, eſt alijs, aut ipſi perpetranti, bonum, igitur eſt bonum?

M. Non. quia bonum dicitur ex integra cauſa: malũ verò ex ſingulis defectibus. At iſtud conſequitur, Igitur non eſt ex toto malum: aut ſic malum, quin aliquid habeat boni, vnde valeat prodeſſe. Quod enim ex toto malum eſt ſeipſum deſtruit, nec ſubſiſtere valet, quia nihil, vt antea dictum eſt.

De permiſſionibus quæ per conceſſionem fiunt, aut indulgentiam, aut diſpenſationem. CAP. III.

D. Idaſcalo permittente, non peccat diſcipulus: œconomo permittente, non offendit domeſticus: neque delinquit ciuis, permittente magiſtratu. Maior autem eſt ijs omnibus Deus, & plenioris auctoritatis. Igitur permittente Deo, non peccat homo.

M. Vide ne paralogiſmus ſit in verbo permitto. Enimuero illi quos inducis, ſi permittant ante factum per conceſſionem, aut obſecutionem, aut diſpenſationem, neutiquam peccant, quibus ſic permittunt quod in ſua poteſtate habent permittere vel non permittere. verbi gratia, Si ludimagiſter cuipiam permittat ingenium laxare luſibus, iam non peccat ille ludendo. Rurſum, Si indulgeat quibuſdam ne ſua ingenia furijs poëticis exagitent, non peccant illi non componendo verſus. Tertiò, Si diſpenſando in lege matutini ſtudij permittat ijs quibus parum firmum eſt cerebrum ſomno indulgentiùs vacare, ab ijſdem non peccatur contra legem ſurgendi. Hæc tamen eadem ſi quiſpiam diſcipulorum præſumat ac faciat, magiſtro duntaxat per tolerantiam cõniuente, nequaquam licita

licita aut bona efficiuntur tali permissione: sed tantummodo impunita, idque ad tempus, donec opportunior adhibendæ disciplinæ occasio euenerit. Haud dissimiliter dicendum de permissionibus diuinis, prout scripturis luculenter demõstratur. Eamque ob causam Doctores posuêre plures modos permittendi, videlicet, per meram tolerantiam, per concessionem, per indulgentiam, per dispensationem. Primo quidem modo permittit Deus omnia mala, prout in superiori capite ostẽsum est. Secundo verò modo permittit, id est, concedit minora bona. Quoties enim maius bonum non est præceptum, sed tantummodo cõsultum, toties minus eiusdem generis permissum intelligitur. Vt ex eo quòd virginitas non præcipitur, intelligitur matrimonium permissum: non vtique tanquam malum, sed tanquam minus bonum, dicente Apostolo: Si acceperis vxorem, non peccasti. Et si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Ego autem vobis parco. Similiter, quia non præcipitur paupertas Euangelica, permissa est proprietas & contrectatio rerum temporaliũ: etiãsi, teste Domino, Faciliùs est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnũ cælorum. Quo etiam modo permittuntur Christianis omnes cibi sine delectu, qualis in lege, aut inter gẽtes fuerat, modò citra offendiculum fratris, & cum gratiarum actione comedant: non contra legem aliquam, aut promissionis tuæ votum. Vt in superioribus fusè demonstrauimus. Tertiò permittit Deus nõnulla mala per quãdam indulgẽtiam, vel quoad pœnã, vel quoad culpã. De posteriori modo habes 1. ad Cor. 7. dicẽte Apostolo, Hoc autẽ dico secundũ indulgentiam, non secũdũ imperiũ. Id est, hoc vobis permittitur per indulgentiam quandam, velut minus malũ: sed non iubetur tanquã aliquod necessariũ bonũ.

Multi modi permittendi.

Minora bona permittuntur per concessionẽ

1. Cor. 7.

Matth. 19.

Permittuntur minora mala per indulgentiã.

D. Cæterùm, quid est illud Hoc? nã pronomen demonstrandi semper aliquid certi designat.

M. Putant nonnulli eo loco designari non tantùm id quod proximè dictum erat, nempe, Iterum reuertimini in idipsum: ne tentet vos sathanas propter incontinentiam vestram: sed totum, ipsum scilicet matrimonium, & omnem vsum eius. Cæterùm cùm matrimonium, & multi eius actus non egeant vlla indulgentia, ideo diuũ Augustinum tibi sequendum censeo, qui exactissima demonstratione colligit ex scripturis, quid in hac materia sentiri ac doceri debeat. Verba eius sunt ista, Nunc autem quid dicturi sumus aduersus euidentissimã vocem Apostoli dicentis: Quod vult, faciat: non peccat, si nubat. Et si acceperis vxorem, nõ peccasti: & si nupserit virgo, non peccat. Hinc certè iam dubitare fas non est, nuptias non esse peccatum. Non itaque nuptias secundum veniam concedit Apostolus. Nam quis ambigat absurdissimè dici, non eos peccasse quibus venia datur? Sed illum concubitum secundum veniam concedit, qui fit per incontinentiam, non sola causa procreandi: quem nuptiæ non fieri cogũt, sed ignosci impetrant: si tamen non ita sit nimius, vt impediat quę seposita esse debent tempora orandi, nec immutetur in eum vsum qui est contra naturam. De quo Apostolus tacere non potuit, cùm de corruptelis nimijs immundorum & impiorum hominum loqueretur. Concubitus enim necessarius, causa generandi inculpabilis, & solus ipse nuptialis est. Ille autem qui vltra istam necessitatem progreditur, iam non rationi, sed libidini obsequitur. Et hunc tamen non exigere, sed reddere cõiugi, ne fornicando damnabiliter peccet, ad personam pertinet coniugalem. Si autem ambo tali concupiscentiæ subiguntur, rem faciunt non planè nuptiarũ. Veruntamen si magis in sua coniũctione diligunt quod hone-

1. Cor. 7.

Nuptiæ nõ egent indulgentia.

Aug. lib. de bono cõiugali cap. 10.

Concubitus causa incontinentiæ vitãdæ permittitur secundũ indulgentiã.

honestum, quàm quod inhonestú, id est, quod est nuptiarum, quàm id quod non est nuptiarum, hoc eis auctore Apostolo secundum veniam conceditur. Cuius delicti nó habent hortatrices nuptias, sed deprecatrices: si Dei misericordiam non à se auertant: vel non abstinendo quibusdam diebus vt orationibus vacent, & per hanc abstinentiam, sicut per ieiunia, commendent preces suas: vel immutando naturalem vsum in vsum qui est contra naturam, quod damnabiliùs fit in coniuge. Nam cùm ille naturalis vsus, quando prolabitur vltra nuptialia, id est, vltra propagandi necessitatem venialis fit in vxore, in meretrice damnabilis: iste qui est contra naturam execrabiliter fit in meretrice, execrabiliùs in vxore. Subdit, Decus ergo coniugale est castitas procreandi, & reddendi carnalis debiti fides: hoc est opus nuptiarum, hoc ab omni crimine defendit Apostolus dicendo. Et si acceperis vxorem non peccasti: & si virgo nupserit, non peccat: & quod vult, faciat, non peccat si nubat. Exigendi autem debiti ab alterutro sexu immoderatior progressio secundum veniam conceditur. Hæc Augustinus. Matrimoniú itaque quia bonum est & sacramentum, propriè non permittitur secundum indulgentiam. Vsus item matrimonij, qui est causa prolis procreandæ & educandæ ad cultum Dei, vel qui ordinatur ad reddendum coniugale debitum indulgentia non eget. Ille enim religionis, iste verò actus est iustitiæ. Omnis autem actus virtutis est Deo gratus, ac meritorius, si fiat ex fide per dilectionem operante. Quapropter indulgentia nulla eget, quia præmio diuinæ retributionis honoratur. At vsus matrimonij qui est causa incontinentiæ vitandæ, cùm hac tamen animi moderatione, quòd nullo modo vellet tale quid pertractare extra sanctiones matrimonij, is secúdum indulgentiam permittitur, ne damnabiliter offendat: etiãsi

Cap.11.

in

in ipso nihil quod propriè matrimonij est, quæratur. Et talem vsum permittit Apostolus secundum indulgentia. 1. ad Cor. 7. De tali quoque permissione dictum videtur illud prophetæ, Irascimini, & nolite peccare. De
Psal. 4. priori verò modo permittendi secundum indulgentiam quoad pœnam, per subtractionem disciplinæ siue animaduersionis habetur, Deut. 24. & Matth. 19. dicente Saluatore: Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere vxores vestras: ab intio autē non fuit sic. Permisit, inquit, vobis, non simpliciter, sed ad duritiam cordis vestri.

D. An igitur peccabāt dimittentes vxorem, etiam interposito libello repudij?

M. Quia Saluator adiecit, primò, Ad duritiam cordis vestri, apparet repudium fuisse permissum, non ob bonum aliquod consequendum, sed ad præcauendum enorme malum, quale est vxoricidium, ad quod prochues reddebat Iudæos duritia cordis. Secundò, Ab initio non fuit sic, ex quo constat repudium esse contra primęuum institutum matrimonij. Tertiò, Dico autem vobis, quia quicunque dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur. Et qui dimissam duxerit, mœchatur. Significans nulla causa solui vinculum coniugale. Videtur quasi certum, nunquam fuisse sic licitum repudiare vxorem, vt sine culpa fieret: quanquam fuerit hactenus licitum, vt sine pœna & animaduersione esset. Licitum quippe bifariam dicitur, aut quia non obuiat legis rectitudo, aut quia non obuiat iuris punitio. Atque hoc quidem modo licitum erat repudium vxoris secundum legē Moysi: quia in lege nulla erat pœna repudianti constituta: modo conscripto & porrecto libello repudij legitimè fieret. Non autem illo modo, quia repugnat lex naturæ, & rectę rationis dictamen. Quemadmodum etiam

etiam permittuntur secundum leges ciuiles meretricia, & publicæ vsuræ: non quòd tali permissione licita fiant, quia repugnant legi naturæ, & diuinę: sed quòd legibus ciuilibus in eiusmodi mala non animaduertatur, propter grauiora mala in Republica euitanda. Quintò, quædam permittuntur à Deo iuxta modum dispensationis, qua fit iuris communis relaxatio quædam ob causam. Quomodo permissa fuit olim sanctis patribus pluralitas vxorum: non vtiq; ad duritiã cordis eorũ (nam sancti erant) sed ob magnũ bonum populi Dei augendi, ac mysteriũ, quod Deus in eo facto significatum voluit. Dispensauit itaque Deus in lege cõmuni qua dictum fuerat, Et erũt duo in carne vna: non tres aut quatuor, quinq; aut sex. Dispensauit, inquam, quoad sanctos patres ac reges, qui significationis typum gerebant, nempe illius, quòd Messias nasciturus non solùm sibi sociaret vnam Ecclesiam Iudæorum, sed illam, ac simul alias ex varijs nationibus gentium: & media macerie dissoluta faceret vtraq; vnũ.

Permittuntur quædã secundũ dispẽsationẽ.

Genes. 2.

D. Nunquid passim in lege iũgebant sibi plures vxores?

M. Potest esse quòd plurimi sic fecerint: alij religionis ergò, vt diximus: alij libidinis causa ac præsumptione quadam: & hi sanè magis tolerante lege, quàm Deo dispensante idipsum faciebant. Tantùm de permissionibus diuinis, vt intelligas quæ Deo permittente licita fiant, quæ non. Ac simul videas Deum multa indulgere, plurima verò tolerare etiam longo tempore nos expectando ad pœnitentiam. Quia paterno affectu magis quàm dominatu gubernare genus humanum optat.

Multa fieri contra Dei præceptum: sed non contra ipsius voluntatem. Rursum præter Dei voluntatem: sed non præter eius permissionem. CAP. IIII.

D. NOnne Dei præceptum, Deique consiliũ rectè voluntas eius dicitur?

M. Omnino.

D. Nónne & permiſſio Dei eſt voluntas eius?

M. Vtique: nihil enim permittit Omnipotẽs niſi volens.

D. Hæc autem admodum diuerſa ſunt: Deus verò vnus eſt, & vna ſimpliciſſimaque natura eius.

M. Legiſtine, Magna opera Domini exquiſita in omnes
Pſal.110. voluntates eius: quaſi plures ſint voluntates Dei? Legi-
Rom.9. ſtíne & hoc, Voluntati eius quis reſiſtet? quaſi vnica ſit voluntas Dei.

D. Legi vtrumque, & ſæpe multumque hinc mecum diſceptaui, pluréſne eſſent an vna duntaxat voluntas Dei.

M. Scriptura ſacra nonnunquam propriè, aliquando tropicè & per ſchemata loquitur. Propriè autem loquendo, quemadmodum, Vnus eſt Deus, & vna natura eius, ſempiterna, incommutabilis, impartibilis, ſimpliciſſima: ita eſt & vna duntaxat voluntas quæ in ipſo eſt, prorſus indiſcreta à natura eius: quomodo & cætera quæ ipſi rectè attribuuntur. Siquidem, Deus eſt ſua voluntas, ſua ſapientia, ſua bonitas, ſua omnipotentia. Hæc autem voluntas Deo propria, non eſt affectus aut motus in Deo ſicut in creatura, vt mutari valeat: aut ab omnipotentia ſeiuncta, vt inexpleta maneat, ſicut in nobis. Vnde dici-
Pſalm.134. tur, Omnia quæcunque voluit Dominus, fecit in cælo & in terra, in mari, & in omnibus abyſſis. Et Apoſtolus,
Rom.9. Voluntati eius quis reſiſtet? Quam Dei voluntatem rectè diſpoſitionem aut beneplacitum eius appellamus: etiamſi vocibus illis nonnunquam figuratè vtamur. Et hæc ſanè eſt voluntas Dei, de qua rectè dicitur, quòd ſit omnium cauſa, ipſius autem nulla eſt cauſa. Nec dicere Deo quiſquam poteſt, Quare ita facis? aut, quid feciſti
Eccleſ.8. ſic? Tropicè autem & ſecundum ſchemata dicendi ſunt etiam voluntas ſiue voluntates Dei, præceptio, prohibitio, cõſilium, permiſſio & operatio Dei. Quæ quoniam

plura

plura sunt, pluraliter à Propheta dictum est, Exquisita in omnes volũtates eius. Quoniam verò extra Deũ sunt, & admodum diuersa ab æterna ipsius natura: ideo non nisi impropriè volũtates eius dici possunt, hactenus quidem quia signa sunt, significatio, aut expressio diuinæ circa nos voluntatis. Idque simili loquendi tropo, quo tremendum futurum iudicium: item flagella quibus Deus vindicat peccata iniquorum, vocãtur ira Dei, deprecante Psalmista, Domine ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me: cùm tamen nulla omnino in Deũ cadat ira. Tropicè itaque ea quæ dixi, aut simili ratione dicuntur voluntates Dei. Ne verò in pluratiuo sermone voluntatum Dei offendaris, obseruandæ sunt tibi & reliquæ scripturæ, in quibus inuenies dictum pluraliter, Misericordias Domini in æternum cantabo. Et alibi, Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda. Non aliam sanè ob causam, quàm quia plures sunt diuinæ misericordiæ & iustitiæ effectus: etiamsi nisi vna sit in Deo misericordia, vnaque iustitia ab ipsius natura penitus indiscreta. Accipitur autem hoc secundo modo voluntas Dei cùm dicitur, Quicunque fecerit volũtatem Patris mei qui in cælis est, (hoc est, ea quæcunque voluntate Patris mei iussa siue præscripta sunt) ipse intrabit in regnum cælorum, ipse, meus frater, soror, & mater est. Quales Dei voluntates vtique mutabiles sunt. Pro alijs enim temporibus dantur aliæ leges, alia præcepta, aliæ viuendi formulæ. Quemadmodum alia fuere sub lege, quàm ante legem: alia nunc post legem, quàm tempore legis. Et sæpe manent tales Dei voluntates inexpletæ. Multa quippe præcipit Deus, quæ non faciunt homines: multa prohibet, quæ non cauent: multa consulit, quæ non curant. Hoc an probatione egeat?

Psalm. 6. et 37.

Psalm. 118.

Psalm. 18.

Matth. 7.

Matth. 12.

D. Nulla. Quin vtinam nõ tam verum, tamq; frequens

esset, ac palàm vsurpatum inter Christianos.

M. Imò & infideles, teste Augustino, cõtra voluntatẽ Dei faciũt, dũ eius Euangelio nõ credũt. Multa itaque fiũt contra præceptum Dei vel prohibitionem, quæ tamen non fiunt contra sempiternam eius voluntatem. Multa etiam fiunt præter Dei voluntatem, quæ ipse est: quæ tamen non fiunt præter illius permissionem, quæ ipse non est, vt opera hominum siue peccata. Quæ, teste Augustino, fiunt præter eius voluntatem, scilicet sempiternam. Quæ semper efficax est & omnipotẽs, vt fiat omne quod velit, & nihil fiat quod nolit. De qua verũ est quod semper impletur aut à nobis, aut de nobis. A nobis quidem, quando bonum facimus: ideo enim facimus, quia Deo placere scimus. De nobis, quando peccamus: siquidem etiam de hoc operatur Deus quod vult. Nam vult peccantem corripi, vult pœnitenti parcere, vult perseueranti in bono gloriam dare, vult & in peccatis persistentem puniri, iudicari, damnari denique. Totum quidem hoc ad misericordiæ simul & iustitiæ suæ ostensionem. Atq; sanè hæc sunt magna opera Domini exquisita in omnes volũtates eius, & tam sapienter exquisita, vti docet Augustinus, vt cũ Angelica & humana creatura peccasset, id est, non quod ille, sed quod voluit ipsa fecisset, etiam per eandem creaturæ voluntatem, qua factum est quod creator noluit, impleret ipse quod voluit: bene vtens & malis, tanquam summè bonus, ad eorum damnationem quos iustè prędestinauit ad pœnam, & ad eorum salutem quos benignè prædestinauit ad gratiam. Quantum enim ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt. Hoc quippe ipso quod contra voluntatem Dei fecerunt, de ipsis facta est voluntas eius. Propterea namq; magna opera Domini exquisita in omnes voluntates

Aug. de spirit. & lit. cap. 33.

Aug. super 16. Psal.

August. in Ench. cap. 100.

tates eius, vt miro & ineffabili modo non fiat præter eius voluntatem, quod etiam contra eius fit volũtatem. Quia non fieret, si non fineret: nec vtique nolẽs finit, sed volens. Nec fineret bonus fieri malè, nisi omnipotens etiam de malo facere posset bene. Hæc Augustinus.

D. At quomodo intelligam illud Aug. Quantum ad ipsos attinet, quod Deus noluit fecerunt: quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id efficere valuerunt?

M. Hoc modo. Quia fecerunt contra præceptum Dei, quod voluntas eius appellatur, licet impropriè: non autem fecerunt contra beneplacitum Dei, quod propriè eius voluntas est. Hoc enim facere non potuerunt propter omnipotentiam eius: illud verò valuerunt propter permissionem ipsius. Et ita per hoc quod fecerunt contra voluntatem Dei, hoc est, preceptum, de ipsis facta est voluntas eius, hoc est, impleta est sempiterna ipsius dispositio, qua tales damnare voluit. Sufficiant hæc. Nam euestigio mihi aliò ad obsistendum perfidorum conatibus properandum est.

D. Quid autem dicemus de tribulationibus ac pœnis, & cæteris eiusmodi, quæ mala dicuntur? *De malis pœnarum quid censendum.*

M. Quòd à Deo sunt, iuxta illud Esaiæ, Ego Dominus faciẽs pacem, & creans malum. Imò quòd bene illuminati in fide talia non inter mala, sed inter dona Dei annumeranda censent, vt antea ex Paulo docuimus. Vale, & me laborantem in opere Dei aduersus bestias (nam carnales sunt hæretici huius temporis vt bestiæ) tuis deuotis precibus adiuuare ne cesses. *Esa.45.* *Phil.1.*

FINIS.

Hoc modo corrigenda sunt errata.

Pag.19.a.lin.15.lege vllâue.
Pag.29.b.lin.1.lege fraudis machinationem.
Pag.31.b.lin.25.lege Deus.
38.b.li.23.superest,Et Deo propria erit.
44.a.lin.10.&b.lin.14.dele herili.
44.a.lin.14.ante præceptum,deest &.
46.b.lin.13.lege omnem, pro hominem.
46.b.lin.27.lege impassibilis.
49.b.lin.13.lege excepto.
50.a.lin.6.lege halitum. eodem.
51.a.lin.27.lege intelligant.
56.b.lin.31.lege cultoris.lin.32. lege fides.
58.a.lin.12.lege discrepans.
68.b.lin.8.lege respiciantque.
69.a.lin.5.lege tum.lin.27.lege pergrandem.
70.b.lin.12.lege effictæ.
73.a.lin.25.lege translatæ.
74.a.lin.30.lege est.
79.b.lin.30. lege patent.
82.a.lin.11.lege quod.
87.a.lin.19.lege in corruptibilem. lin.20.per,deest.
103.a.lin.25.lege sanctus.
110.b.lin.28.lege proteruiens.
119.a.lin.31.lege seueræ.
120.a.lin.33.in principio deest aliud egit.
126.a.lin.14.lege ecclesiastas.
128.b.li.25.ad.lin.31.lege homicidę
145.a.lin.12.lege enormis.b.lin.13.lege ibi.
148.a.lin.15.lege peplorum.
154.a.lin.19.lege nolentes.
156.b.lin.8.lege pomeridiana.
157.b.li.23.lege Et.
162.b.lin.27.lege detentor.
166.a.lin.1.lege ius dicere.
171.a.lin.23.lege impeditum.
181.b.lin.5.dele enim.
185.b.lin.19.lege prohibet.
187.a.lin.26.lege hunc.
189.b.lin.6.lege notoriè.
190.a.lin.23.lege iactatione.
207.a.lin.30.lege dignius.
209.a.lin.9.lege animam.
211.b.lin.16.dele eius.lin.21.lege offert.
212.b.lin.7.dele ex.
213.b.lin.14.lege Deo.
221.b.lin.26.dele vt.
231.b.lin.1.lege pecuniarum.
243.a.lin.31.lege ipsum.b.lin.11.lege capacem.
247.b.lin.6.lege proiecti.
251.b.lin.12.lege vniunt.
257.a.lin.17.lege diuinè.
258.b.lin.1.lege afflictus.
262.a.lin.18.in fine deest, Aliquando aliunde accipitur.
266.a.lin.21.lege sint.
267.a.lin.2.lege præbet.
267.b.lin.21.lege consulam.
268.b.lin.12.lege expressiuum.
271.a.lin.22.lege continentiæ.
274.a.lin.16.lege permaneant.
275.b.lin.20.lege dedicasse.
275.a.lin.21.lege exectione.
281.b.lin.9.lege reddiderit.
282.a.lin.26.lege fonte.
287.b.lin.20.lege sanctimoniales.
299.b.lin.19.lege finis.
305.a.lin.20.lege in felicitate.
305.a.lin.27.lege imperiúmne.
305.a.lin.33.quàm qui imperium expectat,deest.
306.b.lin.2.lege potestatem.

306.b.lin.18.lege præcepta.
307.a.lin.15.lege seruitutis.
307.b.lin.3.lege affectui.
309.b.lin.19.lege inquies.
311.b.lin.16.lege manet.
313.b.lin.24.lege illi.
320.a. lin. 21. quàm offerre illi exs ternam victimam, deest.
321.a.lin.29.lege quę.
321.a.lin.27. lege infirma.
321.a. lin. 32. lege annumerari des bent.
321.b.lin.33.lege mortiferi esse.
323.b lin.24.lege quæ.
323.b.lin.26.lege professiones.
324.b.lin.7.lege heri.
327.a.lin.1.lege augeat.
333.b.lin.6.lege bonúmne.

Tituli trium Tractatuum non suo ordine sunt positi, quod lector per semetipsum facile animaduertes.

F I N I S.

